ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS XVI

2020

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS

Anuarul Muzeului Maramureşan
din Sighetu Marmaţiei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Coperta I și IV: Detaliu stâlp de poartă, Breb, Maramureș

Fondator	Dăncuş Mihai
Redactori	Todinca Gheorghe Barz Ana Mirela Nemeș Nicoleta Chiş Vasile Timur
Tehnoredactare	Bîrta Dacia - Mara
Tipărit	ASKA GRAFIKA

ISSN: 1583-4476

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muzeul Maramureşan din Sighetu Marmaţiei

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS

XVI

IN MEMORIAM

ETNOGRAFIE

ISTORIE

GEOLOGIE –GEOGRAFIE - STIINTELE NATURII - MINERALOGIE

MUZEOLOGIE – RESTAURARE - CONSERVARE

VARIA

Sighetu Marmaţiei
2020

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Adresa Redacţiei: Muzeul Maramureşan
Piaţa Libertăţii nr. 15
435500 Sighetu Marmaţiei
Jud. Maramureş
Tel/fax: 0262-311521
e-mail: muzeulmaramuresului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conţinutului textelor revine exclusiv autorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

CUPRINS

IN MEMORIAM MIHAI DĂNCUȘ

Mirela Barz - *In Memoriam Dr. Mihai DĂNCUȘ, muzeograf, etnograf, etnolog, profesor și cercetător, director al Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmației …………………..* **13**

Ioan OPRIȘ - *Doi prieteni muzeografi din nordul României: Ioana și Mihai DĂNCUȘ ………………………………………………* **58**

Ilie MOISE - *In memoriam Mihai Dăncuș (11.II.1942 - 31.VII.2020) …………………………………………………………………* **64**

Filofteia PALLY - *Un gând pios, o lacrimă și o speranță. Mihai DĂNCUȘ - prieten pentru eternitate ……………………….* **66**

Camelia BURGHELE - *Dragul nostru Mihai Dăncuș ………* **68**

Claude KARNOOUH - *Pentru prietenul dispărut prea devreme…………………………………………………………………* **71**

Bogdan VANCEA - *La despărțire … ………………………………..* **76**

Gheorghe DEACONU - *Un Maramureșean paradigmatic: Mihai Dăncuș ……………………………………………………………..* **77**

Teodor ARDELEAN - *Mihai Dăncuș – „Academicianul”! …..* **97**

Janeta CIOCAN - *Mihai DĂNCUȘ. Muzeograful, etnograful, cercetătorul, OMUL ………………………………………………….* **101**

Ilie GHERHEȘ - *Mihai Dăncuș - un sacerdot la curtea muzei Clio …………………………………………………………* **105**

Ilie GHERHEȘ - *Dr. Mihai Dăncuș - Remember pentru ultimul aristocrat de drept al culturii maramureșene…………………..* **111**

Ion M. BOTOŞ - *Prof. univ. dr. Mihai DĂNCUȘ - prietenul românilor din dreapta Tisei…………………………………………..* **113**

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ioan ARDELEANU-PRUNCU - *Cu Mihai Dăncuș de-a lungul unei vieți…………………………………………………..* **117**

Ioan de Petrova - *Portret de prieten. Lui Mihai Dăncuș………* **123**

Gheorghe PÂRJA - *Mihai Dăncuș, o conștiință a Maramureșului……………………………………………………* **125**

Măriuca VERDEȘ - *Prof. Dr. Mihai DĂNCUȘ în Emisiunea „Zestrea Maramureșului”…………………………………………….* **127**

Georgeta Iuga - *Câteva amintiri cu Mihai Dăncuș…………….* **130**

Dorel Todea - *Un prieten advărat - prof. univ. dr. Mihai Dăncuş, muzeograf, etnolog ………………………………………….* **132**

**** Cuvinte de despărțire………………………………………………* **137**

ETNOGRAFIE

Dan-Ioan SIDĂU - *Satul românesc între trecut și viitor în viziunea lui Mihai Pop ……………………………………………….* **159**

Camelia BURGHELE - *Cămașa Ciumii: boală, epidemie, vindecare în satul tradițional ……………………………………….* **172**

Olimpia MUREŞAN - *Sărbătoarea sărbătorilor: Paştele. O introspecţie în memoria satului sălăjean de altădată ……* **189**

Ovidiu PAPANĂ - *Meșterul tâmplar Ioan Pop, o ultimă licărire a unui paradis rural pierdut ……………………………….* **213**

Ilie GHERHEȘ - *Măritatul peste voia părinților - o dispută socială, uneori și interetnică ………………………………………..* **221**

Janeta CIOCAN - *Pomul vieţii pe obiecte de artă populară din zonele etnografice ale judeţului Maramureș ……………….* **227**

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihaela - Cristina GHERHEȘ - *Măștile tradiționale - element de stimulare a ludicului în activitatea școlară*……….. 244

Albinel FIRESCU - *Repere Gorjene – Muzeul Arhitecturii Populare de la Curtișoara* ………………………………………….. 247

Denis Florin NĂSUI - *Legenda Schimbării Vetrei, are un sâmbure de adevăr?*... 255

Sorin-Alin KOSINSZKI, Mirela Ana BARZ, Nicoleta NEMEȘ, Petru Daniel MĂRAN - *Porțile maramureșene din Breb – trecut și perspective* ………………………………………….. 257

ISTORIE

Livia ARDELEAN - *Situația socială a Maramureșului în 1945* ………………………………………………………………. 277

Ioan BOROICA - *Biserica greco-catolică românească în timpul național-socialismului (1933-1944) I* …………………… 288

Alin Spiridon PRALEA - *Medalii și decorații din colecția de numismatică și medalistică a Muzeului Maramureșan* ……. 306

Teofil IVANCIUC - *Originea lui Stefan Vancha, primul cardinal al Ungariei* ……………………………………………… 319

Ioan BOROICA - *Aspecte tehnice și juridice privind introducerea cadastrului în Maramureșul istoric în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* ………………………………….. 325

Timur Vasile CHIŞ - *Borne de graniță de pe vechea frontierăde stat dintre România și Cehoslovacia* ……………… 344

Erich Noris SZAKÁCS - „*Et quia omnes fere nobiles comitatus Maramarosiensis partem rusticorum tenuisse*”. Cruciada din anul 1514 în Maramureș și Ugocsa …………… 350

Florin ŞANDRU - *Program Conferinţa: România anului 1945. Intrarea în lagărul communist* ……………………………. 365

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Florin ŞANDRU - *Anul electoral 1946 reflectat într-un document de sinteză din arhiva C.C. al P.C.R.* ………………… 370

Octaviana JIANU - Lumea scriitoricească după 1944 – cazul Arşavir Acterian ……………………………………………… 382

Florin ŞANDRU - *Ungaria şi România între încheierea Primului Război Mondial şi Trianon* ……………………………. 388

GEOLOGIE –GEOGRAFIE - STIINTELE NATURII – MINERALOGIE

Timur CHIȘ - *Geologia zăcămintelor de petrol și gaze din Maramureș* ………………………………………………………….. 409

Sorin PRISĂCARIU, Ioan Liviu BEREȘ, Alexandra SÎNGEORZAN - *Importanţa minei Baia Sprie la constituirea şi dezvoltarea patrimoniului muzeal* …………….. 419

Ștefan ANDREICA - *„Cade[-]să a ști, cum au umblat vremile în anul 1805”* ……………………………………………… 428

Claudiu IUȘAN - *Evaluarea stării de conservare a coleopterelor, ortopterelor și odonatelor de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)* ………………. 430

Claudiu IUȘAN - *Evaluarea stării de conservare a lepidopterelor (fluturilor) de interes comunitar din Parcul Național (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)* ……………………………………………… 453

Claudiu IUȘAN - *Evaluarea stării de conservare a herpetofaunei de interes comunitar din Parcul Național (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)* ………………………………………………………….. 469

Claudiu IUȘAN - *Evaluarea stării de conservare a chiropterelor (liliecilor) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)* ……………………………………………………. 496

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Timur Vasile CHIŞ - *Corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman ………………* **514**

Ioan DENUȚ, Alexandra SÎNGEORZAN- *Muzeul de Mineralogie – 30 de ani de expoziție permanent ………………* **567**

MUZEOLOGIE – RESTAURARE – CONSERVARE

Alexandru Baboș - *Icoana pe pânză Patimile lui Hristos din Sârbi Susani, Maramureș, o lucrare din secolul 17 din atelierul de zugravi din Colomeea ……………………………….* **583**

Alexandru Baboș și Mihai Covaci - *Raport de cercetare a unor picturi din bisericile de lemn maramureșene …………….* **604**

Alina MARINCEAN - *E(ste)tică, Experiență și Educație în reprezentarea Holocaustului în muzeu …………………………..* **620**

Ioan BOROICA, Dănuța BOBOȘAN - *Propunere de reamenajare expozițională ”Restaurata Memoriae. Restaurări și revitalizare patrimoniu la casa Muzeu Ioan Mihalyi de Apșa din Sighetu-Marmației”……………………………………...* **642**

Ileana CODREA - *Reamenajarea şi promovarea turistică a Casei muzeu Vasile Kazar din localitatea Vadu Izei, Maramureş …………………………………………………………..* **678**

Ileana STAN - *Restaurarea unui țol de pat …………………….* **693**

Maria PAȘCA - *Conservarea preventivă și curativă prin utilizarea plantelor indigene ………………………………………* **715**

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

VARIA

Ilie GHERHEȘ - *Catalogul „meșteșugART” - un instantaneu obiectiv al artei lemnului în Maramureș* ………………………….. **721**

Ilie GHERHEȘ - *Ion Petrovai - „Multiculturalism în Țara Maramureșului”* ……………………………………………………….. **725**

Filofteia PALLY - *Mănăstirea Curtea de Argeș. Controverse privind restaurarea din secolul al XIX-lea.* …….. **731**

Marius N. LAURUC - *Spicuiri din istoricul bisericii ortodoxe ucrainene Sighetu Marmației* …………………………. **744**

Teofil IVANCIUC - *Moroșan și maramureșean. Câteva considerații de ordin istoric, geografic și lingvistic* …. **746**

Marius Răzvan MESZAR - *Din istoria mentalităţilor. Cazul comunității din Colonia Traian - Ineu, județul Arad* ………… **754**

Nicolae LAURUC - *Biserica lui Hristos nici porțile iadului nu o vor birui* ……………………………………………………….. **760**

Ioan COTÂRĂ - *Toader Oniga, Gherman Vida și alți fii ai satului Iapa* ……………………………………………………………. **768**

Maria ZAHARIA - *Doi ierarhi bârlădeni:Veniamin Costachi şi Iacov Antonovici şi ctitoriile lor (Two high priests/hierarchs from Bârlad: Veniamin Costachi and Iacov Antonovici and their foundations/achievements)* ……………… **774**

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

IN MEMORIAM

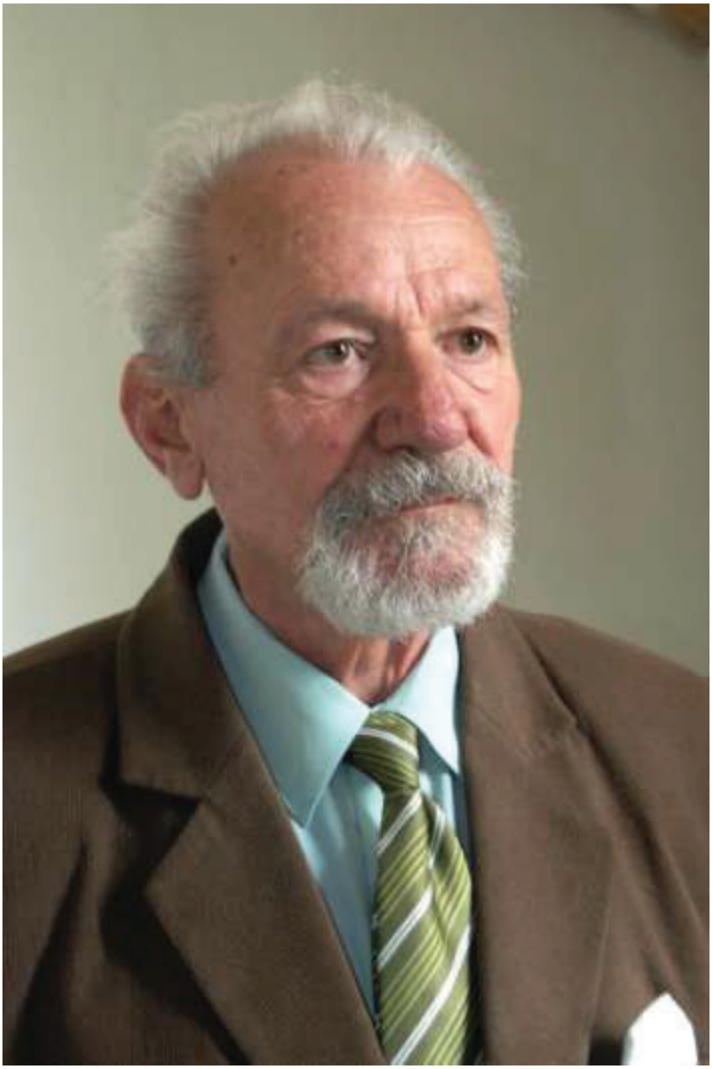

Volum dedicat lui MIHAI DĂNCUȘ (1942-2020),
director al Muzeului Maramureșan (1977-2011)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

In Memoriam Dr. Mihai DĂNCUȘ

muzeograf, etnograf, etnolog, profesor și cercetător, director al Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmației

Dr. Mirela Ana BARZ
Manager Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

La sfârșitul lunii lui Cuptor, în data de 31 iulie 2020, a plecat spre eternitate Dr. Mihai Dăncuș muzeograf, etnograf, etnolog, profesor și cercetător, director al Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmației, vreme de aproape 35 de ani.

Mihai Dăncuș s-a născut la 10 februarie 1942 în localitatea Botiza, județul Maramureș, într-o familie de preoți greco-catolici cu ascendenți în nobilimea maramureșeană încă din secolul al XIV-lea.

Studiază la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, Facultatea de Filologie, iar din 1998 este doctor în etnografie și folclor în cadrul aceleași universități.

Din 1969 este muzeograf la Muzeul Maramureșean din Sighetul Marmației, iar din 1977 director până în anul 2011. Imediat după încadrare a făcut cursurile postuniversitare şi apoi de atestare ca muzeograf-etnograf, iar lucrarea de absolvire a avut ca temă: „*Tematica muzeului Arhitecturii populare maramureşene*”, Bucureşti, 1974.

În tot acest timp a lucrat la evidenţa ştiinţifică a obiectelor muzeale, a organizat şi sistematizat colecţiile muzeale. Împreună cu Francisc Nistor şi un colectiv de la Muzeul de Artă Populară, Bucureşti, a elaborat planul tematic al expoziţiei de bază (care s-a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

deschis în iarna anului 1971). Paralel cu această muncă, până în anul 2010, a investigat permanent zona Maramureșului făcând achiziţii de peste 12.500 de obiecte muzeale, campanii de achiziţii, dar şi o serie de cercetări adunând un bogat material documentar (clişee fotografice alb-negru, diapozitive color, filme etnografice, fişe de teren etc.).

După deschiderea expoziţiei de bază a muzeului şi organizarea ştiinţifică a colecţiilor, împreună cu Francisc Nistor a trecut la investigarea zonei pentru înfiinţarea secţiei de arhitectură populară în aer liber. În urma cercetărilor întreprinse a fost identificat un bogat fond de monumente de arhitectură populară din care a reuşit să achiziţioneze peste 87 de obiective. A reuşit să materializeze acest grandios proiect prin montarea primelor 27 de obiective mari de arhitectură populară, până la 31 mai 1981, când s-a deschis muzeul în aer liber cu ocazia zilei Internaţionale a Muzeelor, în prezenţa ICOM (Consiliul Internaţional al Muzeelor), directori de muzee și specialiști.

În cadrul Muzeului Satului Maramureşean a reuşit să formeze o şcoală de conservare şi restaurare a monumentelor din lemn prin Prof. Aurel Moldoveanu. Pe lângă muncitorii noştri restauratori au fost specializaţi aici și alți conservatori de la alte muzee din ţară. Împreună cu echipa de muncitori restauratori a participat la restaurarea unor obiective importante pe plan național și internațional.

A fost Preşedintele *Asociației Folcloriștilor și Etnografilor din Județul Maramureș*, sub egida căreia se desfășurau marile festivaluri folclorice anuale: *Tânjaua de pe Mara*, *Hora de la Prislop*, *Festivalul de datini și obiceiuri de iarnă MARMAȚIA*, dar și numeroase manifestări științifice. Din anul 1997 a devenit membru de onoare al *Asociației Europene a Muzeelor în Aer Liber*, Elveția (ICOM-UNESCO), membru fondator și Președinte al *Asociației Naționale a Muzeelor în Aer Liber din România*, din anul 1990 Președinte al *Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș*. A fost cooptat la Smithsonian Folklife Festival Washington, SUA, unde împreună cu restauratori ai muzeului a prezentat o biserică maramureșeană. A fost profesor asociat în cadrul Universității Babeș-Bolyai și a Universității de Nord Baia Mare, unde a condus zeci de lucrări de licență și masterat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

A elaborat tematicile științifice de organizare la Muzeul etnografic al Maramureșului, Muzeul satului maramureșean (împreună cu Francisc Nistor, fost director al Muzeului Maramureșean). A înființat și inaugurat Casa muzeu Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Muzeul culturii și civilizației evreiești din Maramureș - Casa muzeu Elie Wiesel, dar și muzeele sătești de la Săpânța, Vadu Izei, Giulești, Bârsana, Ieud.

În toată această perioadă a întreprins numeroase cercetări de teren în satele maramureșene și nu numai, dar și cercetări interdisciplinare în Maramureș: pe Valea Cosăului (sub conducerea Academicianului Mihai Pop), Poienile Izei, cercetările pentru realizarea Atlasului Etnografic al României, dar și în alte zone ale țării: Moldova, Caraș Severin, Oaș, Dobrogea. A participat la numeroase simpozioane naționale și internaționale (Franța, Italia, Olanda, Germania, Suedia, Ungaria, Elveția, Cehoslovacia, Ucraina, SUA, Austria etc.).

A publicat 14 cărți și sute de articole în reviste de specialitate din țară și străinătate. Este fondator al publicaţiilor *Acta Musei Maramoresiensis (2002) şi Tradiţii şi patrimoniu (2001)* şi al hebdomadarului *Tribuna Marmaţiei (24 dec. 1989 – 1991).* A participat la numeroase conferințe naționale și internaționale (SUA, Italia, Anglia, Cehia, Ungaria, Elveția, Suedia, Olanda, Franța, Austria) pe teme de etnologie, folclor, muzeologie (vezi Anexa 1).

A primit numeroase distincții și medalii: Medalia Jubiliară a Universităţii din Freiburg (Germania). Premiul Patrimoniului Cultural Naţional „Gheorghe Focşa” pe anul 2001; Premiul Patrimoniului Cultural Naţional „Tancred Bănăţeanu” pe anul 2002; Ordinul MERITUL CULTURAL în gradul de „Mare Ofiţer”, categoria H, „Cercetare ştiinţifică” (2004); Titlul de „Cetăţean de Onoare” al municipiului Sighetu Marmaţiei, al comunelor Bârsana şi Bogdan Vodă; Medalia vizitei Papei Ioan Paul al II-lea (7–9 mai 1999), nenumărate medalii şi medalii jubiliare de la muzeele din ţară şi străinătate (vezi Anexa 2).

Muzeul sighetean a cunoscut, în dezvoltarea și evoluția sa, 8 etape importante, iar Etapa Mihai Dăncuș a fost cea mai înfloritoare,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

muzeul cunoscând cea mai amplă dezvoltare și recunoaștere atât pe plan național, cât și internațional. Mihai Dăncuș a fost una din figurile de intelectuali care s-a impus în a doua jumătate a secolului al XX-lea, ca unul dintre întemeietorii muzeologiei maramureşene, Directorul celei mai importante instituții de cultură și civilizație a Maramureșului istoric: *Muzeul Maramureșului* și cum frumos spunea Dr. Camelia Burghele, unul dintre ”patriarhii” etnografiei românești, iar noi îl putem numi simbolic ”Patriarhul satului primordial al Maramureșului”.

La împlinirea vârstei de 70 de ani, în anul 2013, Biblioteca Județeană ”Petre Dulfu” i-a realizat un documentar aniversar, intitulat „***Mihai Dăncuş: documentar biobibliografic aniversar***”, în Seria ”Personalităţi maramureşene – aniversări”, realizat în cadrul Serviciului de Informare Bibliografică şi Documentară al bibliotecii de Aristiţa Borbei şi Liana Pop, prin grija directorului Teodor Ardelean, iar Muzeul Maramureșan, în anul 2017, i-a dedicat un număr al anuarului muzeului ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS, al cărui inițiator este, la aniversarea a 15 ani de la apariție.

Aducem un ultim omagiu muzeografului, profesorului, etnografului, cercetătorului MIHAI DĂNCUȘ, care a lăsat în urmă o viață de om și realizări pe măsură care îl vor consacra între cercetătorii Maramureșului, ai țării și, de ce nu, ai lumii. Prin valoarea sa profesională și umană, a contribuit în mod esențial, timp de aproape cinci decenii, la dezvoltarea, valorificarea și consolidarea a tot ce înseamnă azi Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmației, dar și pentru dăruirea cu care a promovat valorile și cultura autentică maramureșeană la numeroasele simpozioane și sesiuni științifice la care a participat atât în țară, cât și în întreaga lume. A lăsat în urmă o serie de lucrări în manuscris și proiecte, pe care, din păcate, nu a mai reușit să le finalizeze.

Mihai Dăncuș a avut o forță de viață pe care a dăruit-o în slujba binelui public și al muzeului pentru care a trudit și ale cărui interese le-a așezat mereu deasupra propriilor dorințe și mereu deasupra familiei, fiicelor sale, pe care le-a iubit enorm de mult. Și-a făcut datoria în mod exemplar, o datorie pe care și-o asumase.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Spun cu mândrie că am avut bucuria și șansa de a-l cunoaște direct pe Mihai Dăncuș, de a fi lucrat alături de Dânsul și sub aripa căruia m-am format profesional în toți acești ani, și nu puțini… 20 de ani. Am cunoscut un om loial, echilibrat, cu umor și ironie blândă, un suflet nobil, un prieten adevărat. Eu, personal, îi port o recunoştinţă profundă pe care am datoria să o mărturisesc și pe această cale. Lasă un gol greu de umplut în instituția noastră, dar și în sufletele și inimile celor care l-am iubit și prețuit. Îi vom purta, mulți ani de-acum înainte, o amintire vie.

Profesorul Ioan Opriș spunea că *un învățat nu poate fi omagiat decât prin cuvinte de laudă*. Nimic mai adevărat. Iar noi, generația mai tânără, nu putem decât să respectăm memoria OMULUI Mihai Dăncuș, să valorificăm ce ne-a lăsat moștenire ETNOGRAFUL Mihai Dăncuș și să-l apreciem pe cel care a fost ÎNVĂȚATUL Mihai Dăncuș.

Pentru noi și pentru Maramureș va rămâne mereu unul dintre cei mai valoroși etnografi pe care România i-a avut.

Nicolae Iorga spunea: ”*ceea ce este interesant la muzeu nu este faptul, care e poveste ca oricare alta, ceea ce interesează este felul cum realitatea a fost văzută și interpretată, cum sufletul artistului s-a coborât în lumea aceasta, cum a înțeles-o, cum a reprodus-o, întrebuințând nota acea personală ce se găsește în sufletul oricărui om care este într-adevăr om*”.

Dumnezeu să-l odihnească și să-l aibă în paza Sa, iar noi să-l pomenim și să-i păstrăm, vie și neștearsă, amintirea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ANEXA 1.

LISTA PUBLICAŢIILOR

CĂRŢI

1. *Zona etnografică Maramureş*, Editura Sport - Turism, 1986, 221 p. ilustraţii + hartă.
2. *Sighetul Marmaţiei – Muzeul Etnografic*, Editura Museion, Bucureşti, 1995, 104 p. (format A4 + 40 p. ilustraţii), carte-catalog.
3. *Valori ale culturii populare maramureşene - Muzeul Etnografic al Maramureşului*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p. text+32 planşe color + 2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
4. *Values of the folk culture in Maramureş*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
5. *Valeurs de la culture populaire de Maramureş*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
6. *Werte der Maramurescher Volkskultur*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
7. *Sighetul Marmaţiei la cumpăna dintre milenii*, Sighetul Marmaţiei, 2001, carte-album cu text bilingv (română-engleză), 112 p., format A4, Editura Muzeul Maramureşului Sighetul Marmaţiei, 2001;
8. Carte-album *Cât îi Maramureşu' Nu-i oraş ca Sighetu' 1926-2006,* Sighetu Marmaţiei, 2006, 160 p.
9. *Evreii din Maramureş. Muzeul Culturii evreieşti din Maramureş – casa memorială Elie Wiesel*, engleză, franceză, română, Sighetu Marmaţiei, 2006, 74 p. +18 coli ilustraţii color

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

10. *Măşti şi jocuri cu măşti din Maramureş,* Editura Dacia Cluj Napoca, 2008, 140 p., text, ilustraţii color, rezumat în limba engleză
11. *Obiceiuri din viaţa omului în Maramureş - Naşterea şi copilăria,* Editura Dacia Cluj Napoca, 2010, 430 p.
12. *Arhitectura vernaculară şi alte valori ale Maramureşului,* Editura Dacia XXI, 2010, 225 p., text, desene şi ilustraţii color
13. *Vernaculare architecture and other values of folk culture to be found in the collections of the Maramureş Ethnografic Museum,* Editura Dacia XXI, 2010, 225 p. +ilustraţii color
14. *Sectorul de instalaţii tehnice populare acţionate de apă – Sector of water powerwd tehnical installation – Muzeul Satului maramureşean* (limba română, limba engleză, limba franceză), Sighetul Marmaţiei, 2011, 143 p., texte şi ilustraţii color, desene

CĂRŢI ÎN COLABORARE

1. *Măştile populare şi jocurile cu măşti din Maramureş*, Baia Mare, 1973, (50 p. text şi 110 fotografii). Album de Francisc Nistor (text Mihai Dăncuş şi Nicoară Timiş); Studiu, catalogul reproducerilor şi textele folclorice culese de Mihai Dăncuş. Carte-album.
2. *Antologia de folclor a judeţului Maramureş*, Baia Mare, 1980. Colaborare la capitolul: Formule de politeţe. Carte
3. *Muzee în aer liber din România,* Editura Museion, Bucureşti, 1993. Coordonator Georgeta Stoica, Muzeul Satului, Bucureşti. Mihai Dăncuş – textul şi ilustraţia la cap. Muzeul Maramureşean (cu variante în lb. engleză, franceză, germană)
4. *Maramureş – un muzeu viu în centrul Europei* – în colaborare cu G. Cristea, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, 240 p. + 24 planşe color.
5. *Maramureşul şi Marea Unire*. Crestomaţie de texte si documente, în colaborare cu Gheorghe Todincă, Editura Muzeului Maramureşului, Sighetul Marmaţiei, 1998, 184 p.
6. *Unirea Maramureşului cu Ţara – mărturii documentare 1918-1919,* Sighetul Marmaţiei, 1 decembrie 2008, 311 p., coautor Gheorghe Todinca

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

7. *Diplome maramureşene din secolele XVI-XVIII, provenite din colecţia lui Ioan Mihalyi de Apşa,* carte apărută în coordonarea lui Ioan Aurel Pop, volum întocmit de Mihai Dăncuş, Adinel Ciprian Dincă, Andreea Mârza, Ioan Aurel Pop, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2010
8. *Costumul tradiţional în România. The traditional Costume* (colaborare cu Dr. Georgeta Roşu, Dr. Maria Magiru, ALCOR EDIM BEX Bucureşti, 2011

CĂRŢI ÎN MANUSCRIS

1. *Tematica Muzeului arhitecturii populare maramureşene*, Sighetul Marmaţiei, 1974, 40 p. Text dactilografiat, 11 planşe desenate, 44 planşe cu 2-3 fotografii. Lucrarea este înregistrată la Biblioteca Centrului de specializare a cadrelor din Ministerul Culturii la cota 4/411, 1974./ manuscris dactilografiat/carte. Cartea se va dezvolta cu îmbunătăţirile tematice de pe parcurs + 86 de pagini
2. *Fragmentarium etnologicum* (trei volume)
3. *Maramureşul etnografic (300 pagini)*
4. *Sighetul Marmaţiei şi împrejurimi (istorie, monumente, muzee) (170 pagini)*
5. *Bisericile Maramureşului* – monumentele neamului – manuscrisul predat la Institutul Cultural Român
6. *Cartea lui Ioan Coman – Manuscris miscelaneu din sec. al XVIII-lea* – Studiu introductiv şi transliterare din cirilică, latină şi maghiară (circa 400 pagini)
7. *Obiceiuri din viaţa omului* – vol. II: *Nunta în Maramureş*, vol. III: *Moartea şi înmormântare*
8. *Istoria culturii – Muzeul Maramureşului din Sighetul Marmaţiei*

BROŞURI, CATALOAGE ŞI HĂRŢI

1. *Expoziţia de bază a Muzeului Maramureşean*, 1971, 24 p., (text si foto), broşură, tipărită la Sighetul Marmaţiei. (Etnografie)
2. *Muzeul Maramureşean – Etnografie*, 1982, 14 p. (text si foto), catalog-broşură.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

3. *Donaţia: Alexandru Ciplea - pictură, grafică, iconografie pe sticlă, cărţi rare*, 1988 (10 p., text), catalog-broşură.
4. *Mihai Olos: pictură-sculptură*, Baia Mare, 14 p. (text si foto), catalog-broşură.
5. *Traian Bilţiu-Dăncuş: pictură, grafică, (text si foto), catalog-broşură.*
6. *670 – Sighetul Marmaţiei*, 24 p. (broşură tipărită sub egida Muzeului Maramureşului din Sighetul Marmaţiei la jubileul de 670 de ani de atestare documentară a oraşului, Editura PROEMA, Baia Mare.
7. *Casa memorială Elie Wiesel – Muzeul culturii evreieşti din Maramureş,* (catalog tipărit în limba română, engleză şi franceză), 16 pagini text şi 16 pagini ilustraţie color, Sighetul Marmaţiei, 2002 (format A4)
8. *Téli népszokások (Maszkok a Máramarosszigeti Néprajzi Múzeum gyüjteményéböl),* Sóstói Múzeumfalu, Ungaria, 2006, 16 p.
9. *Album-catalog „Expo Artă Africană", Muzeul Maramureşului, octombrie 2007, texte catalog şi texte generale, 14 pagini + ilustraţii*
10. *Casa muzeu Dunca Pâţu din Ieud* – catalog, text introductiv şi texte explicative în limba română şi limba engleză, ilustraţii foto color, Sighetul Marmaţiei, 2009
11. *Muzeul Satului Maramureşean - Sector of water powerwd tehnical installation* – (limba română, limba engleză, limba franceză), Sighetul Marmaţiei, 2011, 22 p. A4 cu ilustraţii şi desene
12. Harta Muzeului Satului Maramureşean - *Sector of water powerwd tehnical installation* –Sighetul Marmaţiei, 2011 (harta Maramureşului istoric cu marcarea monumentelor de arhitectură şi tehnică populară, harta oraşului Sighetul Marmaţiei cu marcarea monumentelor, harta Muzeului Satului Maramureşean, harta sectorului de instalaţii din cadrul muzeului, ilustraţii, foto color, desene şi alte texte introductive şi texte copulative în limba română şi limba engleză).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

13. Descoperă Sighetul Marmaţiei. Hartă turistică (coautor la textul general şi cronologia), tipărită la Pangaea Turism, Marinex Print, 2000
14. *Casa muzeu Stan Ioan Pătraș din Săpânța*, Ed. Echim, Sighetu Marmației, 2012

ZIARE, REVISTE ŞI CĂRŢI

a căror iniţiator, coordonator, fondator şi director a fost Mihai Dăncuş

1. În 23/24 Decembrie 1989 tipăreşte la Sighet hebdomadarul *TRIBUNA MARMAŢIEI* (Director Mihai Dăncuş), a rezistat până in iunie 1991. (15 numere)
2. În decembrie 2001 scoate revista *TRADIŢII SI PATRIMONIU* (buletin ştiinţific al muzeului cu apariţie trimestrială) (Director fondator, redactor şef şi coordonator Mihai Dăncuş). Fiecare număr are un subtitlu, astfel:

- *Festivalul datinilor şi obiceiurilor de iarnă*, 1/2001, decembrie 2001
- *Ziua Internaţională a muzeelor la Sighetul Marmaţiei*, 2-3/2003, 18 mai 2003
- *Biserici călătoare…*, 4-5/2003, 24 decembrie 2003
- *Obiceiuri de iarnă*, 6-7/2004, 20 decembrie 2004
- *... şi istorie…*, 8-9/2005, 23 decembrie 2005

Anuarul ACTA MUSEI MARAMORESIENSIS

3. *ACTA MUSEI MARAMORESIENSIS* – volum I (510 pagini) îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, dec. 2002, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
4. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum II (403 pagini) îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, dec. 2004, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
5. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum III (385 pagini) îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, dec. 2005, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

6. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum IV (264 pagini), îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, 2006, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
7. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum V (439 pagini), îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, 2006, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
8. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum VI, îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, 2009, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
9. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum VII, îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, 2009, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş, 524 p.
10. *ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS* – volum VIII, îngrijit şi prefaţă de Mihai Dăncuş, 2011, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş, 565 p.
11. Seria de monografii săteşti – inaugurează, coordonează şi prefaţează monografiile:

- *Cuvinte despre satul meu Văleni –Maramureş*, Ioan Godja-Ou, Sighetul Marmaţiei, 2002;
- *Cuhea în istoria şi cultura Maramureşului,* Ion Ţelman, Ioana Mariş Dăncuş, Elisabeta Faiciuc, Sighetul Marmaţiei, 2005;
- *Valea Stejarului – graiul şi folclorul obiceiurilor*, Ioan Hotea, Sighetul Marmaţiei, 2006
- *Vadu Izei – o filă din istoria Maramureşului,* Ioan Hotea, Sighetul Marmaţiei, 2008

12. *Pe drumul amintirilor – poezii,* Găvrilă Pleş – Chindriş, Sighetul Marmaţiei, 2009, carte îngrijită de Dr. Gail Kligmann, USA, redactor şi ilustraţia cărţii Mihai Dăncuş
13. *Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente,* Sighetul Marmaţiei, 2007, vol. I, 478 pagini, coordonator Mihai Dăncuş
14. *Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente,* Sighetul Marmaţiei, 2007, vol. II, 477 pagini, coordonator Mihai Dăncuş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

STUDII ŞI COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE PUBLICATE ÎN VOLUME ŞI/SAU REVISTE DE SPECIALITATE DIN ŢARĂ ŞI STRĂINĂTATE

1. *Datini maramureşene consemnate într-o lucrare tipărită in secolul al XIX-lea*, în vol. Comunicări ştiinţifice pe teme se folclor, Centrul Judeţean de Îndrumare a Creaţiei Populare si a Mişcării Artistice de Masă, Baia Mare, 1973, p.119 –124, in colaborare cu Nandor Katz.
2. *Jocuri cu măşti: Capra*, în vol. Comunicări ştiinţifice pe teme de folclor, Centrul Judeţean de îndrumare a Creaţiei Populare si a Mişcării Artistice de Masă Maramureş, Baia Mare, 1973, p.113-118.
3. *Din istoria folcloristicii maramureşene: Petre Lenghel Izanu*, postfaţă la vol. *Daina mândră pân Bârsana* de P. Lenghel Izanu, Asociaţia folcloriştilor si etnografilor din judeţul Maramureş, Baia Mare, 1979, p.254-260.
4. *Rituri de separare, agrare si de iniţiere in faza copilăriei: zona Maramureş*, in vol. Marmaţie, vol. 5-6, Baia Mare (1979-1981), p.437-460.
5. *Contribuţii la cunoaşterea unui obicei de Anul Nou în Maramu*reş, in Anuarul muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973, Cluj, 1973, p. 489-497.
6. *Prezenţa instalaţiilor hidraulice ţărăneşti in satul contemporan si modurile de dezintegrare sau de integrare ale acestora in viaţa modernă (Valea Cosăului / Maramureş)*, în vol. Studii şi comunicări de istorie a civilizaţiei populare din România, vol. II, Sibiu, 1981, p. 235-237.
7. *Prezenţa instalaţiilor tehnice ţărăneşti în satul contemporan... Investigaţie întreprinsă în localitatea Negreşti-Oaş în anul 1972*, în vol. Satu Mare: Studii şi comunicări, vol. V-VI, 1981, p. 491-517.
8. *The Romanian house and yard-places - magic and ceremonial*, in Verband Europäi Scher Freilicht-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Museon/Asociation of European Open Air Museums, Report of the Conference, Roznov, p. R.Č.S.F.R., 1990, p. 78-81.

9. *Simbolistica păsării în cultura populară românească din Maramureş*, în vol. Studii şi articole, vol. V, Buletin de informare şi documentare ştiinţifică, Societatea de Ştiinţe Filologice din România, Filiala Baia Mare, 1989, p.144-152.
10. *DIE DARSTELLUG DER HEIMISCHEN ORTSGEMEINSCHAFTEN IM VOLKSKUNDLICHEN FREILICHTMUSEUM „MARAMURESCHEDORF" IN SIGHETUL MARMAŢIEI*, în vol. Asociaţia Europeană a Muzeelor în Aer Liber. Lucrările Conferinţei. 1993. Editura Museion, Bucureşti, p.80-84.
11. *Borşa Maramureşului – conotaţii istorico-etnografice şi de mediu*, în vol. Maramureş – vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al doilea Simpozion. Borşa, 02-04 august 1996, Cluj-Napoca, 1997, p.218-224.
12. *70 de ani de muzeografie în Sighetul Marmaţiei*, în vol. Maramureş – vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al treilea Simpozion, Borşa, 02-04 august, Cluj-Napoca, 1997, p.255-233. În colaborare cu Ioana Dăncuş.
13. *Elemente de etnoiatrie într-un manuscris miscelaneu din sec. al XVIII-lea descoperit în Maramureş*, în vol. Maramureş – vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al treilea Simpozion, Ocna Şugatag, 01-03 august 1977, Cluj-Napoca, 1997, p.341-354.
14. *Moara ţărănească din Maramureş. Conotaţii etno-culturale*, în vol. Maramureş – vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al treilea Simpozion, Ocna Şugatag, 01-03 august 1997, Cluj-Napoca, 1997, p.355-360. în colaborare cu Ioana Dăncuş.
15. *Maramureş. Monografie*. Capitolul Turism, p.298-309, Bucureşti, 1980. În colaborare cu Marta Bereş.
16. *Sistemul mejdelor în păşunatul tradiţional din Maramureş*, în vol. Al X-lea Simpozion Naţional de Istorie şi Petrologie Agrară a României, Baia Mare, 15-18 iunie 1988, Bucureşti, 1988, p.192 şi următoarele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

17. *Les coutumes agro-pastorales de la zone Maramureş – Roumanie*, Comunicare susţinută la Congresul A.I.M.A., Perugia/Italia, 1992 şi publicată în vol. ATTUALITA DEIMUSEI AGRICOLI NEL MONDO, DOCUMENTI DEL O.I.M.A. 10, TRENTO, ITALIA, 1996, P.126-123.
18. *Projection des grupes ethniques des „ruteni" (ucrainieni), juifs, hongrois et alemands (ţipţeri) dans le Musée Ethnographique de Maramures de Sighetul Marmaţiei – Roumanie*, Comunicare prezentată la a II-a Conferinţă europeană a muzeelor de etnografie, 17, 18 şi 19 mai, Bucureşti, 1996, publicată în vol. Buletinul Asociaţiei Naţionale a Muzeelor în Aer Liber din România, Suceava, 1998.
19. *Maramureş, les travaux et les jours*. Conferinţă ţinută la MUSÉE DE L'HOMME, Paris, octombrie 1997 în cadrul manifestării LA ROUMANIE DES QUATRE SAISONS – LE MARAMUREŞ PHOTOGRAPH PAR KOSEI MIYA. Conferinţa a fost preluată pe internet.
20. *Atestări privind viaţa socială maramureşeană cu accente privind naşterea în tradiţia populară*, în Memoria Etnologica I, nr.1, decembrie 2001, Baia Mare, p. 46-52
21. *Moaşa – mediator între nou născutul „necunoscut" şi lumea „cunoscută" în* Memoria Etnologica, nr. 2-3, (an II), februarie – iulie 2002, Baia Mare, p. 265-274,etc. etc.
22. *Cuvânt înainte,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 1, decembrie 2001, Editura Muzeul Maramureşului
23. *„Colinda Cerbului" – Vadu Izei 1969,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 1, decembrie 2001, Editura Muzeul Maramureşului
24. *Verşul 6 din Manuscrisul lui Ioan Koman 1797-1799 transliterat din caractere cirilice în latine de Mihai Dăncuş,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 1, decembrie 2001, Editura Muzeul Maramureşului

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

25. *Obiceiuri de iarnă în Maramureş* , în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 1, decembrie 2001, Editura Muzeul Maramureşului
26. *Revista Airone, numero 247, novembre 2001, Maramureş, intervenţie în articolul Nel paese dei contadini la paginile 91*
27. *Cuvânt de început şi de mulţumire,,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 2-3, 18 mai 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 1
28. *Asociaţia "Prietenii Muzeului Maramureşului" din Sighetul Marmaţiei,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 2-3, 18 mai 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 7-12
29. *Eveniment, ,* în revista "Tradiţii şi patrimoniu", nr. 2-3, 18 mai 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 72-74
30. *Valoarea documentară şi artistică a monumentelor de arhitectură populară din secţia în aer liber a Muzeului Maramureşean din Sighetul Marmaţiei,* în Acta Musei Maramorosiensis, vol. I, 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 35 şi urm.
31. *Documente inedite privind mişcarea naţională română în Maramureş la sfârşitul secolului al XIX-lea, ,* în Acta Musei Maramorosiensis, vol. I, 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 391 şi urm.
32. *Filmul documentar în muzeul etnografic, ,* în Acta Musei Maramorosiensis, vol. I, 2002, Editura Muzeul Maramureşului, p. 505 şi urm.
33. *Vicarul greco-catolic Tit Bud – corifeu al culturii şi civilizaţiei tradiţionale din Maramureş,* în Studii şi comunicări de etnologie, Tomul XVI, 2002, serie nouă, Sibiu, p. 83 şi urm.
34. *"The presentation of Ukrainian (Ruthean), Jewish, Hungarian, German Minorities in the Village Museum of Sighetul Marmaţiei"* în *Association of European Open air Museums, Report of the 21st Conference,* September 2003, National Museums of Scotland, p. 165-170
35. *"Die Präsentation der ukrainischen (ruthenischen), jüdischen, ungarischen und deutschen Minderheitenim Dorfmuseum von*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Sighetul Marmaţiei” în *Association of European Open air Museums, Report of the 21st Conference,* September 2003, National Museums of Scotland, p. 171-178

36. *Biserici călătoare…,* în revista „Tradiţii şi patrimoniu”, nr. 4-5, 24 decembrie2003, Editura Muzeul Maramureşului
37. *The Presentation of Ukrainian (Ruthean), Jewish, Hungarian, German Minorities in the Village Museum of Sighetul Marmaţiei – Romania,* în revista “Tradiţii şi patrimoniu”, nr. 4-5, 24 decembrie2003, Editura Muzeul Maramureşului
38. *Cu privire la activitatea muzeelor în aer liber din România pe perioada octombrie 1996-martie 2001. Câteva propuneri pentru perioada următoare (Raport prezentat de Dr. Mihai Dăncuş la Conferinţa Naţională ANMALR Sibiu, martie 2001),* în revista „Tradiţii şi patrimoniu”, nr. 4-5, 24 decembrie2003, Editura Muzeul Maramureşului
39. *Muzeograful biolog Iosif Béres la vârsta de 70 de ani,* în revista „Tradiţii şi patrimoniu”, nr. 4-5, 24 decembrie2003, Editura Muzeul Maramureşului
40. *Instalaţii tehnice acţionate de apă pe Valea Cosăului,* în „Arheologie industrială - atelier internaţional 2004”, Ministerul Culturii şi Cultelor - România, Direcţia Monumente Istorice şi Muzee, p. 6
41. *Water-driven tehnical installations on the Cosău river valley*, în „Arheologie industrială - atelier internaţional 2004”, Ministerul Culturii şi Cultelor - România, Direcţia Monumente Istorice şi Muzee, p. 7
42. *Un spectacol de teatru popular în Maramureş Viflaimul,* în revista „Tradiţii şi patrimoniu”, nr. 6-7, 20 decembrie 2004, Editura Muzeul Maramureşului
43. *Scriitori şi savanţi maghiari despre etniile din Maramureş (I),*în Acta Musei Maramorosiensis vol. II , 2004, Editura Muzeul Maramureşului, p. 17 şi urm.
44. *95 de ani de la naşterea lui Francisc Nistor, director întemeietor al Muzeului Maramureşului,* în Acta Musei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Maramorosiensis vol. II , 2004, Editura Muzeul Maramureşului, p. 209 şi urm.

45. *Academicianul maghiar Silagyi István – spirit enciclopedic şi mare umanist,* în Acta Musei Maramorosiensis vol. II , 2004, Editura Muzeul Maramureşului, p. 227
46. *În memoriam Lucia Berdan,* în Acta Musei Maramorosiensis vol. II , 2004, Editura Muzeul Maramureşului, p.233 şi urm.
47. *O carte, o expoziţie documentară şi o bancă de date despre satul maramureşean în perioada 1945-1989,* Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente, Sighetul Marmaţiei, 2005, vol. I, p. 9-22
48. *Disoluţia valorilor satului maramureşean în perioada de după al Doilea Război Mondial. Schiţă tematică a expoziţiei „Satul maramureşean 1945-1989" (viaţa socială, culturală, religioasă, politică),* Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente, Sighetul Marmaţiei, 2005, vol. I, p. 37-56
49. *Un erou martir al poporului român – Ion Bilţiu-Dăncuş, Secretar al Sfatului Naţional Român din Maramureş, decembrie 1918 şi Preşedinte al Consiliului Naţional Român din Maramureş în anii 1944-1945,* Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente, Sighetul Marmaţiei, 2005, vol. I, p. 57-70
50. *Câteva date despre Sighet şi mişcarea masonică,* Revista tradiţii şi Patrimoniu, nr. 8-9/2005 „... şi istorie ...", p. 7-8
51. *Consacrarea Bisericii Sf. Pantelimon, Canton, Ohio, SUA*, Revista tradiţii şi Patrimoniu, nr. 8-9/2005 „... şi istorie ...", p. 21-24
52. *Scriitori şi savanţi maghiari despre etniile din Maramureş (II),* în Acta Musei Maramorosiensis vol. III , 2005, Editura Muzeul Maramureşului, p. 147-173
53. *Vâlceanul Nicu Angelescu, intelectual de prestigiu, profesor la Liceul Dragoş Vodă din Sighetul Marmaţiei,* în Acta Musei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Maramorosiensis vol. III , 2005*,* Editura Muzeul Maramureşului, p. 293-300

54. *Câteva biserici de lemn – monumente de arhitectură – din subzona Izei mijlocii, „Ambăle Vişae" 640 de ani, lucrările celui dintâi Simpozion de istorie a Ţinutului Vişaelor, „Serbările Vişeului", ed. a V-a, 1-3 iulie, 2005, p. 40-45*
55. L'élevage des moutons dans les Carpates Orientaux – Roumanie – Région de Maramureş – quelques attestations de l'ancienneté et des présences contemporaines, lucrare susţinută în Cehia la Valašské Muzeum Přírodě
56. *Problematica satului românesc în perioada comunistă. Modalităţi de prezentare,* Publicată în „Caietele ASER" (Asociaţia de Ştiinţe Etnografice din România), nr. 1/2005, Cercetări Culturale, Editura Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, p. 137-147
57. *Satul românesc contemporan între dezvoltare şi disoluţia valorilor tradiţionale,* prezentată la Seminarul Naţional „Patrimoniul Tehnic – indice şi martor esenţial al progresului cultural-istoric" organizat de Comisia Naţională a României pentru UNESCO, Cheia, 22-25 octombrie 2006
58. *„Instituţia neamului", care desigur este un „relict" al istoriei, în Maramureş este încă valabilă, şi cred, salvatoare* – interviu realizat de Ioan Mariş, apărut în Revista „Transilvania", nr. 8-9/2006, Sibiu, p. 1-10
59. *Bisericile Maramureşului – monumente ale neamului*, apărut în Revista „Transilvania", nr. 8-9/2006, Sibiu, p. 48-49
60. *Episcopul Atanasie Rednic din Giuleşti*, apărut în Revista „Transilvania", nr. 8-9/2006, Sibiu, p. 76-77
61. *Sarea – fragmentaarium ethologicum*, în vol. Sarea, Timpul şi Omul, editura Augusta, Sf. Gheorghe, 2006
62. *La Auschwitz-Birckenau au fost exterminaţi 38.000 de evrei din Sighet şi Maramureş…,* apărut în Memorie şi mărturisire – omagiu lui Elie Wiesel la 80 de ani, Proiect finanţat de Ministerul Culturii şi Cultelor, Editura Universităţii de Nord, Baia Mare 2008, p. 24-33

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

63. *Din viaţa spirituală a românilor din dreapta Tisei,* Caietele ASER, 2008, Oradea
64. *Patrimoniul etnologic din România. Imperativul modelelor, Riturile de trecere în Muzeul satului maramureşean – experimentul Sighet, Conferinţa Naţională ASER, Buşteni, octombrie 2008*
65. *Omagiu savantului Alexandru Artemiu Coman,* Acta Musei Maramorosiensis IV, Sighetul Marmaţiei, 2006, p. 12-19
66. *Ing. Artur Coman – in memoriam,* Acta Musei Maramorosiensis IV, Sighetul Marmaţiei, 2006, p. 83-87
67. *Ing. Artur Coman, urmaş al unui mare neam de nobili români cu implicaţii în istoria şi istoriografia Maramureşului,* Acta Musei Maramorosiensis IV, Sighetul Marmaţiei, 2006, p. 124-145
68. *Acta Musei Maramorosiensis V – Mergem înainte,* Acta Musei Maramorosiensis V, Sighetul Marmaţiei, 2006
69. *Evreii din Maramureş – Istorie şi destin 10 Octombrie – Ziua Holocaustului, ,* Acta Musei Maramorosiensis V, Sighetul Marmaţiei, 2006, p. 227-235
70. *Un mare profesor, un mare savant şi un mare patriot: Academicianul Mihai Pop – 100 de ani de la naştere,* Acta Musei Maramorosiensis VI, Sighetul Marmaţiei, 2009, p. 13-21
71. *Atestări documentare privind viaţa socială maramureşeană cu accente privind naşterea în tradiţia populară,* Acta Musei Maramorosiensis VI, Sighetul Marmaţiei, 2009, p. 144-157
72. *100 de ani de la naşterea lui Francisc Nistor, director întemeietor al Muzeului Maramureşului,* Acta Musei Maramorosiensis VII, Sighetul Marmaţiei, 2009, p. 11-15
73. *Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureşene,* Acta Musei Maramorosiensis VII, Sighetul Marmaţiei, 2009, p. 354-429
74. *Omagiu sociologului şi antropologului francez Claude Karnoouh, ,* Acta Musei Maramorosiensis VIII, Sighetul Marmaţiei, 2010, p. 15

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

75. *Direcţii de dezvoltare pe termen mediu şi lung pentru Muzeul maramureşului din Sighetul Marmaţiei,* Acta Musei Maramorosiensis VIII, Sighetul Marmaţiei, 2010, p. 358-389
76. *Din istoria muzeelor din Sighetul Marmației Palatul Cultural și Muzeul Maramureșului*, Acta Musei Maramorosiensis X, Sighetul Marmaţiei, 2014, p. 179-191
77. *Din istoria muzeelor din Sighetul Marmației II. Câteva scrisori din corespondența lui Vornicu cu mari personalități ale României. Extrase din presa vremii*, Acta Musei Maramorosiensis XI, Sighetul Marmaţiei, 2015, p. 120-144
78. *Maramureșul etnografic la început de mileniu*, Acta Musei Maramorosiensis XI, Sighetul Marmaţiei, 2015, p. 145-149; în colaborare cu Ioana Dăncuș
79. *Colloque au Musee International du Carnaval et du Masque, Binche (Belgique) – le 16 juin 2012. Les masques en Roumanie*, Acta Musei Maramorosiensis XII, Sighetul Marmaţiei, 2016, p. 41-47.
80. *Aniversare ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS la 15 ani de la apariție*, Acta Musei Maramorosiensis XIII, Sighetul Marmaţiei, 2017, p. 16-20

ARTICOLE DIVERSE PUBLICATE ÎN COTIDIENE ŞI PERIODICE etc.

1. *Patrimoniu – Prezenţe*, în Rev. Panoramic cultural maramureşean, Baia Mare, februarie, 1975.
2. *Muzeul arhitecturii populare*, în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 29 iulie 1975.
3. *Obiceiuri şi datini de iarnă*, în Rev. Tribuna, nr.51, Cluj-Napoca, decembrie 1985.
4. *Documente epigrafice în arhitectura ţărănească din Maramureş*, în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 17 mai 1980.
5. *Ziua Internaţională a Muzeelor. Manifestări la Sighetul Marmaţiei*, în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 30 mai 1981.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

6. *Educaţia ştiinţifică a maselor*, în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 20 mai 1978.
7. *Colecţii şi colecţionari,* în Rev. Maramureş, Baia Mare, decembrie, 1981.
8. *Expoziţie de instalaţii tehnice ţărăneşti,* în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 29 august, 1981.
9. *Arhitectura ţărănească,* în Rev. Tribuna, Cluj Napoca, 3 octombrie 1985.
10. *Maramuresckii Muzei v Sighetu Marmaţiei – ţentr vihovania,* în ziarul Novit Vik, Bucureşti, nr. 23 (763), 1 grudnia 1983.
11. *Originalitatea culturii populare,* în Rev. Tribuna, Cluj Napoca, 17 noiembrie 1983.
12. *„Metehău" – Dietronar „Rp",* în Rev. România pitorească, nr. 2 (194), Bucureşti, februarie 1988.
13. *Mărturii. Figură luminoasă de patriot,* în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 8 noiembrie 1989, partea I; 10 noiembrie 1989, partea a II-a.
14. *Vestigii ale identităţii,* în suplimentul DATINA al ziarului Graiul Maramureşului, Baia Mare, 1 martie 1992.
15. *Magnificul domn Ioan Mihalyi de Apşa (Mihălenii),* în ziarul Graiul Maramureşului, Baia Mare, 25 ianuarie 1994.
16. *Mecenaţi ai Maramureşului,* în Suplimentul nr. 2 al publicaţiei Jurnalul de Sighet, 23-29 octombrie 1995, dedicat Jubileului a 650 de ani de atestare documentară a comunei Sarasău.
17. *Contribuţii maramureşene la Marea Unire,* în publicaţia Jurnalul de Sighet, partea I în nr. 197/2-8 decembrie 1996; partea a II-a în nr. 198/9-15 decembrie 1996.
18. *Apşa de Jos – istorie şi documente,* în suplimentul RENAŞTEREA al publicaţiei Jurnalul de Sighet, nr. 8/24 octombrie 1997.
19. *Un muzeograf de excepţie: Francisc Nistor,* în Revista ARCHEUS, Baia Mare, 1, nr. 3 (17), decembrie 1997, p. 40-41.
20. *Maramureşul etnografic la Muzeul Omului din Paris,* în Revista ARCHEUS, 2, nr. 1 (18), martie 1998, p. 17-19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

21. *Plastică. Dorul de casă,* în publicaţia Jurnalul de Sighet, nr. 8/8-14 martie 1993.
22. *29 iulie 2002 Sighetul Marmaţiei – se inaugurează un nou muzeu în România – Muzeul Culturii Evreieşti din Maramureş – Casa Elie Wiesel,* Revista muzeelor, nr. 1-2/2003, p. 128-135
23. *Sighetul Marmaţiei, oraşul muzeelor,* română şi engleză, p. 18-19, în revista *Cultură şi turism.ro*, nr. 3/2003
24. În revista *Erdélyi Gyopár*, 1999, nr. 2, 54.(9.) Evfolyam, p. 13,15,16,18,31,51
25. *Maramureşul în pericol?...,* în „Datina", periodic constănţean de etnologie şi fapt cultural, anul XII, nr. 35, iunie 2004, p. 18-20
26. „*Penisul apără de muieri*", articol apărut în ediţia de colecţie „Jurnalului Naţional", luni, 31 ianuarie 2005, p. 13
27. „*Vinovaţii: muroii şi descântătorii*", articol apărut în ediţia de colecţie „Jurnalului Naţional", luni, 31 ianuarie 2005, p. 13
28. *Campionii Tranziţiei – în privinţa longevităţii în funcţii publice din Maramureş*, articol apărut în Glasul Maramureşului, 2 martie 2005, p. 10
29. Dana şi Tudor Călin Zaroianu, *Muza muzeului*, Ziarul Financiar (Ziarul de duminică - anchetă), 8 iulie 2005
30. Gabriela Pele, Ziarul Evenimentul Zilei, nr. 4917, 31 august 2007, Articol *„O chintesenţă a locului"*, apărut în cadrul articolului *„Cele 7 minuni ale României – Catedralele Maramureşului"*
31. *Artă veche africană în colecţiile Muzeului Maramureşului din Sighetul Marmaţiei,* Graiul Maramureşului, 5 octombrie 2007, p. 12
32. *Fierăritul în Maramureş*, Graiul Maramureşului, 6-7 octombrie 2007, p. 12
33. *Biserici de lemn din Maramureş, pe două continente americane*, Glasul Maramureşului, 02.02.2004,
34. *Domnul Profesor Petre Mihalyi (1920-2001)*, Graiul Maramureşului, 13 august 2001

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

35. *O viaţă zbuciumată de artist,* Graiul Maramureşului, 7 octombrie 2011
36. *Un om şi o colecţie inestimabilă,* Graiul Maramureşului, 2012

FILME ŞTIINŢIFICE ŞI DOCUMENTARE (PROFESIONALE) FĂCUTE CU STUDIOUL „ALEXANDRU SAHIA" BUCUREŞTI ŞI ALTE INSTITUŢII SPECIALIZATE

1. *Tânjaua la Hoteni* - TV1 Italia
2. *Adunarea nepoatelor*. Regia: Paula Popescu – Doreanu.
3. *Diplome maramureşene.* Regia: Paul Orza.
4. *Ceramica de Săcel*. Regia: Olimpia Daicoviciu.
5. *Colinde – obiceiuri de Crăciun şi Anul Nou.* Regia: Olimpia Daicoviciu.
6. *Covorul maramureşean.* Regia: Olimpia Daicoviciu.
7. *Cultura lemnului la români.* Regia: prof. Nakazava / Japonia.
8. *Stâna maramureşeană*. Muzeul Naţional al Japoniei. KIOTO colaborare cu Mitsushiro Shimmen, directorul Muzeului Naţional
9. Mai multe filme de televiziune.
10. Ciclul de 6 filme documentare privind obiceiurile de peste an şi din ciclul familiei - TVR
11. Filmul despre Bisericile de lemn din Maramureş

INTERVIURI

1. *Convorbiri despre mari valori ale poporului român: „Orice muzeu e şansa unei renaşteri viitoare",* în Rev. Flacăra, Bucureşti, 23 octombrie 1987. Interviu de Ion Zubaşcu.
2. *„Muzeul constituie un important factor de educaţie",* în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 20 septembrie 1973. Interviu de Ion Ardeleanu – Pruncu.
3. *Artizanat vagy nepmuveszet?,* în ziarul Banyavideki Faklya, Baia Mare, 20 octombrie 1979. interviu de Rosznyai Balint.
4. *Neprajzi Muzeum – a szabadan,* în ziarul Banyavideki Faklya, Baia Mare, 20 octombrie 1974. Interviu de Racz Albert.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

5. *Cercetare folclorică la Poienile Izei,* în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 28 august 1973. Interviu de Gheorghe Pârja.
6. *A maramarosi nepmuveszet hirneve a nagyvolagban,* în ziarul Banyavideki Faklya, Baia Mare, 5 iunie 1982. interviu de Cosma Gyorgy.
7. *Die schopferische Begabung unserer Bergabaueren – Besuch im Freilichtmuseum bei Sigheth,* în Revista VOLK UND KULTUR, Bucureşti, 30/5, 1978. Interviu de Brigitte Krug.
8. *O rezervaţie de arhitectură populară,* în Rev. Flacăra, Bucureşti, 23 iulie 1981. Interviu de Gheorghe Arion.
9. *Muzeul şi rosturile sale instructiv – educative,* în ziarul Pentru socialism, Baia Mare, 5 octombrie 1982. Interviu de Pamfil Bilţiu.
10. *Interviu cu domnul director Mihai Dăncuş, directorul Muzeului Maramureşului, Sighet* – publicat în *Jurnalul de Sighet* nr. 188 din 30 septembrie – 6 octombrie 1996, a consemnat Nicolae Iuga
11. *Din nou, despre ce ne doare atât de tare*: *DISPARIŢIA TRADIŢIEI ŢĂRĂNEŞTI,* Mihai Dăncuş, directorul Muzeului Maramureşului, apărut în *Formula As nr. 375*, 16-23 august 1999, consemnat de Sandală Anghelescu
12. *Casa noastră-i cât o lume* – convorbire cu Mihai Dăncuş, directorul Muzeului Municipal din Sighetul Marmaţiei, interviu de Anda Raicu, apărut în revista *România pitorească* nr. 9 (165), p. 6-7
13. *O conferinţă internaţională la Muzeul din Sighet,* interviu consemnat de Marin Slujeru, *Jurnalul de Sighet*, 26 august 1993
14. *„Primarul" satului Dobăieş a inaugurat Europa Muzeu KM Zero"* – interviu de Florentin Năsui în Graiul Maramureşului, 16-17, septembrie 2000
15. *Satul maramureşean ca muzeu în buricul Europei,* interviu de Florentin Năsui, Graiul Maramureşeului, 14 septembrie 2001

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

16. *Cartea mea-i fiule, o treaptă* – interviu cu Dl. Mihai Dăncuş în Revista „Colegiul Naţional Dragoş Vodă”, interviu luat de Mălina M., nr. 25, martie, 2001
17. *Witness to Hystory* – interviu luat de Sheilah Kast, publicat în P.B.S. Frontline/World, octombrie 2002, USA
18. *Berbeşti – În umbra oraşului cresc oameni minunaţi,* interviu articol de Florentin Năsui, Graiul Maramureşului, 16.02.2004
19. *Ctitorul de muzee: Mihai Dăncuş, directorul Muzeului Maramureşului din Sighetul Marmaţiei,* Gazeta de Maramureş, 22.03.2004
20. *Mihai Dăncuş – Din centrul Europei în centrul lumii sau din Maramureş la Washington,* interviu luat de Gheorghe Pârja şi publicat în cartea *„Dialoguri cu ferestre spre nord”,* Editura Limes, Cluj Napoca, 2005, p. 139-146
21. *Azi, în prezenţa sa îl omagiem pe sociologul francez Claude Karnoouh*, Graiul Maramureşului, 23.05.2005
22. *„Instituţia neamului”, care desigur este un „relict” al istoriei, în Maramureş este încă valabilă şi, cred, salvatoare* – interviu luat de Ioan Mariş şi publicat în Revista Transilvania 8-9, 2006, Sibiu
23. *Printr-un proiect european se întregeşte „satul primordial” al Maramureşului*, Graiul Maramureşului, 05.08.2009
24. *Roata morii se învârteşte la Muzeul Satului,* Graiul Maramureşului, 12.10.2010
25. *O sărbătoare pentru prietenii muzeului şi muzeelor din toată lumea*, realizat de Florentin Năsui, Graiul Maramureşului, 8.01.2011
26. *Dicţionar cu prietenii, Mihai Dăncuş (I, II),* 1.06.2011, reporter Ion Vădan
27. Dan Gheorghe, *Cum a fost pusă pe foc „Civilizaţia maramureşeană a lemnului”* în România liberă, joi, 10 noiembrie, 2011, p. 1-6
28. Dan Gheorghe, *Turiştii străini, singura şansă de supravieţuire a caselor maramureşene*, România liberă, vineri, 11 noiembrie 2011, p. 1-4

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

REFERINŢE CRITICE / RECENZII LA LUCRĂRILE PUBLICATE

a) Cărţi

Zona Etnografică Maramureş, Editura *Sport – Turism,* Bucureşti, 1986.

1. Prof. univ. Dr. Doc. Mihai Pop, *Păstrarea identităţii*, în Revista Contemporanul, Bucureşti, nr. 12 (2.105), 20 martie 1987.
2. Vasile Vetişanu, Studii. *Maramureşul etnografic*, în Revista Luceafărul, Bucureşti, nr. 6 (1.343), 6 februarie 1988.
3. Anda Raicu, *Lecturi. Maramureş, Ţară veche…*, în Revista România pitorească, Bucureşti, nr. 5 (185), mai 1987.
4. Dr. Nuţu Roşca, *O monografie etnografică a Maramureşului*, în Revista Vatra, Târgu Mureş, nr. 4, aprilie 1987.
5. Ecaterina Dulcu, Mihai Dăncuş, *„Zona etnografică Maramureş”*, Editura Sport – Turism, 1986, în Revista Muzeelor şi Monumentelor. Muzee, Bucureşti, nr. 5, 1987, p. 93.
6. Aurel I. Brumaru, *O urcare în Maramureş*, în Revista Astra, Braşov, nr. 10 (193), octombrie 1987.
7. Dr. Ion Chiş Şter, *O valoroasă lucrare despre „arhiva nescrisă” a Maramureşului*, în ziarul Pentru Socialism, Baia Mare, 14 noiembrie 1986.
8. Cartea a mai fost prezentată de:
   - înv. Ion Berinde în Şedinţa din luna noiembrie 1986 a Cenaclului literar „George Coşbuc” din Sighetul Marmaţiei. Recenzia a fost publicată în Revista cenaclului, *Marmaţia socialistă*, ianuarie 1987.
   - George Antohi la Radio Bucureşti în emisiunea *„Mioriţa”*, noiembrie 1987.

Acta Musei Maramorosiensis,

1. Pamfil Bilţiu, *„Acta Musei Maramorosiensis” o prestigioasă apariţie editorială*, în Pro Unione, Editura Pro Unione, Anul VII, nr. 1-2 (17-18), - iulie 2004, p. 184-185

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muzeul Etnografic al Maramureşului, Sighetul Marmaţiei, Editura Museion, Bucureşti, 1995

1. Augustin Cozmuţa, *Etnografie sigheteană*, în ziarul *Graiul Maramureşului*, serie nouă, Baia Mare, anul VIII, nr. 1973, 5 septembrie 1996.
2. Beres Ioszef, *Maramaros Neprajzi muzeuma – Maramarossziget*, în publicaţia *Szigeti Turmix*, Sighetul Marmaţiei, nr. 121, 24 noiembrie 1995.

Maramureş – un muzeu viu în centrul Europei, Editura Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, 2000

1. Pamfil Bilţiu, *O sinteză – album despre Ţara Maramureşului*, Revista Pro Unione, Fundaţia Culturală Pro Unione, anul III, nr. 3-4, (7-8), Baia Mare, decembrie 2000, p. 162-163
2. Aurel Chiriac, *Maramureş – Tradiţie şi unicitate*, Revista Familia, nr. 1, ianuarie 2001, Oradea, p. 111-112
3. Iştvan Dumitru, *Gânduri despre o carte – Maramureş - un muzeu viu în centrul Europei*, în Graiul Maramureşului, 21 februarie 2001
4. Pamfil Bilţiu, *Ghid de călătorie în centrul Europei*, Glasul Maramureşului, 2 decembrie 2000
5. Bura Miklóş, *Konivbemutatok*, Szigeti Turmix, 20 octombrie 2000

Măşti şi jocuri cu măşti din Maramureş, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2008

1. Iştvan Dumitru, *Măşti şi jocuri cu măşti din Maramureş: măşti, mascoide, mascaroane şi jocuri cu măşti,* în Graiul Maramureşului, 22 februarie 2010

Obiceiuri din viaţa omului în Maramureş - Naşterea şi Copilăria, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2010

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

1. Ion Mariş, *„Obiceiuri din viaţa omului în Maramureş. Naşterea şi copilăria,* Nord Literar, nr. 4, aprilie 2011
2. Pamfil Bilţiu, *O lucrare de referinţă a etnologiei româneşti actuale,* în Graiul Maramureşului, 24 decembrie 2010

ALTE REFERINŢE

În cărţi cu caracter enciclopedic:

1. Iordan Datcu, în *Dicţionarul folcloriştilor,* vol. 2, Editura Litera, Bucureşti, 1983, p. 102-103.
2. Ioan Opriş, Istoria muzeelor din România, Editura Museion, Bucureşti, 1994
3. Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români*, Editura SAECULUM, Bucureşti, 1998, vol. I, p. 216-217.
4. Laura Temişan, O. Marinescu, A. Brezovski, *Autori maramureşeni – Dicţionar BIO-BIBLIOGRAFIC*, Editura UMBRIA, Baia Mare, 2000, p. 172-174.
5. *Who's Who în România*, Pegasus Press, Bucureşti, 2002, p. 181
6. Jiři Langer*, ATLAS PAMÁTEK – Evropská muzea v Přirodě,* Baset, Praha, 2005, p. 580-588
7. Ioan Godea*, Etnologia română contemporană. Lexicon bibliografic ilustrat,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 129-130
8. Elena Dăncuş, *Bibliografia selectivă a etnografiei şi folclorului românesc, 1944-1974*, publicată de Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, Bucureşti, 1976; citatele de referinţă 1256 (p. 149) şi 2864 (p. 349)
9. Alexandru Filipaşcu, *Enciclopedia Familiilor nobile maramureşene de origine română*, ediţie îngrijită de Ion şi Livia Piso, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2006, p. 69
10. Dorin Ştef, *Istoria folcloristicii maramureşene*, Editura Etnologica, Baia Mare, 2006
11. Carol Kacsó, *Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş*, vol. I, II, Editura Eurotip, Baia Mare, 2011 (17 referiri)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În alte publicaţii:

12. Laurenţiu Ulici, *Sufletiştii*, în Revista *Contemporanul*, Bucureşti, nr. 17, 29 aprilie 1977, p. 8.
13. Jean – Marie DEL GENINI; Dr. Weisbecker, Cristiane et Patrick; Lydia Bloch; Pierre et Marcelle VINCENSINI, *Mihai Dăncuş en Lorraine, în R.L.M.M. Rencontres Lorraine – Maramureş – Moldave, Bulletin d'information*, Nancy / France, nr. 4, iunie 1995.
14. Ilie Moise, *Dr. Mihai Dăncuş la 60 de ani,* în Studii şi comunicări de etnologie, Tomul XVI, 2002, serie nouă, Sibiu, p. 272 şi urm.
15. Valentin Băiţan*, Laudă neamului – Jurnal memorial cultural*, Editura Umbria, Baia Mare, 2002, p. 65, 200, 228
16. Kosei Miya, *Maramureş – The heart of Europe*, Ed. Editioni Cometa, Rome, June, 2004, reflections, p. 141-142
17. Carlo Perogalli, *Civico Museo Archeologico di Erba,* Quaderni Erbesi, vol. V, Lito - Tipografia G. Malinverno, Como - Via C. Cantu 51, p. 47 şi 55 (despre muzeu)
18. Ioan Godea, *Muzeotehnică*, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 2007, p. 92
19. Bura Miklóş, *Magyar ház a falumúzeumban*, în Szigeti Turmix, 22 septembrie 2000
20. Bura Miklóş, *Szemelvények a Teli Népszokások Feszticaljának eseményeibol*, în Szigeti Turmix, 25 ianuarie 2002
21. Gheorghe Pârja, *Cronicar al satului primordial*, în Graiul Maramureşului, 9-10 februarie 2002
22. *Premiile pentru patrimoniul cultural naţional pe 2001*, Ministerul Culturii şi Cultelor, Bucureşti, 29 martie 2002, Cuvânt înainte de Prof. Dr. Ioan Opriş
23. Delia Hayer*, Sighetul Marmaţiei – Muzeul etnografic deţine o casă din sec. al XVI-lea,* în ziarul Informaţia Zilei, joi, 8 noiembrie 2001
24. Mazalik Alfréd, *Mármaros azevszadok tükrében, în Maramorossiget*, 2001, p. 190-192
25. Gheorghe Pârja, *Dialoguri în Centrul Europei*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 7-8
26. Gheorghe Pârja, *Cronicar al satului primordial*, în Graiul Maramureşului, 9-10 februarie 2002

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ANEXA 2

COMITETUL DE CULTURĂ ŞI EDUCAŢIE SOCIALISTĂ SIGHETUL MARMAŢIEI

1953-1973

DIPLOMA

Se acordă tov. MIHAI DANCUŞ

Cu prilejul aniversării a 20 de ani a cenaclului literar „George Coşbuc" al Casei de cultură Sighetul Marmaţiei

Comitetul de cultură şi educaţie socialistă
Preşedinte: CORNELIA CIRCA

Cenaclul literar „GEORGE COŞBUC"
Preşedinte: GHEORGHE CHIVU

„Mână doru-i tainic colo, înspre tine,
Ochiul îmi clipeşte, genele-mi sunt pline,
Inima mi-e grea;
Astfel, totdeauna când gândesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine,
Bucovina mea."

Mihai Eminescu

ÎN SEMN DE OMAGIU ŞI AMINTIRE

Cu prilejul împlinirii a şase secole de la prima atestare documentară a Rădăuţiului; în al 75-lea an de la Unirea Bucovinei cu România, onoraţi fiind de faptul că Dl/Dna Prof. MIHAI DĂNCUŞ DIRECT. MUZEULUI MARAMUREŞ a binevoit să participe împreună cu noi la acest fericit Jubileu, în numele locuitorilor oraşului, întemeietorii Fundaţiei „Rădăuţi 600" îi acordă MEDALIA ANIVERSARĂ.

Preşedintele Fundaţiei „Rădăuţi 600"
Vasile Şt. Costan

ORAŞUL RĂDĂUŢI
BUCOVINA-ROMÂNIA
FUNDAŢIA „RĂDĂUŢI 600"

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Consiliul Local al municipiului Sighetul Marmației

Diplomă

În temeiul art. 38, al. 2, lit. "r" și a art. 46 din Legea nr. 215/2001, în baza Hotărârii Consiliului Local nr. 42/2004, se conferă Titlul de Cetățean de Onoare al municipiului Sighetul Marmației Domnului Mihai Dăncuș, cu recunoașterea întregii activități științifice.

Sighetul Marmației, 1 Decembrie 2004

CERTIFICAT

Doamnul Dr. Mihai Dăncuș, director la Muzeul Maramureșului - Sighetu Marmației, a participat în perioada 22-25.06.2004 la seminarul **„Managementul instituției muzeale"** organizat de Ambasada S.U.A. în colaborare cu Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti"

Coordonatori program
Pam Myers
Bob Workman
25.06.2004

Ambasada S.U.A.
Atașat Cultural
Mark Tauber
Mark Tauber

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Embassy of
The United States of America

Fund for Arts and Culture in
Central and Eastern Europe

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

presented to

Mihai Dancus

Maramuresh Museum of Sighetu Marmatiei

- Regional Colloquium -

DO MUSEUMS STILL MATTER?

MAKING THE CASE, FINDING THE WAY

June 22-25, 2005

Bucharest, Romania

Paul H. Ellicker
President
Fund for Arts and Culture in
Central and Eastern Europe

Mark Wentworth
Public Affairs Officer
U.S. Embassy, Bucharest

Societatea Română de Radiodifuziune
Studioul Regional de Radio Cluj
Postul de Radio Sighet

DIPLOMA de EXCELENTA

Se acordă diplomă de excelentă
Domnului prof.dr. MIHAI DĂNCUŞ
în semn de recunoştinţă şi apreciere pentru activitatea desfăşurată la
Postul de Radio Sighet, în calitate de colaborator la relizarea
EMISIUNII PATRIMONIU.

2 noiembrie 2005

DIRECTOR
Florin Zaharescu

Redactor coordonator
Ioan Dorel Todea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

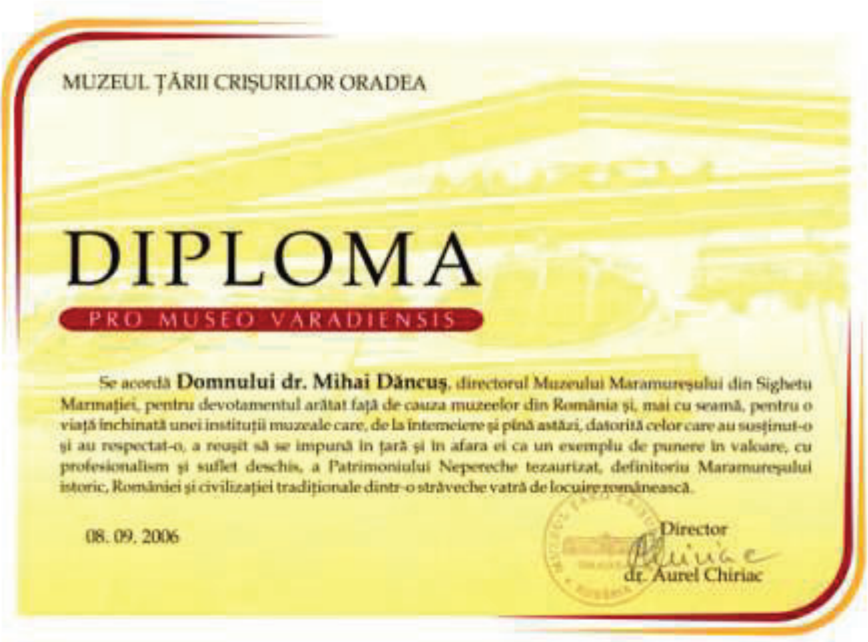

MUZEUL ŢĂRII CRIŞURILOR ORADEA

DIPLOMA

PRO MUSEO VARADIENSIS

Se acordă **Domnului dr. Mihai Dăncuş**, directorul Muzeului Maramureşului din Sighetu Marmaţiei, pentru devotamentul arătat faţă de cauza muzeelor din România şi, mai cu seamă, pentru o viaţă închinată unei instituţii muzeale care, de la întemeiere şi până astăzi, datorită celor care au susţinut-o şi au respectat-o, a reuşit să se impună în ţară şi în afara ei ca un exemplu de punere în valoare, cu profesionalism şi suflet deschis, a Patrimoniului Nepereche tezaurizat, definitoriu Maramureşului istoric, României şi civilizaţiei tradiţionale dintr-o străveche vatră de locuire românească.

08. 09. 2006

Director
dr. Aurel Chiriac

ROMÂNIA
MINISTERUL EDUCAŢIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ŞI SPORTULUI

Inspectoratul Şcolar al Judeţului Maramureş | Casa Corpului Didactic Maramureş | Uniunea Ucrainenilor din România, Filiala Maramureş | Liceul „Taras Şevcenko", Sighetu Marmaţiei

Parteneri media: *„Glasul Maramureşului", SRR Radio Sighet*

Diplomă de mulţumire

Se acordă domnului dr. MIHAI DĂNCUŞ, director Muzeul Maramureşului, membru al juriului, pentru sprijinul acordat la desfăşurarea activităţilor în cadrul Simpozionului şi Concursului Naţional *„Obiceiuri şi tradiţii de Paşte la români şi la minorităţile naţionale din România"*, Ediţia I, organizat de Liceul „Taras Şevcenko" din Sighetu Marmaţiei, judeţul Maramureş, în perioada 26-29 aprilie 2011.

Inspector şcolar general, prof. Mariana Pop

Director CCD Maramureş, prof. Gelu Tomuţ

Director Liceul „Taras Şevcenko", prof. Mihai Cabicea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ROMÂNIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI

Inspectoratul Școlar al Județului Maramureș
Casa Corpului Didactic Maramureș
Uniunea Ucrainenilor din România, Filiala Maramureș
Liceul „Taras Șevcenko", Sighetu Marmației

Partoneri media: „Glasul Maramureșului", SRR-Radio Sighet

Diplomă de mulțumire

Se acordă domnului dr. MIHAI DĂNCUȘ, director Muzeul Maramureșului, membru al juriului, pentru sprijinul acordat în desfășurarea activităților în cadrul Simpozionului și Concursului Național *„Obiceiuri și tradiții de Paște la români și la minoritățile naționale din România"*, Ediția I, organizat de Liceul „Taras Șevcenko" din Sighetu Marmației, județul Maramureș, în perioada 26-29 aprilie 2011.

Inspector școlar general, prof. Mariana Pop
Director CCD Maramureș, prof. Gelu Todinui
Director Liceul „Taras Șevcenko", prof. Mihai Cusucea

ROMANIA
JUDETUL MARAMURES
"PREMIILE PREȘEDINTELUI - 2011"

Diplomă de excelență

Se acordă domnului MIHAI DĂNCUȘ,
etnolog, păstrător al culturii populare
Muzeul Maramureșului, Sighetu Marmației

MIRCEA MAN,
Președinte al Consiliului Județean Maramureș

29 decembrie 2011

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

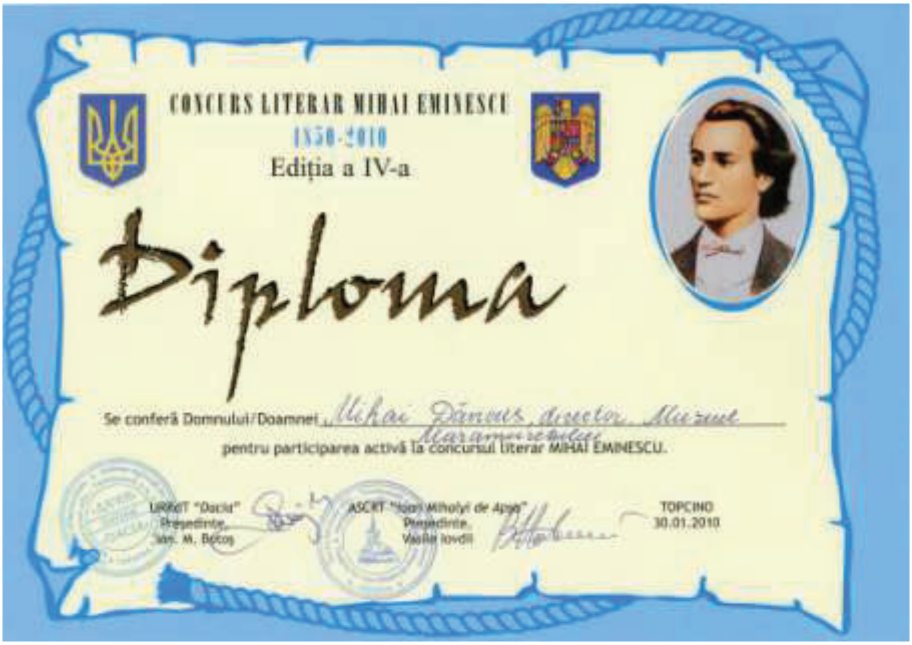

CONCURS LITERAR MIHAI EMINESCU
1850-2010
Ediția a IV-a
Diploma
Se conferă Domnului/Doamnei Mihai Dăncuş, director Muzeul Maramureşului
pentru participarea activă la concursul literar MIHAI EMINESCU.
UNRdT "Dacia" Preşedinte, Ion M. Botoş
ASCRT "Ioan Miholyi de Apşa" Preşedinte, Vasile Iovdii
TOPCINO 30.01.2010

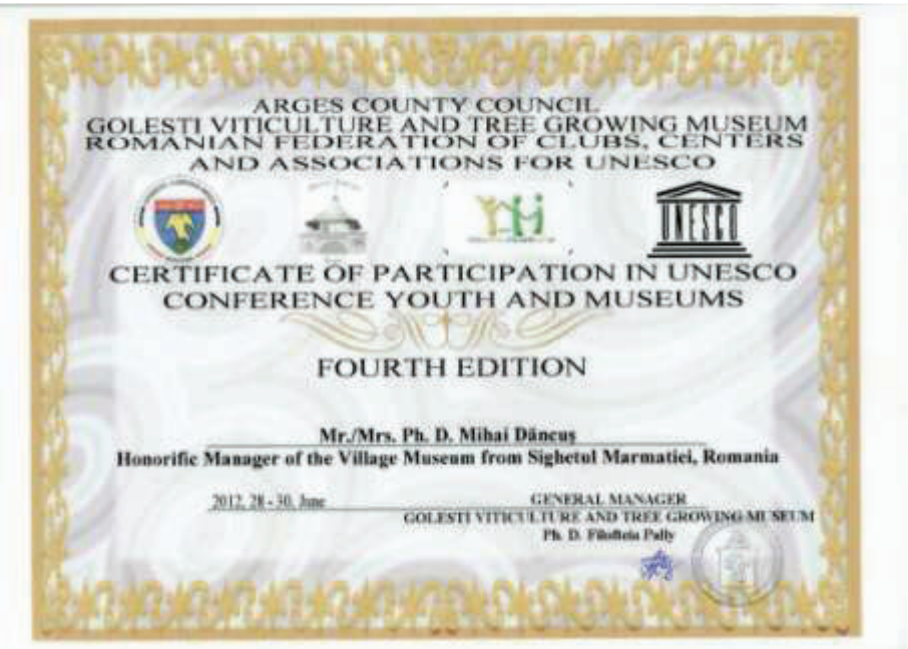

ARGES COUNTY COUNCIL
GOLESTI VITICULTURE AND TREE GROWING MUSEUM
ROMANIAN FEDERATION OF CLUBS, CENTERS AND ASSOCIATIONS FOR UNESCO
CERTIFICATE OF PARTICIPATION IN UNESCO CONFERENCE YOUTH AND MUSEUMS
FOURTH EDITION
Mr./Mrs. Ph. D. Mihai Dăncuş
Honorific Manager of the Village Museum from Sighetul Marmatiei, Romania
2012, 28 - 30. June
GENERAL MANAGER
GOLESTI VITICULTURE AND TREE GROWING MUSEUM
Ph. D. Filofteia Pally

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ediția a VIII-a
Școala de vară

GUVERNUL ROMÂNIEI
Departamentul pentru Românii de Pretutindeni

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Studii Transilvane

DIPLOMĂ

Se acordă dlui/dnei PROF. UNIV. DR. MIHAI DĂNCUȘ

pentru activitățile științifice susținute în cadrul Școlii de Vară
„PROVOCĂRILE ISTORIEI CA ȘTIINȚĂ ȘI DISCIPLINĂ DE ÎNVĂȚĂMÂNT
LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI TREI”,
organizată la Baia Mare, în perioada 16-22 iulie 2012,
de către ACADEMIA ROMÂNĂ/CENTRUL DE STUDII TRANSILVANE.

BAIA MARE
22 iulie 2012

Acad.
IOAN-AUREL POP

ICOM

Comitetul Național Român ICOM

DIPLOMA

Se acordă Premiul pentru expoziții permanente
Domnului Dr. Mihai DĂNCUȘ
pentru expoziția
Sectorul de instalații tehnice populare acționate de apă,
inaugurat la Muzeul Maramureșului

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU

26 iunie 2012

Președintele Comitetului Național Român ICOM

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ASOCIAȚIA DE ȘTIINȚE ETNOLOGICE DIN ROMÂNIA

Diploma de onoare

Se acordă domnului (doamnei) dr. Mihail Dăncuş

pentru contribuția semnificativă în domeniul etnologiei românești

Președinte ASER

prof. univ. dr. ... ANGELESCU

data Sept. 2012

Muzeul Maramureşului

Inspectoratul Şcolar al Judeţului Maramureş

DIPLOMA

de participare la Şcoala de Vară

Amicii Muzeului

Se acordă profesorului DĂNCUŞ MIHAI

de la ~~şcoala~~ MUZEUL MARAMUREŞULUI

din Sighetu Marmaţiei, pentru implicarea activă în succesul întâlnirilor organizate de Muzeul Maramureşului din Sighetu Marmaţiei, Maramureş, în cadrul proiectului **Amicii Muzeului**, derulat în perioada 1-31 august 2012.

Sighetu Marmaţiei

31 august 2012

Muzeul Maramureşului

Inspectoratul Şcolar al Judeţului Maramureş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MUZEUL DE ETNOGRAFIE BRAȘOV

Cu ocazia aniversării a 45 de ani de etnomuzeologie brașoveană (1967 - 2012),
Muzeul de Etnografie Brașov are onoarea să acorde d-nei / d-lui / muzeului

Dr. Mihai Dăncuș

Diploma Jubiliară

pentru contribuția semnificativă în câmpul etnologiei românești.

Director,
dr. Ligia Fulga

12 septembrie 2012

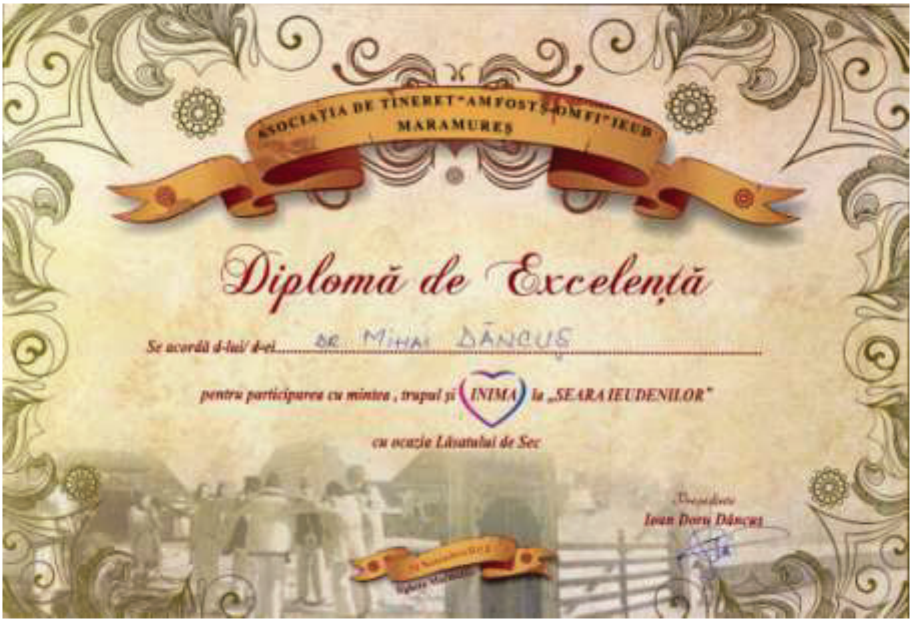

ASOCIAȚIA DE TINERET "AM FOST ȘI-OM FI" IEUD
MARAMUREȘ

Diplomă de Excelență

Se acordă d-lui/ d-ei DR. MIHAI DĂNCUȘ

pentru participarea cu mintea , trupul și INIMA la „SEARA IEUDENILOR"

cu ocazia Lăsatului de Sec

Ioan Doru Dăncuș

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

CERTIFICAT

MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN
20 de ani
1990 - 2010

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Doi prieteni muzeografi din nordul României: Ioana și Mihai DĂNCUȘ

Prof. univ. dr. Ioan OPRIȘ

Când au trecut atâția ani de când ne cunoaștem? Parcă a fost ieri când, în lună de primăvară a anului 1972 Mihai a participat la cursul de muzeografie – *Tehnici și metode noi de cercetare*, condus de mine la Centrul de Perfecționare de pe Dorobanți. Îi invitasem pe Mihai Pop, Georgeta Stoica, Sanda Golopenția, Vasile Caramelea, Constantin Eretescu, pe Tancred Bănățeanu și Gheorghe Focșa să le vorbească despre noutățile domeniului. Grupul de muzeografi participanți la curs îi cuprindea pe mulți dintre cei care, în anii următori, se vor afirma ca buni profesioniști, începând cu Liviu Mihăilescu (Muzeul Brăilei) și până la Sabin Șainelic (Muzeul Județean Baia Mare). Printre aceștia, Mihai era net detașat, arătând un interes special, înlesnit, poate de bunele legături avute cu Mihai Pop. Ne-am remarcat reciproc și am descoperit ușor afinități, așezând temeliile unei prietenii pe viață.

Când, prin Gheorghe Focșa, practica din program a cuprins Oașul - acesta având în directorul Muzeului Satului nu doar un susținător, ci și pe cel care l-a convins pe Iosif Uglar (prim secretar al județenei de partid Satu Mare) să sprijine direct înființarea unui muzeu la Negrești - grupul (sub conducerea mea, ca organizator, și respectiv a doamnei Georgeta Stoica, reprezentanta autorității, a Consiliului Culturii și Educației Socialiste) a fost repartizat, pe comune, în Oaș. Misiunea participanților fusese clar formulată: documentare și cercetare asupra unui subiect, alcătuirea unei documentații și achiziții din teren. Îi văd aievea, parcă, pe Liviu Mihăilescu reconstituind un cuptor de olar de la Vama, adus și refăcut în muzeu, iar pe Mihai Dăncuș aducând în spate un ancadrament de fereastră găsită la Racșa și salvată de la pieire prin muzeologizare. De altfel fiecare din cei 20 de participanți la cercetarea de teren și montarea expoziției cu obiectele identificate și salvate s-a regăsit la inaugurarea Muzeului Țării Oașului printre fondatorii acestuia. Lucrând împreună, sub

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

bagheta doamnei Georgeta Stoica – pentru și la acest muzeu, acelui grup îi păstrez o amintire deosebită pentru seriozitatea, priceperea și solidaritatea sa, în cadrul lui Mihai Dăncuș desprinzându-se, parcă, prin o cunoaștere deosebită a realităților oșenești și o maximă identificare cu stilul de viață al celor din Țara Oașului, vecinii săi.

La 16 februarie 1973, deci la o jumătate de an distanță de la practica oșenească, prietenul Dăncuș și-a trimis lucrarea teoretică rezultată în urma „strădaniilor din Oaș"; între timp revizitase zona și muzeul, despre care deja C.C. Giurescu și Manea Mănescu notaseră cuvinte elogioase în cartea de impresii. Îmi scria că „eficacitatea laturii practice a cursului a fost rapidă și mare. Eu rămân convins că și latura teoretică a fost foarte binevenită însă rezultatele urmează să se vadă în timp"[1]. La Sighet, timpul îi era foarte drămuit, trebuind să răspundă multor cerințe căci „în muzeele mici munca muzeografului se desfășoară pe o multitudine de planuri – de la latura administrativă, care cel puțin pe noi ne copleșește (neavând serviciu de administrație proprie) și până la aceea de așa-zisă cercetare, totul cade în sarcina muzeografului. Nemaivorbind de șicanele și greutățile pe care le întâmpinăm din cauza mentalității și îngustimii în vederi a unora... La fel și știți și sarcinile pe linia vastei acțiuni de educare a maselor în urma documentelor de partid și de stat. Facem de toate, dar nu ne lăsăm! Facem și muzeografie, și facem și cercetare! Eu am mari speranțe în generația tânără de muzeografi care este acum în formare"[2]. Mărturisirea colegială, plină de înțelegere și explicativă față de situația ingrată a specialistului din muzeele mici și mijlocii, rezulta dintr-o experiență directă, cam amară, dar caracteriza în fapt o situație generală. Din acea scrisoare rezulta și stadiul proiectului muzeului în aer liber de pe Doboieș – minunata împlinire a străduințelor depuse vreme îndelungată pentru a da viață Muzeului arhitecturii populare din Maramureș. La acea dată reușiseră „să elaborăm tematica și este gata deja și proiectul", despre care „cu bucurie vă spun că este grandios", dar „avem nevoie de pacientă și înțelegere și am convingerea că se va materializa cu toate greutățile

[1]Cf. scrisoarea, dactilografiată, semnată, datată, în fond Ioan Opriș, Muzeul Național de Istorie a României.
[2]Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

inerente ce se ivesc”[1]. Rezultă din aceste rânduri stadiul avansat al unui mare proiect, aflat spre încheierea sa după ani de cercetare și identificare în teren a celor mai expresive gospodării tipice și caracteristice Maramureșului: o cercetare sistematică, efectuată de un bun cunoscător al locuirii și de un specialist devotat unei lucrări dificile, dar clar asumate. De altfel și scrie direct că „din analiza obiectivă a patrimoniului deja existent precum și a proiectului, cu sufletul curat, fără să ne lăudăm, putem anticipa că realizarea acestui deziderat va fi una din cele mai frumoase victorii a muzeografiei etnografice românești”[2]. Împărtășindu-mi aceste „rânduri de bucurii și dureri”, Mihai Dăncuș, mă asocia cu cei care – onorabil și lăudabil! – i-au urmărit stăruințele și, pe cât au putut, l-au sprijinit să le ducă la bun sfârșit[3].

Într-adevăr, nu peste mult timp, de la proiect s-a trecut la lucrarea propriu-zisă, împlinindu-se astfel năzuința afirmată de un grup de intelectuali maramureșeni, veche și orgolioasă desigur, de a așeza „la vedere” spre Tisa, spre frații de dincolo de râu, un sat istoric, ce pledează pentru unitatea lor seculară. Între aceștia, ferventul activ și profesionistul aplicat s-a dovedit a fi, spre norocire, Mihai Dăncuș, care a dus un proiect la bun sfârșit, înzestrând Maramureșul cu un etalon, și totodată brand național[4].

Sunt printre cei care am văzut direct și-n repetate rânduri cum a „crescut” muzeul, putând depune mărturie asupra cronoistoriei acestuia; am participat de altfel și la unele din lucrările patronate de muzeu, începând cu vara anului 1973, când am fost asociat la cercetările de la Poienile Glodului. Nu le pot înșira însă aici pe toate, fiind prea numeroase, iar contribuțiile mele, desigur, prea modeste. Pot, în schimb, să evoc minunata prietenie dintre noi, incluzând-o aici și pe Ioana, frumoasa soție a lui Mihai și neuitând, firește, fiicele lor, Oana și Mihaela. Punctul de plecare l-a constituit căsătoria lor, la care

---

[1]Ibidem.
[2]Ibidem.
[3]Vezi elogiul nostru, *Mihai Dăncuș septuagenar,* în Mihai Dăncuș. *Documentar bibliografic aniversar*, Eurotip, Baia Mare, 2013, pp. 46-47.
[4]Adăugăm că, directorul de atunci al muzeului, Francisc Nistor (un mare animator cultural și un sprijinitor al conecționismului) își are merite clare în reușită, ca lider local ascultat, dar lucrarea de conținut, cea tematică, cea de selecție și cea de asamblare muzeotehnică i-a aparținut lui Mihai Dăncuș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

am și luat parte, ca invitat, la Sighet. De atunci și până de curând, Ioana și Mihai au fost nedespărțiți, afirmând, și în muzeografie, puterea familiei. Împreună în muzeu, pe teren, la sesiunile și reuniunile de specialitate, Dăncușii rămân un exemplu. În casa lor, Ioana a oficiat de atâtea ori, discret dar concret, oferind ospitalitatea desăvârșită, îngăduind întâlniri tumultoase, adeseori, adunându-i pe cei veniți la Sighet în jurul mesei. Nu s-a plâns niciodată de mulțimea oaspeților, oferind cu gentilețe, în numele familiei, acestora loc și cadru potrivit unor adevărate colocvii naționale cu participarea multor confrați din străinătate. Nu este niciunul dintre cei care au scris despre și au prezentat Maramureșul, să nu se fi bucurat de omenia Dăncușilor! În multe din lucrările lor, Mihai se poate regăsi ca autor sau coautor (menționat doar la mulțumiri), la altele își recunoștea sugestii sau idei dezvoltate și tratate altfel. De toate s-a bucurat!

Dacă Sighetul are astăzi cu ce se mândri - alături de colecții splendide și valoroase, muzee și case memoriale evocatoare de trecut glorios -, în mod definitoriu și-ntr-o prezentare modernă se poate recunoaște amprenta științifică, vizionarismul lucid și o dragoste pentru ai săi din partea Dăncușilor.

În vara anului 2015, la Călinești, ne-am petrecut din nou câteva zile împreună, bucurându-ne de minunata adunare populară pe care o conferință UNESCO a prilejuit-o. Mai rar să vezi sute de săteni în straie populare autentice, purtate fără vreo morgă studiată, ca la televizor! Ioana le-a dedicat lor, maramureșenilor orgolioși de limbă, de port, de satele lor, de neamurile lor minunate lucrări. Pe una dintre acestea, privind portul popular, am avut onoarea să o și recomand cititorilor ca o carte făcută din o foarte bună cunoaștere, din respect și iubire față de cei dintre care și autoarea provenea.

Prieteni de-o și pe viață, Dăncușii au oferit – mie și atâtor alți confrați – bucuria de a măsura în fapte și direct valoarea prieteniei.

M-am regăsit pe mine, cu avânturi și cu numeroase poticneli în multe din cele făcute și de prietenul Mihai Dăncuș: la Asociația Muzeelor în Aer Liber, în largi dezbateri asupra legislației de patrimoniu în evaluarea incuriei financiare pe seama susținerii etnografiei de urgență. Muzeul și iar muzeul – ca un centru major al

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

discuțiilor noastre comune – a dominat întâlnirile dintre noi. Pe Mihai m-am bizuit fără nici o îndoială că orice lucrare i s-ar fi încredințat ar fi dus-o la bun sfârșit. A dovedit-o cu prilejul pregătirilor pentru Folk Life Festival – Open Gate de la Washington: lui i s-a încredințat coordonarea edificării bisericii de lemn - prezentată pe Mall-ul de la Washington în vara lui 1999, ca și asigurarea cooperării meșterului Bârsan pentru demonstrația cioplirii porților. Tot la recomandarea lui a fost inclus în program ansamblul ”Voievozii” cu obiceiuri de nuntă din Maramureș[1]. Fără eforturile sale (vreme de vreo 10 luni), reușita României la acest grandios eveniment n-ar fi fost atât de mare! Nu-i voi uita, nu doar eu, pregătirea laborioasă a organizării Muzeului ”Casa Elie Wiesel” din Sighet, culminând la 29 iulie 2002, cu vizita invitatului și a președintelui României, Ion Iliescu, la deschiderea acestuia și-n Muzeul de pe Doboieș. Categoric, Mihai Dăncuș a adus faimă Maramureșului, atât acasă, cât și în străinătate! El și muzeul pe care l-a condus! I-am evocat, așadar, prin câteva – doar câteva! – momente reușitele. Depun mărturie că s-a bucurat de toate, cheltuindu-și energia și talentul, fără să se plângă sau să ceară compensație.

Cu doar 4 ani în urmă, la 12 noiembrie 2016, Mihai mi-a scris trimițându-mi lucrarea sa ”Ieudul Maramureșului și valorile sale – Casa muzeu Dunca Pâțu (2007)”, pe care a așezat o caldă dedicație: ”Nu-mi dau seama cum trec anii și poate multe din marile <<datorii>> față de Maramureș rămân în stadiul de proiect, multe dintre ele gata de tipar sau înfăptuire. Nu mai am, de câțiva ani, randamentul pe care-l aveam înainte”[2]. Îi scrisesem atunci despre alegerea venerabilei Doamne Georgeta Stoica la Academia Română, ca membru de onoare, Mihai bucurându-se: ”Este o recunoaștere a domeniului nostru. Poate că meritau și alții această înaltă ”demnitate”, dar iată că recunoașterile vin poate prea târziu. De fapt încep să cred cu adevărat într-un anume fel *de a fi* al *nostru…*”

[1] Am reamintit nu îndestul acest suport și totodată efort excepțional în *Călătorii și impresii. Amintiri răzlețe*, Editura Oscar Print, București, 2019, pp. 339-346.
[2] Cf. scrisoare, Sighetu Marmației, 12 nov. 2016, în arhiva autorului acestei evocări

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Luptător pentru adevăr și dreptate, Mihai era încercat de momentul ieșirii la pensie, din locul căruia i-a dedicat lucrul său de netăgăduit.

Încercat, dar nu doborât! L-a doborât însă o boală necruțătoare, de care nu prea sunt căi de scăpare. Am rămas în legătură cu el, prin telefon, dând și primind încurajări de la un prieten de neuitat. Până în ultima sa zi! Așa rămâne în memoria mea, mereu și direct va rămâne în memoria a lor săi și se cuvine să rămână și-n memoria maramureșenilor, cărora le-a dedicat o viață de însuflețite fapte de cea mai aleasă și curată calitate. Un mare și distins muzeograf, un OM cu harul dăruirii, un prieten pe care s-au sprijinit mulți dintre noi, un creștin iubitor de Neam și Țară exemplar – iată cum trebuie privit Mihai Dăncuș. Modelul său arată spre ceea ce trebuie să facem pentru a avea drept la recunoștință.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

In memoriam Mihai Dăncuș
(11.II.1942 - 31.VII.2020)

Dr. Ilie MOISE

Deși știam că în ultima vreme sănătatea sa lasă tot mai mult de dorit…, speram, cu naivitate, într-un miracol și evitam, în discuțiile telefonice, orice trimitere la o boală sau alta. Încropisem – în graba mare – la începutul anului, o *prefață* la volumul său despre *Manuscrisul Koman* și-l întrebam, adeseori, despre stadiul editării acestei cărți. „Sub tipar” – eternul răspuns pe care-l primeam părea golit de orice speranță, de gândul că l-ar mai fi putut vedea… imprimat.

Și totuși… vestea încetării din viață m-a lovit ca un trăsnet, spunându-mi răspicat că pentru prietenul meu, *Mihai*, *marea trecerea* a început. Am sunat-o pe Ioana, dar… în situația dată, cu siguranță alte probleme aveau prioritate. Într-o atare situație, am așezat pe hârtie câteva fraze, pe care, mai târziu, colega mea le-a trimis pe *Facebook*.

Mi s-au derulat, apoi, prin fața ochilor, *momente* din lunga noastră amiciție, întâlniri de suflet – fie la *Sibiu*, în *Maramureș* sau la Muzeul Satului… din *București*. L-am revăzut cu ochii minții, dar și în câteva fotografii răzlețe la *Sighet* – în timpul primului *Colocviu Național de Etnologie* (1991), la Sibiu, pe aleile *Muzeului* din *Dumbrava*, la Muzeul Satului… din București, în fața *Casei Cut* sau prin *Blaj* – la Conferința Națională ASER din 2018, ușor *transfigurat* de întâlnirea cu Blajul lui *Inochentie Micu-Klein* în catedrala unde-și doarme somnul de veci cel mai important român din Ardealul veacului al XVIII-lea.

Momentul cel mai apropiat inimii mele rămâne cel din decembrie

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2008, când am participat la cea de-a XI-a ediție a *Festivalului datinilor de iarnă „Marmația 2008”*. Dincolo de momentul aniversar în sine, marcat prin *Târgul de artă populară*, *Vernisajul expoziției de sculptură Ioan Bledea* și *Alaiul datinilor de iarnă*, componenta științifică a festivalului – *Sesiunea de comunicări* pe teme de etnografie și folclor – a adunat, la *Sighetul Marmației*, personalități ale domeniului din Maramureșul istoric (inclusiv Transcarpatia), dar și din celelalte zone ale României: prof. univ. dr. *Ioan Godea* și prof. univ. dr. *Aurel Chiriac* (Oradea), prof. univ. dr. *Ioan Opriș* (București), dr. *Ligia Fulga* (Brașov), dr. *Filofteia Pally* (Golești, Argeș), prof. univ. dr. *Ilie Moise* (Sibiu). Impresionat de excelenta organizare a festivalului, dar mai cu seamă de calitatea de excepție a comunicărilor prezentate, în cuvântul de salut rostit la deschiderea sesiunii de comunicări științifice, am adus un omagiu acelora care au început organizarea *Muzeului din Sighet* (Francisc *Nistor*) dar și acelora care continuă să transforme *Dealul Doboieș* într-un superb *parc național al identității zonale*: *Mihai* și *Ioana Dăncuș*. Ei stau de strajă, cu mintea și sufletul, la păstrarea intactă a patrimoniului și a identității românești. Și i-am felicitat în numele Universității și al Institutului din Sibiu pentru tot ce au clădit frumos și durabil la fruntariile de nord ale României. Vizita în *Apșa de Jos*, însoțiți de *dr. Ioan M. Botoș* - președintele Uniunii regionale a românilor din *Transcarpatia* (Ucraina), a însemnat pentru mulți dintre invitați o întâlnire unică, de o aparte încărcătură emoțională, cu românii din cealaltă jumătate a Maramureșului istoric datorată, cu siguranță, *abilităților* și *diplomației* lui Mihai Dăncuș. În zilele următoare am ajuns împreună cu familia Godea la *Băile Ocna Șugatag*, moment de care mă leagă atâtea și atâtea amintiri de neuitat. Amfitrionul nostru, *Mihai Dăncuș*, a avut, apoi, grijă să vizităm, însoțiți de muzeografi competenți, *Memorialul de la Sighet* și *Casa Elie Wiesel*. Să mai amintim că cele 7-8 familii de etnografi, prezente la Marmația 2008, au petrecut împreună noaptea dintre ani, grație unei desăvârșite organizări datorate directorului *Muzeului Maramureșului*.

Acesta a fost *Mihai Dăncuș* – omul și prietenul, cercetătorul de marcă (a scris 12 cărți despre identitatea Maramureșului!) și un conferențiar de elită. Acum, când am rămas doar cu amintirile și cărțile prietenului Mihai, să-i urăm drum lin printre stele și să-l păstrăm, pentru totdeauna, în sufletele și în inimile noastre!

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Un gând pios, o lacrimă și o speranță.
Mihai DĂNCUȘ - prieten pentru eternitate

Dr. Filofteia PALLY

Sunt oameni despre care nu poți vorbi la timpul trecut. Ei fac parte intrinsecă din ființa ta, îi simți pulsând permanent în gândurile tale, ca într-o realitate paralelă, dar credibilă.

Mihai Dăncuș, personalitate strălucită a etnografiei românești, ne-a dăruit, lăsându-ne moștenire, o operă uriașă, capabilă să traverseze timpurile, prin valoarea universală pe care o exprimă Muzeul satului maramureșean, unul dintre puținele muzee în aer liber, care te transpun în lumea de odinioară a satului românesc.

Încă nu văzusem acest loc , atunci când l-am cunoscut. Mă aflam la începutul carierei mele de muzeograf, la Muzeul Golești, unde învățam ,,să fiu,, (obicei pe care, din fericire, l-am păstrat!); era prin anii ’86-’87, într-o vară fierbinte, când și-au făcut apariția, la muzeu, Mihai și Ioana Dăncuș, împreună cu două fetițe gingașe, blonde, cu părul împletit în codițe rebele. Ce apariție încântătoare, ce oameni frumoși, cu voce blândă, așezată, rostind fiecare cuvânt cu înțelepciune și măsură!

I-am văzut și i-am îndrăgit instinctiv, înțelegând, mai târziu, de ce: bunătatea, blândețea și noblețea lor de caracter erau calități pe care le simțeai, înainte de a le percepe rațional.

Ani mulți și frumoși ne-au consolidat prietenia, respectul, nevoia de a ne regăsi, fie prin participarea mea la Festivalul datinilor de iarnă, organizat, în fiecare decembrie, de Mihai Dăncuș (ce tradiții străvechi, ce obiceiuri bogate!), prilej cu care sesiunea de comunicări științifice îi reunea, în același spațiu, și pe alți valoroși specialiști (Ioan Godea, Ilie Moise, Ioan Opriș și alții), fie prin participarea acestora la reuniunile științifice de la Golești.

Sighetu Marmației este un oraș cu o bogată istorie, a cărei importanță este validată și prin (sau, poate. mai ales) cercetările și studiile lui Mihai Dăncuș, care a făcut lumină în teme mai puțin elaborate până la el, ridicând prestigiul orașului prin ctitorirea (alături

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de alții) și dezvoltarea spațiului cultural, autentic maramureșean. CV-ul lui cuprinde întreaga bogăție a unei vieți dedicate, aproape exclusiv, vocației profesionale. Scrierile sale ne oferă informații inedite, de mare semnificație filosofică, căci mintea lui iscoditoare trecea cu ușurință și tenacitate dincolo de forma și denumirile lucrurilor. El căuta nucleul, esența fenomenului, ca resort al tuturor evenimentelor definitorii ale vieții rurale. Și asta era, de fapt, cea mai importantă calitate intelectuală a lui: să poți scoate la lumină filosofia tradițiilor, rosturile lor în existența cotidiană a comunității arhaice.

Îi sunt recunoscătoare destinului că m-am bucurat de prietenia și afecțiunea Dăncușilor mei dragi (căci Mihai și Ioana erau un „întreg" de minte și de suflet!); an de an, în luna iunie, îi aveam oaspeți la Muzeul Golești – un alt univers cultural miraculos al țării -, la Sesiunea UNESCO, prilej de bucurie și de sprijin profesional, Mihai Dăncuș și Ioan Godea (dragul și regretatul nostru prieten, plecat și el, de ceva vreme, către stele) mă sfătuiau și mă încurajau în eforturile mele de restaurare și dezvoltare a Muzeului Golești, condus de mine la acea vreme.

Acum, amândoi sunt lumini în lumea de dincolo, evocând, cu certitudine, amintiri de demult, care le-au unit carierele. Din fericire pentru noi, ne-au lăsat mărturii valoroase, scrieri și monumente care le poartă numele și memoria. spre nemurire.

Știindu-i împreună pe cei doi mari și dragi prieteni, Mihai Dăncuș și Ioan Godea, acolo, în lumea lipsită de patimi și ură, ne mângâie gândul că ei ne veghează cu grijă și dragoste, așa cum au făcut întotdeauna! Sper ca tinerele generații de etnografi să nu se abată de la principiile și valorile pe care cei doi mari oameni de cultură ni le-au lăsat moștenire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dragul nostru Mihai Dăncuș

Dr. Camelia BURGHELE

Trăim vremuri istovitoare. Grele pentru muzee, rele pentru oameni. Mihai Dăncuș, dragul nostru Mihai Dăncuș, nu le mai simte: nu trebuie să stea în carantină (într-un „acasă" devenit #acasă, adică birou, cinematograf, restaurant, bibliotecă), nu trebuie să audă interminabile discuții despre un virus cu discurs masiv beligerant („atacă" zilnic, „răpune" oameni, „înfrânge" viața, „curmă" destine), nu trebuie să petreacă Paştile și Crăciunul „împreună cu familia" dar pe skype, zoom, google meet sau watts app. Acolo unde e el acum, etnografia se face în Lumină. Sigur-sigur mai face niște ulițe la vreun muzeu în aer liber, mai duce o casă din Lăpuș lângă una din Chioar, sigur mai astupă vreun acoperiș de paie, împreună cu bunul lui prieten Ioan Godea.

M-a rugat Mirela să scriu ceva pentru un volum colectiv. M-am așezat de zece ori în fața laptopului, decisă că acum e momentul cel mai bun să scriu o pagină. Eșec, de zece ori. De multă vreme nu am scris atât de greu un text. M-am întrebat de ce. Pentru că în minte mea nimic nu s-a schimbat: ne vom întâlni din nou cu Mihai la Sighet, la simpozion. Îmi va spune din nou că fac cu Borco o echipă minunată, lui îi va spune ce deșteaptă e Camelia, mie îmi va spune ce fotografii excepționale are Borco, ne vom îmbrățișa cu Ioana și ne vom propune să ne revedem la ASER.

Acum trei ani l-am omagiat, cu un respect imens și cu întreaga prețuire pe care o poți avea nu doar pentru un mentor, ci, mai ales, pentru un om:*E unul din „patriarhii" etnografiei românești, și... nu din cauza vârstei; e citat de fiecare student care își face licența în etnologie; pentru locuitorii Sighetului, va rămâne mereu „directorul muzeului"; pentru noi, etnografii, etnologii, muzeografii, referenții culturali din generațiile mai tinere, e fondator de școală; e exemplu de rigoare științifică: mărturie stau zecile de articole, studii, materiale publicate despre arhitectura vernaculară maramureșeană, despre tradițiile încă bine conservate ale zonei, despre, cum se zice*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

sintetic, „oameni și locuri” din Maramureș; e prieten și sprijin pentru românii care trăiesc dincolo de malul râului care-i secționează orașul în care locuiește de când se știe, Tisa, după ce i-a văzut sub diverse ocupații; e prieten cu Gail Kligmann… motiv pentru care, noi, toți, îl invidiem colegial; e soțul etnografului Ioana Dăncuș, draga noastră colegă de o sensibilitate aparte; e un european cu proiecte europene cu mult înainte de a se inventa „programele de aderare”, „globalizarea”, „cofinanțarea” sau „programele multianuale”; a înțeles pericolele globalizării și uniformizării culturale mult înainte ca noi, cei mai tineri, să o fi citit, teoretizată, de sociologii europeni; a practicat „etnologia de urgență” cu câteva decenii înainte ca acest concept să fie impus etnografilor de teren români.

M-am gândit, când m-a îmbrățișat cu drag (am simțit asta netăgăduit) la ultima conferință ASER de la Baia Mare: oare cum e să acoperi cu numele tău o jumătate de secol de cultură?Ei? oare te simți ca un patriarh, oare mai ai neîmpliniri, oare simți cum te învăluie mândria faptul împlinit?

Indiscutabil, colegul nostru are o anvergură națională cu deschideri europene; portretul lui se confundă cu conturul Maramureșului. A demarat proiecte locale, regionale, naționale și europene, e cel mai bun cunoscător al satelor maramureșene și am credința că e cu adevărat ceea ce se cheamă „un specialist”.

Dacă am învățat ceva de la Mihai Dăncuș și de la personalitatea sa proteică, acel lucru a fost rigoarea științifică; atunci când, în urmă cu mai bine de două decenii – pentru că, între timp, și eu am trecut la „seniori”... - mi-am început cercetările în satele sălăjene, la colocviile și simpozioanele noastre te duceai cu o „contribuție științifică”; acum, la asemenea manifestări științifice se citesc „comunicări”, materiale”, „texte”, „referate”, „eseuri”, „lucrări”. Colegul nostru de la Sighet nu a abdicat însă niciodată de la ceea ce se numește o „contribuție științifică”, cea care, acum, a devenit o rara avis; adică avea întotdeauna de comunicat ceva argumentat, solid cercetat, bine articulat și cu un impresionant caracter de noutate și originalitate. Bucățica aceea mai mică sau mai mare studiată de el temeinic și cu deplină responsabilitate, era

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

literalmente o „contribuție” la știința etnografiei românești. Cercetarea riguroasă a referențialului – biserică maramureșeană, casă țărănească, tradiție de Crăciun sau orice alt subiect legat de valorile patrimoniale ale zonei – i-a creat o aură de specialist de excepție.

Se spune că e socotit un om împlinit cel ce a ridicat o casă, a făcut un copil sau a sădit un pom; Mihai Dăncuș nu doar că le-a făcut pe toate, dar le-a dat tuturor acestora un nume, cum ar zice Marin Sorescu; și pentru că „trebuiau să poarte un nume”, li s-a zis Muzeul Satului Maramureșean; înțelegem atunci că cel care construiește o casă e un om, dar cel care construiește un muzeu, e un titan. Respect, Mihai Dăncuș!

Aș spune azi, din nou, pe nerăsuflate, aceleași vorbe. Mihai Dăncuș va rămâne mereu pentru mine un model de „cercetător”, în adevărata accepțiune a cuvântului, nu cea cam lipsită de conținut, devenită automatism în zilele noastre. Mihai a făcut parte dintr-o generație de etnografi – cercetători care literalmente au cercetat terenul. Minuțios, cu creionul în mână, după o documentare solidă, după evaluarea istorică a zonei, după ce au pus mâna pe fiecare stâlp de poartă, pe fiecare bucată de pânză, pe fiecare vas de ceramică și abia după aceea au formulat concluzii, valabile până azi. Noi putem fi astăzi etnologi, antropologi, muzeologi și datorită efortului generației sale de etnografi.

Așadar, să spui acum că „Mihai Dăncuș va rămâne mereu în inima noastră” pare un loc comun, un truism, o politețe doar; nu, Mihai Dăncuș va rămâne în scrierile noastre, în cercetările noastre, în concluziile noastre, în documentările noastre, în campaniile noastre de teren. Cine ar putea scrie un text despre muzeele în aer liber, despre Maramureș, despre tradiții autentice sau despre țăranul adevărat fără a-l cita? Îmi lipsești mult, dragă Mihai Dăncuș!

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pentru prietenul dispărut prea devreme

Claude KARNOOUH

Aş dori să-i aduc ca un omagiu vechiului meu prieten Mihai Dâncuş, care ne-a părăsit, textul pe care l-am scris mai devreme, când a organizat o conferință în mai 2009 la Muzeul Satului Maramureșean pentru a sărbători împlinirea de către mine a șaptezeci de ani anul următor... De ce cu un an în avans? Dintr-un motiv foarte simplu. Directorul Centrului cultural francez din Cluj, care aprecia munca mea de antropolog în România, a trebuit să-și părăsească postul la sfârșitul anului, și a dorit imperativ să marcheze această aniversare printr-o întâlnire atât academică, cât și festivă. Prin urmare, a vorbit cu Ciprian Mihali care fusese studentul meu, apoi tânărul meu coleg din cadrul Departamentului de Istorie, Filosofie și Sociologie de la UBB.

Atunci, Ciprian a organizat un simpozion academic cu câțiva colegi buni și alți prieteni din București. Unii dintre ei plănuiseră să vină să doarmă la Breb a doua zi seara, și a doua zi să participe la această sesiune de comunicări organizată de Mihai Dâncuş într-una

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

din casele muzeului în aer liber. După comunicările și discursul primarului, care mi-a oferit medalia de onoare a orașului, am dorit să rostesc un discurs omagial dedicat văii, satelor și oamenilor care mă primiseră, celor cu care am lucrat multă vreme și celor cu care am legat autentice relații de prietenie, dincolo de toate diferențele noastre culturale în sensul cel mai larg și profund.

Trebuie să spun că îmi amintesc încă de laudatio-ul lui Mihai, care a fost foarte generos cu mine. El a amintit de constanța muncii mele și, de asemenea, de admirația care ne-a legat de profesorul Mihai Pop, mentorul și ruda sa îndepărtată, și colegul și prietenul meu fidel căruia îi datorez atât de mult pentru ceea ce am putut întreprinde în România. Lăsând deoparte Maramureșul căruia i s-a dedicat cu toată pasiunea, cred că ne-am găsit întotdeauna pe același teren etnografic, și am împărtășit aceeași prietenie pentru părintele Antal și soția sa.

Dacă ar trebui să-l caracterizez profesional pe Mihai Dăncuș, aș spune că a fost foarte darnic cu toate informațiile pe care le deținea după ani de colectare. Nu era unul dintre cei care credeau că terenul era al lor și că străinul care se aventurase pe versanții dealurilor văilor Maramureșului nu era binevenit acolo. În acest sens, el a fost extrem de diferit de colegii mei din București și Cluj în anii 1970 și 1980. Și de aceea mi-a plăcut. Curiozitatea sa excepțională a făcut din el un coleg de neegalat în domeniul etnografiei. Prin urmare, el este și unul dintre oamenii care mi-au ușurat munca. Fie ca aceste câteva cuvinte să-i aducă un binemeritat tribut și ca oamenii care îi succedă să păstreze imaginea unui adevărat muzeograf-etnolog, care a reușit să pună în scenă ceea ce era mai bun, mai frumos și mai original din Maramureș.

De asemenea, nu văd alte laude pentru el decât discursul pe care l-am ținut în timpul acestui omagiu festiv.

Să-i fie țărâna ușoară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

București, 26 noiembrie 2020

Domnule Primar, Domnule Director Mihai Dâncuş, Domnule Director Bernard Houliat, Doamnelor şi Domnilor,

După un astfel de omagiu, mi-e destul de greu să spun cât de emoţionat sunt că mă aflu aici, la Sighet, primit de vechiul meu prieten Mihai Dâncuş.

Înainte de toate, vreau să evoc prima dată când am ajuns în acest oraş. Era în noiembrie 1973, şi veneam de la Breb, însoţit de părintele Antal. Prima persoană cu care ne-am întâlnit pe stradă a fost Domnul Elekeş, un apicultor renumit, prieten cu părintele Antal (şi el era un mare apicultor). Se ştiau bine… Elekeş era un fost ofiţer de Securitate care la un moment dat, la începutul anilor '60, s-a ocupat de Breb şi în special de părintele Antal, considerat un «mare duşman al ţării». Apoi Domnul Elekeş mi l-a prezentat pe Domnul Nistor, fondatorul muzeului de etnografie, şi aşa am început să cunosc oraşul şi oamenii săi însemnaţi. Tot datorită părintelui Antal, am făcut cunoştinţă cu o bătrânică foarte distinsă, domnişoara Mihaly, ultima reprezentantă a familiei de mari nemeşi cu acelaşi nume.

Dacă rămânem la capitolul «Domni», aş vrea să-l pomenesc şi pe Ion Pop (poreclit la Breb Ionu Judeţului!), vice-preşedintele pentru cultură şi educaţie socialistă din judeţul Maramureş. Bineînţeles, el îşi făcea datoria legală faţă de autorităţi. Cu toate astea, cu el lucrurile erau clare. Odată mi-a spus: «Să nu vorbeşti prea mult cu mine de lucrurile tale, fiindcă sunt silit să raportez discuţiile noastre.» Am înţeles şi am apreciat. L-am pomenit fiindcă mi-a uşurat anumite momente, iar el nu era deloc obligat să o facă. Dimpotrivă. Era un om cumsecade, pe când preşedintele acestei instituţii, Domnul Bandula, era un fel de bişniţar.

Cu Mihai Dâncuş era cu totul altfel. Întâlnirile noastre erau semi-oficiale şi fără protocol. Vorbeam despre ceea ce ne interesa. Cred că ne-am văzut prima dată în 1976, şi încetul cu încetul am devenit prieteni; acuma ne ştim deci de mai mult de 33 de ani. Cu el relaţiile nu erau deloc precum cele cu colegii mei din Bucureşti sau din Cluj, care pe faţă erau de o amabilitate de slugă, iar pe la spate, mai precis când mă turnau la Securitate, scriau că sunt

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

neprofesionist, un prost amator, că îmi pierd obiectivitatea din cauza participării la viaţa satului - de exemplu, fiindcă am acceptat să fiu naş; şi, pentru a completa tabloul diabolic al francezului rătăcit printre ei, scriau că sunt un agent al ungurilor. (Aţi remarcat desigur că după '89 Ardealul a fost cucerit de băncile maghiaro-austriece fără ca aceşti ticăloşi să spună ceva!) Pentru ei, participarea la viaţa comunităţii nu era un demers just, pentru că antropologul nu e liber să încerce să se acultureze cât de cât la viaţa satului. Ei susţineau asta în numele aşa-zisei obiectivităţi, dar de fapt pledau pentru menţinerea unei diferenţe esenţiale între ei, «domnii», şi ţărani, buni doar ca obiect pentru cariera lor de folclorişti, un obiect niciodată văzut ca subiect propriu-zis, cu dorinţele lui specifice. S-ar părea că bunilor mei colegi de atunci nu le pica bine stilul meu de muncă, bazat pe imersiunea adevărată în teren, la antipodul a ceea ce făceau ei, adică un fel de turism etnografic, cu mese îmbelşugate şi vânătoare de icoane, zgărzi scumpe şi alte lucruri vechi. Asta nu e nici şagă, nici viziunea mea, ci chiar observaţiile «obiectelor», ale ţăranilor din Breb, Budeşti, Sîrbi etc. care mi le-au povestit...

Am vrut neapărat să reamintesc acum şi aici aceste aspecte, fiindcă le-am găsit săptămâna trecută în dosarul meu alcătuit de Securitate, în care am descoperit cât de cinstiţi erau o bună parte din colegii mei de la institutul de folclor. Bineînţeles, aici nu e deloc vorba de Mihai Pop, căruia îi datorez o bună parte din posibilităţile şi libertăţile lucrului de teren, pe scurt, şansa de a face cam ce am vrut, cum am vrut. Şi nu cum ar fi vrut câţiva mediocri, câţiva ticăloşi, adică o cercetare în stilul lor... Nu e vorba nici de dialectoloaga Magdalena Vulpe, cu care am lucrat aşa de mult asupra versurilor ţărăneşti, încât îi datorez realmente o mai bună înţelegere a sensurilor cuvintelor şi lucrurilor, o înţelegere fără de care aş fi trecut pe lângă ceva esenţial.

Vreau să profit de această ocazie unică şi pentru a reaminti tot ce le datorez ţăranilor, fără să îi laud însă de-a valma. Ţăranii nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât alte categorii sociale. Eu n-am glorificat niciodată un ţăran imaterial, un fel de fiinţă abstractă care ar încarna nişte calităţi imanento-transcendentale. Ţăranii sunt cum sunt orice

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

alte fiinţe umane: şi buni şi răi, şi deştepţi şi tâmpiţi, şi de omenie şi lichele etc. Calitatea antropologului ţine şi de capacitatea de a-şi alege bine informatorii. Spune-mi care sunt informatorii tăi şi o să-ţi spun cum lucrezi!

Aş zice c-am avut noroc şi că m-am descurcat cum am putut, dar i-am refuzat todeauna pe cei care mi se ofereau a priori ca informatori. Am ales pe cine am găsit interesant şi capabil să reflecteze cât de cât asupra sa şi asupra societăţii lui. În acest demers, fără îndoială, am fost ajutat foarte mult de părintele Antal, care a înţeles de la bun început care era scopul muncii mele.

Acum, oferindu-le cu recunoştinţă acest omagiu pe care aveţi eleganţa de a mi-l oferi mie, a venit momentul de a-i pomeni pe cei fără de care n-aş fi putut să-mi fac meseria; şi mai mult, pe cei care, dincolo de informaţiile etnografice oferite mie cu generozitate, mi-au dat o lecţie de viaţă pe care nu o învăţasem înainte de a mă întâlni cu ei.

Îi voi pomeni:

În primul rând, Maria şi Mihai, gazdele mele, deveniţi a doua mea familie; Ştefan şi Ana, cumnaţii, fraţii, surorile şi familia lor; Anuţa şi Dumitru, vecinii mei, băiatul lor, Ionuc şi, mai târziu, nevasta lui, Lucica; Lorinţ Pop, prim-curator; Ion Pop, prim- diac, şi nevasta lui, Ana; Gheorge Pop, fiul lui; Ileana, fata lui Gheorghe; Gh. Opriş, al doilea Diac, Vasili «Crîsnicul», Ileana Morar, toți finii mei, oamenii din Padiş, şi câţiva alții ale căror nume îmi scapă acum.

N-aş termina fără să le amintesc cu mult drag pe Doamna preoteasă, nevasta părintelui Antal, şi, *last but not least*, pe Doina Antal, aşa zisă Doina «Popii», fina Mariei, gazda mea, cu care am petrecut multe seri, începând primele traduceri ale discursurilor populare.

Celor care mai trăiesc, încă o dată, le mulţumesc din tot sufletul. Celor care au dispărut, să le fie ţărâna uşoară. Claude Karnoouh, București-Sighet, mai 2009.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La despărțire ...

Arh. Bogdan VANCEA
[de Oncești și de Buteasa]
București, 1 august 2020

S-a stins pâlpâind ca o candelă pe sfârșite, cel care a fost prof. dr. ***Mihai Dăncuş***, eminent cercetător, muzeograf şi etnograf, etnolog şi om de cultură, timp de peste patru decenii director al *Muzeului Maramureşului* din Sighet, întemeietor şi promotor al *Muzeului Satului* din Sighet, acesta fiindu-i corolar al *operei* în peste cinci decenii de activitate, «*primar al satului primordial*», așa cum inspirat s-a spus despre el.

Maramureșean plin de dârzenie, a luptat cu toate vicisitudinile vieții pentru a realiza biruința spiritului asupra materiei. A cheltuit pentru aceasta suflet, sănătate si credință pentru propășirea *neamului* nostru românesc și a *Bisericii greco-catolice*, în mijlocul căreia trăia ca un bun urmaș al Episcopului unit *Atanasie Rednic*.

Om bun, cu dragoste de semeni, ***Mihai Dăncuş*** a fost un împătimit slujitor al tradițiilor populare maramureșene, al cuvântului scris căruia i-a dat viață făcându-l cuvânt rostit, în atâtea memorabile ocazii atât în mediul științific, cât și de la catedră, fiind un dascăl plin de râvnă și ardoare, cum puțini cărturari au trudit în atâta discreție și modestie ca el. Înzestrat cu o judecată ageră, o memorie proverbială și cu o rară capacitate de ordonare și sistematizare a științei de carte căreia i s-a dedicat, s-a bucurat de prețuire unanimă, ca unul dintre cercetătorii cei mai prestigioși ai culturii populare maramureșene, pentru care a lucrat cu spor și pilduitoare tragere de inimă... Iar *opera* pe care ne-a lăsat-o stă mărturie.

În fața destinului suntem neputincioși, văzând cât de severă și de implacabilă este legea firii: „*pământ ești și în pământ te vei întoarce*”. Nici spiritul său dârz și atât de dinamic, nu l-a putut scoate de sub povara acestei legi... Acum, când trupul său se coboară în noaptea țărânei din care s-a zămislit, înfrânt de anii strânși în lunga sa viață, de munca ce nu a cunoscut osteneală, de suferința fizică, sufletul său trudit se ridică, pentru a se odihni la dreapta Tatălui, în liniștea veșniciei.

Prin rostirea mea smerită și săracă în cuvinte, îi aduc omagiul, mulțumirea și recunoștința pentru că a existat și că i-am putut fi în preajmă.

„*Fie-ți țărâna ușoară și memoria binecuvântată*", dragă ***Mihai***
Rămas bun ...

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Un Maramureșean paradigmatic: Mihai DĂNCUȘ

Dr. Gheorghe DEACONU

Descoperirea Maramureșului. Călătorii de inițiere

Înainte de a trasa conturul imaginii prin care etnologul Mihai Dăncuș s-a gravat în conștiința profesională și în memoria mea afectivă, voi evoca sumar cele trei întâlniri ale mele cu Maramureșul, eșalonate pe durata unei jumătăți de veac, pentru că ele mi-au mediat înțelegerea profilului uman și intelectual al celui omagiat, ca exponent al culturii populare maramureșene.

Prima mea vizită în Maramureș a avut loc exact acum 55 de ani, în vara anului 1965, în ultima vacanță ca student al Filologiei bucureștene (trecusem în anul V): făceam parte dintr-o echipă multidisciplinară a Universității, care a beneficiat de o tabără studențească, o memorabilă „expediție" în Maramureș. Am avut atunci privilegiul de a-l cunoaște pe meșterul Stan Ioan Pătraș, de a poposi în „Cimitirul vesel" de la Săpânța, precum și de a-l vizita și de a dialoga, la el acasă, cu folcloristul Petre Lenghel-Izanu din Sighet. A fost o călătorie de „inițiere", în cursul căreia am „descoperit" Maramureșul etnocultural, pe care am trăit-o cu fascinația unei revelații și care mi-a marcat formarea ca viitor etnolog. Am avut, anume, revelația a ceea ce era – și este! – folclorul maramureșean în esențialitatea lui structurală: un aliaj deconcertant, chiar paradoxal, de vechi, arhaic, de demult, de la începutul lumii (de *illo tempore*!) și de viu, actual, trăit și creat pe loc, sub ochii noștri.

A doua mea întâlnire cu Maramureșul s-a derulat în zilele Crăciunului 1983, înainte de a-mi susține teza de doctorat (*Evoluția folclorului în satul contemporan. Dinamica obiceiurilor*, pregătită sub conducerea științifică a profesorului Mihai Pop), la începutul anului 1984, la Universitatea din București. Noua deplasare în Maramureș avea dublu scop: pe de o parte, profesional – validarea unor ipoteze științifice; pe de alta, psihologic – încărcarea cu energie interioară pentru „examenul" care mă aștepta. Am petrecut atunci (în deplina

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

accepție sărbătorească a termenului), grație omologului și camaradului meu, mult mai experimentatul și mai performantul combatant pe „frontul” tradiției populare, Nicoară Timiș, un Crăciun maramureșean fabulos, în casa și în compania meșterului și rapsodului Pătru Godja, din Valea Stejarului, însoțind cetele de colindători prin sat; am participat la deja tradiționalul și consacratul festival de obiceiuri de iarnă de la Sighetul Marmației, cu fastuosul și policromul său alai; am susținut o comunicare la simpozion, despre colindatul în Țara Loviștei („sora” mai mică, dar deopotrivă de străveche și profundă, a Țării Maramureșului) și am vizitat Muzeul Etnografic de la Sighet.

Am revenit, pentru **a treia** oară, în Maramureș, acum cinci ani, în toamna anului 2015, la Glod, satul natal al profesorului Mihai Pop, de la a cărui trecere la cele veșnice se împlineau atunci 15 ani – moment marcat prin simpozionul comemorativ „Academicianul Mihai Pop și Maramureșul”, la inițiativa vrednicului preot Dan Ioan Sidău, care locuia chiar în Casa parohială din Glod, unde se născuse, în 1907, marele etnolog. Evenimentul a fost onorat de prezența arhitectului Andrei Pop Jora (Paris) și a cercetătoarei Rucsandra Pop (București), fiul, respectiv nepoata academicianului. Am asistat atunci, pe parcursul unei zile întregi, la o fastuoasă sărbătoare populară a comunității, care s-a încheiat cu o petrecere tradițională în imediata vecinătate a Școlii din Glod, unde se inaugurase, în cursul zilei, o colecție memorială dedicată Academicianului. Contribuția mea s-a concretizat într-o comunicare la simpozion[1] și o donație de carte pentru colecția memorială.

Am cunoscut, astfel, la Glod, după Săpânța și Valea Stejarului, încă o vatră de viață și cultură populară maramureșeană. Evocându-le, din perspectiva traiectoriei mele biografice, pot evalua cele trei descinderi în Maramureș drept experiențe cruciale pentru devenirea mea profesională: prima poate fi echivalată cu un botez spiritual, cu întrezărirea unei chemări și a unei misiuni; a doua a fost una a consacrării, a certitudinii că opțiunea mea de tinerețe a fost inspirată și

[1] Comunicarea mea, *Maramureșul în Biblioteca de Etnologie „Mihai Pop”* , era o „introducere” la *Catalogul cărții maramureșene cu profil etnologic*, existentă în biblioteca din Râmnicu-Vâlcea, catalog pe care, după definitivare, aș dori să-l public, în memoria lui Mihai Dăncuș, sub egida Muzeului Etnografic al Maramureșului, poate chiar în „Anuarul” care găzduiește prezenta evocare a etnologului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

că devenirea întru conservarea și promovarea culturii tradiționale era ireversibilă. O devenire care a început cu „ucenicia” la școala tradiției populare, pe lângă părintele meu, Nicolae Boierescu, un păstrător și purtător de datini de pe Valea Topologului, din Argeșul natal, și a continuat cu un îndelungat și laborios proces de „școlire”, de gramaticalizare, parcurgând o suită de experiențe formatoare, între care învățătura profesorului Mihai Pop rămâne întemeietoare și modelatoare. În fine, cea mai recentă (poate și ultima!) mi-a reconfirmat convingerea că Țara Maramureșului rămâne, în pofida mutațiilor și pierderilor survenite în ultima jumătate de veac, un „laborator” de performare creatoare a tradiției identitare, într-o lume a globalizării galopante. Suprapuse lecturilor etnologice, cele trei „expediții” m-au apropiat de înțelegerea a ceea ce este Maramureșul etnocultural. Pentru mine – subiectivitatea acestui punct de vedere este subînțeleasă, excluzând, adică, pretenția unei judecăți de valoare – Maramureșul este un **eșantion de vârf, reprezentativ și valoric, la scară națională**, a ceea ce înțeleg prin **patrimoniul viu** al culturii populare românești. Prin acest concept, eu definesc o realitate etnoculturală care, în ultimii ani, în contextul alinierii noastre la standardele europene privind **patrimoniul cultural imaterial**, a fost „botezată” cu o sintagmă prea prețioasă și pretențioasă ca să devină operațională – *„tezaure umane vii”* –, riscând să devină încă un emoticon al etnologiei noastre contemporane. Pentru mine, **patrimoniul viu** include nu numai produsele, obiectele, textele culturii populare – atât de absolutizate, canonizate în cercetarea academică –, ci și / mai ales **oamenii**, păstrătorii, purtătorii și performerii tradiției.

Așadar, **oamenii Maramureșului**! O lume fabuloasă, o galerie enciclopedică, din care eu am avut privilegiul să cunosc nemijlocit – în Maramureș, în Capitală sau la Vâlcea – doar câteva nume. Le rostesc – aici și acum – cu reverență pentru cei în viață, cu pietate pentru cei care ne-au părăsit, dar al căror spirit este încă viu și roditor în „țarina” tradiției. „Lista” mea începe, bineînțeles, cu profesorul Mihai Pop, continuă, într-o ordine aleatorie, cu: Stan Ioan Pătraș, Pătru Godja, Petre Lenghel-Izanu, Nicoară Timiș, Dumitru Pop, Ion

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Chiș Șter, Vasile Latiș, Mihai și Ioana Dăncuș, Parasca Făt, Dumitru Iuga, Pamfil Bilțiu, Vasile Gaftone, Dan Ioan Sidău.

O duminică „acasă”, în Maramureș

La sărbătoarea de la Glod, m-am bucurat să mă aflu, din nou, în compania etnologului Mihai Dăncuș. Ne cunoșteam demult, ne întâlnisem, de-a lungul anilor, de mai multe ori, în contexte similare, în diferite locuri din țară. Aveam relații cordiale, ne respectam reciproc. Admirația și prețuirea mea avea în vedere trei circumstanțe: amândoi reprezentam două „țări” etnoculturale românești − Țara Maramureșului, respectiv Țara Loviștei; amândoi eram discipoli ai profesorului Mihai Pop, iar „Școala Mihai Pop”, căreia îi aparțineam, avea „clase” performante la Sighetu-Marmației și la Râmnicu-Vâlcea; dar, mai presus de toate, confratele meu puțin mai vârstnic era fondator și manager de muzeu etnografic, un senior al muzeografiei românești de profil. În această ultimă privință, eu rămâneam un modest ucenic, coordonator vremelnic, înainte de '89, al Muzeului Satului de la Bujoreni-Vâlcea. Numitorul comun al acestor consonanțe curriculare era faptul că ne recunoșteam, amândoi, drept **oameni ai culturii populare**, reprezentând două „fronturi” de lucru distincte, dar convergente, complementare: dumnealui – **patrimoniul conservat**; eu – **patrimoniul viu**. Comunicarea și comuniunea celor două ipostaze ale patrimoniului etnocultural sunt vitale pentru ființa tradiției populare.

Înainte de a ne despărți la sărbătoarea de la Glod, i-am împărtășit colegului Mihai Dăncuș intenția de a mai rămâne încă o zi în Maramureș, ca să-i arăt și soției mele, Mariana, aflată în premieră în Maramureș, câte ceva din ceea ce merita văzut. Atunci, etnologul s-a oferit să ne acompanieze, a doua zi, la Sighet. Ceea ce s-a și întâmplat. În seara aceleiași zile, serviciul de protocol al Părintelui Sidău (funcționând ireproșabil) ne-a condus la un hotel din Sighet. A doua zi, o duminică de octombrie, a fost o zi mohorâtă și friguroasă, dar vremea neprimitoare a fost neutralizată de lumina și căldura familiei Dăncuș. Muzeograful și-a intrat în „rol” și ne-a condus, mai întâi, prin sălile secției pavilionare din oraș, și apoi pe ulițele muzeului în aer

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

liber. Vizita noastră la Sighet s-a încheiat în locuința familiei Dăncuș, unde ne-am bucurat de generozitatea și ospitalitatea doamnei Ioana, într-un climat elevat și, totuși, firesc, de parcă eram „neamuri" de departe și de zile mari, ambianța creată purtând amprenta autenticității unor legături de rudenie. O rudenie spirituală, pe un fond comun de opțiuni și convingeri, având ca suport ideatic și afectiv atașamentul și devotamentul comun față de tradiție. Am petrecut, în compania familiei Dăncuș din Sighet, o zi memorabilă, revelatoare pentru umanitatea maramureșeană, cu care etnologul Mihai Dăncuș se identifica perfect și pe care o întruchipa în mod exemplar, până într-atât încât mi-e greu, dacă nu imposibil, să trasez o linie de demarcație tranșantă între ipostaza omului ca produs intelectual al lumii maramureșene și imaginea cu care Maramureșul s-a încărcat prin activitatea creatoare a cărturarului.

Pentru a înțelege această simbioză a ctitorului cu opera sa, să facem o scurtă „plimbare" prin Muzeul Satului Maramureșean. Avându-l drept „ghid de lux" pe cofondatorul și fostul manager al muzeului, am beneficiat de o admirabilă lecție informală de etnografie a Maramureșului istoric, în care erudiția cărturarului era dublată de aplicația cercetătorului de teren, într-un „discurs" de clasă profesională, pe cât de substanțial, pe atât de expresiv: istoria satului maramureșean, din care a crescut organic muzeul, „odiseea" întemeierii și devenirii lui, cronica inițiativelor menite să-i redea ființa originară a satului – toate s-au contopit într-o captivantă „poveste" despre o ctitorie la a cărei „geneză" Mihai Dăncuș fusese martor și părtaș, iar acum devenise, iată, cronicar. Am receptat, în câteva ceasuri, un noian de informații, impresii și imagini care s-au coagulat în conștiința noastră grație harului evocator al „povestitorului". Expunerea lui era elocventă pentru că **trăise**, mai întâi, cele istorisite. Vorba ceea, că de n-ar fi, nu s-ar povesti…

Am străbătut împreună Drumul Țării, Ulița Bisericii, Valea Morii și o parte din rețeaua de ulițe, poteci și „prilazuri" care compun structura topografică a satului-muzeu, ghidul arătându-ne cum toate converg spre promontoriul pe care se află, ca în mai toate satele maramureșene, biserica – instituția fundamentală, multifuncțională a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

satului tradițional românesc. Privirea muzeografului-gospodar plutea protector, aș putea spune, părintește, peste porți, case și acareturi („stătutul" sau „stătământul", în limbaj maramureșean, „căminul părintesc", la mine, pe Valea Topologului), pentru că el vedea, cu ochii minții, o lume întreagă, o mulțime de oameni perindându-se prin muzeu, ca într-un film al memoriei active: meșterii – cei mai mulți rămași neștiuți, doar unii supraviețuind cu numele în inscripțiile păstrate pe pragul de sus al ancadramentului ușii de intrare, pe stâlpii („ușorii") acestuia și, frecvent, pe „meștergrinda" casei –, care ridicaseră, cu două-trei secole înainte, aceste construcții, cu îndelung exersata și șlefuita „știință", „tehnică" și „artă" a prelucrării lemnului (așezând, mai întâi, „murul", adică temelia; ridicând, apoi, „butea", corpul clădirii, fie ea casă, biserică sau altă construcție; și, în fine, clădind „hăizașul", acoperișul); țăranii (fie cei cu ranguri de noblețe – „nemeșii", pentru care porțile erau semne distinctive, fie ceilalți – „porțieși" sau „jeleri") care stăpâniseră sau moșteniseră aceste proprietăți (și ei rămași, majoritar, anonimi, numai unii fiindu-ne cunoscuți din aceleași consemnări încrustate în lemn); familiile care umanizaseră aceste construcții, generații după generații, dându-le viață prin propria lor viețuire, născându-se, nuntindu-se și stingându-se în aceste case; apoi, etnografii care, în repetate și răbdătoare „campanii" de teren, identificaseră, cercetaseră, recunoscuseră și recuperaseră aceste monumente de arhitectură tradițională, le transferaseră, piesă cu piesă, și le reconstruiseră, cu ajutorul altor meșteri iscusiți, urmașii celor dintâi, transformându-le în obiective muzeistice; în fine, muzeografii, conservatorii, restauratorii și supraveghetorii care „gospodăresc" acest patrimoniu, îngrijindu-se, zi de zi, fie vară, fie iarnă, de securitatea și integritatea lor, dar și de viabilitatea lor funcțională. Doamne, ce poveste fascinantă „ascunde" fiecare poartă, fiecare casă, fiecare gospodărie, fiecare „piesă" de muzeu! Pe toate le știa Mihai Dăncuș! Pentru că, în multe dintre aceste „povești", fusese „actor", chiar protagonist…

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Patrimoniul conservat

Muzeul însuși, în ansamblul său, își are „povestea” lui, pe care Mihai Dăncuș ne-o relatează, profesional, în monografia-album *Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii populare în colecțiile Muzeului Etnografic al Maramureșului*, Cluj-Napoca, Dacia XXI, 2010) – carte pe care mi-a dăruit-o, la despărțire, tocmai pentru a aprofunda „vorbirea” din cursul vizitei. „Facerea” muzeului acoperă 160 de ani de istorie culturală, mai exact de istorie a muzeografiei maramureșene, luând ca reper anul 1860, anul întemeierii Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, cea dintâi dintr-o suită de asociații similare care au militat pentru emanciparea culturală a românilor din zonă, pentru păstrarea valorilor reprezentative, inclusiv prin conservarea patrimoniului arheologic, etnografic etc. în cadrul unui muzeu. Evocând această „ofensivă” seculară pentru identitate națională, Mihai Dăncuș rostește cu reverență numele maramureșenilor – înaintași și contemporani – care au înălțat, în timp, „edificiul” actualului așezământ patrimonial din Sighetu-Marmației: dr. Ioan Mihalyi de Apșa, dr. Szilagyi István, prof. Gheorghe Vornicu, pictorul Liviu Szabo-Bordeaux, artistul Traian Bilțiu-Dăncuș, etnograful Francisc Nistor (sprijinit de Gheorghe Dăncuș, director al Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj), arh. Péter Dezideriu, arh. Lucacs Elisabeta. Altfel spus, „istoria nu începe cu noi”! De fapt, vrednicul urmaș și partener de ideal și travaliu al celor nominalizați, dă curs îndemnului adresat de Simion Mehedinți, la inaugurarea Muzeului Etnografic Maramureșean (1926), întru „pomenirea” cu recunoștință a tuturor celor care au fost co-părtași la această ctitorie. Savantul era chiar polemic, disociind între „generațiile risipitoare” și „generațiile creatoare” de cultură. „Pomelnicul” simbolic întocmit de Mihai Dăncuș (cel care, secondându-l pe Francisc Nistor, a elaborat, în 1972, tematica noului proiect) atestă că Muzeul Maramureșului este opera unei suite de generații și personalități creatoare. Să sperăm că generațiile viitoare, din ignoranță sau sub apăsarea vremurilor, nu vor „risipi” moștenirea adunată și lăsată de înaintași…

Un muzeu etnografic, ca orice așezământ muzeistic, presupune, înainte de toate, **un patrimoniu**. Din acest punct de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

vedere, realitatea etnoculturală a Maramureșului, ca „țară” a civilizației lemnului, a fost generoasă, oferind o zestre arhitecturală de mare vechime și valoare, cu monumente (case, biserici și alte construcții, cu inventarul lor patrimonial) datând din secolele XVIII-XIX. Pentru selectarea acestor obiective și bunuri de patrimoniu, după riguroase criterii științifice, a fost necesară elaborarea unui **concept**, a unui **model teoretic**, pe baza căruia să se structureze patrimoniul ce urma să fie acumulat și conservat. Inițial, muzeul se prefigura ca o rezervație de arhitectură vernaculară din Țara Maramureșului, dar, pe parcurs, prin dezvoltarea conceptului, reflectată în tematica proiectului, s-a conturat un muzeu al satului maramureșean tradițional, ca expresie a specificului zonal. Așadar, un model teoretic mult mai complex și mai cuprinzător, capabil să genereze imaginea **satului primordial și esențial** din Maramureșul istoric. Trei au fost principiile după care s-au condus „proiectanții” și „constructorii” muzeului: (1) corelația diacronie – sincronie: pe de o parte, reflectarea evoluției construcțiilor în plan arhitectural și ca sistem constructiv; pe de alta, statornicirea acestor construcții în cadrul așezărilor și păstrarea lor – majoritar funcțională − până în contemporaneitate; (2) acoperirea echilibrată a configurației zonale a Maramureșului istoric, casele, gosodăriile și celelalte construcții fiind grupate pe subzonele etnografice cunoscute; (3) contextualizarea socială a patrimoniului conservat, atât prin reprezentarea corespunzătoare a apartenenței proprietarilor unor case și porți la un anumit rang nobiliar, cât și integrarea, în „planul urbanistic” al satului-muzeu, a celor trei componente ale ambientului comunității rurale: case și gospodării, instituții publice, instalații tehnice. Concertarea celor trei principii, pe fundamentul cercetării istoriografice, sociologice și etnografice, nu putea deveni operațională, într-o viziune unitară, în absența **perspectivei axiologice**. Implementarea acesteia în optimizarea modelului conceptual mă îndreptățește să apreciez că Muzeul Maramureșului reprezintă, mai pregnant decât alte muzee similare din țară, o **paradigmă valorică** a patrimoniului viu, oferit de realitatea etnoculturală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pe laboriosul traseu de la concept la operă, fondatorii și managerii muzeului au pus știința în acțiune pentru a face un „muzeu viu". Ce înțelegea etnologul Mihai Dăncuș prin conceptul de ***„museum vivum"***, aflăm din pagina finală a monografiei sale, pe care o „rezum" astfel: un muzeu etnografic oferă imaginea unui univers uman și devine limbajul unei filozofii de viață numai dacă realizează o corelație funcțională între patrimoniul material și cel imaterial. Și numai abandonând fragmentarismul și abordând cultura populară într-o viziune holistică, în totalitatea și complexitatea ei, o putem înțelege și-i putem aprecia valoarea. Un „muzeu viu" cere, așadar, și o **perspectivă antropologică**. Așa cum se conturează în exegeza lui Mihai Dăncuș, așezământul muzeistic din Sighet răspunde acestei exigențe, putând fi numit și **Muzeul Omului Maramureșean**.

Patrimoniul viu

Pledoaria lui Mihai Dăncuș pentru un „muzeu viu" este argumentată prin corelația între patrimoniul material și cel spiritual („imaterial" în limbajul standardizat actual), care constituie axa structurală a lucrării sale *Obiceiuri din viața omului în Maramureș, I. Nașterea și copilăria* (Cuvânt înainte de prof. univ. dr. Ion Cuceu, Cluj-Napoca, Dacia, 2009)[1]. În viziunea lui Mihai Dăncuș, obiceiurile populare – obiect de dispută științifică între etnografi și folcloriști – reprezintă ființa unitară a culturii populare, pe care noi, obsedați de mania categorisirii și clasificării, o împărțim, arbitrar și artificial, în „materială" și „spirituală". Obiceiurile, ca fapte de viață tradițională, se plasează la interferența celor două limbaje ale tradiției populare. Mihai Dăncuș argumentează acest adevăr, în primul rând, prin corelația între **spațialitatea și funcționalitatea** locuinței tradiționale, pe care tocmai am cunoscut-o, arhitectural vorbind, din monografia muzeului. Casa țărănească, în întregul ei, nu se reduce la un obiect etnografic, la o simplă construcție materială. Pornind de la conceptul formulat de Mircea Eliade despre locuință ca ***„imago mundi"***, Mihai

[1] Primul volum dintr-o amplă trilogie dedicată obiceiurilor din ciclul familial, la care urma să se adauge un volum distinct, rezervat obiceiurilor din ciclul calendaristic. Nu cunosc în ce stadiu de elaborare și publicare a lăsat regretatul etnolog acest ambițios proiect editorial, vrednic de moștenirea „clasicilor" științei noastre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dăncuș plasează casa, întreaga gospodărie țărănească sub semnul statornicirii neamului și al perpetuării omului. Casa tradițională este un spațiu ritual, învestit cu o anumită încărcătură magică. Interiorul ei este marcat de omniprezența omului, care a viețuit aici de veacuri − rânduri de oameni, moși și părinți, copii și nepoți −, după rânduieli statuate din vechime și practicând rituri îndătinate, mereu actualizate. Elementul central al acestui topos ritual este un reper de construcție: „meștergrinda”, care leagă pereții transversali și mediani între ei și, prin grinzile transversale, și pereții laterali, susținând podul și acoperișul, deci meștergrinda este „coloana vertebrală” a construcției. Ea traversează pe mijloc întreaga structură a construcției, străbătând toate încăperile, de la un capăt la altul și împărțind interiorul în două părți pe lungul, pornind de la ușă: în partea dreaptă − „spațiul faptelor de viață”; în partea stângă – „spațiul faptelor rituale”. Această împărțire implică o opoziție binară, dar și o simetrie simbolică. În partea din dreapta, spațiul faptelor de viață, se află patul, locul de dormit, vatra cu focul viu, permanent, aici se consumă nunta mirilor (se concepe viața), aici naște femeia, asistată de moașa neamului; tot aici se trece în neființă. În partea din stânga, spațiul faptelor rituale, se derulează cele trei momente cruciale din viața omului, însoțite de rituri și ceremonii: aici se află colțul cu masa, care, în cursul riturilor, capătă un rost magic: loc împodobit cu icoane, tocmai pentru a marca funcția rituală. Dar și exteriorul casei, adică întreaga gospodărie („stătutul” sau „stătământul”) și tot contextul social al vieții și lumii tradiționale, satul în ansamblul lui – ne atrage atenția Mihai Dăncuș −, este învestit cu o anumită funcționalitate, care reflectă „diviziunea” de statut și de rol între femei și bărbați, pe fundalul conexiunii dintre familie și comunitate. Satul, așezarea constituie macrocosmosul; casa, gospodăria reprezintă microcosmosul. Casa este, prin excelență, spațiul femeilor, care supraveghează îndeplinirea obiceiurilor familiale, a riturilor de trecere; obiceiurile calendaristice, datinile agro-pastorale de peste an sunt, în general, apanajul bărbaților, „suverani” peste gospodărie și țarină. Această distribuție de statut, de rol între bărbați și femei, în funcționarea relațiilor dintre casă / familie

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

și sat / comunitate, face parte din „buna rânduială” care guverna viața satului tradițional.

Pe acest eșafodaj **contextual** (completat, bineînțeles, cu condiționările și implicațiile cadrului geografic, istoric, sociologic și etnografic al culturii populare) își întemeiază Mihai Dăncuș „discursul” despre obiceiurile tradiționale considerate ca **text** etnocultural. Viața țăranului maramureșean s-a desfășurat în jurul celor două „cercuri concentrice”: familia / neamul și satul / comunitatea – aflate într-o simetrie simbolică și coagulând mediul de geneză și de viață al obiceiurilor. În exegeza acestora, Mihai Dăncuș apelează la armătura conceptuală oferită de autorități profesionale în materie: Arnold van Genepp (conceptul „riturilor de trecere”); Ernest Bernea (disocierea între datină și obicei, acesta fiind ipostaza vie, actualizată a ceea ce este dat, îndătinat); Mihai Pop (distincția terminologică între obicei, ceremonie și rit; definirea obiceiurilor ca acte de comunicare, cu un limbaj sincretic propriu; obiceiurile ca mecanisme ordonatoare de viață socială și mecanisme creatoare de cultură; caracterul sistemic al obiceiurilor tradiționale, integrând cele trei concepte fundamentale ale vieții și tradiției populare: neamul, lumea și vremea); Dumitru Pop (sistemul obiceiurilor populare, întemeiat pe corelația între „vârstele anului” și „vârstele omului”). Cât privește metodologia de abordare a obiceiurilor, etnologul își datorează performanța cercetătorului de teren, practicant, deopotrivă, al observației directe, participative, dar și al anchetei sistematice, metode pe care le-a exersat constant. Drept rezultat, „discursul” lui Mihai Dăncuș asupra obiceiurilor tradiționale parcurge întregul traseu exegetic, de la relatarea scenariului ceremonial, la analiza semantică a repertoriului ritual și încheind cu evaluarea dinamicii funcționale a obiceiului în contextul social. Etnologul depășește, așadar, tradiționala descriere etnografică printr-o abordare analitică, pe care o aplică în mod adecvat obiceiurilor nașterii și copilăriei ca „rituri de trecere”: trecerea nou-născutului „necunoscut” în noua stare, integrarea lui în lumea cunoscută și apoi în familie, neam, comunitate, proces în care copilul este asistat, ajutat, „acompaniat”, printr-o suită de ceremonii și

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

practici rituale, de către moașă și nănașă, principalii actanți ai obiceiurilor din această categorie.

În acord cu opinia mea despre rolul prioritar al subiectului în cultura populară (fără să ignor aportul comunității), m-am bucurat să citesc, în cartea lui Mihai Dăncuș, pagini memorabile despre acești performeri ai tradiției, despre moșitul și nășitul ca manifestări ale patrimoniului viu. Tot în plan metodologic, să recunoaștem că etnologul avansează, în demersul său științific, către încercarea de schițare a unui **model** al obiceiurilor prilejuite de naștere și copilărie practicate în Maramureșul istoric, prin comparație cu alte zone etnografice românești și chiar cu datinile celorlalte etnii din teritoriu, în efortul consecvent al cercetătorului de a defini specificul maramureșean al acestei categorii de obiceiuri. În fine, exegeza etnologului, care rămâne fidel conjugării sincroniei cu diacronia, include și dinamica actuală a obiceiurilor cercetate, pentru care apelează din nou la învățătura lui Mihai Pop: mutații funcționale, generate de prefaceri structurale, în raport cu deplasarea planurilor contextuale. „Radiografia" lui Mihai Dăncuș este previzibilă: astăzi, în Maramureș (chiar și în Maramureș, aș apăsa eu!), vechile rânduieli și rituri se află într-un accentuat proces de disoluție: numai unele tradiții își mențin viabilitatea, multe au trecut în repertoriul pasiv, iar destule au dispărut definitiv sub tăvălugul modernizării și globalizării, fiind înlocuite cu alte rânduieli și rituri, care se abat vizibil de la matca tradiției identitare. Altfel spus, s-a întâmplat și în Maramureșul istoric ceea ce s-a petrecut și în celelalte „țări" etnoculturale din România, în ultima sută de ani: pe măsură ce am „conservat" tradițiile și valorile culturii populare în arhive, colecții și muzee, sau le-am „promovat" pe scenă, în expoziții și pe micul ecran, în aceeași proporție, patrimoniul viu s-a anemiat. Reformulând astfel „diagnosticul" etnologului, am fost frapat de observația că sunt, încă, în viață, în Maramureș, mulți dintre actanții și performerii vechilor tradiții, care, chiar dacă nu le mai practică, le cunosc și, mai ales, **cred în ele**! Da, recunosc, este o observație pertinentă, dar mă / vă întreb dacă, în afara semnificației morale, această constatare – cu care se consolează, aparent, Mihai Dăncuș − are și o valoare pragmatică. Adică, dincolo

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de această **stare de contemplație**, putem face ceva – noi (o întreagă „armată” de cercetători, conservatori, formatori și promotori), împreună cu acești actanți, performeri ai patrimoniului viu – pentru revigorarea tradiției populare? Un posibil răspuns la această frământare nu intră în „misiunea” evocării de față, dar voi reveni asupra ei când voi încerca să definesc profilul intelectual al cărturarului maramureșean. Pentru a netezi „poteca” spre această țintă, să întregesc imaginea mea despre Maramureșul etnocultural, așa cum se conturează ea din ceea ce ne oferă activitatea creatoare a protagonistului prezentei „povești” de viață și de creație.

Maramureșul – sinteză și identitate

Țara Maramureșului este un ținut revelator pentru raportul între specificul național și localismul creator, ca binom al identității. Cât de reprezentativ este el, din punct de vedere etnocultural, în spațiul românesc și în context european, și în ce constă specificul lui, care sunt mărcile lui identitare? Nu am nici căderea, nici competența să abordez acest subiect de simpozion / tratat interdisciplinar, ci îmi propun un țel mult mai modest: să schițez, în câteva linii, imaginea acestei zone, așa cum am receptat-o din „lectura” operei orale și scrise a cărturarului Mihai Dăncuș.

Cel dintâi reper definitoriu pentru Maramureșul istoric este dat de situarea lui în chiar centrul Europei, la confluența și interferența celor două mari culturi și civilizații – a Occidentului și a Orientului − și a celor două mari confesiuni creștine – cea răsăriteană, slavo-bizantină, ortodoxă și cea apuseană, latină, catolică și reformată. Acest „dialog” intercultural de durată și profunzime a generat un fenomen de sincretism cultural, dătător de seamă pentru **simbioza** ce caracterizează arealul Maramureșului. O sinteză favorizată, contextual, de cadrul istoric și geografic al zonei și mediată, ca text cultural, de canalele și circuitele central-europene. Situată în nord-vestul României, iar în contextul Europei, chiar în centrul acesteia – rezum evaluarea etnologului – zona etnografică a Maramureșului se definește ca o arie culturală cu un profil specific, datorat fondului autohton de sorginte daco-latino-celtică, precum și influențelor și

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

interacțiunilor celor două mari culturi și civilizații europene. Așadar, **sinteză și identitate** – iată o posibilă definiție a Maramureșului etnocultural. Din acest punct de vedere, subscriu la aprecierea etnologului clujean Ion Cuceu, formulată în prefața cărții lui Mihai Dăncuș despre obiceiuri, potrivit căreia Maramureșul reprezintă o *„rezervație etnografică a Europei Centrale”*, cu un amendament care vizează starea actuală a lucrurilor: multă vreme, a fost, într-adevăr, o rezervație **in vivo**, un eșantion de patrimoniu viu, dar, de vreo jumătate de veac, a devenit, prin muzeul etnografic și prin câteva obiective conservate în teritoriu, mai mult o rezervație **in vitro**. Această recunoaștere lucidă a realității nu se vrea, bineînțeles, o judecată de valoare.

Una din pecețile identității maramureșene este **arhaitatea**, ca durată istorică, dar și ca vechime structurală. Țara Maramureșului – fapt arhicunoscut, îl subliniază și Mihai Dăncuș − este o străveche vatră de locuire și viețuire românească, atestată de vestigii arheologice și documente istorice, având o continuitate seculară, confirmată și de conservarea vechilor structuri sociale ale obștilor, cu elemente caracteristice dacilor liberi și simbiozei daco-romane-celtice, peste care s-au suprapus, în perioada medievală, cnezatele și voievodatele, al căror model de organizare politică și militară constituie o primă afirmare a identității românilor maramureșeni. Se configurează astfel temelia istorică a identității etnoculturale a Maramureșului. La aceasta se adaugă configurația socială: în viața veche a Maramureșului, regăsim structura tripartită a societății arhaice, formată din: conducători politici și militari, cărturari și producători de bunuri, adică – așa cum precizează Mihai Pop, cu trimitere la G. Dumézil – structura specifică vechilor culturi indoeuropene. Vechimea nu este, desigur, apanajul exclusiv al maramureșenilor, dar arhaitatea culturii lor populare are, mai exact, avea, cu vreo jumătate de veac în urmă – așa cum am observat, pe viu, la prima mea deplasare în zonă – o paradoxală amprentă de actualitate, pe care o genera capacitatea de remodelare a tiparelor tradiționale în ipostaze viabile. Altfel spus, era o tradiție vie, creatoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Identitatea maramureșeană poartă – nu e nici asta o noutate – și pecetea **ruralității.** Satul tradițional maramureșean poate fi considerat reprezentativ pentru ruralitatea centrală și răsăriteană a Europei. De-a lungul veacurilor, satele Maramureșului istoric au fost – majoritar – sate de oameni liberi, principalele familii având statutul de „nemeși" – mici nobili. Veacuri de-a rândul, satele maramureșene s-au condus după „buna rânduială", expresie a datinii ca lege nescrisă a comunității. În caracterizarea ruralității tradiționale, etnologul nostru apelează tot la Mihai Pop: satul maramureșean a trăit, încă din Evul Mediu, în afara familiei și gospodăriei, în cadrul a două categorii de instituții care i-au mediat comunicarea – atât pe verticală, cât și pe orizontală: pe de o parte, instituții, precum biserica și anumite datini, care le-au mediat oamenilor comunicarea și întâlnirea, fie și simbolică, cu strămoșii; pe de altă parte, instituții în cadrul cărora s-a realizat comunicarea între membrii comunității în diferite contexte (mori, vâltori, pive, datini comunitare). Instituția fundamentală a societății rurale maramureșene, structura care a coagulat viața satului tradițional pe cele două planuri contextuale, asigurând comunicarea, comuniunea și coeziunea socială, a fost − și mai este încă – **neamul**, neamul mare (rețeaua de rude) și neamul mic (familia). Fiecare neam, cu viii și cu morții lui. Fiecare neam / familie, cu locul său distinct în ierarhia satului, în diferite locuri și contexte. Neamurile s-au înrudit prin căsătorii între parteneri de același rang social aparținând aceleiași comunități sau din comunități diferite, dat fiind caracterul exogamic al comunităților maramureșene. Marile neamuri ale Maramureșului s-au încuscrit de-a lungul secolelor, fiind înrudite între ele și răspândite pe toate văile ținutului. Rețeaua de rudenie între neamurile Maramureșului istoric a generat o structurare unitară a zonei în toate planurile, inclusiv în sfera culturii populare: genuri folclorice, obiceiuri, meșteșuguri, arte etc.

Pe acest fond unitar, fiecare categorie etnoculturală și-a conturat mărci identitare proprii – în viața folclorică, în arhitectură, în arta populară. Având ca numitor comun apartenența Maramureșului la străvechea **civilizație a lemnului**, ele compun ceea ce eu numesc **patrimoniul valoric** al Maramureșului etnocultural, ca expresie a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

tradiției identitare, creatoare și modelatoare. Totodată, pentru mine, ca om al culturii populare, Maramureșul reprezintă un **standard profesional** în experiența de cercetare, conservare și promovare a tradițiilor și valorilor etnoculturale. Vorbim, bineînțeles, în limbajul etnologului nostru, de **Maramureșul primordial, esențial**. Pentru că, dacă ne raportăm la Maramureșul supus vremurilor, trebuie să recunoaștem că nici Maramureșul nu mai este, cu un termen fetișizat, un „tezaur". Însuși Mihai Dăncuș ne îndeamnă la o privire lucidă, realistă, atunci când se întreabă ce-a mai rămas din toată acea fabuloasă lume maramureșeană a tradiției, care era, până mai ieri, vie, activă, creativă. Iată ce răspunde etnologul: *„Maramureșul, această zonă de contact între două «lumi» a păstrat relicte culturale ale unor vremi demult dispărute, care, odată descifrate sub raport cultural ne vor oferi bucurii și mari satisfacții intelectuale."* (*Obiceiuri…,* ediția citată, p. 344). Numai atât? Ne putem mulțumi noi, care am ajuns, prin cercetare, conservare și promovare, la conștiința capacității creatoare a tradiției identitare, numai cu această stare de contemplație intelectuală? Nu cred și cred că nici Mihai Dăncuș nu se mulțumea! Voi reveni asupra acestui subiect.

Profil de cărturar

Știu, acum, lumea din care vine și pe care o reprezintă Mihai Dăncuș. Mi-am făcut o „idee" și despre activitatea sa creatoare și, mai ales, despre Muzeul Etnografic al Maramureșului, care – împărtășesc aprecierea lui Ion Cuceu – constituie principala sa ctitorie, pe fundamentul așezat de înaintași. Pot, așadar, apropiindu-mă de capătul demersului meu, să conturez profilul intelectual pe care îl întruchipează cărturarul nostru.

Mihai Dăncuș aparține, deopotrivă, lumii **tradiției** și a **cărții**. Omul tradiției o cunoaște, o trăiește. Omul cărții prețuiește tradiția, care a fost, înaintea școlii, înaintea academiei, cartea de căpătâi a românilor. Așadar, un cărturar care se înscrie în clasicitatea noastră culturală. Și, totuși, un cărturar modern, care gândește și acționează pragmatic: *cui protest* această tradiție, ce facem cu ea? Activitatea sa creatoare ne oferă destule argumente ca să-l integrăm acelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

profesioniști ai domeniului nostru pentru care viitorul culturii populare nu poate fi conceput în afara comunicării și comuniunii între tradiție și carte, cartea în înțelesul larg al cuvântului, adică tot ceea ce s-a suprapus ca „gramatică” peste „oralitate”, determinând gramaticalizarea tradiției, în răspăr cu o prejudecată cronică a științei noastre, potrivit căreia cultura populară ar fi creația, prin excelență, a analfabeților.

Pe ambele planuri, Mihai Dăncuș își recunoaște dascălii și le rămâne recunoscător. Pe de o parte, oamenii culturii populare, performerii tradiției, care i-au oferit nu numai informații relevante, ci și repere pentru înțelegerea fenomenului, aportul lor fiind recunoscut de către cercetător, ca reacție la mentalitatea academizantă de a-i considera „anonimi”. Pe de altă parte, mentorii intelectuali, a căror învățătură a încorporat-o în formarea și devenirea profesională – o listă amplă, din care selectez câteva nume „mari”, autorități consacrate în materie: Arnold van Gennep, Mircea Eliade, Ernest Bernea, Mihai Pop, Dumitru Pop, Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu. La aceștia, Mihai Dăncuș adaugă un consistent contingent de cercetători străini (francezi, americani, japonezi), cercetători ai fenomenului maramureșean, cu care a purtat un dialog aplicat, profitabil de ambele părți. Pe Dumitru Pop îl consideră principalul său formator, iar pe Mihai Pop, omniprezent în scrierile sale, îl elogiază pentru *„spiritul său protector și formator, precum și pentru generoasa sa apropiere până la prietenie…”,* ceea ce mă îndreptățește să-l socotesc pe Mihai Dăncuș drept unul dintre discipolii cei mai devotați și productivi ai „Școlii Mihai Pop”. Opera lui Mihai Dăncuș vădește asimilarea a cel puțin trei dintre „lecțiile” esențiale ale învățăturii Profesorului: (1) lecția faptului viu, a textului etnocultural în context; (2) lecția dinamicii tradiției, a mutațiilor funcționale generate de prefacerile structurale; (3) lecția binomului concept – concret, ca fundament al oricărui traseu epistemologic și al oricărui demers programatic în domeniul culturii populare. O vădește și cartea sa despre obiceiurile nașterii și copilăriei, care încorporează armătura conceptuală a Profesorului din studiul *Obiceiuri tradiționale românești* (1976), pe care unii comentatori, lectori superficiali și tributari unor prejudecăți,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

o consideră „lucrare de popularizare”. În realitate, întărind opinia lui Mihai Dăncuş, susțin că exegeza lui Mihai Pop este o lucrare fundamentală a etnologiei contemporane, constituind, *in nuce*, prima „gramatică” a obiceiurilor tradiționale românești.

Având asemenea dascăli informali și asemenea mentori și formatori, Mihai Dăncuş nu putea fi decât un cărturar complex și polivalent: etnograf și etnolog, muzeograf și manager de muzeu, cercetător, conservator și promotor al culturii tradiționale. Dominanta acestui profil cărturăresc se înscrie în marea tradiție a sociologiei și etnografiei românești: **știința în acțiune**, concept gustian, iar știința pe care o practică Mihai Dăncuş se cheamă **etnologie aplicată**. Drumul urmat de el în formarea și devenirea vocațională și profesională poate fi definit astfel: de la **descrierea etnografică** la **sinteza etnologică** și, mai departe, la **antropologia culturală**. Dincolo de case, porți și alte obiecte etnografice, în centrul exegezei și expertizei etnologice a lui Mihai Dăncuş, se află oamenii culturii populare, performerii tradiției, creatorii bunurilor de patrimoniu, exponenții patrimoniului viu. Are dreptate Ion Cuceu subliniind (în aceeași prefață la cartea despre obiceiuri) că Mihai Dăncuş nu fetișizează obiectele, „textele” etnoculturale, ci le interpretează, raportându-le la contextul de viață, la *„mentalitarul și imaginarul colectiv”*. Și etnologul clujean conchide recunoscând larga *„deschidere antropologică și comparativistică, abordarea funcționalistă”* a autorului maramureșean. Subscriu întru totul și accentuez: Mihai Dăncuş este un discipol performant al Școlii de antropologie culturală a lui Mihai Pop.

Cu un asemenea relief, profilul intelectual pe care îl conturez mai are un „accent”: Mihai Dăncuş este un cărturar **contemporan**. Deși „obiectul” cercetării și activității sale de muzeograf l-ar fi îndemnat și chiar l-ar fi justificat să se refugieze în trecut, în istorie, totuși, Mihai Dăncuş nu refuză confruntarea cu realitatea contemporană. Dimpotrivă! Cărturarul recunoaște că a fost martor (și părtaș, adaug eu) la evoluția culturii populare românești în ultimii 75 de ani *„perioada cu cele mai zguduitoare transformări în viața socială a satelor”*, atât înainte, cât și după '89, fiecare perioadă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

subminând ființa culturii populare din perspective proprii epocilor respective. Rezultatul conjugării acestui asalt continuu, indiferent de regimul politic, este o „metamorfoză structurală” a satului românesc. De fapt, își amendează Mihai Dăncuș spusele, ceea ce s-a întâmplat în ultimii 75 de ani n-a fost o „premieră”: viața socială a satelor noastre a fost zdruncinată constant în ultimele două secole. În pofida acestui asalt al istoriei asupra societății tradiționale, *„legile nescrise care guvernau comunitățile rurale au dus la refacerea vechilor structuri (în forme adecvate), la refacerea vieții în făgașe cvasinormale”*. Dar Mihai Dăncuș constată: acest proces de reașezare, de revigorare a rânduielilor tradiționale rezistă tot mai greu procesului modernizării forțate, tot mai agresive după '89. Diagnosticul cercetătorului este fără menajamente: *„Am asistat* **neputincios** (subl. G. D.) *la dispariția satelor tradiționale ale Maramureșului.”* Ce a mai rămas din zestrea maramureșeană a „civilizației lemnului” din secolele XVIII-XIX? – se întreabă, pe bună dreptate, etnologul. A mai rămas patrimoniul conservat în muzeul de la Sighet, iar în teritoriu, au mai rămas câteva „insule”: o casă, o biserică, o poartă…

Subscriu la această expertiză conformă cu realitatea și continui, în ordinea de gândire a lui Mihai Dăncuș, afirmând: în ultimii 75 de ani, s-a desfășurat o ofensivă generalizată, pe multiple planuri, inclusiv pe cel al deciziilor politice, al legiferării și guvernării, împotriva „bunei rânduieli” (cum ar zice profesorul Mihai Pop), a datinii ca lege nescrisă a satului tradițional. La cumpăna anilor 1989/1990, scriam (și credeam!) în puterea regeneratoare a Datinii în fața Dictatului puterii, indiferent de culoarea ei politică. Acum, după trei decenii, nu mai sunt sigur de tăria credinței mele. De aceea, împărtășesc starea de spirit a cărturarului maramureșean, de neputință, de nemulțumire, poate chiar de revoltă interioară. Nu, nu cred că Mihai Dăncuș se mulțumea cu satisfacția de contemplație intelectuală pe care ne-o procură cunoașterea frumuseților, semnificațiilor și valențelor etnosului, etosului și esteticului nostru tradițional. Poate că, dincolo de alte cauze, știute și neștiute, această „nemulțumire” era una din sursele acelei frapante tristeți profunde pe care o „citeam” aproape permanent pe chipul cărturarului. Mihai Dăncuș oferea efigia sobră,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aproape austeră a unui om al Muntelui, al Nordului, care observă și judecă lumea de la o anumită altitudine și latitudine și operează cu o anumită grilă valorică, purtând amprenta vechimii și nobleței neamurilor maramureșene pe care le reprezenta. Nu, nu cred că era o „tristețe metafizică”, omul respirând, altfel, o admirabilă stăpânire de sine, atestând un viguros echilibru interior, ci era, mai degrabă, expresia unei melancolii, a unei **stări de dor**: dor după ceea ce va fi fost cândva și nu mai este, dor după ceea ce ar fi putut să fie și n-a fost, dor după ceea ce nu va mai putea fi vreodată… Doruri și dureri – înăbușite cu luciditate (resemnare mioritică, ar specula detractorii *Mioriței*!), fără lamentații și fără acuzații, în fața amurgului inevitabil al lumii tradiției. Pe fondul unui aliaj deconcertant de demnitate (mândrie maramureșeană) și de modestie (smerenie țărănească), această suferință inefabilă conferea cărturarului o carismă enigmatică și, totuși, expresivă.

Comentariile formulate pe marginea activității creatoare și a personalității cărturarului evocat mă conduc către o singură concluzie: Mihai Dăncuș **este** (pentru că spiritul său rămâne viu și roditor) **o paradigmă a Maramureșului tradițional**, întruchipând specificitatea lui etnoculturală, așa cum am încercat eu, un *outsider*, dar un „elev” al Școlii Mihai Pop, s-o definesc în aceste pagini. Opera lui scrisă și orală încorporează o mărturie, o meditație și o pledoarie pentru perenitatea tradiției identitare, creatoare și modelatoare. Când mi se face dor de Maramureș, mă gândesc la Mihai Dăncuș…

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai Dăncuș – „Academicianul”!

Dr. Teodor ARDELEAN
Director Biblioteca Județeană „Petru Dulfu”

Ca să te simți împlinit, timpul trăit trebuie mărturisit. E o concluzie de viață, desprinsă din multe clișee, care se decupează singure în fluxul memoriei. E, poate, chiar o învățătură din minte și de minte, căci a ține minte e deja un produs finalizat.

Mi-l amintesc acum pe dr. Mihai Dăncuș în aceeași aură de sobrietate intelectuală pe care o îmbrăca majestuos de fiecare dată. Așa l-am cunoscut în anii ’80 ai secolului trecut și așa mi-a rămas pe retina cea selectivă. Exact asta m-a și determinat, în vremea în care am început a-i cultiva imaginea, spre folosul nostru regional și național, să-l salut în public cu grațiosul apelativ „Am onoarea Domnule Academician!”. Nu m-a corectat niciodată, se simțea într-adevăr onorat, și știa că formula mea cuprinde respect total și prețuire supremă. O singură dată m-a întrebat, dar cu delicatețe sapiențială, de ce folosesc aceste superlative, care adesea produc deranj în public, mai ales când în asistență se găseau și academicieni. Știa regula și o știam și eu, numim „academician” în sensul strict al cuvântului doar pe cel care este membru titular al Academiei Române. De o astfel de formulă nobilă nu beneficiază nici măcar membrii corespondenți ai acestei principale instituții naționale pentru știință și cultură!

Ce am răspuns atunci, vă voi mărturisi și dumneavoastră acum. Departe de mine gândul de a înălța numele și renumele unui om ce nu obținuse o astfel de consacrare mai presus decât ștacheta pe care au trecut-o cei clasificați ca „nemuritori”. Așa sunt etichetați hiperbolic în toate țările civilizate cei acceptați în forumurile celor mai elevați intelectuali. „Iar tu, Mihai, ești convins că prin tot ceea ce ai făcut ai ridicat nu doar Muzeul la cel mai mare nivel de performanță științifică, nu doar Maramureșul acolo unde îi este locul, ci pe noi, vremelnicii locuitori ai acestor vremuri, acolo sus, unde se respiră aerul înălțimilor. Prin Tine am descoperit și noi ceilalți că etnografia nu e doar etichetă, că satul nu e un simplu ansamblu populațional, că

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

tradițiile nu sunt simple continuități, că obiceiurile nu constituie frunza verde ce se pierde, ci rădăcina etnotropică a sufletului românesc". Așa a decurs argumentația, plus comparația curajoasă cu academicienii-etnologi în viață, însoțită de punerea în vitrină a istoricelor vizite de cercetare în zonă efectuate de: Mihai Pop, Radu Popa, Radu Florescu, John Nandriș și mulți alții, în compania cărora s-a validat rolul său de „locomotivă a muzeologiei românești".

Aș mai vrea să luminez o fațetă a lucrurilor. Dragostea de oameni, calitate uriașă pentru cei ce se pot împovăra cu ea, m-a făcut să-l onorăm în 2012 pe muzeograful, profesorul, etnologul, etnograful, istoricul Mihai Dăncuș, cu un „documentar biobibliografic aniversar" la momentul marcării frumoasei vârste de 70 de ani (302 p.). Am scris atunci o tabletă cu rol de „predoslovie" intitulată „Cu privirea … spre înălțimi de Maramureș". Mi-aș dori ca acel text să însoțească pe cel de față, deoarece a fost scris în parametri de simțire paremică puși în operă de un entuziasm pe care-l păstram mereu nealterat față de Mihai. În plus, lucrarea omagială respectivă rămâne pe mai departe un referențial biografic și axiologic major pentru acest adevărat sacerdot maramureșean pe care unii am avut fericirea să ne fie contemporan și apropiat (l-am citat aproximativ pe prietenul comun, dr. Ioan Godea, plecat și el spre eternitate mult prea devreme). Semnau acolo materiale de mare reflexie și subtilă reflecție, printre alții: dr. Ioan Godea (Oradea), dr. Ilie Moise (Sibiu), dr. Ioan Opriș (București), dr. Ligia Fulga (Brașov), dr. Ioan Mariș (Sibiu), Patrick Weisbecker (Nancy), dr. Ilie Gherheș, Pierre Dutron, Janeta Ciocan, Gheorghe Todincă, Ion Botoș, Pamfil Bilțiu ș.a. Puteau fi mulți alții, la fel de prestigioși ca nivel academic, deoarece dr. Mihai Dăncuș devenise „valoare națională" și „zestre națională", „reper" și „ștachetă" … Un om al Excelenței, Eminenței și Elocvenței. Oricum, adunarea unui buchet de considerații axiologice a constituit o mare bucurie pentru toți marii săi prieteni și pentru noi toți, modeștii săi admiratori.

Iar mulțumirea față de gestul nostru (biografic, documentar, editorial, financiar) a venit șase ani mai târziu când Mihai Dăncuș ne-a sprijinit cu cele mai docte studii, atunci când dăltuiam în lemnul eternizării lucrarea majoră „100 de ani de la Marea Unire. 100 de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

personalități maramureșene care au făcut istorie”, în cuprinsul căreia **domnul bibliograf Mihai Dăncuș** a semnat studiile despre: Ion Bilțiu Dăncuș, Traian Bilțiu Dăncuș, Francisc Nistor și Lucia Mihaly de Apșa, devenind cel mai prolific colaborator dintre cei 76 de autori.

Din aceste sumare motive, dar mai ales din perspectiva plus valorilor culturale pe care le-a adus Mihai Dăncuș, micro-medalionul de față îl prezintă în lumina cea adevărată. Dacă academicienii sunt numiți „nemuritori”, înseamnă că și pe „nemuritorul Mihai Dăncuș” îl putem clasifica drept „academician”! Pentru noi chiar a fost și este, deoarece înafara lui Mihai Pop nici un mare savant „ornat” cu acest titlu nu i-a putut fi alături în anvergura lucrării sale apostolice pe tărâmul culturii populare. Iar dacă atunci când pleacă spre eternitate un om cu o astfel de distincție se spune și se scrie „Fie-i memoria binecuvântată!”, atunci și volumul de față devine atât un gest public de mulțumire cât și unul de omagiere postumă. Vă mulțumesc prieteni pentru acest Memorandum!

Cu privirea … spre înălţimi de Maramureş

Spaţiile de vieţuire poartă atât amprenta făuritorilor de bunuri materiale cât şi pecetea exponenţilor identitari. Maramureşul cel autentic şi vrednic în toate îşi trage cu adevărat seva actuală mai ales din acele semne care corespund matricilor esenţiale. Dar şi din anvergura oamenilor care au însufleţit şi însufleţesc acest tărâm încărcat de simboluri ale trecerii prin timp.

Pe domnul dr. Mihai Dăncuş, l-am cunoscut într-o vreme în care veneau deja la Sighetu Marmaţiei mulţi dintre cei mai de seamă istorici şi etnografi români şi străini, pentru a se mira existenţial şi pentru a admira profesional. Era mereu dinamic, dar profund, vioi, dar accentuat, comportându-se ca un gospodar mândru de ce poate să arate celorlalţi, cu respectul cuvenit atât pentru averea sa demnă de consideraţie, cât şi pentru oaspeţii care, trecându-i pragul îi creşteau coeficienţii de poziţie axiologică. Mihai întruchipa atât bărbăţia istorică din familiile nobile, cât şi modernitatea exemplară din modul de tratament al unui patrimoniu fără egal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Înălţimile naţiei sunt multe la număr, dar parcă privind derularea admiraţiei este vizibil în timp un proces de aplecare mai accentuată spre Maramureş, cu tot şi cu toate ale sale, tezaur sfânt de valori mereu bine-recunoscute. De la Ioan Mihaly de Apşa, care dădea lumii culturale prin „Diplomele maramureşene ... ” primul semn de „etichetă”, la Tache Papahagi, care a adunat în mănunchi folclorul fără de seamăn al acestor locuri; de la Alexandru Filipaşcu, care demonstra lumii cine sunt aceşti mândri bărbaţi de pe dreapta şi stânga Tisei, până la Francisc Nistor şi Mihai Dăncuş... Repere solide dintr-o monografie concisă, în care fapte demne înscriu pe paliere de judecată istorică dăinuire prin dăltuire, trăinicie prin hărnicie, perpetuare prin performare. Şi toate sub semnul eternizării prin vrednicie şi demnitate.

„Sunt mândru că sunt maramureşean” – ar fi deviza de suflet pe care şi-au asumat-o, chiar fără să o formuleze într-o sintagmă, sutele de mii de vieţuitori ai acestui ţinut sfânt românesc. Iar dincolo de această mândrie generală se află mândria de a avea şi fruntaşi ai „sufletului în mare lucrarea lui.” Poate că aici se poate vedea cel mai bine cum oamenii de seamă sunt cu adevărat luaţi în seamă de ceilalţi, mai ales atunci când e foarte greu a-i asemui cu alţii ! Aşa văd eu Maramureşul cum trece prin timp şi peste timp.

Aşa îi văd pe toţi maramureşenii care s-au învrednicit cu lucrul sfânt de a fi străjeri la tezaur. Aşa îi văd pe toţi cei care fac fapte demne de memoria istorică, săvârşindu-le în căutarea desăvârşirii.

Aşa îl privesc acum pe prietenul Mihai Dăncuş, la ceasul la care istoria îi spune că s-au făcut 70 de ani de când a fost însemnată venirea sa. 70 de ani încărcaţi cu densităţi de viaţă atât de rare printre muritori, încât există ferestre de vedere prin care prinde contur desenul nemuririi. Omul se scurge printre locurile sale de jertfă, dar jertfa însăşi urcă la ceruri, putând să devină nepieritoare. Iar istoria dovedeşte că jertfele adevărate rămân pe răboj, oricât ar fi uneori timpurile de aspre şi neiertătoare cu cei adânciţi prin cămările tainice ale sacrificiului de sine pentru obşte.

La mulţi ani ! – Mihai Dăncuş, al meu şi al nostru.

Iar recunoaşterea să-ţi fie mereu dublată de recunoştinţă !

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai DĂNCUȘ
Muzeograful, etnograful, cercetătorul, OMUL

Janeta CIOCAN
etnolog

Mărturisesc că foarte greu am reușit să pun pe hârtie gândurile legate de *Mihai Dăncuș*. Nu mi-am imaginat că va fi așa de greu să scriu despre un om pe care l-am cunoscut în urmă cu 49 de ani, un om pe care l-am avut alături de mine în multe momente, căruia i-am cunoscut numeroase vise, cele mai multe împlinite, dar și eforturile depuse pentru a le vedea realizate. E greu să scrii despre cineva care încă e viu în amintirea ta folosind verbul ”a fi” la trecut.

În 1971, în primele săptămâni ca muzeograf stagiar în muzeul din Baia Mare, am fost trimisă la Sighetu Marmației pentru a da o mână de ajutor echipei care pregătea vernisajul expoziției permanente de etnografie și artă populară. Priveam fascinată la toți acei oameni cu experiență, din păcate toți plecați azi în lumea celor fără dor, avidă să învăț. Printre ei se număra și Mihai Dăncuș. La acea vreme era cel care făcea legătura între echipa din București venită pentru scenografia expoziției și patrimoniul muzeului sighetean.

Apoi drumurile ni s-au intersectat adesea și am reușit astfel să cunosc bine omul Mihai Dăncuș, dar și ampla sa activitate de cercetător a culturii populare. Cercetările le-a finalizat în zeci de studii prezentate la numeroase sesiuni de comunicări sau simpozioane la care a participat în țară și străinătate, multe dintre ele publicate. La acestea se adaugă și un impresionant număr de cărți.

Vorbind de Mihai Dăncuș e greu să alegi un domeniu despre care să spui „aici a excelat” pentru că tot ce a făcut a făcut perfect. A impresionat întotdeauna prin ambiție și perseverență și astfel s-a depășit mereu motivându-I și determinându-I și pe colaboratori să-l urmeze.

Pe Mihai l-am cunoscut ca simplu muzeograf, am devenit prieteni, iar el a rămas același om și atunci când a devenit directorul Muzeului din Sighet sau a făcut parte din organisme cu rol

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

administrativ. Același muzeograf, același etnolog pasionat de cercetare, același coleg dispus să te ajute când era nevoie. A făcut parte din elita muzeografiei și etnologiei românești. Când eram tineri soțul meu făcuse o ierarhizare a celor cu care interacționam pe plan profesional. Primii erau „bătrânii” (a se citi înțelepții) etnologiei, chiar dacă ei atunci abia se aflau pe la mijlocul vieții și aș enumera aici pe Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu, Mihai Pop, Dumitru Pop, Ion Vlăduțiu, Boris și Silvia Zderciuc, azi toți de vrednică amintire, pe doamna etnologiei românești doamna Georgeta Stoica. Am enumerat aceste câteva nume pentru că pentru toți Mihai a avut un respect deosebit, iar aceștia l-au respectat și iubit cu adevărat tocmai pentru calitățile sale de muzeograf, etnograf și cercetător. Dintre cei cu vârsta mai apropiată de mine, soțul meu, cel mai mult i-a îndrăgit pe cei pe care i-a numit, ”cei patru cavaleri ai etnografiei”: Tiberiu Graur, Ioan Godea, Mihai Dăncuș și Corneliu Bucur. Toți au avut contribuții majore în dezvoltarea etnologiei și muzeologiei românești. Din păcate doar Corneliu Bucur mai este printre noi. Făcea aceste ierarhizări pentru că pe undeva mă invidia considerând că sunt o privilegiată a sorții și am posibilitatea să colaborez cu astfel de personalități.

Mihai Dăncuș ar fi putut oricând pleca să lucreze în oricare muzeu național din România sau chiar din străinătate, dar el era maramureșean până în măduva oaselor. Născut într-o familie de nobili maramureșeni, a beneficiat de o solidă educație umanistă de la înaintași ce au excelat în studiul culturii și civilizației românilor. Mihai Dăncuș s-a dedicat în totalitate maramureșenilor. Și-a propus păstrarea dar și mediatizarea în lume a oamenilor din Țara Maramureșului, a istoriei lor, a creațiilor acestora cu convingerea că ei sunt piatra de temelie nu numai a istoriei românilor ci și a celei universale. Destinul lui a fost strâns legat de Muzeul Satului Maramureșean, gândit de Mihai Dăncuș în cele mai mici amănunte, încă din faza de proiect. Apoi au urmat ani mulți în care zi de zi, lemn de lemn, a ridicat acest muzeu considerat una din cele mai prețioase nestemate din salba muzeelor de acest gen nu numai din România ci din lume.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În muzeul Satului Maramureșean de pe Dobăieș, a cărui ctitor este, oriunde privești îl vezi pe Mihai Dăncuș. Îi simți prezența în fiecare construcție, pe fiecare cărare, în fiecare pom, în fiecare pietricică. Acolo e nu numai muzeograful și etnologul Mihai Dăncuș ci și familia lui. Ioana Dăncuș, un excelent etnolog și muzeograf, i-a fost alături toată viața. Îi priveai și aveai impresia că sunt o singură persoană, un om cu umbra lui ce nu se pot despărți. Liniștită și mereu calmă, ea a fost, cu siguranță, stâlpul de care se va fi sprijinit în clipele, deși nu le-a arătat niciodată, de nesiguranță, de cumpănă. Pentru Ioana și Mihai muzeul și casa erau de nedespărțit. Și-au crescut fetele în aceeași dragoste și respect pentru istoria și creația maramureșenilor. Astfel fiica, devenită arhitectă, s-a implicat în realizarea unui amplu proiect de dezvoltarea a Muzeului Satului Maramureșean, proiect care a obținut Ordinul Arhitecților din România.

Îmi amintesc că de-a lungul timpului, când devenise deja o voce cu autoritate în etnografia românească, atunci când cuvânta la câte o întâlnire, tinerii îl asemuiau cu un preot. Poate că atunci când vorbea se simțea influența preoților din familia în care a crescut. Aș spune însă că drumul pe care l-a parcurs în lumea muzeelor și cercetării etnografice l-a adus la statutul de sacerdot a Maramureșului. Muzeul ctitorit de el poate fi numit, fără teama de a greși, catedrala Maramureșului. Aici, cu siguranță ales de Dumnezeu, Mihai a adunat și a redat lumii acele minuni create de maramureșeni care i-au plăcut și Lui.

Ajuns la vârsta la care ceilalți te numesc senior nu s-a lăsat tentat de chemarea confortabilă a unui fotoliu. A rămas activ răspunzând chemărilor ca invitat de onoare la Sesiunile și Simpozioanele organizate de muzee din țară sau Asociațiile profesionale. Era așteptat cu drag, iar discursurile lui erau ascultate cu nesaț. Știu pentru că în această ultimă etapă a activității lui drumurile le făceam împreună. În mașină ajungeam să dezbatem toți trei, pentru că și Ioana era nelipsită de la aceste întruniri, problemele muzeografiei actuale, întrebându-ne încotro merge, sau unele nelămuriri legate de cercetările noastre. Și timpul trecea de parcă drumul durase doar

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

câteva minute. Mi-e dor de aceste deplasări, de Mihai, de Ioana, de toți cei cu care ne întâlneam.

A fost recunoscut ca un specialist cu merite deosebite în dezvoltarea muzeografiei românești. Recunoașterea a fost materializată prin prezența lui ca membru de onoare în asociații profesionale deosebit de importante din țară și străinătate. A condus preț de două mandate Asociația Muzeelor în Aer Liber din România,i a fost membru activ al Asociației Internaționale a Muzeelor în Aer Liber din România și a fost membru activ al Asociației Etnologilor din România (ASER). A fost de asemenea membru al Asociației Internaționale a Muzeelor (ICOM), membru al Asociației Europene a Muzeelor în Aer Liber, membru al Asociației Internaționale a Muzeelor Agriculturii.

Aș mai aminti din noianul de publicații ale lui Mihai Dăncuș doar cele mai importante cărți: ***Maramureș un muzeu viu în centrul Europei, Măștile și jocul cu măști din Maramureș, Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii populare în colecțiile Muzeului Etnografic al Maramureșului, Muzeul Satului Maramureșean – sectorul de instalații tehnice populare acționate de apă.*** Nu în ultimul rând amintesc volumul ***Nașterea și copilăria,*** volum care după câte știu face parte dintr-o trilogie intitulată ***Obiceiuri din viața omului în Maramureș***. Sper că au rămas manuscrisele și însemnările lui de teren și poate cineva se va apleca asupra lor pentru a finaliza lucrarea și astfel Mihai ne poate vorbi de dincolo, din lumea fără dor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai Dăncuș - un sacerdot la curtea muzei Clio *

Dr. Ilie GHERHEȘ
Muzeul Județean de Etnografie și
Artă Populară Maramureș

Motto: „Iar deasupra tuturora va vorbi un mititel
Nu slăvindu-te pe tine…lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră…”
(Mihai Eminescu, Scrisoarea I)

Ori de câte ori încerc un sentiment de admirație intelectuală, profesională sau pur și simplu umană, mă feresc să nu cad în capcana de a mă insinua prea mult în C.V.-ul celui elogiat. Este și cazul de față, deoarece pe domnul Dr. Mihai Dăncuș l-am cunoscut în chiar postura de director care, apoi, la recomandarea domnului Gheorghe Todinca, următorul director al Muzeului Maramureșean din Sighetul Marmației, m-a și angajat. Sper, dar după câte se vede nu prea reușesc, deși știu că atunci când te exprimi despre o personalitate emblematică, de etichetă, trebuie să-ți alegi cuvinte mult mai distinse, care ție oricum nu ți s-ar potrivi. Trebuie, ca atare să încerci ritualul unei anumite pregătiri, așa cum pictorii iconari atunci când pictează icoanele cele sfinte petrec înainte în rugăciuni și în post. N-am mers până într-acolo.

Când spui Mihai Dăncuş, spui Maramureş. Şi mai spui multe lucruri esenţiale dintr-un diapazon ce compune simfonia uşor tragic-istorică a Maramureşului, o partitură care în loc de note muzicale este scrisă cu simboluri arhetipale, pe care Dr. Mihai Dăncuș ți le descifrează cel mai bine. El trăiește acest Maramureș, el își asumă statutul ontologic al maramureșeanului, căci pentru el Maramureșul nu este și nu poate fi decât la persoana întâi singular și la persoana întâi plural. Ca împlinire și ca dăruire, ca desăvârșire, căci pentru el Maramureșul este de-a dreptul desăvârșit.

La umbra marilor stejari nu creşte nici iarba, ar fi spus, cu resemnare metafizică, marele Constantin Brâncuşi. Mihai Dăncuş este

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

un mare stejar. Dar câte „grădini publice” nu şi-ar dori un stejar de esenţa şi nobleţea Sa!

Dispus oricând să ierte şi să completeze, te pomeneşti, mai mereu, în preajma Sa îmbunătăţit spiritual, în sensul cel mai bun al cuvântului, primenit: „Ştii, dragă, da, da, ştii de unde vine asta? Pot să-ţi spun eu, strămoşii noştri care…” Şi explicaţia începe să curgă cu apelul la originea cuvântului, la sensul lui căpătat de-a lungul timpului, la valenţele de azi şi, în sfârşit, la chintesenţa ce o incubă ş.a.m.d.

Când spui Maramureş, spui Mihai Dăncuş, oriunde în ţară, într-un mediu academic sau doar de aleasă cultură instituţională etno-istorică. Te pomeneşti, volens/nolens, că trebuie să te mobilizezi, să spui când l-ai întâlnit ultima dată, ce carte i-a mai apărut ş.a.m.d. În sfârşit îţi dai seama că ai plecat de acasă pe cărarea ta şi te trezeşti, tam/nesam, pe drumul lui Mihai Dăncuş, oricum pe unul pe unde Dumnealui a fost deja. Sentimentul este unul bun, reconfortant, răcoritor, iar dacă te simţi vlăguit poate, de misterele sociale care-ţi bântuie soarta poţi să-ţi imaginezi că cineva, un înger păzitor ţi-a pregătit cărarea înaintea ta, poate chiar te-a stropit şi cu un strop de balsam de basm, făcându-ţi să-ţi dispară masca urâtă a greutăţilor. Oricum te simţi ocrotit!

Mihai Dăncuş e un reper, deci. Un model de netăgăduit. El îţi va vorbi mereu despre neam ca purtător al unui ADN etno-istoric de o mare demnitate, instituţia esenţială a Maramureşului, despre Maramureş ca despre „satul primordial al Europei”, despre faptul că profesia şi viaţa sunt chiar un spectacol fascinat, despre valorile Maramureşului care stau la rând pentru a fi consemnate într-un „Codice” mereu îmbunătăţit, despre eminenţa şi excelenţa acestor valori, despre identitatea culturală a zonei, despre sângele albastru, despre…, mereu despre…

Mihai Dăncuș nu dă sentințe, deși el este autoritatea în materie care ar putea să o facă; el predică, totuși, etnologia, mergând întotdeauna la rădăcină, la esența lucrurilor încercând să le surprindă în procesualitatea lor, în dinamica și neliniștea lor. Niciodată nu ești mai convins decât atunci când îl asculți sau îl citești pe Dr. Mihai

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dăncuș, că acolo unde lipsește documentul istoric propriu-zis, izvorul ca atare - etnografia vine și complinește măiastru, cu propria-i vigoare științifică, paradigmatică.

Născut la 10 februarie 1942 în familia preotului greco-catolic Grigore Dăncuș și având o ascendență nobil-maramureșeană, el reușește să-și facă studiile cu anumită împiedecare (atunci se spunea din *cauza dosarului*, iar acum se poate spune *datorită acestuia*), pe care le termină cu temeinicie și determinare, trecând prin purgatoriul profesorului suplinitor, al dascălului de țară, își termină Facultatea de Filologie (1972), specialitatea Limba și literatura română a Universității Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, iar în 1999 devine doctor în Filologie, al aceleiași instituții de prestigiu, în specializarea folclor, cu teza „Nașterea în tradiția populară maramureșeană”.

Cu siguranță că voi fi nedrept în selecția operată (da, asta-i termenul), dar spațiul mă obligă și voi aminti doar câteva din neprețuitele sale realizări.

A. <u>Cărți</u>:

1. *Zona etnografică Maramureş*, Editura Sport - Turism, 1986, 221 p. ilustraţii + hartă.
2. *Măştile populare şi jocurile cu măşti din Maramureş*, Baia Mare, 1973, (50 p. text şi 110 fotografii). Album de Francisc Nistor (text Mihai Dăncuş şi Nicoară Timiş); Studiu, catalogul reproducerilor şi textele folclorice culese de Mihai Dăncuş. Carte-album.
3. *Sighetul Marmaţiei – Muzeul Etnografic*, Editura Museion, Bucureşti, 1995, 104 p. (format A4 + 40 p. ilustraţii), carte-catalog.
4. *Maramureşul şi Marea Unire*, Crestomaţie de texte si documente, în colaborare cu Gheorghe Todincă, Sighetul Marmaţiei, Editura Muzeului Maramureşului, 184p.
5. *Maramureş – un muzeu viu în centrul Europei* – în colaborare cu G. Cristea, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, 240 p. + 24 planşe color.
6. *Sighetul Marmaţiei la cumpăna dintre milenii*, Sighetul Marmaţiei, 2001, carte-album cu text bilingv (română-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

engleză), 112 p., format A4, Editura Muzeul Maramureşului Sighetul Marmaţiei, 2001;

7. *Valori ale culturii populare maramureşene - Muzeul Etnografic al Maramureşului*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p. text+32 planşe color + 2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
8. *Values of the folk culture in Maramureş*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
9. *Valeurs de la culture populaire de Maramureş*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
10. *Werte der Maramurescher Volkskultur*, Sighetul Marmaţiei, 2000, 56 p.+32 planşe color+2 hărţi, Editura Muzeului Maramureşului;
11. *Antologia de folclor a judeţului Maramureş*, Baia Mare, 1980. Colaborare la capitolul: Formule de politeţe. Carte
12. *Satul maramureşean 1945-1989 – viaţa socială, economică, politică, culturală şi religioasă – studii şi documente,* Sighetu Marmaţiei, 2005, vol. I, 575 pagini, coordonator Mihai Dăncuş
13. Carte-album *Cât îi Maramureşu' Nu-i oraş ca Sighetu' 1926-2006,* Sighetu Marmaţiei, 2006, 160 p.
14. *Evreii din Maramureş. Muzeul Culturii evreieşti din Maramureş – casa memorială Elie Wiesel*, engleză, franceză, română, Sighetu Marmaţiei, 2006, 74 p. +18 coli ilustraţii color
15. *Unirea Maramureşului cu Ţara – mărturii documentare 1918-1919,* Sighetul Marmaţiei, 1 decembrie 2008, 311 p., coautor Gheorghe Todincă
16. *Măşti şi jocuri cu măşti din Maramureş,* Editura Dacia, Cluj Napoca, 140 p.
17. *Obiceiuri din viața omului din Maramureș, I. Nașterea și copilăria*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2009, 443 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

B. <u>Ziare, reviste și cărți a căror inițiator, fondator, fondator și director este Mihai Dăncuș</u>

1. În 23/24 Decembrie 1989 tipăreşte la Sighet hebdomadarul TRIBUNA MARMAŢIEI (Director Mihai Dăncuş), a rezistat până in iunie 1991. (15 numere)
2. În decembrie 2001 scoate revista TRADIŢII SI PATRIMONIU (buletin ştiinţific al muzeului cu apariţie trimestrială) (Director fondator):
    - Festivalul datinilor şi obiceiurilor de iarnă, 1/2001, decembrie 2001
    - Ziua Internaţională a muzeelor la Sighetul Marmaţiei, 2-3/2003, 18 mai 2003
    - Biserici călătoare…, 4-5/2003, 24 decembrie 2003
    - Obiceiuri de iarnă, 6-7/2004, 20 decembrie 2004
    - … şi istorie…, 8-9/2005, 23 decembrie 2005
3. ACTA MUSEI MARAMORESIENSIS – volum I (510 pagini) îngrijit de Mihai Dăncuş, dec. 2002, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
4. ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS – volum II (403 pagini) îngrijit de Mihai Dăncuş, dec. 2004, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
5. ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS – volum III (385 pagini) îngrijit de Mihai Dăncuş, dec. 2005, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
6. ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS – volum IV (264 pagini), îngrijit de Mihai Dăncuş, 2006, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
7. ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS – volum V (439), îngrijit de Mihai Dăncuş, 2006, iniţiator şi fondator Mihai Dăncuş
8. Seria de monografii săteşti – inaugurează, coordonează şi prefaţează monografiile:
    - *Cuvinte despre satul meu Văleni - Maramureş*, Ioan Godja-Ou, Sighetul Marmaţiei, 2002;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- *Cuhea în istoria şi cultura Maramureşului*, Ion Ţelman, Ioana Mariş Dăncuş, Elisabeta Faiciuc, Sighetul Marmaţiei, 2005;
- *Valea Stejarului - graiul şi folclorul obiceiurilor*, Ioan Hotea, Sighetul Marmaţiei, 2006
- *Vadu Izei - o filă din istoria Maramureşului*, Ioan Hotea, Sighetul Marmaţiei, 2008

C. Membru al unor societăți, atribuții

1. Membru, membru de onoarea al Asociaţiei europene a muzeelor în aer liber
2. Membru al Asociaţiei internaţională a muzeelor de agricultură (etnografice)
3. Membru al Asociaţiei naţionale a muzeelor în aer liber
4. Membru ASER
5. Preşedinte al Asociaţiei pentru cultura poporului român din Maramureş

Fără a cădea într-un autohtonism obositor al promovării unor preeminențe etno-istorice maramureșene și rămânând întotdeauna în conivență cu istoria mare națională, precum și cu cea regională și europeană, Dr. Mihai Dăncuș prelungeşte istoria Maramureșului în timp (prin conservarea dovezilor ei hotărâtoare). În același timp încrezător devizei că „am fo și-om fi!", el este binemeritat de la nație și pentru mentoratul său față de românii din dreapta Tisei, despre care, făcea vorbire mereu, chiar și în cealaltă epocă istorică.

Cu multă deferență profesională mai amintim că proiectul cel mai grandios al domnului Mihai Dăncuş îl reprezintă Muzeul Satului de pe Dobăieș, o capodoperă a genului. Acest monument arhitectural metaistoric a fost inaugurat la 31 mai 1981, cu ocazia Zilei Internaționale a Muzeelor, eveniment la care au participat 76 de directori de muzee, zeci de specialiști, precum și reprezentanți ai Consiliului Internațional al Muzeelor (ICOM).

Acum, în anii mai dinspre noi, când imaginea Sa se recompune măiastru, stâmpărându-se fabulos cu ingredientul bătrâneţii, amestecându-se printre anii acesteia, nu-ţi rămâne decât să-i zici: Salve, pater patriae Maramorosiensis!

* Articol publicat în „Valahia - Dacia Nemuritoare„, nr. 32, aprilie 2016, p. 8 și 11

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dr. Mihai Dăncuș - Remember pentru ultimul aristocrat de drept al culturii maramureșene*

Dr. Ilie GHERHEȘ
Muzeul Județean de Etnografie
și Artă Populară Maramureș

„A murit Domnul Dăncuș!”...Și vocea plânsă de la telefon nu se mai oprea. Măriuca, colega mea muzeografă de la Sighet, cea care m-a anunțat, plângea, în firescul ei care o onora. Mi-a rezonat mult și straniu această convorbire. Apoi m-am potolit: Dumnezeu să-l odihnească în pace, că a suferit enorm!

A murit ultimul aristocrat de drept al culturii, al religiei numită Maramureș. A murit o etichetă, o carte de vizită, un simbol arhetipal uman al județului pe care, cu atâta patimă bună, îl venera. El credea în vocația „sângelui albastru”, în neam ca în cea mai sigură instituție perenă a acestui loc de legendă.

Domnul Dr. Mihai Dăncuș a fost o personalitate emblematică a Maramureșului. Când spuneai Maramureș, în mediile pe care mi-a fost dat să le frecventez, spuneai Mihai Dăncuș. De aceea, de fiecare dată trebuia să mă mobilizez și să merg cu lecția învățată despre Mihai Dăncuș: să-mi amintesc când l-am văzut ultima oară, ce carte i-a mai apărut, ș.a. De multe ori, pe tărâmul acestor discuții primenitoare și de complezență realizam că deși plecasem de acasă pe o cărare, poate pe cărarea mea, mă pomeneam pe o potecă, care era a lui Mihai Dăncuș.

Dr. Mihai Dăncuș îmi apărea mereu ca un sacerdot consacrând un ritual, mereu performând o partitură cu simboluri arhetipale năucitoare, descifrând și predicând un alfabet al veșniciei noastre. El părea subsecvent unei realități imuabile, el vorbea în termeni de protocol, ca dintr-un „Codice ieudean” restaurat, pentru o „Cronică albă a neamului”. Domnia Sa ne vorbea despre tradiție ca despre o urgență națională! Domnia Sa ne predica mereu despre identitatea pregnant românească a Maramureșului, devenea un mentor, parcă, pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

tărâmul etno-istoric al Maramureșului integral, neuitând niciodată de românii noștri dragi din dreapta Tisei!

„A murit Domnul Dr. Mihai Dăncuș...!” A murit doar Domnul Dăncuș de la persoana întâi singular, dar nu va dispărea niciodată „partea de Dăncuș” din conținutul persoanei întâi plural a Maramureșului, cea în care ne regăsim cu toții, ființial.

Pentru mine Domnul Dăncuș n-a murit spiritual, căci mă voi „trezi”, de multe ori, cu siguranță, atunci când mă voi afla la câte o cotitură intelectuală, întrebându-mă: „Oare Domnul Dăncuș ce-ar fi zis?”… Și-mi voi aminti de cât de „greu și apăsat” începea să-mi explice, de felul de cum își potrivea cuvintele, alegându-le, stâmpărându-le, cumpănindu-le până când le găsea pe cele cu conținutul pe care credea că-l voi înțelege.

Dumnealui avea, parcă, o suveranitate a convingerilor sale, o serenitate care te cuprindea și te cucerea, o siguranță provenită dintr-o conștiință și o demnitate clădite în timp, mereu remanente.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Fie-i pomenită amintirea, din neam în neam!

*Editorial publicat în „Valahia - Dacia Nemuritoare”, nr. 85, septembrie 2020, p. 1 și 3 și, într-o formă asemănătoare, în „Graiul Maramureșului”, Anul XXXII, Nr. 9218, joi, 20 august 2020, p. 12

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Prof. univ. dr. Mihai DĂNCUȘ - prietenul românilor din dreapta Tisei

Ion M. BOTOŞ,
Preşedintele Uniunii Regionale a Românilor
din Transcarpatia „Dacia”, Apşa de Jos

Teritoriul transcarpatic al Ucrainei este un pământ încărcat de istorie, a fost locuit din cele mai vechi timpuri, numele zonei locuite de români coborând din străvechimea neamului românesc, ca un real simbol de statornicie multimilenară şi o dovadă peremptorie de continuitate a românilor în spaţiul din dreapta Tisei.

Continuitatea existenţei umane româneşti în acest areal geografic este relevată consistent prin mărturii de cultură şi civilizaţie indubitabile pentru confirmarea evoluţiei societăţii din perioada preistorică până în astăzi, în contemporaneitate.

Îmbogăţirea tezaurului de valori culturale se impune cu acuitate, pentru ca suflul şi frumuseţea vieţii celor ce au înnobilat, prin munca lor, spaţiul mioritic existenţial, să fie tot mai vii în conştiinţa naţională a românilor din Transcarpatia.

Extrem de motivat și realmente pasionat de istorie, tradiţii, datini, obiceiuri şi de viaţa social-culturală, de civilizație a românilor din Maramureșul de Nord (istoric, voievodal cum mai este „alintat” astăzi) imediat ce a fost posibil (după decembrie '89, în România şi după destrămarea Uniunii Sovietice, decembrie 1991) am venit constant în România, vizitând mai ales județele din imediata apropiere a fostei Uniuni Sovietice.

Așa am ajuns în Sighetul Marmației, Baia Mare, în Satu Mare, Negrești-Oaș sau Oradea, ulterior București și alte în zone și localităţi din România.

Așa am reușit să cunosc oameni și să devin cu majoritatea dintre ei prieten, să ne vizităm reciproc (mai ales să ne invităm unii pe alţii la o serie de manifestări culturale organizate fie în localităţi din Transcarpatia, fie în Romania), instituții de cultură, asociații culturale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Astfel umblând „de colo-colo” am aflat foarte multe şi necunoscute mie date despre istoria şi cultura localităţilor româneşti din dreapta Tisei, despre oamenii acestora. De fiecare dată când ajungeam, în special, la Sighetul Marmaţiei timpul nu îmi ajungea să mă întâlnesc cu toți cei cu care țineam neapărat să mă întâlnesc. Nu pot a uita plăcerea cu care veneam, la Sighetul Marmației. Discuțiile avute cu prof.dr. Mihai Dăncuș, cu prof. Gheorghe Todinca (foști directori ai Muzeului Maramureșului), Ioan Dorel Todea (Radio-România Sighet), Echim Vancea (poetul-director al Bibliotecii Municipale „Laurenţiu Ulici”) privind viața românilor din dreapta Tisei, efectul schimbărilor de pe scena politica ucraineană asupra vieții social-culturale a acestora. Dar de la o vreme sarabanda schimbărilor efectuate de către „regizorii” politici ai momentului în fruntea instituțiilor culturale din Sighet, și nu numai, m-au îndepărtat oarecum de acestea, mi-au tăiat din elan.

Rememorând ani ai „trecutului imediat” astăzi conştientizez că perseverenţa şi faptul că în urma discuţiilor avute cu oameni de cultură cu care m-am întâlnit ideea fondării unei asociaţii culturale care să propună un model organizatoric al întregii vieţi social-culturale a românilor din Transcarpatia, şi care să servească intereselor acestora devenea tot mai apropiată gândurilor mele. Astfel sub imboldul unor puternice emoţii am fondat Uniunea Regională a Românilor din Transcarpatia „Dacia” (6 aprilie 2001). Încă din faşă, din primele zile de activitate am fost privit cu suspiciuni, trăgându-mi-se clopotele. Nu am fost înţeles nici eu, nici ideea care a stat la baza înfiinţării asociaţiei. Ni s-a prezis abandonarea, ca a multor alte proiecte, cât mai aproape, că vom rezista maximum un an sau doi şi că vom ieşi din arena culturală fără a lăsa vreo urmă. Dar s-a adeverit vorba ceea precum că „câinele moare de drum lung şi prostul de grija altuia!”

Pe 13 august 2001 am organizat prima manifestare culturală, „610 ani – Stavropighia Peri”, la care au fost invitaţi multe personalităţi din stânga Tisei. Dar am rămas cu… invitaţiile! Deşi nu am fost onoraţi de nici un invitat din Ţară, manifestarea s-a bucurat de un succes imens în rândurile românilor din dreapta Tisei, doar că aceştia nu au prea înţeles ce să creadă. Dar întâmplarea îşi are rolul ei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

şi nu o dată mai mult decât ţi-ai fi dorit. Întâmplător, la Ujgorod, se afla o delegaţie din judeţul Bihor condusă de regretatul prof. univ. dr. Constantin Mălinaş (1943-2010), fost profesor al Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii din Oradea, fost director al Bibliotecii Judeţene „Gheorghe Şincai” din Oradea, fost preşedinte al Asociaţiei Române pentru Ex-Librix, fondator şi redactor-şef al publicaţiei „Familia Română” (începând cu anul 2008 aceasta apare la Baia Mare sub egida Bibliotecii Judeţene „Petre Dulfu”, director prof.dr. Teodor Ardelean). Delegația avea în program și vizitarea unor localităţi româneşti din Transcarpatia. Astfel întâmplarea a făcut ca această vizita să „cadă” în toiul manifestării noastre. Bucuria a fost enormă! Pronia cerească a fost cu noi!

Cu dl. prof. dr. Mihai Dăncuș m-am întâlnit prima oară pe data de 27 decembrie 2003 când am fost invitat împreună cu un grup de colindători din Strâmtura, satul Bouțu Mic la Festivalul Datinilor și Obiceiurilor de Iarnă „Marmația”, ediția a XXXV-a. De aici a început colaborarea noastră. Vizitele și întâlnirile dintre noi au fost tot mai dese, mai numeroase. Sprijinul primit din partea domniei sale a fost decisiv în organizarea și susținerea multor manifestări organizate de către URRdT „Dacia”: sesiuni științifice, simpozioane, concursuri folclorice, literare. Ca o recunoaștere a implicării d.sale în viața și activitatea URRdT „Dacia” din anul 2006 și până în 2020 dl. prof. dr. Mihai Dăncuş a fost numit de către Consiliul URRdT „Dacia” Membru de onoare permanent al acestuia.

În decursul anilor dl. prof. dr. Mihai Dăncuș a fost în permanență alături de noi participând la manifestările organizate în localitățile din partea dreaptă a Tisei, încurajându-ne în permanență, să nu uităm indiferent de evoluția social-politică a Ucrainei de istoria, tradițiile, datinile și obiceiurile strămoșești, de tot ceea ce este legat de Neamul Românesc.

În anul 2014 am deschis oficial Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia din Apșa de Jos. Înainte de deschiderea acestuia, cu aproximativ o săptămână, l-am invitat să viziteze expoziția. A rămas uimit de faptul că nu am solicitat sprijin de specialitate în etalarea exponatelor, în organizarea generală a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muzeului. Cu acel prilej l-am fost rugat să accepte statutul de consultant științific oficial al Muzeului. A acceptat fără să șovăie manifestând în permanență un profund atașament față de valorile satului românesc tradițional, de locuitorii acestuia despărţiţi de Țara Mamă, îndemnându-ne mereu să nu uităm cine suntem și de unde venim, dumnealui însuşi purtând în suflet ecourile satului maramureşean românesc. Ori de câte ori aveam prilejul de a fi împreună ne transmitea vibraţia pământului străbun, identificându-se până la asimilare cu locurile şi cu oamenii locurilor, pentru care manifesta o caldă înţelegere pornită din preţuire şi iubire nedisimulată, dar şi din teama globalistă, fenomen social aproape de nestăvilit, a unui previzibil sfârşit al micilor vetre de temeinică dăinuire românească.

L-am simţit de fiecare dată un apropiat al vieţii satului maramureşean rupt din trupul Ţării Mamă, rugându-ne, aproape implorând, să nu ne uităm străvechimea neamului din care facem parte. De fiecare dată ne spunea şi ne îndemna să nu lăsăm să moară satul românesc, de atâtea veacuri leagăn al unui popor care nu trebuie să dispară, să fie permanent un loc de reculegere şi de aducere aminte.

Înainte de a încheia aceste rânduri cu mâna pe suflet pot a spune că prof. dr. Mihai Dăncuş s-a fost implicat fundamental în viaţa social-culturală a românilor maramureşeni din dreapta Tisei, exprimându-şi constant, cu o sinceritate debordantă, opiniile, un prieten pentru care glasul adevărului reprezenta suprema raţiune de a fi a unui român ataşat valorilor neamului său!

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cu Mihai Dăncuș de-a lungul unei vieți

Ioan ARDELEANU-PRUNCU

Ne-am cunoscut în primii (mei) ani de liceu. De fapt eu eram abia într-a șaptea, când el era deja licean, adică într-a opta. În anii aceia în liceu erau trei frați Dăncuș, feciorii popii din Bârsana: Gheorge (Ghiță), cel mai mare, Mihai (Țuțu), următorul și Ioan (Nelu), mai mic cu vreo doi ani.

Într-un an am avut clasele alături, dar pe Țuțu nu l-am văzut niciodată alergând pe coridoare sau hârjonindu-se cu ceilalți. Era reținut, aproape sobru și parcă mereu atent să nu facă vreo impresie proastă. Așa își educau preoții copiii, ca să nu-i facă de rușine în comunitate. Sigur că, nu toți reușeau...

După terminarea liceului, ne-am reîntâlnit la Bârsana. El făcuse o postliceală financiară, dar era profesor suplinitor și directorul căminului cultural, eu făcusem doi ani de cătănie și eram instructor artistic la Comitetul raional de cultură și răspundeam de formațiile artistice de la căminele culturale din raionul Sighet. Eram într-o săptămână pe Valea Izei, într-alta pe Mara ... și dormeam, de regulă, în camera de oaspeți de la Sfatul popular ... La Bârsana, am dormit de câteva ori la Țuțu și într-o dimineață ne-a făcut Doamna preoteasă niște ochiuri - stropite cu puțin piper și sare pe deasupra, cum n-am mai mâncat pân-atunci. În seara precedentă avuseserăm repetiții la căminul cultural până târziu, așa că, ne-am furișat tiptil la culcare și ne-am trezit când a dat soarele peste noi, lihniți de foame. Ochiurile acelea și bunătatea și blândețea Doamnei preotese mi-au rămas în minte.

În anii aceia Căminul cultural din Bârsana a avut rezultate deosebite: Corul dirijat de învățătorul Titus Bilțiu-Dăncuș, echipa de dansuri populare, dar mai ales montajul literar-muzical despre Pintea Viteazul, care a ajuns în faza națională, cu Mihai Dăncuș în rolul lui Pintea.

În 1969, când Feri Bci l-a chemat la Muzeu, președintele Comitetului de cultură, profesorul Ion Buzatu, i-a pretins să-și

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

găsească un înlocuitor pe măsură la conducerea căminului cultural. L-am ajutat să predea unui alt fost coleg de-al nostru, profesorul Dragoș Surdu, care a continuat activitatea culturală de la Bârsana câteva decenii, cu rezultate remarcabile mai cu seamă în activitatea teatrală.

După mutarea sa la Sighet, ne vedeam mereu. Venea adeseori pe la casa de cultură, mai ales la serile cenaclului literar, unde se adunau săptămânal cele două generații ale intelectualității locului: „bătrânii", formați în perioada interbelică: Gheorghe Chivu, Ion Berinde, Eracle Titircă, Miron Popovici, Petre Lenghel-Izanu, Mihai Tomoiagă etc. și tinerii, formați în primii ani ai noii orânduiri, cea a democrației populare, adică primele generații de pionieri și apoi uteciști: Ion Vancea, Ioan Ardelean, Mihai Dăncuș, Ioan Ardeleanu-Pruncu, Simion Șuștic, Gheorghe M. Bârlea, Gheorghe Pârja, Echim Vancea etc. grăbiți să se afirme.

Erau seri minunate, cu discuții aprinse, nu întotdeauna liniștite și calme, prelungite, uneori, la un pahar de băutură, pentru plata căruia ne scotoceam îndelung prin toate buzunarele. După o astfel de seară

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de cenaclu, cu microbusul Casei de cultură și cu renumitul căruț-platformă, tras de Kocsor Baci-cine își mai amintește de el?- prin centrul orașului, ne-am mobilizat și l-am mutat pe Mihai Dăncuș din garsoniera de la C.I.L. (ceva mai mare decât o cabină telefonică și în care locuia împreună cu fratele său, prof. Ioan Dăncuș) instalându-l într-o încăpere spațioasă a sălii „Studio", deasupra cabinelor pentru artiști, unde, între două spectacole, uneori luni de zile, era singurul locatar al clădirii. Eram directorul casei de cultură și am făcut gestul respectiv pe propria răspundere, dar era și timpul acela unul care ne făcea să fim solidari și altruiști, toți fiind la fel de săraci și la fel de prost plătiți.

În anii următori s-a căsătorit cu Ioana, angajată la muzeu și în timpul liber dansatoare în Ansamblul "Mara" al Casei de cultură, și care n-a lipsit de la nici unul dintre marile turnee artistice prin lume, petrecute în anii aceia. De pildă, la cel din 1979, din S.U.A. și Canada, Ioana a reușit să se întâlnească cu preotul Dăncuș, unchiul lui Mihai, stabilit acolo cu foarte mulți ani înainte și care i-a făcut apoi nepotului invitația, în urma căreia Mihai Dăncuș a „spart gheața" și a ieșit peste hotare, dând emoții „unora", că nu se va mai întoarce.

În 1977, cu numirea sa ca director al Muzeului, întreaga „echipă de conducere" a culturii era schimbată, preluată de tineri: la Școala populară de artă-Ioan Ardelean, la Casa de cultură – Ioan Ardeleanu-Pruncu, la Bibliotecă – Gheorghe Mihai Bârlea, la Librăria „Luceafărul" – Simion Șuștic, la Muzeu – Mihai Dăncuș. Dar și propaganda partidului (P.C.R.) era mai activă, mai solicitantă și mai severă, deci mai absurdă. Cultura trebuia pusă în slujba partidului unic și instituțiile culturale trebuiau să devină factori de propagandă. Ne întâlneam, toți directorii, în fiecare luni dimineață la ușa biroului secretarei cu propaganda și intram pentru a primi directivele săptămânii. Cel mai frecvent răspuns pe care-l primeam la solicitările noastre, nu puține, era: „Descurcați-vă cu ce aveți!" Și ne-am descurcat și instituțiile culturale sighetene au crescut și prestigiul lor a sporit, în țară și în lume, dar „descurcarea" era tot mai anevoioasă, încât s-a ajuns la un moment dat ca, pentru a ne primi ,măcar din când în când, salariile, să prestăm tot felul de servicii, mai mult sau mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

puțin tangente domeniului nostru de activitate, ba, adeseori de-a dreptul umilitoare. Decretul din 1982, privind autofinanțarea instituțiilor de cultură, a contribuit în mod substanțial la erodarea a ce mai rămăsese din prestigiul celor de la care a emanat, deoarece viza în mod direct categoria românilor celor mai slab plătiți, dar și mai „slobozi la gură”.

În 23 Decembrie 1989 ne-am adunat în biroul lui de la Muzeu, cu Gheorghe Mihai Bârlea și Echim Vancea și în dimineața de Duminică, 24 Decembrie, a ieșit de la tipar primul număr din „Tribuna Marmației”, prima publicație liberă, reapărută în Sighet după cele desființate de dictatura comunistă. Am vrut să o numim „Graiul Maramureșului”, în amintirea celui apărut în perioada interbelică, dar și l-au arogat – pe nedrept – cei de la „Pentru socialism”-ul din Baia Mare. Nici Mihai Dăncuș, nici eu nu mai eram niște tineri, dar atunci, în zilele, în lunile acelea ne-a cuprins un entuziasm și o poftă de viață și de acțiune cum nu mai simțiserăm, cred, niciodată. Stăteam în tipografie de seara și până dimineața, când ieșea ziarul de la tipar, și nici nu ne dădeam seama când trecea noaptea, și-apoi, în loc să pornim spre casele noastre, porneam cu ziarul, să-l difuzăm. Dar entuziasmul nostru a durat doar câteva luni, vreo șase, și unde la început l-am distribuit gratuit, încet, treptat, nu s-au mai găsit bani pentru tipografi, pentru hârtie...și cei care se instalaseră în noile structuri ale F.S.N., nu erau interesați să-i susțină apariția. Sub nici o formă.

Ne-am angajat apoi, cu același entuziasm, în lupta pentru reînființarea vechiului județ Maramureș, a locului în care ne-am ivit amândoi și pe care am înțeles să-l iubimși să-l slujim fără rezerve, mereu. Au fost activități susținute în cadrul Ligii Județelor Abuziv Desființate, cu multe speranțe, alimentate și manipulate în sfera politică și am sfârșit, iarăși, prin a ne întoarce amândoi la locurile și rosturile noastre și, evitând presiunile politice, am dedicat acestora anii următori, așa cum am considerat noi că este bine și normal și să ne bucurăm de rezultatele muncii. N-au fost numai vremuri bune și liniștite și n-am fost mereu răsplătiți pentru rezultate și pe măsura lor, dar atunci când ne-a fost greu, am ales singuri soluțiile, pe care le-am

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

considerat demne și morale și-mi amintesc cu plăcere de edițiile Festivalului de datini pe care le-am organizat împreună, de frumoasele momente de sărbătoare pe care le realizam-fără să ne fie impuse de cineva-la monumentul și la casa lui Ioan Mihalyi de Apșa, de 1 Decembrie şi 24 Ianuarie de frumoasele serbări folclorice de la Muzeul Satului de pe Dobăieş sau despre cum l-am colindat într-un ajun de Crăciun pe Domnul Profesor Mihai Pop la casa dumisale din București, cu alți câțiva prieteni și cu o traistă plină cu tradiționalele bunătăți de-acasă. Și câte și mai câte trecute deja în uitare.

Da. Ultimii aproape 30 de ani – el la Muzeu și eu la Școala de artă – au fost anii deplinei noastre maturități și a multor împliniri și satisfacții, profesionale și familiale, multe dintre ele fiind inevitabil sortite să se șteargă odată cu noi, cu plecarea noastră, întâi în pensie, apoi în ... ultimul repaos.

Îmi amintesc cele din urmă două întâlniri ale noastre. Penultima a fost în holul Muzeului-locul care a găzduit atâtea și atâtea expoziții și lansări de cărți și întâlniri de tot felul, la care am participat de-a lugul anilor. Se vernisa o expoziție și a venit și el. Începuse deja lupta cu cumplita boală. Era slăbit mult, dar se ținea drept.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

A fost întotdeauna un bărbat puternic. Ne-am strâns mâinile și ne-am privit o clipă în ochi. I s-a părut că șovăiesc: „Nu te teme, nu-i molipsitor!” mi-a spus, și ne-am îmbrățișat și-apoi ne-am așezat pe cele mai apropiate două scaune. A avut dreptate. În momentul acela, în care am șovăit, au apărut, succesiv și rapid, pe un ecran din mintea mea, imaginile lui de-a lungul celor peste 60 de ani de când ne cunoșteam, și ultima imagine s-a oprit brusc, acoperindu-le pe toate celelalte...

Ultima a fost, după câteva luni, la el acasă. Căutam un pretext, să-i fac o vizită și s-a ivit. Un prieten comun (istoricul bihorean Blaga Mihoc) ne-a trimis, pe adresa mea, ultima sa carte și m-am dus să i-o duc pe a lui. Ioana mi-a făcut o cafea și a vrut și el puțină. Am discutat despre cartea adusă și despre autorul și prietenul nostru, despre ce mai scriem... l-am întrebat dacă pot să-i fac o fotografie și a fost de acord...De fapt, ne prefăceam - cu tristețe - amândoi. Între noi doi au fost, de-a lungul atâtor ani, și momente despre care am fi vrut să nu se fi întâmplat niciodată. Și-acum, când scriu aceste ultime cuvinte, măgândesc că,poate, nici nu s-au întâmplat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Portret de prieten

Lui Mihai Dăncuș

Ioan de Petrova

Prietenul meu era fecior de popă și din neam nobil, secular,
Cu rădăcini în Ieudul străvechi, iubitor de țară, bun creștin,
Admirator al Școlii Ardelene și mai ales un distins cărturar,
Format în spațiul maramureșean, european total, deplin.

Din tinerețea sa, cărturarul a exersat din plin, ctitorirea,
Călcând cărări bătute de străluciți luptători și mari înaintași
Care i-au fost modele, învățându-l cum se face prețuirea
Lucrurilor care, după o viață de om, cu folos, în muzeu poți să le lași.

Cărturărind, cercetătorul s-a format și-a dobândit multe carate
De manager și magistru care îi învață pe discipoli ce el știe
Ajutându-i să cerceteze, să obțină licențee, să facă masterate,
Unii din cei vrednici ajungând și doctori în etnologie.

Harnicul cărturar a scris multe și foarte valoroase cărți
Despre Marmația noastră, așezând-o la locul ei meritat,
Pe ale științei și culturii numeroase și complexe hărți,
Care prezintă lumii ceea ce noi încă n-am aflat.

Soțul, părintele, bunicul și mult luminatul credincios,
A lăsat pe pământ urme multe și imposibil de șters,
Știu aceasta bine toți ai săi și vor afla cei care frumos
Întregesc, cum este firesc, al neamului fascinant și complex univers.

Mai multe decât mine pot spune, cu siguranță, alți prieteni, colegii,
Colaboratorii și toți cei care cu adevărat pe muzeograf l-au cunoscut
Și pe directorul de instituție care niciodată n-a pretins privilegii,
Dar a muncit să se împlinească ceea ce predecesorii lui nu au putut.

Civic, bunul meu amic a fost, tot timpul, la manifestări prezent,
Mai ales acolo unde se făcea temeinic educație, știință și cultură,
Vorbind participanților cu perdele, dar întotdeauna competent,
Ca un profesionist prietenos, competitorii privindu-l fără ură.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pe bărbatul ce-l evoc în baladă, eu nu îl țin minte superficial,
Ci doar făcând lucruri inedite, priceput a dialoga cu omul întâlnit,
Dar, din când în când, el putea fi sedus cu un trabuc tropical
Fumat la taifas lângă o cafea sau un pahar care se cere povestit.

Multe se pot spune despre Omul care fulgerător și-a încheiat
Toate socotelile pe care le-a avut contractate cu viața.
Noi mărturisim aici, după c,e meditând profund dar conștient,
Ocolind tămâierea, minciuna, ducerea în eroare și ceața.

Dușman, prieten și oricare om, indiferent de rang și postură,
Dacă vor fi solicitați să vorbescă despre Domnul Dăncuș,
Vor trebui să recunoască că Mihai a avut corectă măsură
În tot ce a făcut și împlinit pe-al vieții spinos și greu urcuș.

Marmația sa străveche, pe vecie, îi rămâne mult datoare,
Pentru tot ce a scris și tipărit, ani de-a rândul, despre ea,
Fiindcă opera sa temeinică, pentru urmași profund pilduitoare,
Îi obligă pe discipolii luminați, în viitor, a o continua.

Cei care de la magistru, studiindu-l, au primit lumină,
Sunt datori și ei, urmașilor lumină din belșug să le dea,
Mai ales cei care, în viață, aleg a științei complicată doctrină
Sperând să li se aprindă pe cer și a lor visată și dorită stea.

Eu care sunt ceea ce sunt și cum toată lumea mă știe,
Mi-am așternut pe alba foaie trăirea și nu m-am mințit,
Evocând cu drag o frumoasă și foarte rodnică prietenie,
Socotindu-mă, ca om, dator a mărturisi tot ceea ce am simțit.

Alții n-au decât să creadă și să glăsuiască ceea ce doresc,
Că fiecare om liber are dreptul de a gândi și a se exprima.
Cât mă privește pe mine, eu cred, că atunci când faci ceva prietenesc
Lucrul tău trebuie să fie luminos, dacă vrei ca el să poată lumina.

Petrova Maramureşului,
15 noiembrie 2020

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai Dăncuș, o conștiință a Maramureșului

Gheorghe PÂRJA

Eram la Desești, când prietenul de-o viață, Gheorghe Mihai Bârlea, mi-a dat vestea tristă că omul care a marcat destinul etnografic și folcloric al Maramureșului, Mihai Dăncuș, s-a stins din viață, în ultima zi a lunii iulie. Mi-a trebuit ceva vreme să-mi pun ordine în memorie pentru a scrie acest text. De Mihai Dăncuș mă leagă o parte din devenirea mea profesională și literară. Dacă nu-mi făcea atunci, în 1971, de Crăciun, propunerea de a veni la Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmației, nu știu dacă traiectoria mea era cea care a fost.

El m-a încurajat să risc, să părăsesc catedra de învățător și să mă alătur micii echipe de la celebrul muzeu, condus pe atunci de Francisc Nistor. Omul care a învestit în Mihai Dăncuș toată averea sufletului pe care o avea. Și ceva în plus. A intuit că Mihai este viitorul cert al acestei instituții. Căreia i-a pus aura valorii documentare și științifice.

Fiind alături de el, am fost martor la devenirea Muzeului satului maramureșean de pe Dobăieș. Și a expoziției pavilionare. Datorită lui cunosc Maramureșul în profunzime, luându-mă cu el pentru a face achiziții de obiecte muzeale. Nu uit aventura descoperirii unui Crist din Botiza. Localitatea în care el s-a născut, în 10 februarie 1942. Mihai rămâne o personalitate polivalentă: etnograf,muzeograf, editor, publicist, profesor universitar, doctor în etnografie și folclor. A abordat cu siguranță și pricepere profesională istoria culturii și filozofia populară.

Cărțile lui stau mărturie. Cărți de referință, începând cu „Zona etnografică Maramureș.”Este primul autor care a prezentat Maramureșul din interior, cunoscându-l în toată alcătuirea lui. El nu numai că a afirmat valoarea Maramureșului, ci a argumentat-o cu mijloace științifice. I se datorează o mare parte din ieșirea Ținutului în lume.

Nu uit memorabilele simpozioane științifice, care prefațau Festivalul de datini, cu participarea unor personalități din țară și

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

străinătate, în frunte cu savantul Mihai Pop. A inițiat cercetările de teren de la Sârbi, Breb, ori Poienile Izei. Și din alte așezări maramureșene, la care eu nu am participat. Să nu uit Casa Lazăr de Giulești, pe care a cumpărat-o și a conservat-o in situ. Ca director al Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmației (1977 – 2011) a fost un bun strateg pentru ca această instituție să devină de anvergură națională și internațională.

Mulți cercetători din Europa și Statele Unite s-au bucurat de sfaturile avizate ale lui Mihai Dăncuș. Mulți i-au rămas recunoscători. Îmi aduc aminte de o întâlnire cu doamna Sanda Golopenția, cunoscută cercetătoare în domeniul lingvisticii moderne și semioticii, pe când era profesor la Brown University din Statele Unite. În centrul amintirii, pe lângă savantul Mihai Pop, a stat figura luminoasă a lui Mihai Dăncuș. Pe când făceau numeroase cercetări în Maramureș, mai ales în satul Breb.

Da, era o plăcere să mergi cu Mihai Dăncuș pe teren, întrucât îți prezenta satele maramureșene ca pe o moștenire și arăta lucruri pe care cei veniți din altă parte nu le vedeau, mi-a spus distinsa cercetătoare. El făcea parte din fiorul Școlii lui Dimitrie Gusti. A contribuit esențial la realizarea unor filme științifice, care au plasat cercetarea etnografică și folclorică în centrul atenției europene. Și nu numai. A fost cooptat în diferite foruri internaționale.

Palmaresul preocupărilor lui este impresionant. Rămâne un reper pentru cei care doresc să priceapă Maramureșul în esența lui. Mihai Dăncuș s-a dovedit a fi un foarte bun cunoscător al satului arhaic maramureșean. Și un aprig apărător al valorilor lui, care mai pot fi salvate. Când s-a putut și-a extins cercetările și în Maramureșul din dreapta Tisei. Aceste cuvinte ale mele sunt un omagiu adus unei conștiințe care a izvorât din puterea Maramureșului, din istoria lui cu vocație întemeietoare.

Cum s-a mai spus, nobilitatea sa moștenită a dublat-o cu nobilele cercetări într-o viață pusă în slujba memoriei Ținutului. Ne-a lăsat, spre îngrijire și continuare, o instituție de faimă. Recunoștința noastră rămâne ca un semn al prețuirii pentru o viață dăruită Maramureșului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Prof. Dr. Mihai DĂNCUȘ în Emisiunea „Zestrea Maramureșului”

Dr. Măriuca VERDEȘ

Drumul vieții este unul scurt, asemănător cu frunza copacilor. Important este ceea ce lăsăm după noi. Întâlnirile cu dl. Prof. Dr. Dăncuș, în cadrul emisiunilor „Zestrea Maramureșului” și nu numai, au lăsat în inima mea o urmă de frumos, un exemplu de urmat.

L-aș caracteriza ca fiind un suflet dedicat cărților. Pe lângă faptul că îi ajuta pe cei din jur să se bucure de unele reușite, fiindu-le alături la publicarea cărților, cum ne povestește Ioan Godja zis Ou din Văleni, sau scriind despre oameni valoroși ai satelor, s-a dedicat cititului și studiului, iar atunci când ne vorbea, se dăruia.

Viața întreagă și-a petrecut-o dăruind, iar acest fapt a fost scos pe deplin în evidență în ultima emisiune realizată acasă la dânsul în octombrie 2019, când ne-a mărturisit: „Încerc să valorific în scris ceea ce am început cu foarte mulți ani în urmă și n-am terminat când trebuia și cum trebuia și aceasta tocmai datorită faptului că toată viața am ars ca o flacără pentru a împlini deziderаtul ca mi l-am propus de a construi un complex muzeal cu mai multe secții și de a pune în valoare ceea ce are Maramureșul mai valoros.”

Optimismul se pare că ne-a adunat. Eu în calitate de tânără care nu voiam să accept că Maramureșul se va pierde printre noi, încăpățânându-mă să realizez emisiuni prin care să-i îndemn pe maramureșeni spre întoarcerea la obârșii, arătându-le dintr-o altă perspectivă importanța identității noastre, iar dânsul în calitate de invitat mereu mă încuraja atunci când deseori aveam îndoieli. Îmi amintesc de o emisiune filmată în 2014 în Ieud, având ca subiect disoluția satului tradițional, când ne-a spus:

„Eu toată viața am fost un spirit optimist și e bine să fim așa, sigur că asta nu înseamnă că eu nu am văzut și nu am trăit poate dramatic, cu tot ce se întâmplă cu Maramureșul, cu valorile noastre naționale, cu distrugerea lor, cu pierderea lor, cu inversarea valorilor propriu-zis, pentru că s-a produs și acest fenomen, dar speranța mea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

este că vom transmite viitorului, pe canale pe care astăzi poate nu le-am descoperit încă, aceste elemente care ne identifică, care ne dau identitatea, în raport cu ceilalți români și în raport cu celelalte popoare. Nu se poate opri viața omului, nu se poate opri accesul la civilizație. Dacă până acu' 60 de ani, spuneam înainte, am trăit într-o civilizație a lemnului, că totul era din lemn, de la biserică la casă, la toate elementele din gospodăria omului... tot ceea ce avea o raportare a omului înspre natură și dinspre natură înspre om... deci nu putem să ne oprim acolo și trebuie să mergem înainte. E foarte important ce ducem cu noi. Și eu am observat acum în ultimii ani așa o resuscitare a marilor valori ale Maramureșului și ale maramureșenilor, o reîntoarcere indirect, poate chiar inconștient a oamenilor."

Nu și-a uitat rădăcinile, mereu a avut grijă să-și pomenească strămoșii, spre exemplu cei din comuna Călinești, după cum ne-a dezvăluit tot în cadrul unei emisiuni: „...și eu sunt legat de satul acesta Călinești, adică strămoșii mei după mamă au fost din satul Călinești, este vorba de familia Iurca."

Am simțit nevoia, într-o emisiune, să-l întreb la capăt de drum cum a fost viața Domnului Mihai Dăncuș: „Viața mea a fost foarte frumoasă cu toate greutățile incredibile pe care le-am surmontat fiecare la vremea respectivă, cu toate umilințele la care am fost supus cu toate înjosirile dar eu am avut întotdeauna bucuria și satisfacția lucrului împlinit și în toată povestea aceasta un rol esențial la avut familia mea, părinții care m-au educat într-un anume fel și soția mea..."

Smerenia a fost unul din atuurile sale care mi-a atras atenția. A fost un luptător până la sfârșit, un adevărat patriot; nu a fost un luptător pentru averile pământești, ci averea i-a fost cuvântul, punând în sufletul fiecăruia care l-am cunoscut o sămânță, iar sămânța aruncată în sufletul meu a fost: „Măriuca, tu ești speranța Maramureșului și a României... tu ai primit această zestre uriașă pe care ai concretizat-o în „Zestrea Maramureșului" și în care ne-am pus noi toată speranța."

Într-un colț al sufletului îl mai aud și acum: „Măriuca promovează satele, Călineștiul și muzeul..." Aceste gânduri mi-au

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

lăsat parcă pe umeri o sarcină ce trebuie dusă mai departe pentru a aduna comori pe pământ ci pentru a sădi o sământă bună în sufletele altora.

Ne va fi dor... de cel ce a fost, Profesor, Dr. Mihai Dăncuș...

Pentru cei care doresc pot să vizioneze pe youtube, accesând link-urile de mai jos, câteva dintre interviurile unde l-am avut ca invitat pe domnul Mihai Dăncuș în emisiunea ”Zestrea Maramureșului”, la TV Sighet, realizator Măriuca Verdeș.

- https://www.youtube.com/watch?v=XpEJz6MD_7o&feature=share&fbclid=IwAR0J0ZpbzejByT2ClYmXhV_akEcySZYsyLsLdA2v_tt5vjtECxxk8Hucx3Q
- https://www.youtube.com/watch?v=PDny6dLxjmo&feature=share&fbclid=IwAR3nuGMa77lcE0uqYU0CL_LBgzBpMDSX4YjjI0v_blkl4aoiKBaXoyKVVnk
- https://www.youtube.com/watch?v=sTWErtF6Em8&feature=share&fbclid=IwAR0J0ZpbzejByT2ClYmXhV_akEcySZYsyLsLdA2v_tt5vjtECxxk8Hucx3Q

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Câteva amintiri cu Mihai Dăncuș

Georgeta Iuga
Fundația i.u.g.a.

Când am venit pentru prima dată în Maramureș, nu știam prea multe despre această zonă, dar am înțeles imediat că acest colț de țară mă atrage irezistibil. Ca urmare am ales să studiez, pentru lucrarea de licență, meșteșugul lemnăritului în Maramureș. Am început, cum era și firesc, o cercetare sistematică bibliografică și de teren. Am avut șansa să întâlnesc câțiva oameni care m-au ajutat și îndrumat cu generozitate, profesionalism și prietenie. Printre primii a fost și Mihai Dăncuș.

Era în 1974, într-o zi însorită de primăvară târzie, când domnul Francisc Nistor mi-a propus să merg pe Valea Cosăului cu Mihai Dăncuș, care avea acolo de lucru la casa Iurca de Călinești. Atunci l-am întâlnit pentru prima dată pe Mihai. A fost o zi lungă, plină de întâlniri, informații (atunci am aflat ce este o *frunzucă*, cea cu care se unesc trainic bârnele unei case), senzații. La apusul soarelui ne-am întors, pe jos, spre casă, la Sighet și am avut timp să vorbim mai mult, să ne cunoaștem mai bine. Ceea ce m-a impresionat atunci a fost omenia caldă, respectoasă și prietenoasă cu care Mihai știa să comunice cu oamenii. Aveam să încerc aceleași sentiment cu Dumitru Iuga, cel care avea să devină peste o vreme soțul meu. Cred, știu, că atât Dumitru cât și Mihai au iubit profund Maramureșul și oamenii lui.

Mai târziu aveam să-l mai întâlnesc pe Mihai de câteva ori în compania poeților din *Nordul statornic.* Apoi, în 1975, am trecut un concurs și m-am angajat la proaspătul înființat Oficiu județean pentru Patrimoniu Cultural Național. De data aceasta am început o colaborare profesională de lungă durată cu Mihai. De fiecare dată când eram în zonă, o vizită la Muzeul Maramureșean era obligatorie. Găseam întotdeauna acolo un sfat, o sugestie, o vorbă bună și chiar o cafea. Pe Mihai îl găseam, de cele mai multe ori, studiind fie personalitățile și istoria Maramureșului, fie diplomele maramureșene, fie planurile caselor din muzeu, fie rezolvând diverse probleme administrative.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Timpul a trecut, a venit și schimbarea din iarna lui 1989 și am început să pictez icoane pe sticlă și Mihai a fost unul din cei care mi-a dat câteva sfaturi bune. Eram într-un moment de criză în urma unui împrumut la bancă, pentru a înființa editura Cybela, care avea scadența pentru care nu aveam nici o soluție. Atunci Mihai a venit cu propunerea de a organiza o expoziție cu icoanele mele la Centrul cultural francez din Sighet. Am organizat atunci, în 27 decembrie 1991, expoziția și într-o singură zi am câștigat exact suma datorată băncii, nici un leu mai mult, nici un leu mai puțin. De atunci nu m-am mai îndatorat niciodată la vreo bancă și am rămas profund îndatorată salvatorului Mihai Dăncuș.

Câțiva ani mai târziu, în 1995, tot într-o primăvară, înainte de Bunavestire, Mihai s-a ostenit și a venit până la Paris pentru a ține, în fața unei publicului prezent la vernisaj, cuvântul de deschidere la expoziția mea de icoane pe sticlă, organizată la Centrul Cultural Român cu sprijinul lui Horia Bădescu și Asociației Loraine Maramureș. Publicul numeros și interesat a fost impresionat de prezentarea și prestanța lui Mihai Dăncuș. Acum doi ani de zile am avut un turist francez ce a fost la deschidere și își aducea aminte de prezentarea lui, care i-a trezit dorința de a vizita Maramureșul.

Acum cei care doresc să cunoască Maramureșul au la îndemână cărțile lui Mihai Dăncuș și Muzeul pe care l-a iubit atât de mult.

Mulțumim prietene! Ești veșnic în memoria noastră!

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Un prieten advărat - prof. univ. dr. Mihai Dăncuş, muzeograf, etnolog

prof.dr. Ioan Dorel Todea

Acum un an îl sărbătoream pe Mihai Dăncuș în mijlocul unui număr mare de sigheteni care l-au prețuit și respectat. Au fost momente emoționante! Mihai Dăncuș a ales să plece la stele…Am pierdut o mare personalitate a culturii din Maramureșul voievodal, un MARE PRIETEN !

Ne-am cunoscut în anul 1967, pe vremea când era dascăl la Bârsana. Făceam un studiu despre "Pintea Viteazu în balada maramureșeană", aflasem că Mihai Dăncuș avea o variantă, ba mai mult jucase rolul haiducului și era laureat al Festivalului Național I.L. Caragiale !

La puțin timp ne-am reîntâlnit lucrând amândoi în sistemul cultural sighetean. Am trăit împreună momente de bucurie, am trecut de multe ori împreună peste problemele inerente pe care ți le dă viața.

Anii au trecut și fiecare dintre noi am parcurs, nu cu puțin efort, drumul perfecționării profesionale. Mihai Dăncuș a devenit doctor în etnologie în anul 1998 (avându-l ca îndrumător pe prof.univ.dr. Dumitru Pop) cu lucrarea "Naşterea în tradiţia populară maramureşeană" şi cercetător ştiinţific I, din 2001.

Mihai Dăncuș și-a dăruit întreaga energie pentru dezvoltarea celei mai importante instituții de cultură și civilizație a Maramureșului istoric, Muzeul Maramureșean care a cunoscut, în perioada cât a fost director, cea mai amplă recunoaștere atât pe plan național, cât și internațional. Munca sa științifică l-a consacrat ca o personalitate de importanță națională și internațională, confirmată și de înaltele distincții ce i-au fost acordate ca semn al recunoașterii valorii sale!

Între anii 1964-1968 a fost profesor suplinitor la Bârsana, perioadă despre care mi-a povestit cu nostalgia anilor frumoși, ai primei tinereți, când a participat la viața culturală a localității, a jucat în rolul lui Pintea Viteazul, aducând cel mai mare premiu la Bârsana, locul I și titlul de laureat al Festivalului Național I.L. Caragiale (cel

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mai important festival în perioada respectivă). La-m vizitat în casa parohială și ne-am împrietenit…la prima vedere.

Ne-am reîntâlnit când era muzeograf la Muzeul Maramureşului din Sighetu Marmației, eu fusesem proaspăt numit director la Casa de cultură (fiind foarte tânăr-fără vechime - eram director cu “derogare” !). Firesc am participat amândoi la evenimentele culturale ale vremii. La prima Sesiune de referate și comunicări pe teme de datini și obiceiuri de iarnă din 1971, am făcut parte din colectivul de organizare, ba chiar îmi amintesc amuzându-mă, că noi doi fiind cei mai tineri am avut și o misiunea specială: să aducem sandviciuri şi ceaiul pentru participanții la sesiune !!! Noi ne-am distrat dar am și creat o atmosferă de care s-au bucurat toți cei prezenți….

Împreună cu Francisc Nistor şi un colectiv de la Muzeul de Artă Populară Bucureşti, a elaborat planul tematic al expoziţiei de bază (care s-a deschis în iarna anului 1971), de fapt Muzeul Etnografic al Maramureşului care a fost un real succes în plan naţional şi european şi care, în aceeaşi formă şi expunere, funcţionează şi astăzi.

Una din marile realizări muzeistice o constituie secţia de arhitectură populară în aer liber, devenită Muzeul Satului Maramureşean, inaugurat în mai 1981. Întregul ansamblu este dominat de biserica de lemn din sec. al XVI-lea. Construcţiile vechi de aici dau muzeului o importanţă naţională şi europeană. Dacă iniţial, prin tematica elaborată de M. Dăncuş, se preconiza un muzeu în aer liber care să prezinte arhitectura maramureşeană, aşa cum sunt majoritatea muzeelor de profil din România, mai târziu M. Dăncuş face corecţii la tematică şi realizează primul muzeu al satului din ţară. Din perioada amenajării Muzeul Satului, mi-a rămas în minte o întâmplare care ne-a amuzat mulți ani: pentru a întări siguranța drumului de acces la muzeu era nevoie să fie plantați câțiva copaci…zis și făcut, Mihai “a luat” câțiva puieți de plop de la Ocolul Silvic, i-a plantat, apoi a telefonat celor în cauză să știe unde sunt plopii…totul s-a terminat cu bine…dar plopii au îmbătrânit și acum au fost tăiați….mă rog…au plecat odată cu Mihai !!!

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Din 1977 Mihai Dăncuș a fost directorul Muzeului Maramureșean și vicepreședinte al Comitetului municipal de cultură. Am organizat împreună numeroase evenimente culturale care pe parcursul anilor au devenit reprezentative pentru municipiul Sighetu Marmației și pentru Maramureşul voievodal, cu rezonanță națională și internațională: Festivalul Datinilor de Iarnă , care pe lângă momentele artistice a avut în fiecare an o sesiune științifică care sub coordonarea lui Mihai Dăncuș a căpătat notorietate, având ca participanți personalități din tară și din străinătate; Decada culturală sigheteană, Festivalul primăverii (organizat la Muzeul în aer liber pe dealul Dobăieş), Zilele universității populare, Săptămâna tineretului, Tabăra naţională de sculptură în lemn, Festivalul naţional de poezie, saloanele de artă plastică expozițiile tematice le muzeului și multe, multe altele.

Anii au trecut și ne-am trezit în decembrie 1989 cu marea schimbare în viață românilor, trecerea de la sistemul comunist la sistemul economiei de piață !!! Evenimentul ne-a reunit la Tipografia din Sighetu Marmației unde împreună cu alți prieteni și tipografii sigheteni am redactat (stând noaptea în tipografie)"Tribuna Marmaţiei", ziar social-cultural (câteva numere).

Se pare că noi (așa cum spunea deseori Mihai) nu ne-am schimbat prea mult…am rămas aceeași români, aceeași sigheteni cu simțul datoriei și a responsabilității pentru valorile spirituale ale neamului care trebuiesc păstrate și date generațiilor următoare, indiferent de regimul politic aflat la putere.

Mihai Dăncuș și-a văzut de datoria pe care o avea în sânge, nu s-a amestecat în vreun partid politic, rămânând fidel crezurilor sale.

Din 1998 a fost profesor asociat al Universităţii Babeş-Bolyai, predând cursul de Etnografie la Colegiul din Sighet, iar din 2004 a predat şi la Universitatea de Nord din Baia Mare. Se pensionează în august 2011, după finalizarea unui proiect european (finanţat de Norvegia) – Instalaţiile tehnice acţionate hidraulic.

Muzeograful şi etnologul Mihai Dăncuş a desfăşurat o activitate deosebit de bogată privind valorificarea tezaurului culturii populare din Maramureş. Mihai Dăncuş a lucrat la evidenţa ştiinţifică a obiectelor muzeale şi a întocmit sute de fişe ştiinţifice. A organizat şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

sistematizat colecţiile muzeale. Pe bază de documente, stabileşte anul 1326 ca prima atestare scrisă a oraşului Sighet şi în 1976, cu ocazia împlinirii a 650 de ani, organizează prima Expoziţie de istorie a oraşului şi a zonei. Paralel cu această muncă, a investigat permanent zona şi a făcut achiziţii de peste 33.200 obiecte muzeale. Cu ocazia campaniilor de achiziţii a adunat şi un bogat material documentar (clişee fotografice alb-negru, diapozitive color privind ocupaţii şi obiceiuri ale locuitorilor, fişe de teren).

Prin munca şi devotamentul lui Mihai Dăncuş, întreaga activitate muzeistică din Maramureşul Istoric a cunoscut, la sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru, o adevărată renaştere. Activitatea dânsului s-a desfăşurat şi în afara Muzeului Maramureşului. A statuat ”Casa Muzeu Ioan Mihalyi de Apşa” şi a organizat ”Muzeul culturii evreieşti – casa memorială Elie Wiesel”. A organizat şi inaugurat muzee săteşti : ”Casa Muzeu Stan Ion Pătraş” la Săpânţa, ”Casa Muzeu Vasile Kazar” la Vadu Izei, ”Casa muzeu Lazăr” la Giuleşti, ”Casa muzeu şcolar” la Bârsana, ”Casa muzeu Dunca Pâţu” la Ieud şi ”Casa muzeu Deac Vasile Moşu” la Bogdan Vodă. De asemenea, a îndrumat organizarea secţiei muzeale din Vişeu de Sus, devenită muzeu orăşenesc.

A făcut parte din grupul care a înfiinţat, cu statut juridic, Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor din Maramureş, fiind ales preşedinte pentru zona Maramureşului Istoric. Din 1988 a fost membru al Asociaţiei Europene a Muzeelor în aer liber ICOM-UNESCO), iar în 1997 i se conferă titlul de onoare al acesteia. Este membru fondator al Asociaţiei Naţionale a Muzeelor în Aer Liber din România, din 1996 preşedinte ales al acesteia. Din 1990 este preşedinte al Asociaţiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureş. A fost cooptat, în 1998, de către Fundaţia Culturală Română, în grupul care a organizat şi pregătit participarea României la Smithsonian Folklife Festival – Washington, SUA.

A participat la diferite stagii şi călătorii de studii şi documentare şi la simpozioane internaţionale în Franţa, Italia, Olanda, Germania, Suedia, Ungaria, Elveţia, Ucraina, Cehoslovacia, SUA, Austria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

A publicat mai multe cărţi şi sute de articole în reviste de specialitate din ţară şi străinătate, 7 filme ştiinţifice şi documentare şi mai multe filme de televiziune.

Mihai Dăncuş a primit numeroase distincții și medalii ca o recunoaștere a meritelor muncii sale de o viață !

Acum se odihneşte alături de familia Mihalyi, acum ȚUȚU a plecat, acum îi simțim lipsa, acum conștientizez și mai mult că avut un prieten adevărat !

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cuvinte de despărțire…

Îmi amintesc acum, când am aflat ca s-a terminat drumul in aceasta viață al bunului și nobilului coleg și prieten Mihai Dăncuș, cum l-am cunoscut in anul 1990. Eram tânăra și proaspăt consilier la Ministerul Culturii și mă simțeam intimidata de ”locomotivele” muzeografiei românești, cei cu care pleacă astăzi să se întâlnească in

Lumină, Mihai Dăncuș. A fost cel mai nobil și bun om pe care l-am întâlnit. Veșnic zâmbind, veșnic îngăduitor. A fost 35 de ani director de muzeu, dar nu aceasta funcție l-a definit ci faptul ca el a fost Creator. El a dat naștere unui muzeu de talie europeană, cunoscut și apreciat in lume. Îmi amintesc cu câta pasiune vorbea de acest muzeu, cu câta bucurie ne ducea să vedem ce a mai făcu , ce a mai găsit in teren, ce rarități a adus in muzeu. A fost un om deosebit, cu o cultură clasică cum rar mai întâlnești in zilele noastre . A iubit satul, a iubit țăranul, a iubit cartea. A fost un păstrător de comori. Eu îmi sărbătoream ziua pe 5 Februarie, el pe 10 Februarie. Nu uita niciodată sa mă sune cu un telefon de „la mulți ani”. Cineva l-a numit „nobilul Maramuresului”. Eu l-aș numi sufletul nobil al muzeografiei românești. Un om care a creat , o ființa rară. Îl așteaptă acolo sus, toți prietenii și colegii săi in mijlocul cărora era ca o lumină a bunătății și erudiției. Drum bun în Lumină, nobile domn! Dumnezeu sa te odihnească după drumul greu! Să odihnești cu drepții in locul Iubirii absolute pentru ca a iubit mult in această viața! Condoleanțe familiei! Fii tare, Ioana! Domnul Mihai Dăncuș a plecat, dar te-a lăsat să-i duci mai departe gândurile și faptele! Dumnezeu să-l odihnească!

Conf. Univ. dr. Paula Popoiu,
Directorul Muzeul Național al Satului ”Dimitrie Gusti”,
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

***

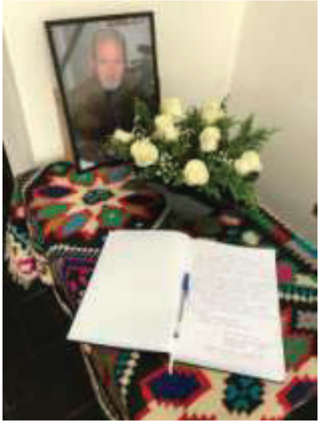

Dumnezeu să-l odihnească și să-i facă parte de cele cuvenite celor drepți și credincioși!Odată cu Mihai Dăncuș,și trecerea lui la cele veșnice am pierdut un mare OM,un statornic și drag prieten,un român credincios neamului neamului și țării sale,un desăvârșit etnograf și muzeograf.Exemplul său de viață dedicată cu pasiune datoriei de nobil intelectual,spre cunoașterea Maramureșului și a istoriei acestuia,a tradițiilor și rostului alor săi - împlinit prin lucrări de înalt nivel academic și,mai ales prin adunarea mărturiilor și muzeificarea lor-sper să fie urmat de confrații care servesc Muzeul Maramureșan ca un omagiu postum pe deplin meritat.

Prof. Univ. Dr. Habil. Ioan Opriș

***

Regret moartea bunului nostru coleg, Mihai Dăncuș. Dumnezeu să-l odihnească, iar familiei să-i aducă mângâiere si putere să treacă peste aceste momente grele.

Fi-ei odihna și amintirea veșnice!

Dr. Georgeta Roșu

***

Ieri, 1 august 2020, s-a stins din viață unul dintre cei mai însemnați, mai cunoscuți și mai iubiți muzeografi și etnografi ai noștri, Mihai Dăncuș (n. 10 februarie 1942). Veștile acestea ne iau, întotdeauna, pe nepregătite și ne lasă, mereu, fără cuvinte...

Las, așadar, fișelor de dicționar și recenziilor ulterioare să scrie mai în liniște, în viitor, despre ce a făcut creatorul de instituții culturale Mihai Dăncuș. În dimineața aceasta fierbinte de vară grea, vreau să mă gândesc la șarmul omului care a transformat în ultima jumătate de veac Maramureșul de dincolo de Gutâi într-un fel discret

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

într-un laborator al etnologiei române și într-altfel subiectiv într-un adevărat paradis al etnologilor români.

Povestind despre cercetările sale din Breb, Sanda Golopenția îmi spunea, cu mai bine de un deceniu în urmă: „Erau oameni care veneau de la Baia Mare, de la Sighet, cercetătorii locului. Eu, de câte ori mergeam pe teren şi eram singură şi cădeam în pană de caiete, că nu se mai găseau caiete nici la cooperativă, şi când depăşeam prin note tot ce îmi adusesem ca rezervă, SOS-ul era la Dăncuş şi Dăncuş apărea în sat cu tot ce îmi trebuia."

Am auzit de la mereu ospitalier, mereu generos, mereu cunoscător al locurilor...

Drum bun spre mulți alți etnografi români din generația lui Mihai Dăncuș povestiri asemănătoare. Într-un fel sau altul, Mihai Dăncuș apare din pliurile amintirilor tuturor, asemeni unui lord puternic și subtil totodată,

lumea strămoșilor, Mihai Dăncuș!

Prof. Univ. Dr. Otilia Hedeșan

***

A mai plecat dintre noi un "patriarh", cel al etnografiei maramureșene și al satului primordial maramureșean!

Cu durere în suflet și profund regret, am aflat de trecerea în "lumea celor fără dor" a distinsului nostru prieten, Dr. Mihai Dăncuș - muzeograf, etnograf, etnolog, profesor și cercetător, director al Muzeului Maramureșean din Sighetu Marmației, peste 30 de ani. Opera sa va rămâne pentru generațiile care vin iar Maramureșul de astăzi este mai sărac!

Odihnă veșnică, OM BUN!

Doru Ioan Dăncuș,
Vicepreşedinte la Consiliul Judeţean Maramureş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

***

Astăzi am primit o veste a cărei Tristețe a depășit marginile zilei: a murit prof. dr. Mihai Dăncuș, fost director al Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmației. Și-a închinat toată viața acestui muzeu, l-a dezvoltat și l-a îngrijit ca pe copilul său. Alături de el a fost totdeauna, Ioana. O familie care a făcut un muzeu incredibil de frumos. Dimineața s-a zguduit de această veste care a îndoliat lumea muzeelor. Dumnezeu să-l odihnească și să-i lumineze Calea! Veșnică amintire unui suflet nobil! !

Mihai Dăncuș a plecat la ceruri să se alăture generației de aur a muzeelor. Deși a fost o lungă perioadă de timp directorul general al Muzeului Maramureșului din Sighetul Marmației, nu funcția de director l-a definit ci aceea de Creator. A creat un muzeu, unul din cele mai frumoase din țară și unul dintre cele mai apreciate din lume. Și-a închinat viața acestui muzeu. A scris cărți, a cercetat satul, ne-a împărtășit din vasta lui cultură și înțelepciune la zeci de întâlniri. A fost mai presus de orice un nobil și un prieten. Nu pot exprima în cuvinte imensa Tristețe a acestei pierderi. Drum bun, prietene! Te vei întâlni pe Calea Luminii cu Radu Florescu, cu Tiberiu Graur, cu Ion Iliescu și cu Ioan Godea și cu toți cei care te așteaptă în Veșnicie! Drum Lin spre Rai!

Paula Stanciu Popoiu,

Director General Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti"

***

Din partea Asociației Prietenii Muzeului din Sighetu-Marmației, care s-a înființat la îndemnul Prof. Dr. Dăncuș Mihai, fost director al acestui muzeu mulți ani, exprimă regrete adânci la trecerea în neființă a acestuia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Prin această asociație, cu statut de ONG, s-au asigurat la Muzeul din Sighetu-Marmației mai multe resurse financiare și materiale. Evidențiem în mod special studiul și expoziția ”Satul Maramureșan 1945-1989”, precum și dotări IT la Muzeu, care au fost finanțate cu fonduri de la Ambasada SUA din București.

Prin multiplele sale activități manageriale meritorii în domeniile de etnograf, muzeograf, autor, editor, publicist și profesor universitar, Prof. Dr. Dăncuș Mihai a asigurat Muzeului din Sighetu-Marmației, dar nu numai, un renume național și internațional cu mii de vizitatori de toate nivelele.

Exprimăm condoleanțe familiei îndoliate.

Ing. Iancu Gheorghe

***

Am aflat cu profundă tristețe de dispariția domnului Mihai Dăncuș! Dumnezeu să îl odihnească în pace!

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistentei

***

O veste tristă pentru Maramureș și pentru lumea muzeelor: dr. Mihai Dăncuș a plecat spre eternitate... Dumnezeu să-i așeze sufletul unde drepții se odihnesc!

Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș

***

Ne-a părăsit Mihai Dăncuș (1942-2020), un mare senior al etnografiei românești, director al Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmației, prieten vechi și drag al Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Dumnezeu să-l odihnească în pace și lumină!

Muzeul Etnografic al Transilvaniei

***

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cu profund regret, ne despărțim azi de DR. MIHAI DĂNCUȘ - muzeograf, etnograf, etnolog, profesor și cercetător, director al Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmației, personalitate culturală ce a avut o contribuție esențială la înființarea Muzeului de Istorie și Etnografie Vișeu de Sus.

Din partea Muzeului de Istorie și Etnografie, a întregului Centru Cultural-Social Vișeu de Sus, dar și personal, din partea muzeografului Iuliu Copândean și a prof. Ion Țelman, cu care a colaborat îndeaproape, transmitem sincere condoleanțe familiei, dar și colegilor de la Muzeul din Sighetu Marmației.

Dumnezeu să-i facă parte de odihnă veșnică!

Centrul Cultural-Social Viseu de Sus

***

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai Dăncuș (10 februarie 1942 - 31 iulie 2020). De asăzi, etnologia românească este mult mai săracă! A plecat pe drumul de pe urmă, prof. dr. Mihai Dăncuș, acest voievod al etnologilor din Maramureș, care s-a zidit pe sine la temelia Muzeului în aer liber din Sighetul Marmației. Alături de Francisc Nistor, a fost și rămâne ctitorul de necontestat al Muzeului satului maramureșean, inaugurat în 1981.

Educat în spiritul respectului şi al admiraţiei pentru trecutul prestigios al Maramureşului, Mihai Dăncuş face parte din acea stirpe de intelectuali profund conştienţi şi mândri de descendenţa şi identitatea lor (dar, vai, atât de puţini!) pe care o cultivă şi o cercetează cu o dăruire şi o bucurie molipsitoare.

Etnolog de marcă (a publicat 12 cărți despre valorile perene ale Maramureșului), secondat de un intelectual puternic implicat în viaţa cetăţii (membru fondator şi preşedinte al Asociaţiei Folcloriştilor şi Etnografilor din judeţul Maramureş, profesor de etnografie la Colegiul din Sighet şi asiduu colaborator la principalele ziare şi reviste locale şi judeţene), dr. Mihai Dăncuş rămâne una dintre cele mai luminoase figuri ale culturii maramureşene de ieri şi de azi şi – indiscutabil – unul dintre marii muzeografi ai ultimei jumătăți de veac. Dumnezeu să-l odihnească și să-l așeze de-a dreapta Sa, acolo unde se află toți ziditorii de neam!

Prof. univ. dr. Ilie MOISE,

Studii și comunicări de etnologie, Sibiu, 1 august 2020

***

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

In memoriam Mihail Dăncuș

Ne-am cunoscut în urmă cu 45 de ani.

Mi-a fost director 33 de ani. Am apreciat înțelepciunea, răbdarea, diplomația și fermitatea cu care a apărat Muzeul Maramureșului, cultura română, valorile fundamentale ale poporului nostru.

Nu i-a fost ușor în schimbările de regim, ideologii, autorități. A ridicat muzeul la rang de muzeu regional al Țării Maramureșului. Am participat împreună la Congresul Mondial de Istorie din august 1980 precum și la numeroase sesiuni științifice, vernisări de expoziții și campanii de săpături arheologice.

A fost primul etnolog care a făcut firească relația între izvoarele documentare, descoperirile arheologice și constituirea vetrelor de sat. A reliefat rolul relațiilor de neam, obiceiurile și tradițiile locului pe care le-a analizat și prezentat în numeroase comunicări științifice în țară și peste hotare.

Puțini români și-au slujit țara ca domnia sa. De aici și recunoașterea faptelor sale, în stima și prețuirea contemporanilor.

Mereu ne spunea să ne servim țara prin tot ceea ce facem. Democrația înseamnă să-l ridici pe altul la nivelul tău de a înțelege lucrurile. Nu cerea decât ce putea să facă și el.

A iubit viața și oamenii. I-a plăcut muzica, poezia, teatrul. M-a ales ca succesor în anul 2011 și mi-a reamintit ce este important pentru instituție. Îmi spunea să nu abandonez niciodată problemele vitale ale muzeului, să nu mă implic în politică și în dispute religioase și mai ales să nu antrenez muzeul în partinități. A fost un foarte bun profesionist în tot ceea ce a făcut. În știință nu a acceptat compromisuri.

Întreaga sa activitate este cuprinsa în Muzeul Maramureșului, cele 15 cărți scrise și sutele de studii de specialitate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Acum la despărțire îi aduc un ultim omagiu, recunoștința mea și a familiei mele pentru tot ce am gândit, trăit și făcut împreună.

Un ultim bun rămas!

Gheorghe Todinca,

Director al Muzeului

Maramureșan între anii 2011-2020

***

Dumnezeu să îl odihnească pe Mihai Dăncuș! Întemeietor de muzeu, constructor, în adevăratul sens al cuvântului, etnolog și muzeograf și, nu în ultimul rând, un mare patriot! Condoleanțe familiei și colegilor din Muzeul Maramureșului!

Virgil Ştefan Niţulescu,

manager Muzeul Țăranului Român

***

A fost conștiința Maramureșului! A înnobilat spațiul cu ceea ce era, cu ce știa, dar mai ales cu eleganta spiritului! Dumnezeu sa-l ocrotească! Sincere condoleanțe familiei!

Vio Parja

***

Începând de astăzi suntem mai singuri și mai săraci. Nobilul profesor doctor Mihai Dăncuș, cunoscut ca și ”primarul satului din inima orașului” a trecut la cele veșnice. Drum lin spre ceruri om bun și ne rugăm să ne însoțești mereu cu sfaturile și gândurile tale înțelepte!

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Vasile Moldovan,

fost Prefect al județului Maramureș,

azi Primarul municipiului Sighetu Marmației

***

O veste trista! Azi a plecat în lumea drepților un om deosebit, Mihai Dăncuș. Un muzeograf și un cercetător de excepție. Fondatorul unuia dintre cele mai frumoase muzee etnografice din România. Un

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

soț și tata excepțional. Un coleg și un prieten adevărat. Drum lin printre stele. Odihna cea veșnică dai-o lui Doamne și lumina cea fără de sfârșit să-i strălucească lui sa se odihnească în pace.

Ecaterina Janeta Ciocan,
muzeograf la Muzeul de Etnografie Baia Mare

***

A murit Dl Director Dr. Mihai Dăncuș... Voi accepta greu cumplita veste... Îmi era „cumva” să mă apropii, uneori, de Domnia Sa, cu câte o întrebare... Și, totuși... Oare pe cine o să mai sun atunci când nici o sursă bibliografică nu-mi va mai fi suficientă?... Eu sigur nu-l voi lăsa să se odihnească, pentru că, de fiecare dată când voi fi la răspântie, mă voi întreba: oare Dl. Dăncuș cum ar face?

De fiecare dată când apelam la Dumnealui, mai întâi îmi aprecia preocuparea, iar apoi își căuta cuvintele, le potrivea într-un anume fel, le stâmpăra, parcă, limpezindu-mă...Odihniți-Vă în pace, D - le Director, că la mulți ne-ați fost baci măiastru! Condoleanțe sincere familiei profund îndurerate!

Ilie Gherheș,
muzeograf la Muzeul de Etnografie Baia Mare

***

A ales să plece către eternul cerului un OM de aleasa erudiție și extraordinara omenie. Dr. Mihai Dăncuș, director al Muzeului Maramureșan, excepțional intelectual, Cetățean de Onoare al orașului nostru, deținătorul Meritului Cultural în grad de mare ofițer, un bun și deosebit prieten. Au rămas în urma domniei sale cărțile nenumărate, realizări deosebite dar mai ales regretele noastre, ale tuturor. Bunul Dumnezeu sa ta aibă în pace!

Horia Scubli,
primar Sighetu Marmației (2016-2020)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

***

Mi-e sufletul încărcat de tristețe la vestea că prietenul, profesorul, etnograful și etnologul de reputație națională și internațională, de o noblețe umană și intelectuală rar întâlnite, MIHAI DĂNCUȘ, director al Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmației, arhitectul și sufletul acestei instituții timp de cinci decenii, pleacă în eternitatea cereasca, în grădinile Edenului. Mă leagă de el o îndelungată experiența de viață, născuți ambii în zi de 10 februarie (ca și fratele Vasile), zodie de vărsător, motiv pentru care ne-am sărbătorit reciproc aniversările cu bucurie și speranță. Opera sa de etnolog este de referință în spațiul culturii române. Meritele sale în viața publică a Sighetului și altor comunități au fost onorate cu titlul de CETĂȚEAN DE ONOARE. A iubit Maramureșul, cu istoria, oamenii săi creatori de civilzație și cultură, contribuind la justa valorizare a acestui tezaur de memorie. Nu întâmplător domnul prefect Anton Rohian mi-amintit cât de importantă a fost contribuția sa de specialist în proiectul lansat de domnia sa ”Salvați satul maramureșean”. Personalitate de referință, crescut și educat în spiritul valorilor creștine și dragostei de neam, lasă în urmă amintirea unei personalități exponențiale, de o solemnitate aristocratică, de care ne va fi multora dor. Fie-i drumul prin veșnicie luminat de stele nemuritoare și ocrotit de Creator.

Gheorghe Mihai Bârlea,
Consilier judeţean PNL la Consiliul Judeţean Maramureş

***

Regretăm profund trecerea în neființă a celui care a fost Prof. Dr. Mihai Dăncuș.

O inimă mare a încetat să mai bată! Un suflet nobil s-a ridicat la cer! Deplângem, cu nemărginită durere, stingerea din viață a Domnului Prof. Dr. MIHAI DĂNCUȘ, muzeograf,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

etnograf, etnolog, profesor și cercetător, om cu o înaltă ținută morală și etică profesională.

Transmitem sincere condoleanțe și întreaga noastră compasiune familiei îndoliate, în aceste momente dureroase.
Dumnezeu să-l odihnească în pace!
Colectivul Centrului Cultural Sighetu Marmației.

Centrul Cultural Sighetu Marmatiei, Scoala de Arta Sighet

***

Rămas bun,prieten drag!
Sincere condoleanțe familiei îndurerate!

Ovidiu Nemeș,
primar al municipiului Sighetu Marmației (2012-2016)

***

Maramureșul și țara a pierdut pe unul dintre cei mai reprezentativi specialiști în etnografie, etnologie și artă tradițională. Drum lin și odihnă veșnică, alături de sincere condoleanțe!

Adrian Marchis

***

A fost și rămâne pentru mine un bărbat extraordinar, un român cu litera mare, un adevărat și devotat prieten ai românilor din dreapta Tisei printre care mă enumăr și eu. L-am respectat, l-am stimat de I-am rămas recunoscător toata viața, fiindcă el a fost omul care nu s-a dat într-o parte când i-am propus tipărirea primei reviste a românilor din zona noastră „Vocea besermenilor". De atunci și până trece în cele veșnice, am rămas buni prieteni. Noi cei rămași în urmă suntem datori să-i purtăm cu cinste memoria. Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace! Condoleanțe sincere familiei!

Yurii Mois

***

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace, Dragostea lui de neam de România, un bun Ambasador al României, al

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Maramureșului rar mai sunt. Iubesc neamul Românesc, tradiția și valorile. Condoleanțe familiei.

Floare Schiebel

***

Cred că pentru mulți din cei care l-am cunoscut pe prof. univ. dr. Mihai Dăncuş – muzeograf, etnolog, avem în suflet o încărcătură de tristețe. A fost un om deosebit de blând, cu un suflet nobil și plin de bunătate! Dădea dovadă cu adevărat că provine dintr-o familie de preoți, prin modestia, calmitatea și înțelepciunea doamnei sale! A iubit cu adevărat satul maramureșean, a iubit oamenii, a iubit cultura și arta ținuturilor noastre maramureșene, a conservat și păstrat cu sfințenie zestrea rămasă de la străbuni! Este foarte dureros să afli că toate acestea rămân doar o poveste, o piesă de teatru jucată perfect și că autorul principal a plecat pentru veșnicie! Drum lin spre Stele, domnule Prof. Univ. Mihai Dăncuș! Nu te vom uita niciodată! Sincere condoleanțe, îndurerată familie!

Ioan Godja

***

Nestinsă amintire distinsului etnolog! Mai avea-va România, Maramureșul, aristocrați ai culturii precum Mihai Dăncuș ?! A fost un model de pasiune și dedicație consecventă unui domeniu. Odihnă veșnică în Lumina raiului!

Filip Terezia

***

Cu durere și regrete suntem nevoiți, datorită sorții să ne despărțim de o personalitate și un tovarăș, om de eminentul profesor Dăncuș Mihai pe care l-am cunoscut din copilărie datorită prieteniei dintre tatăl lui și tatăl meu.

A sta de vorbă cu el era o deosebită plăcere și încântare datorită vastelor cunoștințe în domeniul etnologiei, religiilor și etniilor care sălășluiesc în acest colț de rai Maramureș.

A fost membru de onoare a Comunității Evreilor din Sighet și Maramureșul istoric (existent actual).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dumnezeu să-l odinească în pace primindu-i sufletul cu brațele deschise.

Familiei doresc să-i rămână cu amintirea veșnică și de neprețuit a celui ce fost soț, tată și mentor.

Să-i fie țărâna ușoară.

David Lieberman

***

Să vă fie Drumul Bun Dragul Mihai. Veci, sosirea mea la Sighetul Marmației va fi tipărită de prezența ta. Nu o să uit niciodată cum m-ai primit în 1992 și cum după cuvintele tale ”mai primit ca pe un Frate”. Veci Festivalul de Datinilor de Iarna de ”amu” orfan, în care m-ai integrat rămân și legat de prezența ta. Mulțumesc pentru Tot. Très grande tristesse.

Laurent Lesage

***

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace! Sunt convins că și acolo va continua să promoveze valorile tradiționale și va face cunoscută istoria noastră adevărată. Sincere condoleanțe familiei!

Groza Daniel

***

Bunul nostru prieten şi-a încheiat lucrarea pe pământ iar acum Marele Arhitect al Universului l-a chemat lângă el să vegheze din Ceruri la liniştea noastră. Mihai, ai fost cel care m-ai învățat să duc cu demnitate mai departe valorile familiare, să-mi iubesc neamul şi să-mi respect înaintaşii. Acest lucru a făcut parte din educația mea, fapt pentru care îți voi fi recunoscător câte zile voi avea.

Cu siguranță, ne vom reîntâlni în cealaltă viață, vere drag.

Iurca Danut

***

Dumnezeu să-l odihnească. Un erudit, un ambasador al culturii și civilizației arhaice maramureșene… De neînlocuit.

Doina Elena Bentu

***

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Din Muzeul satului vâlcean, un semn în lemn... Duioasă amintire Domnului profesor.

Domnului profesor, un semn în lemn...

Costel Tanea

***

Față de ce a scris Paula ce s-ar mai putea adăuga ??!!Mihai Dăncuș noblețea întruchipată, ctitor de muzee, un intelectual de mare profunzime. Dumnezeu să-l odihnească în pace !

Punga Elena Doina

***

O evocare magistrală a unui mare om de cultură! Dumnezeu să-l ierte!

Filofteia Pally

***

Condoleanțe familiei! Dumnezeu să-l odihnească în pace! A fost un suflet de o rară noblețe, un profesionist desăvârșit de la care etno-muzeografii din alte generații am învățat mult! Rămâne în memoria noastră ca un adevărat mentor!

Marc Dorel

***

Dumnezeu să-l odihnească în Lumina... Lumina pe care doar spiritele înalte, la rândul lor, știu s-o dăruiască semenilor Recunoștința...

Gheorghita Nicolae

***

Ne-a părăsit nobilul cel mai de vază al Maramureșului! Fie-i drumul plin de lumină și de pace!

Ioan Marchis

***

Grea pierdere pentru noi toti! Dumnezeu să-l odihnească! Condoleanțe profunde familiei îndurerate!

Ioan Marchis

***

Un hombre excepcional. Me invade el dolor. Descansa en la eternidad. Está a el lado de Dios. Mis más sentidas condolencias.
Muy triste son las noticias que afloran.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muy hondo es el dolor que nos invade.
El hombre culto hacedor de la decencia parte, hacia el camino de la eternidad.
Deja su bella obra, su legado.
Mis más sentidos pésame.
Dios lo acoje en su lecho..
Me sumó a sus oraciones.
Me sumó a su dolor.
En la paz de Dios descanse.

Marichi Mateos

***

Ce veste tristă. Bunul Dumnezeu a ales să își ia aproape un suflet bun chiar la început de post... L-am cunoscut în calitatea sa de profesor și a fost o onoare. Veșnica lui pomenire

Diana Denisa Țicală

***

A fost un Maramureșan nobil și la propriu și la figurat. Odihnească-se în pace!

Cristian Veres

***

Somn lin, amintire nepieritoare celui care ne-a fost unchi după mama-soacră, naș de cununie și naș de botez primului fiu! Condoleanțe întregii familii extinse!

Elena Balea Fliscu

***

Un om deosebit alături de care am petrecut momente de neuitat și care a făcut pentru Maramureșul istoric mai mult decât toți politicienii de după 1990.

Mia Telman

***

Dumnezeu să te ierte și să te odihnească în pace, bunul nostru coleg și prieten! Condoleanțe familiei îndoliate!

Constantin și Georgeta Cornita

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

***

Dumnezeu să-l odihnească în pace! Condoleanțe familiei! Rămânem tot mai săraci. Pleacă spre veșnicie oamenii ce au lăsat urme adânci în viața spirituală a Neamului Românesc! Pomenirea lui din Neam în Neam!

Pugna Alexandru

***

A fost un om extraordinar! Un cărturar adevărat! Un om cu o bună credință cum rar întâlnești, cu o distincție ce îi "trăda" obârșia nobilă! Personal, îi sunt îndatorat! Și dumnealui și bunului său prieten Ioan Godea! Dumnezeu cu siguranță i-a întâlnit să îi odihnească în pace!

Iustin Dejanu

***

Un mare iubitor de cultură și tradiție românească, un devotat colaborator al instituțiilor de presa... Toată stima pentru dăruirea și temeinicia sa! Odihnă veșnică!

Veronica Ionita

***

Condoleanțe! Este o mare pierdere, nu doar pentru spiritualitatea românească, ci și pentru toți oamenii cu suflet. Fiindcă Mihai Dăncuș avea un suflet în care încăpea, aș spune, întreaga omenire. Dumnezeu să-l odihnească în pace, iar noi să ne amintim întotdeauna cu bucurie de el, atât timp cât ni se va permite să mai respirăm soare și lumină!

Adrian-Nicolae Popescu

***

Dumnezeu să-l odihnească în pace!!! Mare om, mare valoare am mai pierdut !!

Florentina și Petre Giurgi

***

D-zeu să-l odihnească! L-am cunoscut și eu pe acest distins domn al Maramureșului! Sincere condoleanțe familiei!

Muntean Mihaela

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

***

Nu doar etnologia românească este mai săracă,lumea este mai săracă! Rămas bun, domnule Dăncuș, a fost o onoare să vă cunosc!

Laura Cryss

***

In aceste clipe de adâncă tristeţe este foarte greu să găseşti cuvintele pentru un domn ca dr. Mihai Dăncuş cu atâtea calităţi! Cuvinte care să mângâie sufletele celor rămaşi odată cu pierderea fiinţei iubite!Sincere condoleanţe şi Dumnezeu să-i odihnească sufletul în pace !

Maria Deac

***

Odihnă veșnică MENTORULUI meu, persoanei care m-a încreștinat, de la care am avut privilegiul de a primi unele sfaturi în copilărie care mi-au fost de mare ajutor, acelei persoane care a știut să trateze o persoană la același nivel, fie dintr-o clasă socială mai înaltă sau una mai joasă. Drum lin om minunat.

Ancuța Florin Horpongya

***

Noblețea spiritului și valoarea intelectuală a domniei sale ne-a onorat! Un pios omagiu, domnule profesor!

Mariana Mryw

***

Ce om drăguț! și cât haz avea! Ani de-a rândul, sărbătorile de iarnă ale etnologilor au devenit memorabile datorită lui și a echipei de la Sighet. Dumnezeu să-l ierte!

Io(ana) Popescu

***

Un om minunat! Cu mare drag mergeam la cursurile ținute de dumnealui, avea un dar aparte de a pune un dram de magie în cuvinte..... Drum drept spre etern, domule profesor....

Liliana Myers

***

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dumnezeu să îl odihnească în pace! Despărțire dureroasă, dar dătătoare de speranță într-o lume mai bună unde nu este durere nici suspinare ci viață fără de sfârșit!

Calinesti Parohia

***

O personalitate a Maramureșului voievodal. Un OM ce a lăsat urme adânci în etnologie Maramureșului. Dumnezeu să îl așeze lângă drepți! Condoleanțe familiei!

Vasile Roman

***

Dumnezeu să îl odihnească în pace! Etnografia română a mai pierdut unul din fondatorii noii viziuni muzeografice. Condoleanțe familiei!

Doina Isfanoni

***

Am avut deosebita onoare să stau de vorbă cu Dl MIHAI DĂNCUŞ, un OM deosebit. Regret nespus dispariţia sa dintre noi, însă ne-a lăsat o mulţime de idei valoroase de descoperit legat de Maramureşul nostru frumos. Transmit sincere Condoleanţe şi gânduri bune familiei!

Ioana Brîndău

***

Un om deosebit. Am avut onoarea să îl cunosc. Dumnezeu să îl odihnească în liniște și pace!

Constantin Popoiu

***

Drum lin către lumină, dragul meu prieten și bun sfătuitor, Mihai! Dumnezeu să te așeze în poala Ceriului și-n poarta Raiului!

Narcisa Stiuca Markos

***

Am pierdut un OM de mare valoare, membru de onoare al Comunităţii Evreilor din Sighetu Marmației, profund cunoscător și susținător al etniei noastre. Personal îl cunosc pe Dl. Dr. MIHAI Dăncuș încă din copilărie, fiind probabil și unul dintre puținii oameni

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

din orașul nostru care i-au cunoscut întreaga familie inclusiv părinții și rudele prin alianță. Am avut privilegiul de a-l cunoaște și în calitate de colaborator, traducător în limba engleză a mai multor lucrări foarte importante pentru ceea ce constituie adevărata valoare a Maramureșului. Pierderea unui asemenea intelectual este imensă numai dacă ne gândim că numele lui se leagă de înființarea tuturor secțiunilor Muzeului Maramureșului, inclusiv a Casei Memoriale Elie Wiesel. SINCERE CONDOLEANTE ÎNTREGII FAMILII !

Petru Ganz

***

Dumnezeu să-l odihnească-n pace și să-l aibă-n paza Lui, în urma acestei lungi suferințe, trăită cu aceeași demnitate, curaj și seninătate cu care și-a trăit viața. Un om și un intelectual de neînlocuit, moștenitor al zestrei Maramureșului, pe care a cultivat-o și îmbogățit-o ca nimeni altul, de care m-a legat o lungă și profundă prietenie și comunicare artistică și spirituală, întemeiată pe rădăcini adânci maramureșene, prototipuri identitare și legături vechi, de înrudire. Bolta cerului Maramureșului, unica în splendoarea ei, își va primi acum una dintre cele mai strălucitoare stele.

Miruna Budisteanu

***

Cu siguranță va rămâne aici, printre noi, în acest spațiu pe care l-a onorat prin faptele sale speciale, care i-a asigurat Unicitatea

Doina Anisorac

***

Braț la braț încă ne depărtăm unul de celalalt până ce într-o zi de vară pe manca unuia dintre noi s-a așezat zăpada neagră! Luminat fie-vă drumul precum luminată v-a fost viața, faptele, profesionalismul. Familiei îndoliate puterea de a trece peste ceea ce, în aceste clipe triste, o apasă. Drum bun DOMNULE MIHAI DĂNCUȘ!

Vancea Echim

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ETNOGRAFIE

Țesutul gubei, Breb, 1954, Fond Francisc Nistor, nr. inv. 3633

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Satul românesc între trecut și viitor în viziunea lui Mihai Pop

Preot Drd. Dan-Ioan SIDĂU
Președintele Asociației *Academician Mihai Pop*

”Pe mulți îi interesează ce-au făcut românii de la Decebal până azi. Pe mine mă interesează ce vor face peste o sută de ani”
(Acad. Mihai Pop)

Pornind de la realitatea că satul românesc, cultura tradițională și modul efectiv de viață a locuitorilor din sate se schimbă este firesc să ne aplecăm cu multă atenție spre acest aspect și mai mult decât atât să vedem ce se poate păstra și cum putem conviețui cu noul care parcă ne scoate puțin din amorțire și de cele mai multe ori ne înspăimântă. Putem stigmatiza tot ce apare nou în tradiția noastră și să gândim că poate suntem ultimii care mai păstrează un filon identitar pur cum la un moment dat și Sfântul Prooroc Ilie a crezut că e ultimul din popor cu credință curată (III Reg. 19, 14) dar mai erau 7000 de care el nu știa v.18 sau să ne asumăm lucrurile să le înțelegem și să le folosim în scopul dorit. Tinerii părăsesc satele, depopularea satelor este vizibilă și dureroasă ei pleacă în marile orașe sau mai rău în alte țări. Dar acolo departe când comunitatea s-a închegat și-au dus cu ei spiritul viu și Biserica deoarece codul genetic încrestat în sufletele lor le-a cerut aceasta, sunt departe de casă dar l-au vrut pe Dumnezeu acolo, un Dumnezeu Treimic ROMÂN care le-a fost și le este acolo TATĂ, MAMĂ și COPIL de multe ori. Au dus cu ei portul și cultura tradițională și acolo împreună au format o familie, putem spune că au reîncreștinat o Europă secularizată, au reaprins o flacără a credinței, a tradiție și a spiritului pur acolo unde nici măcar cenușa acestora nu mai există, ei nu au renunțat la a fi români, la a fi creștini la a fi de fapt cei ce au fost la plecarea din satele lor așa cum este principiul țărănesc al colindatului *a călători pentru a dărui ce au ai tăi mai bun celorlalți, pentru a aduce alor tăi ce au ceilalți mai bun”* spunea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mihai Pop academicianul cu spirit tânăr, vizionar și un fin observator al acestor schimbări pe care le analiza atent le contextualiza și le asuma ” *Modelul meu nu este foarte recomandabil. Că eu la ceea ce am ținut foarte mult în viața mea, am ținut la luciditate. La minte, la judecată , și încă la ceva: la analiza realității. N-am acceptat nici un fel de realitate, nici cea politică, nici cea științifică, până n-am analizat-o și am judecat-o. Asta te scutește de foarte multe lucruri...*

Mihai Pop s-a născut la 18 noiembrie 1907, în satul Glod (azi comuna Strâmtura, pe Valea Izei, județul Maramureș), din părinții Iulia (n. Lazăr) și Stefan Pop originari din Apșa de Jos, descendenți ai familiilor nobiliare Codrea și Stan de Sarasău, după tată iar după mamă din familia Lazăr de Purcăreț, traversând în cei aproape o sută de ani de viață două războaie mondiale, două stăpâniri străine și patru dictaturi.

În anul 1925 a absolvit Liceul „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmației, începe facultatea în 1925 la București ca bursier al statului cehoslovac – el și întreaga familie având cetățenie cehoslovacă în scurta perioadă cât Transcarpatia făcuse parte din acest stat. Apoi în 1929 obţine licenţa în litere la Universitatea Bucureşti sub conducerea profesorului Ovid Densuşianu căruia îi va rămâne un ucenic fidel raportându-se mereu la măreția acestui dascăl și la valoarea intelectuală expusă discipolilor,” *Dreapta judecată a profesorului, ponderea sa înțeleaptă în cumpănirea lucrurilor, imperioasa necesitate de a cunoaște realitatea în formele ei vii pentru a le putea aprecia lucid prin criteriile profesionale ale unei discipline științifice. Străduința de a impune o optică clară asupra vieții creatorilor și purtătorilor de folclor, asupra rolului folclorului în viața culturală...* ” După terminare Facultății a fost câteva luni profesor suplinitor de limba română. Pe urmă, 1929-1935 urmează studii de slavistică la Universitatea din Praga cu o bursă oferită de statul român, Varşovia, Cracovia Bratislava şi Bonn (1929-1934). Aici i-a avut ca profesori pe M. Murko, P. Bogatyrev, I Horak, M. Tiller, R. Jakobson și începe să fie tot mai interesat de folclor și de teoria literară pasiune care îi poartă pașii înspre Germania unde îl întâlnește pe faimosul de-atunci

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

teoretician al literaturii Oskar Waltzel și pe marele folclorist Hans Naumann.

Anii 1935-1939 îl găsesc Asistent la catedra Institutului de Istorie a literaturii române moderne şi folclor la catedra profesorului Dumitru Caracostea, fiind îndepărtat de la Catedră în 1948 va reveni în 1957 ocupând funcția de conferențiar.

În 1941 își începe cariera diplomatică fiind până în 1944 Ataşat Cultural la Ambasada Română din Slovacia. Mihai Pop nu și-a terminat doctoratul început la Praga decât mult mai târziu, în anul 1942, pe vremea când era atașat cultural la Ambasada Română din Slovacia. Tema tezei susținute la Academia Istropolitană din Bratislava era: „*Cuvintele compuse de origine veche slavă bisericească în vechea limbă română scrisă*". Lucrarea fusese elaborată sub coordonarea profesorului Miloš Weingart de la Praga şi susţinută, ulterior, cu profesorul Ian Stanislav de la Universitatea din Bratislava.

Mai târziu între 1949-1954 este numit Conducător al activităţii ştiinţifice al Institutului de Etnografie şi Folclor din Bucureşti, al cărui director adjunct va fi între anii 1954-1965, şi director între anii 1965-1974. Toate marile proiecte ale institutului: Arhiva, Corpusul (Colecţia Naţională de Folclor), Bibliografia, Tipologiile, Atlasul etc. poartă girul său ştiinţific. Pe urmă între 1957-1963 Conferenţiar la Catedra de folclor a Facultăţii de Limba şi literatura română a Universităţii Bucureşti, 1963-1975 Doctor docent, profesor în specialitatea Folclor literar românesc al Universităţii Bucureşti, La începutul anilor 60, profesorul Pop devine tot mai interesat de semiotică. Între 1965 şi 1969 conduce împreună cu Tudor Vianu şi Alexandru Rosetti cercul de Poetică şi Stilistică, unde formează o întreagă generaţie de semioticieni. Mihai Pop participă la şcolile de vară de semiotică de la Urbino, unde intră în contact cu Umberto Eco, Julien Greimas, Mario Corti şi alţi semioticieni importanţi ai vremii. În anul 1965 a stat 9 luni în America unde în prima fază merge pentru documentare ajungând în scurt timp visiting profesor ținând câțiva ani la rând cursuri acolo.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Devine între anii 1968-1972 Şeful Catedrei de Literatură română veche şi Folclor a Facultăţii de limbă şi literatură română. Este ales pe perioada 1965-1974 Director al Societăţii Internaţionale de Etnologie şi Folclor şi Director al Institutului de Etnologie şi Folclor. Din 1965 până în 1978 Profesor titular al Facultăţii de Limba şi literatura română a Universităţii Bucureşti, între 1971-1983 Preşedinte al Societăţii Internaţionale de Etnologie şi Folclor. În 1975 devine cel de-al doilea laureat român al Premiului Internaţional Herder.

Este membru al mai multor organisme de folcloristică și etnologie din ţară şi din străinătate: președinte al Societății Internaționale de Etnografie și Folclor, membru al Societății Internaționale pentru Studiul Narațiunilor Populare, membru al Consiliului Internațional de Folclor din cadrul UNESCO, Membru al Academiei Americane de Ştiinţe Sociale, membru corespondent al Asociaţiei Austriece de Antrolpologie, membru în Comitetul executiv al Asociaţiei Internaţionale de Studii Semiotice, membru în Comitetul executiv al Centrului Internaţional de Semiotică şi Lingvistică din Urbino Italia, membru în Comisia de Folclor a Comitetului Internațional de Slavistică, vicepreședinte al Comitetului Național Român al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, președinte al Societății Române de Antropologie Culturală și membru în Comisia de Folclor a Academiei Române. Din 2000 Membru al Academiei Române.

A conferenţiat în marile centre culturale și științifice ale lumii. A fost conducător al mai multor reviste de etnologie și folclor sub egida Academiei Române. A scris sute de studii, articole, comunicări și referate, prefețe la cărți de specialitate fiind un savant desăvârșit. Vorbea mai multe limbi străine acest aspect facilitându-i aria extinsă de cunoaștere : franceza, italiana, spaniola, portugheza, cehă, poloneză, rusă, bulgara, sârba, ucraineana, maghiara, ucraineana, și engleza pe care a învățat-o destul de târziu dar temeinic..

Din anul 1928 începe colaborarea cu grupul de cercetări de la Institutul Social Român, condus de Dimitrie Gusti. A pornit spre acest fel de muncă împins de dorința unei noi experiențe, de munca în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

echipă iar apoi prietenia cu Constantin Brăiloiu l-a cucerit legându-se de el profesional și afectiv. Lucrând mereu cu etnomuzicologul Școlii gustiene, a fost receptiv la principiile și metoda de cercetare promovate și cultivate riguros de Brăiloiu, căruia i se datorează în fapt orientarea sociologică a folcloristicii românești. Participând la anchetele sociologice complexe de la: Fundu Moldovei 1928, Drăguș - Făgăraș 1929, Runcu-Gorj 1930, Cornova - Basarabia 1931, iar împreună cu Anton Golopenția Dâmbovnic - Argeș 1939, Maramureș 1970-1974.

Satul a fost considerat edificator pentru cultura națională și motor pentru revitalizarea spirituală. *Satul vechi de două milenii, de pe vremea când strămoșii daco-romani își apărau așezările cu șanțuri și cu valuri de pământ (sat sau, cum era în Evul Mediu, „fsat" vine din latinescul* fossatum*, adică groapă, făgaș, șanț), satul ne-a fost formă de organizare și de conservare a vieții și marcă de civilizație*.

În acest cadru, Mihai Pop s-a format ca cercetător pe teren, îndeosebi în privința metodologiei și tot de-aici s-a edificat asupra marilor probleme ale satului românesc, ale vieții sociale și culturale. Campaniile de vară ale grupului, la care a participat, împreună cu acumulările teoretice mai vechi și cu cele din Universitățile străine au constituit temelia pe care profesorul Mihai Pop și-a fundamentat metoda și viziunea asupra culturii populare și a studiului pe care le-a perfecționat în permanență. cercetare s-a făcut pe cadre și manifestări: **Cadrul Cosmologic** s-au adunat date geografice, climatologice, flora, fauna, probleme apei, planul satelor și al moșiilor, demografia satelor etc.

Cadrul biologic unde s-au adunat date despre starea de sănătate a locuitorilor, despre igienă, alimentație, organizarea și funcționarea serviciului sanitar.

Cadrul istoric familiile de renume ce se regăseau în spațiile cercetate**.**

Cadrul psihic s-au adunat date referitoare la categoriile de vârstă, sex, știință de carte, avere, situație socială a informatorilor, apoi general date asupra atitudinii populației față de problemele de „*ordin metafizic, religios, moral, social, politic, estetic, economic etc.*".

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Manifestări spirituale care a adunat date asupra datinilor, credințelor, superstițiilor, folclorului, muzicii, dansurilor, limbii și artelor plastice în toate satele cercetate. Starea culturală a satului a fost o altă problemă de interes, problema științei de carte, a societăților culturale, a bibliotecilor a aparatelor de radio etc.

Manifestările economice au reliefat situația economică referitor la repartizarea proprietăților, culturilor, rostul diferitelor instituții economice cum ar fi circumscripție agricolă, veterinară, centre de motocultură, heleșteie etc. și multe alte date care reliefează situația economica a zonei cercetate.

Manifestări juridice politice au fost studiate relațiile juridice dintre sate și săteni, problema criminalității, diferitele manifestări politice etc.

Unități activitatea de cercetare a familiei, școala, vecinătățile, cârciumile, ciobănia etc.

Procesele studierea procesului formării și destrămării marii proprietăți boierești și ciocoiești, procesul formării marii proprietăți țărănești și procesul de îmbucătățire a ei, procesul formării unei proprietăți medii, chiar mari, de către funcționarii și intelectualii satelor,, problema suprapopulării și procesul exodului rural, problema de modernizăre a vieții satelor, diversele forme ale proceselor de schimb dintre munte și șes.

Tendinței de a păstra tradiția se opune tendința permanentă de a crea variante care să răspundă ideilor și sentimentelor oamenilor, mersului înainte al dezvoltării sociale. Cercetările extrem de riguroase au conturat clar ideea despre modul de viață din satele românești iar interdisciplinaritatea impusă de Mihai Pop în cadrul cercetărilor au făcut din el la aceea vreme și ulterior unul dintre cei mai buni cunoscători ai fenomenului tradițional și al satului din țară. A iubit enorm satul și a fost clar un vizionar. A promovat și cultivat o știință a vieții și dinamicii tradiției populare, în continua ei transformare, o știință capabilă prin acumulare și asumare să întemeieze o strategie culturală vizând viitorul culturii populare. A avut capacitatea de a observa modificările de structură ale culturii populare, care au dus și duc la schimbarea de esență a satelor dar le-a perceput ca, ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fenomene firești datorită evoluției vieții, nu ca ceva rău, distructiv, nu ca o dramă ci cerea mereu atenție sporită și deschidere, înțelepciune de a lucra cu noul, de a-l înțelege și al asuma. S-a cercetat trecutul pentru a putea clădi pe el ceva, Gusti și-a dorit aprofundarea trecutului pentru a putea direcționa dezvoltarea culturală și socială a țării.

A fost foarte importantă această activitate, s-a constituit o arhivă. Dar oare satul este doar de pus în arhivă ca model, este static și la el se poate reveni oricând, este imuabil? Rolul cercetărilor gustiene a fost acela de a impune un mod de a vedea lumea, impunerea unui comportament, reînvierea spiritului naționalist, al religiosului ceea ce se găsea la sat și era pierdut în rândul noilor generații ce se formau în perioada interbelică dar e nevoie de mai mult. Nu doar această formare pe un prototip ci și cum se poate privi dezvoltarea satului nu întotdeauna pozitivă, dinamica lui și în tot acest context păstrarea identității care de cele mai multe ori se transformă din regională în națională. *În condițiile actuale, diferențele dintre ținuturi tind să se șteargă, repertoriul de cântece propriu zise tind să se unifice. Și la dansuri se observă pătrunderi de elemente noi în repertoriile regionale. Procesul apare complex în diferitele domenii și genuri ale folclorului. Și cauzele lui sunt diferite. Stilurile locale nu mai au coeziunea de altă dată, încep să se destrame. Se petrec integrări în unități teritoriale mari.*

La un moment dat își pune fireasca întrebare dat fiind contextul dacă se mai poate vorbi despre țărani în unele sate unde locuitorii navetează spre oraș pentru a munci, sau cei care au reușit să se mute la oraș găsindu-și rostul acolo, sau cei plecați sezonieri în străinătate și care chiar acasă fiind nu mai lucrează după regulile impuse de sat ci după regulile impuse de serviciul pe care îl au. Căsătoriile nu mai sunt ca altă dată doar între locuitorii satului sau cel mult din sate vecine pentru a putea spori avutul și a ține (pământul) cât mai compact, ci azi o fată crescută la țară se poate căsători cu un intelectual de la oraș, poate are un frate plecat în străinătate și atunci ce duc și ce aduc cu ei la plecarea și la reîntoarcerea în sat. *Trebuie să ne pregătim să răspundem la întrebarea ce se va păstra din trecut în viitor ... Pe mulți îi interesează ce au făcut românii de la Decebal*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

până azi. Pe mine mă interesează ce vor face peste o sută de ani. Adică să putem prevedea ceva din evoluția situației actuale .

A înțeles satul și transformarea acestuia pentru că venea cu o experiență masivă din occident unde acumulase multă știință. Ancorat în realitate și nelăsându-se pradă sentimentalismelor ieftine a promovat realismul și le-a insuflat colaboratorilor și emulilor ideea de dinamism. A înțeles ca nimeni altul că totul este într-un perpetuum mobile și ceea ce este ancestral și pare de neclintit de fapt cunoaște modificări. Valorile sătești trebuie instituționalizate pentru a se păstra, nu se va mai putea trăi în secolul actual ca în cel din trecut cât timp există posibilitate de actualizare atât la nivel arhitectural cât și la nivel social... *„A crede că poţi să stăvileşti procesul de dezagregare a vechii structuri săteşti sau să rezolvi marea problemă a satului românesc prin crearea de sate model sau prin încercările de ridicare culturală a satelor, atunci când această dezagregare nu este decât unul din fenomenele de adaptare a satului modern la noile şi adevăratele lui rosturi şi când problema economică şi socială a ţărănimii este piatra de încercare de a cărei rezolvare depinde întreg viitorul neamului românesc, este asemănător în naivitate şi eroare cu a crede că hotărăşti asupra destinelor naţiunii române dând satului forme de viaţă asemănătoare unuia sau altuia din satele din Apusul Europei.”*

Satul românesc este cheia înțelegerii noastre ca români în marele cor al națiunilor europene, noi venim cu tradiția, cu istoria, cu acest fel de cultură, este locul în care trecutul se întâlnește cu prezentul pentru a pregăti viitorul. Satul vorbește despre istoria profundă a țării. El nu vorbește prin evenimente glorioase, nu reține date istorice de anvergură, eroii satelor sunt anonimi, cel mai adesea; satul vorbește însă prin viața de zi cu zi a locuitorului. Este o bine-venită întoarcere în timp și în istoria personală a fiecăruia dintre noi, care determină pe mulți să se întoarcă în sat mai ales de marile sărbători, refăcând adesea întru credință comunitatea de altădată a satului românesc. Bătrâni iubitori de tradiții și tineri europenizați care revin acasă, refăcând traseul sentimental al familiei tradiționale, care de sărbători se strânge acasă, având ca centru de referință biserica

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

satului, unde se petrec marile praznice, în comunitate și în comuniune. Aici acumulează dar aduc cu ei și bagajul locurilor în care în cea mai mare parte a timpului trăiesc. Satul românesc este cheia înțelegerii identității noastre și calea prin care ne putem face cunoscuți altora, definindu-ne sau, uneori, redefinindu-ne ca români. Valorile care fac parte integrantă din tradiția satului românesc definesc o moștenire culturală și religioasă de esență europeană, dar și orientală, modernă, și moștenită din illo tempore. *În sate sunt frânturi de viață trecută și prezentă..., iar viitorul rămâne necunoscut, incert.* .

Satul nu este nici locul binelui absolut, nici al răului absolut. Este locul în care trăiesc oameni raționali, care au dorința evoluției, nu sunt doar conservatori sau neștiutori, cum suntem tentați să-i calificăm. Satul este „o unitate socială”, cum spunea Dimitrie Gusti, în care tradiția nu se impune în numele unei autorități exterioare comunității, fapt ce ar putea deseori să determine tânărul zilelor noastre să o respingă. Tradiția este vocea trecutului și se transmite de la bunici, părinți, bătrânii satului sau autoritatea satului (preotul, dascălul, intelectualul), ca o moștenire de calitate înaltă, în numele unei autorități morale și prin convingerea că aceasta este moștenirea care te reprezintă și te definește ca aparținând unui grup, unui popor, unei națiuni, în cele din urmă. *Vechiul nu dispare și noul nu apare dintr-o dată. Bunurile vechi se transformă ori se uită, iar altele noi apar treptat. Nu numai într-un răstimp mai lung ci și în prezent, nu numai pe plan diacronic ci și pe plan sincronic, tendința păstrării și tendința înnoirii activează concomitent. Coexistența lor nefiind întotdeauna pașnică, contradicțiile , ciocnirile îi sunt inerente. Noile creații se nasc în climatul contradicțiilor dintre vechi și noi* . Edificator în acest sens este un articol scris de Mihai Pop în revista Sociologie românească numit Călușarii români la Londra și realitatea folclorică a Bucureștilor unde surprinde în primul rând componența echipei călușarilor formată din 3 polițiști, 2 lucrători la tramvaiele din București și doar cealaltă jumătate a echipei și lăutarii mai erau din comuna Pădureții de Argeș și totuși specialiștii au considerat-o cea mai bună echipă demnă de a reprezenta România peste hotare cu acest joc. Deci faptul că parte din ei sunt bucureșteni nu întinează cu nimic

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

autenticitatea și valoarea actului artistic, jocul călușului trăiește și la București și azi și în diaspora. În momente de sărbătoare oricât de îndepărtat ar fi românul de casă dacă nu poate fi ACASĂ în satul lui își ia satul cu el. Cântă, joacă, doinește...măcar murmură ceea ce niciodată nu-i va dispărea din suflet. Sărbătorile de iarnă colorează orașele nu doar cu luminițe ci și cu cei ce mândri își etalează tradițiile, festiv, Datini și Obiceiuri în Sighetu Marmației eveniment care-și datorează existența distinsului profesor, sau pur și simplu mergând la Biserică și apoi de la unul la altul pentru a colinda. Comunitățile din diaspora și-au câștigat respectul băștinașilor de multe ori datorită promovării bogățiilor tradiționale cu care s-au identificat și s-au distins. De cele mai multe ori în Bisericile noastre din afara țării pot fi văzuți mulți credincioși păstrând cu mândrie portul popular ca o carte de vizită și motiv de mândrie sfântă. Dacă nu de mult am trăit și încă se simte o penetrare a culturii rurale în orașe azi o vedem penetrând vestul. Fiorul de trăire românesc sub aspectul lui sătesc trăiește viu în structura orașelor noastre în structura comunităților de departe dar și viața modernă trăită de aceștia a ajuns la sate. *Satele au lichidat astăzi pe plan social și economic ultimele urme ale structurii lor arhaice. Societatea rurală devine ca și cea urbană, societate de consum. Ea produce pentru piață și consumă de pe piață. Sătenii nu își mai fac singuri casele din lemn, ci preferă să cumpere de pe piață materiale moderne de construcție...se îmbracă în lucruri cumpărate de la oraș. Consumă produsele industriei alimentare* Adaptarea se face din două părți: a celor plecați cu ce duc din comunitățile lor și a comunităților rămase acasă cu ce aceștia aduc. Nu mai avem o Românie veche, dar nici una asimilată Europei ci Mihai Pop distinge în acest context o a treia Românie cu structură modernă, alta decât structura Europei de Apus, cu capacități enorme de dezvoltare la toate nivelele , deci dezagregarea formelor tradiționale ale vieții sătești își are înțelesul și rostul propriu. El trăiește sub semnul construirii noi având dinamică proprie izvorâtă din chiar complexitatea lucrurilor. Această a treia Românie trebuie înțeleasă, asumată, acceptată și nicidecum nu e cazul să ne îndepărtăm să cădem în falsa capcană a căderii în desuetudine nici să privim exhaustiv ci trebuie să vedem

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

lucrurile în mobilitatea lor în dinamismul lor. *În procesul neîntrerupt al creației populare, apariția noului este un fenomen natural ce se cere urmărit cu multă grijă* . Lucrurile nu pot fi privite global și de asemenea nu ne putem opune progresului economic și social al maselor populare, nu mai putem cere locuitorilor de la sate să trăiască așa cum au trăit acum un secol dar trebuie să intervenim în a păstra ceea ce este valoros ce este definitoriu pentru sat, ce-l consacră și azi pentru că noi ca popor nu venim în fața Europei, a lumii, din păcate cu industrie sau..., ci venim cu istoria noastră cu cultura noastră mai ales ceea populară, sătească simplă dar nu simplistă. Spunea la un moment dat despre maramureșenii săi că *Ideea de libertate și cea de dreptate, așezată în cumpănă dreaptă cu atașamentul față de locul neamului și de comunitate, cu gândul la necesitatea de a cinsti pe ceilalți pentru a fi și tu cinstit, sunt conotațiile esențiale ale demnității oamenilor de-aici, a ceea ce în general se cheamă omenie maramureșeană. Omenia văzută din lăuntru, din partea celor ce o practică în virtutea unei tradiții ce nu poate fi renegată, înseamnă trăirea după normele pe care se întemeiază viața neamurilor și a comunităților, solidaritatea cu ai tăi la bine, dar mai cu seamă la rău, întrajutorarea compensată. Aceste valențe ce conotează identitatea, explică substanța spirituală a culturii maramureșene, expresie a vieții și năzuințelor oamenilor care au făurit-o. O cultură de care maramureșenii sunt mândri, care în diferitele ei forme de expresie este apreciată de toți cei care ajung să o cunoască și să o înțeleagă.* Este nevoie de diseminare, să vedem ce rămâne valabil din ceea ce consideră oamenii tezaurul național de idei, lucrurile sfinte, ce mai e valabil și ce nu. O critică reală care să decanteze ceea ce este valoros de ceea ce este balast. Oamenii trebuie să înțeleagă că timpul trece și lumea se schimbă. *Dacă Veșnicia s-a născut la sat, ea va fi menținută prin tânăra generație care, desigur, nu a preluat o tradiție încremenită, ci a adăugat ceva, a reîntregit respectând moștenirea și frumosul, armonia, culoarea și simbolul înmagazinat în ea. Ca să păstrăm tradiția, trebuie să o cunoaștem sau să o facem cunoscută, dar mai ales cei tineri trebuie să simtă și să înțeleagă că au nevoie de tradiții pentru a-și conserva esența morală și spirituală, pentru a avea un loc în care să-și păstreze rădăcinile și*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

în care să se întoarcă de fiecare dată pentru a răspunde la întrebarea de unde venim, cine suntem, cum arătăm de fapt....Aș zice că se reîntorc în tradiție, pentru a ști de unde au plecat și pentru a-și trasa firul drumului în viitor.

Trebuie să revenim la noi înșine, la viața noastră pentru a ne cunoaște în profunzime pentru a ne echilibra ființa spirituală în aspirația ei spre înțelegerea și trăirea autentică a condiției umane. Cultura populară oferă un model spiritual care aparține unui **prezent etern** ce face parte din noi, trăind prin noi și modelându-ne perpetuu umanitatea culturală. Satul se schimbă, de noi ține să nu dispară, trebuie să învățăm să gestionăm prezentul pentru a putea transmite viitorului, copiilor, valorile noastre identitare. Marea criză a lumii moderne vine chiar din pierderea valorii identitare, noi avem una pe care o putem oferi Europei, avem o tradiție cu rădăcini adânci, ancestrală, dinamică și care poate reprezenta un punct ad quem în ceea ce înseamnă viitor, cultură, fel de viață și regenerare spirituală profundă. *Despre orice zonă a României am vorbi, acolo, oamenii de azi continuă opera strămoșilor ce au locuit în acele locuri. Tradițiile lor istorice și folclorice au rădăcini adânci în vreme, iar omenia îndătinată se afirmă ca principală dominantă spirituală. Datoria noastră este să găsim căile cele mai potrivite de armonizare a condițiilor de viață moderne cu acea continuitate materială și spirituală de care vorbeam, să tezaurizăm tradițiile și să preluăm tot ce ne e mereu valabil în ele, astfel ca în viitor firul neîntrerupt al acestei continuități să se perpetueze.*

Bibliografie

Biblia sau Sfânta Scriptură, Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București,

***Antologie de folclor din județul Maramureș. Vol. I. Poezia*.** Redactor responsabil Ion Chiș , Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din județul Maramureș, Baia Mare, 1980

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Folclor Românesc vol. I, Ed. Grai și suflet - Cultura Națională, Buc. 1998

Folclor Românesc vol. II, Ed. Grai și suflet - Cultura Națională, Buc. 1998

Mihai Pop Vreau și eu să fiu revizuit publicistica din anii 1937-1940, Antologie de Zoltan Rostas, Ed. Paideia, București, 2010

Școala Mihai Pop vol. I, dedicat Profesorului Mihai Pop la cea de a 90-a aniversare, Ediție îngrijită de Gheorghe Deaconu și Ioan St. Lazăr, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1997,

Școala Mihai Pop vol. II, Ed. Patrimoniu, Râmnicu Vâlcea, 2007,

Sala Luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene, Zoltan Rostas, Ed. Paideia, București, 2003

Veșnicia s-a născut la sat, tipărită cu binecuvântarea IPS Andrei Andreicuț, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, Ed. Renașterea Cluj Napoca, 2019

Reviste și Studii

Revista de Etnografie și folclor, Tomul 42, nr. 1-2, Editura Academiei Române, 1997

***Cercetări Etnologice Românești Contemporane*, vol. I, nr. I**, Iarna 2005

***Cercetări Etnologice Românești Contemporane,* vol. II, nr. 1**, Toamna 2006

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cămașa Ciumii: boală, epidemie, vindecare în satul tradițional

Dr. Camelia BURGHELE

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău

Vindecarea și concepția terapeutică în satul tradițional

Societatea arhetipală, cea folclorică sau cea tradițională și premodernă oferă comunității un climat de viață obositor, periculos, chiar angoasant de multe ori; este vorba despre nenorociri personale sau sociale, de neîmpliniri, fapte inexplicabile sau secvențe de viață în care controlul omului este aproape nul. Lumea este guvernată, principial, de bine și de rău, de Dumnezeu și de Satana, sub toate formele lor, iar a te opune unuia dintre ei pentru a-ți păstra sau recâştiga echilibrul interior reclamat de o bună viețuire, așa cum ar fi de exemplu, sănătatea, înseamnă a face un efort uman uriaș, fără garantarea șanselor de câștig. Într-un astfel de context mentalitar și o astfel de construcție imaginară a lumii naște sentimente tragice de neputință și fatalism.

Sistemul terapeutic tradițional, în toată articulația sa unitară, prezintă aici o importanță ontologică și gnoseologică prin chiar impulsul dat individului de a adopta o atitudine dinamică și constructivă în fața factorilor supranaturali ce i-ar putea periclita acestuia starea de bine. Concepția terapeutică vorbește despre caracterul optimist al omului, despre convingerea sa că nu se află întotdeauna cu mâinile goale în fața sorții, a pedepsei cerești, a blestemului sau a oricărei forme de antiterapie, și că poate încerca izolarea unor remedii potrivite, forjate după tipul amenințărilor. Maladiile divine sau diabolice pot fi atunci stăvilite prin demersuri curative magice, religioase, medicale.

Drept urmare, concepției despre dinamica sănătate / boală i se atașează în spiritualitatea populară o concepție la fel de generoasă despre vindecare: „vindecarea fiind totodată ceva fizic și psihic și chiar un proces în ceea ce privește economia lucrurilor sau armonia în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

univers!”[1], este firesc ca „sănătatea trupească să se asocieze cu sănătatea sufletească”[2].

Este exploatată așadar acea viziune specifică orizontului cultural românesc în care corpul face parte din lume, este integrat organic în ea, și singurele remedii care pot să îi readucă la normalitate starea de sănătate alterată sunt tot remedii provenite din lumea naturală, leacuri etnoiatrice adică, multe dintre ele secondate de acte ritualice magico-religioase. Trupul este unitar cu sufletul, întocmai ca la vechii daci, iar terapia trebuie să fie dublu direcționată, pentru ambele paliere, asemeni actului terapeutic pus în act în timpul performării descântecului de boală. Numai astfel se poate obține acea „armonie în univers” pe care și-o închipuie țăranul și pe care dorește să și-o impună și propriului său corp.

Dincolo de acuratețea ei și de deschiderea sa totală spre integrarea omului în mersul firesc al universului, mentalitatea populară românească mai are și marele merit de a fi mediat, prin sistemul terapeutic popular și prin concepțiile folclorice pentru sănătate, raportarea omului la transcendență. Țăranul nu neagă că preotul poate scoate diavolii dintr-un posedat, că descântătoarea poate anihila deochiul sau că babele pot vindeca bolile de piele cu plante ale căror virtuți curative au fost fixate în memoria culturală a grupului prin folosirea lor îndelungată și prin eficacitatea lor probată. El știe însă că toate acestea nu se pot realiza decât cu o singură condiție: voința lui Dumnezeu, fără care nici preotul nici vrăjitoarea, nici felcerul nu pot vindeca suferințele: „bolnavul se vindecă dacă e să se vindece”. Altfel spus, medicina populară oferă toate condițiile necesare pentru ca actul vindecării să demareze iar finalitatea lui să fie în concordanță cu dorința pacientului. Dar hotărârea nu este luată pe pământ, ci doar la nivel divin: singurul care vindecă este Dumnezeu: „numai Dumnezeu îl poate vindeca pe om”[3].

Discursul despre terapie, în societatea folclorică, chiar și cel al vechilor medici, este indisolubil legat de concepțiile cosmologice ale

---

[1] Vasile Băncilă - *Ideea de sănătate şi medicină populară la ţăranul de ieri*, în *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural - studii şi note*, sub redacţia dr. G. Brătescu, Bucureşti, 1973,. p. 44.
[2] Vasile Băncilă - *op. cit.,* p. 37.
[3] I.-A. Candrea - *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică,* Polirom, 1999, p. 280.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

magiei și religiei, și ține nu atât de observația clinică, cât de o concepție naturalistă asupra universului: „le monde visible et le monde invisible forment un tout a l′interrieur duquel existent de multiples corréspondances: <<tout est dans tout et reagit sur tout>>^[1], astfel încât tot ce se întâmplăîn microcosm, adică la nivelul corpului uman, și mai ales perturbarea stării de armonie prin irumperea bolii, este în relație cu ceea ce se întâmplă în teatrul exterior: în cer, pe pământ, în univers, în macrocosm.

Cocluziv, axioma fundamentală a culturii populare românești și europene este una care construiește sistemul terapeutic ca pe o modalitate de integrare a omului în natură: „certes, la médecine ancienne avait ses mérites. Elle traduisait une familiarité attentive avec le corps et avec la nature dans leurs subtiles corréspondances. Elle avait retenu d′une experience millenaire l′usage de certaines plantes, cultivées ou souvages, dont elle tirait quelques remèdes efficaces, à coté de beaucoup d′autres, il est vrai, inopérant ou même dangeroux. Surtout, elle avait su maintenir entre le malade et le thérapeute des relations riches et complexes qui etaient basées sur la parole et la confiance et qui recelaient en elles-mêmes leurs vertus. La parole, c′etait d′abord celle du malade exposant longuement le mal dont il souffrait. La confiance, c′etait celle qu′il temoignait au thérapeute dans la mésure ou celui-ci etait à la fois proche de lui - le médecin du bourgeois, l′empirique du paysan, le saint du fidèle - et revere à cause de son pouvoir mystérieux. Certes, dans le cas les plus graves, remedes derisoires, formules magiques, neuvaines n′avait pas d′effet. Du moins d′avoir parlé et d′avoir été écouté, le malade revenait-il de sa visite ou de son pélérinage rassuré et reconforté: sa solitude et son angoisse avaient réculé”[2].

Trecând analiza dincolo de granițele cadrelor mentale care impun un anumit tipar pentru atitudinile față de boală și vindecare, este necesar să subliniem că *boala este resimțită și catalogată drept un fenomen social* și în perioada de care ne ocupăm; studiile întreprinse de sociologi și istorici demonstrează fără putință de tăgadă

---

[1]François Lebrun - *Se soigner autrefois. Medecins, saints et sorciers aux XVII e et XVIII e siecles*, Paris, 1995, p. 18.
[2]François Lebrun - *op. cit.*, p. 186.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

că societatea în care își are loc subiectul devine factorul care condiționează formarea tipurilor de reacție individuală față de durere și, de aceea, cunoașterea atitudinilor grupului față de durere este extrem de importantă pentru a înțelege reacția individului; mai mult decât atât, sistemul valorilor culturale ale unei societăți reprezintă principalul punct de referință pentru înțelegerea și interpretarea noțiunilor de sănătate și boală[1].

Amenințările continue la adresa sănătății, fie individuale - bolile de orice fel - fie colective - epidemiile, războaiele - culminând cu moartea, au determinat specializarea unor persoane care să coordoneze și să perpetueze reacțiile magico-religioase de răspuns la stimulii maladivi, prin ritualizarea maleficului. În această sferă de performeri se încadrează terapeuții populari, care, în colectivitatea tradițională, au avut tendința de a contura chiar o anume categorie profesională distinctă nu doar prin „harul" posedat, ci și prin practicile curente sau rezultatele lor. Pentru că, deși se considera că doar privilegiații provoacă și coordonează aceste reacții magico-ritualice de răspuns la stimulii bolii și nenorocirilor, „grupul social este acela ce definește boala și participă la îngrijirea ei în cursul diferitelor ritualuri și ceremonii de însănătoșire"[2]. Acest lucru devine evident în cazul comunității rurale, ca principiu prim de perpetuare a vieții sociale, în condițiile în care, pentru societate, ca și pentru individ, sănătatea este bună și de dorit, boala, dimpotrivă, este un rău care trebuie înlăturat[3] (*Custodit vitam, qui custodit sanitatem* - își cruță viața cel ce-și cruță sănătatea).

Concret, ca modalitate exemplară, chiar arhetipală, de terapie, magia terapeutică se naște undeva între ocurențele ordinare ale bolilor, sterilității, morții și repetițiile sale extraordinare; atunci când nenorocirile apar la distanțe temporale sau spațiale diferite, ele pot fi explicate una câte una, fie ca întâmplări ale destinului, fie pot fi acceptate într-o succesiune mai largă de evenimente, dintre care cele mai multe - pozitive. „L'attaque de sorcellerie, elle, met en forme le

---

[1]Grigore Gr. Popescu - *Sociologia medicinei*, București, 1976, p. 86.
[2]M.G. Field - *Stabilité et changement dans le systeme médical de la societé contémporaine*, Geneve, 1969, p. 27.
[3]E. Durkeim - *Regulile metodei sociologice*, București, 1974, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

malheur qui se répete et qui atteint au hasard les personnes et les biens d'un ménage ensorcellé^[1]. Astfel de episoade care se succed la intervale mici sau care evoluează în episoade cu o anumită legătură între ele scapă setului de explicații pe care omul societății tradiționale le are de obicei la dispoziție. Omul aflat în astfel de situații de criză, generate de factori ce scapă înțelegerii imediate, trebuie să apeleze la specialiști care, mai întâi, să-i interpreteze și să-i explice împrejurarea, iar apoi să rezolve cauza și să vindece pacientul[2].

În actul vindecării ritualice, așa cum este clasat de cele mai mult ori în societatea tradițională, identitatea terapeutului se construiește în raporturile cu ceilalți (performeri, și ei, ai actului psihoterapeutic sau simpli pacienți). Ori, se știe că activitatea rituală, fie ea periodică, fie ocazională, se constituie, pe o scală etnologică, într-o semnificativă producătoare de identitate, recunoscând mereu alteritatea[3]. Este scos la rampă, în asemenea ocazii, actorul principal al scenariului ritualic, fie că este vorba despre preot, magician sau baba-meșteră: „a vrea să stabilești raporturile care există între societate și maladie implică conceperea acesteia ca pe un eveniment care se produce într-un context social și care reflectă, într-un fel, legăturile dintre individ și anturajul său”[4].

Sistemul triplu articulat al vindecării

Urmarea unui astfel de mod de a privi și de a înțelege lumea este configurarea, în retorica populară despre vindecare, a unui sistem terapeutic triplu articulat: magic, religios și etnoiatric. Toate aceste interrelații stabilite implicit în ordine mentalitară între microcosmul uman și macrocosm, dublate de nevoi obiective generate de necesitatea imediată de a menține sau de a reface starea de sănătate, absolut indispensabilă, au generat o serie de tehnici de vindecare, mergând dinspre gândirea mitico-magică spre gândirea pozitivă, articulând astfel un sistem bine închegat de credințe, imagini, observații, obiceiuri, tradiții, leacuri, creionând concepția generală a poporului despre cuplul dihotomic sănătate / boală și posibilitățile de vindecare.

---

[1]Jeanne Favret - Saada - *Le malheur biologique et sa répétition*, în *Annales ESC*, nr 3 - 4 / 1971, p. 17.
[2]Jeanne Favret - Saada - *op. cit*., p. 18.
[3]Marc Augé are un întreg eseu pe această temă în Marc Augé - *La guerre des reves. Exercises d'ethno-fiction*, Paris, 1997, p. 23-26.
[4]Claudine Herzlich - *Medicina. Maladie și societate*, București, 1970, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Iar „ce credea țăranul român despre sănătate se vede cel mai direct în felul cum înțelegea fenomenul îmbolnăvirii și mijloacele de a restabili sănătatea”[1].

Pornim de la constatarea că, pentru lumea satului tradițional românesc, concepția terapeutică se articula pe trei repere, furnizate de tot atâtea modalități de a asimila lumea: magică, religioasă și empirică și că în funcție de aceste trei viziuni asupra lumii, aplicabile și procesului de vindecare, omul societății folclorice semantiza relațiile care îl puneau în armonie cu exteriorul. Emblematică pentru un astfel de sistem terapeutic tradițional tripartit ni se pare concluzia lui Tudor Pamfile, de la începutul secolului trecut: „sănătatea, care vine întâiu de la Dumnezeu, este averea de căpetenie, și pentru stăpânirea ei deplină, Românul își are rugăciunile sale creștinești și pe cele ilicite, care cântăresc deopotrivă. Când se vede primejduit, sau cere ajutorul lui Dumnezeu, sau se roagă spre îndurare, după cum vătămarea vine din partea diavolului și a omului, sau e o pedeapsă de la Dumnezeu. Când se vede însă singur, face și el ce poate, cu ajutorul cunoștințelor sale medicale”[2].

Vom asista așadar la o serie de rugăciuni, acatiste, slujbe, pomeniri, molitve rostite în biserică, la o serie de manifestări de fervoare ale pietății populare individuale sau colective - pelerinaje la locuri sfinte, vizite la mănăstiri, ctitorire de lăcașuri sfinte, la descântece și desfaceri, dar și la o serie de utilizări ritualice sau golite de ritualic și devenite doar automatisme terapeutice a unor plante, animale, minerale.

Despre același sistem triplu articulat vorbește magistral Vasile Băncilă, atunci când radiografiază concepțiile despre sănătate ale țăranului român: el pornește de la o descriere a îmbrăcămintei și alimentației românești, sugerând că cele două componente ale vieții cotidiene nu sunt doar mărci identitare naționale, ci se constituie și într-un soi de repere identitare în sistemul profilactic tradițional, prin raportul între componente, textură, formă, ținută, comoditate, mod de utilizare; urmează o discuție despre raportul dintre muncă și odihnă și

---

[1]Vasile Băncilă - *op. cit.,* p. 41.
[2]Tudor Pamfile - *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări, după datinile şi credinţele poporului român, adunate din comuna Ţepu (Tecuci),* Bucureşti, 1911, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

despre importanța capitală a curățeniei în prevenirea și combaterea bolilor; concluzia autorului este însă că, în funcție de cauzele bolilor, vindecarea se obține prin cele trei mijloace citate deja de noi și denumite de Băncilă: religioase („rugăciunea, care avea și ea mai multe forme...”), magice („descântece, dar trebuie să se facă deosebirea între acestea și farmece...”) și empirice („<<medicamente>> populare”)[1].

Se știe, de altfel, că grija pentru sănătate se manifesta la țăran prin tactici oarecum indirecte, de cele mai multe ori profilactice și menajante pentru sănătate: regimul alimentar cumpătat, cu multe posturi în care erau eliminate alimentele grase sau condimentate excesiv, băuturi consumate în cantități mici, ca medicament, îmbrăcămintea comodă și lucrată exclusiv din fibre naturale, spălatul rufelor cu leșie, întinsul hainelor de pat și a hainelor groase, iarna, pe garduri sau direct pe zăpadă, ca să înghețe, aerisirea pernelor și a celorlalte haine de pat, primăvara, prin expunerea lor la soare, văruitul și lipitul periodic al interioarelor locuite, munca în aer liber, odihna obligatorie de duminica și din timpul zilelor de sărbătoare („mai ales că îl ajutau și credința, sau chiar superstiția. Acesta a fost aportul calendarului la sănătatea poporului român. Act religios și totodată diplomatic, act de autoapărare, confuz ca idee, dar nu fără efect igienic”[2]).

Revenind la Pamfile, care și el alocă etiologiei două capitole speciale, pe care noi le-am numi „teologia bolii” și „magia bolii”, remediile („mijloace de luptă contra boalelor”) sugerate de acesta sunt, succint, următoarele: legăturile („amestecuri de substanțe aparținând unui regn sau mai multora, cari se pun pe partea de corp bolnavă”), frecăturile („se fac cu ulei sau untdetelemn”), băuturile și mâncările, scăldăturile, oblojelile, descântecele, vrăjile și farmecele[3].

Concluzia lui Pamfile, enunțată, așa cum spune data manuscrisă, la 3 septembrie 1910, este una extrem de actuală și ar trebui să dea de gândit încă multora dintre denigratorii rezervelor de știință populară care se găsesc închise în mărturiile folclorice sau celor

---

[1]Vsile Băncilă - *op. cit.*, p. 37-44.
[2]Vasile Băncilă - *op. cit.,* p. 41.
[3]Tudor Pamfile - *op. cit.*, p. 3-6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

care refuză să înțeleagă importanța leacurilor bătrânești: „se poate porni o luptă aprigă împotriva medicinei populare, dar în acea clipă trebuiesc două lucruri: s-o declarăm primejdioasă și apoi să avem ce pune în loc. Acea clipă ne pare încă foarte departe. În creierii munților omul nu-și poate afla cu ușurință nici doftorul (pus de ștat ca să oprească moartea spre a nu scădea birurile prin rărirea oamenilor), nici doftoria trebuincioasă”[1].

Desigur, pornind de la premisa că existența omului este, înainte de toate, corporală, este firesc ca răspunsurile la stimulii maladivi să fie biologice, anatomopatologice. Aceste răspunsuri oarecum apriorice ale corpului sunt dublate, însă, de răspunsuri culturale, determinate de grup, societate, cultură, civilizație. Răspunsurile la momentele dominate de boală trebuie filtrate cultural, pentru că, de cele mai multe ori, comportamentul patologic este secondat de pulsiuni ale unui comportament cultural determinat de tradiție. Sintetizând și generalizând la dimensiunile istorice, vom avea așadar reacții multiple, toate însă dublate de o componentă socială și una culturală:

a) reacția magică, ce presupune practici prin care spiritele rele, considerate ca răspunzătoare de provocarea bolii, se încearcă să fie îmblânzite, îmbunate, printr-o ritualizare a vindecării, când boala este personificată în virtutea unei logici animiste sau a gândirii magice, ce consideră că lumea este guvernată și după resorturi nevăzute, care pot fi anihilate sau supradimensionate. Boala e adusă de zei, trimisă de diavol ori de moroi, strigoi etc.; asistăm așadar la o antropomorfizare a sistemului cauzal al maladiei, ceea ce provoacă un instrumentalism al reacției magice față de ea, în virtutea necesității de *a face ceva*, în ordinea demersurilor ritualice curative; stările de nesiguranță ale individului sau ale societății se condensează într-o optică a nesiguranței, care culminează cu dorința omului de a-și procura rezultate favorabile într-un climat de periculozitate și angoasă. Sunt astfel antrenate capacități fizice și spirituale, normale și paranormale, sociale și magice;

---

[1]Tudor Pamfile - *op. cit.*, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

b) reacția religioasă, care dezvoltă o pasivitate mai mare decât practicile magice, orientată spre resemnare; activează scenarii noninstrumentale; cunoaște un apogeu în Evul Mediu, când atitudinea religioasă față de boală aproape se instituționalizează, bolile și infirmitățile fiind atribuite exclusiv săvârșirii de păcate față de divinitate, dar persistă, sub multiple forme de manifestare și în viața spirituală a comunității folclorice;
c) reacția terapeutică, populară, care face ca bolnavul să aibă o încredere desăvârșită în tămăduitorul său, și pe care o regăsim în medicina tradițională, bazată efectiv pe eficacitatea simbolică și pe credință nețărmurită în actul de vindecare;
d) reacția tehnologică, științifică, proprie medicinei moderne, care oferă remediile dintre cele mai diverse pentru sănătatea corpului, văzut de data aceasta ca o mașină ce funcționează datorită subansamblurilor componente;

Primele trei reacții sunt specifice zonei folclorice a devenirii, în vreme ce ultima, cea tehnologică, este prin excelență o atitudine a societății industrializate. Observația etnologică acreditează ideea că, *in praxi*, de cele mai multe ori asistăm la un sincretism al acestor reacții, ceea ce conduce la un răspuns complex, în care sunt coroborate diverse tendințe terapeutice; ceea ce le conferă însă unitate interioară este perpetua raportare a sinelui bolnav la natura înconjurătoare, la cosmosul armonic. Acceptăm astfel că „experiența medicală a omului a fost de la începutul acestuia pe lume, ca rod al instinctului (...). Întreaga osatură funcțională a biosferei se sprijină pe el. Instinctul amintește de timpul când omul și natura formau un tot, având oarecum o economie comună sau funcții comune. Medicina populară a pornit din acest stadiu. Ea pune o problemă mare de gnoseologie și chiar de cosmologie”[1].

Un ritual de terapie colectivă: cămașa ciumii

În urma unor decantări succesive, putem argumenta observația că ansamblul echilibrării sănătății prin eliminarea bolii, în fapt *sistemul tradițional terapeutic românesc*, se clădește într-o triplă

[1]Vasile Băncilă - *op. cit.,* p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

intersecție matricealǎ, fundamentatǎ pe tot atâtea etiologii și momente provocatoare de boalǎ: *magia, religia* și *medicina empiricǎ*. Aplicarea unor chestionare structurate pe mai multe paliere de cercetare - câmpul mentalitar al sǎnǎtǎții (geneza, menținerea) și bolii (de unde provin, cine le direcționeazǎ), agenți terapeuți și antiterapeuți (consacrați sau accidentali), terapeuți umani și supraumani, modalitǎți de vindecare magice, religioase, etnobotanice, medicale, efecte în plan social, economic și cultural al bolilor, statutul bolnavului, recompense pentru redobândirea sǎnǎtǎții și practici de menținere a ei - în câteva dintre satele cercetate, au relevat aceastǎ dispoziție tripartitǎ a remediilor curative.

Centrându-ne, desigur, atenția, pe cultura popularǎ, am considerat cǎ metafora *cǎmǎșii ciumei* este una potrivitǎ ca interfațǎ a atitudinilor comunitǎții folclorice fațǎ de sǎnǎtate. *Ciuma* a fost mereu unul dintre „semnele“ (semiotic vorbind) cele mai nefaste ale ideii de boalǎ, ea acoperind o matrice maximalǎ: probabil nici o boalǎ – poate exceptând acea absolut specialǎ manifestare maladivǎ nedefinitǎ clar, dar extrem de elasticǎ și de penetrantǎ, a *deochiului* – nu a suscitat atât de multe preocupǎri, atitudini, credințe, practici, cum a fǎcut-o ciuma, groaznicul flagel al morții. Am ales acest exemplu metaforic, pentru cǎ el ne-a servit de trei ori:

- o datǎ, pentru a defini constatarea cǎ bolile se situeazǎ în modelul tradițional de prezentare și reprezentare a bolii sub dublu aspect, vizibil și invizibil, palpabil și susceptibil, fizic și psihic, organic și mental, biologic și psihologic (vaporii și miresmele pestilențiale pot provoca ciuma, dar și nemulțumirea babei – ciumǎ, care trece pe la hotare, la fel ca microbi, virușі sau alte mici vietǎți în care omul simplu nu prea crede...; ciuma conduce la afectarea fizicǎ a organismului și omul poate muri, dar mici simptome ale „stǎrii de rǎu“ care ar putea anunța ciuma pot fi anihilate dacǎ se țese o cǎmașǎ pentru ciumǎ sau dacǎ Sfântul Haralambie, sfântul care „rǎspunde“ de ciumǎ, este îmbunat și „ținut“...);
- a doua oarǎ, pentru cǎ discursul popular despre ciumǎ acoperǎ întreaga paletǎ tripartitǎ a remediilor pentru boalǎ: magice

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

(cunoscutul procedeu de confecționare a *cămășii ciumei*, jertfele simbolice pentru ciumă sau gesturile magice de alungare a acesteia în exteriorul unui cerc imaginar al hotarelor), religioase (rugăciuni speciale pentru ciumă, „alocarea“ unui sfânt terapeut care să păzească ciuma și căruia i se „păzește“ o mare sărbătoare; să nu uităm, de altfel, că la procesiunea cămășii, la hotare, participa și preotul, care spunea rugăciuni, în preajma praporilor) și medicale (măsuri de profilaxie și igienă stipulate prin lege încă de acum două secole, cu mare impact în societatea tradițională);

- a treia oară, pentru că boli și obsesii maladive precum ciuma planează și asupra pacientului contemporan, iar societatea nu încetează să țeasă în continuare *cămăși pentru ciumă*, în speranța unei sănătăți totale și definitive. Nu ne gândim doar la faptul că, în arealul cercetat cu precădere, ultima cămașă pentru ciumă atestată de un etnograf datează din... 1986, adică dintr-un moment în care părea că revoluția sanitară și medicală fusese de mult încheiată, și nici la constatarea că procesul magic citat mai are încă asemenea grad de penetrație în credința unanimă în eficiența gestului ritual colectiv, încât ne așteptăm să reapară oricând, în ciuda progreselor medicinii; ne gândim, mai degrabă, la o reconfigurare a lucrurilor, la reorientarea pacientului modern către site-urile în care sunt prezentate frumos colorat leacurile magice infailibile, la pelerinajele în scop terapeutic la Lourdes sau Medjugorie, la tot mai frecventele ședințe de exorcizare individuală sau publică, la frecventarea cu asiduitate a cabinetelor țigăncilor modernizate sau a clarvăzătorilor terapeuți și, nu în ultimul rând, la reconsiderarea elementelor de medicină tradițională sub titulatura extrem de sugestivă a *medicinii alternative*.

Așadar, extensiile terapeutice cuprind întreaga comunitate în cazul unui obicei atestat până nu demult în satele din Sălaj[1], ridicând astfel omniterapia la nivelul unei practici magice cu repercusiuni în

[1]în *Forme tradiționale de viață țărănească* Gheorghe Șișeștean atestă o performare relativ recentă a „cămășii ciumei” readusă în actualitate în satul Răstolțu Deșert în anul 1984, când în sat a izbucnit o epidemie printre animale (p. 88).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

viața socială și economică a întregului grup, marcând chiar coordonatele demografiei comunitare. Ne referim la stoparea epidemiilor la oameni și animale prin expunerea la hotare a *cămășii ciumei*.

Performarea actului magico-terapeutic comunitar pornește din activarea unor cadre ale mentalității de tip arhaic, generatoarea unui imaginar productiv pentru situațiile critice, cum este cel a bolii; în context, se considera că ciuma era „o femeie urâtă și bătrână, care aducea moartea și boala. Ea avea o cămașă care-i acoperea tot corpul, că era tare păroasă, ziceau oamenii, și când i se strica cămașa, atunci intra în sat și aducea cu ea boala, de-aia îi țeseau cămașă și i-o lăsau la hotar, să nu mai intre în sat”[1]. De cealaltă parte a ecuației terapeutice, și sănătatea este tot feminin antropomorfizată. Un descântec cules pe Valea Someșului debutează cu salutul „doamnei” sănătății:

„Bună seara, doamnă mare
Sănătate trecătoare,
Șezi la noi, dac-ai vinit”[2].

Într-un astfel de orizont antropomorfizat, rezolvarea este cea a însușirii unei cămăși simbolice; contactul corpului cu acest obiect de îmbrăcăminte pune în funcțiune resorturi ale procesului de similitudine magică, astfel încât piesa de îmbrăcăminte poate fi un centru de polarizare pentru performări magico-terapeutice.

În simbolistica folclorică, unul dintre elementele de bază în asigurarea protecției corpului fizic, și, deci, prin extensie, a individului în general, este tocmai cămașa. Piesă de îmbrăcăminte intim legată de corp, considerată, chiar, o a doua piele a omului, cămașa se aliniază perfect legii contiguității magice: farmecele, vrăjile și „aruncăturile” direcționate asupra cămășii sunt, de fapt, transmise, prin contactul cămășii cu corpul, posesorului ei. Cămașa se poate transforma într-o marca identitară pentru purtătorul ei, având chiar capacitatea de a-l substitui pe acesta. Astfel, în secvențele terapeutice efectuate la hotare, prin *luarea urmei*, dacă bolnavul nu se poate deplasa, locul lui poate fi luat de propria-i cămașă.

---

[1]inf. Cozma Sâmpetrean, Hida - Sălaj.
[2]inf . Nastasia Oltean, Rus - Sălaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Obiectul de îmbrăcăminte aflat în contact direct și permanent cu trupul devine un „instrument eficace al magiei contagioase, efectuate în scopuri benefice sau malefice asupra purtătorului ei”[1]. Nu întâmplător, cămașa este utilizată și în situații atipice de boală, cum sunt bolile copiilor, pentru ca, ulterior, extrapolarea să se ridice la nivelul celei mai cumplite boli, ciuma: „când era boală, lega cămășuța copilului de maiul cu care se băteau hainele la lăut și să arunca maiul cu kimeșea păstă casă și unde cădea, acolo o îngropa că zicea că acolo îngroapă răul. Da nu se mai îmbolnăvea copilul și-i trecea orice boală. Mama făcea așe și tare bine ne tămădea. Iară când mureau mulți oameni și animale de ciumă, atunce să făcea cămașa ciumii, da aia nu era a nimănui, că atunci să făcea numa, într-o noapte, să moară ciuma. Și tăt așe să îngropa ca și kimeșuța copilului, da nu păstă casă, ci în hotaru satului”[2].

Punerea în act este relativ unitară pe teritorii extinse: „se țese cămașa și se pune într-un vârf de par, așezat la marginea hotarului”. Totuși, dacă ciuma a intrat în sat, „12 fete și 12 flăcăi sunt puși în fața unui plug și se trage o brazdă de-a lungul hotarului satului. Așa fac locuitorii Muncelului, dar, în 1892, după cum povestește preotul din sat, în zilele următoare au murit mai mulți oameni. Cauza a fost că tinerii plugari erau păcătoși”[3].

Conotațiile morale merg către menținerea unei etici religioase sănătoase: „rugăciunea pântru ciumă este adresată direct Tatălui ceresc, că ciuma o fost o pedeapsă dată special pentru oameni dă Dumnezeu și Moise o mijlocit să oprească ciuma; ciuma e blestem, ca lepra și nu se pot vindeca numai prin preot, oricât ar fi de înaintată medicina, nu le poate vindeca numai un preot curat care lucrează după biblie. Că și Cristos o vindecat oamenii de lepră iar după aia i-o îndemnat pă oameni să să ducă la preot. Oamenii zic că ciuma îi o femeie urâtă care aduce rele și moarte. Cămașa ciumii era făcută tăt de

---

[1]Ivan Ivseev - *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, 1999, p. 85.
[2]inf. Mihăilă Rozalia, Valea Lungă - Sălaj.
[3]Francisc Kiss - *Credințe populare din județul Sălaj culese de Joseph Kadar până în anul 1892*, Acta Musei Porolissensis, XIX / 1995, p. 530.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

creştini, de femei curate. Să aduna norodul şi să mergea cu cămaşa pântru ciumă la hotar, cu preaporii şi cu popa şi să cânta şi să ruga"[1].

Scenariul magico-ritualic se pliază pe toate reperele magiforme, din seria numerelor predestinate, a curăţeniei rituale sau a spaţio-temporalităţii consacrate: „dacă înainte se întâmpla să moară nu număr mai mare de vite sau oameni, drept măsură pentru înlăturarea bolii se făcea cămaşa ciumii. Cămaşa aceasta se făcea în felul următor: se adunau şapte femei într-o seară, care torceau, ţeseau şi coseau o cămaşă. După ce se rugau în jurul ei, cămaşa era dusă şi îngropată în al şaptelea hotar în timpul aceleiaşi nopţi"[2]. Interesant este şi modul de expunere a cămăşii, alături de o serie de tertipuri pentru ademenirea ciumei: „apoi vinea ciuma şi distrujea tot. Atunci îi făceau kimeşe, şi o duceau între hotară, unde era cruce dă drum. Îi puneau acolo kimeşea, pă o măsuţă, şi-i mai lăsau şi o bucată dă pâine şi on păhar de vin"[3]. „Băsamă acolo la hotar vine ciuma şi o ia, că n-o mai află pă când mărg să ducă scauănu d-acolo. Io îmi aduc aminte când o pus scauănu cu kimeşea pă mejia dântre Boian şi Cizer, între hotară"[4]; „după ce kimeşea e făcută de nouă muieri bătrâne şi iertate, o duce-ntre hotară şi o pune pă on scauăn. Ea să face atunci când moare iosagu în sat"[5].

Finalizarea cămăşii într-o singură noapte conferă puteri magice nebănuite acestui obiect, dat fiind faptul că, în grila de decriptare magică arhetipală, condensarea unui proces într-o unitate minimală de timp presupune investirea acestuia cu caractere ale singularităţii şi ale unei energii suplimentare.

Condiţionarea temporală se leagă de cea actanţială: numărul magic de femei - uneori bătrâne, iertate, personajele care în mod normal performează actele magice, alteori tinere, pure, lipsite de păcat - în fapt 3, 7, 9, 12, în funcţie de zonă, face trecerea de la unicitatea cămăşii care se ţese într-o singură noapte, la universalitatea protecţiei acesteia, care se răsfrânge asupra întregii comunităţi, pentru că, în anumite cazuri, consemnate de literatura etnografică, înainte de expunerea cămăşii la hotare, prin ea trecea întregul sat, într-un demers

---

[1]inf. Cozma Sâmpetrean, Hida - Sălaj.
[2]Ioan Noja - *Schiţă monografică a satului Sânmihaiul Almaşului*, lucrare de diplomă 1978, p. 23.
[3]inf. Alexandru |erban, Meseşenii de Sus - Sălaj.
[4]inf. Ileana Crişan, Cizer - Sălaj.
[5]inf. Valeria Moisi, Valcău de Jos - Sălaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de terapie individuală, decupată din cea generală, colectivă, comunitară; mai mult, trecerea simbolică prin cămașă se făcea în ordine inversă, adică dinspre guler spre poale, gest magic simbolizând moartea și renașterea[1], adică succesul deplin al demersului terapeutic.

Sincretismul magico-religios este maxim la nivelul performării acestui tip de act terapeutic. Geneza și scheletul actului sunt conforme principiilor magiei terapeutice, dar elementele de religie fac din proces unul de sinteză, caracteristic pentru pietatea populară așa cum este ea definită de plaja largă a religiei populare. Micile amănunte ale procedeului terapeutic ce angrenează în derularea sa întreaga comunitate - argumentând ideea de norod ce merge la hotare întocmai ca la sfințirea acestora de Rusalii - denotă implicația maximă a insiderilor în rezolvarea cazurilor de dezechilibre care afectează întreaga comunitate, dar și apelul la remedii compozite.

Participarea colectivă la ceea ce psihoterapia modernă ar numi *terapie de grup*, este perfect explicabilă în condițiile în care ciuma a reprezentat, mai bine de un mileniu, cel mai cumplit flagel care a dezechilibrat lumea. De aici pornește și productivitatea maximă a imaginarului colectiv referitor la ravagiile acestei cumplite maladii, precum și varietatea terapiilor adiacente. Cele mai multe dintre mărturisirile citate în culegerile de folclor vorbesc despre un triptic fatal: Ciuma, Holera și Moartea, toate trei femei urâte, babe, viclene, mereu decise să atragă oamenii nevinovați în capcane fatale[2]. Boală temută, unanim personificată macabru - portretul promovat de culegerea de folclor medical a lui Candrea a rămas unul de referință: „cap ca de om, coarne ca de bou, și coadă ca de șarpe, în vârful căreia se află un ghimpe mare, cu care înghimpă oamenii și-i umple de boală”[3] - ciuma a canalizat atenția vindecătorilor din lumea satului către remedii urgente, imperioase și drastice, în conformitate cu dimensiunile sociale ale ravagiilor.

Istoria orală consemnează terapii individuale, dar mai ales terapii colective, care merg progresiv, descriind un areal terapeutic masiv ritualizat; prima treaptă a acestui areal terapeutic este

---

[1]Ion Ghinoiu - *Panteonul românesc. Dicționar*, București, 2001, p. 49.
[2]I. A. Candrea - *op. cit.,* p. 159.
[3]I. A. Candrea - *op. cit*., p. 162.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

subordonată lingvisticii și are acoperire în capacitatea taumaturgică a verbului și în utilizarea eufemismelor verbale: la fel ca toate bolile, și ciuma are câteva denumiri politicoase, măgulitoare, care să-i potolească pornirile malefice (Maica Bătrână, Alba, Frumoasa, Maica Călătoarea).

Următoarele două trepte țin cont de nevoile unei ciume personificate, umanizate: alimentația și îmbrăcămintea; în ideea că ciuma înfometată și-ar putea potoli foamea cu victime umane sau animale, se încearcă substituția acestora cu ospețe organizate la marginea satului, pentru ca ciuma nici măcar să nu intre în sat, sau, în cazuri mai modeste, i se scoate în hotar o masuță cu un pahar de vin și o bucată de pâine; trebuie să menționăm că nu este o practică individualizatoare pentru această boală, pentru că, reîntorcându-ne la textele poetice ale descântecelor de boală, putem observa că toate bolile de care bolnavul este descântat sunt trimise cât mai departe de casa victimei, în locuri nelocuite unde li se oferă acestora ospețe cu mese întinse; același resort stă și la baza pregătirii unei îmbrăcăminți adecvate: o cămașă albă, lucrată în condiții de excepție și în contexte condiționate de gravitatea bolii, de care ciuma să fie mulțumită; considerăm că asistăm aici la un început de personalizare a procedeelor magice, pentru că, printre toate celelalte cămăși utilizate în diferite ocazii, există o cămașă specială care poartă numele sugestiv și restrictiv de *cămașa ciumii*.

Există și un al patrulea palier al terapiei comunitare, cel al protecției punctuale, individualizate, geografice, a întregului spațiu social; trebuie să vorbim aici de o rafinare a procedeelor de individualizare a unei terapii special performată pentru ciumă, care presupune scenarii complicate, complexe, care merg chiar până la sacrificii umane. Ne gândim fie la trasarea unei brazde de pământ în exteriorul satului (și ea presupunând actanți de o puritate exemplară, precum și condiționări temporale), fie la ridicarea unui *priapos* (imaginea sculptată în lemn a unui zeu local sau spirit tutelar dendromorf[1]), așa cum povestesc călătorii străini că ar fi văzut la

[1]Ivan Evseev - *op. cit*., p. 99.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mijlocul secolului XVII în Moldova[1], fie la jertfele animale și umane, întocmai ca în antichitate, dacă ar fi să cităm una dintre sursele lui Candrea[2].

Alungarea ciumei la hotare, izolarea și anihilarea sa prin mijloace specifice actului magic, se apropie de o formulă de exorcism magico-religios. În aceeași ordine mentalitară trebuie văzute și procesiunile la moaște: istoria consemnează că la București au fost aduse, la 1 mai 1765, moaștele Sfântului Grigore Decapolitul, de la mănăstirea Bistrița, pentru a stăvili „năprasnica moarte a ciumei". Procesiunea prin capitală și expunerea moaștelor este dublată de „rugăciuni pentru câștigarea blagosloveniei", pentru stingerea focarelor din ciumă prin milostivirea lui Dumnezeu[3], în aceeași sinteză de elemente magice și religioase. Aceste observații determină receptarea procedeelor de anihilare magico-religioasă a ciumei ca fiind acte de terapie colectivă, menite să anihileze dezechilibrele dintre o întreagă comunitate și o prezență malefică generatoare de boli și moarte, supradimensionând astfel ideea de terapie; așa cum am demonstrat deja, aceasta este una dintre ipostazele care scot actul terapeutic din privat, pentru a-l plasa în social, în comunitar.

NOTĂ: Textul de mai sus a apărut, în diverse fragmente, în volumele IV și V din seria *Satele sălăjene și poveștile lor (*vol. III **CĂMAȘA CIUMEI. Mentalitate și praxis magico-ritual în satele sălăjene,** vol. IV **ÎNFRÂNGEREA BOLII: SĂNĂTATEA REFĂCUTĂ. Orizontul magico-ritual al satului sălăjean**), Editura Caiete Silvane, Editura Etnologică, Zalău – București, 2015 – 2017.

---

[1] „Ridicaseră priapos la toate răspântiile drumurilor cu următoare figură: țăranii tăiaseră un stejar foarte mare, căruia meșterii îi dăduseră formă de față omenească și puseră picioare și mâini. Statuia aceasta primejdioasă ținea în mâna dreaptă un sceptru, adică un arc întins cu două săgeți, în mâna stângă cu o lance care vibrând părea că amenință cu lovitura^, în credința că ciuma care bântuia la hotarele Transilvaniei nu va intra în Moldova (V. A. Urechia - *Codicele Bandinus*, în Analele Academiei Române, Secțiunea istorie, VXI, p. 56-57).

[2] „Într-un sat, dacă a văzut că nu mai scapă de ciumă oamenii au luat un băiat voinic, i-au făcut o groapă în pământ, adică cât el și strâmtă așa, ca să poată sta un om în picioare. Au luat apoi băiatul, l-au pus în groapă și au pus pământ peste el de viu, și el a murit acolo. Așa a scăpat satul de ciumă^ (I. A. Candrea – *op. cit.*, p. 169).

[3] Doru Radosav - *Sentimentul religios la români*, Cluj Napoca, 1997, p. 264-269.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Sărbătoarea sărbătorilor: Paştele. O introspecţie în memoria satului sălăjean de altădată

Olimpia MUREŞAN,
Muzeograf, Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Zalău

Sărbătoarea Paştelui este considerată cea mai însemnată, mai mare şi mai sfântă sărbătoare de peste an, numită şi Învierea Domnului. În Sălaj, multe din tradiţiile şi obiceiurile legate de această sărbătoare s-au păstrat şi sunt conservate de locuitorii satelor, arătând încă o dată legătura strânsă cu pământul şi divinitatea. Multe dintre aceste tradiţii vechi transmise din generaţie în generaţie se împletesc cu obiceiuri şi credinţe eterogene, în care elementele laice coexistă cu cele religioase.

În satele din Sălaj această sărbătoare este mult aşteptată şi îndelung pregătită, atât spiritual prin post şi rugăciune cât şi prin curăţirea casei, toată gospodăria trebuia să fie curată şi pregătită aşa cum se cuvine pentru primirea sărbătorii.

În preajma Paştilor tătdeauna văruiem în casă. Să văruie să hie curat. Văruiem cu var alb şi băgam şi on ptic de mnierâială, cum vroiei să hie de frumos. Varu îl punem înt-on ciubăr, punem două, tri găleţi de apă să hiarbă el de măgan, aşe să încălze de ieşeu bulbuci. Învârtem cu o botă. Să scoteu tăte afară, masa, paturile şi să dădeu cu fotoghin, le unjem fain. Ferestrile la vale merem cu ele şi le spălam, aşe să făceu de fain, erau mnicuţă, le luam din ţâţâni şi ca luna le făcem la vale[1].

”Săptămâna Albă” era numită prima săptămână de intrare în Postul Mare în care nu se mânca carne, erau permise doar ouă, lapte şi produse din lapte. Această săptămână se termina cu Duminica Lăsatului de Sec care, cândva, era o adevărată sărbătoare familială la care se pregăteau foarte multe feluri de mâncare, se mânca pe săturate din toate bucatele pentru a nu-i fi dor în post de alimentele de frupt. Nimeni nu trebuia să fie supărat, certat, toţi trebuiau să se împace între ei şi să se omenească.

[1] Inf. Potra Maria, n. 1935, Fildu de Jos, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La Lăsare de Săc să făce mâncare mai bună, să tăie o galiţă, să făce plăcintă, apoi să băga în post. Ne păre bine când ne făce piroşte cu păsat[1].

La Lăsare de săc să făce câte mâncări îs bune tăte, ce era mai bun, să tăie găină, să făce supă, pancove, cozonac, merem cu blidu în uliţă la muieri, stătem la portă cu farfuria şi servem[2].

De Lăsata Secului se făceau mâncăruri bune

Lăsata Secului - plăcintă cu brânză

*Înainte de a intra în Postu Paştelui să hierbeu vasăle cu leşie. Dumineca era Lăsatu de Săc şi sâmbăta sara le hierbem şi le punem bine. La Lăsare de Săc să făce on fel de ospăţ, atunci să făce plăcintă cu brânză, asta era şi supă pă carne. Apoi intrai în post, da, dacă rămâne mâncare de dulce din duminica ceie, nu să arunca, lunea nu să mânca, da să mânca marţa. Copiii, bolnavii şi bătrânii n-au post. Zâce că-i păcat să te înfrânezi forţat***.**[3]

Când începe postu, spălam tăte vasăle cu leşie cu o zî nainte. Adunam vasăle tăte, tăte şi le leşiem. Lingurile de lemn le spălam cu sodă. Masa o spălam tătă. Aşe zâceu bătrânii că trăbuie să ţânem post pântru Isus Cristos că o fost răstignit pă cruce şi şi-o dat sufletu pântu păcatile noste. Nu trăbuie să rămâie nici o urmă de unsore pă mnică. De acole începând nu să mai făce numa mâncare de post, până-n zâua de Paşti nu mai mâncam de dulce. Ne făcem păsulă cu zamă, îi mai bună mâncarea de post[4].

Curăţenia casei era urmată de curăţenia trupească: atât fizică cât şi interioară. Înnoirea, tradiţia ca în ziua de Paşti oamenii să

[1] Inf. Berbecar Veronica, n. 1935, Şeredei, Sălaj, 2016
[2] Inf. Vid Maria, n. 1930, Brâglez, Sălaj, 2017
[3] Inf. Pop Maria, n. 1937, Hăşmaş, Sălaj, 2017
[4] Inf. Cosma Floare, n. 1934, Fildu de Jos, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

îmbrace veşminte noi, constituie un mijloc de a exterioriza, într-o formă vizibilă, schimbarea interioară, sufletească, a fiecărui credincios. Astfel, femeile erau cele care se preocupau ca fiecare membru din familie, dar în special copiii să aibă haine curate sau haine noi de Paşti.

Până la Paşti tăte muierile aveu război, până la Paşti trăbuie să aivă batăr o haină nouă, mai ales pruncii[1].

După Crăciun punem războiu şi ţesem până la Paşti, că începe lucru. De Paşti trăbuie să ai chemeşe nouă, de era tort în tort, aşe o purtai[2].

Coptiii trăbuie să aibă haine noi de Paşti. Odată am avut o rotie de pânză, o chemeşe aşe lungă din pânză ţăsută şi mi-o feştit mămuca şi cu aceie am fost de Paşti, nu uit în veci[3].

De Paşti cam tăţi trăbuie să aibă haine noi, mai ales pruncii, tinerii. Ţâi minte că înt-on an, înainte de Paşti, am fost la Carei şi mi-o luat o mătase faină cu nişte boboci roşii şi mi-am făcut on viganău fain, cu ala am fost de Paşti în anu ala. Unii îşi cumpărau, alţii aveu ţăsute, care cum[4].

De Paşti, chiar dacă am fost 8 fraţi, ne făce ceva nou la tăţi: o chemeşă, o încălţâie, hie ce şi o batistă dacă ne lua, aceie era nouă de Paşti. Fetile feciore îşi coseu haine de alea faine, spăcel fain cosut şi pindileu cosut pă la pole. Aşe de mândre erau fetile îmbrăcate la Paşti[5].

Atunci ne făce la prunci hane noi, să ţăse înainte de Paşti să ne facă hane, la noi, la prunci ne făce ***şoloari (*** *pantaloni de pânză), îi vopse on pticuţ. Io am avut la tăte Paştile, mama ne făce la tăţi, am fost 8 prunci. La fete le lua năfrămi şi* ***fontă (*** *primă colorată)*[6].

În primele secole creştine, cu ocazia sărbătorii pascale erau botezaţi catehumenii. Despre aceştia se spunea că îmbrăcau „haina luminii”, botezul însuşi numindu-se *iluminare.* Ei îmbrăcau veşminte

[1] Inf. Sava Borz, n. 1932, Meseşenii de Sus, Sălaj, 2017
[2] Inf. Blaga Mărioara, n. 1950, Cosniciu de Sus, Sălaj, 2018
[3] Inf. Tiptiş Maria, n. 1946, Fildu de Mijloc, Sălaj, 2018
[4] Inf. Jula Terezia, n. 1946, Sighetu-Silvaniei, Sălaj, 2018
[5] Inf. Iuhoş Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019
[6] Inf. Ţico Petru, n. 1940, Ruginoasa, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de culoare albă, confecţionate special pentru acest eveniment[1]. Unele sate din Sălaj (Surduc), mai păstrează acest obicei:

La Paşti, tăte femeile să îmbracă cu hanile cu care s-o cununat, tătă lumea îi albă, că aşe-i Învierea, înjerii-s albi[2].

Săptămâna Mare începea din Duminica Florilor când se sfinţesc prin rugăciune şi stropirea cu agheasmă ramuri înmugurite de salcie sau „mâţişoare”, care, se împart creştinilor. Cu aceste ramuri verzi îşi împodobesc apoi acasă icoanele, uşile sau ferestrele. Aceste ramuri sfinţite au puteri tămăduitoare şi apotropaice: *îi bine să te încinji cu ramuri de salcie pă care îl dore mnijlocu. Mâtâşorile sfinţâte să aprind când îi vreme gre, să să împrăştie norii şi apără şi casa de duhuri necurate*[3]

La Stauru Florilor era on bătrân la Frânceni care strânje crenjile din cimitir uscate şi făce on foc mare în cimitir. Noi copiii stătem rotă lângă foc şi aşteptam şi vineu femeile şi ne dădeu colăcei, unu ne dăde bombone, aşe ne bucuram şi ne sculam a doua zî demineaţa şi merem iară să cotăm pă jos ce mai pierdeu alţi coptii.[4]

La Duminica Florilor să dau măţâşore la biserică, alea să ţân în casă pântu vreme re, să pun la icoană sau la oglindă.[5]

De Florii mergeau femeile cu oala de lut cu tăieţei în lapte şi le dădeau copiilor în blide de lut la cimitir. Puneau oalele pe mese de piatră[6].

În dimineaţa de Florii, în zorii zâlei, mere popa şi coptiii mereu la fiecare mormânt din cimitir şi zâce on Tată Nost şi prime fiecare on cocuţ. Atunci eram dornici de pâine, nu ca amu[7].

La Duminica Florilor atunci să mărturiseau tinerii iar bătrânii să mărturiseau sâmbăta şi să cuminecau în ziua de Paşti[8].

---

[1] Sabina Ispas, *De Paşti,* în *Poveştile Paştelui. Tradiţii vii din Ţinutul Bistriţa-Năsăud*, Menuţ Maximilian, Lumea Credinţei, Bucureşti, 2019, p. 13-23
[2] Inf. Rablău Maria, n. 1941, Surduc, Sălaj, 2015
[3] Inf. Fărcaş Livia, n. 1949, Biuşa, Sălaj, 2016
[4] Inf. Lar Margareta, n. 1936, Gâlgău pe Someş, Sălaj, 2016
[5] Inf. Baidoc Maria, n. 1941, Meseşenii de Sus, Sălaj, 2017
[6] Inf. Bodea Silvia, n. 1938, Căpâlna, Sălaj, 2016
[7] Inf. Câmpean Iulica, n. 1925, Răstoci, Sălaj, 2016
[8] Inf. Iuhoş Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În unele sate din Sălaj, se obişnuia ca în Sâmbăta Florilor să se meargă la cimitir, la mormintele familiei şi să se împlânte mâţişoare pe fiecare mormânt, lângă cruce.

În Sâmbăta Florilor îi Luminaţia creştin-ortodoxă. Pă vremea părinţilor, când eram prunci, merem să înnoim mormintile: le săpam, ducem mâţâşoe, punem lângă cruce, pă mormânt şi aprindem o lumânare. Apoi, dumineca ne aducem mâţâşore sfinţâte, şi le punem la grindă[1].

În sâmbăta dinainte de Dumineca Florilor să mere la morminte, acuma mai recent, lumea mere la morminte, să curăţă on pic mormântu şi să pun mâţâşore şi preotu face o slujbă. Mâţâşorile să pun aşe la casă şi io am şi amu pusă la intrarea în casă, te fereşte de tunete, fuljere. Când îi vreme gre pui puf de ala pă lumânare ori pă jar în fiteu că să împrăşie norii[2].

În Sâmbăta Morţâlor, înainte de Dumineca Florilor să fac prinosă la cimitir, să aprind lumânări şi să duc mâţâcaşi şi să face slujbă acolo la cimitir şi să pominesc morţii. Care fac prinos, duc şi dau cozonac la prunci. Mâţâcaşii sfinţâţi să pun pă după icone, îi bine să-i ai la casă[3].

Sâmbăta, înainte de Duminica Florilor, tătă lumea mere la cimitir cu on braţ de ala de mâţâşore şi să împlântă pă morminte lângă cruce. Sâmbăta să mere în pădure după ele şi sara să traje clopotu şi atunci tătă lumea mere la cimitir şi le pune pă mormânt, atunci îi sâmbăta morţilor[4].

---

[1] Inf. Ţico Petru, n. 1940, Ruginoasa, Sălaj, 2019
[2] Inf. Demle Viorica, n. 1949, Buciumi, Sălaj, 2019
[3] Inf. Giurgiu Lucica, n. 1944, Tămaşa, Sălaj, 2019
[4] Inf. Silvia Şchiopului, n. 1936, Gălăşeni, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Biserica din Brusturi

Duminica Florilor, mâţişoare pe morminte

În viaţa creştinilor ortodocşi, posturile care preced marile sărbători, au o importanţă cu totul deosebită pentru că de ele este legat unul din actele centrale pe care ei le îndeplinesc în biserică, şi anume, împărtăşirea cu Trupul şi Sângele Domnului. Pentru creştinul ortodox nu se poate concepe împărtăşire fără post. Respectarea postului este o condiţie esenţială pentru împărtăşirea cu vrednicie. Postul negru este ţinut în credinţa că Dumnezeu îl va feri pe cel care posteşte de toate bolile, îl va face să fie sănătos şi să-i meargă bine tot anul. În ultima săptămână înainte de Paşti, cunoscută ca Săptămâna Patimilor bătrânii obişnuiau ca din seara Duminicii Floriilor să nu mai mânânce nimic până în Joia Mare, când, de regulă, se împărtăşeau, postul negru fiind continuat apoi până la Paşti. Alţii care nu puteau ţine post negru, mâncau în această perioadă doar pâine şi fructe uscate şi beau doar apă. Postul nu era înţeles numai prin abţinerea de la mâncare ci aveau grijă să nu vorbească mult sau urât, să nu se sfădească, să nu se supere pe nimeni.

Demult tăt postu Paştelui să poste şi unii nu mâncau de joi sara până duminică după slujba de Paşti şi să spovedeau atunci, în zâua de Paşti. Atunci îi tare bine. Tata mneu numa în zâua de Paşti să spovede. La noi, care să spovedesc în Postu Mare şi nu mânâncă în săptămâna mare de dulce, să cuminecă în zâua de Paşti. Atunci nu să

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mânâncă mmnică de sâmbătă sara până duminecă, după ce să cuminecă. Cine pote face îi tare bine, pântu sănătate, pântu tăt[1]*.*

Săptămâna Mare era cea mai gre, era care nu mâncau de joia sara după ce trăjeu clopotile de 12 ori până în zâua de Paşti, nici apă nu beu, ala îi **Postu Săc.** *Merem tăţi şi ne spovedem şi coptiii. În vinerea mare nu să mai traje clopotu, numa toca bate. Era bine să ţâi care puteu, pântu sănătate, pântu familie, asta îi on fel de jertfă. În Postu Mare merem în negru la beserică şi cu năframă neagră şi în biserică erau pusă ştergurí cusute cu negru şi popa cu haină neagră tăt postu*[2]*.*

Postu Paştelui era mai greu, tătă lumea poste, chiar şi coptiii. În Săptămâna Mare, care pute ţâne Postu lui Cristos şi io l-am ţânut de tri ori pântu coptii. Io nu mâncam de miercuri sara până la Înviere, nu bem nici apă şi zâcem rugăciuni. Îi greu de ţânut, nu oricine pote. Mai era care ţâne de joi sara până la Înviere[3]*.*

Socra me nu mânca mnică de joi sara până duminică demineaţa când lua paştile. Îi on post săc, nu beie nici apă, să ruga mai mult, ie tăt timpu ţâne aşe până cu on an, doi, înainte de a muri. Să spovedea şi să cumineca joia şi era curată, nu mai mânca mnică până lua paştile. Nu o zâs niciodată că i sete, că i fome, că-i obosâtă, că lucra cu mine tăte, făcem în cuptor, mâncăruri, de tăte. Erau mai credincioşi oaminii, aveu tăria di la Dumnezo

Io am ţânut din Joia Mare până în zâua de Paşti, de multe ori, fie primit! Nu îmi era greu, am putut. Am ţânut pântu casă, pântu sănătate, pântu păcate, câte nu face omu, îl supără pă Dumnezo. Aşe de fericită eram după ce trece Paştile şi mă aflam că am putut ţâne. Când ţânem aşe, sâmbăta sara ne mărturisem să ne potă cumineca. Tăt citem în cărţi de rugăciuni[4]*.*

Părinţii mei ţâneu tăte posturile şi bunicu, tata tatii, în Postu Mare nu mânca de joi sara de când trăjeu clopotile până-n zâua de

---

[1] Inf. Blaga Mărioara, n. 1950, Cosniciu de Sus, Sălaj, 2017
[2] Inf. Cosma Floare, n. 1934, Fildu de Jos, Sălaj, 2018
[3] Inf. Tiptiş Maria, n. 1946, Fildu de Mijloc, Sălaj, 2018
[4] Iuhoş Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Paşti, două zâle şi tri nopţi, în tăt anu, nici nu pute vorbi, tătdeauna, de când l-am ştiut io şi bunica o ţânut o dată[1].

Unchiu mneu, Văsălica din Rugă nu mânca mnică din Joia Mare până lua paşti. Ala zâce că-i post de iertare, Dumnezo îţi iartă tăte păcatile, n-ai mâncat, n-ai băut apă până ai luat paşti. O mai fost una, muierea lui Florea, o stat în Aghireş, aceie în tăt anu o ţânut şi o vinit aici la Silvia că o plătit Paştile, i-o ajutat la mâncare da, mnică n-o mâncat. Socra me ţâne tăte posturile cu tote că bărbatu ei era tare rău, n-o crezut. Dacă îţi pui nădejdea, Dumnezo te ajută, la orice post, dacă te încrezi...[2].

Maica bătrână poste tăt postu şi de joi sara până duminecă demineaţa nu mânca mnică, era post negru, pântru iertarea păcatelor. Şi io am ţânut de două ori, o dată când eram fată, aşe am slăbit atunci. Altă dată am ţânut după ce m-am măritat, aşe am vrut[3].

Mâncăruri post Fasole frecată

Plăcinte de post

Mâncăruri post - plăcintă cu verzături

Postul Paştelui era cea mai importantă perioadă de purificare interioară, postul fiind considerat ispăşire şi penitenţă, dar şi pregătirea pentru comuniunea cu divinitatea. Postul însă nu înseamnă numai abstinenţa de la unele alimente, ci şi stimularea spiritului uman şi orientarea lui în sens benefic. Pe fondul alimentar restrictiv comportamentul adecvat perioadei de post include rugăciunea, moralitatea şi norme de castitate. Fără rugăciune, alimentaţia vegetală nu ar defini în totalitate postul: *Demult erau credincioşi oaminii. Tata mneu când mere la plug îşi lua clopu din cap şi zâce: Domne ajută-mi! Când băga plugu în brazdă zâce: Domne ajută-mi! Tătă lumea poste şi coptii.*[4].

[1] Inf. Guşet Jenica, n. 1945, Buciumi, Sălaj, 2020
[2] Inf. Rusu Aurica, n. 1938, Răstolţu Deşert, Sălaj, 2020
[3] Inf. Dumitraş Oniţa, n. 1933, Ugruţiu, Sălaj, 2020
[4] Inf. Sălăjean Carolina, n. 1933, Solona, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Io rugăciuni zâc cât mă ţâne gura, tăt timpu mă rog. Îmi place să mă rog lui Dumnezo, mă rog pântu tăţi, dacă te roji, te mai rabdă Dumnezo. Rozaru şi Acatistu Domnului Cristos, astea nu lipsăsc în fiecare zî[1].

Spovedania şi împărtăşirea înainte de toate marile sărbători erau obligatorii. Oamenii nu puteau întâmpina sărbătorile dacă nu se eliberau de păcatele de orice fel. Respectarea postului făcea parte din îndatoririle faţă de propria persoană, faţă de familie dar şi faţă de societatea în care trăia[2].

Rugăciunile ajută mult, posteu femeile şi să fac prescuri şi le duc la beserică. Femeile bătrâne făceu de regulă prescură da şi mai tinere numa înainte nu era voie să să culce cu soţu, să spală pă mâni cu apă sfinţâtă şi apoi frământa. La femeile acelea care fac prescuri le face preotu dezlegare, la începutu anului. Să fac 4 sucituri, le pui una lângă alta, faci o pledâţă păstă iele şi la capete să pune prescurniceru şi să zâce în numele Tatălui, al Fiului şi al Spiritului Sfânt. Părăstasu să face numa din două pledâţă, fără de ala nu să pote face slujba, nu să pune prescurnicer pă el, ala îi mai mnic. Astea să fac deodată[3].

Chiar dacă se mâncau numai alimente vegetale, alimentaţia de post era diversă, însă baza în mâncărurile de post era fasolea.

Din păsulă nu ieşem, dacă nu era păsulă frecată, era păsulă cu zamă. Făcem cel mai mult zamă de păsulă uscată. Demineaţa făcem cartofi fierţi – mămăligă de colompiri, pisat pârgălit, îl fierbem în apă sărată, călem ceapă cu oloi şi amestecam cu pisatu ala cu ceapa călită şi punem şi on pic de miere (zahăr) dacă avem şi mămăligă cu more şi cu miere de prune şi curechi umplut[4].

În postu Paştelui ne făce mama plăcintă, vărzare, păsulă şi mâncam multe hiribe. Ne făce pătură pă hiribe. Le usca maica în cuptor şi în post, le punem de sara în apă, le spălam în tri, patru ape şi punem morcov, pătrunjel, le hierbe tăte acolo, mai punem şi 3,4 cartofi să hie mai dulce zama şi când erau hierte le străcuram în altă

---

[1] Inf. Lupşe Veronica, n. 1938, Solona, Sălaj, 2018
[2] Sabina Horvat, *Caracteristici ale alimentaţiei tradiţionale de post în satele din Bihor,* în Istorie Etnologie Artă, Editura Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 2009, p.312
[3] Inf. Rus Maria, n. 1928, Solona, Sălaj, 2018
[4] Inf. Giurcuţ Ana, n. 1940, Ip, Sălaj, 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

oală şi în apa ceie în care o hiert hiribile băgam pătura. Făcem pătură fără ouă numa fătină cu on pic de sare şi oloi şi o suce cu sucitoare. O lăsa să să uşte bine pătura că dacă nu era uscată să prinde şi o tăie mai lată, răstăuţă. Hiribile le călem apoi înt-on pic de ceapă. După ce hierbe pătura, o scotem şi o amestecam cu hribile. Ne făce tăscuţă cu silvoiţă. Făce pătură mare, o tăie aşe prime şi pune cu vârfu di la lingură on pic de dulceaţă şi apoi o tăie şi o hierbe în apă. Înt-on laboş pârgăle on pic de ceapă şi le amesteca cu tăşcuţăle hierte şi storse. Mai bune mâncări o fost alea.
Ne mai făce piroşte de post, erau cu păsat şi-l spălam bine. Înt-on laboş călem 4,5 cepe în oloi, punem poprică, piper şi on pic de zamă de roşii când erau fripte alea şi apoi îl ţâpam păstă păsat, trăbuie să hie bine uns păsatu. Apoi luam curechi morat şi luam câte o foie de curechi şi punem on pic de păsat de ala şi le punem în oală de lut şi le hierbem încet în cuptor. Io mânânc şi amu more de curechi cu mămăligă, atâta mă hrănesc de bine. Demult tătă lumea o ţânut post, miercurea şi vinerea mâncam numa o dată în zî, sara.
Usca mama câte on cuptor de prune şi ne făce chisăliţă. Spălam bine prunile alea că erau cu cenuşe şi apoi le pune înt-o oală şi pune apă cât să le acopere şi le hierbe. Apoi, după ce hierbeu bine, le străcura şi în apa ceie ne pune on pic de miere, atâta era de bună cu pâine sau cu mămăligă. Mai făce mămăligă cu păsulă cu zamă. Făce o oală de păsulă cu zamă, băga morcoz, la hiert, păsulă tărcată şi din ceie albă ne făce păsulă frecată şi o mâncam cu curechi acru din butoi. Erau mai sănătoşi oaminii[1]*.*

De post ne făce măicuţa pancove de post, scoverzi dospite, plăcintă cu varză aşe călită, cu cartofi. Păsulă zolită şi păsulă acrită era cu zamă şi să mânca cu ceapă oloită şi asta zolită să mânca cu ceapă friptă şi varză murată cu oloi. Sâmbăta făcem piroşte cu păsat şi mai punei hiribe în ele. Hiribile le uscam aşe întregi la sore, le punem afară, noaptea le acoperem sau le strânjem şi zâua le punem iară până să uscau bine. Uscam prune, mere, pere, le uscam în cuptor şi le punem în podu căsî, aşe ştiem. Din silvoiţă ne făcem chisăliţă.

[1] Inf. Iuhoş Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Silvoiţa o hirbem cu apă, să făce mai subţâre, demnicai pită şi mâncai, aşe era de bună[1].

În post ne făcem more îngroşetă: să hierbe în more, îndoită cu apă să nu hie aşe acră, fărină de mălai. Ne mai făcem pere răntălite cu ceapă şi ulei. Să culejeu ciuperci de vara şi tomna şi să uscau: hribe şi crăiţă. Alea erau bune în post să puneu în zamă cu razalăi de casă. Şi amu fac din fărină, on ptic de ulei şi apă să hie on ptic mai vârtos aluatu şi apoi îl răzălesc. Îi ăia de post pui oloi în ceia de dulce pui ou. Atâta îi de bun şi în piroşte şi în ciorbe. Ori îl răzălesc deasupra oalii atunci ori îl pui în tepşe în ler la uscat ori pă plită. Uscau pome, mai alesc mere şi prune în cuptor, da aveu bujdeie în hotar unde aveu vii, stăteu acolo bătrânii, care aveu păstă 60 de ani nu mai lucrau, lucrau coptii şi stăteu acolo şi păzeu, făceu legători din tei. Aşe era tei de legat via, scorojeu di pă pom şi fâşiile alea erau bune de legat. Erau nişte lesă împletite şi puneu pomile acolo la uscat. Când eram prunci ne făce mama dulce în post, da numa la cei mai mnici: mămăligă şi înt-on capăt de blid o lingură de miere (zahăr). Luam cu mâna mămăligă şi numa on ptic atinjem în zahăr, atâta era de bună şi când ne făce de cină ceai, avem mentă în grădină. Când vedem cratiţa ceie de 5 litere pă şpor ştiem că ne face ceai, pune o creangă acolo şi ne pune în farfurii şi ne demnica mălai[2]

Postul Mare este împărțit în două perioade, cea a postului de 40 de zile, care se încheie odată cu praznicul Floriilor, și cea care începe cu denia de duminică seara, Săptămâna Patimilor. Săptămâna Mare are menirea de a pregăti credincioșii pentru Învierea Domnului atât sufletește cât și trupește. În această săptămână totul este mai aspru, oamenii poartă haine de doliu iar cei mai mulți credincioși încearcă să țină post negru, având credința că Dumnezeu îi va feri de boli și îi va ajuta în tot restul anului.

În Săptămâna Mare îi post aspru, în săptămâna ceie nu mâncam numa sara când ajunjem acasă, nu bem nici apă deloc. La biserică mereu femeile îmbrăcate în negru. Erau femei care din joia sara nu mai mâncau până la Înviere, era post negru[3].

---

[1] Inf. Demle Viorica, n. 1949, Buciumi, Sălaj, 2019
[2] Inf. Burian ileana, n. 1950, Chechiș, Sălaj, 2020
[3] Inf. Giurcuț Ana, n. 1940, Ip, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În această săptămână o însemnătate aparte o au Joia Mare și Vinerea Mare.

Joia Mare este o zi specială pentru pomenirea celor adormiți, fiind ultima zi de pomenire a morților din Postul Mare, se taie prescurile pentru Paști, iar seara, la biserică se săvârșește Denia celor 12 Evanghelii.

În Joia Mare să face Trastie – slujba de joi sara, îs douăsprăzece Evanghelii în care îs cuprinsă tăte patimile Mântuitorului: din ce l-o prins, di la Cina cea de Taină, până l-o răstignit. Atunci, mai demult când eram io coptil, popa să îmbrăca la fiecare evanghelie cu altă haină, să schimba de 12 ori şi rupte erau, noua aşe ne plăce, tăte erau haine preoţăşti, 12 feluri de haine[1].

În Joia Mare la noi să mere la morminte demineaţa pă la 7,8. Cu o săptămână înainte să face curăţănie pă morminte, pui flori dacă sunt. Să face acasă colăcaci pântu prunci, punem bani în ei, cozonac, on pic de clisă, moşocorne cu brânză şi roşem ouă. Tăte le punem în coşarcă şi merem cu ele la cimitir la mormintele din familie şi io am 16 morţi. Să aprind lumânări. Oaminii care erau săraci să strânjeu tăţi acolo şi să împart la ei. Şi amu să face tăt aşe, numa să cumpără cozonac. Demult erau mulţi oameni săraci, amu nu-i nime sărac. Sara apoi ne băgam la beserică, să făceu cele 12 Evanghelii[2]

În Joia Mare, cine plăte Paştile mere la biserică şi făce curăţănie, scote tăte băncile afară în curtea bisericii, le spălau, în beserică să spăla, să curăţau covorile, şterg jamurile. Ala ie on rând de hane la popa, tăt ce-i zâce popa. Anu trecut o plătit pruncu nepotului şi o luat două icone. Îi bine să plăteşti Paştile, îţi dă Dumnezo o bucurie, o fericire la casă. Cine plăteşte face prescuri şi duce vin. Erau femei iertate care fac prescuri, nici în altar nu-i voie numa alea iertate. Joia mereu la tăiet de prescuri bărbaţii şi le sfinţe popa şi turnau vinu păstă ele[3].

În Vinerea Mare, cunoscută și ca Vinerea Neagră, ziua în care a fost îngropat Isus, se ține post negru, este considerată cea mai grea și mai neagră zi din Postul Mare.

---

[1] Inf. Galoș Silvia, n. 1936, Gălășeni, Sălaj, 2019
[2] Inf. Iuhoș Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019
[3] Inf. Cosma Florica, n. 1934, Fildu de Jos, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nu lucram mnică în Vinerea Mare. Atunci să vopseu ouăle și sara să face Prohodu, merem la beserică, tătă lumea în hane negre, că-i zî de doliu, o murit Domnu Cristos şi de atunci nu mai traje clopotu până la Înviere, numa băte toca[1].

Sâmbăta este ziua în care se pregătesc mâncărurile de Paşti: femeile pregătesc aluaturile în cuptor (pâinea, cozonacul şi pasca) iar bărbaţii se ocupă de tăiatul mielului.

Pregătirea mâncărurilor în sâmbăta de Paşte

Ouăle roşii în coji de ceapă

Sărbătoarea Paştelui fructifică cu precădere scenarii ale religiei canonice, care constituie, însă, un fundal potrivit pentru performarea unor acte magico-rituale teurgice[2]. Alimentele rituale consumate la marea sărbătoare ţin de o retorică arhetipală: *mielul*, imaginea lui Hristos, *pasca* sau colacul de Paşti, respecta un cod al purităţii prin care cei care o consumau erau consacraţi religios, *ouăle roşii*, amintesc de sângele lui Hristos.

Pasca este cea care a dat numele sărbătorii, se coace o singură dată pe an, de Paşti. Are formă rotundă, dintr-un aluat bine dospit, umplută cu brânză de vaci dulce, frământată cu ou şi zahăr cu împletituri pe margine iar împletiturile din mijloc au forma crucii pe care a fost răstignit Iisus. În unele locuri pasca este dusă la biserică în noaptea de Înviere pentru a se sfinţi. Astfel, ea dobândeşte puteri purificatoare. În momentul în care se pune în cuptor, femeile fac semnul crucii cu lopata pe pereţii cuptorului spunând: „Cruce-n casă, cruce-n piatră/Dumnezeu cu noi la masă/Maica Precistă pe fereastră!"

[1] Inf. Galoș Ioan, n. 1936, Gălășeni, Sălaj, 2019
[2] Camelia Burghele, *Relaţionarea cu sacru şi dimensiunie magico-religioase ale sărbătorii. Sfintele Paşti în tradiţia satelor sălăjene,* în Studii şi comunicări de etnologie, XXVIII, 2014, p.135-149

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

De regulă, pasca se coace fie în Joia Mare, fie în Sâmbăta Mare: *În Joia Mare să face pască, una mare – un aluat cu lapte cu brânză şi ouă în cuptor şi făceu şi mai mnici – păscuţă mnici, alea să dădeu la prunci că eram mulţi*[1].

Aluaturile rituale – *prescurile* erau făcute de femei bătrâne, iertate care îndeplineau condiţia de curăţenie rituală: *Prescurile le făceu femeile mai bătrâne sau văduvile, femeile iertate. Nu pute face oricine prescuri. Pune prescurniceru, cu ala să împunje aluatu, cu crucea cătă mnijloc, să face cruce. Cu prescurniceru nu ave nime voie să umble, ala-i curat, îl ţânem înt-on loc curat în dulap învălit înt-on jolj alb. Dacă să întâmpla să coci prescura şi nu să coce bine, nu-ţi ieşe, trăbuie să meri să o arunci pă apă, că nu era voie s-o arunci, nici s-o dai la animale, îi prescura peştilor*[2].

Prescură şi parastas

Pasca tăiată

Prescură pot face femeile iertate, să fie curate, în zâua ceie trebe să postească, să să roje, cât pote să nu păcătuiască, să spală cu agheasmă pă mâini când începe să frământe. La noi sunt trei femei care fac. Mai demult, ştiu că să scăldau în ciubăr, să-şi spele tăt trupu, nu numa pă mâini, să schimba de spăcel şi de pole şi-şi lua hane curate, spălate şi aşe să apuca de lucru la prescură[3].

De Paşti să face pască mare cât on ciur, era tepsie specială să să cocă. Să mere cu ie la biserică şi să făcea masă pă famili[4].

De Paşti să fac păscuţe mnici cu brânză dulce şi cu ou, să dă la coptii şi la ţâgani, umblă după ouă. Când erau coptiii mei mnici

[1] Inf. Chira Ana, n. 1939, Tihău, Sălaj, 2020
[2] Inf. Buciuman Aurelia, n. 1938, Meseşenii de Jos, Sălaj, 2016
[3] Inf. Burian Ileana, n. 1950, Chechiş, Sălaj, 2020
[4] Inf. Revnic Maria, n. 1946, Șasa, Sălaj, 2016

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aşe iera, când merei la biserică, în duminica de Paşti, merei cu coşu şi le dăde câte on ou roşu, o păscuţă[1].

La noi să face cocorada cu brânză de vacă sărată şi cu aceie să mânâncă orice mâncare de Paşti. Îi on fel de pască, tătă lumea face şi amu. Aluat de pâine, să pune brânză de vacă cu ouă, sare şi să face în tavă mare, să unje cu gălbenuş de ou pă deasupra[2].

La noi să făce - Colacu Paştelui, să frământă aluatu cu ouă multe, până asudă grinda, şi îl făcem împletit. Făcem tri corde şi punem pă marjine, on coc îl punem în mnijloc, deasupra să pune iară corde. În mnijloc aceie era cu nucă, ala era pasca de Paşti, tătă lumea făce. Să începe când vinem di la Înviere[3].

Pasca o făcem din aluat de pâne în tepşe rotundă şi o întindem ca o plăcintă şi punem brânză sărată şi ou pă ie şi adunam la mnijloc aluatu păstă brânză. Pântu casă făcem ori brânzoici ori pască cu brânză sărată. Pască făcem şi la păstori că avem vaci, porci, le făcem păscuţă cu brânză şi ou şi în demineaţa de Paşti când ţâpam porcii la pocar şi vacile la ciurdar le dădem lor, câte o pască şi două ouă. Pască făcem în două tăpşii, cu brânză sărată de oaie cu ouă şi punem în mnijloc şi o adunam, să făce rotundă. Asta, după ce mâncai paşti, îţi luai pască. Cine plăte Paştile duce şi pasca la biserică în joia mare şi să sfinţe. Pasca o tăiai înt-on vailing mare şi după ce luai paşti, luai o bucată de pască de aceie. Să duceu şi ouă roşii, fiecare mere cu ouă şi mai dădei la copii. Pasca să face de când ştiu cu brânză, că tăţi aveu oi, din brânză proaspătă, că aceie mai veche era usturoie. Aici o fost oi multe, tătă lumea făce pasca cu brânză de oaie în tepşii care să duce la biserică.

---

[1] *Inf. Perneş Maria, n. 1949, Bocşiţa, Sălaj, 2017*
[2] Inf. Baidoc Maria, n. 1938, Meseşenii de Sus, Sălaj, 2018
[3] Inf. Puşcaşiu Sofia, n. 1951, Sighetu- Silvaniei, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pasca

Bărbaţii tăieu mielu, ei îl tăieu, îl beleu şi noi femeile îl pregătem. Făcem carne friptă cu sos, tăiem ceapă multă, o punem în oloi şi să căle bine şi apoi tăiem carnea de miel bucăţi, o spălam şi o opărem bine şi o punem acolo la fript şi măruntaie. După ce să präje on pic apoi punem apă cât ie şi scăde acolo şi rămâne sosu ala. Demult nu făce nime drob. Măruntaile alea îngroşă sosu de-i bun. Io tăt aşe îl fac şi amu.Nu făce nime ciorbă de miel şi mai făcem piroşte[1].

De Paşti făcem ori brânzoici ori pască cu brânză sărată. Mai făcem cozonac cu nucă şi colac cu lapte gol. Să făce on colac mare, rotund ca o pâine da frământat cu lapte şi era gol, nu să umple cu mnică. Colacu aiesta îl făcem numa de sărbători, mai mult de Paşti. Mai făcem 4, 5 pite, zdrobel de miel şi pă capu de miel făcem zamă de miel cu macriş, cu leuştean şi miel fript. Mielu trebuie să treacă de-o lună să potă fi tăiet[2]

La Paşti începei vinu, era care îl opre pă Paşti. Să tăie mniel şi ied la tătă casa Făcem drob şi friptură de miel, cu ceapă multă, nu să făce ciorbă de miel. Drobu să făce în tepşie şi să învele în praporu ala di la mniel[3].

În aproape fiecare sat din Sălaj, Paştile sunt „plătite” în fiecare an de către o familie sau mai multe familii împreună pe „rândul „satului sau se înscriu din timp cine vrea să „plătească”. Familia care „plăteşte” Paştile duce în Joia Mare la biserică prescurile pentru sfinţit şi vinul din care se fac *paştile* iar în ziua de Paşti şi în celelalte două zile de sărbătoare dacă mai rămân, dau *paştile* la biserică: trei membrii din familie, după slujbă, stau în trei locuri diferite la ieşirea din biserică cu câte o oală de *paşti* şi îmbie credincioşii pentru a lua *paşti*. În prima zi de Paşti, familia care plăteşte Paştile, face *prânzu Paştelui*

[1] Inf. Demle Viorica, n. 1949, Buciumi, Sălaj, 2019
[2] Inf. Silvia Șchiopului, n. 1936, Gălășeni, Sălaj, 2019
[3] Inf. Breazdău Maria, n. 1947, Doh, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cu familia, neamuri şi vecini, la care sunt invitaţi preotul şi diacul unde se servesc mâncărurile tradiţionale de Paşti. A treia zi de Paşti cele trei oale în care au fost *paştile* sunt date la biserică: una preotului, una la diac şi una la sfăt.

Noi de două ori am plătit Paştile, aşe am vrut, îi ca o jertfă. Noi am luat vase la beserică din care să dau paştile, am brodat nişte ştergare, tămâie, am luat o evanghelie, on candelabru. În Vinerea mare să face curăţănie în biserică, familia care plăteşte Paştile, să adună femei mai multe, amu să aduce firmă de curăţănie. Şterg jamuri, luau ştergurile di pă păreţi, să spală, să apretează, să calcă. Când o vinit popa nou, patru femei am luat păharu pântu cuminicătură, am luat cruce. Să cheamă mulţi la masă, neamuri şi vecini. Care dă paştile, popa îl pomineşte on an, până la cele Paşti. Amu îs scrişi pă 4,5 ani. Cine vre să plătească Paştile în anu următor anunţă a doua zî de Paşti. Când să taie prescurile, mere gazda, bărbatu, primu corator şi îşi mai cheamă din neamuri bărbaţi. Prescurile le-am făcut acasă în cuptor da femei văduve care n-au menstruaţie. În Joia Mare să sfinţeu, atunci să duc prescurile, vinu. Am făcut 10 prescuri şi 5 litrii de vin[1].

La Paşti să fac păşti, 7 tăvi de alea mari şi 5 litri de vin şi am luat păhară şi am dat la fiecare. Să cumpără ceva în biserică şi masă pântu 100 de oamini. Masa să face în zâua de Paşti, când să iesă di la biserică, să tăt mere la masă, aşe-i aici. Mi-am băgat bucătar din Şimleu. Să pomeneşte familia în biserică timp de un an, la tăte sărbătorile şi duminicile. În tăte sâmbetile din Postu Mare să pominesc morţii. În sâmbăta dinainte de Dumineca Floriilor, atunci tătă lumea mere cu parastas la biserică şi să ridică paus pântu tăţi morţii. În Postu mare să mere la cimitir, să curăţă mormintele şi să aprindă lumnină. Aici învierea să face la 5 dimineaţa[2].

Io am plătit de două ori Paştile până amu. Aici să face masă mare ca o nuntă. Io când am plătit prima dată am făcut masă acasă cu 50 de persoane, după ce o murit bărbatu, în 1994, că tăt o vrut să le plătească şi nu l-o lăsat. A doua zî să face masă şi am plătit 3

---

[1] Inf. Şimon Cornelia,n. 1951, Fildu de Sus, Sălaj, 2018
[2] Inf. Gurzău Emilia, n. 1949, Zalnoc, Sălaj, 2015

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

milioane. A doua oară când am plătit în 2010, atunci am luat prapori la biserică şi am făcut masă mare la cămin, mi-am băgat bucătăreasă, io am fost ultima care am făcut aşe că apoi s-o făcut cu catering. Îi bine să plăteşti Paştile. Când le-am plătit, le-am plătit cu gându, bărbatu mneu o fost 11 ani paralizat, atâta o suduit, de iertarea păcatelor lui[1].

Cine plătește Paștile face apoi masă cu neamuri, demult chema săraci. Să scriu la biserică care vor să plătească şi îi anunţa popa când le vine rându. Şi noi am plătit Paştile. Am avut 100 la masă. Am dus 5 videri de vin şi prescurile le-am comandat, 10 prescuri (păşti). Demult numa femeile iertate făceu prescurile. Am cumpărat în biserică becuri, şi în camera în care să spovedeşte am pus noi pă jos gresie. Trebe să faci ceva la biserică să rămâie. Înainte să cumpărau haine la popa, amu nu, am luat o cruce. Demult să luau 4 oale: una la popa, una la sfătu, una la diacu şi una nouă, de 5 l şi 4 linguri de lemn. Amu le pune în păhare. Atunci popa tăte sărbătorile de Paşti să rogă pântu care plăteşte Paştile, nu să mai rogă pântu nime[2].

Aici te scrii la Paşti, care vre să plătească, când îţi vine rându, îs de mult programaţi, să sfădesc care să plătească. La unu să făce vecernie în zâua de Paşti şi apoi să făce prânzu Paştelui, în sfânta zî de Paşti. O fost plină curtea, am avut 7 rânduri de mese, hinii, nănaşii, vecini, femeile care m-o ajutat, tăte neamurile, păstă 100 de persone. Sâmbătă noptea era Învierea şi să face şi slujba. În Dumineca de Paşti nu să mai intră la bisercică numa la vecernie la ora 1 şi după vecernie să mere la prânzu Paştelui. Sâmbătă noptea era Învierea şi să face şi slujba. În Dumineca de Paşti nu să mai intră la bisercică numa la vecernie la ora 1 şi după vecernie să mere la prânzu Paştelui [3].

Se crede că, cei care plătesc Paştele sunt feriţi de rău şi le sunt îndeplinite unele dorinţe.

Îi bine să plăteşti Paştile. Să pomeneşte familia în biserică timp de un an, la tăte sărbătorile şi duminicile. Io pântu familie am

---

[1] Inf. Perneş Maria, n. 1949, Bocşiţa, Sălaj, 2017
[2] Inf. Fărcaș Livia, n. 1949, Biușa, Sălaj, 2015
[3] Inf. Jula Terezia, n. 1946, Sighetu Silvaniei, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

plătit, sa aibă sănătate şi noroc. Paştile să plătesc, dacă vrei să faci ceva, ţ-ai pus on gând şi vrei ca Dumnezău să-ţi ajute, faci jertfa asta sau să-ţi ierte păcatele sau şi pântu bolnavi. Să cumpără haine la popa şi faţă de masă pântu altar. Dacă vrei să faci jertfă, trebuie să faci cu sudoarea muncii tale, nu cu bani, tu să faci cu mâna ta, nu să le cumperi, nu lasă să se comande prescura la brutărie, dacă vrei să ţi să împlinească ce vrei, trebuie să faci cu sudoarea frunţii[1].

Aşe să zâce că la cine plăteşte Paştile îi iartă Dumnezo păcatile, îţi dă Dumnezo o bucurie, o fericire la casă. aşe zâceu bătrânii[2].

Sânt care n-o plătit niciodată, da îi bine măcar o dată-n viaţă să plăteşti Paştile, să faci o jertfă pântu suflet. Şi părinţii mei o plătit[3].

Noaptea, se mergea la Înviere, la biserică, în satele în care era preot, slujba de Înviere avea loc la miezul nopţii dar acolo unde un singur preot slujea în mai multe sate, Învierea se făcea în zorii zilei din ziua de Paşti. Foarte emoţionantă este relatarea unei interlocutoare din satul Băbiu:

La noi n-o fost Înviere în sat până în 1951. Atunci o vinit on călugăr în sat, la Mesteacăn de preot şi ala ne-o făcut prima dată Învierea, eram de 15 ani. Atâta am aşteptat zâua ceie atâta eram de curioşi, tăt satu s-o dus. Atunci am văzut prima dată Înviere. Până atunci numa bunica ne poveste şi tata că noi n-am văzut. Atunci nu mere nime pă sate. O fost plină beserică, o fost prima Înviere. Să ducea ouă şi să spărje acolo. Vine popa în sâmbăta Paştelui şi sfinţe paştile şi vine lumea şi să spovede. Duminică dimineaţa, când să crăpa de zâuă mereu şi luau paşti: păstorii, păcurarii, ciurdarii, ei luau paşti primii, apoi ceialalţi. Aşe o fost până în 1950. Din 1951 s-o schimbat[4].

---

[1] Inf. Gurzău Emilia, n. 1943, Zalnoc, Sălaj, 2015
[2] Inf. Iuhoș Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019
[3] Inf. Stana Cristina, n. 1953, Sighetu Silvaniei, Sălaj, 2018
[4] Inf. Brândaș Silvia, n. 1936, Băbiu, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Coşurile pentru sfinţit

Coşuri de Paşti

În dimineaţa Învierii, înainte de a merge la biserică, credincioşii se spală pe faţă cu apă proaspătă de la fântână în care se pune un ou roşu, un bănuţ şi o urzică. Toţi ai casei se spală pe rând, dându-şi fiecare cu oul roşu peste obraz zicând: *să fiu sănătos şi roşu ca oul*. Apoi, iau moneda şi o trec peste faţă zicând: *să fiu mândru şi curat ca argintul*. Se ating usor cu urzica zicând: *să fiu aspru ca urzica*.

Când vi di la Înviere prima dată ciocneşti ou roşu şi mânânci pască de aceie. Merem în demineaţa de Paşti la vale şi ne spălam cu apă din vale şi aducem şi acasă, merem tăţi din casă, care cum să scula. Zâcei on Tată Nost şi te spălai pă mâni şi pă faţă. Amu să spală în lighean, meri şi aduci cu viderea apă di la vale şi pui în lighean şi pui ou roşu acolo şi te speli cu apa di pă ou ala[1].

Masa de Paşti

Masa de Paşti şi ciocnitul ouălor

[1] Inf. Tiptiş Maria, n. 1946, Fildu de Mijloc, Sălaj, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

După ce vinem di la Înviere şi luam paşti, în dimineaţa de Paşti, fetile să spălau cu apă di pă ou roşu, să hie frumosă, roşii în obraji ca ou roşu şi mâncam ou roşu şi apoi mâncam păscuţă[1].

Punem înt-on lighean apă şi în apă ou roşu, urzâcă şi ban şi ne spălam pă faţă să fim roşii ca ou şi asprii ca urzâca, dumineca demineaţa ne spălam şi mâncam şi apoi ne culcam că la 1 merem înapoi la biserică[2].

Demineaţa ne spălam cu apă di pă ou roşu, şi amu facem aşe, punem ligheanu, aduc apă prospătă di la fântână şi pun ban, ou roşu şi urzâcă, să hie tare ca banu, aspru ca urzâca, roşu în obraji şi sănătos, ca ou[3].

Covata pentru spălatul ritual

Spălatul ritual în dimineaţa de Paşti

În câteva sate de pe Valea Someşului (Şasa) era obiceiul de Paşti să se facă masă în curtea bisericii, pe familii: *De Paşti să face pască mare cât on ciur, era tepsie specială să să cocă. Să mere cu ie la biserică şi să făcea masă pă famili. Ducei, ouă, slănină, şuncă, cărnaţi, balmoş, carne de miel. Să servesc unii pă alţii, în curtea bisericii. Puneai la masă uamini năcăjiţi. Închina fetile la feciorii, duceu pălincă îndulcită*[4].

Să făce masă la biserică, în duminica de Paşti. Când să ieşe di la biserică să făce masă în curtea biserici, pă familii: care era Revnic la o masă, care era Satmari, la altă masă. Şi în biserică să stă pă familii, pă rând. Ducem tăte felurile de mâncări. Noi din familia şi di la masa asta, ducem câte o farfurie cu mâncări la altă masă, alţii aduceu nouă. Şi lapte de pasăre făcem. Sarmale, plăcinte, caş de

[1] Inf. Cosma Florica, n. 1934, Fildu de Jos, Sălaj, 2018
[2] Inf. Jula Terezia, n. 1946, Sighetu Silvaniei, Sălaj, 2018
[3] Inf. Ţico Petru, n. 1940, Ruginoasa, Sălaj, 2019
[4] Inf. Revnic Gavril, n. 1942, Şasa, Sălaj, 2016

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

porc, ouă roşii, carne de miel. Ne înţălejem înainte, noi care eram Satmari, io făcem carnea de miel, alta face sarmalile, alta altceva. Să sfinţe mâncare şi apoi mâncam. Până în 75 s-o făcut masă în curtea bisericii de Paşti[1].

Un moment mult aşteptat la ieşirea din biserică este *ciocnitul ouălor* de Paşti.

Feştem şi 80 de ouă, ducem ouă în prima zî de Paşti la vecernie. Cine plăteşte amu Paştile ala duce pască şi ouă roşii. Când îţi iei paşti, îţi dă şi ou roşu şi ciocăneşti acolo, Hristos a înviat! Pun aşe pă masă, în faţa bisericii coşuri cu ouă şi păhare cu pască. Tătă lumea îşi ie ou. Pruncii ieşeu pă drum şi ieşe tata cu o coşarcă cu ouă şi spărjeu tăţi acolo pă drum şi amu să dă la prunci ouă[2]**.**

Pentru că în prima zi de Paşti nu se făcea danţ sau joc, în ziua de Paşti tinerii se strângeau în curtea bisericii, în ţimţirim şi se jucau tot felul de jocuri:

De Paşti să juca în curtea bisericii ***sticu*** *(spicul) este un joc specific acestei zile, niciodată nu se joacă în altă parte sau în alte zile. Jucătorii se aşezau perechi în spatele bisericii, de obicei după simpatii. Cel care rămânea singur şi nu avea pereche trebuia să sticuiască. El stă cu spatele spre grupul de perechi şi zice: Stic doi boi/ Pe dinapoi/ Tri – nainte/ Tri –napoi/ Stic! Ultima pereche se desface, unul o ia la fugă, pe o parte a bisericii, cealaltă pe cealaltă parte, întâlnindu-se în faţă. Dacă unul va fi prins va forma o pereche cu cel care a sticuit. Cel rămas fără pereche sticuieşte*[3].

Înainte, era obiceiu ca în zâua de Paşti, după ce să ieşe di la biserică şi mereu acasă şi mâncau cu familia, tăţi coptiii să adunau în curtea bisericii. Băieţii învăţau să tragă clopotele, atunci tătă zâua trăjeu clopotele, învăţau. Fetele să jucau „Tic doi boi”. Eram două echipe de fete. Ne aranjam în faţa bisericii şi în spate avem ceva acolo. Trăbuie dintr-o echipă una să fugă spre dreapta şi una din cealaltă echipă spre stânga şi în spatele bisericii era o fată pă care trăbuie s-o atingem şi să zâcem: „tic doi boi pă dinapoi” şi apoi trăbuie să fugă cei din spate. „Tic doi boi pă dinainte”, trăbuie să

---

[1] Inf. Satmari Maria, n. 1946, Şasa, Sălaj, 2016
[2] Inf. Puşcaşiu Sofia, n. 1951, Sighetu Silvaniei, Sălaj, 2018
[3] Inf. Lar Margareta, n. 1936, Gâlgău pe Someş, Sălaj, 2016

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fugă cei din faţă – aici era deruta că nu ştiei care vine, cea din faţă sau din spate ajungea mai repede. Bărbaţii tăţi să adunau în ţimţirim, între morminte îşi aranjau un loc unde jucau cărţi[1].

În duminica de Paşti ne jucam „De-a lapta" sau „Tri pă bote". Să împlânta on băţ în pământ, cu cracă, pă ala să aşeza alt băţ şi erau două echipe. Cu alt băţ lovei băţu ala. Dacă-l prindei din prima să schimbau echipele, dacă nu, luau băţu să-l arunce cât mai aproape de ţil. Dacă nu, să număra lungimile de botă şi alea să punctau, să jucau până să săturau, nu erau limite[2].

În ţimţirimu bisericii, în dumineca de Paşti, coptiii ne jucam „Dezlegaţi doi boi care-s mai pă dinapoi". Erau băieţi cu fete de mână, doi câte doi în rând şi când zâcei: „Dezlegaţi doi boi care-s mai pă dinapoi", ăia să dezlegau şi fujeu aicea în faţă[3].

În tăte tri zâlile de Paşti să trăjeu clopotile de coptii. Să trăjeu de bucurie, de a da de veste că o înviat Isus. Să adunau fetile şi feciorii şi ciocneau ouă, după ce erau slujite. După masa, ne adunam pă lângă biserică, unii jucau cărţi, alţii povesteau, era lume multă[4].

Dumineca după masă de Paşti ne adunam fetile şi ne jucam „De-a mălaiu". Ne ţânem două de-o laltă, una era în mnijloc, aceie era mălaiu şi fuje să ne prindă. Dacă te prinde zâce: şurtu-te mălai. Pă care o prins era ie în mnijloc de mălai[5].

Alt obicei care se mai păstrează în aproape toate satele este acela ca în prima zi de Paşti după amiază, toţi copii din sat şi adulţi care vor, merg la biserică şi sunt lăsaţi toţi „să tragă" clopotul. Este singura zi din an când au voie să facă asta.

Băieţii mai trăjeu clopotile în după-amiaza de Paşti[6]

În satele din Sălaj a rămas obiceiul ca până la Rusalii toţi oamenii să salute cu „Cristos a înviat!" şi se răspunde „Adevărat a înviat!". Prima săptămână după Paşti se numeşte „Săptămâna Luminată" iar cine se naşte în această perioadă va avea o viaţă

---

[1] Inf. Fărcaş Lenuţa, n. 1950, Cheud, Sălaj, 2015
[2] Inf. Pop Maria, n. 1938, Hăşmaş, Sălaj, 2016
[3] Inf. Petric Raveica, n. 1950, Rus, Sălaj, 2016
[4] Inf. Revnic Gavril, n. 1942, Şasa, Sălaj, 2016
[5] Inf. Berbecar Veronica, n. 1935, Şeredei, Sălaj, 2017
[6] Inf. Galoş Ioan, n. 1936, Gălăşeni, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

frumoasă şi îmbelşugată iar cine moare tot atunci, ajunge direct în rai.

Cine more în Săptămâna Luminată, mărg în rai. Am avut o cumnată, a fratelui mneu cel mare, ie o murit chiar în noptea de Înviere. O fost la biserică, o vinit acasă şi s-o pus pă on scaun şi i s-o făcut rău şi o pticat acole, o murit. Lumea zâce că o mărs în rai, încă aşe nu s-o întâmplat. Zâce popa că Jenica să va înălţa la cer că-i Săptămâna Luminată[1].

Săptămâna după Paşti îi Săptămâna Luminată şi cine more di la Paşti până la Rusalii ăia mărg direct în Împărăţia Cerului. Socru meu şi bărbatu aşe o murit: socru o murit în marţa după Paşti şi soţu tăt după Paşti[2].

În Săptămâna Luminată cine more atunci, zâce că-i deschis raiu şi mărg acolo direct. Atunci nici popa nu să îmbrăca în veşminte negre la mormântare şi cântă Cristos a înviat[3]*!*

În Săptămâna Luminată atunci îs deschise cerurile şi cine more, mere direct în rai. O fost şi de aici care o murit în zâua de Paşti şi zâce lumea ce bine că o murit amu că mere direct în rai, că-s deştisă cerurile, la aceia nici nu să face slujba aşe, îi altfel, pă aceia Dumnezo îi cheamă la el[4].

Aşadar, în satul sălăjean, la fel ca în toate satele româneşti, Paştile au fost considerate cea mai importantă sărbătoare din an. Importanţa sărbătorii reiese atât din pregătirile materiale şi spirituale premergătoare cât şi din numărul zilelor în care erau serbate şi prin modul de sărbătorire.

---

[1] Inf. Stana Cristina, n. 1953, Sighetu Silvaniei, Sălaj, 2018
[2] Inf. Baidoc Maria, n. 1948, Meseşenii de Sus, Sălaj, 2017
[3] Inf. Ţico Lenuţa, n. 1943, Ruginoasa, Sălaj, 2019
[4] Inf. Iuhoş Reghina, n. 1931, Bobota, Sălaj, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Meșterul tâmplar Ioan Pop, o ultimă licărire a unui paradis rural pierdut

Dr. Ovidiu PAPANĂ

După cum știm, instrumentele muzicale cordofone din familia viorii își au originea în spațiul vest-european, în momentul de față ele fiind considerate instrumente clasice moderne. În cultura noastră tradițională, instrumentele muzicale din familia viorii au statul de instrumente de împrumut. Performanțele muzicale deosebite ale acestor instrumente (în raport cu instrumentele tradiționale autohtone) le-au impus destul de rapid în prim planul vieții noastre artistice.

În spațiul cultural românesc instrumentele din familia viorii au fost întâlnite la început la curțile princiare, majoritatea interpreților (ocazionali sau împământeniți pe aceste meleaguri) fiind străini. Treptat aceste instrumente au penetrat și în cadrul culturii orale din mediul rural românesc, înlăturând supremația unor instrumente locale precum: cobza, fluierul, cimpoiul, toba sau țambalul. Folosirea lor în cultura noastră tradițională s-a făcut într-un mod oarecum diferit față de felul (muzical) în care au fost concepute inițial în cultura scrisă. Practic, caracteristicile muzicale (deosebit de performante) ale instrumentelor de tip occidental au fost adaptate la o altă formă de exprimare estetică, specifică manifestărilor din cultura noastră orală. Odată cu înfăptuirea acestui transfer cultural, pe plan interpretativ au fost create anumite modalități și tehnici de interpretare muzicală zonală, folosindu-se o manieră de cântat care nu era întâlnită în muzica de factură clasică.

Odinioară, instrumentele de construcție tradițională făceau parte în mod răzleț din peisajul vieții rurale românești. Construcția locală a instrumentelor muzicale din familia viorii a apărut dintr-o necesitate practică. În spațiul românesc, procurarea instrumentelor muzicale originale din spațiul vest-european era problematică, în primul rând datorită costurilor mari pe care le aveau. Interpreții tradiționali români din mediul rural nu dispuneau forța financiară pentru a putea cumpăra astfel de instrumente. Datorită acestui fapt, o

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

serie de meșteri tâmplari autohtoni au fost solicitați să construiască replici ale acestor instrumente – viori, viole, contrabasuri (violoncelul fiind mai greu de folosit/adaptat la stilul de cântat autohton). Cele mai multe instrumente muzicale din această categorie au fost viorile. Prestația lor solistică în cadrul micilor grupuri muzicale din mediul rural era net superioară față de vechile instrumente tradiționale, puternic ancorate în cultura orientală.

Viorile construite manual în mediul rural de către meșterii tâmplari au fost întâlnite la noi, în mod preponderent, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Odată cu apariția instrumentelor muzicale fabricate în serie în vestul Europei (acceptabile ca preț și cu performanțe muzicale foarte bune în raport cu cele artizanale), construcția unor viori de acest fel rămas doar ca o opțiune particulară apărută în mod răzleț. De altfel, în cazul instrumentelor muzicale de factură artizanală nu se punea problema construirii lor într-un regim specializat. Meșterii tâmplari făceau astfel de instrumente doar ocazional, preocuparea lor de bază fiind cea de a asigura obiectele de uz casnic necesare gospodăriilor țărănești.

Calitatea sonoră precară a instrumentelor muzicale construite de meșterii tâmplari ai satelor precum și modul destul de simplist al construcției lor au făcut ca în ultima perioadă a secolului al XX-lea astfel de instrumente să fie întâlnite tot mai rar. Având în vedere situația economică a acestui spațiu european, în care decalajul tehnologic era destul de mare, instrumentele construite manual de tâmplarii satelor care prelucrau lemnul în scop utilitar au rămas destul de necompetitive. De altfel, acești tâmplari autohtoni nu cunoșteau nici cele mai elementare reguli acustico-muzicale care facilitau construcția unor instrumente muzicale de calitate.

Sub aspect constructiv, cea mai mare problemă a constructorilor ocazionali de instrumente muzicale din familia viorii era legată de problema *ecliselor*. Aceste părți marginale ale instrumentelor erau prelucrate în vestul Europei sub forma unor fâșii subțiri de lemn care erau îndoite prin matrițare la cald. De cele mai multe ori, tâmplarii români, necunoscând aceste tehnologii de lucru au

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

substituit acest procedeu constructiv prin sculptarea în stil monobloc a întregului corp rezonator. Acest mod de construcție a fost folosit destul de mult timp la toate tipurile de instrumente din familia viorii.

Foto. 1. *Vioară construită manual prin sculptarea corpului rezonator dintr-un singur bloc de lemn.*

Pe parcursul timpului, procesul constructiv rudimentar (dar foarte practic) realizat prin sculptarea lemnului a fost înlocuit cu cel folosit în mod curent, viorile artizanale de construcție mai recentă fiind prevăzute și cu eclise.

În cea de a doua perioadă a secolului al XX-lea, mai ales spre sfârșitul acestui secol, sub impulsul marilor schimbări sociale din România (benefice sau mai puțin benefice în plan material) spațiul cultural românesc a cunoscut o ruptură definitivă cu trecutul său păstrat într-un mod destul de conservator. Acest fenomen s-a remarcat și în privința folosirii instrumentelor muzicale tradiționale. Multe dintre ele au dispărut din peisajul rural. Altele au îmbrăcat o „haină modernă”, beneficiind de metamorfoza tehnologică a acestei perioade istorice. În practica muzical-interpretativă, majoritatea instrumentelor de construcție artizanală au fost înlocuite cu cele din producția industrială de serie. În acest context, un instrument muzical construit artizanal cu eclise în secolul al XXI-lea în mediul sătesc poate fi socotit ca un obiect de excepție chiar și în lumea muzicală din cadrul culturii tradiționale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nu întâmplător, la categoria viorilor prevăzute cu eclise, construite mai recent în mediul rural, am ales să prezint un instrument făcut în anul 2017 de meșterul tâmplar Ioan Pop (78 de ani) din județul Maramureș, comuna Strâmtura, satul Glod (Foto. 4).

Preocuparea principală a domnului Ioan Pop (meseria sa) este cea de tâmplar, el fiind specializat în construirea obiectelor cu o destinație utilitar-gospodărească din lemn. Produsele sale sunt răspândite pe o arie locală destul de restrânsă. Aceste obiecte sunt cumpărate de oamenii care locuiesc în zona rurală din jurul său. Construcția viorilor este pentru el o îndeletnicire colaterală care, în timp, a devenit chiar o pasiune.

Domnul Ioan Pop se ocupă cu prelucrarea lemnului de mult timp, el fiind un foarte bun meseriaș. Toate obiectele sale realizate manual (inclusiv cele cu destinație utilitară) sunt prelucrate destul de meticulos. Viorile sale au un aspect îngrijit, aspectul lor contrastând cu alte instrumente construite manual de meșterii tradiționali. Detaliile constructive ale viorilor sale respectă destul de exact formele uzuale ale instrumentelor clasice. Aici trebuie să menționăm faptul că majoritatea viorilor construite de tâmplarii din mediul rural nu sunt replici fidele ale viorilor clasice. Dimensiunile acestor instrumente sunt destul de corecte, dar, detaliile constructive, forma capului (melcului) precum și finisajul pieselor componente lasă mult de dorit.

La meșterul Ioan Pop, dotarea tehnică a atelierului său este sumară, ea fiind la nivelul primei jumătăți a secolului trecut. El construiește viori doar în mod sporadic. De altfel, în timpul său liber, Ioan Pop cântă cu multă plăcere la vioară. Această îndeletnicire a învățat-o ca autodidact și o practică solitar, pentru satisfacția sa personală sau doar ocazional într-un mediu restrâns. Repertoriul muzical al lui Ioan Pop este alcătuit din melodii tradiționale, cântece de factură locală întâlnite în spațiul etnografic maramureșean.

În cazul viorilor, modul de lucru al meșterului tâmplar se bazează în primul rând pe experiența personală acumulată în timp. Construcția viorilor este făcută prin copierea (relativă) a principalelor subansambluri întâlnite la instrumentele de concepție vest-europeană. Viorile sale sunt prevăzute cu toate elementele constructive de bază

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

(butuci, bara de susținere a feței rezonatoare, întărituri marginale la eclise, popic). La prelucrarea plăcilor rezonatoare, Ioan Pop nu ține cont de grosimile particularizate ale acestora. De asemenea, la viorile sale lipsesc intarsiile marginale. Aceste detalii constructive sunt mai greu de făcut și impun o muncă migăloasă care necesită o perioadă mare de timp. Pentru lipirea pieselor componente ale viorilor este utilizat „aracetul" iar lacul și vopseaua sunt de producție industrială. Substanțele folosite de meșter sunt preluate din industria mobilei, ele fiind procurate din magazinele actuale.

Principalele uneltele de tâmplărie folosite de meșterul Ioan Pop sunt rudimentare – câteva dălți care au profiluri și mărimi diverse. Folosirea lor în mod exclusiv la construcția viorilor presupune un consum mare de energie și un timp îndelungat de lucru. Dotarea precară a atelierului său cu scule specializate pentru construcția instrumentelor este suplinită prin profesionalismul și priceperea „meșterului", calități dobândite de-a lungul anilor printr-o muncă făcută cu multă dăruire.

Foto. 2. *Uneltele uzuale folosite de meșterul maramureșean.*

Meșterul tâmplar Ioan Pop este bine ancorat în viața socială pe care a traversat-o până în prezent. Ținând cont de faptul că oferta produselor sale este foarte diversă, în atelierul său de tâmplărie lipsesc unele scule specializate care sunt folosite doar la atelierele de lutierie. Metodologia de lucru a meșterului Ioan Pop îmbină unele procedee moderne de construcție cu cele folosite la munca individuală din cadrul atelierelor locale sătești de prelucrarea lemnului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La construcția viorilor el folosește (parțial) tehnologiile obișnuite ale lutierilor individuali, fapt ce a determinat abordarea modelului constructiv prevăzut cu eclise. În acest sens, el și-a făcut propriul său mod de lucru prin construirea unor matrițe speciale din lemn. Aceste piese auxiliare de tâmplărie i-au facilitat construirea corectă a subansamblurilor viorii.

Foto. 3. *Eclisele – modul lor de asamblare (matrița din lemn).*

Foto. 4. *Vioară cu eclise construită în Transilvania de meșterul tâmplar Ioan Pop – sat, Glod, comuna Strâmtura, județul Maramureș (anul 2017).*

Viorile construite de Ioan Pop au un aspect îngrijit detașându-se mult de instrumentele tradiționale făcute ocazional, la care construcțiile în ansamblul lor sunt destul de puierile. Chiar dacă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

dimensionările pieselor componente ale viorilor construite de Ioan Pop sunt destul de exacte, instrumentele sale diferă mult între ele sub aspect constructiv. Principalele deosebiri pot fi remarcate în special prin modul în care a fost aleasă calitatea lemnului și prin felul în care au fost îmbinate cele două componente de lemn care alcătuiesc plăcile rezonatoare.

Aplicarea lacului pe suprafața instrumentelor este făcută destul de grosier. La toate viorile construite de Ioan Pop, lacul nu este creat special pentru instrumentele cu destinație muzicală. El are doar rolul de a proteja lemnul față de intemperii.

Marginile plăcilor rezonatoare ale viorilor sunt puse bine în evidență (vizual), ele fiind marcate cu o vopsea de culoare neagră. Cordarul, limba și cuiele viorilor sunt prelucrate din lemn de prun, culoarea lor (naturală) fiind maronie.

Foto. 5. *Detaliu constructiv – vioară cu eclise construită în mediul rural de meșterul tâmplar Ioan Pop.*

Timbrul viorilor construite de Ioan Pop este destul de strident, asigurând o bună penetrare a sunetului în mediul înconjurător. În componenta spectrală a sunetelor emise de toate viorile sale predomină frecvențele medii. Având în vedere modul (ușor) particularizat de construcție al instrumentelor, timbrul acestora diferă destul de mult de la o vioară la alta.

Randamentul muzical al viorilor construite de Ioan Pop este bun dar (la toate instrumentele) emisia sunetelor diferă ca volum sonor în funcție de fiecare construcție. Aceste mici diferențieri acustice nu au niciun impact în aprecierile legate de calitatea instrumentelor. În cadrul practicii muzicale din spațiul cultural rural, etichetarea valorică a instrumentelor muzicale este legată în primul rând de intensitatea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

sonoră. De cele mai multe ori, în „branșa” interpreților de muzică tradițională, calitatea timbrală a viorilor este apreciată în mod diferit, fiecare instrumentist având propriile sale păreri „estetico-muzicale”.

De-a lungul timpului, meșterul a construit aproximativ treizeci de viori. În momentul de față mai are pregătite pentru vânzare încă vreo câteva exemplare. El nu construiește arcușuri.

În perioada actuală, domnul Ioan Pop este unul din puținii meșteri tradiționali care mai construiește viori tradiționale. În acest moment, el poate fi considerat modelul românesc local al unei persoane care pune în valoare caracteristicile a două culturi distincte: cea scrisă și cea tradițională. De asemenea, activitatea sa actuală poate fi luată ca un exemplu încă viu al unor forme de existență socială aproape pierdute în tumultul vieții moderne de astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Măritatul peste voia părinților - o dispută socială, uneori și interetnică

Dr. Ilie GHERHEȘ
Muzeul Județean de Etnografie și
Artă Populară Maramureș

Odată cu apariția muncii capitaliste în agricultură, respectiv cu practicarea muncii salariate sau recompensate în produse, când echipe de muncitori agricoli, în fapt de țărani din Maramureș, constituite de obicei pe criterii de randament, de „brațe de muncă”, plecau la muncile agricole sezoniere, încet-încet a fost zdruncinat și eșafodajul cu multe tabu-uri maritale. Mai întâi, în aceste „brigăzi” muncitorești, relațiile interumane erau mai relaxate, mai dezinhibate, iar apoi, că lipsea ochiul vigilent al părinților (mai cu seamă al mamei) sau cel comunitar, al instanței babelor satului. În cel de-al treilea rând, intervenea conștiința că ei, tinerii, realizau faptul că pot să se întrețină și singuri, din munca brațelor lor, iar uneori că pot să-și schimbe viața, abandonând-o pe cea de acasă, în general impregnată de amintirea multor lipsuri și privațiuni, dar mai ales de cea a constrângerilor de grup.

Acest examen al descătușărilor cutumiare, tradiționale, familiale a fost dat, într-o primă etapă, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX lea, cu ocazia recrutărilor primelor echipe de lucrători sezonieri, pentru diverse munci în agricultură sau legate de agricultură din pusta Ungariei și din Banat. Obiceiul s-a perpetuat an de an și s-a extins, iar cu timpul, s-a impus în conștiința publică sub denumirea de „mersul la țară”, sub autoritatea unui zaviț (conducător de grup), atât ca o alternativă economică viabilă, dar mai ales ca o nouă opțiune socială, care funcționa inclusiv cu amenințări la adresa economiei autarhice familiale, prin împuținarea brațelor de muncă locale, de acasă.

Mersul la țară era perceput, oarecum și ca o formă de bejenie, limitată în timp și de aceea căpăta atât o conotație peiorativă, cât și una negativă, deoarece se pleca printre străini, la propriu, căci țara nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

era a „lor”, era Ungaria, iar „drumul țării” era blestemat, căci în acest context era calea care ducea înspre înstrăinarea definitivă, care putea însemna pierzanie sau chiar moartea.

Prin câștigarea respectivei independențe economice și prin proiectarea acesteia pentru orizontul întregii vieți, eventual, relațiile de dragoste, de iubire cu finalitate maritală au suferit, cu timpul, o mutație semnificativă. Până la acel moment, în societatea tradițională maramureșeană exista varianta ca tinerii însurăței să se fi cunoscut abia în seara în care părinții mirelui veneau cu acesta „pe văzute”, ocazie cu care se stabilea și data credinței/logodnei, deoarece cuplurile erau tocmite, „părăluite”, alese de către părinți și neamuri, mai ales dacă tinerii erau din localități diferite. Se știe că despre fete se spunea că sunt bune de măritat din momentul în care, dacă arunci cu clopul (de paie) în ea, nu „pică jos”, iar uneori căsătoriile se angajau chiar între verișori de rangul întâi, doar din grija de a nu „hărămi”, risipi averile și din aceea de a se conserva spița de neam.

Climatul social interbelic era atât de viciat, iremediabil divizat, încât părea de-a dreptul înveninat, era ireconciliabil, fără nici o șansă pentru ce-a de-a doua clasă, pentru așa-zișii porțieși. Acest aspect a fost sesizat, cu uimire și sarcasm, în anul 1935 de către echipa culturală regală, trimisă în satul Cuhea, pentru a aduce o oarecare primenire culturală și pentru a moderniza localitatea: „Cu bogate tradiții și multe diplome ori titluri nemeșești, la cuheni - cași ceilalți maramureșeni - mai dăinuiește încă, amintirea din vremurile când nemeșul își tăia mâneca lecrecului ori a gubei, dacă de ea s-a atins un porțieş. Și în cântece mai dăinuiește amintirea stărilor de pe atunci, căci se mi aud versuri ca acestea:

Pe cărare și pe drum
Se cunoaște omul bun;
Si pe drum și pe cărare
Se cunoaște omul mare”.[1]

Puterea cutumelor, tăria comunitară a trecut dincolo de limitele sociale, amestecându-se periculos chiar și în practica cultului religios greco-catolic, de la acea vreme. Aici în Maramureș s-a intervenit și în prestarea jurământului religios al tinerilor; acesta fiind modificat, fiind

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

întărit cu fraze care se rostesc până astăzi, chiar și de către preot și care exced ritualului religios canonic, fiind recunoscut ca „jurământ de fidelitate”, așa cum rezultă din observația preotului Gheorghe Cosma din Dragomirești, din 22 ianuarie 1930: „În parohia Dragomirești și în întreg Maramureșul este un obiceiu vechiu, că preotul la capătul cununiei i-a jurământul de fidelitate al cununaților. Acest jurământ este prestat în unele cazuri foarte cu greu, dând însă la controverse și greutăți considerabile între preotul cununător și mirii respective”.[2]

Fiind captivi într-o astfel de societate cu un set de reguli tradiționale cutumiare și constrângeri religioase locale, tinerii se trezeau foarte limitați în perspectivele lor de viață și, de aceea, atunci când un licăr de libertate se întrezărea prin părăsirea pragului casei părintești, ei și-l asumau ca pe o provocare, ca pe o speranță.

De obicei, fugitul în lume, măritatul peste voia părinților era un eveniment de mare curaj și se întâmpla în momente limită, atunci când, de exemplu, peste voia fetei era grăbită, era antamată credința, stabilită data nunții, iar mirele „oficial”, făcuse o parte din cumpărături, între care țuica de nuntă și arvunea chiar și cetera, adică muzica. În general, acest moment al evadării din ecuația perspectivei maritale oficiale, era pregătit în mod subversiv, cu complicitatea unor apropiați de taină. Operațiunea de extragere a prezumtivei mirese din statutul său, din mediul său familial, se făcea, de obicei noaptea sau, uneori, prin crearea unei posibilități prin care aceasta se deplasa la târg, într-o localitate vecină, unde era, de obicei, gară pentru ca de aici să poată lua gheizășul, în care o aștepta alesul inimii sale și astfel debuta aventura lor în viață. Uneori aceste aranjamente erau făcute și cu știrea mamei fetei, dar într-un mod foarte vag; niciodată însă cu încuviințarea tatălui, care avea orgoliul său!

Acest demers avea loc când se rupea un echilibru îndătinat, când el sau ea erau de neam mai bun, fără să fie neapărat, prin compensare, unul sau altul mai bogat, când el sau ea era mai bogat, când ea era mult mai frumoasă, dar de neam mai slab și mai sărăcuță, când unul dintre ei era din „gazde” sau de nemeși (de obicei, ea), iar el era de neam mai slab sau scăpătat istoric, adică din porțieși ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Feciorul era unul care se ținea mai lotru, mai hâtru, iar cu ocazia ultimului joc la care participa împreună cu aleasa inimii sale, el își anunța voalat intenția și bravura, prin strigături:

„Hai mândruță c-am aflat
O mașină de zburat;
Și-om mere la Petrușeni
Unde mai sunt moroșeni.
Este un popă din Văleni
Ce cunună moroșeni:
Pentru o sticlă de vin
Cununa-ne-a când sosim”.

Nunta era astfel sfidată ca ritual, era părăsit spectacolul nupțial al ceremoniei în care mirii (de nemeși) purtau pe ei o gubă de oaie, el având pe cap o căciulă, ca semn al nobilității, indiferent că era miezul verii; iar toate aceste neprețuite simboluri cutumiare erau „înșchimbate” pe un fluierat tremurat de tren, eventual dintr-o gară învecinată. Uneori mirele, atunci când era mai arogant și mai sfidător, își potența isprava plătind mecanicului de locomotivă să fluiere puțin mai prelung la urnirea trenului din gară, atât ca semn că-i pare rău după feciorie, după drăguțele lui, după sat, dar și ca sfidare a tuturor pizmașilor. De obicei, în acel moment mireasa era deja ascunsă în tren sau urma să se urce din stația vecină. Din acel moment, mirele era sigur pe reușita operațiunii sale, renunțase și la portul struțului în clop, dar își lua și măsuri de precauție, aducându-și doi - trei prieteni mai apropiați în gară, care să poată interveni la nevoie dacă, de exemplu, în ultimul moment acțiunea lui subversivă ar fi fost deconspirată.

Pe de altă parte, pentru fată începea, cu adevărat, o aventură socială riscantă, pentru că ea își părăsea nu numai fetia, ci și neamul, rudenia, iar din acel moment înainte, ea își întemeia o nouă linie genealogică, o nouă spiță de neam, un nou zăcământ de rudenie pentru că, de cele mai multe ori, cel puțin în prima fază, fata era dezmoștenită, era renegată social pentru a se păstra, măcar așa, de ochii lumii, onoarea neamului „pângărit”, de o „minte slabă ca a ei”. Ea era oricum „copilită”, adică plecase gravidă, „grea”, tăroasă, iar la

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

stătutul de dinainte nu mai avea cum să revină „în veci-vileag”, adică niciodată.

Pe de altă parte, cea mai mare rușine care se putea abate asupra casei unui om era ca fata să-i nască prunc nelegiuit, din flori, căci atunci însemna că părinții ei, dar mai ales mama, vor ajunge în iad, iar preotul o dădea ca exemplu negativ la predica duminicală, dar o făcea într-un mod în care întrega asistență vărsa lacrimi de foc și de compasiune pentru mama fetei.

Au existat și cazuri în care cerbicia tatălui fetei nu putea fi surmontată. După o perioadă, aceasta era amăgită cu iertarea, era reprimită acasă, iar tatăl său îi suplimenta considerabil zestrea, mărintând-o pe sate, atât pentru a i se pierde urma, cât și pentru a o îndepărta de pericolul prin care trecuse, precum și rușinea. Noua căsnicie, mai mult de conjunctură, se întemeia, în primul rând pe avere, dar și pe convingerea că „pofta vine mâncând”.

Uneori, universul prejudecăților rurale, mai ales, este atât de năucitor, încât îmbracă manifestări de neimaginat și de neînțeles. Este și cazul a doi tineri dintr-o comună din județul Satu Mare, un el - maghiar și o ea - româneă, care și-au propus să le învingă. El, „mai bătrân cu zece ani decât ea”, o place, dar nu poate nici măcar să-i mărturisească, pentru că nu știa prea bine limba română. El o admira pentru că fata „era cinstită și senină”, iar ea îl îndrăgea deoarece „era serios, responsabil și pentru că se simțea în siguranță lângă el”.

După trei ani de tatonări și de iubire platonică, cei doi tineri au hotărât să se căsătorească. Familia fetei s-a opus cu disperare, repetând că nu vor, nici în ruptul capului, ginere „ungur în familie”, că e catolic și că nu-i ca ei, concluzionând că mai bine îi fac fetei înmormântarea decât nunta.

De „cealaltă parte a frontului”, părinții mirelui s-au opus cu înverșunare, spunându-i acestuia că aleasa lui este prea tânără, că va avea probleme cu fidelitatea acesteia, că nu vor o „româncă în neamul lor”, ortodoxă pe deasupra, iar dacă, totuși nunta va avea loc, atunci ei îl vor renega.

Tinerii au mers mai departe cu relația de iubire și au hotărât să se căsătorească la starea civilă, în orașul Baia Mare, unde aveau

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

amândoi serviciu. Niciuna dintre familiile însurățeilor nu a ajuns la festivitate, numai că, au aflat, ulterior, că trenul de Satu Mare - Baia Mare avusese o întârziere semnificativă. Părinții miresei, românii, și-au călcat pe inimă și au venit, iar tatăl acesteia i-a întins mâna proaspătului ginere, spunându-i că din acel moment el „este feciorul lui”, cu amendamentul că pe propria fată „nu o mai cunoaște”.

Întâmplarea aceasta a avut loc în decursul anilor 1978 - 1981, iar casele părintești ale celor doi tineri erau vis-à-vis una de alta, în satul lor natal, dar părinții lor nu au cedat, așa că nunta a avut loc în două corturi separate, cu muzică românească și muzică ungurească de nuntă, cu staroste care vorbea, fiecare, în limba nuntașilor săi, cu mâncăruri și băuturi specifice, cu ritualuri proprii ș.a.

P.S. Nici astăzi, cele două familii încuscrite nu-și vorbesc, iar nepoții și strănepoții își vizitează, pe rând, bunicii, unindu-i cu aceleași îmbrățișări dragi.

Note:

1. Bologa, I. Petru, *Satul lui Dragoș*, în „Graiul Maramureșului”, Anul IV, nr. 125, 16 ianuarie 1936, p. 3;
2. Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, *Fond Protopopiatul Ieud*, Dos. 181/1930, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pomul vieţii pe obiecte de artă populară din zonele etnografice ale judeţului Maramureș

etnolog Janeta CIOCAN

Cuvinte cheie: artă populară, motive decorative, pomul vieţii, tipar traco-dacic, tipar elenistic, tipar iranian.

Rezumat

Prezentarea de faţă şi-a propus descrierea unuia dintre cele mai interesante motive decorative ale artei populare din cele patru zone etnografice aflate în graniţele actualului judeţ Maramureş. Piesele de artă populară oferă cercetătorului o paletă largă de motive decorative tratate în mod diferit atunci când ele decorează obiecte din materiale dintre cele mai variate. Pomul vieţii este unul dintre ornamentele care au atras atenţia cercetătorilor culturii populare de pretutindeni.

În studiul de faţă se încearcă o analiză a motivului din perspectivă istorică, a tiparelor sub care este reprezentat pe teritoriul românesc şi măsura în care aceste tipare se regăsesc pe obiecte confecţionate de creatori anonimi din zonele etnografice ale judeţului Maramureş: Ţara Chioarului, Ţara Codrului, Ţara Lăpuşului şi Ţara Maramureşului.

Motivul este analizat pe toate categoriile de obiecte ce aparţin artei populare: arhitectură, obiecte din lemn, textilele de interior, portul popular şi ceramica.

De-a lungul timpului, omul a încercat să-şi explice lucrurile şi faptele înconjurătoare. Aceste încercări au rămas întipărite în prezentările pictografice începând cu gravurile rupestre, cu reprezentările de pe diferite obiecte realizate de el în epocile în care a trăit. Pentru a se putea exprima el a creat simboluri care păstrează şi aduc în prezent semnificaţiile vremilor trecute. Întrebările pe care şi le-a pus s-au axat în primul rând asupra genezei, a relaţiei sale cu Creatorul şi mai ales asupra poziţiei sale în raport cu schema rânduită de divinitate. În acest context, omul a identificat universul cu oul sau pomul vieţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pomul vieţii rămâne „una dintre cele mai bogate şi mai răspândite teme simbolice". Cu origine preistorică, întruchipând în formă poetică visul irealizabil al „tinereţii fără bătrâneţe şi al vieţii fără de moarte", evoluţia lui poate fi urmărită de-a lungul timpului în arta tuturor popoarelor lumii.[1] Aceasta se datorează faptului că prin rădăcini, trunchi şi coroană el leagă lumea subterană de cea terestră şi de cer.[2]Poate de aceea, în ceea ce priveşte arborele vieţii, fiecare popor are aproape de suflet o esenţă proprie, specifică ariei geografice în care trăieşte respectivul popor,specie ce se remarcă în primul rând prin măreţie. Importanţa lui pentru omenire este subliniată şi de faptul că motivul lui a fost preluat de tradiţia creştină. În el stă ascuns cel ce reuşeşte să o ademenească pe Eva şi cu fructele lui o amăgeşte. Din el se va realiza crucea, „instrument de tortură şi izbăvire" având ca semnificaţie „prin moarte spre viaţă; per crucem ad lucem, prin cruce spre lumină."[3]

În arta populară românească el apare pe toate categoriile de obiecte. Paul Petrescu a descifrat pentru spaţiul românesc trei tipare plastice a acestui ornament: tiparul traco-dacic, tiparul elenistic şi cel iranian. „Imaginile de plante vin din izvoare diferite, comentează într-un chip specific aspectele lumii vizibile, prezintă raporturi adeseori inconfundabile cu flora şi fauna în mijlocul cărora se află. Cu toate acestea, ele nu sunt specii mitologice diferite pentru ca, în esenţa lor, au motivaţii şi funcţionalităţi simbolice identice. Nu există nici o singură zonă sau enclavă etnografică în care arborele vieţii să cunoască un singur tip de reprezentare."[4]

Tiparul traco-dacic are răspândire generală în arta populară românească. În acest tipar, de cele mai multe ori, rădăcinile nu sunt figurate, dispariţia acestora fiind pusă de Paul Petrescu pe seama vechimii ornamentului. Aceeaşi motivaţie este dată şi absenţei

---

[1]Petrescu Paul *Motive decorative celebre*, Ed. Meridiane, Bucureşti 1971, p. 39
[2]Prut Constantin *Calea rătăcită,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1990, coroana elicoidalău p. 79
[3]Chevalier Jean; Gheerbrant Alain *Dicţionar de simboluri, vol. I* Ed. Artemis, Bucureşti, 1994, p.131-132
[4]Prut Constantin, *Op. Cit*, p. 85

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

păsărilor însoţitoare din redarea imaginilor.[1] Tiparul elenistic apare pe obiectele de artă populară ca floare în glastră sau viţă de vie care uneori poate fi înlocuită de o plantă specifică locului. De cele mai multe ori imaginea nu este însoţită de păsări sau pasărea apare pe acelaşi obiect, dar nu în apropierea plantei. Tiparul elenistic prezintă pomul cu rădăcini conturate precis sau abia schiţate, însoţit sau nu de păsări cu coroana elicoidală sau dublă dispusă simetric faţă de trunchi.

Tiparul traco-dacic are ca reprezentare a pomului vieţii, bradul. Horst Klusch consideră bradul „o variantă geto dacică a pomului vieţii iranian".[2] În arhitectura populară reprezentarea acestui arbore se realizează prin sculptare în relief pronunţat. Indiferent pe ce obiect apare, el este prezent sub forma unui ax căruia i se adaugă crengile. Porţile maramureşene au pe stâlpi, într-o formă sau alta prezent motivul arborelui vieţii. Copacul poate fi reprezentat ca atare, cum este cazul unei porţi din Budeşti datată la sfârşitul secolului al XVIII-lea aflată azi în Muzeul Satului din Baia Mare. (foto 1) Copacul este realizat cu ajutorul funiei răsucite, dintr-un ax central pe care sunt articulate ramurile. Tot cu ajutorul funiei răsucite pomul vieţii redat sub forma bradului poate avea trunchiul întrerupt de motive solare: romburi sau cruci înscrise în cerc. (foto 2) Pe o poartă din Breb, pomul vieţii, realizat din funia răsucită, apare sub tiparul elenistic cu coroana dispusă simetric faţă de trunchi şi cu crucea înscrisă în cerc în vârful copului. (foto 3) În arhitectura populară, tehnicile de realizare a ornamentelor nu se rezumă numai la sculptură ci se foloseşte şi traforarea, excizia şi incizia. În cazul obţinerii motivului cu ajutorul traforării pomul vieţii este redat ca o floare, păsările însoţitoare, realizate în aceleaşi tehnici, aflându-se în apropiere. (foto 4)Ornamentele de pe porţile maramureşene pot fi obţinute şi prin excizia materialului lemnos cu ajutorul unei dălţi mai mici, relieful obţinut nefiind atât de pronunţat ca în cazul sculptării, dar efectul este deosebit, privitorul având senzaţia că admiră o broderie. Această tehnică este folosită şi pentru aripa porţii mici pentru accesul

---

[1]Petrescu Paul *Op. Cit*., p. 48

[2] Horst Klusch - *Pomul vieţii în ceramica Transilvană*, Studii şi Comunicări, Sibiu 1078, p. 135

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

oamenilor, pe ancadramentele uşilor de acces în casă sau biserică. Interesante sunt şi cazurile în care arborele vieţii este prezent ca un vrej, viţa de vie fiind înlocuită cu o plantă căţărătoare locală. (foto 5) Floarea în glastră apare, pe poartă sau stâlpii acestora, aşezată în vase de formă tronconică. (foto 6și 7)Tehnica o regăsim şi la porţile din Ţara Chioarului, pe stâlpii acestora,pomul vieţii aparţinând tiparului elenistic, apare ca floare în glastră unde glastra redată ca un obiect tronconic susţine o floare executată aproape naturalist. (foto 8)

Pomul vieţii este prezent şi pe piesele de mobilier din interiorul ţărănesc indiferent de care zonă etnografică vorbim. Un loc preferat de creatorii populari pentru amplasarea motivului ornamental este piciorul mesei şi al lăzilor de zestre. Reprezentarea cea mai întâlnită este pomul vieţii în tiparul traco-dacic. (foto 9) De altfel, forma picioarelor este ideală pentru a avea ca ornament bradul realizat dintr-un ax central pe care se articulează ramurile. Prezenţa lui pe lada de zestre este legată cu siguranţă de celelalte acte ce se petrec în ceremonialul nunţii, bradul, alături de busuioc, fiind nelipsit şi din steagul de nuntă. Trebuie remarcat faptul că la toate popoarele europene la care lada de zestre este un obiect important în ceremonialul nunţii, printre ornamentele aflate pe ladă se află şi imaginea pomului vieţii, dar ca pom specific zonei geografice în care acesta vieţuieşte. Pe lăzile de zestre create în centrele din zonele etnografice aflate în actualul judeţ Maramureş, pomul vieţii apare redat şi ca tipar iranian, chiar dacă elementele componente sunt tot ramura de brad încadrându-se pomului cu coroana simetrică. (foto 10)

În arta textilelor de interior, pomul vieţii este redat sub toate cele trei tipare. Pe covoarele maramureşene bradul este realizat explicit la fel ca pe lăzile de zestre, cu un ax central de pe care pornesc ramurile, sau sub forma unor triunghiuri suprapuse. Cel mai adesea îl întâlnim redat în canoanele tiparului elenistic ca vas cu flori atât în câmpul covorului, cât mai ales într-o succesiune ritmică pe bordură. (foto 11)

Ştergările de rudă, mai ales cele din Ţara Chioarului, Ţara Lăpuşului şi cea a Codrului au o interesantă redare a pomului vieţii în tiparul traco-dacic, tehnica folosită pentru executarea decorului fiind

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

alesul peste fire, motivele fiind şi ele foarte asemănătoare. (foto 12) Aceste ştergări, sunt deosebit de elegante pentru că sunt realizate cu o singură culoare: roşu închis pentru Ţara Chioarului şi ceva mai deschis pentru Ţara Lăpuşului şi a Codrului. Acestea au decorul în exclusivitate geometric sau geometrizant. Modul de redare al bradului îl vom regăsi pe cămăşile de femeie din Ţara Codrului, chiar dacă acolo tehnica folosită este broderia pe fir în cruciuliţe.

Ștergările de cui oferă cercetătorului posibilitatea realizării unui studiu profund în ce priveşte pomul vieţii. Aici imaginea acestuia este tratată din perspectiva tuturor tiparelor enumerate mai sus. Ca pondere motivul poate fi socotit la acelaşi nivel cu cele solare sau florale. De remarcat că la ştergurile mai vechi, realizate toate în tehnica ţesutului la război mai ales cu alesătură printre fire dar şi peste fire, ornamentele au un pronunţat caracter geometric. În secolul al XX-lea a apărut tendinţa de a se folosi tehnica alegerii peste fire şi mai ales a broderiei pline tehnica permiţând redarea naturalistă a ornamentului, în final ultima tehnică câştigând teren. Azi în cazul în care se mai lucrează astfel de obiecte, tehnica preferată este broderia. Pe aceste ştergări aproape că este imposibil să nu regăsim o reprezentare a pomului vieţii. Ele au decorul dispus la ambele capete în registre: 3, 5 sau 7 şi măcar unul este dedicat în exclusivitate reprezentării pomului vieţii. Pentru piesele mai vechi interesante sunt cele ce prezintă pomul ca floare în glastră şi unde modul de redare, atâta florii cât şi a vasului, este puternica stilizare. (foto 13)În Ţara Maramureşului redarea pomului vieţii pe ştergările de cui este puternic geometrizantă, coroana pomului apărând ca un romb. (foto 14) Deosebite ni se par cele ce prezintă pomul vieţii sub forma unei viţe, dar este clar că s-a folosit imaginea unei plante agăţătoare specifică zonei. Frumoase şi deosebit de elaborate sunt reprezentările pomului vieţii sub tiparul iranian unde acesta apare ca o floare stilizată, de multe ori redată ca un simplu romb, floare încadrată de două păsări. (foto 15) Acest decor a fost foarte iubit de vreme ce pomul vieţii însoţit de păsări este unul preferat şi azi de femeile care îşi mai decorează interiorul în stil tradiţional, deşi decorul este realizat în tehnica broderiei, cu culori vii, iar redarea este una naturalistă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Reprezentarea pomului cu coroana simetrică este unul preferat de creatoare indiferent de zona etnografică în care aceasta a trăit, iar redarea geometrizantă cea mai întâlnită. Pe aceste ştergări femeile au putut să-şi folosească imaginaţia şi cu greu între ştergările vechi poţi găsi două identice, de cele mai multe ori fiecare piesă având un model unic. (foto16, 17, 18)

Pomul vieţii este un ornament pe care îl regăsim sub diferite forme şi pe portul popular din toate zonele etnografice, diferenţierea făcându-se în funcţie de piesele pe care apare, de tehnicile folosite la realizarea lui, de stil: geometrizant sau naturalist. Pe cămăşile populare ornamentele alese în război apar mai ales pe piesele mai vechi. Cămăşile vechi din Ţara Lăpuşului, a căror croi presupune ataşarea mânecii de la gât au decorul acesteia aşezat peste cot şi format pe unele piese din motivul pomul vieţii redat sub forma vrejului de viţă de vie, prin alternarea unor flori cu tije, sau a florii în glastră. (foto 19, 20) Aceste motive alese în război au caracteristică generală pronunţata geometrizare. De la mijlocul secolului al XX-lea când s-a schimbat croiul cămăşii şi mâneca se ataşează din umăr, motivul îşi schimbă poziţia, el curgând pe mânecă de la umăr spre manşetă. Se schimbă şi tehnica de realizare, motivele fiind cusute în tehnica broderiei peste fire sau a broderiei în cruciuliţe. (foto 21) De remarcat că, pe cămăşile vechi, numite în zonă „cămaşă cu chept" nu regăsim printre motive pomul vieţii, deşi spaţiul rezervat decorului este unul generos. Nu acelaşi lucru putem spune despre cămaşa de lucru, numită în zonă cămaşă cu „pană în chept", unde întâlnim adesea printre motivele decorative pomului vieţii. (foto 22) În Ţara Maramureşului, ornamentul se regăseşte în jurul decolteului cămăşii, repetându-se identic deasupra manşetei. Redarea motivului este una mai explicită, mai aproape de redarea naturalistă, impusă fiind tehnica de lucru – broderia pe fir sau broderia plină. (foto 23) Se detaşează cămaşa de Săpânţa unde pomul vieţii apare ca medalion imediat sub decolteul cămăşii. Motivul este redat ca pom cu coarna simetrică. (foto 24) În Ţara Codrului, motivul pomului vieţii, mai ales sub tiparul traco-dacic prin prezenţa bradului era întâlnită mai ales pe cămăşile vechi din subzona numită „sub Codru". Bradul apare brodat în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cruciuliţe şi îl regăsim în general peste umăr, loc bogat decorat la aceste cămăşi. (foto 25) În celelalte părţi ale zonei Codru în secolul al XX-lea s-a adoptat redarea naturalistă a decorului şi aici pomul vieţii ne apare sub forma celui cu coroana simetrică având sugerate chiar rădăcinile. (foto 26) La cămaşa din Codru, având gura în faţă, s-a încercat mascarea acesteia cu o bentiţă care are ca decor în exclusivitate pomul vieţii redat ca pom cu coroana simetrică sau ca viţă de vie. (foto 27 a şi b) În Ţara Chioarului, cămăşile mai vechi au decorul realizat în broderie englezească numită local „broderie în ciur". La începutul secolului al XX-lea s-a răspândit decorul cămăşilor realizat cu broderie pe fir şi în cruciuliţe. Ambele moduri de decor au printre ornamente şi pomul vieţii realizat ca pom cu coroana simetrică şi ca floare în glastră. (foto 28)

Foarte adesea motive ce reprezintă pomul vieţii sub diferite tipare apar şi pe şorţurile femeilor, mai ales în Ţara Codrului şi Ţara Chioarului. (foto 29) Aici motivele sunt realizate prin broderie peste fire sau broderie plină. În Ţara Lăpuşului, zadiile confecţionate din lână şi ornamentate prin tehnica alesului printre fire oferă cercetătorului un vast teren de studiu al ornamenticii populare. Pe unele piese întâlnim o interesantă reprezentare a pomului vieţii sub tipar elenistic în care acesta apare puternic stilizat, redat ca un romb şi este aşezat între două păsări. Imaginea este întâlnită mai ales pe zadiile realizate pentru a fi purtate în costumul de nuntă, zadii care au fondul roşu sau verde. (foto 30)

Aproape toate piesele de port popular au printre elementele decorative pomul vieţii. Amintim aici trăistuţele feciorești din Ţara Maramureşului care abundă, mai ales pe baier, de astfel de reprezentări, pomul vieţii apărând sub toate tiparele. Deosebit de interesante reprezentări ale pomului vieţii le regăsim şi pe pieptarele din toate zonele etnografice, aici tehnicile de broderie pe piele au generat imagini deosebite a motivelor ornamentale. (foto 31, 32, 33)

Podoabele populare, un alt vast domeniu de studiu al artei populare româneşti a oferit creatoarelor posibilitatea de a-şi etala talentul, aici întâlnind toate categoriile de ornamente cunoscute, pomul vieţii fiind unul dintre cele mai îndrăgite. Amintim în acest

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

studiu doar zgărdanele specifice tuturor zonelor etnografice aferente judeţului nostru. (foto 34)

Oferta pe care o face portul popular în ce priveşte acest motiv ornamental este mult mai generoasă, dar pentru lucrarea de faţă ne rezumăm la cele prezentate până acum.

Ceramica populară este un domeniu care satisface curiozitatea cercetătorului din multe puncte de vedere, a istoriei ei, a organizării olarilor, a formelor şi categoriilor de produse, a decorului. Toate vasele ceramice au oferit creatorilor posibilitatea de a-şi demonstra talentul atât tehnic cât şi artistic. Şi piesele ceramice oferă o largă paletă de motive ornamentale ce pot fi analizate, dintre ele nelipsind pomul vieţii.

Am mai amintit pe parcursul lucrării că vechimea tiparului traco-dacic a făcut ca din reprezentările pomului vieţii sub forma bradului să lipsească păsările însoţitoare. Pe ceramică, în general, bradul apare singur fără să fie susţinut de alte motive ornamentale. (foto 35, 36)

Tiparul iranian al pomului vieţii apare pe piese ceramice din toate centrele ceramice ale judeţului, cea mai întâlnită variantă fiind cea a pomului cu pasăre. „De cele mai multe ori pasărea apare mult mărită faţă de arbore care e abia figurat, dar are rădăcina bifurcată. Acest fel de reprezentare apare pe farfuriile şi blidele realizate în ceramica de Valea Izei şi în cea de Baia Mare. Decorul este realizat prin sgrafitare şi întărit de culoare. În cazul ceramicii de Valea Izei, fondul vaselor este alb fildeşiu, iar culorile folosite sunt galben şi verde. Toate vasele au fost realizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe farfuriile realizate în centrul ceramic Baia Mare, decorul sgrafitat este întărit de culoarea albastru cobalt, iar fondul vasului este un alb pur."[1]

În varianta elenistică, pomul vieţii apare redat foarte interesant pe piese ceramice create de meşterii breslelor din Baia Mare şi Baia

---

[1]Ciocan Janeta, Munteanu Simona *Motive decorative pe ceramica din colecţiile muzeului de Etnografie de la Baia Mare*, Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. 2012, Ed. Argonaut, p.15

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Sprie, unde coroana elicoidală amplă are sau nu păsări însoţitoare. (foto 37)

Foarte numeroase sunt variantele prezentării pomului vieţii cu coroana simetrică dispusă de o parte şi alta a unui ax central. Pe farfuriile care prezintă acest decor se pot distinge şi rădăcinile bifurcate.(foto 38) Unele exemplare au rădăcinile astfel redate încât pot fi interpretate ca şarpele ce-şi are sălaşul între rădăcinile copacului. (foto 39) Această reprezentare a pomului vieţii apare şi pe alte categorii de vase cum ar fi cănile pentru vin şi ploştile. (foto 40) Pe ceramica creată în centrele din nordul ţării ornamentul redat ca viţa de vie nu apare pe farfurii, ci doar pe oale şi cancee fără pasărea însoţitoare.

Departe de noi gândul că am epuizat subiectul legat de reprezentările pomului vieții pe obiecte cu caracter artistic aparținând culturii populare din aria județului Maramureș. Prezentarea de față subliniază, sperăm noi, cele mai interesante dintre ele.

Fotografii

1. Poartă din Berbeşti – Ţara Maramureşului cu pomul vieţii realizat în tiparul traco-dacic

2. Poarta din Hoteni – Ţara Maramureşului cu motivul pomului vieţii şi motive solare

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

3. Poartă din Breb – Ţara Maramureşului cu motivul pomului vieţii în tipar iranian: cu coroană simetrică şi crucea în vârf.

4. Pomul vieţii cu păsări însoţitoare realizat prin traforare pe o poartă din Deseşti – Ţara Maramureşului

5. Uşa de acces în casa Borşa – Ţara Maramureşului, datată 1794 având ca decor pomul vieţii sub forma vrejului

6. Pomul vieţii în vas tronconic din Sat Şugatag – Ţara Maramureşului

7. Poartă din Hărniceşti cu reprezentarea pomului vieţii ca floare în glastră

8. Pomul vieţii pe o poartă din Preluca Veche – Ţara Chioarului

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

9. *Ladă de zestre cu motivul traco-dacic al pomului vieţii*

10. *Ladă de zestre îmbinând motivul traco-dacic cu cel iranian al pomului vieţii*

11.Pomul vieţii în glastră pe un covor de pe Valea Izei – Ţara Maramureşului

12. Bradul ales pe un ştergar de rudă din Şurdeşti – Ţara Chioarului

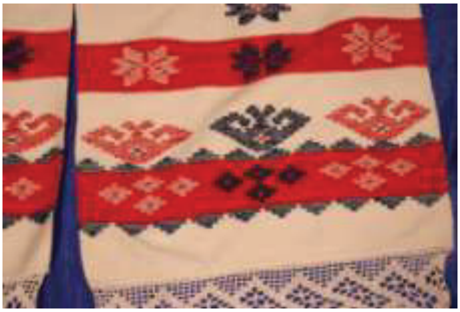

13. Redarea stilizată a pomul vieţii în glastră pe un ştergar de cui din Ţara Chioarului

14. Pomul vieţii în glastră pe un ştergar de cui din Ţara Maramureşului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

15. Ştergar de cui din Ţara Codrului cu pomul vieţii redat ca floare afrontată de păsări.

16. Ştergar de cui din Ţara Codrului cu pomul vieţii cu coroană simetrică

17. Ştergar de cui din Ţara Maramureşului având ca decor pomul vieţii cu coroana simetrică

18. Ştergar din Ţara Chioarului cu motivul pomului vieţii cu coroană simetrică.

20. Mâneca unei cămăşi din Ungureni - Ţara Lăpuşului cu pomul vieţii redat ca floare

19. Pomul vieţii pe mâneca unei cămăşi din

Cupşeni - Ţara Lăpuşului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

21. Pomul vieţii cu coroana simetrică pe mânecile unei cămăşi din Suciu de Sus - Ţara Lăpuşului

22. Cămaşă cu „pană în chept”

Costeni –Ţara Lăpuşului

24. Cămaşa de Săpânţa cu motivul pomului vieţii cu coroana simetrică.

23. Cămaşă de pe Valea Marei-Ţara Maramureşului cu motivul pomului vieţii în jurul decolteului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

25. Bradul ca decor pe cămaşă din Corni –
Ţara Codrului

26. Motivul pomului vieţii numit „rupt
din codru”

27a

27

Bentiţe cu motive ce reprezintă pomul vieţii pe cămăşi din Ţara Codrului

28. Cămaşă din Şomcuta Mare-Ţara Chioarului cu motivul pomul vieţii redat ca floare în glastră

29. Şorţ din Soconzel-Ţara Codrului cu motivul pomului vieţii cu coroana simetrică.

30. Zadie din Cupşeni-Ţara Lăpuşului având pomul vieţii afrontat de două păsări.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

31. Pomul vieţii cu coroana simetrică pe un pieptar din Ţara Lăpuşului creat de meşterul Hereş.

32. Pomul vieţii cu coroana simetrică pe un pieptar realizat în Săliştea de Sus -Ţara Maramureşului

33. Pomul vieţii cu coroana simetrică pe un cojoc de pe Valea Vişeului - Ţara Maramureşului.

34. Pomul vieţii între motivele decorative de pe zgărzile din mărgele din Ţara Lăpuşului

35. Farfurie din centrul Baia Mare cu motivul pomului vieţii sub tiparul traco-dacic (bradul).

36. Pomul vieţii pe o ploscă confecţionată în a doua parte a secolului al XIX-lea la Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

37. Farfurie cu pomul vieţii sub tipar elenistic, pomul apărând cu pasărea însoţitoare.

38. Farfurie având reprezentat pomul vieţii cu coroana simetrică.

39. Coroana simetrică cu reprezentarea şarpelui la rădăcină.

40. Cană de vin pe care pomul vieţii apare cu coroana simetrică dar şi ca brad.

BIBLIOGRAFIE

Chevalier, Jean – Gheerbrant, Alain 1994 *Dicţionar de simboluri*, Ed. Artemis, Bucureşti

Ghibson, Clare 1998 *Semne şi Simboluri*, Ed. Aqvila'93, Oradea

Ciocan, Janeta – Munteanu Simona 2012 *Motive decorative pe ceramica din colecţiile Muzeului de Etnografie de la Baia Mare,* Ed. Argonaut, Cluj Napoca

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Klaus, Horst	1978 *Pomul vieţii în ceramica Transilvană,* Studii şi Comunicări, Sibiu
Marchiş, Ioan	2011 *Simbolica Artelor Non-Verbale – aplicaţii hermeneutice*, Ed. Ethnologica, Baia Mare
Păun, Silvia	1996 *Identităţi Europene Inedite Italia-România* , Ed. Tehnică, Bucureşti
Petrescu, Paul	1971 *Motive decorative celebre,* Ed. Meridiane, Bucureşti
Petrescu, Paul – Stoica, Georgeta	1981 *Arta Populară Românească*, Ed. Meridiane, Bucureşti
Prut Dumitru	1990 *Calea Rătăcită*, Ed. Meridiane, Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Măştile tradiționale - element de stimulare a ludicului în activitatea școlară

prof. Mihaela - Cristina GHERHEȘ
Școala Gimnazială „Lucian Blaga”
Baia Mare

Motto: „*Măștile sunt arhivele unui popor care, ignorând scrisul, n-a putut să-și înregistreze istoria în biblioteci. (...) Societatea măștilor rămâne Cartea înțelepciunii popoarelor*”.
(Pierre Francastel, *Realitatea figurativă*, București, 1972, p. 142)

Sărbătorile de iarnă în Maramureș încep la Crăciun și se termină la Bobotează și Sântion. Această perioadă devine o fastuoasă manifestare folclorică, iar toți locuitorii Maramureșului devin, rând pe rând, gazde și oaspeți, colindători și colindați, dialogul dintre cei din casă și cei de la fereastră transformându-se într-un spectacol popular.[1]

Jocurile cu măști sunt îndrăgite deoarece dau mai multă expresivitate plastică spectacolului popular, înveselesc atât pe cei care le joacă, cât și pe cei care le privesc. Caracterul profund uman al jocurilor cu măști este demonstrat atât de numărul mare de participanți, cât și de atmosfera de sărbătoare și de veselie pe care le degajă.[2]

Masca este una dintre cele mai reprezentative creații culturale ale omului pe care o găsim în practica obiceiurilor de peste an, la obiceiurile din ciclurile familiei (nuntă, priveghi), la sărbătorile de iarnă.

Masca este un produs cultural specific deghizării și travestirii: „Între deghizare și travestire există o deosebire de nuanță cu privire la modificarea identității unei persoane: deghizarea constă în schimbarea integrală a înfățișării fizice cu ajutorul măștilor, iar travestirea, în schimbarea parțială a caracterelor fizionomice cu ajutorul machiajului, al „obrăzarilor” și maschetelor. În fond, atât deghizarea cât și

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

travestirea au urmărit și urmăresc numai disimularea formelor de comportament ale celui ce nu vrea să fie recunoscut”.[3]

Masca are un incontestabil caracter ritual, cu funcții magice, care s-a transmis peste timp și a devenit un element de legătură între omenesc și supraomenesc. În timp, stratul magico-mitic al măștilor și jocurilor cu măști a evoluat, iar prin mutații de sens și funcționale s-a produs și o încetare treptată a funcției rituale evoluând spre cea spectaculoasă.[4]

Deoarece nu există reguli stricte, ca în alte domenii ale artei populare maramureșene, măștile permit o desfășurare liberă a talentului și imaginației fiecărui autor, dovedind din plin spiritul inventiv, efervescent, umorul de calitate și bunul gust al țăranului maramureșean.

Sub aspect tipologic, în jocurile maramureșene cu măști distingem: măști animaliere (capra, ursul), măști umane (moșii), măști demonice (dracii). Sub denumirea de draci apar o serie de personaje machiate pe față cu funingine, îmbrăcate în zdrențe și încinse la brâu cu talăngi. O mască specifică este „Doamna Moarte”, prezentă în Viflaim.[5]

Din punct de vedere structural, Romulus Vulcănescu, în lucrarea „Măștile populare”, a făcut următoarea clasificare a măștilor în Maramureș: măști integrale (măști - costum) - exemplu: capra, ursul, moșii și Doamna Moarte; măști reductive (măști caschete sau glugi, obrazare) - exemplu dracii; măști mascoide (manechini și sculpturi de lemn) - exemplu „mascoida de bătut” (măciucă terminată la capătul de sus cu figuri umane masculina sau feminine) și moșu și baba, cunoscute și sub numele de domnul și doamna, ciufuri, metehăi; măști mascaroane (sculpturi umane și animaliere) - exemplu cocoș, șarpe, sculptate în lemn și servind astăzi ca elemente decorative pe grinzi, pe pragul morii sau pe porți.[6]

Din punct de vedere funcțional, măștile sunt: rituale și spectaculare.

Masca maramureșeană este rezultatul unei îmbinări inspirate de elemente artistice arhaice și contemporane. „Imboldul pleacă, desigur, de la tradiție, de la fondul său emotiv primar. Există chiar și cultul unor materiale tradiționale (de bază) privind confecția… (dar) tradiția nu mai exercită

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aceeași vigoare asupra improvizației, ci se decide către excitațiile extrastilistice, în numele unui inedit spectacular obligatoriu. De aici, și solidaritatea intensă a ultimelor noutăți - unele idolatrizate, altele ridiculizate, chiar și în ceea ce privește recuzita: coloranții, materialele noi de nailon, celofan, materiale plastice, stridențele unor asociații".[7]

Jocuri cu măști sunt: jocul caprei, jocul ursului, Viflaimul.

În conivență cu mulți autori consacrați în domeniul etnologiei afirm și eu că și pe acest tărâm al spectacolului burlesc al măștilor, cultura populară din Maramureș are mai multe elemente comune cu cultura celtică, decât cu cea greco-romană.

Note:

[1] Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport - Turism, București, 1981, p. 9;

[2] Idem, *Măști populare și jocurile cu măști din Maramureș*, Baia Mare, 1973, p. 20;

[3] Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport - Turism, București, 1981, p. 10, apud. Arta populară românească, București, 1969, Editura Acad. R.S.R.);

[4] Dăncuș, Mihai, *Măști și jocuri cu măști în Maramureș*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2008, p. 3;

[5] Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport - Turism, București, 1981, p. 10;

[6] Vulcănescu, Romulus, *Măștile populare*, Editura Științifică, București, 1970, p. 92;

[7] Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport - Turism, București, 1981, p. 11, apud. Vasile Savonea, *Considerații privitoare la mesaj și stil în practica obiceiurilor de iarnă*, Comunicări științifice pe teme folclorice, Sighetu-Marmației, decembrie 1970 - 1971)

Bibliografie:

1. Dăncuș, Mihai, *Măști și jocuri cu măști în Maramureș*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2008;

2. Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport - Turism, București, 1981;

3. Nistor, Francisc, *Măști populare și jocurile cu măști din Maramureș*, Baia Mare, 1973;

4. Vulcănescu, Romulus, *Măștile populare*, Editura Științifică, București, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Repere Gorjene – Muzeul Arhitecturii Populare de la Curtişoara

Dr. Albinel FIRESCU
Muzeul Județean ”Alexandru Ștefulescu” Târgu Jiu

Cuvinte cheie: muzeu, monumente, artă populară, document

Rezumat

Prezentarea de față se referă la Secția de Etnografie a Muzeului Județean ”Alexandru Ștefulescu” din Târgu Jiu, unul din primele muzee în aer liber ce s-au dezvoltat în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Autorul subliniază importanța muzeului ca păstrător a unor monumente de arhitectură românească deosebite, dar și inedite. În același timp aduce dovada, prin documentul din anexă, faptului că Muzeul de la Curtișoara este poate primul la care au demarat lucrările de organizare după 1950 în țară.

Oltenia, străveche regiune a României, își află fruntariile de miazăzi pornind de la încleștarea Danubiului cu munții la Cazane către anticul limes Transalutanus, iar la nord se întinde spre crestele Carpaților Meridionali.

Abundența vestigiilor istorice de aici este covârșitoare, însă cel mai important dar de la Dumnezeu sunt oamenii. Ei sunt rodul pământului a cărui conștiință o poartă în suflet. Formele arhaice de conviețuire sunt, până în prezent, o mărturie a relaționării de acest tip. Satele Olteniei (din latinescul ”fossatum”) reprezintă preponderența unei spiritualități cu rădăcini precreștine. Mărturii sunt prezente la tot pasul, dar cea mai mare densitate se află, în fața oaspetelui doritor de nou și vechi în același timp, în muzeele de arhitectură populară în aer liber.

La numai 10 kilometri nord de Târgu-Jiu găsim, la Curtișoara, un astfel de muzeu, despre care putem spune că ne dă evidența istorică a formelor de locuire din aria Subcarpaților Getici. Însăși numele

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

localității, aflată în apropierea unui cunoscut castru roman (Bumbești-Jiu), păstrează rezonanța latină: cohorte-corte-curte.

Amplasat într-un cadru natural de excepție, ce reproduce la scară mai mică varietatea formelor de relief submontane, muzeul își află începuturile în anii '60 ai secolului trecut. Biserica cu hramul Sf. Ioan Botezătorul (ctitorie de la 1821) și cula (din turcescul kulé) Cornoiu, cu o vechime de peste trei sute de ani, sunt primele obiective din constituirea muzeală. Apoi, treptat, au fost strămutate aici mai mult de treizeci de elemente simbol de arhitectură vernaculară din cuprinsul județului Gorj. Dacă avem în vedere bogata rețea hidrografică, precum și faptul că arhetipurile etnografice sunt conturate pe firul apelor, ne este clară diversitatea structurilor prezente aici. Din punct de vedere social, majoritatea sunt apanajul țărănimii libere, dar și maiores terrae (mai marii pământului) sunt reprezentați, îndeosebi ca și ctitori. De pildă, casa Tătărescu, prim-ministru al României, păstrează robustețea construcției anterioare (fosta culă Poenaru), dar își adaugă pridvoare în stil românesc, parcă în încercarea de a-și da mâna cu vechile cule de lemn, și ele înnobilate cu tinde generoase. De altfel, biserica alăturată, de tip navă, cu hramul Sf. Gheorghe, dar și alte elemente de arhitectură: casa Antonie Mogoș, clopotnița și porțile monumentale cu motive solare și antropomorfe, consacră bunul gust al comanditarului. Mărturie a nobleții istorice, casa ministrului Gheorghe Tătărescu este străjuită de lei romani aduși de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Poate gustul desăvârșirii istorice să-l fi simțit și Constantin Brâncuși, în scurtul răstimp cât va fi poposit aici, prin 1938, când a lucrat la realizarea ansamblului monumental "Calea Eroilor", din Târgu-Jiu.

Îndreptându-ne atenția către lucrările meșteșugite ale țăranului român, constatăm nu mai puțină noblețe. Deși materialele sunt altele, lemnul fiind preponderent, ceea ce ne îndeamnă să vorbim despre o adevărată "civilizație a lemnului", ingeniozitatea și caracterul practic al meșterilor dau măsura vitalității populare. Astfel, stâlpii caselor sau ai porților nu sunt modele repetitive deși, în esență, reprezintă același lucru: caracter spiritual profund, apotropaic, uneori cu elemente de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

transfigurare umană, cu mesajul vieții dincolo de moarte și al moștenirii peste generații.

Uneltele din gospodărie urmează același tipar: au un caracter practic nemijlocit, iar acolo unde situația a permis-o, pledoaria pentru frumos nu s-a lăsat așteptată, venind cu un izvor nesecat de ornamentică realizată din crestături și decor pictat (simboluri precum șarpele, dintele de lup, crucea în X, romboidul-sămânța vieții, soarele, etc.). Dacă tot vorbim despre ornamentică, nu putem trece cu vederea bogata zestre de țesături, de la costumele de sărbătoare și până la "îmbrăcămintea" vechilor odăi, dar fără să uităm ceramica cea nelipsită din cotidianul rural sau din marile momente ale vieții. Culori vii și grafie descifrabilă spiritual se află pretutindeni și dau aromă unei vieți pe pământ, dar cu privirea către cer. Toate, luate împreună, sunt un ansamblu armonios a ceea ce marele istoric N. Iorga a configurat a fi "Bizanț după Bizanț".

În casă, vatra cu foc, de tradiție bizantină, se manifestă în plenitudinea ei în viața fiecărei familii. Vatra este semn al vieții și al morții, dar și al continuității. Prin viu grai, aici se transmit învățături din generație în generație, aici se naște, aici se cântă și se descântă; vatra este centrul lumii. Mai târziu, compartimentarea spațiilor a dat odaia bună, dar focul sacru, datina străbună și sfânta icoană nu și-au pierdut însemnătatea.

Armonia spirituală traversează pragul locuinței și se desfășoară și în afară cu aceeași grijă ca și în interior. În sat, centrul lumii este biserica. Clopotul și toaca sunt vajnici proteguitori ai vieții, ordonând vatra satului și zilele de lucru, anunțând eventuale primejdii sau fiind martori ai sfatului de judecată. Altfel, la răscruci, la izvoare ori la ieșirea din sat sunt nelipsite cruci sau troițe, toate cu rostul lor, după credința din bătrâni. Și mai întâlnim undeva troița, loc cu însemnătate aparte: la vie! Via are caracter sacru. Mai multe sărbători de peste an reglementează lucrul la vie, cu interdicții sau dezlegări. Tot așa se justifică buna rânduială din pivniță sau beciul fiecărui gospodar. Dacă mai adăugăm faptul că cea mai importantă caracteristică a pivnițelor de deal (când strugurii nu erau aduși acasă) consta în libera trecere,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fără încuietori, sub rezerva protecției sfintei cruci, avem relevanța însemnătății vinului de împărtășanie.

Din mulțimea instalațiilor tehnice ori a adăposturilor sezoniere, cum și aici, la Curtișoara, avem reprezentate moara pe apă ori piua de bătut dimii, ne rețin atenția, prin amploarea fenomenului, conacele de plai. După cum însăși denumirea o atestă, acestea sunt specifice plaiurilor de la munte și sunt angrenajul nelipsit al cotidianului păstoresc. Urcatul și coborâtul oilor la munte sunt invariabile, din mai (în preajma sărbătorii de Sf. Constantin și Elena), până în septembrie, evenimente cu ritualuri specifice. În aceste condiții, conacul de plai este o locuință sezonieră, dar și avanpostul unei fenomenologii a înfrățirii cu natura: "brazi și păltinași i-am avut nuntași..." (balada Miorița). Potrivit ariei de răspândire a practicii transhumanței, spațiul s-a numit... mioritic.

Reprezentativitatea conacelor de plai în muzeul de la Curtișoara l-ar putea identifica, fără să greșim, în aria spațiului contemplativ, mioritic.

Dincolo de lucrurile prezente, luate așa cum sunt, ad literam, muzeul de la Curtișoara poate fi citit altfel. În el se oglindește figura brăzdată de ploi și arsă de soare, pe același pământ, din veac în veac, a țăranului de la Dunăre, pe care dacă nu-l iubești nu poți să-l înțelegi.

|Iată câteva realități care au determinat autoritățile locale și centrale să gândească și apoi să organizeze, în apropierea Târgului Jiu, un muzeu reprezentativ pentru cultura populară gorjeană. Muzeul de la Curtișoara se află în fruntea listei muzeelor în aer liber înființate în a doua parte a secolului al XX-lea în România, o primă floare din cununa capodoperelor arhitecturii populare românești păstrate în Muzee ale satului din România.

Redăm mai jos, în anexă decizia de înființare a Muzeului de la Curtișoara.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Anexă[1]

12 martie 1966

Către,
Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă
- Tov. Președinte prof. architect Pompiliu Macovei -

Comitetul executiv al Sfatului popular al regiunii Oltenia a prevăzut în planul de perspectivă, organizarea unui muzeu de etnografie și artă populară care să pună în valoare remarcabila creație a culturii populare din zona Gorjului – cunoscută în întreaga țară, chiar și peste hotare, pentru bogăția documentelor etnografice și de artă populară.

Ca urmare a studiului efectuat de organele noastre de specialitate, în colaborare cu delegații dv. din cadrul Consiliului muzeelor, s-a stabilit ca această unitate muzeală să se organizeze în Cula de la Curtișoara.

Cula Cornoiu din Curtișoara este unul dintre cele mai frumoase monumente de arhitectură veche românească din Oltenia, datînd din secolul al XVIII-lea, fiind așezată pe un platou, din pridvorul acesteia se deschide o splendidă priveliște asupra văii Jiului.

Biserica din apropiere, clădită în anul 1802 de către logofătul Cornea, este de asemenea, monument de arhitectură, prezentând și interesante picture în frescă.

Zona de protecție a celor două monumente formează un parc de circa patru hectare, plantat cu arbori și arbuști floriferi, în care am prevăsut să organizăm un sector etnografic în aer liber, ce va prezenta arhitectura populară din Gorj, case din zona de deal și de munte, cunoscute prin frumoasele crestături în lemn.

Cula de la Curtișoara, amenajată ca muzeu de etnografie și artă populară, sectorul etnografic în aer liber, biserica monument de arhitectură din apropiere, parcul din jur, poziția pitorească în care sînt așezate, vor forma un admirabil complex touristic, în imediata

[1] Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale, fond Sfatul Popular al Regiunii Oltenia, Secția Artă și Cultură, dos. 6/1966, f. 21-23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

apropiere a șoselei naționale Tg Jiu – Petroșani, menit să contribuie la valorificarea frumuseților regiunilor noastre.

Ne-am propus să organizăm muzeul etnografic al Gorjului la Curtișoara și datorită faptului că monumentele de arhitectură menționate mai sus și zona de protecție nu sînt păstrate și îngrijite conform H.C.M. nr. 661/1955, de către G.A.S. Tg Jiu în administrarea căreia se află. Ele au fost folosite rând pe rând, în ultimii ani, ca stațiune apicolă, crescătorie de păsări și dormitor pentru muncitorii sezonieri, găsindu-se astăzi într-o stare avansată de degradare. Acoperișul vechi de șindrilă, care nu a mai fost reparat, s-a deteriorate complet și plouă în mai multe locuri, putrezind tavanele și pardoselile de parchet. Giurgiuvelile și o parte din obloane sînt stricate, sobele distruse iar geamurile sparte.

Dependințele de lângă culă – construite într-un frumos stil românesc – se află în aceeași stare de degaradare (învelitoarea de șindrilă stricată).

Vechea biserică de zid – monument de arhitectură – din apropiere, este de asemenea, neîngrijită: acoperișul de șindrilă deteriorat, scara de la clopotniță construită din bârne masive de stejar a dispărut.

Pacul din jur este neîngrijit, iar aleile sînt stricate de tractoare.

Pentru remedierea acestei situații, în conformitate cu dispozițiunile prevăzute în H.C.M. nr. 661/1955 și art. 22 din Regulamentul privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură, precum și dispozițiunile prevăzute în decretul nr. 409/1955, am intervenit la Consiliul superior al agriculturii cu adresa nr. 28.714/1965, pentru a aproba transmiterea Culei de la Curtișoara cu dependințele și parcul din jur, din administrarea G.A.S. Tg Jiu, în administrarea Sfatului popular al raionului Gorj, pentru a se organiza Muzeul etnografic al Gorjului. Consiliul superior al agriculturii, cu adresa nr. 100.768 din 28 august 1965, ne-a răspuns că această transmitere se poate face numai dacă Sfatul popular al regiunii Oltenia va construi un grup social pentru muncitorii sezonieri și pentru familiile brigadierilor. Dar Consiliul superior al agriculturii

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

nu amintește nimic despre calitatea de monument de arhitectură a culei de la Curtișoara și nici de starea de degradare în care se găsește.

În momentul de față, Cula de la Curtișoara este complet nefolosită de G.A.S. Tg Jiu, iar în dependințe locuiesc 2-3 familii ale brigadierilor de la sectorul zootehnic, pentru care se poate asigura locuință în comuna Curtișoara.

Comitetul executiv al Sfatului popular al regiunii Oltenia considerînd că se va aproba transmiterea, a luat unele măsuri pentru restaurarea acestor monumente. Astfel s-a întocmit de către D.S.A.P.C. Oltenia documentația necesară pentru punerea în valoare a monumentelor și a zonei de protecție, s-a obținut avizul tehnic favorabil din punct de vedere tehnic și autorizația de executare a lucrărilor de restaurare și s-au acordat credite pentru începerea lucrărilor de restaurare.

Față de cele arătate mai sus vă rugăm a interveni la Consiliul superior al agriculturii pentru transmiterea Culei de la Curtișoara cu dependițele și întreaga zonă de protecție, din administrarea G.A.S. Tg Jiu în administrarea Comitetului executive al Sfatului popular al raionului Gorj, conform Decretului nr. 409/1955.

Alăturat, anexăm planul de situație cu amplasarea construcțiilor în patru exemplare.

Președinte, *Secretar,*

I. Predescu *P. Poroineanu*

Bibliografie selectivă

Boteanu, Cornel, Paraschiv, Ilie, *Pe firul Văii Motrului: de la izvoare până la vărsarea în Jiu*, Editura ”Armonii Culturale”, Adjud, 2017.

Calotoiu, Gh., Mocioi. I., Marinoiu. V., *Mărturii arheologice în Gorj*, Tg Jiu, 1987.

Mischie, Nicolae, *Obștea sătească în județul Gorj*, Editura Fundației ”Constantin Brâncuși”, Târgu Jiu, 2002.

Miclea, Ion, *Curtișoara*, Editura Revista Transilvania, Sibiu, 1981.

Mocioi, Ion, Vasilescu, Virgil, *Ceramica populară din Gorj*, Târgu Jiu, 1974.

Pănoiu, Andrei, *Arhitectura tradițională Gorjeană*, Târgu Jiu, 1996.

Rădulescu-Motru, Constantin, *Etnicul românesc. Naționalismul*, Editura Albatros, București, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Stoica, Georgeta, Vasilescu, Virgil, *Portul popular din Gorj*, Târgu Jiu, 1971.
Ștefulescu, Alexandru, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tipografia N.D. Miloșescu, 1904.
Udriște, Elena, *Crestături în lemn din Gorj*, Târgu Jiu, 1972.

Fotografii

1. Cula Cornoiu

2. Casa Dobrița

3. Fântâna cu cumpană și Casa Brădiceni

4. Piese reprezentative din colecția de port

5. Tinere în port popular în fața casei de la Găleșoaia

6. Casa Tătărescu Curtișoara - fațada principală

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Legenda Schimbării Vetrei, are un sâmbure de adevăr?

Denis Florin NĂSUI

Localitatea Vișeu de Jos este o străveche vatră maramureșeană, care este așezată pe cursul râului Vișeu. Are o istorie îndelungată, învăluită încă de mistere. Timpul a făcut, în așa în fel încât, a rămas viu în conștiința populară unele legende, povestiri din trecutul satului Vișeu de Jos. Printre aceste legende, povestiri se numără și *Legenda Schimbării Vetrei.*

Legenda schimbării vetrei a fost transmisă din generație în generație pe cale orală și este povestită și în zilele noastre de către bătrânii satului. În trecut vatra satului s-a aflat între Danova și Podul Morii. Vatra a fost schimbată din cauza „*Fetei pădurii*" care își făcea veacul pe acolo și unii localnici erau „*Pociți*" de ea. Adesea localnicii îi spuneau și „*ciuma pădurii*", deoarece ea era considerată ca o boală molipsitoare. Au rugat pe vrăjitoare să îi scape de această pacoste, dar până la urmă sătenii au fost nevoiți să schimbe vatra satului. Au mutat satul între șapte guri de ape dintre care patru erau văii (Valea Drăguiesii, Valea Secăturii, Valea Porcului și Valea Ghemii), care se vărsau în râul Vișeu. Vatra satului a fost mutată pentru ca „*Fata pădurii*" să nu mai găsească noua așezare a satului. Vatra a fost croită de jur-împrejur cu o brazdă de plug trasă de trei perechi de boi gemeni, iar brazda a fost sfințită.

Locul unde a fost vechea vatră este marcat cu o cruce numită de săteni „crucea de pe podul morii". În acel loc a fost o biserică de lemn ulterior donată Bocicoelului. O altă versiune a legendei spune că într-o noapte doi bătrâni au visat că în satul lor va veni „ciuma pădurii". Cei doi bătrâni au mers la Biserica să se roage și în aceea noapte au schimbat vatra satului înainte de răsăritul soarelui[1].

Cât de adevărată este această legendă? Un lucru este cert, actuala vatră a satului se aflã chiar între aceste patru guri de ape, iar în mijlocul vetrei satului este Biserica actuală, construită în anul 1895. Ca să putem și să transpunem în timp această legendă, trebuie să

---

[1] Denis Florin Năsui, *Din trecutul comunei Vișeu de Jos*, ed.Grinta, Cluj-Napoca, 2020, p.14

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mergem în anul 1699, când este construită biserica de lemn care a fost donată Botizei, la o mică distanță de actuala biserică, în curtea cimitirului actual. Este marcat și astăzi locul unde a fost biserica de lemn, dăruită apoi Botizei, de o cruce. Astfel, legenda trebuia să fi avut loc înainte de anul 1699 când este construită biserica, care a fost donată Botizei.

Vechea vatră a satului după cum este menționat mai sus, s-a aflat între Danova și Podul Morii. În 1385 mai mulți nobili precum Șandor Michail, Alexa și Nicoară au dat moștenirile lor Vișeu de Sus, Vișeu de Jos, Șieu, Botiza și ***satul lui Dan*** surorilor lor Scora, Baba și Margareta, soția notarului din Baia Sprie ”***a patra parte din satele revenite lor prin moștenire de la tatăl lor , adica din Viso Superior, Viso Inferior [...] și Villa Dan (Saul lui Dan)***„[1].

În această diplomă este atestat documentar și un sat al lui Dan (probabil un Dan era stăpânitorul satului). Acest sat care se afla pe Valea Vișeului, puțin mai sus de Leordina, apare și sub numele de Dănești, a făcut parte din cnezatul de vale a Bogdăneștilor. Cu timpul a dispărut. Apare și sub numele de possesio Zpin, care este identică cu „Villa dan„ , dar și sub numele de ***„Terra Danowa„***[2].

După cum arată și diploma mai sus menționată, Danova era un sat, se aflǎ în partea de jos a satului Vișeu de Jos spre Leordina, dar este la o distanță destul de mare față de Valea Spinului, care se aflǎ între Vișeu de Jos și Leordina, și a aparținut de Vișeu de Jos.[3]

În concluzie pe baza acestor două argumente putem constata faptul că această legendă are un sâmbure de adevăr.

---

[1]Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, *Diplome Maramureșene din secolele XIV și XV*, Ediția IV, Ed. Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă„ , Cluj Napoca, 2009, p.112
[2]Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al-XIV-lea*, București, 1970, p. 48
[3]Denis Florin Năsui, *op.cit.*, p.22

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Porțile maramureșene din Breb – trecut și perspective

Dr. Sorin-Alin KOSINSZKI,
Dr. Mirela Ana BARZ
Nicoleta NEMEȘ
Muzeul Maramureșan, Sighetu Marmației
Dr. Petru Daniel MĂRAN
Centrul Național de Informare și Promovare Turistică
Sighetu Marmației

Keywords: wooden gates, Breb locality, ancient, traditions, ethnographic prospective research, project, field research

Abstract:

Porțile maramureșene din Breb – trecut și perspective. The village of Breb is one of the most representative rural settlements from the Historical Maramureș, which succeeds even nowadays to preserve ancient aspects such as the landscape under the volcanic Gutâi Mountains, locality plan, wooden houses, folk costumes, dances and still some traditional wooden gates. Probably one of the most iconic symbols of Maramureș Land is the wooden gate, which has stood guard over the centuries as a physical and spiritual shield for the inhabitants of this ethnographic region, within their households. Our paper tackles with a field study conducted within an AFCN financed project called ”poARTA MARAMUREȘEANĂ”, implemented by The Museum of Maramureș as lead partner, in 2018, the village of Breb being one of the project`s target localities regarding the research of the traditional wooden gates.

Introducere

Satul Breb se află amplasat în cadrul piemontului nordic al Munților Gutâi, pe versanții Văii Breboaia, cu afluenții acesteia: Valea Caselor și Valea Sunătoarea. Aflat la o distanță de 26 de km față de Municipiul Sighetu Marmației, 47 km de Baia Mare și la 7 km de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ocna Șugatag, centrul de comună, localitatea Breb își etalează numele amintind de fauna relictă a acestei așezări, și anume brebul sau castorul.

Dintre vestigiile etnografice ale Brebului aparținând sferei lemnului se remarcă, în primul rând prezența porților tradiționale specifice zonei etnografice Maramureș, sub-zonei Mara-Cosău, dar și a unui număr încă destul de mare de case tradiționale.

În anul 2018, în cadrul unei cercetări de teren mai ample de pe Valea Marei, am identificat in situ un număr total de 39 de porți construite din lemn, din cadrul cărora, un număr de 15, se individualizează prin faptul că sunt cioplite manual de către meșterii locului și au valoare etnografică. Cea mai veche dintre acestea a fost ridicată în anul 1956, și este superb decorată cu incizii fine ce se conturează într-un pom al vieții de factură elenistico-iraniană.

Cea mai concretă valorificare a păstrării vechilor porți de către localnici, dar și a construirii de noi porți veritabile, o constituie, probabil, pe lângă factorul identitar-etnografic, motivația turistică.

Metodologie de lucru

Ca și metodologie de culegere a datelor din teren am folosit ancheta *in situ*, bazată pe completarea fișei de prospectare cu proprietarii porților/gospodăriilor, observarea porților, fotografierea acestora.

În cadrul cercetării noastre de tip empiric am avut 3 categorii de obiective:

1. Identificarea in situ a tuturor porților maramureșene din localitatea Breb:

- 40 porți (39 în perimetrul localității, plus poarta de la intrarea în Breb)
- 15 porți cioplite manual, cu valoare etnografică
- 25 porți prelucrate cu utilaje electrice (mașina de frezat)
- Măsurarea coordonatelor GPS la fiecare poartă pentru a putea fi cartate și astfel mai ușor reprezentate pe o hartă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2. Prospectarea etnografică a porților maramureșene din localitatea Breb:

- Completarea fișei de prospectare/teren
- Chestionarea proprietarilor, a oamenilor locului
- Vizitarea meșterilor de porți
- Observarea materialului din care sunt construite
- Categoria (pe câți stâlpi se sprijină, dacă sunt porți cu aripi închise sau cu vraniță)
- Fotografierea de ansamblu și cea de detaliu
- Observarea și descrierea motivelor cioplite/traforate în lemnul porților
- Consemnarea stării de conservare

3. Identificarea perspectivelor păstrării pe viitor a porților existente / construirii de noi porți autentice ca stil arhitectural și decorațiuni.

După etapa de teren, în cadrul etapei de birou, s-a efectuat prelucrarea datelor colectate, prin metode de inventariere, analiză, sinteză, la final urmând arhivarea tuturor fișierelor fizice și digitale. Fotografiile prezentate în acest studiu au fost realizate de membrii echipei de proiect.

Observăm că din numărul total de porți, 39, doar 15 au reușit să se individualizeze ca fiind cu valoare etnografică, fiind prelucrate manual, prin cioplire cu barda, incizare respectiv excizare cu dalta meșterului creator. Rezultă astfel o valoare de aproximativ 39% din totalul porților identificate. Echipa de cercetare din teren le-a prezentat localnicilor și meșterilor de porți care au fost intervievați, importanța păstrarii dar și a construirii de porți cu valoare autentică care să respecte tiparul tradițional maramureșan, atât ca structura cât și ca simbolistică cioplită manual.

O fază importantă a etapei de birou a constituit-o cartografierea, adică reprezentarea poziționării porților în cadrul vetrei satului, în cadrul unei hărți tematice, pe care o redăm mai jos, în figura nr. 1. Pentru a putea face acest lucru, s-au efectuat, cu ajutorul unei aplicații de telefon, măsurători ale coordonatelor geografice (latitudine, longitudine), prin intermediul receptorului GPS. Analiza

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

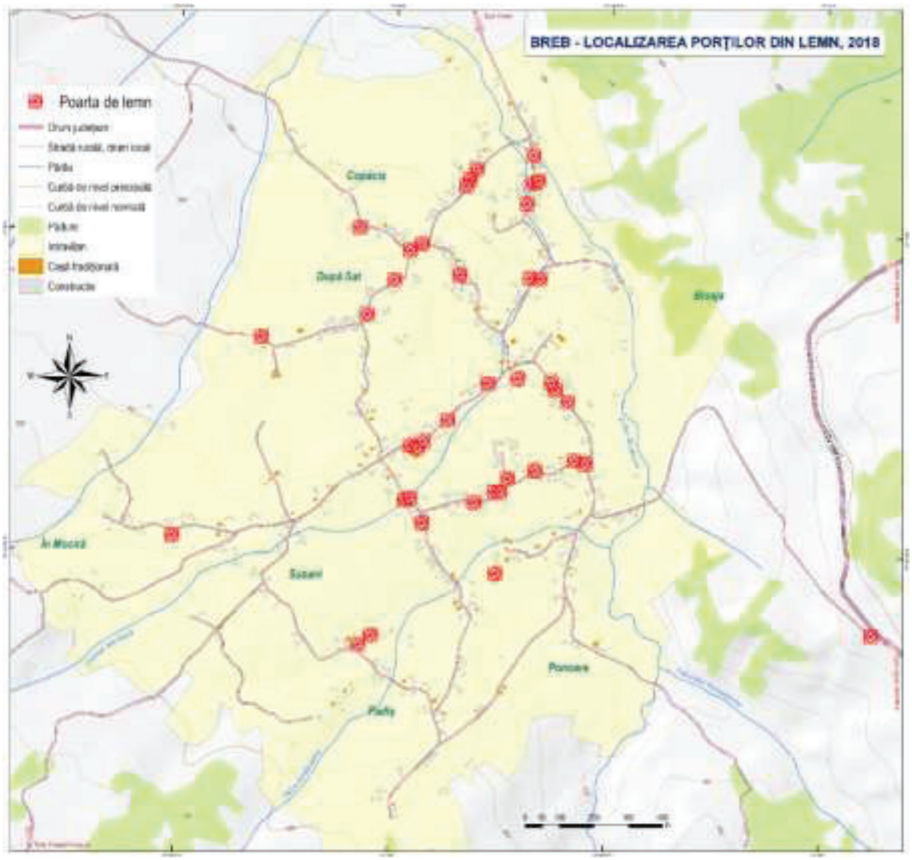

Fig. 1 – Breb – Localizarea porților din lemn, 2018

spațială a hărții relevă faptul că densitatea cea mai mare de porți este în partea centrală, nordică și estică a localității studiate.

Inventarierea porților cu valoare etnografică

În cele ce urmează, vă prezentăm sintetic, sub formă tabelară, datele culese de noi în teren despre cele 15 porți cu valoare etnografică (Tabelul nr. 1).

Aceste date sunt legate de informații precum proprietar, adresă, tip de poartă (număr de stâlpi), anul construcției, meșterul, precizarea stării de conservare in situ precum și a descrierii generale a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

porților, o secțiune generoasă fiind dedicată descrierii detaliilor, simbolisticii.

Cinci dintre porți au vraniță, adică aripa porții este constituită din lețuri dispuse vertical și distanțate, astfel încât printre ele se poate vedea gospodăria și curtea proprietarului. Zece porți au aripile închise, realizate din scânduri dispuse vertical și prinse strâns una lângă cealaltă cu ajutorul cuielor. Stâlpii sunt realizați din lemn de esență tare, din familia cvercineelor (stejar, gorun).

După criteriul numărului de stâlpi din care sunt construite aceste porți, 7 sunt edificate pe trei stâlpi, 5 sunt pe cinci stâlpi, două sunt pe șase stâlpi, iar o poartă este construită pe patru stâlpi. Inventarul general al porților maramureșene făcut de către specialiști de-a lungul timpului reflectă faptul că tiparul de poartă edificată pe trei stâlpi de susținere este cel mai des întâlnit: *„poarta maramureșeană „clasică” și cea mai frecvent întâlnită este alcătuită din trei stâlpi de bază, confecționați din lemn de stejar, dispuși în paralel și în același plan”*[1] .

Cea mai veche dintre porți, identificată de noi in situ, în satul Breb, este construită în anul 1956, având ca proprietar pe Roman Gheorghe, iar cea mai nouă este edificată în anul 2017 de către meșterul Sima Ion, și îi aparține lui Oanea Vasile.

Însă *„cele mai vechi porți maramureșene sunt păstrate azi în muzee și am aminti doar câteva, datate cert, inscripţiile fiind importante, deoarece ele ne vorbesc de proprietarii construcţiilor, de meşterii lor şi consemnează data edificării: portiţa de intrare în cimitirul bisericii din Breb are dăltuită inscripţia în cirilică românească „ANI DE LA ADAM 7298 (1790) IARĂ DE LA HRISTOS 1790” (Muzeul din Sighetu Marmaţiei)*”[2] .

Iată observăm că cea mai veche poartă păstrată până în zilele noastre, este tocmai portița de intrare în cimitirul bisericii vechi de lemn, tot din localitatea Breb.

Dintre meșterii consemnați pentru localitatea Breb, îi menționăm pe: Pop Ion, Sima Ion, Tepei Ion, Sima Vasile, Petcaș Gheorghe, Țiplea Ion (meșter pe sama lui) și Petric Ion. (Vezi Tabelul nr. 1).

---

[1]Mihai Dăncuș, George Cristea, *Maramureş un muzeuviuîncentrulEuropei*, Ed. FundațiaCulturalăRomână, 2000, p. 123

[2]Sorin-AlinKosinszki, Mirela Ana Barz,NicoletaNemeș,*poARTA MARAMUREȘEANĂ*, Ed. AskaGrafika, 2018, p. 4

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tabelul nr. 1

Nr. crt.	Proprietar	Adresa	Nr. Stâlpi	Meşter / Anul construcției	Mențiuni/Motive decorative	Foto
1.	-	Breb, nr. 91	3	-	Vraniță, pomul vieții, motive fitomorfe, avimorfe, dintele de lup, motive incizate, motive geometrice pe fiecare stâlp la bază e incizată o cruce	
2.	Roman Gheorghe	Breb, nr. 84	5	1956	Bogat ornamentată, motive incizate de tip fitomorf și zoomorf, pomul vieții: elenistic și iranian	
3.	Biserica veche de lemn	Breb, nr. -	3	1964	Pe fruntar inscripția: Dumnezeu este iubire, iar pe pragul de sus al portiței: ISHS, NIKA, A.D. 1964. Funia răsucită, dintele de lup, motive solare, pomul vieții, motive astrale pe aripile porții	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

4.	Vișovan Ion	Breb, nr. 47	3	1966	Vraniță, fără motive decorative	
5.	-	Breb, nr. -	6	1976	Pe pragul de sus al portiței în stânga este incizat: POP ION, 1976 iar în dreapta POP VASILE, pe fruntar: NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU; 4 perechi de cocoși, pomul vieții tipul iranian, dintele de lup, funia răsucită, motive solare, glastra cu flori, cei doi stâlpi din față sunt diferiți de cei 4 din spate.	
6.	Borca Petru	Breb, nr. 177	5	Țiplea Ion, 1968	Tridentul, funia răsucită, dintele de lup, motive geometrice, astrale, pomul vieții și motive fitomorfe (frunza de stejar) pe fruntar, discuri solare în semicerc (jumătăți de soare).	
7.	-	Breb, nr. 288	6	1979	Vraniță, fruntarul înlocuit. Deasupra portiței din stânga inscripția: „La poalele Gutinului/Pintea cu ortacii lui/Stau în loc, se sfătuiesc/Unde-a fi codrul mai des”. 3 figuri antropomorfe.	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

8.	Biserica Ortodoxă Nouă	Breb, nr.	4	1997	Acoperișuri separate pentru poartă și cele două portițe laterale. Funia răsucită, dintele de lup, motive astrale, pomul vieții, rozeta cu 6 colțuri, cruci, pe aripile porții motive astrale. Inscriptii: „Dumnezeu este iubire”, deasupra porții, la portița stângă: „Anul 1997 și ICXC”. La portița dreaptă: „Anul Domnului 1997 și ICXC”.	
9.	Oanea Vasile	Breb, nr.	5	Sima Ion, 2017	Poartă nouă, din lemn de stejar. Pe fruntar apare incizat: DUMNEZEU ESTE TOTUL. Funia răsucită, motive geometrice (rombul), motive solare, discuri solare în semicerc (jumătăți de soare). Pe cei doi stâlpi din față sunt incizate motivele iar la cei trei din spate, motivele sunt excizate.	
10.	Petric Mihai	Breb, nr. 303	3	Sima Vasile,1984	Funia răsucită, motive fitomorfe, discuri solare, motive astrale pe aripile portiței	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

11.	Mihai Eminescu Trust	Breb, nr. 333	3	-	Funia răsucită, pomul vieții traco-dacic, discuri solare, motive geometrice triunghiulare pe aripile porții, cruce traforată în fundătura portiței și motive geometrice triunghiulare.	
12.	Borca Vasile	Breb, nr. 298	5	Pop Ion, 1998	Toate simbolurile sunt incizate. Linia în zig-zag, rozeta, simboluri solare, motive geometrice, dinții de lup, aripa portiței alcătuită din scânduri dispuse în formă de romb și raze solare. Fundătura portiței cu motive fitomorfe traforate.	
13.	Borca Vasile	Breb, nr. 297	5	Sima Ion,1974	Ornamentația stâlpilor realizată la freza mecanică. Aripile porții terminate în semicerc sus și traforate cu motive fitomorfe. Fruntarul și fundătura portiței decorate cu motive fitomorfe și crucea, traforate, precum și cruce incizată pe prag.	
14.	Marinca Viorel	Breb, nr. 346	3	Petcaș Gheorghe, 1970	Poartă cu vraniță. Stâlpii sunt delicat incizați cu linii foarte subțiri, ilustrând motive zoomorfe (cerbul), fitomorfe (flori, frunze de stejar, pomul vieții sub forma elenistică a glastrei cu flori), motive astrale (semiluna,	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

					rozeta solară încadrată de dinții de lup), brâu de ghinuri.	
15.	Marinca Viorel	Breb, nr. 346	3	Tepei Ion (meșter pe sama lui), 1967	Stâlpii sunt toți trei simetric incizați cu linii subțiri, ilustrând motive fitomorfe, pomul vieții sub forma elenistică a glastrei cu flori, marginea lor decorată cu dinții de lup sub forma dinților de fierăstrău, iar la bază crucea încadrată de mici discuri solare. Aripile porții sunt traforate cu motive fitomorfe.	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Simbolistica, detalii

Porțile tradiționale din Breb cercetate, marea lor majoritate datate în a doua jumătate a secolului XX, au fost împodobite de către meșterii lor cu o simbolistică variată, care odinioară purta și semnificațiile apotropaice străvechi, însă care, odată cu trecerea timpului, au trecut doar în sfera decorativului[143]. Astfel regăsim incizate sau excizate următoarele motive apotropaic-decorative: funia răsucită, dintele de lup, pomul vieții, rozeta cu 6 colțuri, crucea celtică, crucea creștină, motive zoomorfe (cerbul, păsări), diverse motive fitomorfe (flori, frunze de stejar, pomul vieții sub forma elenistică a glastrei cu flori, dar și sub forma tiparului traco-dacic cât și a celui iranian), motive astrale (semiluna, rozeta solară încadrată de dinții de lup).

Fig. 2 – Funia răsucită și motive avimorfe circumscrise unui pom al vieții de factură iraniană

[143]Francisc Nistor, *Poarta maramureșeană*, Ed. Sport-Turism, București, 1977, p. 13

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 3 – Detaliu portiță: pomul vieții sub forma glastrei cu flori, dinții de lup, crucea creștină, rozete solare, motive fitomorfe

Fig. 4 – Figurină antropomorfă, funia

Fig. 5 – Dinții de lup, rozetasolară, răsucită, motive fitomorfe reparația muchiei stâlpului cu cepuri

Ca o particularitate în satul Breb, la nivelul simbolisticii cu care meșterii au împodobit porțile identificate și studiate de noi în teren, putem să afirmăm că există un tipar de incizii fine care au fost efectuate pe stâlpi. Nu toate porțile sunt decorate cu funia răsucită puternic ieșită în relief sau excizată, cum suntem obișnuiți la porțile

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

maramureșene „clasice”. De asemenea nu există un model sau tipar maigeneralizat de poartă, fapt ce ar fi fost o consecință a faptului că fuseseră construite de același meșter. În ceea ce privește creatorii porților maramureșene, și implicit și cei din Breb, menționăm că *„autorii porților de lemn sunt fie meșteri specializați, fie țărani care se ocupă ocazional de această meserie, dar mai pricepuți în arta cioplitului”meșteri pă sama lor”, fie membrii familiei. Meșterii au învățat fie singuri, fie au preluat meseria pe linia neamului sau au afinități înacest domeniu”*[144].

Fig. 6 – Detaliu poartă nouă din Breb, anul construcției 2017

Există o singură poartă nouă înlocalitatea Breb, construită în anul 2017. Este o poartă mare, pe 5 stâlpi, foarte elaborată și bine lucrată de către meșterul Sima Ion, respectând tiparul tradițional al unei porți maramureșene, atât arhitectural cât și ornamental. În figura 6 am prezentat detalii legate de stâlpii și pragul de sus al portiței, respectiv chitușii. Distingem astfel inscripționat numele proprietarului OANEA VASILE, și ANUL 2017, motivul funiei răsucite, pomul vieții traco-dacic, furca, colacul, crucea celtică, discuri solare semi-

[144]Sorin-Alin Kosinszki, Mirela Ana Barz, Nicoleta Nemeș,*op. cit*., p. 8

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

circulare și dinții de lup. Poarta de la ansamblul „Sf. Arhangheli Mihailşi Gavril” și casa parohială ortodoxă

De asemenea menționăm Ansamblul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril care include biserica de lemn construită în 1626, cu cel maivechi turn de lemn din România, din anul 1531, edificiu ce a fost adus aici din cătunul vecin, Copăciș, între timp dispărut. Intrarea în curtea bisericii se face printr-o superbă poartă maramureșeană, construită pe trei stâlpi, datată 1964.

Fig. 7.a – Poartă maramureşeană, construită pe trei stâlpi, 1964, la intrarea în ansamblul bisericesc „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril” din Breb şi Casa Parohială Ortodoxă (Fotografie realizată în anul construcţiei, se află în colecţiile foto ale Muzeului Maramureşan).

Această poartă are pe fruntar inscripția: DUMNEZEU ESTE IUBIRE, pe lângă aceasta fiind bogat decorat cu motive astrale, geometrice și crucea celtică (Fig. 7.b), iar pe pragul de sus al portiței apare inscripția: ISHS, NIKA, A.D. 1964.

Fig. 7.b – Inscripţia şi ornamentica de pe fruntar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Stâlpii sunt construiți din lemn de stejar iar aripile porții și portiței din lemn de esență moale (molid). Ornamentica porții este constituită din: funia răsucită care se constituie în pomul vieții cu cruce celtică sau colac și trident sau furcă, dinții de lup pe margine, motive solare, pe aripile porții și ale portiței sunt traforate motive creștine – crucea celtică. Nu are realizată fundătură la portiță. (Fig. 7.a) În prezent poarta nu se află într-o stare bună de conservare, acest lucru datorându-se în principal acoperișului degradat. Poarta necesită înlocuirea acoperișului (hăizașului) cu draniță nouă, conservarea stâlpilor, și înlocuirea aripilor porții și a portiței (Fig. 7.c).

Fig. 7.c – Poartă maramureșeană, construită pe trei stâlpi, 1964, la intrarea în ansamblul bisericesc„Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril” din Breb și Casa Parohială Ortodoxă. (Foto: Sorin Kosinszki, 2018, © MuzeulMaramureșan)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Perspective

Din punct de vedere istoric și etnografic, poarta maramureșeană poate fi privită ca și un simbol identitar al statutului social al nemeșilor (mica nobilime țărănească) și ca o dovadă, încă vie a priceperii meșterilor, ce răzbate peste veacuri. Poarta maramureșeană a devenit un brand etnografic pentru acest teritoriu: zona etnografică Maramureș, satul Breb înscriindu-se și el tot înacest tipar.

După aprecieril enoastre, perspectiva păstrării lor *in situ*, cât și construirea de porți noi veritabile, în prezent și pe viitor, este una bună și este bazată pe mai mulți factori ce țin de gradul de educație, posibilitățile financiare ale localnicilor care doresc să își construiască o poartă, dar și de evoluția fenomenului turistic din localitate.

În această secțiune a studiului nostru, vom trece în revistă câteva aspecte ale etno-turismului din localitatea Breb, tocmai pentru a evidenția rolul pozitiv pe care noi considerăm că îl va avea dezvoltarea turistică, în păstrarea arhitecturii tradiționale, a porților de lemn.

La capitolul infrastructură, localitatea are înprezent 16 structuri de primire turistică, sub formă de pensiuni, case de oaspețisau camping. În sat se găsesc încă un număr de 32 meșteri populari, din cele mai diverse domenii ale vieții rurale, fiecare aducându-și aportul ca și: tâmplar, socăciță, fierar, croitor, sculptor în lemn, curelar, opincar, țesătoare, dar și ca meșteri de dranițe, unelte agricole tradiționale (furci, coase, greble etc.), de împletit nuiele, de brodat și de ”împistrit” sticle. Există și 8 artiști locali (ceteraș, artist vocal, dobaș, zongoraș dar și saxofonist). Toate aceste informații le prezentăm sintetizate cartografic în Figura nr. 8. – Breb – Harta turistică.

În contextul unei civilizații tot mai galopante, dominată de noi letehnologii, devine imperativă întoarcerea la natura primordială, iar satul Breb poate să ofere acest lucru, pornind de la cadrul natural, dominat de versantul nordic al Munților Gutâi, cu Creasta Cocoșului, și până la păstrarea tradițiilor ce țin de zestrea etnografică cu specific maramureșean.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 8 – *Breb – harta turistică*

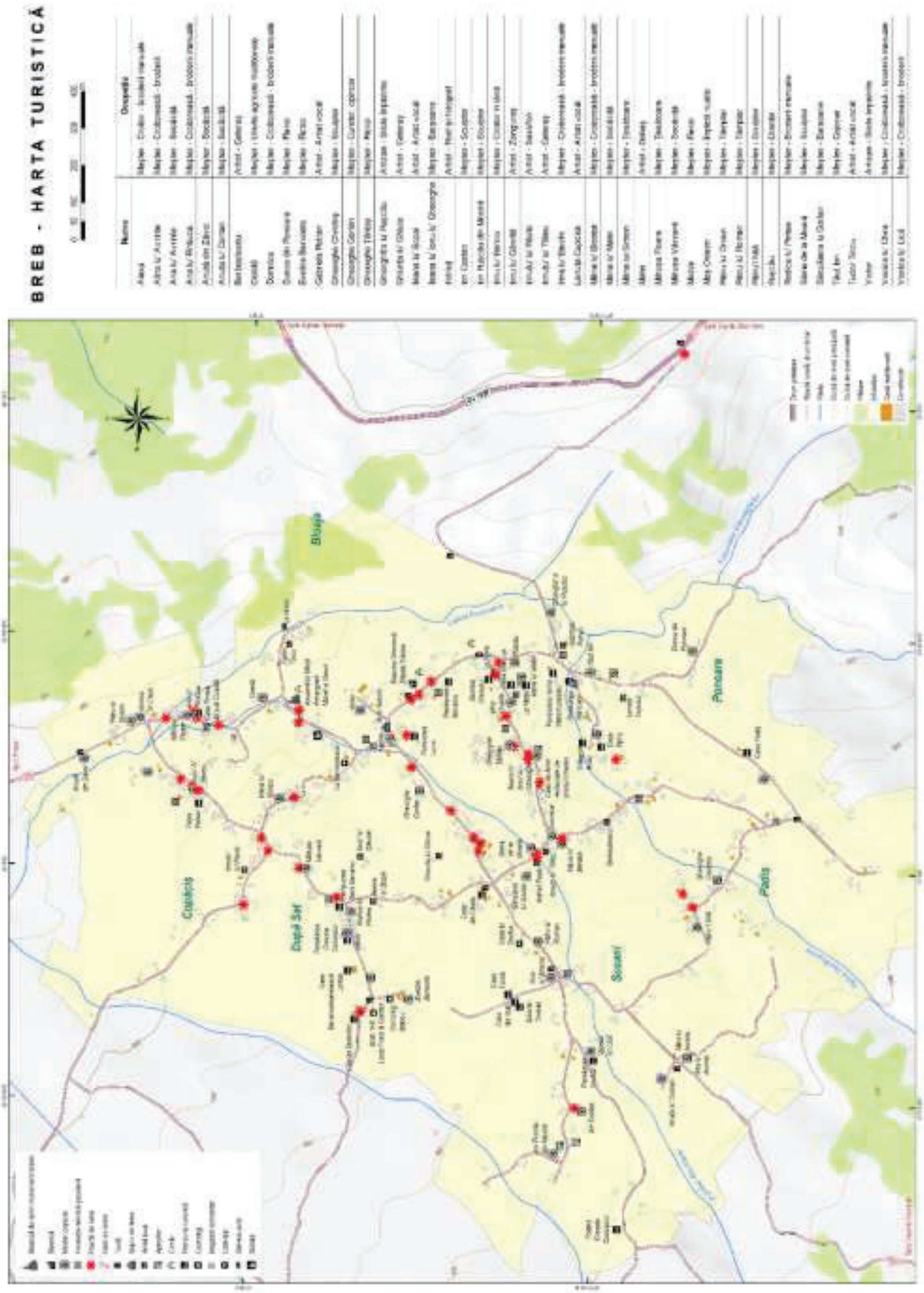

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mai presus de toate, turiştii zilelor noastre sunt din ce în ce mai informați, ei căutând autenticul în zonele de destinație în care se deplasează pentrure creare și recuperare fizico-psihică. Valorificarea turistică a patrimoniului etnografic reprezentat de porți lemaramureșene din Breb poate să își aducăa portul la păstrarea acestor monumente de arhitectură populară pentru generațiil eviitoare.

Concluzii

Deși este o localitate izolată și mică, cu doar 1098 locuitori, conform ultimului recensământ, Brebul a reușit, datorită resurselor naturale și etnografice de care dispune, să se dezvolte foarte bine din punct de vedere turistic. Investitorii locali dar și cei veniți din afara localității au căutat să păstreze și să valorifice patrimoniul etnografic dat de prezența porților maramureșene, a caselor vechi, a ulițelor ancestrale și a obiceiurilor păstrate cu sfințenie de localnici, de prezența meșterilor locali, a artiștilor.

Ca și activități implementate prin intermediul proiectului, s-a realizat și promovarea unui meşter local de porți din Breb, PetricIoan, care a fost implicat într-un workshop interactiv de cioplit în lemn cu studenții de la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Extensia SighetuMarmației, și cu elevi ai școlilor sighetene, într-un eveniment de amploare cu sute de participanți. Prin acest aspect educativ s-a încercat ridicarea gradului de conștientizare în rândul populației tinere, legat de importanța păstrării porților tradiționale din Maramureș, de frumusețea acestora și a meșteșugului în sine.

Bibliografie

Francisc Nistor, *Poarta maramureșeană*, Ed. Sport - Turism, București, 1977

Mihai Dăncuș, George Cristea, *Maramureș un muzeu viu în centrul Europei*, Ed. Fundația Culturală Română, 2000

Sorin - Alin Kosinszki, Mirela Ana Barz, Nicoleta Nemeș, *poARTA MARAMUREȘEANĂ*, Ed. AskaGrafika, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ISTORIE

Imagine din Sighet, mijlocul anilor ’30 ai veacului trecut,
Colecția Pipaș Nicolae, nr. inv. 10359

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Situația socială a Maramureșului în 1945

Dr. Livia ARDELEAN
Consilier superior, Serviciul Județean Cluj
al Arhivelor Naționale

După 6 martie 1945, în timpul guvernului Petru Groza, conducerea județelor a fost asigurată de comuniști și de simpatizanții acestora, fiind tot mai evidentă schimbarea din administrație a primarilor și a celorlalți funcționari ”fără convingeri comuniste”. Din punct de vedere a organizării administrative, legile românești s-au extins și asupra Ardealului de Nord, realipit României, prin prevederile Decretului lege nr. 260 din 1945[145]. Astfel Maramureșul a revenit la organizarea administrativă din perioada interbelică. Până la desființarea instituției prefectului (1947) administrația românească s-a desfășurat cu imixtiune sovietică. În Maramureș a fost numit prefect un jurist eminent, dr. Iulian Chitta, și acesta a funcționat în acest post în perioada 11 aprilie 1945 – 28 februarie 1946. În ceea ce privește prezența lui în Maramureș o prezentare corespunzătoare a personalității acestuia a fost făcută de Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale[146]. *S-a nășcu tîn 20 mai 1914 la Rusu de Jos (Bistrița Năsăud) și a decedat în 4 octombrie 1985 la Cluj Napoca. A fost fiul lui Iulian Chitta, preot greco-catolic, decedat în condiții misterioase (probabil asasinat de Securitate) și al Elenei (născută Todoran). A fost căsătorit cu Elena Dascăl, cu care a avut 4 copii. A studiat la Liceul ,,Gheorghe Barițiu" din Cluj, respectiv la Facultatea de Drept din cadrul Universității Cluj. A fost avocat la Cluj, la Sighetu-Marmației, a militat împotriva comunismului, a apărat în cadrul a numeroase procese de răsunet problema preoților greco-catolici, ceea ce i-a deranjat pe comuniști. A susținut voința*

---

[145]**Decretul-lege nr. 260/1945 privitor la legislația aplicabila in Transilvania de Nord, precum si la drepturile dobândite in acest teritoriu, in timpul ocupațiunii ungare, publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 78 din 4 aprilie 1945**

[146]”Prefecții Maramureșului 1919 – 2019”, volum publicat de Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, în colaborare cu Prefectura Județului Maramureș, Baia Mare 2019, coordonatori Klara Guseth și Vasile Moldovan

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

maramureșenilor de a trăi în România sub autoritatea statului român. A fost arestat de comuniști în 26 decembrie 1948, condamnat la 10 ani de închisoare, închis la Aiud, Gherla, la Canal și minele de plumb Baia Sprie, unde s-a accidentat grav. A fost eliberat din închisoare în 9 martie 1957, dar i s-a fixat domiciliu obligatoriu în Bărăgan. S-a întors acasă în 25 martie 1959. Și-a găsit foarte greu un serviciu, a fost zidar, arhivar, administrator și apoi economist. A fost numit în funcția de prefect prin Înalt Decret Regal nr. 1095 din 11 aprilie 1945, de guvernul Petru Groza.191 În calitate de prefect al județului Maramureș a criticat vandalismele practicate de soldații sovietici. În timpul mandatului său de prefect a întocmit un memoriu (care a fost aprobat) pe care l-a înaintat ministerului de resort, în cuprinsul căruia solicita aprobarea întoarcerii în Maramureș a lui Vasile Kindriș (expulzat de administrația maghiară în anul 1940 și repartizat în 1945 ca funcționar guvernamental la Hunedoara), datorită lipsei funcționarilor români. Lui dr. Iulian Chitta i-a încetat funcția de prefect la 28 februarie 1946, prin Decretul Regal 674.

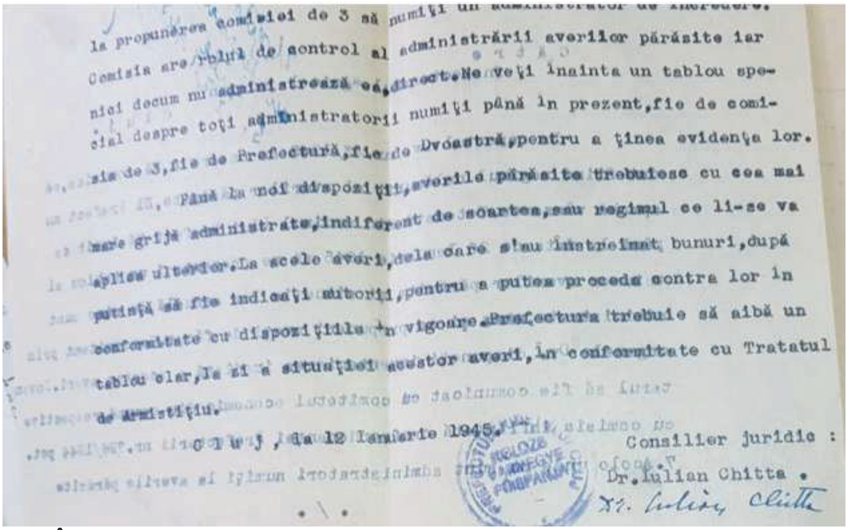
la propunerea comisiei de 3 să numiţi un ...
Comisia are rolul de control al administrării averilor părăsite iar
nici decum nu administrează ea direct. Ne veţi înainta un tablou spe-
cial despre toţi administratorii numiţi până în prezent, fie de comi-
sia de 3, fie de Prefectură, fie de Dvoastră, pentru a ţinea evidenţa lor.
Până la noi dispoziţii, averile părăsite trebuiesc cu cea mai
mare grijă administrate, indiferent de soartea, sau regimul ce li-se va
aplica ulterior. La acele averi, dela care s'au înstreinat bunuri, după
putinţă să fie indicaţi autorii, pentru a putea proceda contra lor în
conformitate cu dispoziţiile în vigoare. Prefectura trebuie să aibă un
tablou clar, la zi a situaţiei acestor averi, în conformitate cu Tratatul
de Armistiţiu.

C l u j, la 12 Ianuarie 1945.

Consilier juridic :
Dr. Iulian Chitta.

Înainte de numirea lui ca Prefect al Maramureșului Dr. Iulian Chitta a fost juristul șef al Prefecturii Cluj, de unde a fost transferat în interes de serviciu în nordul țării. În această calitate a participat la pregătirea legii Reformei agrare, în 12 ianuarie 1945, semnând ordinul de constituire a Comisiei agrare de control a averilor părăsite, care trebuiau protejate și asigurate. Trebuiau numiți administratori pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

administrare, trebuiau făcute rapoarte despre bunurile înstrăinate ilegal, pentru eludarea viitoarei legi de Reformă agrară[147].

Dr. Iulian Chitta, numit prefect al Maramureșului în anul 1945 a

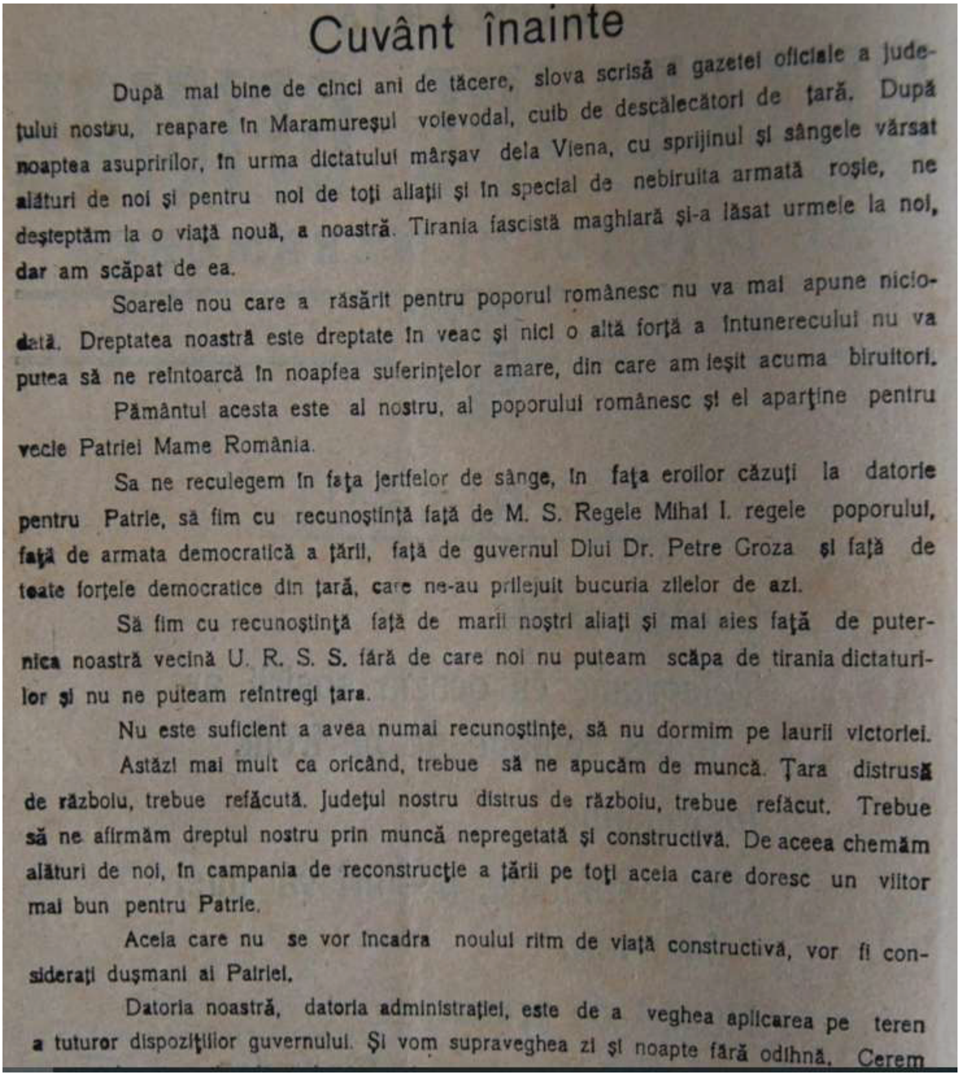

Cuvânt înainte

După mai bine de cinci ani de tăcere, slova scrisă a gazetei oficiale a județului nostru, reapare în Maramureșul voievodal, cuib de descălecători de țară. După noaptea asupririlor, în urma dictatului mârșav dela Viena, cu sprijinul și sângele vărsat alături de noi și pentru noi de toți aliații și în special de nebiruita armată roșie, ne deșteptăm la o viață nouă, a noastră. Tirania fascistă maghiară și-a lăsat urmele la noi, dar am scăpat de ea.

Soarele nou care a răsărit pentru poporul românesc nu va mai apune niciodată. Dreptatea noastră este dreptate în veac și nici o altă forță a întunerecului nu va putea să ne reîntoarcă în noapfea suferințelor amare, din care am ieșit acuma biruitori.

Pământul acesta este al nostru, al poporului românesc și el aparține pentru vecie Patriei Mame România.

Sa ne reculegem în fața jertfelor de sânge, în fața eroilor căzuți la datorie pentru Patrie, să fim cu recunoștință față de M. S. Regele Mihai I. regele poporului, față de armata democratică a țării, față de guvernul Dlui Dr. Petre Groza și față de toate forțele democratice din țară, care ne-au prilejuit bucuria zilelor de azi.

Să fim cu recunoștință față de marii noștri aliați și mai ales față de puternica noastră vecină U. R. S. S. fără de care noi nu puteam scăpa de tirania dictaturilor și nu ne puteam reîntregi țara.

Nu este suficient a avea numai recunoștințe, să nu dormim pe laurii victoriei.

Astăzi mai mult ca oricând, trebue să ne apucăm de muncă. Țara distrusă de războiu, trebue refăcută. Județul nostru distrus de războiu, trebue refăcut. Trebue să ne afirmăm dreptul nostru prin muncă nepregetată și constructivă. De aceea chemăm alături de noi, în campania de reconstrucție a țării pe toți aceia care doresc un viitor mai bun pentru Patrie.

Aceia care nu se vor încadra noului ritm de viață constructivă, vor fi considerați dușmani ai Patriei.

Datoria noastră, datoria administrației, este de a veghea aplicarea pe teren a tuturor dispozițiilor guvernului. Și vom supraveghea zi și noapte fără odihnă. Cerem

preluat o situație aproape imposibilă. Administrația era la pământ. o parte a funcționarilor de dinainte de 1940 erau încă în refugiu, multe posturi nu erau ocupate.

La cererea Inspectoratului general administrativ, circumscripția III Cluj, prefectul a înaintat în Iulie 1945 o situație

[147]Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, fond Prefectura Județului Cluj, nr. 734/1945

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

completă a realităților din Maramureș în legătură cu situația administrației locale, situație care trebuia înaintată și Ministerului Afacerilor Interne, sintetizată în 12 puncte, referitoare la dezvoltarea socială, politică, ordinea publică, starea de spirit, aprovizionarea, economia, comerțul, industria, transportul, agricultura, aparatul administrativ, situația sanitară, învățământ, cultură, situația financiară[148].

Conform Raportului județul Maramureș avea o suprafață de 1606.283 jughere cadastrale, majoritatea fiind reprezentată de păduri - 315.510 jughere. Urmau fânațele -178866 jughere fânaț, 66.023 jughere arător , 36635 jughere teren neproductiv și doar 9349 jughere livezi.

Conform Recensământului din 1 Ianuarie 1945 populația județului se ridica la 135.013 locuitori, din care majoritatea - (99796) erau români, 23790 erau ruteni, 9174 erau maghiari, 1416 erau germani, 464 erau evrei, 120 erau slovaci, 183erau țigani, 70 erau de alte naționalități. În ceea ce privește sexul locuitorilor, femeile îi întreceau pe bărbați, lucru normal după război, ele fiind în număr de 70571, iar bărbații doar 64442. Majoritatea locuitorilor aveau vârste cuprinse între 19-50 de ani,54935, iar peste 50 de ani erau 19881. Aceștia erau întrecuți doar de copiii de 0-6 ani - 23858.

Numărul caselor de locuit din județ se ridica la 37081.

În ceea ce privește organizarea administrativă, Maramureșul era împărțit în 4 plăși și 1 oraș reședință de județ. În cele 4 plăși erau 59 comune rurale, și anume, Plasa Sighet-13, Plasa Șugatag 20, Plasa Iza Dragomirești-13, Plasa Vișeu de Sus-13. Județul a fost încadrat în administrația administrativă românească în 9 aprilie 1945, iar de la preluarea conducerii județului prefectul a încercat să organizeze administrația locală, de care depindea avansul economic și social al zonei. Administrația s-a putut reorganiza doar în 30 Iunie 1945, când a avut loc verificarea personalului administrativ aflat în serviciu și s-a făcut reangajarea acestuia. Datorită situației excepționale din

[148]Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, Fond Cabinet Subprefect, nr. 3554/1945. Documentul ne-a fost pus la dispoziția cu amabilitate de dr. Klara Guseth, Șef Serviciu, căreia îi mulțumim încă odată în mod călduros

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Maramureș, acesta a fost trecut din județ de categoria a II-a în cel de categoria I-a, cu obligația pentru Prefectură de a completa cu personal doar în număr necesar, nu prea mult. S-a refăcut organigrama, care a fost trimisă Ministerului Afacerilor Interne. Și la Instituția Prefecturii erau probleme mari cu personalul, s-a cerut retrimiterea la posturile din 1940 a funcționarilor administrativi refugiați în țară. Era nevoie de pretori în Plasa Vișeu de Sus, Iza, Dragomirești, Ocna Șugatag, pentru a face față necesităților din serviciul aprovizionării, biroul de inventariere a bunurilor inamice, nou înființat, oficiul economic județean.

Prefectul a cerut ministerului să repartizeze 4 pretori în Maramureș, (dr. Vasile Kindriș, dr. Vasile Cherebețiu, dr. Gotcu Grigore, Crețu Ioan, din care doar Vasile Kindriș, funcționar în Hunedoara, a fost acceptat, dar nici el nu a revenit încă în județ, prefectul accentuând asupra urgenței demersului.

În 15 iunie 1945, Ministerul a repartizat 4 notari în Maramureș, pentru reorganizarea administrației locale, Popescu Constantin din Dîmbovița, Oros Gheorghe din Vlașca, Bucșe Emil din Brăila, Andreescu Constantin din Vîlcea, dar care nu au ajuns în Maramureș, cerându-se insistent trimiterea lor, dar demersurile erau fără succes, în 16 iulie 1945 prefectul a cerut insistent transferarea altor 7 notari comunali în Maramureș pentru reorganizarea administrației rurale, care, împreună cu notarii locali ar fi făcut un total de 32 notari români, pentru cele 59 comune rurale. Totodată prefectul cerea și repartizarea unui inginer specialist în construcții de drumuri și poduri, 2 subingineri sau conductori tehnici, minimul necesar pentru funcționarea serviciului.

Descriind Maramureșul prefectul afirma că acesta era un județ de munte, izolat de țară, fără mijloace de comunicare, ceea ce îngreuna alipirea reală economică la țară. Era un județ înfometat, populația trăia greu, era necesară ridicarea nivelului social. Cel mai mult a suferit populația de pe Valea Vișeului, care a fost evacuată în 1944, fiind în zona fortificațiilor la frontieră. În comuna Moisei au fost arse 248 case, în comuna Borșa, Vișeu de Sus, Vișeu de Mijloc, Leordina, Petrova au fost arse multe case, gospodării țărănești

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

distruse[149]. Populația avea încredere în muncă și în ajutorul patriei mamă, care va ajuta acest colț de țară românească, credincioasă.

Populația din Sighet era în stare grea. Erau 8 spitale militare cu mai multe zeci de mii de răniți. Aceste spitale erau găzduite în instituțiile publice, școli, internate, peste 600 case particulare. Aici urma să fie adus în plus și un centru de adunare pentru repatrierea cetățenilor sovietici cu 30000 oameni. Pentru cantonamentul lor trebuia evacuată o mare parte a orașului, obligând populația civilă să locuiască câte 4-5 familii într-o casă. În Sighet era un lagăr de prizonieri cu 40-50000 oameni, mai multe unități și comandamente militare. În mod normal orașul avea 30000 locuitori, dar acum erau peste 100000 oameni, lucru ce îngreuna viața socială și condițiile de trai în oraș, aprovizionarea acestor oameni căzând în sarcina orașului și a județului.

Fabricile, instalațiile industriale au fost distruse în timpul războiului, exploatările de pădure erau oprite complet. Mare parte din populația județului, 60000 oameni, nu aveau angajamente definitive de muncă. Populația trăia din vânzarea de sare și lucrări ocazionale. Migrația zilnică a sute de țărani, care plecau cu trenuri militare, căruțe sau pe jos, în regiuni de câmpie, transportând pe spate 50-60 kg. sare și aducând alimente pentru hrana familiei lor. Maramureșul trebuia să contribuie și cu colectări de vite, furaje, zarzavaturi și alte alimente pentru livrările ce se făceau în contul art. 10-11 din Convenția de armistițiu, lucru ce îngreuna și mai tare situația.

Prefectul cerea ca cei din Cluj să prezinte Guvernului situația excepțională a Maramureșului, cerând ca acest județ înfometat să fie scutit de rechiziție, să fie ajutat cu alimente, cereale, îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente, crearea de locuri de muncă.

Situația politică

La reorganizarea pe baza principiilor democratice a vieții Maramureșului, din toate punctele de vedere, de comun acord cu toate grupările politice și Frontul Național Democratic, organizația locală, autoritățile colaborau să pună în practică programul Guvernului. La Prefectură a fost organizat Consiliul Politic Consultativ, compus din

[149]În 14 octombrie 1944 a avut loc masacrul de la Moisei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

reprezentanții tuturor partidelor politice, ce funcționa începând din 29 mai 1945, cu ședințe săptămânale, asigurând legătura Prefectului cu populația județului și ajutând Prefectul, ca organ de consultare și expresie a concentrării forțelor democratice din județ.

Raportul prezintă faptul că Reforma agrară a împroprietărit pe toți locuitorii din Maramureș, indiferent de naționalitate, ceea ce a liniștit puțin spiritele din județ, *văzând că actualul regim democratic sprijină fără deosebire de neam, religie, clasa muncitoare și țărănimea.*

Începând cu luna ianuarie în satele ucrainene s-a manifestat dorința ca și Maramureșul românesc să fie alipit la Rusia Subcarpatică. În perioada Februarie - 8 Aprilie 1945 conducătorii populației ucrainene au pus stăpânire pe administrația Maramureșului românesc de la sud de Tisa, și tendința s-a intensificat din nou după încorporarea în U.RS.S. a Rusiei Subcarpatice. Pe Primăria din Rona de Sus s-a arborat steagul cu inscripția **Trăiască unirea Maramureșului cu Rusia Sovietică.** Tot aici populația ruteană, în special voluntarii dobrovolți întorși acasă, foști membri ai armatei roșii, cauzau probleme Oficiului poștal român. Locuitorii nu ascultau sfaturile primite de la administrația românească, au devastat pădurile statului, în general în acea Înparalelestă comună era tendința de nerecunoaștere a autorității statului român. Această situație îi neliniștea pe cei 100000 locuitori români.

În paralele continuau să lucreze Comisiile de triere și epurație, care aveau sarcina curățării de elementele reacționare, fasciste. Nu s-a pus în practică dispozițiile date de guvern, privind obligarea cetățenilor străini de a părăsi țara și a se întoarce în țările de origine, punerea în aplicare a dispoziției fiind amânată, făcându-se doar evidența persoanelor ce cădeau sub incidența prevederii.

În ceea ce privește ordinea publică aceasta s-a îmbunătățit după sosirea în județ a Batalionului de grăniceri și Legiunii de jandarmi, și după reorganizarea Poliției orașului Sighet. Granița către fosta Cehoslovacie, în acel moment către Rusia Subcarpatică, a fost închisă, au fost instalate posturi de grăniceri de-a lungul ei, și posturi de pază la toate punctele de trecere. La granița cu Polonia situația era mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

complicată, aici nu au fost instalați grăniceri, fiind semnalate atacuri și răpiri de păstori și vite, duși cu forța în Polonia, lucruri raportate către Ministerul Afacerilor Interne și Comisiei aliate de control.

În acel moment era în plină desfășurare organizarea Jandarmeriei, instalarea posturilor și secțiilor de jandarmi. La sate jandarmii erau ajutați de gărzile comunale, lucru absolut necesar deoarece în cele 59 comune erau doar 14 posturi de jandarmi, cu un efectiv mic. Banii pentru plata Jandarmeriei și Poliției Populare urmau să fie puse la dispoziție de Ministerul Afacerilor Interne, iar aceste instituții au fost desființate după apariția Poliției și Jandarmeriei de stat.

Starea de spirit a populației a fost apreciată ca fiind una de neliniște și îngrijorare, populația așteptând măsuri de îmbunătățire a vieții. Locuitorii din Sighet, erau situați la punctul de debarcare, îmbarcare, staționare a trupelor sovietice, gara Sighet fiind punct de legătură între linia ferată care are legătură cu centrul Europei și linia ferată largă sovietică. Prefectul cerea insistent decongestionarea situației, proporțional cu capacitatea orașului de cantonare, în caz contrar fiind nevoit să evacueze în parte sau total locuitorii orașului.

Pentru aprovizionarea județului cu bunuri de larg consum Prefectul a înaintat un raport Ministerului Afacerilor Interne, Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării. Datorită lipsei alimentelor județul înfometat trebuia aprovizionat cu 200 vagoane de cereale, 10 vagoane, zahăr, 14 vagoane ulei și untură de porc. Se cerea aprovizionarea cu bumbac, îmbrăcăminte, încălțăminte, pe ruta Satu Mare - Negrești - Baia Mare, de unde urmau a fi transportate cu camioanele, transportul prin Rusia Subcarpatică fiind foarte periculos, neputându-se folosi traseul Kiralyhaza, Hust, Teceu, Slatina. Județul Maramureș cerea să fie legat cu țara prin cale ferată, prin terminarea căii ferate normale pe traseul Salva – Săcel - Moisei, care se putea lega cu calea ferată din Valea Vișeului și Prefectul cerea să fie trimiși ingineri C.F.R. pentru a face proiecte la fața locului.

Economia, comerțul, industria

Din cauza transporturilor comerțul era imposibil de practicat. Se practica doar un mic comerț local cu sare, lemne, alimente.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Industria nu funcționa, nici exploatarea lemnului, din cauza lipsei capitalului și investițiilor. Prefectul solicita Direcției Generale C.A.P.S. să pornească exploatările forestiere, care să-i aducă în câmpul muncii pe muncitorii forestieri, aflați de peste 1 an de zile fără locuri de muncă și surse de hrană. Revenirea la exploatarea pădurilor ar urma să aducă o sursă de venit pentru 60-80000 suflete. În păduri erau lemne exploatate de 2 ani, care în cazul în care nu erau scoase din pădure, urmau să putrezească pe loc și să aducă pagube industriei. Doar în Plasa Vișeu erau tăiate 70000 mc. lemn de construcție de molid și peste 60000 mc. lemn de foc. Lemnele ar putea fi puse în circulație dacă s-ar repune în funcțiune calea ferată normală de pe Valea Vișeului, pe distanța Borșa - Valea Vișeului, precum și liniile ferate înguste ale C.A.P.S.-ului de pe Vaser, Valea Râului, pe o distanță de 43 km. Pe hotarul comunei Vișeu de Sus, precum și linia ferată îngustă de la C.F.R. Leordina, până dincolo de Poienile de sub Munte. Se cerea trimiterea de ingineri de la București pentru a face propunerile necesare pentru reconstrucția liniilor. În plasa Vișeu pot fi predate mari cantități de lemn către U.R.S.S. cam 80000 mc., în contul Convenției de armistițiu.

Situația sanitară

Era coordonată de medicul șef al județului, care coordona 18 circumscripții medicale, din care doar puține erau ocupate cu titulari, Poienile de Sub Munte, Vișeul de Sus, Dragomirești, Rozavlea, Bârsana, Ocna Șugatag, Petrova, Borșa, Câmpulung la Tisa. Ministerul Sănătății a completat posturile însă cei numiți nu s-au prezentat la post. În județ era 13 agenți sanitari, în sate erau 51 moașe. Erau 11 dispensare, dar doar 6 erau în funcțiune, 5 erau în reparații. Erau 4 spitale de izolare pentru bolnavii de tifos exantematic în Borșa, Petrova, Poienile de Sub Munte, Ocna Șugatag. În județ au fost puse în funcțiune băile populare din Borșa, Petrova, Bârsana, Ocna Șugatag și Coștiui. În Borșa și Moisei mai funcționau 2 echipe medicale trimise de Minister, iar în comunele Borșa, Petrova, Bârsana lucrau echipe de la Crucea Roșie. În județ erau 4 etuve fixe și 11 cuptoare de deparazitare, 2 băi japoneze. Erau 3 farmacii în satele Ocna Șugatag, Dragomirești, Vișeul de Sus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Au fost înregistrate cazuri de febră tifoidă - câte 1 caz în Dragomirești și Câmpulung la Tisa. Tifosul exantematic era răspândit, fiind înregistrate câte 13 cazuri în Borșa, Moisei și 2 în Vișeul de Sus, (în momentul întocmirii raportului).

În ceea ce privește spitalele Sighetul avea unul cu 250 paturi, cu secții de medicină internă, chirurgie, dermatologie, ginecologie, radiologie. Era și un spital pentru alienați mintal, cu 350 paturi. Spitalul epidemic al orașului era ocupat de armata sovietică. În rest era un singur spital cu 30 de paturi în Vișeu de Sus. Prefectul cerea trimiterea de urgență de medici și personal auxiliar, completarea statelor de funcții cu alte posturi, trimiterea de către Ministerul Sănătății de material, mobilier și instrumentar pentru 18 dispensare, la fel trimiterea de săpun, ulei, oțet, mașini de tuns, piepteni, petrol, alifie pentru râie, cuptoare de dezinfecție.

Învățământul primar

Se cerea reorganizarea lui, cu sprijin central, se cerea revenirea învățătorilor refugiați, la posturile avute înainte de 1940, se cerea ajutor de 100000000 lei pentru refacerea școlilor distruse de război, precum și să se trimită manuale școlare pentru 400000 copiii, se cerea înființarea de biblioteci școlare, publice, pedagogice, înființarea de ateliere de lucru în 20 centre practice, să se dea veselă pentru 60 cantine școlare, să se trimită încălțăminte - opinci pentru 20000 copii, pentru ca aceștia să meargă la școală iarna.

Situația drumurilor

În 1944, în retragere trupele germane au bombardat și distrus drumurile, căile ferate, lucru care a dus la mari pagube pentru județ. Peste 100 poduri erau în ruine, din care 13 erau poduri de fier cu deschidere de 30 m. Podurile erau căzute în apă, sfărâmate în bucăți de diferite mărimi. Populația județului, prin prestație publică, fără fonduri, fără material, a pus în funcțiune trecerile, făcând poduri provizorii, care erau însă instabile, mai ales în timpul ploilor. Se cerea trimiterea de specialiști în Maramureș, care nu au ajuns încă. Se cerea refacerea de urgență a drumurilor naționale, mai ales a drumului de la Sighet la Satu Mare, peste Huta, a drumului Sighet-Borșa, distrus pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Hera, aici erau distruse podurile, circulația fiind imposibilă, plasa Vișeu de Sus fiind complet izolată de restul județului. La fel erau distruse podurile pe Gutin, legătura cu Baia Mare fiind imposibilă. Se cerea înființarea a câte 2 curse pe direcția Sighet - Baia Mare, Sighet - Satu Mare, cu autobuze C.F.R. precum și o cursă Sighet - Bistrița, pentru a face legătura cu Bistrița.

Situația financiară a județului

Nu era una deosebit de bună, la început cheltuielile curente au fost asigurate din fondul comun, neordonanțate, din necesarul de 170.000.000 lei, Ministerul a acceptat doar 120.000.000. lei, și a trimis cca 20.000.000.lei, motiv pentru care administrația suferea. Nu erau întocmite bugetele locale, neexistând pretori să o facă, nu existau imprimate românești, care doar acuma au început a fi tipărite.

Analizând Raportul Prefectului Dr. Iulian Chitta, care ne oferă informații certe despre situația socială, economică a Maramureșului după cel de-al doilea război mondial și ne introduce în imaginea

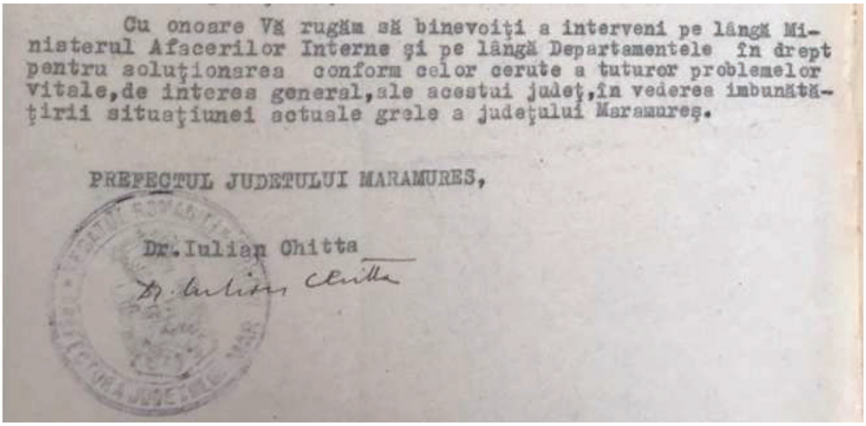
Cu onoare Vă rugăm să binevoiţi a interveni pe lângă Ministerul Afacerilor Interne şi pe lângă Departamentele în drept pentru soluţionarea conform celor cerute a tuturor problemelor vitale,de interes general,ale acestui judeţ,în vederea îmbunătăţirii situaţiunei actuale grele a judeţului Maramureş.

PREFECTUL JUDETULUI MARAMURES,

Dr.Iulian Chitta

epocii, coroborat cu alte informații documentare, suntem din nou în situația de a afirma necesitatea studierii temeinice a tuturor epocilor și evenimentelor istorice, precum și a publicării tuturor documentelor, mai ales a rapoartelor oficiale. Considerăm că simpla enumerare a evenimentelor politice nu oferă o imagine completă asupra evoluției istorice, de aceea analiza socială ar trebui să capete o importanță mult sporită în demersul de recuperare a istoriei locale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Biserica greco-catolică românească în timpul național-socialismului (1933-1944)
I

Dr. Ioan BOROICA
Cercetător științific, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

Biserica greco-catolică românească din timpul național socialismului german (1933-1944) a cunoscut un parcurs ce poate fi delimitat în mai multe perioade. O primă perioadă o reprezintă intervalul de timp de la sfârșitul lunii ianuarie 1933, odată cu numirea ca și cancelar a lui Hitler după ce partidul național socialist a câștigat cel mai mare număr de voturi în urma alegerilor din 1932, și până la ocuparea Transcarpatiei de către trupele maghiare în 17 martie 1939 când au ajuns la granița polonă. O a doua perioadă începe cu data amintită și continuă până în 30 septembrie 1940 când Transilvania de Nord a fost cedată, prin Dictatul de la Viena, Ungariei hortiste. Ultima perioadă durează de arbitrajul de la Viena și până la eliberarea ultimei brazde de pământ din teritoriul Transilvaniei de către armata româno-sovietice la 25 octombrie 1944.

Prezentul studiu își propune urmărirea succintă a unor aspecte semnificative din parcursul istoric al bisericii greco-catolice românești în perioada analizată. Cu toate că i-au fost aduse grave atingeri, mai ales în timpul celui de-al doilea Război Mondial, cultul greco-catolic și-a menținut principalele sale particularități.

Din punctul de vedere al organizării ecleziastice credincioșii greco-catolici din perioada interbelică se găseau în cea mai parte în Transilvania și erau în cea mai mare parte români și un număr mai mic de ruteni (rutenii fiind ucrainenii moderni din Transcarpatia și Bucovina de nord). Având în perioada interbelică vechime de peste două sute de ani greco-catolicii români aparțineau, din punctul de vedere al organizării ecleziastice, Provinciei mitropolitane cu sediul la Blaj. O scurtă incursiune istorică privind evoluția organizării ecleziastice în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și a primelor trei decenii ale secolului XX poate fi edificatoare în înțelegea modului de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

organizare și funcționare a provinciei bisericești greco-catolice în perioada național-socialismului.

În anul 1853 se constituia, prin bula papală *Ecclesiam Christi* din 26 noiembrie, Arhiepiscopia și mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș care cuprindea ca episcopii sufragane, pe lângă episcopia de Oradea, și cele două episcopii nou înființate: Episcopia Gherlei prin bula *Ad Apostolicam sede* cu parohii provenite din diecezele de Alba Iulia și Făgăraș și Muncaci precum și episcopia Lugojului prin bula *Ad Apostolicam Ministerium* cu parohiile provenite din dieceza de Blaj. Prin documentul pontifical *Ecclesiam Christi* mitropolia împreună cu episcopiile sufragane devenea provincie mitropolitană „provincie bisericească greco-catolică, unită de limba română, autonomă şi independentă de jurisdicţia oricărei alte provincii bisericeşti, atârnând ea singură şi imediat de Sfântul Scaun apostolic al Romei".[150] Prin bula papală provincia mitropolitană se statua faptul că autoritatea ecleziastică superioară sinodului provincial era Sfântul Scaun, înlăturând vechea dependență de arhiepiscopatul latin de Strigoniu.[151] După unirea din 1918 a Transilvaniei cu Regatul României, Biserica greco-catolică se integrează în structurile României Mari, însă își păstrează în linii mari organizarea și modul de funcționare anterior anului 1918.

După anul 1918 Biserica Română Unită s-a adaptat noii situații create depunând eforturi pentru perfecționarea organizării bisericești. Au existat în epocă propuneri pentru reorganizarea provinciei mitropolitane a cărei sediu să fie mutat la București și organizarea unei episcopii pentru regiunea de nord care s-au concretizat în Congresul organizat cu participarea clerului de la nivelul provinciei mitropolitane din 14-16 mai 1919. În memoriile preoțimii greco-catolice care au precedat anteproiectul de Concordat care au urmat congresului din 1919 erau propuse guvernului român o reorganizare a mitropoliei care să aibă sediul la București precum și două episcopii cu sediul la Cluj pentru români și una la Suceava pentru rutenii uniți

---

[150] Jean Claude Perisset, *„Implicaţii canonice şi ecumenice ale înfiinţării sediului metropolitan de Făgăraş şi Alba Iulia"* în *Biserica Română Unită cu Roma greco-catolică. Istorie şi spiritualitate*, Blaj, 2003, p. 48

[151] *Conciliul Provincial al Treilea al Provinciei bisericeşti greco-catolice de Alba Iulia şi Făgăraş ţinut la anul 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1906, p. 74

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cu Roma.[152] Prin negocieri ale Sfântului Scaun cu guvernul român au fost remodelate propunerile făcute, astfel că prin Concordatul semnat cu Sfântul Scaun în 10 mai 1927 s-a convenit înfiinţarea unei noi dieceze cu sediul la Baia Mare, în a cărei jurisdicţie să fie incluşi ucrainenii uniţi.

Concordatul ratificat în Parlamentul României în anul 1929 prevedea, printre altele, dreptul de practicare şi exercitare liberă şi publică pe întreg cuprinsul Regatului României a religiei catolice apostolice de orice rit, dreptul de comunicare a bisericii catolice şi greco-catolice de a comunica direct cu Sfântul Scaun, mitropoliţii, episcopii şi coauditorii sunt numiţi de Sfântul Scaun din rândul cetăţenilor români conform *cum iure succesionis,* după o prealabilă notificare a guvernului pentru a nu exista obiecţii politice, iar înainte de preluare a demnităţii trebuiau să depună jurământ faţă de rege, Constituţie şi legile ţării. Episcopii îşi pot exercita funcţiunile ecleziastice şi administrative în deplină libertate în conformitate cu disciplina aprobată a Bisericii catolice cu condiţia ca instrucţiunile publicate, de interes general, să fie aduse la cunoştinţa Ministerului Cultelor. Se acordă personalitate şi capacitate juridică parohiilor, protopopiatelor, mănăstirilor, capitlurilor catedralelor, abaţiilor, episcopiilor, mitropoliilor şi a celelalte organizaţii canonic şi legal constituite, se vor putea deschide noi aşezăminte monastice numai cu încuviinţarea dată în înţelegere de către Sfântul Scaun şi Guvernul Român. Episcopii aveau dreptul de a numi preoţii după care comunicau decizia luată Ministerul Cultelor, care asigura plata salariilor. Biserica are dreptul de a se îngriji de orice asistenţă religioasă pentru credincioşii ei în armată, spitale civile şi militare, orfelinate, şcoli corecţionale, penitenciare ţinând cont de regulamentul instituţiilor respective. Are de asemenea dreptul de a înfiinţa şi întreţine, pe cheltuiala proprie, şcoli primare şi secundare, care vor fi sub dependenţa episcopilor şi sub supravegherea şi controlul Ministerului Instrucţiunii Publice, şcoli care vor avea drept de publicitate.[153]

---

[152]Cultura Creştină, an IX, 1920, p. 314-315, Octavian Bârlea, *Perspective*, XXIV, 2000, nr. 74, p. 289.

[153] ”Un document. Textul afirmativ a concordatului român încheiat cu Sfântul Scaun al Romei”, în *Unirea*, an XXXVII, nr. 45, 5 noiembrie 1927, p. 1-2

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Concordatul consacra o reorganizare a Provinciei Bisericești de Alba Iulia și Făgăraș având în componență Mitropolia Blajului cu patru episcopii sufragane: Episcopia Oradea-Mare, Episcopia de Lugoj, Episcopia de Cluj (prin transferarea sediului Episcopiei de Gherla) și o nouă episcopie cu sediul la Baia Mare (textul concordatului prevedea două centre posibile Baia Mare și Sighetu Marmației). În acest context Sfântul Scaun, prin bula *Solemni Conventione* din 5 iulie 1930, a înfiinţat Episcopia Maramureşului. Episcop a fost numit Dr. Alexandru Rusu, fost rector al Academiei de Teologie din Blaj. Instalarea sa în dieceză s-a făcut la 2 februarie 1931. Acestei episcopii i-au fost încredințați spre pastorație și rutenii din regatul României. Prin aceeași bulă papală, Episcopia de Gherla a fost strămutată la Cluj în anul 1930, purtând de atunci denumirea de Episcopia de Cluj-Gherla fiindu-i rearondată și regiunea din jur din parohiile arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș. Pentru dotarea acesteia mitropolitul Vasile Suciu, a solicitat Papei Pius XI donarea pentru episcopia strămutată biserica şi proprietăţile călugărilor minoriţi din Cluj. Tot acum se pune problema organizării pastorației credincioșilor greco-catolici din Vechiul Regat, fiind arondați Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș fiind creat pentru aceștia un protopopiat. Astfel, prin rearondare, Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș cedează 150 de parohii Episcopiei de Cluj-Gherla.

Arhidieceza număra în anul 1932 în urma rearondării 23 de protopopiate, din care unul este vicariat foraneu, organizare menținută până în anul 1940, având 600 de parohii și 388 de filii, în 1937 erau inventariate 24 de protopopiate din care unul sediul București, cu 15 parohii pentru românii greco-catolici din Vechiul Regat. [154] S-au întreprins demersuri pe lângă Sfântul Scaun pentru înființarea unui vicariat apostolic pentru credincioșii români din Statele Unite ale Americii, fapt care nu s-a realizat în perioada cercetată, parohiile românești greco-catolice depindeau ierarhic de episcopii latini din regiunile unde funcționau. În schimb protopopiatul Bucureștiului

[154] *Şematismul veneratului cler al arhidiecezei greco-catolice a române de Alba Iulia și Făgăraș pe anul 1932*, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1932, p.229 și *Şematismul provinciei mitropolitane române-unite de Alba Iulia și Făgăraş conţinând datele până la 10 oct. 1938*, editat de gazeta "Unirea Poporului" de la Blaj, Tipografia Gheorghe Pușcaș Diciosânmartin, 1938

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pentru credincioșii din Vechiul Regat al României a fost ridicat la rangul de vicariat apostolic. În 1940 mitropolitul Alexandru Nicolescu a numit pe episcopul Vasile Aftenie ca episcop vicar al Bucureștilor.

După rearondare în 1934 Episcopia Oradei avea 205 parohii cu 48 filii cu biserică și 186 filii fără biserică, cu 9 protopopiate grupate câte trei în trei vicariate foranee.[155]

Episcopia Lugojului avea în anul 1938 un număr de 206 parohii, grupate în 10 protopopiate din care două, prin tradiția istorică a organizării ecleziastice a zonei, aveau rang de vicariate.[156]

Episcopia Maramureșului nou înființată primește de la episcopia Oradei 31 parohii, 10 parohii de la episcopia de Haidudorogh, 11 parohii de la Episcopia de Muncaci, 11 parohii de la episcopia de Stanislau, în total 239 parohii. Numărul acestora creste astfel că în 1936 noua episcopie avea 251 de parohii și 387 de filii, un număr de 236 biserici de zid și 120 biserici de lemn. Acestea erau organizate în 13 diaconate din care două erau incluse în vicariatul Maramureșului iar alte două țineau de vicariatul special al rutenilor: protopopiatul Ciscarpatin pentru rutenii din Maramureș, Satu Mare și Banat și protopopiatul Bucovinean pentru ucrainenii din Suceava și Bucovina.[157]

Se poate constata că în perioada care urmează încheierii Concordatului și care coincide cu perioada național-socialismului german nu a fost una imuabilă, se constată mici reorganizări și regrupări, mai ales la nivel de parohie sau filie. Aceste reorganizări merg și la nivelul ridicării la rang de vicariat episcopal a unor protopopiate, constituindu-se în anul 1937 vicariatul Gherlei. [158]

Luând în considerare datele statistice ale recensământul din anul 1930 la nivelul regiunilor cu populație semnificativ greco-catolică rezultă că 31,1% din populația din Transilvania era greco-catolică și 27,8% era ortodoxă, în Crișana-Maramureș 36,8% din populație era

---

[155] *Șematismul veneratului cler al diecezei române unite de Oradea Mare pe anul 1934*, Tipografia ”Scrisul Românesc”, Oradea, 1934, p.109
[156] Idem,
[157] *Șematismul veneratului cler al eparhiei greco-catolice a Maramureșului pe anul 1936*, Tipografia ”Dacia”, Baia Mare, 1936, p.162
[158] *Șematismul eparhiei greco-catolice române de Cluj Gherla pe anul mântuirii 1947*, Tipografia diecezană, Cluj, 1947 , p. 65, (în continuare *Șematismul eparhiei greco-catolice române de Cluj Gherla…)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ortodoxă și 25,2% greco-catolică, iar în Banat 56,1% din populație s-a declarat ortodoxă și 3,6% greco-catolică.[159] Același recensământ oferea date sintetice rezultând că 7,9% din populația României interbelice era de religie-greco-catolică, fiind deservită 1594 preoți și dispunând de 1725 biserici precum și din aproximativ 150 de persoane aparținând clerului superior, respectiv 34 canonici, 75 protopopi și 38 funcționari administrativi în cancelariile mitropoliei și ale episcopiei. Pentru formarea clerului funcționau trei academii teologice.[160]

După Dictatul de la Viena, noua situație impusă de divizarea Transilvaniei, în care episcopiile de Maramureș, a fost inclusă în totalitate în regatul Ungarie precum și cea mai mare parte a episcopiilor de Cluj Gherla și Oradea a presupus o nouă rearondare bisericească. Astfel, întrucât protopopiatele Iara și Munții Apuseni și câteva parohii din cele ale Clujului au rămas în regatul României, episcopul Iuliu Hossu a numit temporar un vicar, după cum un vicariat a fost organizat și pentru parohiile din protopopiatele Teaca și Târgu Mureș, aparținătoare arhidiecezei, numind un vicar în persoana protopopului de Târgu Mureș.[161]

Instituțiile și organismele Provinciei mitropolitane pot fi analizate pe diferite paliere ierarhice. Biserică *sui iuris*, cu o îndelungată deja tradiție sinodală, Biserica Română Unită a organizat cu o anumită ritmicitate sau după necesități sinoade diecezane, electorale si protopopești. Cea mai înaltă formă de manifestare a activității sinodale, *conciliul provincial* nu a fost organizat în această perioadă. *Sinoadele protopopești* erau în perioada studiată cele mai frecvente întruniri locale ale clerului secular de la nivelul unui protopopiat care se țineau anual sau bianual, primăvara și toamna, unde se dezbăteau problemele de administrare curentă a parohiilor, discutarea dispozițiilor circulare episcopale, ale autorităților civile, problemele curente ale clerului. Cu această ocazie se redacta un proces verbal al întrunirii și se susținea câte o conferință cu tematică pastorală-hodegetică şi toamna cu tematică catehetică.

---

[159] Recensământul general al populației României din 29 Decemvrie 1930, vol. II: *Neam, limbă maternă, religie*, Imprimeria Națională, București 1938, pag. XXVII.
[160] Enciclopedia României, 1938, vol. I, p. 425
[161] Șematismul eparhiei greco-catolice române de Cluj Gherla…1947, p.65

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Sinoadele eparhiale, cu amploare mai mare, trebuiau organizate anual pentru a se discuta și aduce hotărâri privind adaptarea bisericii la noile situații. Astfel de sinoade au fost organizate în toate diecezele greco-catolice, limitele deciziilor acestora fiind deja în primul sinod provincial ținut în 1872, ca un răspuns adaptativ la provocările din pastorația curentă, respectiv de a alege în caz de vacanță a scaunului episcopal trei persoane din care se va alege viitorul episcop, publicarea hotărârilor sinoadelor provinciale, discutarea problemelor privind educația religioasă a tineretului, uniforma administrare a sacramentelor, probleme pastorale, întocmirea de regulamente și hotărâri disciplinare. Ele s-au desfășurat însă sporadic, exemplificând cu sinodul diecezan desfășurat la Oradea în 14-15 ianuarie 1938.[162]

În 1935 s-a ținut un *sinod electoral* cauzat de moartea mitropolitului Vasile Suciu. Deși era pregătit un regulament adaptat la noua situație în care Biserica Română Unită era integrată în Regatul României corpul episcopal a fost surprins nepregătit. Regulamentul, care prevedea participarea tuturor diecezelor, păstrând arhidiecezei o proporție mai mare în raport cu sufraganii, a fost aprobat provizoriu, urmând revizuirea acestuia după alegerea noului mitropolit. Sinodul, o adevărată paradă a clerului superior (100 electori din care 60 au fost din arhidieceză), s-a desfășurat la 7 mai 1935, fiind ales cu majoritate episcopul Alexandru Nicolescu, numit fiind după notificarea guvernului. După moartea mitropolitului Alexandru Nicolescu în 1941, un al doilea sinod electoral nu a fost posibil, provincia mitropolitană fiind împărțită în urma Arbitrajului de la Viena.

Un alt organ al administrării unitare a problemelor curente ale Bisericii Române Unite a fost *conferința episcopală*, care reunea anual sau mai frecvent toți episcopii provinciei mitropolitane. [163]

Personalul ecleziastic al Provinciei mitropolitane, așa cum a mai fost menționat, se grupa în două categorii, pe de o parte clerul superior: mitropolitul, episcopii sufragani, episcopii auxiliari, vicarii episcopali, canonicii, vicarii foranei și protopopii iar pe de altă parte

---

[162] *Biserica Română Unită. Două sute cinzeci de ani de istorie*, Madrid, 1952, p.189; *Conciliulu provincialu Primu alu provinciei bisericești greco-catolice Alba-Iulia și Făgărașiu tienutu la anul 1872*, Ed. II-a, Blasiu, 1886, p.61, 63 (în continuare *Conciliulu provincialu Primu…)*
[163] Idem

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

clerul secular. Atribuțiile fiecărui palier ierarhic sunt codificate în general în codul canonic al Bisericii orientale și de dreptul particular al Provinciei Mitropolitane sintetizate încă din Conciliul provincial întâi din 1872.

Episcopul, în afara calității sale de propovăduitor al Cuvântului lui Dumnezeu, administrarea Sacramentelor, hirotonirea (fiind o taină pe care o poate administra exclusiv episcopul), are obligația și de a asigura pregătirea clerului diecezan în instituții corespunzătoare, de a cenzura literatura ecleziastică, de a consacra spațiile, obiectele și construcțiile liturgice. Poate emite dispoziții cu caracter administrativ și disciplinar, singur sau împreună cu sinodul diecezan, supraveghează integritatea credinței, moralității în dieceză și instituțiile monastice. Efectuează vizitații canonice, este responsabil de administrarea averilor bisericești, judecă cauzele bisericești conform codului canonic, informează periodic Sfântul scaun despre starea diecezei lor. Vicarii generali asistă episcopul având atribuții asemănătoare în materie de administrație bisericească.

Capitlurile catedrale, instituții colegiale preluată după modelul organizatoric latin sunt constituite din canonici capitulari. Ierarhic erau situaţi imediat după episcop, având rolul de a-l sfătui şi ajuta pe acesta în conducerea afacerilor diecezane, de la cele strict spiritual-ecleziastice, până la cele administrative, şcolare, între care și fondurile şi fundaţiile publice diecezane. Ei erau cei care făceau legătura între clerul inferior şi masa credincioşilor, pe de o parte, şi ierarhul, pe de altă parte. În perioada vacanţelor episcopale, canonicii exercitau întreaga putere executivă, cu restricţia de a nu face înnoiri şi obligaţia ca în termen de 8 zile să aleagă dintre ei un vicar capitular, necăsătorit. Capitlurile catedrale ale episcopiilor trebuiau să conțină 10 staluri canonice, anume: prepozitul, canonicul lector, canonicul penitențiar, canonicul referendar, canonicul cantor, canonicul custode, canonicul scolastic, canonicul prebendat, canonicul cancelar şi canonicul teolog. Unele din aceste oficii puteau să lipsească în anumite capitluri

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

diecezane. Oficiul de canonic era viager şi un stal devenea vacant doar în urma decesului unuia dintre canonici.[164]

Consistoriul diecezan sau arhidiecezan a devenit în perioada în discuție mai mult un organ administrativ, prezidat de episcop, cu varii atribuții, care cuprindea un număr de asesori consistoriali, canonici și alți preoți numiți de episcop, cu toate că potrivit Conciliul provincial I consistoriilor diecezane se acordau cu preeminență atribuții judecătorești în cauzele bisericești, civile, penale sau matrimoniale.[165]

Vicarii foreneii și protopopii erau demnități ecleziastice acordate prin numire de către episcop. Vicarul foraneu este o inovație în administrația bisericească a bisericii greco-catolice, aceștia având în general atribuțiile protopopilor, episcopul putând delega acestuia o parte din puterile sale. Vicariatul care uneori subordona unul sau mai multe protopopiate avea calitatea unei instituții sufragane episcopatului, cu rol receptor, pasiv, ce aplica hotărârile și directivele centrului eparhial în general pentru zonele periferice ale diecezei. De obicei la instalarea acestuia cu solemnitate se emitea o diplomă în care erau prevăzute atribuțiile delegate. În fiecare dieceză exista în funcție de tradiția istorică un număr de astfel de vicariate. Numirea protopopilor, atribut al puterii episcopale, s-a făcut în provincia mitropolitană ținând seama de calităţile intelectuale ale preotului numit protopop şi de aptitudinile sale pentru administraţia bisericească şi viața sa morală. Atribuțiile lor sunt din sfera cura animarum dar și administrative constând, în general, în supravegherea, îndrumarea și controlul activității preoților.[166]

În creionarea rolului pe care *preoţimea* greco-catolică unită, română și ruteană, l-a avut în susținerea vieții spirituale, a identității şi culturii naţionale proprii a fiecărei etnii care au aderat la unire, majoritare sau nu, trebuie avute în vedere cele două dimensiuni ale demnităţii preoţeşti: cea eclezială şi cea istorică. Din dimensiunea eclezială, adică faptul că ei aparţin unei denominaţii, care deja la nivelul provinciei mitropolitane are o tradiţie şi un mod specific de

[164] Nicolae Brânzeu, *Capitlurile catedrale – Notiţe despre drepturile şi datoriile canonicilor*, în „Cultura Creştină”, 1942, nr. 10-12, p. 539, 548.
[165] Nicolae Brânzeu, *Capitlurile catedrale...,* p. 546-547, *Conciliulu provincialu Primu...),* p. 175, 177
[166] *Conciliulu provincialu Primu...,* p. 46,49

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

organizare, care i-a crescut într-o credinţă şi i-a format într-o disciplină organică, interes pentru abordarea noastră prezintă pe de-o parte, acele aspecte care privesc activitatea în raport cu agresiunea tot mai puternică a curentelor culturale turbionare, generate de gândirea modernă și mai ales de curentul pangermanismului promovat de Hitler, de expansiune a mijloacelor de comunicare în masă: presa și radioul. Arhivele diecezane abundă în dispoziții episcopale, circulare, rapoarte care reflectă modul în care preoțimea a știut să facă față chemării sale. Din cealaltă dimensiune, istorică, preoţii au fost şi oameni ai timpului lor, o elită locală care a participat la schimbările sociale şi intelectuale, care a împărtășit gusturile şi opiniile cu contemporanii lor, au suferit împreună cu ei, au apărat valorile şi cultura naţională.

După Primul Război Mondial una din problemele provinciei mitropolitane a fost penuria de preoți din cauze diverse, cea mai incriminată fiind abandonul preoției pentru o slujbă mai bine plătită la stat. Trebuie precizat că cea mai mare parte a preoțimii se afla la sate. După 1930 această criză a început să se remedieze. Numărul studenților din Academiile Teologice a început să crească după cum o dovedesc situațiile statistice publicate din perioadă, având ca efect direct ocuparea posturilor vacante, ca apoi această lipsă să se accentueze în preajma celui de al Doilea Război Mondial și chiar să devină critică Transilvania de nord cedată Ungariei.

Clerul secular dar mai ales *clerul superior* din Provincia mitropolitană s-a caracterizat prin exemplaritate, fiind, ca și epocile anterioare, modele de condiție și abnegație intelectuală și spirituală.

În 1935 se stingea din viață la *Blaj*, Mitropolitul *Vasile Suciu* (13.01.1873-25.01.1935), numit de savantul istoric Nicolae Iorga ”sfânt și ostaș” pentru a caracteriza dubla sa condiție: de ascet și militant. În calitatea sa de mitropolit (1920-1935) a contribuit la consolidarea poziției Bisericii Române Unite în Statul Român după unirea de la 1918. Cu studii teologice la Colegiul de Propaganda Fide, doctorat în filozofie și teologie, cu o solidă cultură teologică dovedită de cele patru volume de teologie dogmatică, a înțeles rostul educației creștine și mai ales rostul școlilor greco-catolice în dezvoltarea unei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

elite fidele bisericii sale. Contemporanii l-au considerat al doilea întemeietor al Blajului, fiind cel care a creat noi instituții de nivel gimnazial și liceal în orășelul de pe Târnave pe care le-a înzestrat din punct de vedere material și le-a asigurat un corp profesoral de elită. Și prestigiul Academiei Teologice a crescut astfel că din 1933 putea organiza examene de licență. Ultimii săi ani de viață, marcați de o infirmitate fizică, nu au diminuat zelul său intelectual și deschiderea sa pastoral-organizatorică.[167] I-a urmat în scaunul mitropolitan *Alexandru Nicolescu* (8.07.1882 -5.06.1941) care a continuat opera înaintașului său. De asemenea, cu studii teologice la Colegiul de Propaganda Fide și doctorat în filozofie și teologie, cu calități intelectuale și oratorice deosebite, poliglot, cu o operă prodigioasă concretizată în peste 400 de studii și articole, s-a remarcat și pe tărâm organizatoric în dieceza Lugojului. În ultimii săi ani starea de sănătate s-a deteriorat diminuându-i activitatea pastorală, la care s-au adăugat încercările venite după anexarea Transilvaniei de Nord.

Din 25 iunie 1941 a fost strămutat în funcția de administrator apostolic episcopul *Valeriu Traian Frențiu* de la Oradea, păstorind aici pe toată perioada războiului, lăsându-l la Oradea, în calitate de episcop-auxiliar pe *Ioan Suciu*. Episcopul Valeriu Traian Frențiu, cu studii teologice la Budapesta și doctoratul obținut la Viena a păstorit dieceza Oradei din 1920 remarcându-se prin activitatea sa de sporire a patrimoniului bisericesc, mecenat, aprofundarea vieții religioase, sprijinirea și înzestrarea Academiei teologice de la Oradea. Cu sprijinul material al lui Valeriu Traian Frențiu s-au tipărit mai multe periodice („Vestitorul" care a apărut la Oradea, din 1925 cu nici o întrerupere până după război și „Observatorul" la Beiuș, între 1928 și 1934).[168]

La *Cluj,* în strămutata episcopie de la Gherla se afla în activitate episcopul *Iuliu Hossu*, absolvent al Institutului de Propaganda Fide, doctor în filozofie și teologie. El a depus o intensă activitate pastorală, fiind numit "episcopul vizitaților canonice" precum și de

---

[167] Pentru detalii a se vedea lucrarea lui Lucian Turcu *Arhidieceza greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Editura Mega, Cluj-Napoca.

[168] Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994, pp. 332 și 350 (în continuare Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii….)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

reorganizare și înzestrare a episcopiei după strămutare. A deschis și înzestrat instituții de învățământ liceal și redeschis aici Academia teologică. În timpul războiului a fost liderul românilor din Transilvania, fiind singurul membru în camera magnaților de la Budapesta.[169]

La *Lugoj* după numirea ca mitropolit a episcopului *Alexandru Nicolescu* a urmat în scaunul episcopal din 1 noiembrie 1936 *Ioan Bălan*, poliglot cu studii la Budapesta și Viena și cu o vastă cultură teologică, cu merite în activitatea științifică, organizatorică.

La *Baia Mare*, noua *episcopie a Maramureșului* este păstorită de *Alexandru Rusu* din 1931 care s-a ocupat cu organizarea eparhiei, numirea membrilor capitulului, reorganizarea protopopiatelor, formarea clerului în academiile teologice ale celorlalte episcopii la Cluj și Oradea. A făcut vizitații canonice. A condus eparhia de Maramureș cu o competență deosebită, cu mult curaj și zel apostolic. A asigurat ordinea și demnitatea în activitatea pastorală a preoților și credincioșilor pe care îi păstorea. În anul 1940 întreaga eparhie a Maramureșului, cu excepția câtorva parohii rutene din Vicariatul Bucovinei, a intrat sub administrația maghiară a regimului Horthy. Episcopul a rămas la datorie, înfruntând greutățile și vicisitudinile autorităților fasciste maghiare.[170]

Din analiza făcută de Ovidiu Bârlea[171], istoric contemporan cu perioada descrisă, preoțimea greco-catolică avea obligația impusă canonic de a *predica* în duminici și sărbători. Arta oratoriei bisericești începea să fie deprinsă încă din timpul studiilor teologice când omiletica era una disciplinele de studiu obligatorii. Prin puterea cuvântului rostit în limba națională, preoții erau în egală măsură și formatori de opinie și luminătorii satelor. După Dictatul de la Viena această obligație a avut și o semnificație națională, experimentată deja până în anul 1918.

Între atribuțiile preotului era și *catehizarea elevilor* la școlile primare din parohiile lor și chiar secundare, dacă nu era prevăzut catihet. După 1921 când școlile confesionale românești au fost

[169] *Șematismul eparhiei greco-catolice române de Cluj Gherla…*, p. 66
[170] Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii…*pp. 323-324
[171] *Biserica Română Unită. Două sute cinzeci de ani de istorie*, Madrid, 1952

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

etatizate, comisia catehetică mitropolitană a întocmit o programă analitică și planuri de lecții date publicității în anul 1923. Totodată câțiva canonici și profesori din Arhidieceză au întocmit manuale școlare pentru școlile primare și secundare. Etatizarea școlilor confesionale a pus clerul într-o situație nouă, care în intervalul de timp analizat deja își arăta efectele: laicizarea școlilor. Anterior anului 1918 învățătorul era și cantor, iar instrucția religioasă era mai ușor de realizat și implicit participarea elevilor la oficiile religioase. Nu de puține ori învățătorul trimis la școala primară era de altă confesiune decât cea a satului ceea ce a dus la o scădere a frecvenței la oficiile liturgice. Totuși, încercările de a solicita restaurarea școlilor confesionale au fost destul de timide. S-au înaintat memorii către guvern, dar nu au avut nici un efect. După septembrie 1940, administrația maghiară din Transilvania de Nord a preluat situația existentă. Școlile de stat românești au fost transformate în școli de stat maghiare. Cu toate intervențiile episcopatului român pe lângă guvernul maghiar solicitarea nu a fost acceptată. În paralel acțiunea de reînființare a școlilor confesionale a fost dusă și în România atât de către Biserica Română Unită cât și cea Ortodoxă.

În vederea perfecționării vieții spirituale a clerului au intrat deja în practica curentă încă din deceniul precedent la nivelul întregii Provincii mitropolitane organizarea cel puțin o dată în fiecare an de *exerciții spirituale* la nivelul fiecărei dieceze cu o durată de trei zile. De asemenea preoții au fost încurajați să constituie sau adere la diferite asociații preoțești. *Asociația preoților adoratori* având scopul de a întări vieții sufletești prin cultul Sfintei Împărtășanii, creată la inițiativa episcopului Valeriu Traian Frențiu, îndemna preoții la săvârșirea zilnică a Sfintei Liturghii având activitate îndeosebi în diecezele Lugojului și Oradei. *Asociația Sfântul Nechita al Remesianei* înființată în 1932 pentru preoții celibi propunea pentru membrii săi un intens program de asceză și meditație. *Asociația Sfântul Apostol Petru* pentru preoții căsătoriți și văduvi a luat naștere în anul 1936, propunea pentru membrii săi un program pe care trebuiau să-l observe cu rigoare: rugăciuni, lecturi, meditații, celebrarea liturgică frecventă. *Reuniunile de misiuni* sunt cele mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

vechi, având rolul de a sprijini preoții în pastorație prin așa numitele misiuni poporale, existând constituite în fiecare dieceză astfel de reuniuni cu clerici cu calități deosebite: canonici, profesori, călugări. La cerea preoților locali se organizau adevărate evenimente pe durata a mai multor zile când membrii ai reuniunii țineau serii de predici finalizate cu mărturisiri și împărtășiri. Aceste forme de întărire a *pietății populare* sunt completarea cu pelerinajele realizate la mănăstiri, care prin amploarea lor sunt un semn al revitalizării activității mănăstirești. Se făcea de obicei la hramul locașului mănăstiresc la care participa și arhiereul locului. După realizarea Marii Uniri din 1918 viața monahală din mănăstirile greco-catolice a cunoscut o înflorire semnificativă contribuind și ea la aprofundarea vieții spirituale. Unele mănăstiri adunau la hramul lor mulțimi de ordinul a 40-50.000 de pelerini. În această perioadă activau câteva ordine călugărești: ordinul basilitan, ordinul asumționiștilor, iezuiții, ordinul Fraților Școlari, franciscanii, Congregația Maicii Domnului din Blaj. *Ordinul Basilitan*, introdus prin basilitanii ucraineni în perioada interbelică, a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, preluând mănăstirile de la Bixad și Moisei în dieceza Maramureșului și Nicula la Cluj, iar din 1938 și la castelul Obreja, unde în timpul războiului au deschis un orfelinat. *Ordinul asumționiștilor* proveniți din asumționiștii francezi care au adoptat ritul oriental, au avut case la Blaj, Beiuș și București. S-au ocupat cu activități pastorale, pedagogice. *Iezuiții* și-au dezvoltat o ramură românească, alături de cea germană de rit latin, formând o provincie, cu o casă la Totești, devenit centru de pelerinaj. Au primit o parohie la București și în timpul războiului s-au ocupat de asistența spirituală a surorilor Maicii Domnului. *Franciscanii*, proveniți din Moldova au avut activitate în episcopia Oradei și București, cu intensă activitate în misiunile poporale și exercițiile spirituale. *Ordinul Fraților Școlari* au activat la Oradea în Internatul de Băieți. *Congregația Maicii Domnului din Blaj* întemeiată în 1919, este singurul ordin monastic feminin, cu o dezvoltare frumoasă. Au dezvoltat activități în spitale, orfelinate, școli, unele din membre fiind profesoare. Au început deschiderea unei școli de gospodărie în Sălaj întreruptă de Dictatul de la Viena. În

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

schimb au deschis la Cluj o școală superioară de menaj și au avut în grijă un cămin de studente. Alături de aceste mănăstiri au existat și câteva care au depins direct de episcopii locului.

Asociaționismul a pătruns și în rândul laicilor din Provincia mitropolitană greco-catolică ca răspuns la deja generalizata acțiune catolică la nivelul țărilor catolice ale Europei. Aceste asociații create ca replică la anticlericalismul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, avea ca scop încurajarea influenței bisericii catolice în societate. În Biserica Română Unită intenții de organizare a laicatului au existat din 1926 din necesități particulare. În perioada interbelică în mediile intelectuale anticlericalismul, laicismul și indiferentismul religios au început să aibă din ce în ce mai mulți adepți. La sate au început să pătrundă agresiv sectele religioase neoprotestante, satele fiind masiv invadate de biblii tipărite de Societatea Biblică Britanică.

În România noul proiect de lege pentru culte a determinat în anul 1929 coagularea activității laicatului românesc greco-catolic într-o asociație generală denumită Asociația Generală a Românilor Uniți – AGRU. Obiectivele declarate ale acestei organizații, sprijinite de episcopatul român, au fost aprofundarea vieții religioase, intensificarea educației religioase a tineretului, combaterea sectarismului, îndrumarea vieții publice în conformitate cu principiile eticii creștine. Cu ocazia primului Congres de constituire s-a conturat deja un ritual al organizării acestor manifestări de amploare organizate pe durata a cel puțin două zile și s-au conturat direcțiile de activitate. Ca asociație cu intenții înglobatoare a laicatului unit își desfășura activitatea prin congrese, conferințe, presă și carte, etc.[172]Ca structură organizatorică AGRU-ul și–a construit o rețea arborescentă, cu o organizație centrală, organizații diecezane și ramificată până la nivel de parohii. În perioada studiată s-au ținut anual până la Dictatul de la Viena congrese în diverse orașe transilvănene în funcție de interesul momentului, unele din acestea fiind adevărate evenimente naționale cum a fost Congresul de la Lugoj la care a fost invitat regele Carol al II-lea. Cu o mai mică amploare activitatea AGRU-lui a continuat și după Dictatul de la Viena de ambele părți ale frontierei româno-

[172] Unirea, an XXXIX, nr.48 din 30 noiembrie 1929, pp.1-4

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ungare. O altă asociație care se adresa în primul rând femeilor din Provincia mitropolitană *a fost Reuniunea Mariană* care s-au extins în toate diecezele în preajma celui de al Doilea Război Mondial.

În *viața publică* dintre 30 ianuarie 1933 și 25 octombrie 1944 Biserica Română Unită a avut mai degrabă o atitudine defensivă și tolerantă ca răspuns la principalele acțiuni politice sociale ale diferitor actori sociali interni și internaționali și numai arareori a inițiat acțiuni sau activități ofensive. Dominanta acestei perioade, deși mult atenuată după Dictatul de la Viena, rămâne divergența cu Biserica Ortodoxă, mai exact cu gruparea ortodoxă de la Sibiu din jurul Mitropolitului Ioan Bălan, care a orchestrat întreaga ofensivă ortodoxă de partea căreia a fost atrasă și parte din elita politică și administrativă a momentului. Până în anul 1933 s-au consumat deja câteva episoade de fricțiuni din parcursul relațiilor dintre cele două Biserici cu răspunsuri din partea uniților. Între acestea cea mai viguroasă reacție a fost cea generată de proiectul de lege al cultelor din anul 1928. Încă din timpul pregătirii proiectului de Constituție din 1923 mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, a încercat să influențeze membrii legislativului pentru a pune Biserica Greco-Catolică în situație de inferioritate față de Biserica Ortodoxă, cu scopul să nu fie considerată biserică națională și chiar dacă a renunțat, a introdus voalat o anumită discriminare: biserica ortodoxă este dominantă în stat iar biserica română unită are întâietate față de celelalte culte.[173] Propunerile din proiectul legii cultelor erau umilitoare și periculoase: deși se bucura de o veche tradiție și avea mari merite pe tărâm național pentru trezirea și cultivarea conștiinței naționale Biserica Română Unită este situată în rândul cultelor minoritare, iar pe de altă parte patrimoniul bisericii era amenințat prin subterfugii juridice prin faptul că nu i se acordă acesteia ca și Bisericii ortodoxe personalitate juridică ci numai părților constituente: episcopii, protopopiate și parohii, iar ”averea” aparține comunităților și nu cultului. Această nouă situație pune în pericol patrimoniul bisericesc în cazul trecerilor religioase în care va putea fi partajat prin instanțele de judecată. Față de situația creată, sub imboldul arhiereilor greco-catolici, au fost făcute

---

[173] Alexandru Rusu, ”Noua formulă”, în Unirea, an XXXIII, nr. 12, 24 martie 1923

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

procesiuni și rugăciuni publice în orașele și satele transilvănene, guvernul dispunând reprimarea acestora cu Jandarmeria. Față de riposta fermă au fost înlăturate din proiect parte din paragrafele contestate.[174]

În 1933 Biserica Ortodoxă creează o asociație cu accente radicale: *Frăția Ortodoxă Română* din Ardeal și Banat, prescurtat FOR, a cărei obiective declarate se aseamănă cu cele ale AGRU, care și-a început activitatea sub președinția lui Sextil Pușcariu, o personalitate complexă a culturii românești. FOR a organizat aproape simetric, anual Congrese în orașe periferice ale Transilvaniei. Una din temele constante ale reuniunilor FOR a fost combaterea Concordatului, temă frecvent abordată în presa și întrunirile laicatului ortodox chiar din momentul constituirii asociației.[175]

Pe la mijlocul deceniului al patrulea în ciuda disensiunilor deja notorii, părea că se realizează o anumită apropiere între cele două biserici naționale, episcopii ambelor biserici erau membrii de drept ai Senatului și comunicau cel puțin protocolar dincolo de disputele politice, ierarhii participă reciproc la aniversări la Oradea în 1934 sau chiar la evenimente tragice precum înmormântarea Mitropolitului Vasile Suciu în 1935, ori precum la instalarea episcopului ortodox Nicolae Colan la Cluj în 1936 când a participat episcopul greco-catolic Iuliu Hossu.[176]

Aceste încercări izolate de apropiere, deși realizate la vârful ierarhiei, nu au netezit asperitățile dintre cele două biserici. Biserica ortodoxă a vizat periferiile Transilvaniei pentru extinderea ortodoxiei. În zona vestică avea deja două episcopii la Arad și Oradea, care prin reforma agrară din 1921 au primit înzestrări suplimentare. Neacoperit din punctul de vedere al organizării ecleziastice ortodoxe rămânea nordul, compact greco-catolic, unde urma să se înființeze o episcopie ortodoxă, simultan cu o mitropolie la Timișoara. Intenția de înființare

---

[174] Alexandru Rusu, ”Cruci zdrobite”, în Unirea, an XXXVIII, nr. 12, 24 martie 1928; Alexandru Rusu, ”Hotărârea Senatului”, în Unirea, an XXXVIII, nr. 14, 7 aprilie 1928

[175] Nicolae Valeanu, *”Apelul intelectualilor”*, Isaia Suru, ”Ce este un concordat cu Vaticanul?” în Foaia diecezană, an XLVIII, nr.6, 5 februarie 1933

[176] Valeriu Fraian Frentiu, *”Hristos în mijlocul nostru”*, în Vestitorul, an X, nr. 23, 1 decembrie 1934, ” Funeraliile mitropolitului Vasile” în Unirea, an XLV, nr. 5, 2 februarie 1935; ”Cuvinte de pace românească”, în Unirea, an XLVI, nr. 11, 11 iulie 1936

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

a unei astfel de episcopii precede perioada în discuție. În anul 1934 se avea în vedere câștigarea de noi credincioși pe seama credincioșilor greco-catolici prin acțiuni concertate: trimiterea de preoți misionari „mai mult sau mai puțin analfabeți", atribuirea de terenuri pentru viitoarele parohii prin reforma agrară, trimiterea de dascăli ortodocși ce urmează a fi hirotoniți preoți precum și prin presiuni făcute de funcționari ai statului asupra subalternilor, ilustrativ fiind în acest sens activitatea inginerului șef de la salina Ocna Șugatag.[177]

Decizia oficială de înființate a acestei episcopii căreia urmau să-i fie incluși 27.000 de credincioșii ortodocși din Maramureș și zonele limitrofe, a fost luată la 14 iulie 1937 de către guvern prin Hotărârea Consiliului de Miniștri.[178] Reacția Bisericii Greco Catolice a fost promptă. Aceasta nu a fost creată din nevoi confesionale dat fiind numărul mic de credincioși, ci servea unui prozelitism menit să tulbure pacea confesională. Noua episcopie a fost arondată Mitropoliei Bucovinei, ceremonia de înființare având loc în decembrie 1937 la Cernăuți, înzestrată cu numeroase imobile din Sighetu Marmației, între care Palatul Cultural, hotelul "Coroana", hotelul "Central", terenuri agricole. În fruntea episcopiei a fost ales și apoi investit dr. Vasile Stan, episcop vicar al Sibiului. Noul episcop a încercat crearea de parohii ortodoxe în toate satele Maramureșului unde existau funcționari ortodocși.[179] După cedarea Transilvaniei de Nord către Ungaria, întreaga administrație ortodoxă a noii episcopii, clerul ortodox în frunte cu episcopul Stan s-au retras împreună cu administrația românească, cei care au rămas au fost expulzați, fiind considerați agenți ai statului român. [180]

[177] *„prozelitism revoltător"*, în Unirea, an XLIV, nr. 5, 8 septembrie 1934
[178] *„Episcopia dihoniei",* în Unirea, an XLVII, 11 septembrie 1937, p.1
[179] Florin Dorel Dragoste, *Dilemele conviețuirii: greco-catolici și ortodocși în Maramureșul interbelic*, Editura Valea Verde, Sighetu Marmației, 2015, pp. 64-65
[180] Ilie Gherhes, *Maramureșul între Dictatul de la Viena și conferința de pace de la Paris (30 august 1940-10 februarie 1947)*, Baia Mare, 2002, pp. 35-39

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Medalii și decorații din colecția de numismatică și medalistică a Muzeului Maramureșan

Alin Spiridon PRALEA
Muzeograf, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

În colecția de numismatică și medalistică a Muzeului Maramureșan există un mic lot de medalii civile și militare care reflectă într-o oarecare măsură istoria Maramureșului și succesiunea de state și regimuri politice care au condus această regiune istorică. Cele 14 medalii și decorații care urmează să fie descrise nu se remarcă printr-o valoare deosebită, dar importanța lor rezidă în faptul că ele reflectă istoria noastră locală. Ele nu reprezintă un lot unitar, ci au fost achiziționate de la persoane diferite pe parcursul întregii existențe a instituției noastre. Piesele prezentate vor fi ordonate în mod cronologic.

1. Medalie comemorativă Petru cel Mare, emisă cu ocazia Păcii de la Nystad, 1721.

Reprezintă cea mai veche și, indiscutabil, cea mai valoroasă piesă din colecție și este singura care nu are o legătură istorică cu zona noastră.

Tratatul de la Nystad a pus capăt Marelui Război Nordic (1710-1721), conflict în urma căruia Rusia se afirmă ca o mare putere în Europa de nord, centrală și de est, în dauna imperiului Suedez.

Medalia, confecționată prin turnare din metal alb, probabil fier, are diametrul de 49 mm. Este opera medalistului danez Anton Schultz[181] și a fost realizată în atelierul acestuia din Copenhaga la comanda țarului Petru cel Mare. Exemplarul din colecția noastră este perforat. Aversul medaliei înfățișează bustul lui Petru cel Mare profil dreapta cu armură și lauri. Deasupra avem legenda semicirculară în limba latină: „PETRUS MAGNUS RUSSORUM AUTOCRATOR

[181]L. Forrer, Biographical dictionary of medal lists coin, gem, and seal-engravers, mint-masters, &C. ancient and modern, with references to their works B.C. 500 - A.D. 1900, vol. V, ed. SPINK & SON LTD, Londra, 1912

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

VERUS IMPERII SUI AUGUSTUS. ”Pe revers avem un text în limba latină pe 14 rânduri:„EXANTLATIS PER QUATUOR ET QUOD EXCURRITLUSTRAPLVSQUAM HERCULES BELLI LABORIBUS PACE NEOSTADII IN FINLANDIA 30 AUG: SV 1721 GLORIOSISSIME QUOD IPSA FATEBITUR INVIDIA SANCITA EXOPTATAM ARCTOO ORBI QUIETEM DONAVIT ·" și numele autorului „A SCHULTZ FEC HAFN: D A”.

Majoritatea surselor de informare menționează această medalie ca fiind de argint, în acest moment nu cunoaștem mai multe detalii.

Medalii și decorații din perioada austro-ungară

2. Medalie Comemorativă emisă cu ocazia „Expoziției naționale milenare” din 1896

Cu această piesă inaugurăm seria de medalii din perioada austro-ungară. După cum arată și titlul, această medalie comemorativă a fost emisă cu ocazia Expoziției milenare de la Budapesta din 1896, unul dintre evenimentele prin care statul maghiar dorea să marcheze 1000 de ani de existență (896-1896).

Medalia este confecționată din bronz, cu toartă, având diametrul de 33mm. Pe avers: busturile, față în față, a lui Franz Iosif și Arpad sub coroana Sfântului Ștefan și legenda semicirculară: „MAGYARORSZÁG EZERÉVES FENNÁLLÁSA”(Existența milenară a Ungariei). Dedesubt „Árpád - I. Fer.Józs”. Pe revers, imaginea clădirilor expoziției și legenda semicirculară„EZREDÉVES

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS, DEDESUBT „EMLÉKÉREM 896-1896”
(Expoziția Națională a Mileniului - Medalie Comemorativă 896-1896)

3. Crucea Jubiliară 1908 emisă cu ocazia a 60 de ani de domnie a împăratului Franz Iosif I.

La 2 decembrie 1908 se împlineau 60 de ani de domnie a împăratului Franz Iosif, cu această ocazie s-au ținut manifestări asemănătoare cu cele ținute cu 10 ani în urmă, în 1898. De asemenea, au fost acordate medalii comemorative. Acestea au fost acordate: personalului militar, funcționarilor publici și membrilor curții imperiale. Cele destinate armatei aveau atașată panglica alb-roșie (panglica de război), iar cele destinate celorlalte două categorii aveau atașată panglica roșie.

Decorația este opera medalistului Curții Imperiale de la Viena (kammermedallieur) Rudolph Ferdinand Marshall, realizată la Hauptmünzamt Wien - Monetăria principală Viena, și este fabricată din bronz aurit. Aversul reprezintă o cruce în formă de croix pattée (tatenkreuz), având diametrul de 37 mm.,cu brațele unite de o coroană de lauri. În interior, pe un disc central cu diametrul de 20 mm., este reprezentat bustul în profil dreapta al împăratului Franz Iosif I. Pe revers avem milesimul „1848-1908” pe două rânduri.[182]

Exemplarul aflat în colecția noastă se află în stare relativ bună de conservare și este lipsit de panglică.

[182]http://www.austro-hungarian-army.co.uk/JK1908.htm

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

4. Medalia pentru Vitejie 1917

A fost instituită de împăratul Iosif II în 1879 și era destinată ofițerilor și rangurilor militare inferioare care se distingeau în luptă. Între 1789 și 1915 decorația a avut trei clase: Medalia de aur, Medalia de argint clasa I și Medalia de argint clasa a II-a. În 1915 a fost introdusă o a patra clasă, respectiv Medalia de bronz. Până în aprilie 1917 pe aversul medaliei era reprezentat bustul împăratului Franz Iosif I profil dreapta, iar pe revers textul „Tapferkeit” (vitejie). După aprilie 1917 pe avers va fi reprezentat bustul dreapta al împăratului Carol I, iar pe revers textul**„Fortitudini**”[183]

Decorația din colecția noastră aparține celei de a patra clase: Medalie pentru Vitejie de bronz având pe avers bustul împăratului Carol I iar pe revers textul „Fortitudini”, fiind astfel databilă între 1917-1918. Este lipsită de panglică și se află într-o stare de conservare relativ bună.

[183]http://www.austro-hungarian-army.co.uk/bravmed.htm

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

5. Crucea împăratului Carol pentru trupă 1916

A fost emisă în decembrie 1916, la o lună de la urcarea pe tron a împăratului Carol I și era destinată tuturor militarilor după trei luni de serviciu activ pe front. Decorația este în formă de cruce *croix pattée*, brațele fiind unite printr-o cunună de lauri, iar materialul folosit pentru turnare este aliaj de zinc. Pe avers se află inscripția GRATI/PRICEPS ET PATRIA/ CAROLVS IMP. ET REX (Recunoștință/Principele și Patria/Carol împărat și rege), în vreme ce pe revers sunt reprezentate coroanele Austriei și Ungariei suprapuse peste inițiala C, urmate de inscripția, în câmpul central, VITAM ET SANGVINEM (Cu viață și sânge) și anul instituirii medaliei MDCCCCXV. Decorația venea însoțită de o panglică formată dintr-o bandă roșie de 18 mm, încadrată de două benzi formate din dungi subțiri alb-roșii, cu o grosime de 10 mm fiecare.[184] Piesa din colecția noastră este afectată de coroziune și este lipsită de panglică.

6. Decorația soldatului rănit

A fost emisă în aprilie 1917 și este ultima decorație emisă oficial de Imperiul Austro-Ungar. A fost acordată militarilor și personalului atașat al armatei care au fost răniți în luptă.

Decorația este opera medalistului Richard Placht și a fost turnata la Hauptmünzamt Wien-Monetăria principală Viena. Piesa are diametrul de 38 mm. și este fabricată din zinc (Kriegsmetal).Aversul reprezintă bustul împăratului Carol I profil dreapta, încadrat într-o

[184]Sever-Petru Boțan, Lucian Munteanu; Medalii Și Decorații din Colecția Institutului de Arheologie din Iași (III) în Arheologia Moldovei XL, 2017, 191-200

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

coroană de lauri, având deasupra numele său în latină: „Carolus”. Panglica se compune dintr-o alternanță de dungi subțiri de culoare verde încadrate de borduri de culoare roșie. Numărul dungilor arată numărul rănilor suferite. Reversul are textul Laeso Militi-soldatului rănit și anul 1918 în cifre romane MCMXVIII.[185]

Decorația din colecția noastră este ușor afectată de coroziune și este lipsită de panglică.

7. Medalia Meritului Militar (Signum Laudis) 1917

Decorație militară inițiată de împăratul Franz Iosif la 12 decembrie 1890 și destinată ofițerilor armatei austro-ungare pentru fapte deosebite pe front sau serviciu impecabil pe perioadă de pace. Cea acordată pentru vitejie pe câmpul de luptă era purtată cu „panglica de război”, alb cu roșu (am Kriegsband), iar varianta acordată pe timp de pace era purtată cu panglica roșie.

Decorația este fabricată din bronz aurit și are diametrul de 30 mm. Aversul medaliei înfățișează profilul dreapta a împăratului Franz Iosif înconjurat de legenda semicirculară „FRANCISCVS. IOS.I.D.G. IMP. AVST. REX. BOH.ETC.ET.REX. APOST. HVNG”. Reversul poartă inscripția Signum Laudis înconjurată de o coroană de lauri. Medalia este atașată unei coroane mobile (coroana imperială austriacă) și unei agățătoare.

Începând cu aprilie 1917 medalia va înfățișa bustul noului împărat, Carol I, iar coroanei imperiale austrice i se va alătura și

[185]http://www.austro-hungarian-army.co.uk/woundmed.htm

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

coroana regală maghiară. Decorația din colecția noastră, aflată într-o stare foarte bună de conservare, aparține acestei din urmă categorii, fiind însoțită de panglică și de cutia originală. [186]

În colecția noastră se găsesc și decorații austro-ungare în miniatură. Din cunoștințele noastre, persoanele decorate puteau achiziționa copii miniaturale ale decorațiilor lor pentru a fi purtate la ținute civile. Din această categorie muzeul deține următoarele două decorații:

8. Medalia Meritului Militar (Signum Laudis) – Franz Iosif- descrisă mai sus

9. Crucea de aur cu coroană pentru Merit

Decorația civilă și militară creată în 1850 de împăratul Franz Iosif având inițial patru clase: I aur cu coroană; II aur fără coroană; III argint cu coroană; IV argint fără coroană. În 1916 au fost înființate încă două clase: V fier cu coroană și VI fier fără coroană, acestea din urmă fiind destinate trupei.

Într-un decret din 1914 se menționa că decorația obținută pe front va fi purtată cu panglica alb-roșie iar cea obținută pentru merite civile va fi purtată cu panglica roșie[187]. Decorația din colecția noastră aparține primei clase: Crucea de aur cu coroană, având panglică de război. Crucea este de formă croix pattée alésée, având terminațiile

[186]http://www.austro-hungarian-army.co.uk/signum.htm
[187]Ibidem

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

brațelor ușor convexe. După cum am menționat mai sus, este vorba despre o decorație în miniatură achiziționată de persoana decorată, pentru a fi purtată la ținutele civile.

Medaliile 8-9

Medalii și decorații emise în perioada României Mari

10. Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918

Decorație comemorativă creată de regele Ferdinand I prin Înaltul Decret Regal 1744 din 8 iulie 1918. Aceasta era destinată tuturor militarilor și personalului asociat care au participat la campania 1916-1918 în timpul Primul Război Mondial. Crucea este din fier, având brațele de 40 mm. cu terminații romboidale. În centru avem un medalion circular care are pe avers monograma regelui Ferdinand, iar pe revers milesimul „1916-1918”. Decorației din colecția noastră îi lipsește panglica, care era de culoare verde, având patru dungi albastre. Pe această panglică, participanții la lupte, primeau barete cu numele respectivelor campanii: „Ardeal”, „Cerna”, „Jiu”, „Carpați”, „Oituz”, „București”, „Turtucaia”, „Dobrogea”, „Mărăști”, „Mărășești” și „Târgul Ocna”. După reintrarea României în război au fost emise următoarele barete: „Dunărea”, „1918” și „1919” în anul 1919, iar mai târziu „Siberia” (1920) - pentru Corpul voluntarilor romani din Siberia și „Italia” (1927)- pentru ofițerii și gradele inferioare din Legiunea Voluntarilor Români din

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Italia[188].Decorația din colecția noastră este deteriorată, iar panglica lipsește.

11. Medalia comemorativă: „Încoronarea de la Alba Iulia1922"

Emisă cu ocazia încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria ca regi ai tuturor românilor, la Alba Iulia în 15 octombrie 1922. Autorul medaliei este sculptorul Constantin Kristescu și este realizată din bronz, având diametrul de 43,3 mm. Aversul reprezintă busturile celor doi suverani din profil stânga, înconjurate de ramuri de lauri. Deasupra legenda semicirculară: FERDINAND REGELE ROMANIEI SI MARIA REGINA. Pe margine distingem trei linii circulare care se împletesc. Reversul îl reprezintă pe regele Ferdinand, călare, cu sceptrul în mâna dreaptă, în fruntea unui grup de călăreți. Ei sunt conduși de un personaj feminin ce personifică România, purtând o cunună de lauri în mână. Pe fundal, distingem Catedrala Încoronării din Alba Iulia. Tabloul este înconjurat de legenda circulară: INTAIUL REGE AL TUTUROR ROMANILOR INCORONATU-S'A LA ALBA-JULIA IN 15 X 1922[189]

[188]Medalii și decorații din colecția Institutului de Arheologie din Iași (Medalsand Decorations in the Collection of Institute of Archaeology in Iaşi [I]), Arheologia Moldovei, 38 2015, 191-200
[189]https://www.mvu.ro/index.php/product/medalie-incoronarea-de-la-alba-iulia-1922/

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

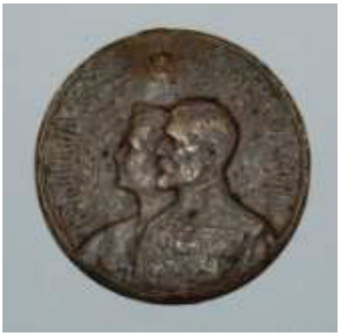

12. Medalie premiu : Șase ani de muncă pentru Flota Națională Aeriană - ARPA - 1927-1933.

ARPA - Asociația Română pentru propaganda Aviației a fost o asociație civilă creată cu scopul de a strânge fonduri pentru dezvoltarea aviației românești. Medalia a apărut în ediții succesive: 1932, 1933, 1934. Medalia este opera gravorului R. Fassler[190] și este confecționată în atelierul său din București. Materialul folosit este bronz, iar diametrul medaliei este de 35 mm. Aversul prezintă bustul lui Carol al II-lea profil dreapta și legenda semicirculară M.S. REGELE CAROL II AL ROMÂNIEI. Pe revers avem o elice între două aripi de avion, deasupra inscripția: „ARPA", iar dedesubt milesimul „1927-1933", totul este înconjurat de legenda circulară: „ŞASE ANI DE MUNCĂ PENTRU FLOTA NAŢIONALĂ AERIANĂ". Medalia venea însoțită de o panglică tricoloră, piesei din colecția noastră îi lipsește panglica.

[190]Ernest Oberländer-Târnoveanu, Katiușa Pârvan; Medalii, plachete, ordine, monede și bancnote cu portretul regelui Carol al II-lea în Revista Muzeul Național, XVI, 2004, 355-374

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Medalii și decorații din perioada ocupației maghiare a Ardealului de nord

13. Medalie comemorativă în amintirea eliberării unei părți a Ardealului-a1940

Medalieemisăla1octombrie1940, la scurt timp după intrarea trupelor maghiare în Ardealul de nord, în urma Dictatului de la Viena (30 august 1940). Medalia este opera sculptorului Berán Lajos și este confecționată din zinc, având diametrulde40 mm. Aversul reprezintă bustul regelui Matei Corvin profil dreapta și legenda circulară: „ERDÉLYIRÉSZEK FELSZABADULÁSÁNAK EMLÉKÉRE 1940”. Pe revers apare stema Transilvaniei înconjurată de legenda „MÁTYÁS KIRÁLY SZÜLETÉSÉNEK 500 ÉVFORDULÓJÁN” (500 de ani de la nașterea regelui Matei Corvin). Pe margine apare legenda circulară: „VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ ORSÁGLÁSÁNAK XX ÉVÉBEN” (În al 22-lea an al regenței lui Horthy Miklos)[191]

Medalia este prevăzută cu toartă și era atașată unei panglici de culoare albastră, care lipsește exemplarului nostru.

[191]http://www.medal-medaille.com/commemorative-medal-liberation-transylvania-erdlyi-emlkrem-1940-miniature-p-12079.html

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

14. Medalia de bronz a Competiției sportive naționale Levente, ediția 1942

Medalia de bronz (premiu) a Competiției Sportive Naționale a organizației paramilitare de tineret Levente. La fel ca medalia anterior descrisă, și aceasta este opera sculptorului Berán Lajos. Piesa este confecționată din bronz și are diametrul de 32.5mm. Aversul prezintă un disc central putând inscripția: „1942 ORSZÁGOS LEVENTE VERSENY" pe trei rânduri. Discul este înconjurat de spice de grâu și frunze de stejar, unite printr-o fundă. Reversul prezintă o scenă istorică de luptă cu trei personaje înarmate cu: suliță și scut; arc cu săgeți; secure.

15. Medalia comemorativă a Primului Război Mondial (Kriegserinnerungsmedaille) -1932

Încheiem prezentarea noastră cu o decorație care, la fel ca prima piesă descrisă, nu are legătură cu zona istorică Maramureș. Această decorație, opera medalistului Edwin Grienauer, a fost emisă de statul austriac prin decretul 361/1932 și era destinată cetățenilor austrieci care au luptat în Primul Război Mondial. Decorația este confecționată din tombac, având diametrul de 33 mm. Aversul prezintă un vultur care ține în gheare scutul cu stema Ducatului Austriei, iar dedesubt legenda: „FÜR ÖSTERREICH" (Pentru Austria). Pe revers avem milesimul „1914-1918" înconjurat de o coroană din frunze de stejar. Potrivit bibliografie, pe revers ar trebui

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

să fie trecut și numele autorului „GRIENAUER"[192], acest lucru nu mai este vizibil pe exemplarul deținut de noi. Decorația este prevăzută cu o toartă prin care era atașată unei panglici triunghiulare de culoare alb-roșie. Exemplarul din colecția noastră este lipsit de panglică.

Pe lângă piesele descrise mai sus, colecția de numismatică și medalistică mai deține și un număr de medalii și decorații din perioada comunistă, acestea urmează a fi tratate într-un articol viitor.

[192]https://nzhistory.govt.nz/media/photo/war-commemorative-medal-1914-1918

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Originea lui Stefan Vancha, primul cardinal al Ungariei

Teofil IVANCIUC
Sighetu Marmației[193]

În jurul originii primului cardinal maghiar s-a creat de-a lungul vremurilor o polemică serioasă, în care s-au remarcat prin insistență maramureşenii, dintre care mulți se consideră şi azi locuitorii „patriei” de origine a cardinalului (vezi scrierile lui Aloisie Tăutu, Mihai Marina, Ion Vancea etc.).

Acesta, denumit în documentele epocii *Stefan Vancza, Stefanus Vancha, Stephanus de Vancsa, Vancha, Vanca, Bancsa* sau *Banca*) și botezat de români Ștefan Vancea, iar de maghiari,Báncsa István, apare menţionat pentru prima dată în documente în anul 1238, ca preot la Vác (Vacz, în apropiere de Budapesta) şi totodată în calitate de cancelar al regelui Bela IV, fiind atestat în această funcţie până la 1240. El era un om erudit - altfel n-ar fi putut ocupa această poziţie[194].

Vancha călătoreşte la Roma în 1241. În acelaşi an, este ales Episcop de Vác. La 7 iulie 1243 este numit Primat şi Arhiepiscop de Esztergom. La 19 iulie 1251 este numit Legat în Croaţia şi Dalmaţia. În decembrie 1251 (sau februarie 1252) este numit Cardinal de Palestrina (oraș de lângă Roma), devenind astfel primul cardinal din Ungaria[195].

Este numit Legat în Ungaria şi Slavonia, în anul 1253. Apoi se mută definitiv în Italia, între 8-12 decembrie 1254 participând la Vatican la alegerea Papei Alexandru IV. Devine protector al Ordinului Franciscan între anii 1261-1265. Participă la alegerea Papei Clement IV (în intervalul octombrie 1264- 5 februarie 1265). În fine, participă la alegerea Grigore X, începută în noiembrie 1268 şi finalizată abia în septembrie 1271 (cea mai lungă alegere a unui papă din istorie).

[193]Cercetător independent, *teofilivanciuc@yahoo.com*.
[194]Lorenzo Cardella în „Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa”, Roma, Stamperia Pagliarini, 1792, vol. I, pag. 285-286.
[195]Conform actelor publicate de Alfonso Chacón în „Vitæ, et res gestae Pontificvm Romanorum et S. R. E. Cardinalivm ab initio nascentis Ecclesiae vsque ad Vrbanvm VIII. Pont. Max.”, Roma, 1677, vol. II, pag. 131.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În timpul alegerilor, Stefan Vancha moare - la 9 iulie 1270, fiind înhumat în biserica Sf. Balbina din Roma.

Pentru a putea accede la înaltele funcţii pe care le-a deţinut, Vancha avea de îndeplinit minimum trei condiţii: să fie supus maghiar, să fie catolic şi să aibă o erudiţie deosebită.

Verificând teoria că acesta s-a născut în jurul anilor 1200-1210, că s-a şcolarizat undeva între anii 1210-1230 şi că ar fi fost la origine, chipurile, ortodox şi român din spaţiul intracarpatic, ne întrebăm, firesc, care teritorii erau maghiare în anii săi?

Conform istoricilor, în jurul anului 1000, maghiarii deja cuceriseră Transilvania până pe cursul râului Mureş, ajungând pe Târnava Mare la 1100 şi pe linia râului Olt pe la 1210. Primul comitat maghiar transilvan este Bihorul (atestat la 1111) urmat de Crasna, Dăbâca, Cluj, Alba, Sătmar şi Arad.

Pe de altă parte, Beregul şi Maramureşul, din extremul nord-est al Regatului, sunt cucerite printre ultimele, ocuparea acestora începând după anul 1242 şi prelungindu-se şi în prima jumătate a secolului XIV.

Deci, din acest punct de vedere, şansele ca Vancha să fie maramureşean sunt minime. Desigur, teoretic, acesta ar fi putu să fi căzut în mâinile maghiarilor în timpul vreunei expediţii de pregătire a colonizării (precum cea din 1199) fiind apoi strămutat în Ungaria sau Transilvania, unde s-ar fi putut catoliciza şi şcolarizat.

În privinţa bisericii catolice, lucrurile sunt de-asemenea clare. Episcopia de Cenad este amintită la 1020, cea de la Alba la 1102 sau 1177, iar cea de la Oradea la 1113. Pe lângă episcopii funcţionau şi şcolile atât de necesare celor care doreau să urmeze o carieră eclesiastică. Acelaşi fenomen avea loc şi pe lângă unele mănăstiri.

În Transilvania, Banat şi Crişana, în perioada anterioară anului 1230, sunt amintite o lungă serie de aşezăminte monastice. Astfel, benedictinii aveau mănăstiri la Cenad (1020, unde a funcţionat prima şcoală atestată pe teritoriul românesc de azi), Căpleni - Carei (1080), Vladimirescu - Arad (1150), Sâniob - Bihor (1169), Cluj - Mănăştur (1173), Bizere - Frumușeni (1183), Cheud - Sălaj (sec. XII), Acâş - Satu Mare (sec. XII), Bonţida - Cluj (sec. XII) etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ordinul cistercian înfiinţează mănăstiri la Igriş - Timiş (1176, unde a funcţionat prima bibliotecă de pe actualul teritoriu românesc) sau Cârţa - Sibiu (1202), cel premonstratens - lăcaşurile din Sibiu (1234) sau Abram - Bihor (1234) iar dominicanii - mănăstirile de la Rodna sau Sibiu, toate atestate în prima jumătate a secolului XIII.

În afara teritoriului intracarpatic, dar situate relativ aproape de acesta, se aflau Capitlul de la Eger (Agria-Ungaria), atestat pe la anul 1000, şi care deţine în anul 1300 autoritatea eclesiastică peste Maramureş, conventul premostratens de la Lelesz (Leles-Slovacia) amintit la 1228 - cel care avea drept de adeverire asupra actelor Maramureşului medieval, precum şi marile centre eclesiastice si culturale Casovia (Kosice-Slovacia), Lemberg (Lvov-Ucraina) sau Cracovia (Polonia), toate active în secolele XII-XIII.

În oricare din aceste locuri, Stefan Vancha ar fi putut să-şi desăvârşească studiile teologice.

În Maramureş însă, primele parohii catolice (din cele cinci târguri de coroană) sunt menţionate indirect la 1299 şi explicit în 1326, iar prima mănăstire, Sf. Maria din Remeţi- păstorită de călugării eremiţi, doar în anul 1363...

Așadar, șansele ca Stefan Vancha să fie maramureșean sunt practic nule, dar acesta ar fi putut, doar prin prisma criteriilor de mai sus, să fi fost eventual transilvănean, ipoteză neconfirmată după cum vom vedea mai jos.

Numele Vancea-Vancha a fost răspândit în evul mediu pe areale foarte largi.

Este adevărat că documentele medievale îi amintesc în Maramureş pe Wanchuk din Onceşti în anul 1360, pe Vanche din Apşa de Jos la 1406, pe Vancea din Apşa de Mijloc la 1412, pe Vanch din Slatina la 1418, pe Vancu din Săcel la 1549, pe Vancsa din Fereşti la 1636, alţi Vancea fiind atestaţi la Năneşti, Călineşti, Văleni şi Leordina.

În Transilvania însă, cea mai veche atestare a unui “Vancea” este cea din anul 1213, când un anume ” Bansa”, alături de alții, este acuzat de către castrensii din Cluj că ar fi venetic, fiind trimis la

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Oradea pentru a trece prin proba fierului înroșit[196]. În 1238, aflăm despre un oarecare Iwancha în comitatul Sătmar[197].

Mai apoi, prezenţa acestui nume în actele medievale devine frecventă: Vanchuk din Doman-Banat este atestat la 1386, Vanch din Ungul vecin cu Maramureşul la 1400, Wancha din Fărcădinul de Jos-Haţeg (1402), Bancha din Saraad-Banat la 1408, Vanchia tot de acolo şi Vancea din Râu Bărbat-Haţeg (1411), Onchok şi Wnchuk din Unciuc-Haţeg (1418), Vancea din Şinca-Făgăraş (1508), familia Vancsadi din Vancya-Bihor (1552), Wanchya din Hăşmaşu Ciceului-Sălaj (1553) etc.

În sudul Poloniei, la Turkon, apare Vancza Valachus (Românul!) la 1431, pe teritoriul Ungariei, i-am găsit pe Bansa din comitatul Hajdu (1220), Vancha din Kurth (1255), Wanch de Boztuh (1295) etc., în Slovacia îl aflăm pe Wanch de Nyitra (1493), un nemeş Bancha apare la 1333 în Syrmia-Bosnia etc.

Deci, pe baza dovezilor onomastice nu ne putem apropia nicidecum de vreun loc cert de origine a cardinalului ungar.

Pe de altă parte, mai mulți cercetători maghiari[198] au identificat în ultimii ani suficiente documente care dovedesc că originea cardinalui Vancha este în comitatul Bács (azi jumătate în Serbia - zona Novi Sad, jumătate în Ungaria de sud), acesta fiind membru al clanului Bancsa, unul din cele 108 vechi clanuri unguești.

El s-a născut probabil în jurul anului 1205, tatăl său fiind Vrbas (amintit în 1213 ca și comite), pe care-l și menționează în această calitate, într-un act postum, din 1252. Stefan a avut cel puțin doi frați, Bencenc (comite de Esztergom pe vremea când viitorul cardinal funcționa ca arhiepiscop acolo, al cărui fiu, Stefan II, a devenit

---

[196]DIR, C, Transilvania, secolele XI, XII, XIII, vol. 1, București, ed. Academiei RPR, 1951, p. 57.

[197]Ibidem, p. 316.

[198]Almási, Tibor; Koszta, László. "Báncsa István bíboros (1205k.–1270). Életrajzi vázlat". *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica*. Szent István Társulat, 1991; Varga, Lajos. "Báncsa nembeli I. István". în Beke, Margit (ed.). *Esztergomi érsekek 1001–2003,* Szent István Társula, 2003; Zsoldos Attila. *Magyarország világi archontológiája, 1000–1301,* MTA Történettudományi Intézete, 2011, Kiss Gergely. *Dél-Magyarországtól Itáliáig. Báncsa nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája,* Kronosz Kiadó, 2015; Kiss, Gergely. "Cardinal's *familia* as a Network in the 13th Century. A Case Study of Cardinal Stephen Báncsa's Family in the Mid-thirteenth Century". *Specimina Nova Pars Prima. Sectio Mediaevalis IX*. University of Pécs, 2017; Bácsatyai, Dániel. "Személyi összeköttetések a Curia Romana és a magyar egyház között a 13. század közepén. Pármai Albert és Báncsa István". *Történelmi Szemle*, 60 (2), MTA, 2018.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cancelar regal și arhiepiscop de Calocea), respectiv Peter, al cărui fiu, Vrbas II, a ajuns cancelar al reginei Elisabeta a Ungariei, el fiind primul maghiar ce a obținut un doctorat la Universitatea din Padova, în 1264. În afara celor doi se pare că ar mai fi existat încă un frate, care a avut doi fii, Carulus (canonic de Veszperem și apoi de Esztergom) și Ioan, decan la Győr și apoi capelan al unchiului său.

Referitor tot la etnia cardinalului, G. Kiss a descoperit în arhivele italiene că Stefan Vancha a deținut în calitate de cardinal de Palestrina o vilă în Orvieto, curtea sa numărând 57 de membri, pentru jumătate din aceștia putând fi identificată naționalitatea: 12 erau unguri, 7 italieni, 5 spanioli, 3 francezi etc. Nepoții săi Vrbas II și Ioan aveau un tutore, Matthias Pecenegul, iar administratorul casei era Andreas Ungarus...

Nu stăruim (cei interesați să afle mai multe pot consulta studiile cercetătorilor amintiți), apreciind că informațiile de mai sus sunt suficiente pentru a creiona spațiul de origine - comitatul Bács din sudul Ungariei, al primului cardinal ungar.

În ce privește celălalt cardinal ungar pe care-l reclamă românii,Tamás Bakócz (1442-1521), supranumit Toma Bococi de către unii istorici transilvăneni ori maramureșeni[199], cu acesta lucrurile sunt mai clare: deși născut în Ardudul transilvan, acesta era fiul unui rotar maghiar, iobag la curtea lui Dragffi din Ardud. După studii la Wroclaw, Padova, Cracovia și Ferrara, acesta a ajuns la curtea regelui Matia Corvin, devenind episcop de Eger, primat al bisericii Ungariei și cardinal de Santi Silvestro e Martino ai Monti, iar, din 1507, patriarh (titlu pur simbolic) de Constantinopol[200].

Nu credem că există nici un fel de conspirație ori de încercare de ascundere a identității etnice a acestor cardinali: istorii maghiari, în unanimitate, sunt de acord că alți cardinali reprezentând Ungaria: Ioan Vitez, George Martinuzzi, Antun Vrancic, Juraj Draskovic și Josip Mihalovic, au fost, cu toții, de origine croată, că Sandor Rudnay a

[199]Alexandru Filipașcu. *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940, p. 74: ” acest Toma Bococi, născut în Ardudul din Sătmar, a fost de origine român şi descendent al familiei nobile româneşti Bococi din Uglea Maramureşului, din care în 1485 Simion Bococi de Uglea îndeplinea funcţiunea de „Homo Regius".

[200]Fraknói Vilmos: *Erdődi Bakócz Tamás élete 1442-1521*, Budapest, Franklin-Társulat könyvnyomdája, 1889.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

provenit dintr-o familie cu origini slovace, iar Janos Scitovszky era de origine poloneză.

Pentru a încheia, amintim că sunt și cardinali a căror etnie românească nu a fost pusă la îndoială de nimeni: Iuliu Hossu, Alexandru Todea și Lucian Mureșan.

Cardinalul Stephanus Vancza în anul 1255, conform site-ului

www.araldicavaticana.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Aspecte tehnice și juridice privind introducerea cadastrului în Maramureșul istoric în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Drd. ing. Ioan BOROICA
doctor în istorie, cercetător științific Muzeul Maramureșan

Potrivit definiției acceptate de Federația Internațională a Inginerilor Topografi (FIG) *”cadastrul este în mod obișnuit un sistem informațional adus la zi având la bază parcela care conține informații în privința proprietății (ex. drepturi, îngrădiri, responsabilități). Include de obicei o descriere geometrică a parcelei, proprietarul sau controlul asupra proprietăților, și adesea valoarea parcelei sau îmbunătățire aduse acesteia. Cadastrul poate fi realizat în scopuri fiscale (evaluare și impozitare echitabilă), legale (transfer de proprietate) pentru a sprijini managementul terenurilor și a utilizării acestora (ex. în planificare sau alte scopuri administrative), sprijinind dezvoltarea durabilă și protecția mediului.”*[201]

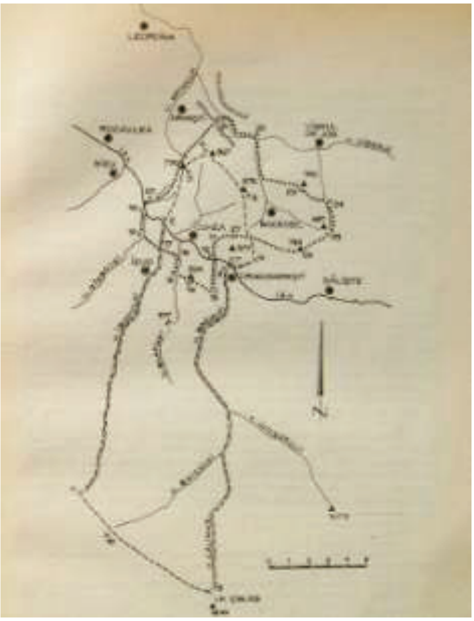

Fig.1. Hotărnicie a localității Bogdan Vodă, reconstituie Radu Popa

Pornind de la această definiție, studiul de față propune discutarea aspectelor generale privind introducerea cadastrului în Provinciile Românești din cadrul Imperiului Habsburgic, cu focalizare pe regiunea Maramureșului istoric din perspectiva materialului studiat. ste dată de faptul că materialul

[201]Definiția disponibilă în limba engleză http://www.fig.net/resources/publications/figpub/pub11/figpub11.asp,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cadastral rezultat în urma acestei realizări tehnice de excepție se găsește în locații diferite pe teritoriul actualului județ Maramureș dar și în centre din afara țării cu regim diferit de dare în cercetare.

În Maramureș, până la jumătatea secolului al IX-lea, nu se poate vorbi de activități sistematice de cadastru, ci doar de *lucrări care pot fi asimilate parțial cu lucrările de cadastru* în sensul modern al definiției. Comunitățile rurale maramureșene s-au organizat și funcționat în acord cu principiile dreptului cutumiar autohton – *ius valahicum* - eminamente agrar, rezultat dintr-o sinteză a dreptului geto-dac și normele dreptului roman provincial, vulgar, cu influențe bizantine, slave sau, mai târziu, maghiare. Instituțiile responsabile cu aplicarea normelor dreptului consuetudinar erau oamenii buni și bătrâni –*ars boni et equi* – o moștenire din dreptul latin, adunarea megieșilor și juzii sătești care hotărau, între altele, și chestiuni de drept privat, cum era proprietatea obștească și personală și transmiterea acesteia. Potrivit normelor acestui drept, obștea are drept de proprietate cu prioritate (obștea devălmașă) în fața proprietății individuale,generând de-a lungul vremii, odată cu nașterea și dezvoltarea statelor feudale forme de ieșire de indiviziune prin respectarea dreptului de *protimisis* (de preemțiune cu preferință pentru cumpărare-răscumpărare în fața persoanelor străine de comunitatea devălmașă). Aceste norme de drept, cât și îndelungate practici agricole adaptate la calitatea și destinația solului, a dus la o zonificare conștientă a planului de ansamblu a localității rurale cu zone economice specializate: vatra satului care grupează un nucleu de gospodării cu posibile roiri de grupuri de gospodării sau cătune, o zonă agricolă cu preponderent teren arabil folosit prin tragere la sorți, o zonă devălmașă cu islazuri, heleșteie, păduri, deși nedelimitat fiecare își cunoaște cota parte care îi revine.[202]

Evoluția obștilor sătești maramureșene a prezentat particularități datorate poziției geografice și parcursului istoric. În Maramureș, în contextul extinderii puterii regatului maghiar se cunosc numeroase lucrări de stabilire a hotarelor localităților sau cnezatelor maramureșene din secolul XIV; în acest secol obștile sătești erau deja

[202] Florin Negoiță, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Universul Juridic, București, 2013

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aservite cnezilor locali, întăririle stăpânirii acestora apare ca o transmitere de drept, dar și ca o dezmembrare din ficțiunea juridică a ”domeniului regal” a Maramureșului. Astfel, pe baza documentelor medievale păstrate și toponimelor actuale, istoricul Radu Popa a refăcut drumul parcurs de cei însărcinați cu hotărniciile unor moșii întărite unor cnezi români maramureșeni, fie că este vorba de sate sau de cnezate de vale. Pe lângă informația documentară este important de observat modul prin care autoritatea medievală a procedat la stabilirea hotarelor moșiilor sau a obștilor teritoriale extinse – cnezatele.[203]Practica hotărniciilor și a punerilor în posesie, consemnată în Maramureș în secolul XIV și XV, era una curentă în secolele XVI -XVIII în întreg spațiul transilvan începând de la delimitări de hotare ale satelor sau chiar la delimitarea comitatelor în cazuri litigioase la care participau comisii formate din săteni interesați, bătrânii satelor, judele sătesc, jurați, reprezentanți ai autorității comitatense, ai nobilului și unde era cazul reprezentanți ai juzilor satelor vecine care se deplasau pe traseele marcate de semne de hotar naturale sau artificiale recunoscute ca fiind imuabile și fixate în memoria colectivă. Aceste limite erau consemnate în documente și dobândeau ele însăși forță probatorie.[204]

Începând cu a doua parte a secolului al XVII-lea poate fi consemnată o nouă etapă în evoluția cadastrului, pe care o putem numi *cadastru figurativ*, în opoziție cu cadastrul descriptiv în uz în unele părți ale Europei până în secolul al XIX-lea, fiind consecința dezvoltării științelor matematico-geometrice și a aplicării lor la măsurătorile de terenuri. Inovația adusă în acest nou tip de cadastru este introducerea conceptului de parcelă ca fiind o suprafață continuă, limitată, a unui teren sau construcție, situată în hotarul unei localități, care are un proprietar, o categorie de folosință și o anumită clasă de productivitate. Prin introducerea tehnicii de reprezentare la scară toate parcelele măsurate pe teren se reprezintă grafic, individualizate și numerotate pe un plan sau hartă pentru întreg teritoriul măsurat,

---

[203] Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970,

[204] Livia Magina, *Instituția judelui sătesc în Principatul Transilvaniei*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2014, p.229-234

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

reprezentarea grafică fiind corelată cu alte date referitoare la proprietate: precum proprietarul, categoria de folosință și bonitarea acestora. Scopul acestor operații a fost unul fiscal, prin introducerea unui sistem de impozitare uniform și echitabil și modificarea astfel a relației stat-contribuabil, prin stabilirea unei noi baze de impozitare pe baze matematice, verificabile. În cadrul acestor lucrări, cu grad ridicat de complexitate, a rezultat un corpus articulat de documente care cuprinde în principal planuri sau hărți și registre:

- corpusul de planuri sau hărți ca partea figurativă a cadastrului, întocmite pe localități, în care fiecare parcelă liberă sau construită este reprezentată la o anumită scară respectând configurația din teren, având înscris un identificator cadastral;
- registre de operațiuni zilnice efectuate de topografi sau geodezi în timpul lucrărilor de ridicare topografică;
- registre parcelare în care sunt consemnate parcelele în funcție de numerotare cu indicarea numelui proprietarilor și caracteristicile bunurilor supuse impozitării;
- registre index în care sunt notate în ordine alfabetică numele, prenumele, porecla tuturor proprietarilor cu bunurile pe care le posedă și atributele fiecărui bun;
- registre de consemnare a transferurilor de proprietate.[205]

Introducerea generalizată a cadastrului în monarhia austriacă a început în prima parte a secolului al XIX-lea având la bază rațiuni care țin de stabilitatea fiscală a statului. În anul 1806, în urma numeroaselor fricțiuni între provinciile imperiului privind regimul de impozitare, împăratul Francisc al II-lea a însărcinat o comisie în cadrul Cancelariei Imperiale pentru a crea un sistem de impozitare a terenurilor cu caracter de generalitate, uniform și stabil pentru întreaga monarhie. Utilizarea termenului ”stabil” se referă la faptul că evaluarea impozitului trebuie să rămână stabilă chiar dacă se schimbă proprietarul. Această comisie și-a început activitatea în 1810 cu transmiterea către administrațiile provinciilor pentru propuneri privind principiile și modalitățile de executare a dispozițiilor imperiale

[205]Dinno Coppo, Cristina Boido*, Rilievo urbano: conoscenza e rappresentazione della città consolidata*, Alinea Editrice, Firenze, 2010, p. 64 s.u.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

urmând și prima testare a noilor principii în 1814 în provinciile din Italia și Iliria. Comisia a ajuns la concluzia că o condiție indispensabilă în aplicarea unui sistem de impozitare este corectitudinea și egalitatea principiilor pe care se bazează, la care se adaugă o uniformă executare a principiilor. În acest sens, cadastrul devine un instrument în reformarea sistemului de impozitare, luându-se decizia introducerii cadastrului general bazat pe o nouă măsurare a terenurilor, cea efectuată în timpul lui Iosif al II-lea fiind considerată nesatisfăcătoare, precum și o nouă evaluare a veniturilor generate de terenuri însă numai în teritoriile germane și italiene. Recomandările comisiei au fost încorporate sintetic într-un decret imperial: Patenta din 23 decembrie 1817, care nu dă o definiție cadastrului, dar formulează dispoziții pentru introducerea noului sistem de impozitare în 26 de paragrafe. Astfel, cadastrul subordonat principiilor fiscale, este văzut ca un ansamblu de lucrări cu caracter tehnic, realizat de personal militar sau civil, cu instruire științifică și experiență practică care are ca finalitate întocmirea de hărți pentru fiecare localitate la o scară adecvată pe care vor fi marcate grafic hotarele, parcelele din interiorul acestora cu poziția topografică, numele proprietarului, categoria de folosință, constrângerile naturale și artificiale în privința productivității. Terenurile productive vor fi bonitate, iar impozitul va fi plătit în funcție de suprafață în acord cu clasele de productivitate, poziția și calitatea solului parcelei; la calcularea impozitului se vor lua în considerare veniturile medii evaluate în bani din care se scad cheltuielile de producție. Construcțiile sunt evaluate prin asimilare cu categoria de folosință a suprafeței ocupate. Persoanele însărcinate cu efectuarea măsurătorilor își vor desfășura activitatea pe baza unor instrucțiuni detaliate comunicate prin ordine circulare. Rezultatele măsurătorilor vor fi examinate înainte de stabilirea impozitelor și vor fi corectate dacă este cazul, urmând a fi confirmate printr-o hotărâre definitivă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pentru efectuarea măsurătorilor cadastrale au fost emise succesiv instrucțiuni, prima fiind publicată în 28 martie 1818[206], o a doua, recorectată, în 28 februarie 1824[207].

Ca urmare a revoluției de la 1848, în condițiile în care iobăgia a fost abolită, Patentele imperiale din 20 octombrie 1849 și 4 martie 1850 generalizează în întreaga monarhie sistemul de impozit existent în provinciile germane și italiene, ne mai admițându-se scutiri de impozite. Totodată decretele imperiale dispun extinderea măsurătorilor cadastrale în întreaga monarhie.[208]

Pentru aplicarea acestor două patente imperiale au fost emise două instrucțiuni, prima în 1856[209] și cea de a doua în 1865.[210] Cu adaptări și corecții aduse în funcție de parcursul istoric al instituțiilor și a tehnicilor de lucru utilizate în cadastru aceste instrucțiuni conțin reglementări privind palierele ierarhice ale instituțiilor și structurilor statale responsabile cu aplicarea cadastrului, începând cu Ministerul Finanțelor, Direcțiile Centrale și Provinciale, Inspectorate sau a triangulației începând cu Biroul de calcul central și cele teritoriale, personalul însărcinat cu cadastrul și triangulația, desfășurarea campaniilor de lucrări de cadastru, întocmirea hărților, proceduri la revizuirea lucrărilor pe baza cărora se pot reconstitui principiile și metodologia de introducere a cadastrului.

Unitățile de măsură în uz pentru lucrările cadastrale și de triangulație, precum și pentru întocmirea planurilor și hărților cu corespondența lor în metri au fost următoarele:

Unități de lungime

1‘“ linie (Linie) = 0,002195 m

---

[206]*Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung* Wien, 1818

[207]*Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung Wien*, 1824

[208]Carl Freiherrn von Coernic, *Oesterreich´s Neugestealtung 1848-1858*, Stutgartund Ausburg, 1858, p.130-132

[209]*Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes Vermessung*.Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei.1856

[210]*Instruction fur Ausführungderin Folge -der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 and vom 20. October 1849 angeordnetkn Katastral-Vermessung*. Wien. Aus - der kaiserlich-königlichen Hof- und Stastsdruckerei . 1865**.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

1“ țol (Zoll) = 12‘“ (linii) Linien = 0,026340 m

1‘ picior (Fuß) = 12“ țoli (Zoll) = 0,316081 m

1° stânjen austriac (Klafter) = 6‘ (picioare) Fuß = 1,896 484 m

1milă austriacă (M Postmeile) = 4000° stânjeni (Klafter) = 7585,936 m

Unități de suprafață:

1 țol pătrat (Quadratzoll) = 6,937987 cm²

1 picior pătrat (Quadratfuß) = 144 țoli pătrați (Quadratzoll) = 0,099907 m²

1 stânjen pătrat (Quadratklafter) = 36 picioare pătrate (Quadratfuß) = 3,596652 m²

1 iugăr (Joch) = 1600 stânjeni pătrați (Quadratklafter) = 5754,642 m²

Pentru Maramureș, ca de altfel pentru toate provinciile imperiului, lucrările cadastrului stabil au fost precedate de lucrări de triangulație prin care se asigură integrarea și orientarea hărților cadastrale. Fundamentarea geodezică a fost stabilită încă din 1817 la nivelul întregului Imperiu Habsburgic.

Comisia însărcinată cu introducerea cadastrului stabil, Grundsteuerregulungs-Hofkommission, împreună cu Statul major al armatei, care răspundea de lucrările de triangulație militare, a trebuit să-l convingă pe împărat de necesitatea fundamentării lucrărilor de cadastru pe o triangulație realizată pe bază științifică. Patenta imperială din 23 Decembrie 1817 legiferează în acest sens propunerile comisiei. Lucrările de triangulație pentru cadastru vor trebui să însușească realizările triangulației trigonometrice militare existentă deja aproape în fiecare provincie a imperiului. Întrucât lucrările de triangulație începute în 1806, nu au fost finalizate sau nu au corespuns exigențelor presupuse de lucrările de ridicare topografică cadastrală, au fost necesare noi lucrări de triangulație pornind de la liniile de bază existente sau derivarea de noi linii din triunghiurile determinate prin lucrările de triangulație militară. Lucrările de triangulație desfășurate între 1806 și 1829, cu întreruperi datorită războaielor napoleoniene, au cuprins în special părțile vestice ale monarhiei austriece, dar și realizarea unei rețele de triangulație în partea de est a Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Infrastructura de rețele de triangulație s-a bazat pe trei linii de bază măsurate direct, în special linia de bază Liesganig cu orientarea Neustadt, Viena cu lungimea de 6411 stânjeni vienezi determinată în 1762, remăsurată de Welser Heide- în 1806, cu lungimea 7904 stânjeni, linia Wels în Austria Superioară, linia Raab/Gyor - Ungaria (1810) 9429 stânjeni. După strămutarea Institutului Geografic Militar din Milano în Viena în1839, lucrările de triangulație au continuat în Ungaria și Transilvania. În perioada 1848-1851 acestea au fost extinse și în Galiția, unde a fost de altfel determinată în 1818 o triangulație la Rădăuți cu baza având lungimea de 9 860,453 m. La mijlocul secolului XIX a fost dezvoltat un program vast de realizare a infrastructurii de triangulație cu determinarea de noi linii de bază la Arad, 1840, Târnovo, Hall în Tirol, urmate de remăsurări ale bazelor anterior determinate (Neustadt – Wiena în 1860 cu lungimea de 9484,1 m).

În acest context, teritoriul Maramureșului a fost inclus în lanțul de triangulație estic dezvoltat în lungul Munților Carpați până la Suceava.

Pentru realizarea documentației grafice a cadastrului a fost utilizat ca elipsoid de proiecție, elipsoidul Zach-Oriani, menționat în instrucțiunea din 1845, care are următoarele caracteristici: semi axa mare a=6376130 m semi axa mică b=6355910.71 m și turtirea 1/f=310. Metoda de proiecție propusă este Cassini-Soldner, o proiecție cilindrică echidistantă pătratică în care meridianele nu se deformează iar paralele, distanțele și ariile au deformații pozitive care cresc pe măsură ce crește latitudinea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

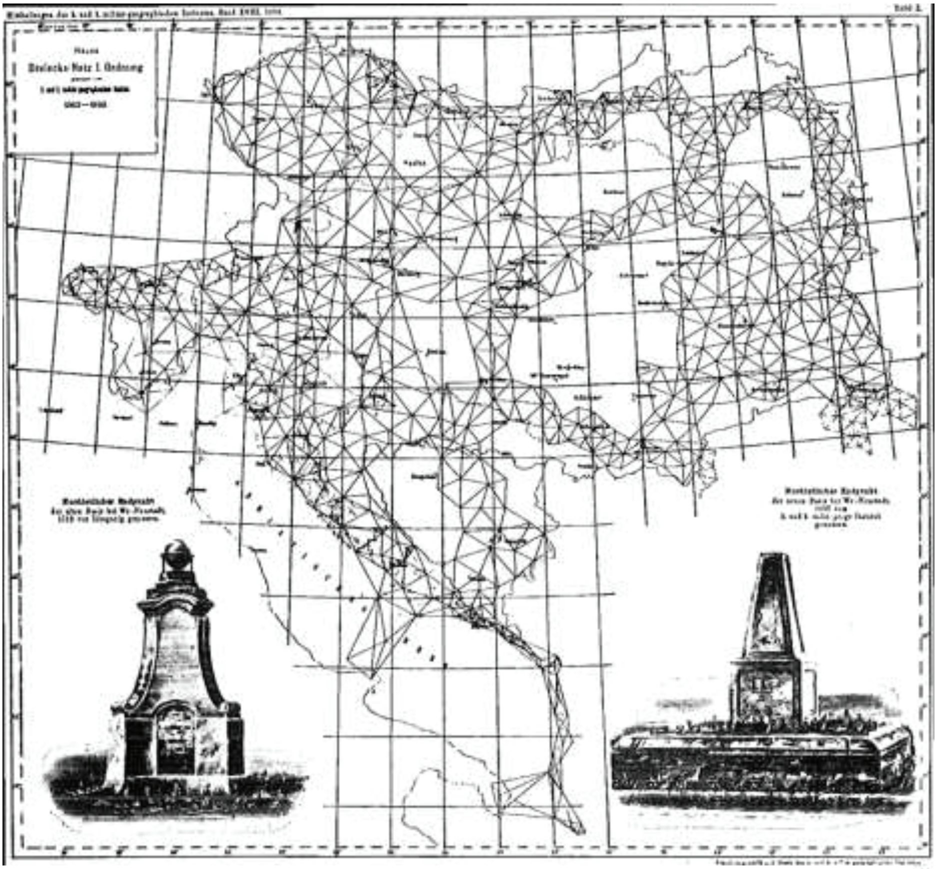

Rețeaua de triangulație realizată în Austro-Ungaria între 1862-1892, Sursa BEV Austria

Pe lângă atribuțiile definite prin regulamentele proprii, Biroul de Calcul cu structurile teritoriale este implicat în sprijinirea lucrărilor de cadastru pe toate palierele ierarhice cu responsabilități diferite.

Prin triangulația trigonometrică se realizează o rețea de triunghiuri geodezice, interconectate într-o rețea cu acoperire la nivelul întregii monarhii, astfel încât pe o suprafață de o milă vieneză pătrată să fie determinate exact poziția a trei puncte. În zonele montane se acceptă și două puncte pe mila pătrată cu condiția ca fiecare punct să fie vizibil din cel puțin două puncte. Prin integrarea măsurătorilor cadastrale în rețeaua geodezică se asigură corectitudinea poziționării topografice și orientarea, se previne acumularea de erori în măsurătorile de detaliu, astfel încât să fie asigurată precizia măsurătorilor pe fiecare milă pătrată. Pentru realizarea unei rețele de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

îndesire se apelează la triangulația grafică cu scopul de a determina puncte noi pentru siguranța și corectitudinea măsurătorilor grafice.

Directorul Direcției Centrale de Triangulație transmite, fiecărui subdirector din provincii, hărți cu punctele determinate în rețeaua de triangulație pe fiecare milă pătrată având trasat caroiajul și indicate coordonatele fiecărui punct și dimensiunile fiecărei laturi.

Planșele pe care se reprezintă o suprafață de o milă vieneză pătrată, realizate la scara 1țol: 200 stânjeni au desenat caroiajul orientat în funcție de meridianul principal al provinciei realizat din linii perpendiculare și paralele, încât să rezulte 20 de secțiuni (5 părți egale de la V la E și 4 părți egale de la S la N). Rețeaua de îndesire se execută în teren de către inginerul geodez – numit în documentele vremii ”triungulator”- cu planșeta prevăzută cu lunetă telescopică, busola utilizându-se în mod excepțional pentru orientare, fiind considerată un instrument nesigur, determinând minimum 60 de puncte pe mila pătrată. Pentru a ușura ridicările topografice de detaliu, acesta va trebui să determine cât mai multe puncte posibile pe limitele de hotar ale localităților, cât și pe limitele de secțiune. Măsurătorile realizate se consemnează în registre speciale. Triangulatorii vor trebui

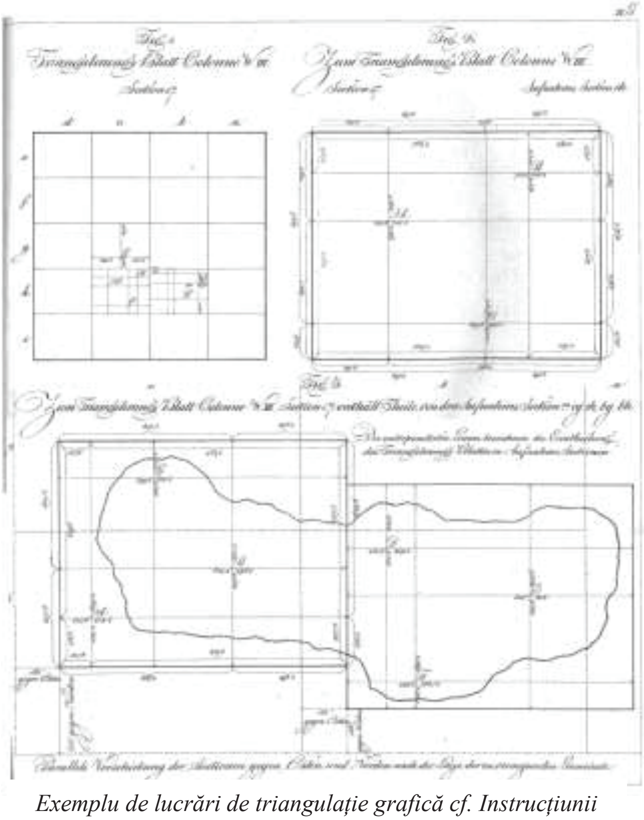

Exemplu de lucrări de triangulație grafică cf. Instrucțiunii din 1824

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

să scaleze planșele, astfel că, din fiecare planșă realizată la scara precizată vor trebui să obțină 20 de planșe.

Introducerea cadastrului în Maramureș s-a realizat distinct pe localități în anii 1860 cu parcurgerea mai multor etape.

Într-o primă etapă s-a

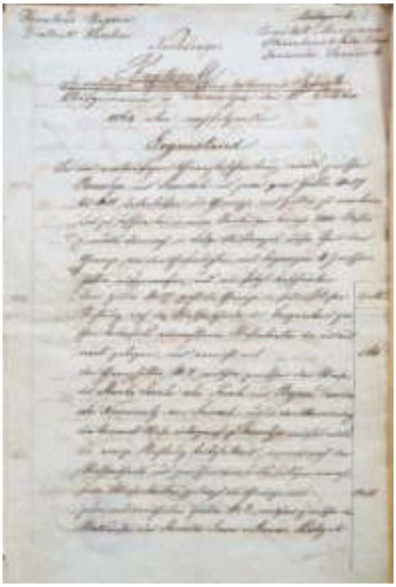

Schiță și pagină din protocolul de delimitare a hotarului loc. Strâmtura. Sursa AN, SJMM

realizat descrierea hotarelor comunității și este legată de obicei de triangulația grafică trebuind realizată cu un an înainte de măsurătorile de detaliu. S-a urmat procedura standardizată în cazul acestei etape: autoritatea cercuală transmite autorității provinciale ordinea în care vor fi efectuate delimitarea hotarelor localităților, care va desemna un delegat care să comunice cu autoritățile locale a căror hotar va fi delimitat, dar și a localităților învecinate. Autoritățile locale vor desemna o comisie formată din comisarul politic, topograful, jurați locali precum și persoane de încredere care cunosc limitele. Aceste persoane vor parcurge linia de hotar a localității, revenind în punctul de plecare. Aceștia vor identifica toate punctele a căror descriere va duce la recunoașterea limitelor localității care vor fi consemnate într-un protocol, iar topograful va întocmi o schiță la scară. Descrierea definitivă a hotarelor este realizată de către inspector doar atunci când

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

măsurătorile de detaliu sunt finalizate și acceptate. Instrucțiunile descriu și procedurile de urmat în situații litigioase în stabilirea hotarelor localităților, cercurilor sau provinciilor, precum și proceduri de unificare a localităților mici în unități administrative mai mari acolo unde interesul fiscal o cere.

Măsurătorile de detaliu, cum sunt numite ridicările topografice, sunt precedate de alegerea scării la care se va lucra, fiind stabilită scara de bază 1: 2880. Scara adoptată este în funcție de unitățile de măsură în uz în monarhie: mila vieneză sau fathom-ul = 1.89648384 metri pătrați. Diviziunile unei foi de hartă corespundeau cu suprafața de 1000 x 800 fathom-i, iar scara de lucru pentru lucrările cadastrale 1:2880 era derivată din scara hărților militare întocmite la scara 1:28800, cu multipli și 1:5760 în zonele montane și 1:1440 pentru zonele construite. Decizia privind alegerea scării de lucru aparține structurilor provinciale responsabile de introducerea cadastrului pe baza materialului întocmit de ”triangulatorul grafic” având la bază suprafața și bonitarea parcelelor, precum și informații conexe, precum planul de cultură, etc. și va fi aplicată unitar pentru întreaga localitate.

Planul de ansamblu al localității Borșa și pagină din protocolul de înscriere a proprietarilor. Sursa Arhivele Statului Ujhorod, Ucraina și arhiva Primăriei localității Borșa.

După stabilirea scării, topograful însărcinat cu măsurătorile de detaliu – sau ”geometrul”, va proceda la verificarea planșelor primite de la inspector și va proceda la realizarea unei rețele de îndesire proprii pe care va trebui să o lege de cea realizată de ”triangulatorul grafic” având obligația de a verifica corectitudinea punctelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

determinate de geodez. Punctele noi determinate de către geometru vor fi consemnate în carnetul de teren (protocol), document de uz personal, iar punctele nou determinate vor fi verificate de inspector înainte de începerea lucrărilor de ridicare topografică. Geometrul va trebui să aibă la dispoziție mai multe planșe de același fel în cazul în care survin situații nedorite.

După realizarea rețelei de îndesire locală care are scopul de a reduce cât mai mult posibil erorile de măsurare și poziționare, se procedează la delimitarea tarlalelor care cuprind un număr variabil de parcele. Delimitarea tarlalelor se face în funcție de toponimia locală și, pe cât posibil, pe limite naturale. În lipsa unor toponime specifice se va proceda la delimitări în funcție de limitele naturale existente în teren. După delimitarea în tarlale, geometrul va hotărî ordinea tarlalelor în care va efectua ridicările topografice. Procedurile urmate la măsurătorile de detaliu trebuie să țină seama în primul rând de limitele naturale sau artificiale indicate de proprietari, împuterniciții lor sau ”indicatori” de clasa de cultură (categoria de folosință), proprietari. Delimitarea parcelelor se face utilizând jaloane, astfel încât determinând pe teren poziția acestora, fiecare parcelă apare cu configurația și suprafața redusă proporțional cu scara utilizată. Pentru a evita erorile de măsurare ”geometrul adjunct” va întocmi o schiță la ochi a parcelelor de măsurat. Geometrul va trebui să verifice corectitudinea măsurătorilor și va evita, pe cât posibil, măsurătorile redundante. În ceea ce privește precizia, din rațiuni fiscale, geometrul va trebui să acorde o atenție sporită terenurilor fertile și a celor construite. Măsurătorile se vor efectua utilizând planșeta echipată cu luneta astronomică, busolă, compas, nivelă pentru orizontalizare și accesorii pentru poziționarea deasupra punctelor de unde se efectuează vizele. Pentru determinarea distanțelor rectilinii se utilizează prăjina de un stânjen vienez și lanțul de 10 stânjeni, cu precădere pe distanțe mici și în zone deschise. În zonele cu vizibilitate se procedează la măsurători perimetrale, cu linii de viză și determinări de distanțe cu lanțul.

Instrucțiunile tehnice care au fost observate în timpul măsurătorilor formulează recomandări asupra procedurilor de urmat în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

zone construite unde se determină poziția celor mai importante construcții, apoi se realizează cu planșeta măsurători ale unor aliniamente în lungul străzilor obținând un perimetru pe seama căruia se efectuează măsurători de detaliu. Curțile, împreună cu construcțiile, formează subparcele distincte. Pentru construcțiile mici precum șoproanele, colibele, căsuțele din vie sau căsuțele de lemn nu este obligatorie măsurarea și reprezentarea lor. Construcțiile publice de felul bisericilor, mânăstirilor, spitalelor formează parcele speciale.

Calitatea solului nu se ia în considerare în timpul măsurătorilor. Suprafețele cu categorii de folosință diferite în cadrul unei parcele sunt delimitate ca subparcele distincte.

Dacă parcelele cu același proprietar sunt intersectate de detalii permanente, de exemplu râuri, pâraie, drumuri publice formează parcele distincte, iar situațiile când acestea sunt intersectate de detalii precum poteci, șanțuri de scurgere a apei, canale de irigație sunt considerate ca o singură parcelă. Parcelele foarte mici, în raport cu scara planului nu sunt reprezentate, dar trebuie menționate în protocolul (raportul) întocmit cu ocazia măsurătorilor.

Pădurile sunt împărțite în parcele în funcție de proprietar și limitele naturale. Dacă pădurile mari sunt măsurate de ingineri silvici vor fi luate în considerare măsurătorile acestora după o prealabilă verificare. Enclavele din interiorul suprafețelor forestiere sunt înregistrate ca parcele distincte în funcție de categoria de folosință. Stâncăriile, grohotișurile sunt înregistrate separat dacă depășesc suprafața de 100 stânjeni pătrați.

Toate drumurile publice sunt tratate ca parcele speciale. Râurile, lacurile și canalele navigabile sunt tratate la fel, ca parcele distincte. Zonele neocupate din albia râului sunt incluse în parcela râului la fel ca și zonele inundabile.

Terenurile nefolosite sau neproductive sunt de asemenea considerate parcele individuale.

Planurile localităților se întocmesc pe baza schițelor de teren (schițele indicative). Parcelele sunt numerotate pe tarlale din aproape în aproape astfel încât la trecerea de la o tarla la alta numerotarea să fie ușor de identificat și se introduc în registre. În fiecare parcelă este

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

transcris numele proprietarului. Drumurile, râurile, canalele, pâraiele se numerotează de asemenea. Casele se numerotează separat și se introduc într-un registru special. Înainte de definitivarea lucrărilor de întocmire a planurilor se verifică de către inspector și reprezentanții autorității locale, iar eventualele corecturi se realizează cu cerneală roșie. Se procedează la calculul suprafețelor prin împărțirea figurilor geometrice corespunzătoare parcelelor în triunghiuri și trapeze, în funcție de liniile principale pe planșele originale înainte de adăugarea culorilor, iar calculele se consemnează în registre. Pentru ușurarea calculelor, geometrii au la dispoziție tabele de calcul. În paralel cu calculul parcelelor se calculează suprafața tarlalei, iar dacă se constată diferențe mai mari decât 1/200 se procedează la identificarea erorilor, iar dacă eroarea este mai mică se distribuie proporțional fiecărei parcele. Modul de calcul al parcelelor se verifică de către inspector prin utilizarea unei plăci de sticlă care are gravată o rețea de pătrate cu suprafață cunoscută.

Schiță indicativă pentru localitatea Lunca la Tisa. Sursa Arhivele Statului Ujhorod, Ucraina

Secțiune de plan cu ridicări topografice de detaliu ale centrului orașului Sighet.

Sursa AN, SJ MM

Geometrii trebuie să întocmească documentații complexe care cuprind în principal:

- Harta sau planul de bază a localității, în original și o copie identică;
- Protocolul (registrul) parcelelor;
- Protocolul (registrul) construcțiilor;
- Registrul index alfabetic al proprietarilor;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- Descrierea definitivă a hotarelor localității;
- Cartea funciară;
- Lista cu proprietarii necunoscuți;
- Protocolul (registrul) de calcul al suprafețelor;
- Lista cu numele autorităților

Acestea vor fi predate autorităților din localitate.

În baza reglementărilor amintite, în perioada 1856 -1868, au fost cadastrate majoritatea localităților din Maramureș, presupunând un efort financiar și o desfășurare de forțe pe măsură. Nu ne sunt cunoscute foarte multe aspecte de detaliu privind introducerea cadastrului în Maramureșul istoric, întrucât sursele de informare primară, documentele de arhivă ale fostelor inspectorate sau directorate cadastrale dacă nu sunt pierdute, nu au fost identificate până în acest moment.

Ne sunt cunoscute în schimb numele câtorva din inginerii care au coordonat activitatea de cadastrare a localităților din Maramureșul istoric precum și anii în care au lucrat. Astfel în pentru localitatea Călinești au semnat planurile cadastrale Fr. Prohaska și I. Zelezny în perioada 1863-1864, pentru Desești, Samuel Ferdinand în 1860, pentru Serești,Iosif Gera tot 1860, pentru localitatea Giulești, Eugen Hanimer în 1860-1863, în cazul satul Glod, Iosif Lichman în 1864, pentru satul Hoteni,I. Mrkicka în anul 1864, pentru localitatea Iapa a semnat I. Cernak în anul 1860, pentru localitatea Ieud, I. Zahanek în anul 1863, pentru localitatea Ocna Șugatag, San Ferdinand în 1860, la Poienile Șieului (Izei) a coordonat I. Reisimer în anul 1864, în cazul localității Remeți a coordonat Carol Suga în anul 1863, pentru Rona de Jos, C. Spörer și E. Szmigieski în perioada 1860-1863, în cazul localității Rona de Sus, I. Motre în 1860, pentru localitatea Ruscova a semnat Anton Angielski în perioada 1863-1864, pentru planurile realizate în cazul localității Săliștea de Sus, Carol Vostrovski în anii 1863-1864, pentru orașul Sighetu Marmației au semnat K. Sruke și I. Martinec realizate în 1859-1860, pentru localitatea Sârbi, L. Adler în 1860. Planurile sunt pe hârtie cartonată cu dimensiunea 33cm x 26 cm rezultând un număr variabil de asemenea documente tehnice în funcție de suprafața localității.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Harta cadastrală cu intravilanul localității Săliștea de Sus realizată în anul 1864

Harta topografică concretuală cu intravilanul localității Săliștea de Sus realizată în anul 1863

Lucrările de cadastrare a provinciilor românești din monarhia habsburgică care includeau și Maramureșul istoric, sunt lucrări cunoscute și sub numele de cadastru concretual, întrucât într-o primă etapă Patenta imperială din 4 martie 1850 introducea un sistem de impozitare în părțile transleitane ale imperiului similar cu provinciile germane, dar cu caracter provizoriu. Acest sistem bazat pe declarațiile proprietarilor după modelul iosefin a fost în uz până la aplicarea Legii VII privind impozitul funciar. În acest sens în Maramureș în anii 1860 au fost realizate schițe expeditive, descriptive, cu notarea numerelor topografice pe tarlale sau grupuri de tarlale, numite și hărți concretuale întrucât nu respectă regulile cartografiei cadastrale. Pentru multe din localități ele sunt în vigoare și în prezent.

După încheierea pactului dualist au urmat restructurări instituționale, coordonarea cadastrului a revenit instituțiilor maghiare create după 1867. Legislația emisă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cu referire la activitatea de cadastru în provinciile controlate de către maghiari mențin caracterul fiscal al acestuia. Măsurătorile cadastrale efectuate după 1883 au în vedere actualizarea planurilor cadastrale în urma fărâmițării proprietății survenită după abolirea iobăgiei. Sunt create o serie de structuri instituționale pentru controlul și coordonarea activităților de cadastru între care, înființarea unei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Direcții de Cadastru la Cluj Napoca cu un Departament tehnic care a avut ca principală sarcină revizuirea cadastrului stabil.

În 1886, prin Legea XXIX se reglementează aspectele juridice ale întocmirii cărții funciare care înlocuiește reglementările emise în perioada absolutismului austriac din 1855. În revizuirile ulterioare ale planurilor cadastrale de la începutul secolului XX precum și la întocmirea altora noi s-a renunțat la metoda grafică a ridicărilor topografice cu planșeta, lucru posibil datorită progresului instrumentelor de măsurare, dar și a perfecționării metodelor de calcul când măsurătorile s-au efectuat cu teodolitul prin metoda poligonației utilizând ca puncte de sprijin punctele determinate prin metode astronomo-geodezice din rețeaua de triangulație sau derivate prin îndesire din aceasta.

Lucrările topo-cadastrale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea reprezintă o realizare tehnică de excepție în vigoare și astăzi până la viitoarea introducerea cadastrului general. Hărțile cadastrale oferă o imagine asupra relațiilor spațiale din cadrul comunităților maramureșene, structura proprietății în hotarele comunităților predominant rurale ale vremii, toponimia și antroponimia locală, structura peisajului antropic și evoluția raporturilor juridice pentru stabilirea continuumului juridic asupra parcelelor delimitate prin lucrările de cadastru.

Bibliografie

Legislație

- *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphesdes Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung* Wien, 1818

Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphesdes Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung Wien, 1824

- *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

und vom 20 October 1849 angeordneten Landes Vermessung.Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei. 1856
- *Instruction fur Ausführungderin Folge -der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 and vom 20. October 1849 angeordnetkn Katastral-Vermessung*. Wien. Aus - der kaiserlich-königlichen Hof- und Stastsdruckerei . 1865
- *Instruction für die bei Astronomisch-Trigonometrichen Landesvermessun und im Calcul Bureau K.K Militar Geografishen Institutes Angestelleten Individuen sanctioniert vom hochlöblichen H.H. Hofkriegsrathe laut rescript G,.Nr.4060,vom 22 august 1844 ,* Wien 1845

Lucrări de specialitate

- Gerő László,*Országos földmérés ekazállamiköz igazgatásszolgálatában*, Atheneum, 1934
- *Istoria românilor,Daco-romanii, romanici, alogeni*, vol. II, Editura -
-Enciclopedică, București, 2001,p. 46-60; Radu Florescu, *Daco-romanii*, Editura Meridiane
- Linden Josef, *Die Grundsteuer verkassung in den deutschen und italienischen Provinzen der österreichischen Monarchie, mit vorzüglicher Gerikeksichtigung des stabilen Katasters*, Viena, 1840
- Rumpler Helmut,Scharr Kurt, Ungureanu Constantin, *Der Franziszeische Kataster im Kronland Bukowina Czernowitzer Kreis (1817–1865) Statistikund Katastralmappen,* Böhlau Verlag Wien Köln Weimar, Wien, 2015

Fonduri arhivistice

- Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș, (AN, SJMM); Fond Prefectura Maramureș, Planuri, schițe și hărți topografice, ds.1-17

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș, (AN, SJMM); Fond Prefectura Maramureș, Documente ordonate pe probleme, ds.258-269
- Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, Fond Arhiva hărților cadastrale a Rusiei Subcarpatice, oraș Ujhorod, ds.2323-2326

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Borne de graniță de pe vechea frontierăde stat dintre România și Cehoslovacia

Drd. Timur Vasile CHIŞ
Muzeograf, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

Cuvinte cheie: borne de graniță, vf. Bradului, vf. Pop Ivan, vf. Apețca România, Cehoslovacia, 1919-1939

Rezumat

Borne de graniță de pe vechea frontieră de stat dintre România și Cehoslovacia.După primul război mondial, în perioada 1919–1939, România, în zona Maramureșului a avut graniță cu Cehoslovacia și Polonia. Pe frontiera cu Cehoslovacia au fost amplasate patru borne de granița din care trei sunt sub forma unui obelisc iar a patra a fost borna dintre cele trei țări România, Cehoslovacia și Polonia - Triplex Confinium. Cele trei borne sub formă de obelisc au fost amplasate probabil în perioada 1 decembrie 1919 – 25 iulie 1921 când satele românești din dreapta Tisei au fost în componența statului român, iar Triplex Confinium a fost amplasată în data de 10.08.1920.

Keywords: borderposts, Bradului peak, Pop Ivan peak, Apețcapeak Romania, Czechoslovakia, 1919-1939

Abstract

Borderposts on the old state borderbetween Romania and Czechoslovakia. After the First World War, between 1919–1939, Romania, in the Maramures area, had a border with Czechoslovakia and Poland. On the border with Czechoslovakia there were placed four borderposts, three of which are in theform of an obelisk and the fourth was the boundary between the three countries Romania, Czechoslovakia and Poland - Triplex Confinium. The three obelisk-shaped bollards were probably placed between December 1, 1919 - July 25, 1921, when the Romanian villages on the right bank of the

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tisza river were part of the Romanian state, and Triplex Confinium was placed on August 10, 1920.

Rezultatul cercetării

După primul război mondial, în perioada 1919–1939, România în zona Maramureșului a avut graniță cu Cehoslovacia și Polonia.

Pe frontieracu Cehoslovacia au fost amplasateîn acea perioadă borne de granița,din care patru se pastrează și azi. Trei sunt sub forma unui obelisc iar a patra, eraborna dintre cele trei țări România, Cehoslovacia și Polonia - Triplex Confinium.

Cele trei borne sub formă de obelisc au fost amplasate probabil în perioada 1 decembrie 1919 – 25 iulie 1921, când satele românești din dreapta Tisei au fost în componența statului român, sau până la data 19 iulie 1926, când a fost semnat Tratatul de la Sevres.

Borna dintre cele trei țări România, Cehoslovacia și Polonia - Triplex Confinium (din latină „graniță triplă”) a fost amplasată în data de 10.08.1920 pe Vârful Stogu - 1651 m (Stih,Стіг) din Munții Maramureșului. Azi borna se află în același loc fiind încadrată între bornele de granițădintre România și Ucraina, pe teritoriul administrativ al localității Poienile de Sub Munte, județul Maramureș. Coordonate GPS: N 47 50 07,1, E 24 33 46,8.

Frontiera „*româno-cehoslovacă a fost definitiv fixată și trasată pe teren de comisia internațională instituită prin Tratatul de la Sevres, care și-a terminat lucrările printr-un protocol final încheiat la Bruno în data de 19 iulie 1926, iar statutul frontierei româno-cehoslovace a fost adoptat la Satu-Mare la data de 25-30 noiembrie 1929*” (Ţineghe Cristina, 2009).

După fixarea definitivă a graniţeipe Munții Maramureșului și cursul râului Tisa, satele românești din dreapta Tisei și borna de pe Vârful Apețca au rămas în Cehoslovacia iar borna de pe vârful Bradului a rămas pe teritoriul României. Borna de pe vârful Pop Ivan și Triplex Confiniumau rămas pe frontiera delimitată între România și Cehoslovacia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

1. Borna de pe Vârful Apețca

Obeliscul de pe Muntele Apețca(Foto 1) este o bornă de hotar ce amintește de vechea graniță dintre România și Cehoslovacia, când satele românești trebuiau să revină României.

Borna de graniță se află pe Vârful Apețca (Апецька), din Munții Apețca, Transcarpatia, Ucraina, la altitudinea de 1.511 m, pe teritoriul administrativ al localității Vodytsya (Водиця). Coordonate GPS: N 48 10 48,8, E 23 59 43,1.

Borna de hotar are forma unui obelisc cu o înălțime de 4 m, lățime la bază de 85 cm, lățime sus de 45 cm și a fost construită la fața locului din beton armat.

Foto 1; Chiș Vasile Timur

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2. Borna de pe Vârful Pop Ivan

Borna sau obeliscul de pe Vârful Pop Ivan (Pip Ivan Marmaroshyi, ПіпІван) din Munții Maramureșului, se află la altitudinea de 1.937 m, pe frontiera de stat dintre România și Ucraina, pe teritoriul administrativ al localității Bistra (foto 2, 3). Coordonate GPS: N 47 55 25,7, E 24 19 40,7

A fost o bornă de graniță între România și Cehoslovacia.

Borna are o înălțime de 4 m, lățime la bază de 85 cm, lățime sus de 45 cm și a fost construită din beton armat.

Foto 2, 3: Chiș Vasile Timur

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

3. Borna de pe Vârful Bradului

Borna sau obeliscul de pe Vârful Bradului din Munții Igniș, se află la o altitudinea de 1.091 m pe teritoriul administrativ al localității Remeți (foto 4). Coordonate GPS: N 47 57 09,9, E 23 34 12,4

Localnicii din renmeți cunosc această bornă sub numele de ”la Monument”.

Obeliscul a fost construit pentru a fi o bornă de graniță între România și Cehoslovacia dar în 19 iulie 1926 frontiera a fost fixată pe cursul râului Tisa, borna rămânând în afara graniței.

Conform acestei borne localitățile Remeți, Teceu Mic și Piatra trebuiau să intre în componența Cehoslovaciei, dar după fixarea definitivă a graniței localitățile au intrat în componența României.

Borna are o înălțime de 5,90 m, lățime la bază de 100 cm, lățime sus de 30 cm și este construită din beton armat.

Foto 4: Chiș Vasile Timur

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Concluzii

În urma cercetărilor, în județul Maramureș, România și regiunea Transcarpatia, Ucraina am identificat patru borne de graniță de pe vechea frontieră de stat dintre România și Cehoslovacia.

Borna sau obeliscul de pe Vârful Pop Ivan și borna - Triplex Confinium se află și la ora actuală pe frontiera de stat dintre România și Ucraina.

Borna sau obeliscul de pe Vârful Bradului, se află în România, iar borna sau obeliscul de pe Muntele Apețca se află în Ucraina.

BIBLIOGRAFIE

Ţineghe Cristina, 2009 – ***Dezmembrarea Maramureșului Istoric, decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919-1923)***, Editura Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București

Chiș V. T., – ***Borne de graniță pe vechea frontieră de stat dintre România-Cehoslovacia-Polonia***Acta Musei Maramoresiensis, vol. XI, p. 104-107, Muzeul Maramureșului, Sighetu Marmației, 2015

Chiş V. T.,– ***Triplex confinium, bornă de graniță pe vechea frontieră de stat dintre România-Cehoslovacia-Polonia***,Semnal, revistă anuală a Centrului de Cercetări, Nr. 1 (7), p. 89-90, Academia Română, Centrului de Cercetări „Cultură și Civilizație Românească, Săliștea de Sus- Maramureș, 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„Et quia omnes fere nobiles comitatus Maramarosiensis partem rusticorum tenuisse". Cruciada din anul 1514 în Maramureș și Ugocsa

Erich Noris SZAKÁCS[211]

Key words: *nobles, peasants, Gabriel Perényi, fortress, king.*

Abstract:

Among the main objectives of the study is to analyse the sources that put the lights on the episodes from Maramureș and Ugocsa. The crusade outbrakes have expanded also in the nord-eastern parts of the Kingdom of Hungary, but with certain particularities. There are two leading aspects in the case of the two abovementioned counties, as well as other similarly positioned territories. The first aspect is related to the chronology of the movement, as the episodes appear with a delay, in comparison with the general movement. The second aspect refers to the social composition of those involved in the crusade. Regarding the crusade, Maramureș was well known for the general involvement of the local nobility, which adhered to the movement. The crusade in the aforementioned counties is almost unknown to the Romanian historiography, so the study follows to analyse the less known sources, highliting the main local episodes which were usually shadowed by the main events of the crusade.

Evenimentul din anul 1514 este cunoscut în istoriografia românească sub denumirea de revoltă sau război țărănesc, condus de Gheorghe Doja. Principala linie interpretativă s-a conturat în perioada regimului comunist, interpretarea istorică fiind coruptă de directive ideologice. Așadar, mișcarea din anul 1514 a ajuns să deservească o ideologie a cărei avangarde era reprezentată de lupta de clasă. Așa-numita revoltă pune la dispoziția istoricilor un corpus relativ numeros

[211] Doctorand al Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, la Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură".

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de izvoare care, privite în ansamblu, conferă o imagine mult mai complexă mițcării. Istoriografia a eșuat să opereze cu principalele izvoare ale mișcării din 1514, care nu numai că au declanșat întregul eveniment, dar i-au jalonat și evoluția până la un moment dat. De pildă, a fost complet ignorată bula de cruciadă, emisă în 3 septembrie 1514, de către papa Leon al X-lea, sub denumirea *Sacerdotum non solum princeps*, precum au fost ignorate și prevederile conciliare de la Lateran V, unde s-a discutat pentru prima dată proclamarea unei cruciade. În acest sens, a fost neglijată activitatea arhiepiscopului primat al Regatului Ungariei, cardinalul Bakócz Tamás, căruia i-a fost încredințată misiunea de *legatus latere*, în virtutea căreia acesta a organizat și proclamat cruciada amintită. Toate acestea au fost umbrite de evoluția mișcării de după 24 mai 1514, când cruciada a fost suspendată, iar trupele cruciate, aflate în acel moment sub conducerea lui Gheorghe Doja, au refuzat prescripțiile cardinalului și au declanșat o mișcare sedițioasă împotriva tuturor celor care se opuneau cruciaților. Întregul eveniment a cunoscut reverberații și în spațiul maramureșean, precum și în celelalte comitate din nord-estul Ungariei, unde au avut loc conflicte de dimensiuni mai reduse, dar cu urmări sesizabile la nivel documentar.

După episoadele cruciate din Heves, în nordul Regatului Ungariei nu există mărturii ale unor lupte de dimensiuni mari, care să fi provocat daune considerabile. Totuși, cruciada a cunoscut și episoade mai izolate, care, dacă nu s-au materializat în lupte propriu-zise, au produs panică printre autoritățile comitatense și au determinat nașterea unor măsuri de prevenție, în cazul declanșării sau transferării unei mișcări de proporții în comitatele din nord-vestul Regatului. Originile mișcării din comitatele amintite trebuie căutate în comitatele vecine, de unde focarele s-au extins către Nyitra și Maramureș.

În acest sens, la vestea răspândirii focarelor sedițioase pe întreg teritoriul Regatului Ungariei, autoritățile comitatense au luat măsuri de prevenție. Desigur, strângerea trupelor la nivel local s-a realizat cu efort mare, din pricina resurselor umane și materiale reduse. Mai mult, în numeroase cazuri, au existat tendințe de solidaritate față de cruciadă, fapt care a făcut și mai dificilă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

convocarea trupelor. Privind traseul cruciaților, în urma unei analize atente asupra izvoarelor vremii, se poate confirma prezența acestora și în comitatul Maramureș. Înainte de a expune rezultatul chestionării surselor, trebuie să amintim două aspecte importante. Prima mențiune privește semantica unității administrativ-teritorială a comitatului Maramureș, care nu coincide cu realitățile geografice de astăzi. Comitatul Maramureș în secolul al XVI-lea a ocupat un teritoriu mult mai vast decât cel al județului Maramureș, astăzi parte din România. Configurația geografică de astăzi se datorează succesivelor modificări rezultate în urma tratatelor internaționale de pace, care au încheiat cele două conflagrații mondiale[212]. Așadar, referințele privind mișcarea sediţioasă în Maramureș se referă la întregul teritoriu al comitatului din secolul al XVI-lea. Al doilea aspect important îl reprezintă dimensiunea mișcărilor din acest comitat. Reverberațiile cruciate în din comitatele nordice ale Regatului Ungariei au fost relativ reduse, uneori fiind doar pomenite trecător de sursele vremii, alteori fiind precizate sub forma unor încăierări. În multe cazuri, participanții la mișcare au profitat de neliniștea din Regat pentru a înfăptui jafuri, care sunt greu de legat de scopul inițial al evenimentului major din anul 1514.

Cunoaștem cu siguranță faptul că, deși numărul cruciaților din Nyitra și Maramureș a fost mai mic în comparație cu marile focare din anul 1514, cetățile principale s-au pregătit să contracareze mișcarea. Așadar, Hedviga de Teschen, văduva fostului palatin, Ștefan Szapolyai[213], și mama voievodului Transilvaniei, Ioan Szapolyai, se afla în perioada mișcărilor în cea mai importantă cetate a familiei în acea vreme, Trencin[214]. Ea scria în data de 18 iunie 1514 o scrisoare prin care informa asupra potențialului pericol pe care îl reprezentau atât ecleziasticii, cât și laicii care incitau populația să participe la cruciadă. Prin această scrisoare, Hedviga ordona autorităților din

[212]*De pildă, după anul 1919, partea sudică a comitatului, adică 3568 km2, au revenit Regatului României, iar partea nordică a devenit parte din Cehoslovacia. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, întregul teritoriu al comitatului a fost parte din Ungaria, iar după finalizarea conflagrației, partea nordică a devenit parte din Ucraina, deci implicit parte a Uniunii Sovietice, iar partea sudică a trecut sub administrație românească.*
[213]*Din rațiuni de comprehensibilitate, am ales să scriem prenumele tuturor celor amintiți de studiu sub formă românească.*
[214]*Trencin, astăzi localitate în Slovacia.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cetatea Késmárk[215], să aresteze și să execute orice persoană care încurajează înrolarea cruciaților, fie că este vorba despre persoane ecleziastice sau laici, fie că este vorba despre proprii iobagi sau iobagii altor nobili[216]. Nu putem fi însă siguri dacă mișcările au atins între-adevăr aceste cetăți sau măsurile preventive au fost luate pe un fond de răspândire rapidă a veștilor cruciadei, care au provocat panică. Nu cunoaștem vreo sursă care să precizeze despre existența unui conflict real care să pună în pericol cetățile amintite, dar considerăm că mobilizarea poruncită de Hedviga a fost în mare parte influențată de evenimentele din jurul cetății Kosice. În contextul evenimentelor, o altă sursă, din 23 iulie 1514, subliniază menținerea situației tensionate de la cetatea Trencin. Aceeași Hedviga scria cetății Késmárk, unde ordona repararea zidurilor și interzicea pătrunderea în cetate oricărui străin. De asemenea, Hedviga cerea tuturor supușilor cetății să dea ascultare castelanului Cristofor Varkocs[217].

Despre evoluțiile din nord-estul Regatului Ungariei nu pot fi scrise decât aspecte generale, deoarece documentele vremii nu oferă posibilitatea realizării unei introspecții, în urma căreia să rezulte o expunere descriptivă. Așadar, este riscant să încercăm creionarea unui traseu clar al cruciaților, însă există câteva mențiuni care ne permit o viziune generică asupra evoluției evenimentului. În acest sens, este relevantă scrisoarea din 16 iunie 1514, adresată tuturor nobililor din comitatele Nógrád, Hont, Pesta și Heves, care anunța că răsculații, sub Gheorghe Doja, au prădat rând pe rând cetățile și târgurile dintre Tisa și Mureș, din apropierea cetăților Oradea și Debrețin, iar nobilii din aceste zone sunt uciși[218]. Mai mult, acest document ne informează că

---

[215]*Kezmarok, astăzi localitate în Slovacia*.

[216]*Intelligimus varios sive seculares sive spirituales homines sint, qui populum communem nomine crucis ad insurgendum incitant, qui pocius gaudent depredacionibus et discordii quam paci Christiane religionis et tranquilitati. Committimus itaque vobis firmissime, ut quoscumque tales intellexeritis sive religiosi sacerdotes sint sive seculares fuerint, omnes detineri faciatis et debeatis et truculenta morte interimi permittatis sive sint tales vestre dicioni et dominio subiecti sive non secus nulla racione facturi*; Antal Fekete Nagy, Victor Kenéz, László Solymosi, *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium MDXIV*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, pp. 119-120. De acum încolo *Monumenta rusticorum.*

[217]*Monumenta rusticorum*, p. 172.

[218]*Quot homicidia, quot stupra et adulteria quotque cedes et incendia per maledictos sceleratissimosque crucifixores illos, qui se se cruciferos appellabant, sed crucis pocius Christi persecutores fuerant, iam hoc in regno patrata sint et illata, d(ominaciones) vestre – credimus – non ignorant. Rusticana enim sevicia sub nomine cruciate vel – ut reccius dicam – cruciatorum ductu illius Georgii Zekel publici predonis et tanti mali capitis adeo efferbuit, ut ultra Ticiam a flumine Morosii usque Waradinum et Debreczen omnes fere nobiles exterminavit et hoc idem eciam de nobis factum fuisset...*; *Ibidem*, p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

sub conducerea cruciaților au căzut două *castra*, anume Tiszavárkony și Heves[219]. Documentul emis la Szentlőrinc mai amintește și ciocnirile de la Hatvan, subliniind că lupte aprige se dădeau și în comitate precum Bihor, Bekes, Zarand, Arad, Cenad sau Timiș, conflictele extinzându-se și în Heves, Solnocul Exterior și Pesta[220]. Din aceste teritorii, treptat cruciada se îndreaptă către Maramureș și Ugocsa.

Undele mișcării care au ajuns pe teritoriile maramureșene, au pornit sub forma unor atacuri și jafuri care au vizat posesiunile comiteluiGabriel Perényi. Proprietățile acestuia se aflau în mare parte în comitatul Bereg, iar atacul asupra lor a fost înfăptuit de cruciații din comitatele Szabolcs și Sătmar, în mare parte. La acestea au participat înrolați din 24 de localități, care au păgubit cu 300 de forinți de aur proprietățile lui Gabriel Perényi.Iobagii lui Perényi nu au stat de o parte, ci s-au angajat, la rândul lor, în mișcarea cruciată. În drumul lor, cruciații au plănuit să atace satul Kerecseny[221], iar apoi și-au continuat drumul mai departe. Mișcarea cruciaților nu poate fi catalogată drept o revoltă a iobagilor sau un război țărănesc, cu atât mai puțin în comitatele din estul și nord-estul Regatului Ungariei, deoarece un număr semnificativ de nobili mici sau mijlocii s-au alăturat cruciadei. Desigur că, în multe momente mișcarea a fost folosită și cu scopul rivalităților dintre deținătorii de înstinse posesiuni care, în cele mai multe cazuri, după cum vom vedea, și-au asumat rolul de lideri ai mișcării. În cazul atacurilor asupra proprietăților lui Perényi cunoaștem, de pildă, implicarea lui Ioan Halábori. Acesta era un mic proprietar de pământuri și poartă, după nume, adjectivul de *litteratus*. Halábori a participat la toate evenimentele din timpul cruciadei, fiind activ în cadrul jafurilor și crimelor. În acest sens, numele micului

---

[219]*Verum hac ebdomada nos adversa acerbaque nova tetigerunt, quod scilicet duo castra rusticana sub nomine ipsorum crucifixorum vel cruciatorum Ticiam trayecissent unumque prope Warkon penes Ticiam et altorum iuxta oppidum Hewes metatum et locatum extitisset nostros fines et partes simili clade afficere et depopulari nobilesque cunctos exterminare satagentes*...; *Ibidem*, pp. 116-117.

[220]*…gencium copia insurgere et ad proximum festum nativitatis beati Iohannis Baptiste ad oppidum Hatwan venire et inde adversus hostium nostrorum cuneos…, aliter enim brevi actum erit de nobis et omnibus vobis, flamma namque incendii huius nobiles Byhoriensis, Bekes, Zarand, Orodiensis, Chanadiensis et Themesiensis comitatuum iam absumpsit, que et in Hewesiensi, Zolnock Exteriori ac Pestiensi comitatibus partier ardere hac ebdomada cepit et si istos quoque absumpserit, nullum penitus dubium, quin vestrum quoque comitatum propediem succendet et simili incendio peruret*; *Ibidem*, p. 117.

[221]*Astăzi localitate sub numele de Tiszakerecseny, din comitatul Szabolcs-Szatmár-Bereg, în Ungaria*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

nobil este pomenit de un document datat la un an după încheierea mişcării, mai precis în 15 noiembrie 1515. În acest document, regele Vladislav al II-lea denunță implicarea lui Halábori în cruciadă, alături de ceilalți lideri și îl pedepsește prin confiscarea posesiunilor acestuia. Posesiunile lui Halábori sunt oferite, prin intermediul documentului emis de conventul din Lelesz, fiilor lui Ilie Kerepeci, Petru și Gregorie, care erau înrudiți cu Ștefan Werbőczy[222].

Despre desfăşurarea propriu-zisă a cruciadei-revoltă în aceste teritorii nu se cunosc foarte multe detalii. Este clar faptul că undele mișcării au ajuns și în comitatele de nord-est ale Regatului Ungariei, însă este imposibilă reconstituirea evenimentului cu ajutorul unei cronologii liniare. Astfel, izvoarele vorbesc despre evenimente abia după câțiva ani de la petrecerea acestora. Există documente ce reprezintă donații sau despăgubiri, care ajută la reîntregirea peisajului cruciat într-o manieră *post-factum*. De pildă, câteva episoade din comitatul Ugocsa, care se răspândesc și în Maramureș și care au avut ca rezultat păgubirea cămărarului regal, Gabriel Perényi, apar în documente abia după aproape doi ani de la încheierea cruciadei. Așadar, aflăm despre implicarea mai multor nobili mici în mișcarea cruciată, cu scopul jefuirii și păgubirii lui Gabriel Perényi, cu ajutorul unui act de donație. Acest izvor este emis în 2 martie 1516 de către regele maghiar, Vladislav al II-lea, care cere conventului Sfintei Cruci din Lelesz[223]să

[222]*Universa bona et quelibetiurapossessionarianobilis Iohannis literati de Halaborubilibet et in quibuscunquecomitatispredictiregninostriHungarieexistencia et habita, que ex eo, quod ipse postposita fide et fidelitate nobis et sacronostro region dyadematidebitarusticisillis et plebe condicionishuiusregni nostril hominibus, qui exactishysdiebusrebellionisprotervieququespiritu ducti a veris et naturalibuseorumdominisdeficientesdampnabilisque et temerariepresumpcionisipsorum calcaneum erigentes in nostremaiestatiscontemptum et eliminacionemtociusquenobilitatispernicieim et exterminacionemhostiliterinsurrexerant et passim in hoc regno nostroHungarie sub nomine cruciate ducemquodam latrine GeorgioZekel nominative vexilliserectisturmatimferebanturmagnaque inter ipsosedita clade horrendaqueque et crudelia domus eorumdistrahendo, comburrendo, res ipsorumpredeexponendo et plurespersoniseorumvariistormentis et cruciatibusafficiendoadextremumquenonullospalisseuverubussuffigendo plus quamhostesperpetrabant*; *Ibidem*, pp. 370-371.

[223]*Este vorba despre conventul premonstratens din Lelesz. Conventul a fost stabilit la Lelesz cu ajutorul episcopului de Vác, Boleslav, la sfârșitul secolului al XII-lea. Ordinul canonicilor regulari din Prémontré a fost creat în anul 1120, de către Sfântul Norbert de Xanten, iar după câțiva ani de la nașterea acestuia, au început să apară și primele așezări în afara spațiului francofon*; Francois Petit, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Éditions du Cerf, Paris, 1981, p. 328; Wolfgang Grassl, *Culture of Place: An Intellectual Profile of the Premonstratensian Order*, Nordhausen, Bautz, 2012, *passim*.; Prezența ordinului la Lelesz a fost întărită de-a lungul timpului de regii maghiari, precum Bela al III-lea, apoi Emeric în 1199, dar și Andrei al II-lea în 1214. În virtutea multiplelor confirmări și reconfirmări din partea monarhilor maghiari, conventul din Lelesz se autointitula convent regal, mai ales atunci când situația cerea norbertinilor să își sublinieze drepturile pentru a evita orice neclaritate. Ordinul a obținut proprietăți foarte întinse în Regatul

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

îl împroprietărească pe numitul păgubit cu domeniile nobililor care au participat la cruciadă. În acest sens, nu cunoaștem și nici nu este obiectivul principal să aflăm exact domeniile pe care Perényi și le-a însușit; informația care interesează în mod special în această situație este o posibilă listă a celor implicați în cruciadă, pe care izvorul o și oferă. Printre cei implicați în cruciadă îi regăsim pe Cezar de Almás, Ioan Szél de Almás, Andrei Csató de Csatóház,Ștefan de Gyakfalva, despre care cunoaștem faptul că a fost preot[224], Sebastian Szökő de Péterfalva, Fabian de Bekény, Pavel Beke de Bekény sau Gheorghe Ban de Bekény. Aceștia erau acuzați nu numai că au încurajat mișcarea, ci pentru faptul că au fost implicați direct la abuzurile făcute asupra nobililor și proprietăților acestora, alăturându-se trupelor cruciate de bună voie[225].

Un caz interesant al vremii îl reprezintă cel al micului nobil Grigorie Veres. El a participat la cruciadă și a păgubit proprietățile cămărarului regal, dar nu numai. Aceasta însă nu a fost prima neînțelegere între mai sus numiții nobili, ci completează un șir mai lung de conflicte între cei doi[226], însă în contextul mișcării cruciate, conflictul a escaladat rapid și a fost finalizat abia în 15 mai 1515, când a avut loc judecata lui Grigorie Veres privind implicarea în cruciadă. În acest caz au fost audiați mai mulți martori ai evenimentului, pentru

---

Ungariei, posedând așezări rurale în peste 15 comitate, însă grosul veniturilor era adunat din comitatele Sáros, Zemplén, Abauj, Szabolcs, Ung, Bereg, Ugocsa, Sătmar și Maramureș; A se vedea Érszegi Géza, *A leleszi monostor alapítóleveléről (1214)*, in Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, nr. 16/2003, pp. 13-19; Hómán Bálint, *Adó vagy földbér?* In Századok, nr. 47/1913, p. 190; Kovács Viktória, *Lelesz patrónusai*, in Történelmi Szemle, nr. 1/2017, pp. 103-128; *https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1928-15897/1928-12-15898/i-ertekezesek-es-onallo-cikkek-158A4/a-leleszi-konvent-oklevelado-mukodese-1569-ig-158A5/*, data: 20.08.2019, ora: 20:15.

[224]Barta Gábor, Fekete Nagy Antal, *A parasztháború 1514-ben*, Gondolat, Budapest, 1973, p. 174.

[225]*Quelibet iura possessionaria nobilium Cesaris de Almas, Iohannis Zeel de eadem Almas, Andree Chato de Chatohaza, Stephani de Gykfalwa, Sebastiani Zewkew de Petherfalwa, quondam Fabiani de Beeken, Pauli Beeke de eadem Beeken, Georgii Ban de eadem Beeken tam in prenominatis possessionibus in de Wgocha [...] quod iidem in superiori rusticano disturbio postposita fide et honore eorundem moti propria ipsorum voluntate in contemptum divini humanique iuris ad cruciatos adhesisse cum eisque in perniciem tocius nobilitatis coniurasse ac in omnibus mali actibus et nefandis latrociniis participes fuisse et per hoc notam infidelitatis manifeste incurisse dicuntur...; Monumenta rusticorum, p. 387; mai departe în același document, regele cere conventului: aliorum prescrpitorum vicinis et cometaneis eorundem et earundem universis inibi legittime convocatis et presentibus accedens introducat prefatum Gabrielem de Peren in dominium eorundem et earundem statuatque eadem et easdem eidem premisse nostre donacionis titulo sibi incumbentes perpetuo possidendas, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem contra annotatum gabrielem de Peren ad teminum competentem in curiam nostram regiam, nostram scilicet personalem in presenciam racionem contradiccionis eorundem reddituros efficacem*; *Monumenta rusticorum*, p. 388.

[226]Barta Gábor, Fekete Nagy Antal, *op. cit.*, p. 173.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

a stabili în ce mod a fost implicat Grigorie Veres în mișcare. În acest sens, primul nobil care a depus mărturie împotriva lui Veres a fost Ioan de Sásvár. Acesta a atestat faptul că Veres a participat de bună voie la cruciadă și a fost părtaș la toate furturile, prădările și incendiile provocate de cruciați, ba chiar a avut un rol de conducere în cadrul mișcării, fiind cunoscut drept „*căpetenia Kermes*"[227]. Auzind mărturia lui Ioan de Sásvár, Veres a încercat să se apere, spunând că mărturiile nu sunt oneste și că acestea contravin onoarei și umanității sale[228].
Participarea acestuia ca nobil în cadrul mișcării nu este izolată, mai mulți dintre nobilii locali fiind implicați. Din documentul din 15 mai 1515 aflăm faptul că marea parte a populației cetății Sásvár s-a alăturat mișcării. Astfel, de pildă, Albert Hagyó și Iacob Salánky, doi dintre locuitorii din apropierea cetății au participat la cruciadă. În procesul din anul 1515 care urmărea identificarea acelor nobili și nenobili care s-au alăturat cruciadei, aceștia au fost întrebați despre implicarea lui Grigorie Veres în cadrul mișcării. Cei doi au recunoscut că venirea acestuia, împreună cu restul cruciaților în cetatea amintită a reprezentat momentul în care ei s-au alăturat mișcării, recunoscându-l pe Veres drept conducător al trupelor și participant la înfăptuirea abuzurilor[229].

Un alt interogat al aceluiași proces a fost Matia Csupros, care a recunoscut că a luat parte la evenimente, fiind obligat să se alăture armatei lui Veres, pentru a-și salva viața. La rândul său, Csupros a recunoscut că a fost martor la implicarea lui Veres în toate jafurile, incendierile sau crimele cruciadei[230].În aceeași ordine de idei, alți

---

[227]*Kermes hadnagy*, în magh.; *Domine vicecomes et iudices nobilium, hoc dico, quod hys nobilis georgius Weres de Saswar temporibus hys preteritis sponte et libera voluntate in medio rusticano disturbione abiisset et preteriisset. Idem ipsis bellii ductoratum **kermes hadnag**communi vocabulo direxisset, inter ipsos et ipse spoliator, depredator et cremator fuisse fateor*; *Monumenta rusticorum*, p. 337.
[228]*Domine vicecomes et tota universitas nobilium, hoc bene audio, que contra et adversum me hys nobilis Iohannes de Saswar dicit et exponit contra honorem et humanitatem meam hec fore dinsoco; sub tali enim colore et fame inhoneste viteque nolo vitam perducere, sed volo me ipsum expugnare*; *Ibidem*.
[229]*Albertus Hagyo et Iacobus Salanky in eadem possessione Saswar residentes iurati interrogati fassi sunt in hunc modum: quomodo sciunt ipsum Gregorium Weres inter rusticos exortos ambulantem et procedentem sponte et libere, cum iam venissent ipsi rustici ad possessionem Saswar: „ita et nos cum ipso procedissemus inter ipsos obedientes". Attamen nesciunt belli ductorem, spoliatorem, depredatorem et crematorem fore*; *Ibidem*, p. 339.
[230]*Item Mathias Chwpros de eadem Saswar iuratus interrogatus fassus est in hunc modum: quomodo audivit a ceteris rusticis, quod idem Gregorius Weres dixisset, quod si ipsum non occidunt, extunc per triduum ipsum castrum Nyalab accipiet et eciam nisi eundem non tradant morti, adaucter tantum gubernat, quantum unus colonus; attamen nescit belli ductorem, spoliatorem, depredatorem et crematorem fore*;*Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

implicați în cruciadă au recunoscut faptul că Veres a coordonat mișcările cruciate din regiunile apropiate Maramureșului sau comitatului Ugocsa. Grigorie Szablyás, un personaj care, în cadrul aceluiași proces, a recunoscut că a participat la cruciadă, atestă faptul că Veres a fost prezent la Sásvár, alături de cruciați și afirmă că aceștia au trecut și prin localitatea Tekeháza[231], unde au săvârșit crime asupra nobililor[232].Cel mai probabil, Veres s-a alăturat cruciaților tot în zona cetății Sásvár, fiind amintit deja ca unul dintre capii cruciaților în apropierea localității Tekeháza. De altfel, amintitul Grigorie Szablyás și Blasiu Király, relatează și modul în care Veres s-a alăturat trupelor cruciate. Aceștia afirmau că Veres a fost inițial capturat de către cruciați și văzându-și viața și posesiunile puse în pericol, i-a rugat pe cruciați să îl cruțe, în schimbul alăturării sale la mișcare[233]. Alți martori din cadrul aceluiași proces, precum amintitul Matei Csupros sau Petru Szabo au afirmat că Veres a scăpat de execuție, promițând cruciaților că îi va ajuta să asedieze cetatea Nyaláb. Fiind un războinic priceput și experimentat, Veres cunoștea, spre deosebire de marea majoritate a armatei cruciate din comitatele amintite, tehnici de luptă și asediu. Așadar, el a primit de la începutul alăturării sale o poziție de conducere a trupelor. Petru Szabo relatează faptul că Veres i-a sfătuit pe cruciați să transporte cât mai multe scări, pentru a putea escalada zidurile cetății Nyaláb[234]. Pe lângă detaliile oferite de Szabo, Anton Zok de Kissásvár, un alt martor denunță faptul că Veres a participat la asediul cetății Nyaláb. Veres i-a sfătuit pe aceeași cruciați

---

[231] *Astăzi localitatea este numită Tekovo și este situată în raionul Vînohradiv, din oblastul Transcarpatia*.

[232] *Item providus Gregorius Zablyas in Saswar commorans iuratus interrogatus fassus est in hunc modum: quomodo ipse, sicuti ceteri incole possessionis Saswar, in consorcium eorundem rusticorum abiissent; quando autem venissent ad compitum possessionis Tekehaza, extunc pro aliquibus nobilibus caput eorum excisti sunt. Interea mox eundem Gregorium Weres tribus vicibus ad decolandum exportaverunt, sed nos in tantum suplicavimus, ut detentus est de morte*; *Monumenta rusticorum*, p. 339.

[233] *Item providus Blasius Kyral iuratus interrogatus fassus est in hunc modum: quomodocunque vidissent ipsi rustici prefatum Gregorium Weres statim imprimum irruentes et captivantes, qui ex eis decolare volentes, qui autem alia morte crudeli determinari festinabant. Idemque Gregorius Weres suplicabat, ne tam repente occiderent: Si quid enim mali fecissem cum ista possessione Saswar, aprobare volo, ut si quid noncumenti ipsis contulissem, id quod mereor, audacter per vos perspiciar*; *Ibidem* p. 339.

[234] *Item Petrus Zabo de Farkasfalwa iuratus interrogatus fassus est in hunc modum: quomodo audivit ab aliis, ut ipse dixisset: „Si castrum (Nyalab) vultis accipere, tunc scala multa portate et sic potestis recipere”. Atamen nesciunt belli ductorem, spoliatorem, depredatorem et crematorem fore*; *Ibidem*, p. 339.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

să poarte cu ei fân, pe care să îl plaseze sub porțile cetății Nyaláb, care s-ar fi aprins ușor, într-o asemenea situație[235].
O altă relatare interesantă vine din partea a doi dintre oamenii implicați în apărarea cetății Nyaláb. Cei doi nobili sunt Matia Fodor Zudor și Mihail de Eger, care au depus mărturie în favoarea lui Ioan de Sásvár, afirmând că în timpul asediului cetății, aceștia au observat trei călăreți care au încercuit cetatea, apoi au fugit. Zudor l-a identificat aparent pe Veres ca fiind unul dintre cei trei călăreți, însă nu era foarte sigur. Foarte asemănătoare cu mărturia lui Anton Zok, mărturia lui Zudor conține un fragment care se referă la sfatul pe care pârâtul l-a acordat cruciaților, anume acela de a transporta cât mai mult fân sub porțile cetății, ca în urma combustiei, capacitatea defensivă a cetății să fie deteriorată.

Din păcate, detaliile legate de asediul cetății sunt cunoscute doar din puținele mărturii rămase în rândul documentelor din cadrul procesului lui Veres. Nu există detalii legate de confruntarea celor două tabere; aspectele care ne ajută să reconstituim evenimentul sunt doar de natură fragmentară, căutând să surprindă stricta participare a lui Veres la asediu. Nu există detalii legate de soarta cruciaților, în afara evidentului aspect că trupele răsculate au fost înfrânte. Meritul victoriei îi revine lui Gabriel Perényi, care a pornit împotriva cruciaților cu cheltuială proprie. În această privință, puținele care ne parvin se datorează unor serii de împrumuturi pe care comitele de Maramureș și Ugocsa le-a dobândit după stingerea focarelor sediționase. Astfel, comitele nu numai că a primit un număr mare de posesiuni, dar a beneficiat și de împrumuturi materiale consistente. În privința cetății Nyaláb, comitelui i-au fost alocați 12000 de florini de aur, cu care acesta să poată acoperi costul daunelor provocate de mișcare. În suma amintită erau calculate și reparațiile din posesiunea Seleușu Mare[236]. Cuantumul ridicat a fost virat prin intermediul

[235] *Anthonius Zok de Kysaswar iuratus interrogatus fasuus est in hunc modum: quomodo scit, quod idem Gregorius Weres in consorcio rusticorum processisset et audivit a ceteris, prout ipsis rusticis consuluisset, quod stramina multa deducerent sub castrum vel sub portam ipsius castri Nyalabet sic si possent reaccipere eundem castrum an non, tamen nescit belli ductorem fore, spoliatorem, predatorem et crematorem, nisi audivit, quod voluissent sublevari et ad belli ductorem esse, tamen id nescit manifeste*; *Ibidem*, p. 338.
[236] *Szőlős, în perioada mișcării era parte din comitatul Ugocsa. Astăzi, localitatea se numește Vynohradiv și este orașul principal al raionului omonim, din Ucraina*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

arhiepiscopului de Kalocsa, Grigorie Frangepan, la rugămintea judelui curiei, Petru de Szentgyörgy și Bazin[237], sub formă de împrumut. Din aceste precizări, deducem că pagubele produse de cruciați au fost semnificative, fiind nevoie de reparații de proporții considerabile, care să reasigure funcționalitatea cetății.

Așadar, undele mișcării cruciate s-au resimțit și în comitatul Maramureș. Cazul comitatului amintit este unul interesant, mai ales din pricina faptului că la mișcare au participat un număr semnificativ de nobili, în contextul în care documentele emise de funcționărimea Regatului Ungariei și istoriografia problemei tind să creioneze o imagine rusticizantă a cruciadei[238]. Totuși, există un număr foarte redus de documente care fac referire la evenimentele din acest comitat. În principiu, cel mai cunoscut episod îl reprezintă asediul cetății Hust. În rest, celelalte evenimente au trecut ca fiind izolate sau au fost amintite sub forma zvonurilor și îngrijorărilor care au cuprins întreg regatul în perioada cruciadei. Cruciații au plănuit să ocupe puncte cheie în comitat, sau măcar să profite de resursele târgurilor regale precum Vășcova[239], Teceu sau Câmpulung la Tisa. Cunoaștem, de pildă, faptul că localnicii celor trei așezări, plus cei ai cetății Hust, s-au alăturat cruciadei, atacând și prădând posesiunile și bunurile nobilului Nicolae Barilovics de Hust și Gorica[240]. Faptul ne este adus la cunoștință printr-un document datat la 4 ani distanță de evenimente, mai precis în 25 septembrie 1519; prin acesta, regele Ludovic al II-lea,

[237]*Documentul prin care cunoaștem suma împrumutată, cu mențiunea că aceasta este destinată reparațiilor privind cetatea Nyaláb, a fost emis la 5 martie 1516, la Buda: magnificus Gabriel de Peren cubiculariorum regalium magister ac terre Maramorosiensis et comitatus de Wgocha comes [...], quomodo ipse pro repellendis et expediendis plerisque negociis ac necessitatibus suis eum in reformandis domibus suis in territorio opidi Zewlews in comitatu de Wgocha adiacenti constructis in transacta sedicione rusticana et tumultuaria eorum adversus universam nobilitatem insurectione dirutis et destructis ac pari restauracione castri Nyalab nominati in eodem comitatu habiti summe urgentibus et inpellentibus a reverendissimo domino Gregorio de Frangapanibus Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonice unitarum archiepiscopo secretarioque cancellario regio duodecem milia florenos auri paratis et numeratis in pecuniis nomine veri mutui et sub spe restitucionis levasset et accepiset*; *Monumenta rusticorum*, pp. 388-389.

[238]*Et quia omnes fere nobiles comitatus Maramorosiensis partem rusticorum tenuisse et cuntis eorum pravis perniciosisque actibus participasse dicuntur, ideo super illis in comitatus de Wgocha et de Bereg fiat veritatis inquisicio prenotata*; *Ibidem*; p. 267.

[239]*Întâlnit și sub numele de Visc, în maghiară Visk, târg din comitatul Maramureș, în perioada cruciadei. Astăzi este localitatea Vîșkovo, din raionul Hust, Ucraina*.

[240]*Mai multe detalii biografice a se vedea în* Szakály Ferenc,*Határmezsgyén (Huszti Barilovics Miklós életútja 1492-1537)*, în *Folia Historica*, nr. 9/1981, pp. 7-25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cerea comitelui de Maramureș, Sigismund Pogány, să îl despăgubească pe Barilovics[241].

Astfel de atacuri au avut loc și împotriva altor nobili din comitat. Un exemplu pe care izvoarele vremii l-au păstrat a fost cel al familiei Dolha. Mai precis, soția nobilului Petru Dolha a fost jignită și amenințată de către cruciați, iar printr-un document datat în 19 iulie 1514, căpitanul suprem al comitatului Maramureș, Ioan Laskodi de Sighet, împreună alți doi căpitani din același comitat, anume Benedict Székely de Hust și Dan de Oncești[242], cereau încetarea abuzurilor, afirmând că toți cei care se făceau vinovați de aceste delicte, vor fi pedepsiți[243].

Un mare avantaj privind identificarea nobililor care au participat la cruciadă îl reprezintă analiza asupra izvoarelor *post-factum*, prin care mai mulți nobili au fost fie răsplătiți pentru mobilizarea trupelor și restabilirea ordinii dinaintea mișcării cruciate, fie nobilii care au fost implicați în mișcare sunt deposedați de donațiile regale. Totuși, limitele acestor izvoare constau în imposibilitatea reconstituirii evenimentelor, în sensul în care numele celor suspectați de participare la eveniment apare sub simpla formă de mențiune. Un astfel de caz îl întâlnim în data de 9 septembrie 1514, atunci când amintitul nobil Nicolae Barilovics de Hust a primit în stăpânire posesiunile mai multor nobili din comitatul Maramureș[244]. Motivul pentru care nobilii au fost deposedați de proprietăți a fost înrolarea în rândul cruciaților, însă nu cunoaștem detaliile din cadrul evenimentului; menționăm pe scurt și faptul că aceste tipuri de izvoare

---

[241]*Quemadmodum eciam antea ita eciam impresenciarum commisimus per litteras nostras et mandavimus circumspectis iudicibus et iuratis civibus oppidorum nostrorum Hwzth, Wysk, Thechew et Hozzywmezew, ut ex parte concivium et cohabitatorum suorum, per quos fidelis noster egregius Nicolaus Barallowyth de Gorycza se tempore preterito rusticane insureccionis dampnificatum et lesum fuisse iam sepius nobis questus est...*; *Monumenta rusticorum*, pp. 465-466.

[242]*Váncsfalva, astăzi în județul Maramureș, România*.

[243] *…ac nobiles comitatus dicteterre in summum capitaneatum et BenedictumZekel una cum Dan de Wanchffalwaprescriptos in socium et capitaneumelectos et confirmatos, pro eoadsepissimassuplicacionesdomineconiugis domini Petri de Dolha, ex quo vosprefatiiudices et incoleipsamdominam in multis turbaretis et molestaretisminacionesqueplurimas et horibileseidemdomineinferretis et nunciaretis, vobis omnibus et singulisiudicibus et iuratisaliisqueuniversis et singulisincolis et inhabitatoribuspredictorumoppidorumcommittimus et mandamus strictissime, quatinusamododeincepsipsamdominamconsortem domini Petri de Dolhaauteorum familiars et subditos in aliquot perturbare et molestareneque minas imponerepresummatis et eidemdampnumaliquuminferatisquoquo modo et quovisquesitocolore sub penaamissioniscapitum et rerum vestrarum*; *Monumentarusticorum*, pp. 169-170.

[244]*Ibidem*, pp. 225-226.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

reprezintă și rezultatul unor raporturi de putere și competiție între nobilii locali, care pledau în fața regelui sau a juzilor în pentru propriul interes, aducând martori despre care nouă nu ne parvin alte informații, în afara celor întâlnite în izvoare, sub forma mărturiei sau a unei descrieri sub forma *nobilis* sau *litteratus* și eventual locul de proveniență.

În 21 iulie 1515, prepozitul de Lelesz, Benedict Kornis, reamintea regelui Vladislav al II-lea despre împroprietărirea lui Barilovics din 9 septembrie, în contextul în care nobilul a întâlnit dificultăți în vederea dobândirii noilor posesiuni. Asemeni documentului din 9 septembrie 1514, izvorul amintește numele celor deposedați, care erau în număr de 17[245]. În aceeași ordine de idei, Barilovics a fost împroprietărit în 4 decembrie 1514, cu posesiunile a încă 7 nobili maramureșeni, printr-o hotărâre a aceluiași rege, comunicată conventului premonstratens din Lelesz[246]. Mai departe, în luna octombrie a aceluiași an este datată o altă listă amplă de nobili care au fost deposedați din pricina implicării în mișcarea cruciată. De această dată beneficiarul posesiunilor este judele curiei regale, Ștefan Werbőczy care a primit din partea regelui, tot prin intermediul conventului din Lelesz, care a avut datoria să adeverească donația, posesiunile a 12 nobili maramureșeni[247]. Werbőczy a fost unul dintre cei mai mari beneficiari după cruciada din anul 1514, dobândind întinse posesiuni. În același context, Werbőczy, împreună cu viitorul

---

[245] *...et iuriurium possessionariorum prefatorum nobilium Nicolai de Crychfalwa, Petri et Iohannis de eadem, Francisci et Andree Benche de eadem Crychfalwa, Simonis et Francisci Kysko de Keweslygeth, Simonis Roman de eadem, item Wasko Havloka de Chomafalwa, Nicolai et Lazari Feyer de Wglya, Thome Wlaz, Iacobi Chwgolya, Nicolai Bakoch, Thome Koztha, Iohannis Kopcha et Bogdany Isthfanfy de eadem Vglya in eisdem possessionibus in comitatu Maramorusiensis habitorum et adiacencium accedere dumque ipsi regius et noster homines annotatum Nicolaum Barylowyg in dominium eorundem et earundem introducere...*; *Ibidem*, p. 353.

[246] *...quelibet iura possessionaria nobilium Nicolai et Lazary Zthoyka ac alterius Nicolai filii Georgii similiter Zthoyka de Krysfalwa necnon Benedicti Elezke de eadem, Stephani Romany de Kewesligeth, Iohannis de Waynak et Stephani Merche de eadem ubivis et in quibuscumque comitatibus istius regni nostri existencia et habita, que per notam infidelitatis eorum, quam iidem ex eo, quod diebus preteritis disturbiorum relicta fide et fidelitate nobis et sacre corone nostre observanda rusticys, qui sub nomine cruciate insurrexerant et tumultuabantur, adhesisse unaque cum illis omne crudelitatis genus in nobiles huius regni nostri exercuisse dicuntur...*; *Ibidem*, p. 295.

[247] *...universa bona et quelibet iura possessionaria nobilium Iohannis de Pettrowa, Georgii de Wanchfalwa, Dan de eadem, Simonis de Bwdfalwa, Benedicti litterati de Hwzth alias de Keselewmezew, Iohannis de Bardfalwa, Thome Bank de Zarwazo, Elie similiter Bank, Iohannis et Michaelis Gerhes dictorum de eadem Zarwazo, Petri de Ebeczk et Andree Fycza de Feyerfalw*; *Ibidem*, pp. 237-238.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cămărar al Maramureșului, Sigismund Pogány de Cseb[248], au dobândit posesiunile a încă 16 nobili maramureșeni, pe care au fost nevoiți să le împartă[249].

Deși nu se cunosc multe detalii despre desfășurarea evenimentelor în comitatul Bereg, Ugocsa sau Maramureș, izvoarele ne oferă posibilitatea reconstituirii câtorva aspecte din acea perioadă. Există câteva date în cadrul documentelor de cancelarie *post-factum*, ele fiind mai ales rezultatul unor procese care au servit pedepsirii, respectiv răsplătirii sau despăgubirii celor care au participat sau au fost afectați de cruciadă. Chiar dacă multe episoade sunt oarecum izolate sau doar tangențiale la firul general al evenimentului, corpusul analizat ne permite să reevaluăm principalele linii interpretative din cadrul istoriografiei problemei. Unul dintre aspectele fundamentale care trebuie supuse unei radiografii mult mai atente reprezintă chiar natura mișcării, care a fost privită ca răscoală țărănească, în virtutea paradigmei istoriografice consacrate. În puținele lucrări care subliniază implicarea dimensiunii sociale în întregimea ei, fie că vorbim despre țărani, nobili, mercenari, baroni, ecleziastici sau chiar prelați ai Bisericii Romane, istoricii preferă adesea să interpreteze evenimentul ca fiind un context de oportunism, de care au încercat să profite cei care se aflau în poziții sociale inferioare și pe care au încercat să îl oprime cei care se aflau în vârful ierarhiei sociale[250]. Tema răsturnării ordinii sociale sau măcar a modificării structurii acesteia reprezintă un *leitmotiv* pentru istoriografia care a abordat cruciada anului 1514, lucrările dedicate acestui subiect neglijând adesea însăși natura mișcării[251]. Episodul din comitatele nord-estice

---

[248]*Cib, amintit sub numele de Cheb, astăzi localitate în județul Alba, România*.

[249]*Lista amintește numele: Iohannis de Lewordyna, Bogdany de Kohnya, Theodory seu Thywadar et Stephani Dyak dictorum de Dragamerfalwa, Lazari de Farkasrewe, Simonis Gorzo, alterius Simonis Koztha vocatorum de Kewzepapsa, Blasii de Alsoapsa, Lazari et Dominici de Jod, Bwth Fycza de Gywlafalwa, Iohannis de Borczanfalwa, Petri Petherman dicti de eadem Theodori seu Thywadar de Jwrkafalwa ac Stephani et Elie Pap de Alsowysso*; *Monumenta rusticorum*, p. 238.

[250]*Acestui tip de interpretare corespunde lucrarea, de altfel admirabilă din punct de vedere al documentelor analizate și a viziunii generale asupra mișcării, a istoricilor Barta Gábor și Fekete Nagy Antal, Parasztháború 1514-ben; urmărind aceeași linie interpretativă, deși titlul cercetării sugerează o oarecare modificare în abordarea clasică, amintim lucrarea lui*, Barta Gábor, *Keresztesek áldot népe*, Móra Ferenc Könyvkiadó. Budapest, 1977.

[251]*A se vedea inclusiv studiul istoricului* Norman Housley, *Crusading as Social Revolt: The Hungarian Peasant Uprising of 1514*, în The Journal of Ecclesiastical History, nr. 49/1, pp. 1-28; acesta interpretează întregul eveniment ca având un fond social, care a fost de fapt principalul motor al mișcării din anul 1514.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ale Regatului Ungariei se înscrie în concertul cruciadei din anul 1514, care a cuprins întreg Regatul, însă mișcarea nu poate fi considerată simplă revoltă țărănească. Apartenența socială a participanților la mișcare nu poate fi redusă doar la clasa rusticilor, așa cum îi numesc documentele, ci trebuie calibrată cu ajutorul unei imagini de ansamblu, care relevă implicarea ecleziasticilor, dar și a nobililor vremii. Unul dintre izvoarele vremii, care subliniază poate cel mai clar implicarea claselor sociale superioare îl reprezintă un document regal, care însumează articolele rezultate în urma dietelor ținute între 18 octombrie și 19 noiembrie 1514, și care aveau ca subiect cruciada din anul 1514. Acest document a fost emis la Buda, în 19 noiembrie 1514, de către regele Vlasislav al II-lea și sublinia, printre alte aspecte, faptul că la evenimentele din comitatul Maramureș au participat și nobilii, care au fost de partea cruciaților și care, în urma implicării în cruciadă, sunt anchetați în comitatele Ugocsa și Bereg[252].

Mișcările din comitatele supuse atenției noastre în acest studiu au fost umbrite de-a lungul timpului de principalele evoluții ale cruciadei. Principalele episoade cruciate cărora li s-a acordat atenție, chiar dacă în cheia interpretativă favorabilă revoltei, au fost cele de la Nădlac, Oradea, Someșeni și Cluj, dar și Timișoara, unde mișcarea a fost decapitată. Focarele locale, care nu s-au materializat în conflicte de mare amploare au fost neglijate. Istoriografia de limbă română s-a mulțumit cu o interpretare generală de revoltă sau război țărănesc a întregului eveniment din 1514, fără a dedica studii privind etiologia mișcării. Nu numai că mișcarea a fost la origini o cruciadă[253], dar însuși episodul maramureșean subliniază faptul că implicarea socială în mișcarea cruciată a fost mult mai complex decât peisajul reducționist, care s-a propagat într-o manieră liniară în istoriografie. Prin excelență, nobilii maramureșeni au aderat în număr mare la cruciadă, fapt ce individualizează oarecum acest teritoriu în contextul general al mișcării din 1514.

---

[252]*Et quia omnes fere nobiles comitatus Maramarosiensis partem rusticorum tenuisse et cunctis eorum pravis perniciosisque actibus participasse dicuntur, ideo super illis in comitatibus de Wgocha et de Bereg fiat veritatis inquisicio prenotata*; *Monumenta rusticorum*, p. 267.

[253]A se vedea și Erich Noris Szakács, „*Qui vult venire post Me, abneget semet ipsum et tollat crucem suam et sequatur Me". Proclamarea cruciadei din anul 1514*, în Studium nr. XI/2018, pp. 133-145.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Program conferință *România anului 1945. Intrarea în lagărul comunist*

Dr. Florin Șandru

istoric INST-Academia Română

Academia Română

Muzeul Maramureşean din Sighetul Marmaţiei **Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului**

Conferinţa: ***România anului 1945.***

Intrarea în lagărul comunist

PROGRAM

Joi, **17 Septembrie 2020**

Secţiune comunicări, 11:30
Moderator: dr. Ilie Gherheş

1. Prof. univ. dr. Nicolae Iuga – *Reinstalarea administraţiei româneşti în Transilvania de Nord, 8-13 martie 1945*;
2. Dr. Livia Ardelean – *Fapte şi oameni din Maramureş în anul 1945*;
3. Dr. Florin- Răzvan Mihai – *Mişcarea Legionară în 1945. Strategii politice şi organizare*;
4. Dr. Daniela Bălu, Diana Kinces – *Sovietizarea Nord – Vestului României. 75 de ani de la deportarea şvabilor sătmăreni în Uniunea Sovietică*;
5. Dr. Natalia Lazăr – *Ţara Oaşului. Patrimoniu şi patrimonializare în comunism. De la satul Tradiţional la Muzeul Satului*;

Secţiune comunicări, 15:30
Moderator: Alexandru Voicu

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

6. Dr. Florin Şandru – *Anul electoral 1946 reflectat într-un document de sinteză din Arhiva C.C. al P.C.R.*;
7. Dr. Ilie Gherheş – *Poziţionarea comuniştilor maramureşeni faţă de tentativa de rapt teritorial orchestrată de avocatul Ivan Odovciuc (20 februarie – 9 aprilie 1945)*;
8. Dr. Octaviana Jianu – *Lumea scriitoricească după 1944. Cazul publicistului armean Arşavir Acterian*;
9. Pr. dr. Cristian Ştefan – *Învăţământul teologic în România după 1945*;
10. Dr. Mihai Burcea – *„Necropola Roşie" din Parcul Carol. Scurt istoric*;
11. Teodora Ştefan, Ştefan Dejica – *Influenţe ale regimului totalitar reflectate în viaţa muzicală românească*;
12. Alin Pralea - Spiridon – *Prezentarea volumului „Maramureşul împotriva Dictatului de la Viena" de Gheorghe Todică*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fotografie din timpul conferinţei: rândul 1 faţă: Florin Şandru, rândul din mijloc: dr. Livia Ardelean, Ocraviana Jianu, Ioan Botos -Asociatia romanilor din Transcarpatia, rândul din spate: Mihai Burcea, dr. Natalia Lazăr, Daniel Stirbu.

Fotografie de la deschiderea conferinţei: directorul Muzeului Maramureşului dr. Mirela Ana Barz, primarul municipiului Sighetul Marmaţiei ing. Horia Scubl, dr. Florin Răzvan Mihai, istoric.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

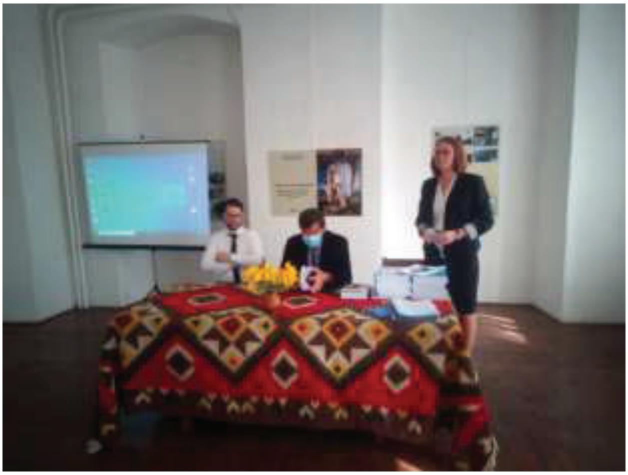

Fotografie de la deschiderea conferinţei: directorul Muzeului Maramureşului dr. Mirela Ana Barz, primarul municipiului Sighetul Marmaţiei ing. Horia Scubl, dr. Florin Răzvan Mihai, istoric.

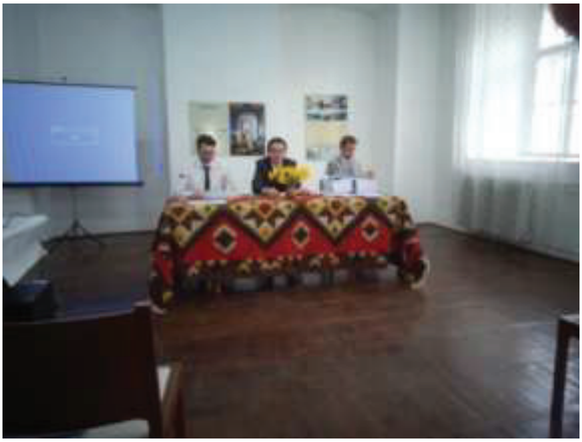

Fotografie din timpul conferinţei: Alin Pralea, istoric, dr. Florin Şandru, istoric, sustinătorul referatului ştiinţific, dr. Florin Răzvan Mihai, istoric.

Referate ştiinţifice pe istorie, date spre publicare:

1. Dr. Florin Şandru – *Anul electoral 1946 reflectat într-un document de sinteză din Arhiva C.C. al P.C.R.*;
2. Dr. Florin Şandru – *Ungaria şi România între încheierea Primului Război Mondial şi Trianon*;
3. Dr. Octaviana Jianu – *Lumea scriitoricească după 1944. Cazul publicistului armean Arşavir Acterian*;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Anul electoral 1946 reflectat într-un document de sinteză din arhiva C.C. al P.C.R.

dr. Florin ŞANDRU

istoric INST-Academia Română

Cuvinte-cheie: violenţă, teroare, cenzură, fraudă electorală, nemulţumire populară.

Rezumat:

Desfăşurate în urma hotărârilor Conferinţei de la Moscova, din decembrie 1945, alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 au reprezentat o etapă importantă pe drumul comunizării României. Şi în România, ca şi majoritatea statelor est-europene, principalul obstacol în calea comuniştilor şi a aliaţilor acestora era reprezentat de stânga moderată agrariană, în speţă de Partidul Naţional-Ţărănesc. Articolul de faţă are la bază un document de sinteză, elaborat la trei săptămâni după alegeri, în cadrul Partidului Naţional-Ţărănesc şi destinat opiniei publice internaţionale. Documentul face o prezentare sistematică a tuturor abuzurilor folosite de guvernul Petru Groza pentru falsificarea alegerilor, de la declanşarea campaniei electorale, până la repartizarea mandatelor parlamentare.

Key words: violence, terror, censorship, election fraud, popular discontent.

Summary:

Organized following the decisions of the Moscow Conference in December 1945, the elections for the Parliament in November 19-th 1946 represented an important phase in the process of installing communism in Romania. In Romania, like in the majority of the Eastern European countries, the main obstacle for the communists and their allies was the moderate agrarian left, in this case the National Peasants' Party. This article has as a foundation a document of synthesis, produced three weeks after the elections by the National Peasants' Party, addressed to the international public opinion. The document offers a systematic presentation of all the abuses committed by the government of Petru Groza to falsify the elections, from the

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

start of the election campaign until the distribution of the parliamentary mandates.

După ieşirea din Axă la sfârşitul anului 1944, România a fost supravegheată de Aliaţi prin intermediul Comisiei Aliate de Control. După Conferinţa de la Ialta din februarie 1945, autorităţile sovietice şi-au mărit presiunile şi prezenţa în România, în vreme ce Aliaţii occidentali nu şi-au manifestat în mod consecvent interesul pentru reglementarea situaţiei de la Bucureşti. După Conferinţa de la Potsdam, guvernele occidentale au refuzat să recunoască guvernul Groza, impus de sovietici. Ca urmare, regele Mihai I a refuzat să semneze decretele-lege emise de guvern, prin aşa numita „Grevă regală". În ianuarie 1946, „Greva regală" a încetat , după ce premierul Groza a fost de acord să includă în cabinetul său doi politicieni din partidele de opoziţie (liberalul Mihail Romniceanu şi ţărănistul Emil Haţieganu) ca miniştri fără portofoliu (gest politic care a atras şi recunoaşterea guvernului de către Aliaţii occidentali).

Perioada anilor 1945 – 1947 poate fi denumită „România în antecamera erei comuniste", ea prefaţând perioada ulterior declanşată în România, aşa-zisa „eră comunistă" (1947-1989), inaugurată prin alungarea regelui Mihai de pe tron, şi înfăptuită prin voinţa Partidului Comunist, care s-a dovedit încă o dată că a reprezentat o „unealtă" a Moscovei în acţiunea acesteia de a impune prin forţă un regim social-politic nou, de tip sovietic[254].

Transformarea radicală a societăţii româneşti şi trecerea la un sistem identic cu cel din U.R.S.S. presupunea în primul rând eliminarea partidelor istorice care îşi dovedeau încă influenţa şi în cel de-al doilea rând, instaurarea unui guvern aservit în totalitate sovieticilor[255]. S-a afirmat că planul concret pentru preluarea puterii politice de către Partidul Comunist din România şi aliaţii săi a fost definitivat de către Gheorghe Gheorghiu Dej la Moscova în perioada decembrie 1944-16 ianuarie 1945, când au fost stabilite modalităţile

---

254 Gheorghe Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939 – 1945*, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, Iaşi, 1995, p. 54.
255 Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România, adversar, aliat, ocupant 1940-1948*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1996, p. 71.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„de înlăturare a guvernului de la Bucureşti"[256]. În acea perioadă, liderul comunist făcea parte din guvernul Rădescu şi ocupa portofoliul de ministru al comunicaţiilor[257].

Au urmat evenimentele din 24 februarie 1945, când manifestanţi special instruiţi au agresat (inclusiv cu focuri de arme) organele de pază şi ordine de la Ministerul de Interne, în al cărui sediu se afla şi generalul Rădescu, Palatul Telefoanelor, Cercul Militar şi alte instituţii centrale. În această perioadă, capacitatea de reacţie a organismului militar românesc a fost anihilată, în timp ce unităţile sovietice staţionate în România erau întărite[258]. În faţa tuturor acţiunilor destabilizatoare şi presiunilor, la 6 martie 1945 regele Mihai I a fost nevoit să accepte ca dr. Petru Groza să formeze un nou guvern, în care Frontul Naţional Democratic şi implicit Partidul Comunist din România, deţineau majoritatea portofoliilor[259].

În condiţiile ocupării ţării de trupele sovietice şi sub controlul comuniştilor, guvernul dr. Petru Groza a gestionat practic, între 1945 şi 1947, prima etapă a sovietizării-comunizării României. Regele Mihai declara mai târziu că „acest guvern a distrus ultimele vestigii ale libertăţii. El a aruncat în temniţe pe cei mai reprezentativi şi mai respectaţi reprezentanţi ai democraţiei române. El a falsificat alegerile. Folosind crima şi teroarea, el a impus României instituţii cu totul străine sufletului şi vieţii poporului"[260].

De asemenea, cu ajutorul sovieticilor, acest guvern a luat o serie de măsuri (unele adoptate într-un cadru aparent constituţional), care aveau rolul de a asigura trecerea directă la etapa construirii orânduirii socialiste, iar apoi a celei comuniste.

Trebuie subliniat faptul că distrugerea sistematică a rămăşiţelor statului democratic român s-a declanşat chiar în ziua ocupării Capitalei de către trupele sovietice (30 august 1944). Atunci a început procesul de instalare a sistemului comunist în România.

---

[256] *Ibidem*.
[257] *Ibidem*.
[258] *Ibidem*, p. 75.
[259] *Ibidem*, p. 81.
[260] Gh. Buzatu, *op. cit*., pp. 54-55.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Acesta a fost autentificat prin toate actele internaţionale care au recunoscut statul comunist român[261].

La mijlocul lunii decembrie a anului 1945, reprezentanţii celor trei mari Puteri Aliate, Andrei Vîşinski din partea Uniunii Sovietice, W. Averell Harriman din partea Statelor Unite şi Archibald Clerk-Kerr din partea Regatului Unit, au vizitat Bucureştiul şi au căzut de acord cu organizarea de alegeri generale pentru luna mai a anului următor, pe bazele înţelegerilor semnate în timpul discuţiilor de la Ialta. Cu toate acestea, şi în ciuda protestelor opoziţiei, guvernul prosovietic al lui Groza şi-a permis să amâne alegerile, promulgând pe 17 iunie un decret pentru stabilirea noii proceduri electorale.

În aceeaşi zi, primul ministru a semnat un decret de desfiinţare a Senatului, transformând Parlamentul bicameral în Adunarea Deputaţilor, legislativ unicameral. Ultimul legislativ, care funcţionase ca expresie a Frontului Renaşterii Naţionale, fusese dizolvat în 1941. Partidul Comunist Român considera Senatul în mod tradiţional ca fiind reacţionar, iar desfiinţarea lui a fost considerată ca un pas spre uşurarea controlului asupra procesului legislativ.

Momentul convocării alegerilor a coincis cu cel al înrăutăţirii relaţiilor dintre Uniunea Sovietică şi puterile occidentale şi al izbucnirii Războiului Rece, marcat de discursul „Cortinei de fier” al lui Winston Churchill de pe 5 martie 1946. În acele momente, Aliaţii occidentali erau mai interesaţi să sprijine forţele anticomuniste din Grecia. Există teorii care afirmă că România a fost abandonată, de vreme ce ţara părea pierdută pentru cauza capitalismului, iar interesul imediat al occidentalilor, în mod special al britanicilor, era centrat mai degrabă pe păstrarea controlului asupra Greciei şi, prin aceasta, a rutei strategice spre Canalul Suez.

Data alegerilor a coincis cu cea de-a patra aniversare a „Operaţiunii Uranus”, un moment în care armata română şi cea a Germaniei Naziste au suferit o înfrângere de proporţii pe frontul de răsărit, iar unul dintre motivele principale pentru care primul-ministru şi Partidul Comunist Român amânaseră alegerile până în toamnă, era

[261] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România – cele trei dictaturi* – vol.3, Editura RAO, Bucureşti, p. 542.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

credinţa că recoltele bune aveau să asigure o atitudine mult mai favorabilă guvernului din partea ţăranilor[262].

Legislaţia anului 1946 aducea ca noutate acordarea dreptului de vot personalului militar, prin Legea electorală din iulie 1946, fapt nemaiîntâlnit până atunci.

Legea nr. 560 din 13 iulie 1946 a prevăzut că alegerea deputaţilor urma să se facă de cetăţenii români în vârstă de cel puţin 21 de ani împliniţi, putând fi aleşi cetăţenii români cu domiciliul în România, ce împliniseră cel puţin 25 de ani. Între cei ce puteau fi aleşi se aflau şi militarii activi care îndeplineau funcţia de miniştrii sau subsecretari de stat[263].

Pentru pregătirea alegerilor s-a constituit o Comisie Centrală Electorală a armatei, alcătuită de generalul Mihail Lascăr – preşedinte (după alegeri avea să fie numit ministru de Război), generalul Septimiu Pretorian şi generalul Nicolae Cambrea vicepreşedinţi, colonelul Dumitru Petrescu – secretar general, generalul Paul Alexiu, căpitanul comandor Victor Emanoil, comandorul Eugen Săvulescu, colonelul Mircea Haupt, colonelul Paul Comişel, locotenent-colonelul Emil Gheorghiu – membri, maiorul C.I. Paul – secretar.

Liderii partidelor politice democratice au reacţionat, nemulţumiţi de prevederile legii electorale. Partidul Naţional Liberal preciza în Manifestul program din 24 octombrie 1946 că „armata nu poate fi pusă în slujba unui regim sau partid politic".

Îngrijorarea era justificată deoarece armata trebuia să-şi menţină neutralitatea în timpul campaniei electorale şi a alegerilor, însă la 14 septembrie, ministrul de război a cerut militarilor „să meargă alături de guvernul Petru Groza […] la alegerile ce se apropie"[264].

Constantin Vasiliu-Răşcanu aprecia că: „armata se va găsi în front cu forţele democratice, alături de care a luptat şi a muncit de la 23 august, asigurând şi mai departe libera dezvoltare a regimului

[262] Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc* Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2005, p. 64.
[263] Florin Şperlea, Florin Şperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române 1948/1955*, Editura Ziua, Bucureşti, 2003, p. 50.
[264] *Ibidem*, p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

democratic, singurul regim care ne poate duce înainte pe calea progresului şi civilizaţiei"[265].

Prin evenimentele desfăşurate, anul 1946 a ocupat un loc aparte în procesul „sovietizării" României. La sfârşitul anului 1945, la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român fusese confirmat Gheorghe Gheorghiu Dej ca secretar general şi lider al partidului şi fuseseră stabilite strategiile organizatorice pentru perioada care urma. Evident, evenimentul crucial al anului 1946 a fost campania electorală şi organizarea alegerilor parlamentare din noiembrie.

Campania electorală s-a deosebit radical de celelalte campanii electorale desfăşurate în România până atunci, scopul ei nefiind doar câştigarea alegerilor, ci şi radiografierea societăţii şi identificarea principalelor nuclee de opoziţie. Urmând modelul sovietic, campania electorală era un prilej pentru mobilizarea şi educarea cetăţenilor, îndoctrinarea lor şi, totodată, testarea capacităţii organizatorice a elitei Partidului Comunist.

Fenomenul sovietizării nu era întâlnit doar în România, ci în aproape tot sud-estul Europei, aproape în toate cazurile procesul electoral fiind dirijat, frauda electorală fiind elementul principal în desfăşurarea alegerilor şi în Iugoslavia şi Bulgaria (noiembrie 1945), Cehoslovacia (1946 şi 1948), Polonia (ianuarie 1947); Ungaria (1945 şi 1947), Republica Democrată Germană (1950)[266].

Trebuie avut în vedere că alegerile din anul 1946 aveau loc într-o perioadă cu tensiuni generate de evenimentele din timpul guvernelor Sănătescu şi Rădescu, din perioada de început a acaparării puterii de către comunişti, şi, în special, de realităţile de după data de 6 martie 1945.

Anul 1946 a fost anul luptelor dintre cele două tabere: Blocul Partidelor Democrate, reprezentând, în esenţă, comuniştii şi tabăra partidelor istorice, respectiv Partidul Naţional-Ţărănesc şi Partidul Liberal.

La trei săptămâni de la alegeri, pe 10 decembrie, Partidul Naţional-Ţărănesc elabora o sinteză privind „Mijloacele întrebuinţate

---

[265] *Ibidem.*

[266] Andrew Cristopher, Oleg Gordievski, *KGB – istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, All, 1994, pp. 250-256.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de Guvern pentru falsificarea alegerilor"[267], care începea cu afirmaţia că guvernul condus de Petru Groza a fost obligat de „cele trei Mari Puteri să execute Acordul de la Moscova", deşi Partidul Naţional Ţărănesc singur, sau împreună cu Partidul Liberal şi cu Partidul Social-Democrat-Independent prezentaseră celor trei Mari Puteri suficiente dovezi despre faptul că toate angajamentele luate de noul guvern fuseseră încălcate şi că nu se respecta niciunul dintre drepturile cetăţeneşti despre care se făcea vorbire în Charta Naţiunilor Unite.

La abuzuri erau semnalate 14 puncte. În primul rând, ***împiedicarea propagandei electorale a opoziţiei*** prin ordinele şi dispoziţiile date autorităţilor administrative, jandarmeriei şi poliţiei pentru campania electorală. Fuseseră luate măsuri împotriva reprezentanţilor Partidului Naţional Ţărănesc care încercau să se deplaseze prin sate, fiind angajate bande de bătăuşi care terorizau populaţia. De asemenea, fuseseră arestaţi ilegal, reţinuţi şi ţinuţi în arest săptămâni şi chiar luni, în mod abuziv sute de fruntaşi naţional-ţărănişti.

Măsuri de prigonire excesivă au fost îndreptate şi către funcţionarii care refuzaseră să se înscrie în Partidul Comunist, soldate cu aşa-numitele „epurări" şi mutări în interes de serviciu ale funcţionarilor suspectaţi că nu simpatizează politica partidului de guvernământ.

Şi propaganda scrisă a avut de suferit, ziarele opoziţiei fiind cenzurate la sânge: nu apăreau articole cu caracter critic la adresa guvernului, nu apăreau discursuri ale liderilor opoziţiei, iar cei care distribuiau ziarele au fost terorizaţi şi ameninţaţi, astfel că în multe judeţe ale ţării nu a fost distribuit luni de zile oficiosul Partidului Naţional-Ţărănesc. În timp ce tipografiilor din provincie li se interzisese tipărirea de manifeste electorale naţional-ţărăniste, afişele trimise de la Bucureşti erau confiscate de poliţie sau distruse, partizanii care încercau să distribuie, totuşi, materiale electorale, fiind arestaţi şi maltrataţi. Printr-un ordin special, dat în mod confidenţial

[267] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond *Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secţia organizatorică*, dosar nr. 30/1946, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de directorul general al Siguranţei, a fost interzis accesul gazetarilor străini şi al membrilor Misiunii Aliate.

Au fost introduse şi restricţii de circulaţie speciale în perioada campaniei electorale, aceasta fiind interzisă pentru membrii opoziţiei, autovehiculele din judeţe fiind rechiziţionate la dispoziţia Partidului Comunist. Carburanţii fuseseră, de asemenea, blocaţi, la dispoziţia prefecturilor şi a comitetului politic al B.P.D.-ului, în unele judeţe fiind extinsă măsura până la rechiziţionarea trăsurilor şi a cailor.

Tot din ordinul prefecţilor au fost deconectate posturile telefonice, convorbirile interurbane ale liderilor opoziţiei fiind posibile doar după aprobarea autorităţilor[268].

La al doilea punct era semnalată ***nerespectarea Legii Electorale***, care fusese întocmită de guvern cu intenţia clară de a facilita falsificarea alegerilor. Prevederile legii referitoare la constituirea Birourilor Electorale, respectarea secretului votului, asigurarea liberei exprimări a cetăţenilor, calcularea rezultatelor nu fuseseră respectate[269].

Întocmirea listelor electorale era al treilea punct din sinteză şi viza faptul că acestea fuseseră întocmite în ultimul moment, pentru a pune cetăţenii în imposibilitatea de a contesta modul abuziv de întocmire. Registrele electorale fuseseră elaborate de primării, fiind înlăturat controlul judecătoresc, cetăţenii simpatizanţi ai opoziţiei fiind omişi din registru, iar cei trecuţi au fost ulterior şterşi de către agenţii guvernamentali.

Contestaţiile cetăţenilor omişi au fost soluţionate în bloc, judecătoriile conformându-se instrucţiunilor primite de la Ministerul Justiţiei şi pretinzând persoanelor care cereau înscrierea în registrul electoral, tot felul de acte aberante, imposibil de procurat, cum ar fi: „că nu au fost miniştrii sub guvernarea lui Antonescu, că nu au ocupat funcţia de prefect, că nu au făcut parte din conducerea Centralei Evreilor, că nu au fost condamnaţi pentru acte infamante şi, în sfârşit, că nu sunt nebuni”[270].

[268] *Ibidem*, f. 2.
[269] *Ibidem*.
[270] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

O parte dintre cetăţenii care fuseseră înscrişi pe liste au avut parte de alt abuz, în ce priveşte ***eliberarea cărţilor de alegător***. Din ordinele autorităţilor superioare, primarii comunelor au refuzat eliberarea cărţilor de alegător pentru aproximativ 8% dintre cei înscrişi, îndrumându-i la judecătorii sau pretextând lipsa imprimatelor, care fuseseră trimise doar pentru 20% din populaţia cu drept de vot. În schimb, s-au eliberat cărţi de alegător pentru persoane decedate, persoane minore sau pentru nume fictive, fiind repartizate agenţilor comunişti care au votat cu ele. De asemenea, s-au distribuit cărţi de alegător infractorilor condamnaţi şi cetăţenilor străini în care guvernul avea încredere, iar activiştii guvernamentali au primit câte două, chiar trei cărţi de alegător.

Numărul persoanelor care nu au primit carte de alegător a fost destul de mare, numai în Bucureşti existând 80.000 de cetăţeni în această situaţie[271].

Un alt abuz a fost comis la ***imprimarea buletinelor de vot***, în majoritatea circumscripţiilor electorale semnul listei guvernamentale (soarele) depăşind suprafaţa regulamentară de 10 mm, în timp ce semnul Partidului Naţional-Ţărănesc a fost imprimat mai mic sau de loc, cum a fost cazul unor secţii de votare din Turda şi Sălaj. Tot pentru derutarea alegătorilor şi a prejudicia opoziţia de voturi, au fost trimise greşit buletinele în circumscripţiile electorale. Semnul listei guvernamentale era pe toate buletinele primul, restul variind. Astfel, în judeţul Covurlui, de pildă, unde lista naţionalist-ţărănistă avea numărul de ordine 6, au fost trimise buletine din judeţul Ialomiţa, unde aceeaşi listă avea numărul 8[272].

Nici la ***alcătuirea birourilor electorale judeţene*** nu fuseseră respectate prevederile legale, preşedinţii fiind recrutaţi exclusiv din rândul magistraţilor înscrişi în partidele guvernamentale sau simpatizanţi ai acestora, care erau subordonaţi total prefecţilor şi liderilor comunişti şi care refuzau să elibereze la timp legitimaţiile pentru candidaţi, delegaţi şi asistenţi ai opoziţiei. De asemenea, au facilitat falsificarea rezultatului alegerilor, în acest fel ajungând de la

[271] *Ibidem*, f. 3.
[272] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

16% la peste 70% procentul voturilor exprimate în favoarea partidei guvernamentale, refuzând să primească contestaţiile candidaţilor de pe listele opoziţiei[273].

La punctul 7 se făcea referire la ***Birourile secţiilor de votare***, unde fuseseră numiţi agenţi comunişti sau conducători ai partidelor guvernamentale, în locul magistraţilor sau funcţionarilor superiori, iar 80% din preşedinţii secţiilor de votare fuseseră desemnaţi dintre activiştii Partidului Comunist, nu prin tragere la sorţi, cum prevedea legea, ci la indicaţia prefectului. Cu ajutorul şi complicitatea acestora au avut loc multe ilegalităţi privind frauda electorală. Astfel în unele secţii de votare au fost instalate două urne, sub pretext că una e destinată militarilor care votează la secţiile civile, aceasta fiind pregătită dinainte cu voturi destinate guvernului, având rostul de a înlocui urna adevărată, după terminarea votării. Voturile celor consideraţi adversari ai regimului erau deschise în prezenţa lor şi, în nenumărate cazuri, aruncate. La anunţarea rezultatelor favorabile ale listei guvernamentale, toate buletinele de vot au fost rupte sau arse, pentru a dispărea orice urmă[274].

Măsluirea urnei înainte de votare a fost o altă măsură luată de comunişti, în urma instrucţiunilor primite de la guvern. În toată ţara, înainte de începerea votării, au fost introduse în urnă buletine pe care era votată lista guvernului, numărul lor variind, în funcţie de circumscripţie, între 10 şi 30% din numărul total de alegători. Acestea aveau un alt sigiliu de control faţă de cel al secţiei de votare sau aveau cerneala de la ştampilă de altă culoare, ceea ce ar fi putut duce la demascarea fraudei, dacă s-ar fi dorit[275].

Falsificarea rezultatelor era următorul punct pe lista abuzurilor săvârşite, aceasta fiind în general realizată prin anunţarea falsă a voturilor exprimate şi în toate cazurile, prin schimbarea rezultatelor, voturile opoziţiei fiind anulate în mod abuziv în cea mai mare parte.

Au existat cazuri când, intuind sau aflând despre măsluirile alegerilor, alegătorii unei circumscripţii să refuze în masă să se

---

[273] *Ibidem*, f. 4.
[274] *Ibidem*, f. 5.
[275] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

prezinte la vot. Cu toate acestea, rezultatul anunţat de preşedinţii secţiilor respective a fost ca şi cum toţi alegătorii s-ar fi prezentat la urne[276].

În comunele care erau cunoscute ca puternice susţinătoare ale Partidului Naţional Ţărănesc, ***alegătorii au fost opriţi de la vot***. În judeţul Sălaj, de exemplu, 18 comune care erau situate dincolo de râul Someş au fost repartizate la secţii de votare pe malul celălalt, făcând astfel imposibilă prezentarea lor la vot, din lipsa podurilor distruse de nemţi în retragere şi blocând pontoanele[277].

Au fost săvârşite ***abuzuri şi împotriva delegaţilor şi asistenţilor opoziţiei***, care au fost arestaţi şi reţinuţi până în ziua votării, pentru a nu putea asista la măsluirea urnelor, în multe cazuri fiind îndepărtaţi cu violenţă din sălile de vot, fără nicio explicaţie sau înscenându-li-se scandaluri. Era dată ca exemplu circumscripţia Bacău, unde nu i s-a permis niciunui delegat sau asistent din lista naţional-ţărănistă accesul în zona de votare[278].

Un spaţiu amplu a fost acordat ***violenţelor şi asasinatelor în campania electorală şi în ziua alegerilor şi arestărilor în masă după alegeri***. Partidul Comunist folosise diferite mijloace pentru instaurarea unui climat de teroare, practicând percheziţiile în miez de noapte, arestări, deţineri în închisori sau în beciurile poliţiei, torturi practicate în toate straturile societăţii, de la muncitorii de rând care au fost daţi afară din serviciu, până la şefii opoziţiei, nefiind nimeni cruţat.

Întrunirile partidelor de opoziţie au fost împiedicate cu violenţă. Pe de o parte în poliţie, jandarmerie şi administraţia de stat erau infiltraţi partizani ai regimului, funcţionarii de carieră fiind destituiţi, iar pe de altă parte erau organizate formaţiuni paramilitare, din elemente cele mai sordide ale societăţii (evadaţi din puşcării, condamnaţi etc.). În judeţele Arad, Timişoara, Iaşi, Suceava, Bucureşti, Piteşti şi altele, au fost răniţi cu focuri de pistol, cu lovituri de cuţit sau răngi de fier ori au fost asasinaţi numeroşi fruntaşi ai opoziţiei[279].

---

276 *Ibidem*, f. 6.
277 *Ibidem*.
278 *Ibidem*.
279 *Ibidem*, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În ziua alegerilor, teroarea a fot maximă, în special în judeţele în care existau susţinători puternici ai Partidului Naţional-Ţărănesc, fiind înregistraţi mulţi răniţi şi morţi în judeţele Argeş, Muscel, Dâmboviţa, Ialomiţa, Iaşi şi în Bucureşti. În unele judeţe (Arad, Argeş, Alba, Năsăud, Muscel, Someş), sate întregi au refuzat să se prezinte la vot, au luat cu asalt secţiile de votare unde au distrus urnele umplute deja cu buletine de vot votate pentru lista guvernamentală[280].

O altă metodă folosită a fost ***atribuirea frauduloasă de mandate***. Astfel, Birourile Electorale Judeţene nu au respectat nici măcar rezultatele fraudate şi falsificate, atribuind, în mod greşit, mandate listei guvernamentale, cu toate că rezultatul măsluit şi rectificat, indica o altă distribuire.

Ultimul punct al sintezei se refera la ***protestele populaţiei ţării***. După alegeri, Partidul Naţional-Ţărănesc a fost asaltat de mii de scrisori şi adrese de protest, comune întregi semnând petiţiile prin care se protesta împotriva fraudelor electorale, unele petiţii cuprinzând chiar cereri de votare pe faţă, pentru a împiedica fraudarea[281].

Concluzia documentului elaborat de Partidul Naţional-Ţărănesc era că alegerile din 19 noiembrie 1946 au fost falsificate integral, iar Parlamentul ales în urma acestora nu reprezintă voinţa poporului. În plus, în ţară se instaurase o situaţie care conţinea germenii unor posibile tulburări în viitorul apropiat[282].

Concluzii

După instalarea guvernului Petru Groza, comuniştii au avut în vedere şi formarea unui Parlament în care să predomine Partidul Comunist. Alegerile fraudate au fost baza formării noului guvern, care putea conlucra uşor cu legislativul în scopul acaparării întregii puteri în România. Alegerile din 19 noiembrie 1946 au marcat instaurarea controlului exclusiv al Partidului Comunist Român în viaţa politică a României de după Al Doilea Război Mondial, acest lucru fiind, chipurile, legitimat de voinţa populară.

Deşi SUA şi Marea Britanie luaseră act de frauda electorală, acţiunile lor nu au putut fi decât limitate, controlul asupra tuturor sferelor vieţii publice fiind întărit prin înfiinţarea unor noi organe de represiune, printre care Direcţia Generală a Securităţii Poporului şi Miliţia.

---

[280] *Ibidem*.
[281] *Ibidem*, f. 8.
[282] *Ibidem*, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Lumea scriitoricească după 1944 – cazul Arșavir Acterian

Octaviana JIANU
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului

Keywords: legionary writings, forbidden writings, Arșavir Acterian, cultural elites in interwar.

The present article aims to summarize the biography of the Armenian man of culture Arșavir Acterian. Member of the Criterion generation, the journalist endured double political detention, being arrested for the first time in 1949 within the so-called Goga Nicolae batch and in 1959 within the well-known Noica-Pillat batch; in both cases, he was accused of conspiracy against the social order, a misdemeanorclassified in Article 209 of the Criminal Code of that time. The trajectory of the Armenian journalist from the communist period bears similarities to the destiny of the other intellectuals imprisoned in that period.

Arșavir Acterian intră în categoria intelectualilor criterioniști întemnițați în comunism. Publicistul îndură o dublă detenție politică, învinuit de „uneltire împotriva ordinii sociale”, fiind arestat întâia dată la finele anilor ’40, într-un lot constituit din mai mulți arhitecți legionari, apoi la circa un deceniu distanță, în cadrul cunoscutului lot Noica-Pillat.

Scriitorul de origini armene se naște pe 18 septembrie 1907 în Constanța, fiind fratele mijlociu al altor două nume importante din lumea literară și teatrală interbelică, Haig și Jeni Acterian. Urmează Școala Evanghelică din Constanța, apoi liceul Spiru Haret din

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

capitală, printre colegii și camarazii săi din liceu figurând Constantin Noica și Barbu Brezianu, două nume semnificative ale elitei culturale interbelice. În anul 1933 absolvă Facultatea de Drept din București. Activează ca avocat stagiar al reputatului jurist Anibal Teodorescu numai un an, în perioada 1935-1936, apoi renunță la avocatură în favoarea gazetăriei. Publicistul debutase altminteri timpuriu, în revista propriului liceu, „Vlăstarul", iar de la debutul înregistrat în 1928 până în 1936, publicase îndeosebi cronică și critică literară, respectiv teatrală, eseistică sociologică sau filosofică în periodice precum „Fapta", „Axa", „Ulise", „Floare de foc" sau „Ideea românească". Până în 1944 jurnalistul își mărește palmaresul publicistic prin colaborarea la noi titluri din presa vremii, în plus, în anul 1937 cedează mirajului legionar, precum și alți colegi de generație. Angajarea ideologică a ziaristului se răsfrânge îndeosebi în publicistica sa. E drept că Arșavir scrisese pentru periodice gardiste și înainte de aderare, însă doar articolele apărute începând cu anul 1937 au vădită tentă ideologică, literatul fiind purtat în presa legionară, conform unei declarații de-ale sale redată într-una din anchetele desfășurate după primul arest, de amicul și confratele Paul Costin-Deleanu. Simpatiile politice din anii '30 pricinuiesc intelectualului armean admonestarea publică –venită de pildă din partea polemicului gazetar brăilean Oscar Lemnaru, în timpul operațiunii de demascare a scriitorilor „fasciști", susținută de unele publicații din țară încă din toamna anului 1944 – apoi marginalizarea socială, respectiv detenția, ultimele două consecințe fiind indiscutabil cu mult mai grave decât blamarea sa din timpul campaniei de „ecarisaj".

Arșavir Acterian este reținut de autorități în data de 13 februarie 1949, fiind ulterior integrat așa-numitului lot Goga Nicolae, constituit din 19inculpați, în rândul cărora intrau, dincolo de arhitectul al cărui nume va da numele întregului grup, alți câțiva tineri arhitecți considerați legionari, precum Nicolae Frâncu, Ioan Scheletti, Ioan Pușchilă, Gheorghe Atanasiu sau Constantin Joja, fratele viitorului academician de stânga Athanase Joja, tuturor inculpaților imputându-li-se reluarea activității politice după 1944.Concret, gazetarul este acuzat că în perioada 1947-1948 a participat, la sugestia arhitectului

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nicolae Goga și a funcționarului Ioan Marțian, la câteva întruniri clandestine ale grupului condus de Marțian, organizate sporadic, în timpul liber, seara târziu în cursul săptămânii sau devreme duminica dimineața, în propriul domiciliu sau la domiciliul altor membri din grup, unde s-au discutat aspecte privind Mișcarea Legionară sau sprijinirea materială a familiilor comilitonilor încarcerați. Faptele acestuia sunt inițial plasate sub incidența articolului 209, punctul 3, din Codul Penal al vremii, însă probatoriul clatină încadrarea juridică inițială,literatul fiind apoi inculpat de nerespectarea punctului 4 al aceluiași articol, întrucât fără să fi acționat ca un veritabil legionar, a realizat totuși acțiuni favorabile mișcării. Schimbarea calificării se datorează limpezirii legăturilor dintre gazetar și grupul frecventat, probe din dosarul penal dovedind că între Arșavir Acterian și funcționarul Ioan Marțian sau unii arhitecți din lot - Nicolae Goga și Nicolae Frâncu îndeosebi - au primat legăturile amicale sau profesionale, nicidecum cele politice,mai ales că jurnalistul, în calitate de redactor la Asociația Științifică pentru Enciclopedia României, îngrijea pe-atunci un studiu despre istoria arhitecturii românești, conceput de unii arhitecți din lot, cuprins în volumul V din „Enciclopedia României”, un text greu de recuperat astăzi, întrucât tomul nu s-a mai editat, deși reunea contribuțiile unor personalități ale timpului, iar manuscrisele s-au pierdut.

În baza sentinței nr. 892 din 30 iunie 1949 emisă de Tribunalul Militar București scriitorul este condamnat la 3 ani de închisoare plus achitarea cheltuielilor de judecată. Face recurs, precum și alți membri din lot,însă nu i se aprobă. Trece prin închisorile de la Jilava și Aiud, iar în 1950 este internat în unitatea de muncă de la Valea Neagră, fiind ulterior transferat la Castelu și Capul Midia. Este eliberat la 21.02.1953. Arșavir Acterian decide să vorbească prea puțin despre experiența carcerală. Scurte mărturii despre ambele detenții apar de pildă în volumul *Portrete și trei amintiri de pușcăriaș* (1996).

Jurnalistul își câștigă existența în răstimpul dintre arestări muncind ca zilier la Trustul Regional de Construcții Locale București și la Sovromconstrucția. Tot acum lucrează ca remizer la Galeriile de Artă ale Fondului Plastic și agent de asigurare la Administrația

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Asigurărilor de Stat - ADAS, conform informațiilor din dosarul său de rețea. După cea de-a doua eliberare, muncește însă la Centrul de Hematologie al Spitalului „Vasile Roaită”, actualul Spital Clinic „Sf. Maria”.

Dincolo de limitările materiale și suferințele cauzate de detenție, anii ’50 marchează în biografia gazetarului armean un alt eveniment tragic, și anume, dispariția prematură a surorii, răpusă de o crudă maladie în primăvara anului 1958. Decesul regizoarei Jeni Acterian este cu atât mai dureros cu cât urmează după dispariția fratelui, cunoscutul teatrolog Haig Acterian, căzut în luptele de la Kuban, după ce se înrolase voluntar pe front, ca să ispășească mai repede pedeapsa de 12 ani, primită pentru implicarea în rebeliunea legionară, la care participase din postura de director al Teatrului Național din București.

Gazetarul este rearestat pe 12 septembrie 1959 sub aceeași învinuire, aceea de „uneltire împotriva ordinii sociale”, fiind ulterior inclus în componența lotului Noica-Pillat, un grup de 23 de intelectuali deținuți de autorități pentru lecturarea, comentarea și diseminarea unor texte interzise – opere editate în exil sau manuscrise redactate în țară -, organizarea și participarea la cenacluri literare, receptarea unor „canale imperialiste de radio”, respectiv comentarea și colportarea de „informații dușmănoase la adresa regimului democrat popular”. Dincolo de Constantin Noica și Dinu Pillat, considerați de legiuitori drept diriguitorii grupului „subversiv”, acesta includea și alte nume importante ale vremii, precum Vladimir Steinu, Păstorel Teodoreanu, Alexandru Paleologu, Nicolae Steinhardt, Sergiu Al-George sau Marietta Sadova, cumnata publicistului armean și totodată artista care adusese la întoarcerea dintr-un turneu întreprins la Paris în vara anului 1956,două din operele invocate în proces, fiindcă circulaseră clandestin printre intelectuali, și anume, romanul lui Mircea Eliade *Forêt interdite* (1955), respectiv volumul lui Emil Cioran, *La tentation d’exister* (1956).

Faptele anterioare îi sunt totodată imputate și gazetarului armean, în plus, în unele procese verbale de interogatoriu din dosarul penal, numele său apare lângă numele lui Noica și Pillat, fie în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ipostaza de colportor a patru manuscrise de „sertar”redactate de filosof, intitulate *Lysis*, *Anti Goethe*, *Devenirea întru ființă* și *Povestiri din Hegel*, primite de la autor ca să le ofere contra unei sume modice cititorilor interesați, mai ales că Arșavir activase în perioada 1946-1949 ca librar și anticar, fiind coproprietarul magazinului *Nastratin,* fie în ipostaza de furnizor de literatură legionară pentru scriitorul Dinu Pillat, căruia îi împrumută din biblioteca sa opere de dreapta, precum cartea fraților Tharaud, *L'Envoyé de l'Archange. Codreanu et la Garde de Fer*,sau volumul *Pe marginea prăpastiei. Ion Antonescu și Mișcarea legionară,* pentru documentarea romanului„mistico-legionar” *Așteptând ceasul de apoi*, un alt manuscris ce a circulat clandestin în mediile intelectuale bucureștene la jumătatea anilor ’50.

În baza hotărârii Tribunalului Militar București din 1 martie 1960 gazetarul este condamnat la 18 ani de închisoare plus 8 ani de degradare civică. Execută o parte a pedepsei la Aiud, trecând prin procesul de reeducare. Este eliberat în data de 30.07. 1964.

După detenție autorul continuă să fie urmărit de Securitate. Temuta instituție represivă plănuiește chiar să-l recruteze ca agent, pentru a putea „supraveghea operativ” - conform sintagmei din propriile scripte - foști deținuți politici aflați în anturajul său, precum arhitectul Nicolae Goga sau scriitorul Alexandru Paleologu. Un raport al Securității datat 4.08.1965 menționează apoi decizia de renunțare la ideea utilizării literatului, în urma refuzului său ferm de colaborare, motivând că educația și caracterul nu-i permit să îndeplinească o asemenea sarcină. Oricum, intelectualul armean era văzut la jumătatea anilor ’60, conform unei seci caracterizări a Securității, ca „un element cu o educație burgheză, stăpânit de sentimente mistice” și totodată un incurabil „pesimist care nu mai așteaptă nimic bun de la viață”[283]. În plus, era socotit nesincer, fiindcă ascundea unele legături cu ex-deținuți legionari, negând că ar mai fi știut ceva despre aceștia dacă era interogat.

În intervalul 1964-1989 gazetarul publică puțin, mult sub capacitatea sa reală. Articolele scrise acum apar în periodice, precum „Gazeta literară”, „Steaua”, „Orizont”„Vatra românească” sau

[283]ACNSAS, Fond Rețea, dosar nr.41665, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„Secolul XX”. După 1989 autorul se apleacă asupra propriei opere literare, dar nu neglijează nici editarea manuscriselor celor doi frați. Prin efortul său de pildă, vede lumina tiparului jurnalul surorii,*Jurnalul unei ființe greu de mulțumit* (1991), un eveniment editorial grație căruia Jeni Acterian este astăzi un nume important al diaristicii interbelice românești.

Scriitorul debutează în volum târziu, în anul 1992, cu *Jurnalul unui presudo-filosof*. Opera sa literară, integral publicată după ’89, consistă în 9 volume, dintre care șase sunt apărute antum, restul postum, și conține eseistică, însemnări jurnalistice, evocări portretistice sau corespondența autorului cu diverse personalități ale vremii, inclusiv cu celebra triadă Ionescu, Eliade,Cioran.

Literatul primește în 1992 premiul Uniunii Scriitorilor Români, la Secțiunea „Eseu-Publicistică”. Cinci ani mai târziu decedează, lăsând posterității o operă complexă, încă insuficient cunoscută și explorată.

Bibliografie selectivă

Arhiva CNSAS Fond Penal, dosar nr. 336, dosar nr. 432; Fond Informativ, dosar nr. 203607; Fond Rețea, dosar nr. 41665.

Academia Română, Dicționarul general al literaturii române, Vol. L/O, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007.

Academia Română, Cronologia vieții literare românești. Perioada Postbelică, Vol. I, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2010.

Arșavir Acterian, Privilegiați și năpăstuiți, Institutul European, Iași, 1992.

Arșavir Acterian, Portrete și trei amintiri de pușcăriaș, Editura Ararat, 1996.

Arșavir Acterian, Jurnal 1929-1945/1958-1990, Editura Humanitas, București, 2008.

Arșavir Acterian, Jurnalul unui pseudo-filosof, Editura Cartea Românească, 1992.

Mihaela Andreea Murariu, Haig, Arșavir și Jeni Acterian în cultura română, Editura Lux Libris, Brașov, 2014.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ungaria şi România între încheierea Primului Război Mondial şi Trianon

dr. Florin ŞANDRU
istoric, *INST- Academia Română*

Cuvinte-cheie: război, pace, armistiţiu, autodeterminare, diplomaţie, propagandă

Rezumat

Dacă anul astral 1918 a marcat proclamarea României Mari, în urma hotărârilor luate de către Adunările naţionale de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, anii 1919-1920 aveau să consemneze recunoaşterea internaţională a noilor realităţi politico-teritoriale, în cadrul sistemului Tratatelor de Pace de la Paris. Dintre teritoriile istorice şi etnice româneşti reunite cu Ţara-Mamă în anul 1918, Transilvania şi zonele adiacente (Banat, Crişana, Maramureş) aveau cea mai întinsă suprafaţă, cea mai mare populaţie, precum şi cel mai important potenţial economic, ceea ce a potenţat reticenţa diverselor guverne care s-au succedat la conducerea Ungariei în a recunoaşte noua situaţie. Articolul de faţă reprezintă o trecere în revistă a raporturilor româno-ungare de-a lungul a circa 20 de luni dramatice, de la finele Primului Război Mondial, până la încheierea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920). Această perioadă se caracterizează prin încercări repetate, dar infructuoase, din partea a trei guverne succesive budapestane de a menţine sau readuce Transilvania în cadrul graniţelor Ungariei, prin varii mijloace (captarea bunăvoinţei învingătorilor în război, alianţa cu bolşevicii ruşi şi ucraineni, vehicularea intensă a unor pseudo-argumente de tip geopolitic, economic sau istoric etc.)

Key words: war, peace, armistice, self-determination, diplomacy, propaganda.

Summary

If the astral year 1918 marked the proclamation of Greater Romania, as a result of the decision made by the National Assemblies

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

from Chisinau, Chişinău and Alba Iulia, the years 1919-1920 were to mark the international recognition of the new political-territorial reality in the system of the Paris Treaties. From the historical and ethnical Romanian territories reunited with the mother country in the year 1918,Transialvania and the surrounding regions (Banat, Crişana, Maramureş) were the largest in area, had the greatest popoulation, as well as the most important economical potential, which increased the reticence to recognize the new situation by different governments which came one after another as leaders of Hungary. This study represents a review of the Romanian-Hungarian relationships along 20 dramatic months, from the end of World War I until the Treaty of Trianon was made (June, 4-th 1920). This period is characterized by repeated but unsuccessful attempts by three different suucesive governments of Hungtary to keep or bring back Transilvania inside the borders of Hungary by various means (gaining the support nof the war winners, the aliance with the Russian and Ukrainian bolsheviks, the intense circulation of false arguments of the geopolitical, economical or historical type, etc.).

Austro-Ungaria a fost prima mare putere care a pornit ostilităţile în Primul Război Mondial şi tot ea avea să fie cea care încerca să găsească soluţii pentru ieşirea onorabilă din conflagraţia care se dovedea a fi un total război, desfăşurat la o scară mare, cu evoluţie şi repercusiuni absolut imprevizibile.

Însă, Primul Război Mondial nu fusese purtat timp de patru ani pentru ca rezultatul războiului să însemne instaurarea în Europa a unei noi Ungarii despotice şi nici pentru a readuce formele anacronice de guvernământ, care fuseseră instaurate de unguri în Europa Centrală. Evoluţia lucrurilor a făcut, însă, ca la prima zguduire puternică, monarhia dualistă să se destrame[284], cu toate că au existat afirmaţii că, în general, armata austro-ungară fusese fidelă împăratului până aproape de sfârşit, monarhia începuse să se clatine în mod

[284] Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 219.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

semnificativ[285]. Concomitent, liderii Antantei considerau că Austro-Ungaria reprezintă veriga slabă din lanţul Puterilor Centrale şi nu au ezitat să acţioneze pentru desfiinţarea ei.

Cauzele majore care au dus la dispariţia dublei monarhii au fost, pe de o parte, acutizarea tensiunilor interne, de natură etnică şi nu numai, pe de altă parte, influenţa Marilor Puteri şi acţiunile acestora de încurajare a mişcărilor naţionale în cadrul statelor vecine. În timp ce componenta internă a cauzelor a avut o evoluţie constant ascendentă, culminând cu explozia din septembrie-decembrie 1918, componenta externă a avut o evoluţie sinuoasă, conducătorii Antantei nefiind întotdeauna entuziaşti în privinţa dezmembrării Imperiului Austro-Ungar, aceste ezitări neavând, însă, puterea de a submina evoluţia procesului.

Anul 1917 a reprezentat o perioadă semnificativă în evoluţia politică şi militară a evenimentelor, prin cele trei momente care au potenţat schimbarea: este vorba despre revoluţia rusă din februarie 1917, intrarea Statelor Unite în război, în aprilie 1917 şi propunerea concretă de pace, venită din partea Austro-Ungariei, prin intermediul prinţului Sixtus de Bourbon, cumnatul împăratului de la Viena[286]. Temerile Aliaţilor occidentali cu privire la faptul că în condiţiile scăderii influenţei ruseşti în Europa de Est ar fi necesară menţinerea statului austro-ungar, idealismul american, printre altele, concretizat în nerecunoaşterea tratatelor secrete semnate înainte de intrarea S.U.A. în război, ca şi cererea de pace a Austriei, care conţinea inclusiv cedări teritoriale din partea Imperiului Habsburgic, păreau că dau o şansă reală de existenţă Austro-Ungariei.

Lovitura de stat bolşevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a crescut exponenţial temerile occidentalilor că, la terminarea ostilităţilor, în Europa de Est va exista un vid de putere. Mai mult, la finele anului 1917, frontul oriental a sucombat, Rusia şi România încheind armistiţii cu Puterile Centrale, fapt care, în cazul ţării

---

[285] Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, ediţia a VIII-a, vol. II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 595.
[286] Ion Agrigoroaiei, *Poziţia marilor puteri faţă de România. 1914-1918*, în „Românii în istoria universală”, coord: I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Universitatea „Al. I. Cuza” Iaşi, 1986, pp. 446-466.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

noastre, punea în discuţie chiar şi valabilitatea Tratatului încheiat în august 1916.

În această situaţie, declaraţiile primului ministru britanic, David Lloyd George şi ale preşedintelui S.U.A., Woodrow Wilson, din ianuarie 1918, au fost precaute în ceea ce priveşte Austro-Ungaria. În timp ce, la 5 ianuarie 1918, premierul britanic plasa dezmembrarea Austro-Ungariei printre ţelurile Marii Britanii[287], preşedintele Wilson afirma, la 11 februarie 1918, în faţa Congresului american că „aspiraţiile naţionale ale popoarelor trebuie să fie respectate; în viitor, popoarele nu trebuie să mai fie dominate şi guvernate decât de propriul lor asentiment”[288].

În Austro-Ungaria, naţiunile dominate se puteau împărţi, în două categorii: unele care aveau deja state naţionale în afara frontierelor Austro-Ungariei, cu care doreau să se unească, cum era cazul României, Italiei, Regatului sârb, iar altele care nu aveau state naţionale, urmând să şi le creeze, în cazul polonezilor, cehilor, slovacilor. Multe din aceste naţiuni se formaseră în epoca modernă, în condiţiile unei stăpâniri străine. Încă de la început, în programele lor naţionale, asemenea românilor prin Şcoala Ardeleană, şi celelalte popoare îşi propuseseră, explicit sau implicit, emanciparea lor şi strângerea laolaltă în cadrul unor state proprii omogene din punct de vedere naţional.

În condiţiile istorice date, singura formulă viabilă era autodeterminarea popoarelor, această realitate fiind oglindită în mod concret şi în planul de pace al preşedintelui Wilson, câteva dintre punctele programului enunţat de preşedintele american referindu-se în mod direct la situaţia naţionalităţilor din monarhia habsburgică. Punctul 10, de exemplu, prevedea: „Popoarelor din Austro-Ungaria, al căror loc între naţiuni dorim să-l pregătim şi să-l asigurăm, trebuie să li se dea cea mai liberă posibilitate de dezvoltare independentă”. La punctul 11 se prevedea reglementarea situaţiei României, Serbiei şi Muntenegrului, iar la punctul 13 se stipula

[287] Lucian Leuştean, *România, Ungaria şi Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 13.
[288] Milton G. Lehrer, *op. cit.*, p. 221.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

crearea unui stat polonez independent garantat prin acord internaţional. La punctul 12 se prevedea faptul că naţionalităţilor din Imperiul Otoman „trebuie să li se asigure necondiţionata securitate a existenţei şi posibilitatea deplină şi netulburată a dezvoltării independente”[289].

În timp ce preşedintele american anunţa o lume nouă pentru popoarele asuprite, premierul Ungariei ameninţa aceleaşi popoare cu distrugerea totală. Evoluţia fulgerătoare a evenimentelor: ofensiva franceză în sudul Balcanilor, spargerea frontului de la Dobropolje (Dobro Polje), înaintarea Aliaţilor spre Sofia şi Constantinopol, capitularea Bulgariei şi a Turciei, intrarea României din nou în război la sfârşitul lunii octombrie 1918, precum şi mişcările de afirmare naţională a popoarelor nemaghiare din Imperiul Austro-Ungar au grăbit sfârşitul acestuia.

Cu aproape un secol în urmă, în memoriul adresat lui Napoleon după bătălia de la Austerlitz, Talleyrand zugrăvea laconic, dar cuprinzător, situaţia şubredă a Imperiului Austro-Ungar: „Monarhia austriacă este un amestec, rău închegat, de state diferite toate între ele, prin limbă, obiceiuri, religie, regimuri politice şi civile, şi care nu au alt bun comun decât identitatea şefului lor”[290].

La sfârşitul secolului al XIX-lea Austro-Ungaria era, pentru contemporani, o anomalie istorică supusă unui inexorabil proces de dispariţie. Referindu-se la o astfel de stare de lucruri, în anul 1897 profesorul B. Auerbach, de la Universitatea din Nancy consemna: „Privind harta acestui asamblaj de ţări care se numeşte oficial Austro-Ungaria, ai în faţa ochilor un monstru geografic.[…] Cum ar putea fi posibil ca un corp cu o conformaţie atât de proastă să se afirme ca o personalitate cu sănătate robustă”[291].

---

[289] *Culegere de texte pentru istorie universală modernă*, coord: Camil Mureşan şi colab., vol. II, (1848-1918), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1974, p. 216 ş.u.

[290] Duff Cooper, *Talleyrand*, p. 151, disponibil la https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.52863/page/n157/mode/2up, accesat 05.10.2020.

[291] Viorica Moisuc, *Sfârşitul Imperiului Habsburgic*, în „Magazin Istoric”, nr. 12/1981, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În prima jumătate a anului 1918, liderii marilor puteri occidentale nu au clamat în mod deschis necesitatea dezmembrării Austro-Ungariei, astfel de declaraţii, precum şi acţiuni concrete apărând abia în a doua jumătate a anului, determinate fiind de o serie de factori. Unii istorici au considerat că masacrele de pe frontul occidental din 1916-1917 au dus la radicalizarea spiritelor, alţii vorbeau despre rolul pe care l-au avut propaganda naţională şi propaganda de război, ca elemente hotărâtoare în deciziile luate împotriva Austro-Ungariei. De asemenea, istoricii mai pragmatici argumentau că Antanta conştientiza faptul că propunerile de pace al Imperiului Austro-Ungar nu puteau fi luate în serios atâta timp cât acest stat nu îşi detaşase semnificativ politica de cea a Germaniei, iar Franţa şi Marea Britanie începuseră să îmbrăţişeze ideea că influenţa rusească din jumătatea estică a Europei nu trebuia înlocuită cu cea a Imperiului Austro-Ungar, fiind de preferat apariţia noilor state naţionale care ar fi fost mult mai capabile, pe de o parte să se opună expansionismului german, pe de altă parte să blocheze exportul rusesc de revoluţie[292].

Majoritatea istoricilor unguri sunt de acord cu ideea că dinamica naţionalismului modern ar fi fost cauza destrămării monarhiei. În acelaşi timp, atât modalitatea de dizolvare a monarhiei, cât şi a Ungariei istorice şi conturarea noii ordini nu fuseseră predeterminate, ele depinzând de deznodământul războiului, de interesele strategice ale Marilor Puteri şi de raporturile interne din ţara cuprinsă de febra revoluţionară[293].

În anul 1918, situaţia militară a Imperiului Austro-Ungar se complicase, din cauza ofensivei Antantei în Balcani. Bulgaria capitulase la 29 septembrie, Turcia la 30 octombrie. Austro-Ungaria pierduse războiul, iar încheierea unui armistiţiu era necesară pentru certificarea acestui fapt.

---

[292] Ioan Ciupercă, *Bucureşti-Washington: diplomaţie şi petrol*, în „Relaţii româno-americane în timpurile moderne”, ed. Gheorghe I. Florescu, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, Iaşi, 1993, p. 163.

[293] Paul Lendvai, *Ungurii*, traducere de Maria şi Ion Nastasia, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001, p. 370.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La sfârşitul lunii octombrie 1918, izbucnea revoluţia în Ungaria. La 16 octombrie 1916, contele Miháli Károlyi, purtătorul de cuvânt al Opoziţiei, declara în Parlamentul din Budapesta: „războiul l-am pierdut; acum este important să nu pierdem pacea”[294].

La 18 octombrie 1918, deputatul român Alexandru Vaida-Voevod, viitorul Prim-ministru al României Mari, declara, în Camera ungară, în numele naţiunii române din Ungaria faptul că „nu recunoaşte Parlamentului maghiar dreptul de a o reprezenta la Congresul Păcii” şi cerea ca „în temeiul dreptului firesc al fiecărei naţiuni de a dispune de ea însăşi, naţia română să-şi poată determina viitoarea formă de stat, precum şi relaţia de coordonare în mijlocul naţiunilor libere”. Discursul său se încheia, într-un vacarm de nedescris, astfel: „După suferinţe şi lupte de veacuri, naţiunea română din monarhia austro-ungară îşi aşteaptă şi pretinde confirmarea drepturilor sale inalienabile şi imprescriptibile la o viaţă naţională integrală”[295].

Destrămarea monarhiei şi a regatului ungar nu mai putea fi oprită, românii, cehii, croaţii, slovenii şi ucrainenii anunţându-şi ieşirea din dubla monarhie. În noaptea de 30/31 octombrie, a avut loc, la Budapesta, aşa-numita, „Revoluţie a crizantemelor”, unităţile militare, care se alăturaseră Consiliului Naţional Maghiar, ocupând poşta, centrala poştei, gările şi alte puncte strategice. Contele István Tisza, după ce declarase în Parlament, la 17 octombrie: „Eu recunosc ce a spus contele Mihály Károlyi în discursul său de ieri: eu recunosc că noi am pierdut războiul”[296], a fost împuşcat în locuinţa sa din Budapesta, plătind astfel, cu viaţa, vina de a fi fost unul dintre „autorii marelui război şi al nenorocirii patriei sale”[297].

La 31 octombrie împăratul Carol de Habsburg abdică, fiind instaurat un nou regim, avându-l la conducere pe contele Mihály Károlyi, considerat, încă dinainte de izbucnirea războiului, drept un politician filoantantist şi care, în 1914, în cadrul unui turneu de

---

[294] Ibidem.

[295] Milton G. Lehrer, *op. cit.*, p. 224.

[296] Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 370.

[297] Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, ediţia a II-a, volumul III, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1925, p. 343.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

conferinţe prin Statele Unite, pledase pentru conceptul unei transformări şi federalizări democratice a Ungariei[298]. La 16 noiembrie, guvernul Károlyi a proclamat Republica, iar la 11 ianuarie 1919, Consiliul Naţional l-a ales preşedinte al Republicii pe contele Mihály Károlyi[299].

Majoritatea maghiarilor spera că Marile Puteri, victorioase, vor simpatiza cu principiile noului regim şi vor trasa în mod favorabil noile frontiere ale Ungariei. Realităţile internaţionale nu au lăsat, însă, nicio şansă unor astfel de iluzii, Antanta fiind mai puţin interesată de caracterul democratic al guvernului decât de faptul că Ungaria era un stat învins în război, regimul lui Károlyi fiind etichetat, încă de la început, drept urmaşul unui sistem compromis din punct de vedere moral, în memoriile sale contele însuşi lamentându-se că a ajuns la putere prea devreme şi că ar fi trebuit să aştepte ca dreapta să preia responsabilitatea înfrângerii şi să suporte consecinţele înfrângerii[300].

Din perspectiva popoarelor Imperiului Austro-Ungar, sfârşitul Primului Război Mondial a fost reprezentat de semnarea Convenţiei de armistiţiu între generalul Armando Vittorio Diaz, ca reprezentant al Puterilor Aliate şi Asociate, din partea Înaltului Comandament Italian, şi generalul Weber, din partea Înaltului Comandament Austro-Ungar, la 3 noiembrie 1918, la Villa Giusta, în Padova[301].

Armistiţiul[302] stabilea încetarea ostilităţilor, retragerea imediată şi demobilizarea totală a armatei austro-ungare (cu excepţia a 20 de divizii, necesare pentru menţinerea ordinii), predarea materialului militar şi a celui rulant. De asemenea, armatele Aliate aveau posibilitatea să ocupe orice punct din teritoriile austro-ungare şi să utilizeze toate căile de comunicaţie disponibile, având dreptul de a rechiziţiona contra cost orice doreau. Prizonierii Aliaţi trebuiau predaţi imediat, fără reciprocitate, în termen de 15 zile trebuind să fie

---

[298] Paul Lendvai, *op. cit.*, pp. 372-375.
[299] *Ibidem*, p. 376.
[300] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 18.
[301] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 16.
[302] Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe, (august 1918-iunie 1919), coord: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. III, pp. 32-41.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

evacuate toate trupele germane de pe frontul italian şi din Balcani. Unul dintre cele mai importante aspecte ale documentului este acela că nu se stabilea o linie de demarcaţie între trupele Aliate şi cele austro-ungare decât pe frontul italian. Adică nu era prevăzut nimic referitor la dezmembrarea statului dualist, nimic care să sugereze susţinerea aspiraţiilor naţionale ale popoarelor Imperiului.

Textul documentului a fost un compromis, rezultat în primul rând din ciocnirile de interese ale Franţei şi ale S.U.A. Încă din 15 octombrie 1918, militarii francezi pregătiseră o schiţă de armistiţiu a cărei linie de demarcaţie separa Transilvania de Ungaria, iar în sud prefigura viitoarea frontieră maghiaro-iugoslavă[303]. Proiectul iniţial a trebuit să fie schimbat din două motive. În primul rând, întrucât preşedintele american cerea includerea principiilor sale în textele armistiţiilor, inclusiv a celor referitoare la libertatea comerţului şi a mărilor, idei neagreate de englezi şi de francezi. Prin urmare, la 29 octombrie 1918, la şedinţa Interaliată de la Paris s-a hotărât redactarea armistiţiilor într-o formă strict militară, urmând ca principiile wilsoniene să fie incluse în textele tratatelor de pace care urmau a fi semnate mai târziu. La 31 octombrie, Arthur Balfour, ministrul de externe britanic propunea adăugarea la textul armistiţiului ideea că trupele Antantei, „pentru menţinerea ordinii", puteau ocupa orice teritoriu din Imperiul Austro-Ungar[304].

Un alt motiv pentru care planul iniţial a fost abandonat a fost că Imperiul Austro-Ungar se prăbuşea mai repede decât se preconizase. Austria a fost prima ţară care, formal, a părăsit Imperiul, la 21 octombrie 1918, Adunarea Naţională Provizorie discutând despre proclamarea independenţei[305]. Acest fapt le-a dat de înţeles Puterilor Aliate şi Asociate că situaţia scăpa de sub control. Francezii erau îngrijoraţi de faptul că Austria independentă s-ar fi putut uni cu Germania, care încă nu semnase încheierea ostilităţilor. În consecinţă, Franţa nu a recunoscut hotărârea Adunării Naţionale Provizorii

---

[303] Mária Ormos, *From Padua to Trianon. 1918-1920*, Social Science Monographs; Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, New Jersey, Distributed by Columbia University Press, Boulder, 1990, p. 41-42.
[304] *Ibidem*, p. 49.
[305] Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 606.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

austriece, motivând ilegalitatea convocării acesteia, iar după 31 octombrie nu va recunoaşte nici statul maghiar.

Armistiţiul de la Padova a fost, aşadar, strict militar, şi a fost semnat de un general, conducător al unei armate în proces de dezintegrare, aparţinând unui imperiu ajuns în stadiu avansat de dezintegrare. Acest lucru a fost posibil deoarece britanicii şi francezii aveau nevoie de timp pentru a-şi concepe condiţiile de pace potrivit intereselor proprii, fără a fi obligaţi să contrasemneze punctele wilsoniene, şi pentru a găsi o soluţie de a bloca extinderea Germaniei. În plus, documentul semnat la Padova era destul de incert în problemele ce îi priveau pe slavii de sud, pe români şi cehoslovaci, italienii făcând deja presiuni pentru a împiedica realizarea unui stat iugoslav puternic, iar liderii Marilor Puteri considerau că lipsa de precizie a textului favoriza controlul lor asupra aspiraţiilor naţionale din regiune.

La 13 noiembrie 1918, la Belgrad, era semnată o Convenţie militară între Aliaţii reprezentaţi de generalul Henrys şi de voievodul Zivojin Mišić, comandantul armatei sârbeşti şi delegaţia maghiară condusă de Béla Linder, ministru al apărării pentru scurtă vreme în guvernul Károlyi[306]. Scopul semnării acestui act a fost acela de a facilita aplicarea termenilor de armistiţiu în legătură cu Ungaria, principalele prevederi fiind: retragerea trupelor maghiare în spatele unei linii care pornea de pe valea Someşului Mare, trecea pe valea Bistriţei, de-a lungul Mureşului până la vărsarea în Tisa, apoi prin Subotica, Baja şi Pécs până la râul Drava, evacuarea având loc în opt zile, teritoriul evacuat urmând a fi ocupat de trupele Aliate, iar administraţia civilă să fie controlată de guvernul maghiar. Alte prevederi vizau faptul că armata maghiară urma să fie redusă la şase divizii de infanterie şi două de cavalerie, iar Aliaţii aveau dreptul să utilizeze toate mijloacele de transport şi căile de comunicaţie din ţară, să ocupe localităţile şi punctele strategice indicate de Înaltul

[306] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Comandament Aliat, fără a interveni în afacerile interne ale ţării. totodată, Ungaria era obligată să rupă orice relaţii cu Germania[307].

Despre poziţia Franţei faţă de Convenţia de la Belgrad, au existat mai multe puncte de vedere. Unii istorici susţin că Franchet d'Esperey a acţionat fără încuviinţarea lui Clemanceau şi Foch, din dorinţa de a deveni cuceritorul Budapestei, Vienei şi chiar al Berlinului, sperând să ocupe capitala Ungariei cu ajutorul românilor[308]. De altfel, în toamna anului 1919, la Paris, Franchet d'Esperey a prezentat scuze în faţa membrilor delegaţiei româneşti pentru încheierea Convenţiei de la Belgrad, Alexandru Vaida-Voevod răspunzându-i, cu eleganţă, în momentul în care românii cuceriseră Budapesta, că: „spargerea frontului bulgar şi tot ce a făcut de la armistiţiu încoace pentru noi ne-a obligat atât de mult să îl admirăm, încât lumea noastră, fericită că unitatea naţională s-a înfăptuit, a şi uitat de armistiţiul de la Belgrad”[309].

În ciuda speranţelor, situaţia rezultată în regiune după semnarea Convenţiei de la Belgrad nu satisfăcea nici guvernul maghiar, care avea sentimentul înfrângerii şi teama că teritoriile cedate vor fi definitiv pierdute, nici guvernele ţărilor vecine.

Încheierea Primului Război Mondial ridica şi în faţa poporului român probleme pe cât de numeroase, pe atât de dificile, care trebuiau rezolvate de statul naţional unitar. Desfăşurarea operaţiunilor militare pe teritoriul propriu în anii de război, ocupaţia militară străină, tratatul înrobitor impus României în aprilie/mai 1918, toate acestea provocaseră mari distrugeri materiale şi pierderi de vieţi omeneşti[310].

---

[307] Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe, (august 1918-iunie 1919), coord: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. III, p. 70-74.
[308] David Sherman Spector, România şi Conferinţa de Pace de la Paris, Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu, Institutul European, Iaşi, 1995, p. 60.
[309] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 20.
[310] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *Viaţa politică în România, 1918-1921*, Editura Politică, Bucureşti, 1976, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

După anii de război purtat pe teritoriul naţional, după ocupaţia şi jaful inamic practicat pe două treimi din suprafaţa vechiului Regat, starea morală şi viaţa materială a românilor se deteriorase dramatic[311].

Armistiţiul de la Padova şi Convenţia de la Belgrad nu puteau fi, pentru români,, deloc mulţumitoare. În timp ce prima înţelegere satisfăcea exigenţele teritoriale ale italienilor, cea de la Belgrad venea în sprijinul slavilor de sud, românii, atât cei din Transilvania, cât şi cei din Regat, fiind dezamăgiţi că în prevederile acestor acorduri nu se regăseau premisele pentru realizarea unităţii lor naţionale. Mai mult, în toamna anului 1918 situaţia internaţională a României era destul de delicată. Înfrângerile suferite în faţa trupelor Puterilor Centrale în 1916 şi ajutorul material şi strategic precar pe care îl oferise Antanta în această perioadă obligaseră statul român să semneze, în decembrie 1917 armistiţiul cu Puterile Centrale, iar la 24 aprilie/7 mai 1918 să încheie Pacea de la Bucureşti.

Conferinţa de Pace de la Paris a fost, fără echivoc, cea mai reprezentativă întâlnire internaţională multilaterală de până la acea dată. Orice comparaţie din acest punct de vedere, cu reuniunile majore din secolul al XIX-lea, precum Congresele de la Viena (1814-1815), Paris (1856) sau Berlin (1878), se situează clar în favoarea Conferinţei de la sfârşitul Primului Război Mondial[312].

Aşa cum era de aşteptat, au existat şi numeroase critici la adresa Conferinţei şi aici au fost amintite şi ironizate greutăţile Aliaţilor de a-şi concretiza politic şi economic victoria militară pe care au obţinut-o în anul 1918, lipsa unui plan al discuţiilor, precum şi slaba organizare şi coordonare a problemelor esenţiale[313], minusuri care nu pot însă umbri anvergura reuşitelor Conferinţei. În acest context, cuvintele istoricului britanic D.W. Brogan par a fi mult mai potrivite: „S-au făcut greşeli, însă mai puţine decât a devenit la modă

---

[311] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, Bucureşti, 1999, p. 22.

[312] Lucian Leuştean, *op. cit.,* p. 45.

[313] Emilian Bold, *Pacea de la Versailles şi cei „Patru Mari”*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi”, serie nouă, secţiunea a III-a, Istorie, tomul XXVII, 1981, p. 81.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

să se pretindă în ţările învingătoare, sau a devenit profitabil să se susţină în ţările învinse”[314].

În ciuda contradicţiilor, a statelor nemulţumite, Conferinţa a reprezentat o constantă de raporturi normale a majorităţii ţărilor continentului. La 18 ianuarie 1919, s-au deschis lucrările Conferinţei de Pace, la care au participat 27 de state, plus patru dominioane şi India, a cărei contribuţie a fost foarte importantă, deşi direct nu era stat beligerant[315].

Preşedinte al Conferinţei a fost desemnat prim-ministrul Franţei, Georges Clemenceau, în calitate de reprezentant al ţării gazdă, iar de la început, cele trei mari puteri europene învingătoare (Franţa, Marea Britanie, Italia) au acceptat ca partener egal SUA, deşi aceasta a intrat în război abia în anul 1917, iar pentru problemele din afara Europei, pe Japonia.

Delegaţia română, formată din şeful guvernului român, Ion I.C. Brătianu, ca prim delegat, şi Nicolae Mişu, ministrul României la Londra, ca delegat secund, era însoţită de numeroşi consilieri în calitate de experţi politici, militari, economici.

Trebuie precizat faptul că, în noiembrie 1918, David Lloyd George, prim-ministrul britanic, sugerase Consiliului Suprem de Război ca la Conferinţă să fie invitate toate statele care au făcut sacrificii umane şi materiale în timpul războiului, cu condiţia ca statele mici să participe numai la discuţiile care priveau interesele lor permanente. Astfel, această decizie a permis României să fie reprezentată, fără a avea statut egal cu Aliaţii în problema hotărârilor finale.

Ideea primului ministru britanic de împărţire arbitrară a statelor în funcţie de puterea militară a fiecăruia[316] şi instituirea, astfel, a unei categorii discriminatorii de state cu interese limitate, adoptată

[314] Apud Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 44.
[315] Nicolae Ciachir, *Marile Puteri şi România (1856-1947)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1996, p. 183.
[316] Emilian Bold, *Unele probleme privind participarea delegaţiei române la Conferinţa Păcii (1919-1920)*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi”, secţiunea a III-a, Istorie, tomul XIV, 1968, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ulterior şi de celelalte Mari Puteri, l-a determinat pe Ion I.C. Brătianu să-şi exprime în repetate rânduri nemulţumirea.

C.B. Thomson, fostul ataşat militar britanic în România, avea să constate, ulterior, că neutralitatea pe care o posedau, poate inconştient, aşa-zisele guverne democratice, nu era prea departe de cea a imperiilor autocratice în concepţia cărora state mici şi popoare nevoiaşe erau factori neglijabili[317]. De fapt, noile state naţionale nu erau de o prea mare importanţă pentru oficialii englezi şi nici nu reprezentau un punct esenţial în agenda lor de lucru, iar remarca plină de năduf a lui Sir George Russel Clerk, diplomat britanic, vine parcă să confirme această stare de lucruri. El dorea ca: „maghiarii, polonezii, iugoslavii şi românii să fie închişi într-un sac, scuturaţi foarte bine şi apoi predaţi unui britanic care să-i administreze”[318].

În perioada debutului Conferinţei de Pace, situaţia central-est europeană, din perspectiva României şi Ungariei era departe de a fi considerată stabilă. Guvernul maghiar al lui Mihaly Károlyi nu fusese recunoscut de Aliaţi, iar eforturile Ungariei de a sparge izolarea nu aducea rezultate concrete. Astfel, lunile ianuarie şi februarie 1919 au fost marcate, din perspectiva relaţiilor româno-maghiare, de acutizarea ciocnirilor armate şi de numeroasele misiuni militare şi economice Aliate care au vizat România şi Ungaria.

Raporturile dintre România şi Ungaria s-au deteriorat treptat, ajungându-se, în cele din urmă, la conflict armat. Cauzele care au determinat această situaţie au fost, pe de o parte, excesele autorităţilor maghiare împotriva populaţiei româneşti din Transilvania, iar pe de altă parte, politica adoptată de Republica Sfaturilor din Ungaria faţă de România, finalizată prin atacarea trupelor române aflate la est de Tisa, la data de 20 iulie 1919.

Datorită faptului că linia de demarcaţie dintre România şi Ungaria păstra sub dominaţie maghiară o mare parte a Transilvaniei, s-a creat o situaţie din care au decurs o serie întreagă de dificultăţi de

---

[317] Apud Valeriu Florin Dobrinescu, *Relaţii româno-engleze(1914-1933)*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iaşi, 1986, p. 4.
[318] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ordin politic, militar, diplomatic şi economic, care au îngreunat activitatea delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris.

Între 25 şi 31 martie, şedinţele Consiliului celor Patru s-au ocupat de evenimentele din Ungaria. În prima dintre aceste reuniuni, cea din 25 martie, Cei Patru Mari au trebuit să facă o opţiune fundamentală în privinţa evoluţiei evenimentelor din răsăritul Europei: fie trebuiau să continue intervenţia antibolşevică din sudul Rusiei, fie trebuiau să aprovizioneze din punct de vedere militar România, pentru a o face capabilă să reziste ameninţărilor tot mai clare atât din Est, cât şi din Vest.

În faţa acestor două variante, mai marii Conferinţei s-au orientat, la sugestia mareşalului Foch, spre susţinerea variantei româneşti[319], urmând ca România să primească material de provenienţă britanică[320].

În acest context, s-a produs ofensiva trupelor române în Ungaria, consecinţă a deciziei regelui şi a guvernului României, eveniment ce a influenţat situaţia din zonă. De altfel, chestiunea ungară devenise în acea perioadă, una dintre problemele cele mai discutate la forumul păcii din capitala Franţei. De la început, s-a constatat că Foreign Office-ul nu împărtăşea întru totul iniţiativele franceze în problema ungară.

Între timp, Ion I.C. Brătianu întreprinsese o scurtă călătorie la Londra, unde o însoţise pe Regina Maria şi unde constatase dispoziţii mai favorabile la oamenii politici englezi. Acest optimism a fost repede înăbuşit, întrucât la mai puţin de o săptămână de la vizita la Londra, Consiliul Suprem hotăra trimiterea la Budapesta a generalului Jan Christian Smuts. Pe lângă calitatea de observator, acesta avea dreptul să negocieze cu maghiarii problema liniei de armistiţiu. Din fericire, misiunea generalului sud-african s-a soldat cu un eşec. Béla Kun se arătase atât de agresiv, încât până şi pacifistul Smuts s-a întors

---

319 Gheorghe I. Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Şerban Papacostea, Bucureşti, Editura Corint, 2001, pp. 59-60.

320 În urma unei adevărate târguieli cu David Lloyd George, Ion I. C. Brătianu a reuşit să obţină 150.000 de echipamente englezeşti care urmau să ajungă în ţară, din Egipt, prin Constantinopol (apud Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 48).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

convins că nu se putea face nimic pe cale paşnică, nici măcar pentru asigurarea liniei armistiţiului[321], lăsând astfel conflictul româno-ungar nerezolvat.

Între timp, Brătianu şi Consiliul de Miniştri de la Bucureşti hotărâseră să ia lucrurile în propriile lor mâini, trimiţând Armata Română mai adânc, spre Vest. Ei plănuiau să înceapă ofensiva la data de 16 aprilie. Un atac ungar, declanşat în regiunea munţilor Apuseni, în noaptea de 15 spre 16 aprilie[322], a dat campaniei române aparenţele unui contraatac şi a folosit pentru a-i calma pe Aliaţi, a căror nemulţumire faţă de comportarea lui Brătianu ajunsese la un punct critic.

Ofensiva română s-a desfăşurat cu succes şi a împins constant inamicul înapoi, în estul Ungariei. Brătianu a urmărit cu înfrigurare înaintarea Armatei Române, întrucât era convins că viitoarele fruntarii ale României depindeau de rezultatul acestei campanii. La 25 aprilie, el şi-a informat colegii de la Bucureşti că era pregătit să exercite în continuare presiuni pentru o graniţă pe Tisa şi că nu va accepta ca dificultăţi politice să-i stea în cale. Făcea, desigur, referire la aşteptatele obiecţii venite din partea Aliaţilor.

La începutul lunii mai, Armata Română avansase mult în estul Ungariei şi nu exista niciun obstacol serios în calea unui marş asupra Budapestei. Dar, în acel moment, la Paris, Aliaţii au intervenit ferm, cerând oprirea înaintării românilor spre Tisa. Brătianu însuşi a început să reflecteze mai bine în legătură cu înţelepciunea deciziei de a înainta mai adânc în teritoriul Ungariei, întrucât nu dorea să realizeze răsturnarea Republicii Sovietice şi înlocuirea acesteia cu un guvern conservator şi naţionalist, care, cu sprijinul Aliaţilor, ar fi rezistat cu siguranţă cererilor teritoriale ale României.

În consecinţă, la începutul lunii mai, înaintarea română s-a oprit la Tisa. În iunie, relaţiile dintre Consiliul Suprem şi Brătianu s-au înrăutăţit din nou. La 10 iunie 1919, Consiliul l-a admonestat pe Brătianu pentru faptul că nu ţinuse seama de linia de demarcaţie

---

[321] *Ibidem*, p. 49.

[322] Keith Hitchins, *România 1866-1947*, ediţia a II-a, traducere din engleză de George Potra şi Delia Răzdolescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 286.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Franchet d'Esperey şi, astfel, precipitase criza care a dus la demisia guvernului Károlyi şi la venirea la putere a bolşevicilor.

Premierul român a respins ca nefondate acuzaţiile şi a subliniat că nu se putea lua răspunderea unei retrageri a trupelor de pe Tisa până nu se cunosc graniţele pentru a se putea evita pe viitor complicaţii cu maghiarii[323].

Mânia Consiliului fusese aţâţată de campania Armatei Ungare de pe frontul cehoslovac, care începuse la 30 mai şi care avusese succese notabile. În mod surprinzător, Béla Kun răspunsese într-un mod conciliant ultimatumului adresat de Consiliu pentru a opri înaintarea Armatei Roşii, iar Consiliul spera să folosească această ocazie pentru a realiza şi o reglementare paşnică a disputei teritoriale româno-ungare. Aliaţii au cerut acum ca Brătianu să-şi retragă trupele de la Tisa pe linia de demarcaţie trasată în februarie de către Consiliul Interaliat de Război însă Brătianu a refuzat[324]. Şeful guvernului român a subliniat că nu el era responsabil pentru condiţiile sociale din Ungaria şi când a insistat că Tisa era singura linie de apărare concretă pentru armata sa, Consiliul a ameninţat că îi va tăia orice aprovizionări militare şi orice alt ajutor acordat României dacă nu se va conforma imediat condiţiilor sale. După cum se ştie, în decurs de o lună, trupele române aveau să ajungă la Budapesta. Rămăseseră pur şi simplu pe poziţiile lor pe Tisa, un act care arătase încă o dată că Aliaţii nu vor lua nicio măsură serioasă pentru a duce la îndeplinire ameninţările împotriva României. Armata Ungară, care profitase de acalmia luptelor pentru a se regrupa, a lansat un atac dincolo de Tisa, la 20 iulie, însă după o înaintare iniţială, aceasta a fost respinsă de o puternică contraofensivă română, începută la 24 iulie.

La 29 iulie, românii au trecut Tisa şi s-au îndreptat rapid spre Budapesta, iar la 1 august, Kun şi guvernul său au demisionat. Câteva zile mai târziu, la 4 august, Armata Română a intrat în capitala Ungariei. Principalul obiectiv urmărit de Brătianu prin ocuparea oraşului a fost acela de a instala un guvern doritor să facă pace pe baza unor condiţii favorabile României. Mai mult decât atât, românii au

---

[323] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 59.
[324] Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 287.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

impus condiţii severe de armistiţiu noului guvern ungar: reducerea Armatei Ungare la 150.000 de oameni[325], aceasta putând fi folosită doar pentru păstrarea ordinii publice; confiscarea întregului echipament militar care depăşea necesităţile acestei forţe; plata tuturor cheltuielilor rezultate din întreţinerea forţei româneşti de ocupaţie la vest de Tisa.

De asemenea, autorităţile româneşti au confiscat mari cantităţi de echipament industrial, locomotive şi alte bunuri mobile, acţiune pe care au justificat-o ca reprezentând reparaţii pentru pierderile pe care România le suferise de-a lungul ocupaţiei germane şi austro-ungare din anii 1917-1918.

Perioada care a urmat a fost deosebit de dificilă pentru România. Relaţiile sale cu Consiliul Suprem au devenit şi mai încordate, acesta din urmă înaintând guvernului român tot mai multe note ultimative având la bază poziţia guvernului american.

Concluzii: Perioada cuprinsă între sfârşitul convenţional al Primului Război Mondial şi încheierea Tratatului de la Trianon a fost una marcată de numeroase incertitudini, generate, în esenţă, de speranţele şi tentativele celor trei guvernări care s-au succedat la Budapesta, în sensul menţinerii Ungariei Mari, fie prin captarea bunăvoinţei învingătorilor, fie prin alianţa cu Rusia Sovietică. Aceste încercări au eşuat, din cauza anacronismului proiectelor hungariste, într-un context în care, din fericire, forţa dreptului a primat asupra dreptului forţei, iar principiul autodeterminării naţionale era (şi a rămas) mai convingător decât pretinsele drepturi istorice sau alte pseudo-argumente, de ordin economic sau geopolitic..

---

[325] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

GEOLOGIE
GEOGRAFIE
STIINTELE NATURII
MINERALOGIE

Orobanche bartlingii Griseb.
Parcul Natural Munții Maramureșului, Muntele Pietriceaua
Foto: Timur Vasile Chiş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Geologia zăcămintelor de petrol și gaze din Maramureș

Conf. Dr. Ing. Timur CHIȘ
Universitatea Ovidius din Constanța

Abstract

The article discusses the geology of oil areas in historic Maramureș, taking into account the typical deposits and their geomorphic structure.

The difficulties encountered during drilling and oil and gas extraction are presented, as well as an analysis of the future of their exploitation.

Articolul pune în discuție geologia zonelor petroliere din Maramureșul istoric, luând în considerare tipicul depozitelor precum și structura geomorfică a acestora.

Sunt prezentate dificultățile apărute în timpul forajelor și a extracției de petrol și gaze precum și o analiză a viitorului exploatării acestora.

Geologia platformei Panoniene

Bazinul Panonian (Panonic) este un bazin intramontan, dezvoltat prin scufundarea unui masiv muntos.

Este mărginit la Nord-Est de Munții Carpați, la est de Munții Apuseni, la Sud de Munții Dinarici și la Vest de Carpații Orientali. Fundamentul acestui bazin este datat ca fiind în Precambrian și posibil și în Paleozoic.

Este apărat de o cuvertură care poate atinge și 4000 m în unele zone (care sunt argile nisipoase).

Zonele de petrol și gaze din acest bazin sunt localizate de obicei în depozitele argilo-nisipoase ale pliocenului (rocile mame fiind argilele din oligocen-miocen).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

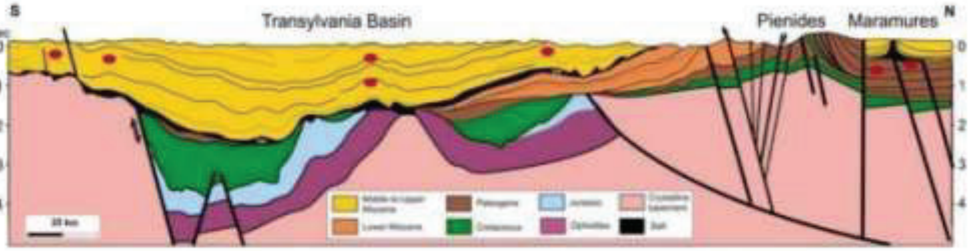

Figura 1. Structura geologică a Platformei Pannoniene [1]

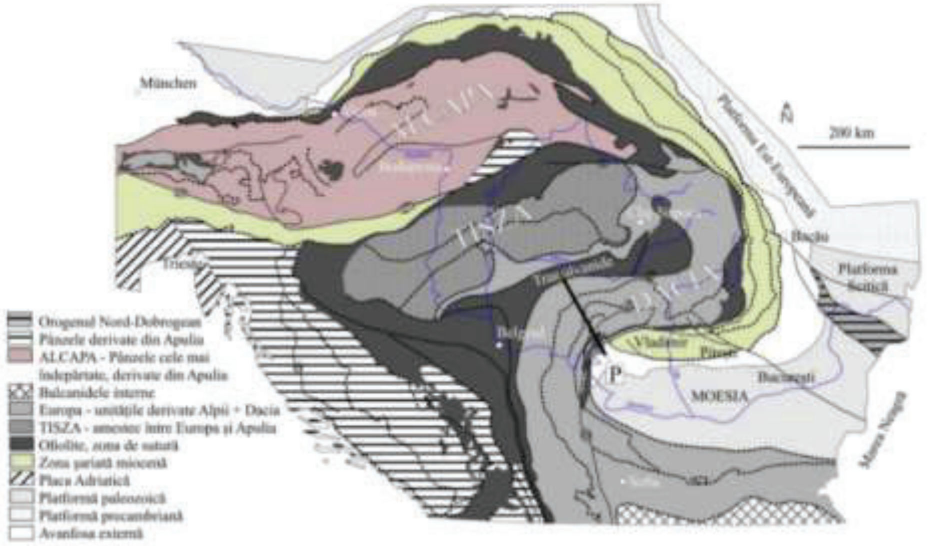

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

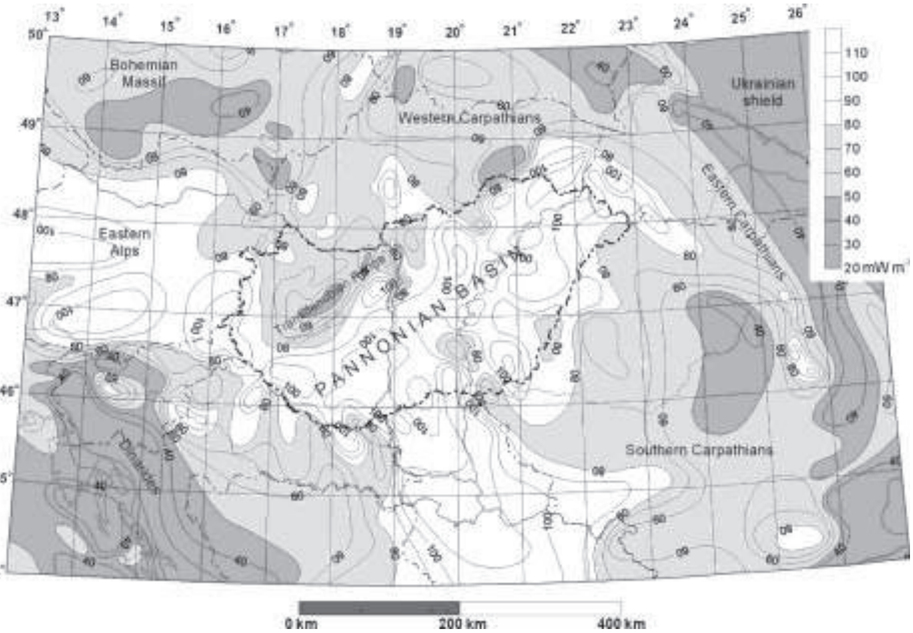

Figura 2. Amplasare bazinul Pannonian [2]

Figura 3. Bazinul Panonnian-amplasare teritorială statală [3]

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

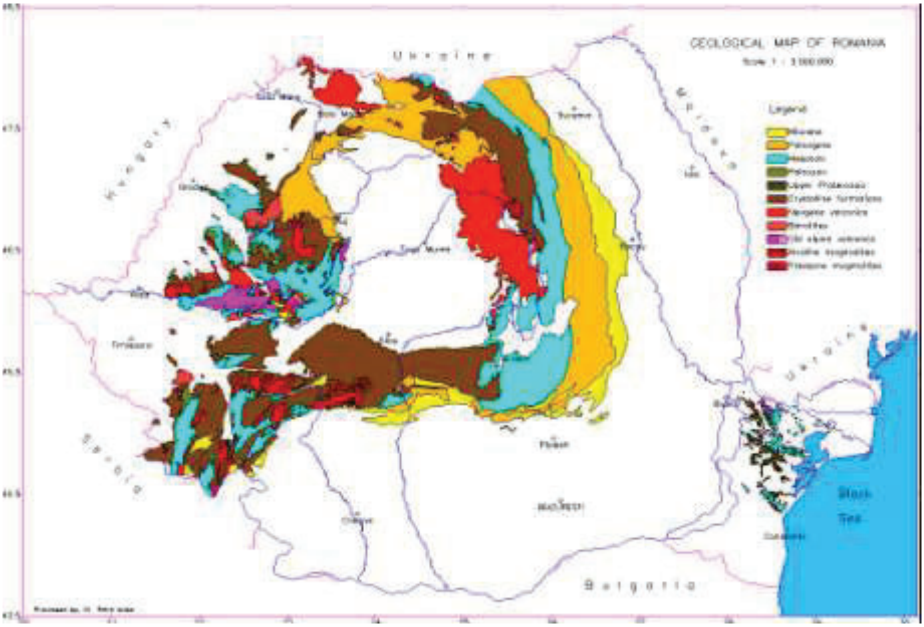

Figura 4. Harta geologică a României

Pe teritoriul României această formațiune geologică ocupă partea de vest a țării întinzându-se până la Carpații Meridionali și Munții Apuseni. Acest bazin este acoperit cu depozite cuaternare.

În Banat peste fundamentul cristalin a fost determinat Miocenul (reprezentat prin Helvețian, Tortonian sau Sarmațian).

Fundamentul este străbătut de roci vulcanice, iar în unele zone apare Panonianul așezat direct pe acesta.

La sud de Baia Mare, peste fundament s-a determinat Eocenul și Oligocenul, iar la Satu Mare a fost întâlnit Oligocenul.

Depresiunea Maramureșului este considerată va fiind o ramnificație a bazinului Panonian peste fundamentul cristalin compartimentat cu blocuri ridicate și coborâte, seria sedimentară începând cu Jurasicul Superior.

Peste acesta se așează transgresiv Cenomanianul format din gresii și conglomerate, apoi apare Senonianul format din marne roșii, cenușii-verzui.

Peste Cretacic găsim Paleogen (Eocen și Oligocen) cu o grosime de 5000 m.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Eocenul prezintă mari variații de conglomerate, calcare cu mumuliți, gresii cu intercalații de marne și argile.

Oligocenul apare la nord de Valea Vișeului.

El prezintă următoarea succesiune: peste marno-calcare eocene apar marne și argile cenușii închise și negre, bituminoase cu intercalații de menilite și disodile.

Seria bituminoasă este urmată de seria marnelor (de Valea Vinului).

Pe structura Săcel aceste marne sunt cenușii puternic tectonizate în care sunt prezente și gresii calcaroase (Seria de Valea Carelor).

Peste seria marnelor apare seria gresiilor de Scărișoara de 0,5-12 m.

Seria gresiilor este urmată de un nou strat de bitum (argile bituminoase superioare, șisturi disodilice și menilitice).

Apoi apare seria gresiei de Borșa care este prezentă cu o gresie calcaroasă, puternic cimentată cu urme de plante și hieroglife și culoare cenușie-gălbuie (are o grosime de 0,8-8 m).

În Oligocen apare roca mamă a zăcămintelor de petrol și gaze, formată din șisturi disodilice și menilitice și roca magazin formată din Gresia de Borșa.

Zăcămintele de petrol sunt primare, ecranate de falii și legate de cute anticlinale sau de cute puternic fracturate, care s-au format în urma mișcărilor de la sfârșitul Paleogenului.

Tortonianul a fost determinat prin prezența tufurilor dacice și marne tufacee cu globigerine.

Peste aceste tufuri apare un orizont de sare și apoi șisturile cu radiolari și marne cu spiralis.

Sarmațianul este prezent și el prin marne, nisipuri și gresii, având o grosime de până la 1000 m.

Pliocenul este dezvoltat în centrul depresiunii Maramureșului și este format din marne fosilifere cu intercalații de nisip și uneori sunt prezenți și cărbuni.

Între Valea Vișeului și Valea Botizei au fost identificate cute anticlinale de direcția E-V, foarte compartimentate de falii transversale, orientate spre sud.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Geologia zăcămintelor de petrol și gaze din Maramureș

Bazinul petrolier Maramureș după unii autori ar face parte din Bazinul Panonian [1].

Acest bazin a avut o evoluție complexă generată de episode de compresie și extensie (prin prezența vulcanilor activi din zonă).

Industria de petrol din Maramureș este cunoscută începând cu anul 1839, când este descris un izvor sărat, iodurat cu urme de petrol.

În 1870 s-au exploatat 300 kg de petrol pe zi prin puțuri, iar din 1839 s-au săpat sonde de petrol cu adâncimi de 155-655 m.

După 1950 exploatarea se dezvoltă, dar cu rezultate slabe datorită permeabilității scăzute a gresiei de Borșa.

Structara Săcel este o cută anticlinală de direcția E-V ce se întinde între Valea Carelor și Dealul Căpățânii.

Axa cutei este compartimentată de falii trasversale.

Dezvoltarea zăcămintelor de petrol este asociată ciclului Neogen, ele migrând spre depozite și capcane geologice asociate miocenului (badenian-pontian).

Dar în zona Maramureș s-au constat existența unor zăcăminte de petrol și gaze cantonate în gresia de Borșa.

Roca mama este asociată șisturilor menilitice, disodilice, marne și argile bituminoase.

Rocile protectoare sunt intercalațiile de marne și argile corespunzătoare gresiei de Borșa.

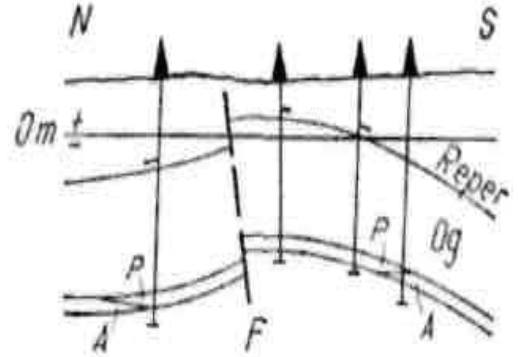

Figura 5.Geologia zăcământului de țiței Săcel

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Este situat între lanțul eruptive Gutâi-Oaș și zona cristalino-mezozoică a Carpaților Orientali.

Peste fundamentul cristalin se situează depozite sedimentare. Acestea aparţin jurasicului, cretacicului, paleogenului şi neogenului.

Din punct de vedere tectonic, Bazinul Maramureşului este foarte compartimentat de o serie de falii în mai multe blocuri tectonice.

Prin prospecţiuni geologice şi foraje de cercetare geologică au fost identificate o serie de cute anticlinate între Valea Vişeului şi Valea Botizei. Orientarea este pe direcţia E-V, foarte compartimentate de falii transversale care, în general, deplasează axul cutelor spre sud.

Figura 6. Poziționare zăcăminte de țiței

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Serie	Serie, etaj	Scurtă caracterizare din punct de vedere litologic	Observații, grosime (m)
Pliocenul		Alternanțe de marne, argile, nisipuri și intercalații subțiri de cărbuni	Intîlnit în centrul bazinului.
Miocen	Sarmațian	Alternanță de marne, nisipuri și gresii cu rare intercalații de conglomerate.	Bine dezvoltat în partea de nord a bazinului unde are circa 1 000 m grosime.
	Tortonian	Orizontul marnelor cu Spirialis, orizontul șisturilor cu radiolari, orizontul cu sare, tufuri dacitice, marne tufacee cu globigerine	Orizontul sării este bine dezvoltat la Ocna Șugatag, Botiza, Coștiui.
Paleogen	Oligocen	Seria gresiei de Borșa, formată din bancuri groase de 0,20—8 m, puternic cimentată, cu urme de plante și hieroglife, calcaroasă, cenușie, gălbuie cu intercalații subțiri de argile și marne cenușii-verzui și marne bituminoase, marne brune, compacte cu intercalații de gresii. Argile negre bituminoase, șisturi menilitice și disodilice (seria bituminoasă superioară). Gresii micacee groase de la 0,5 la 0,12 m cu intercalații de marne (seria gresiei de Scărișoara). Marne cenușii și verzi cu rare intercalații de gresii curbicorticale (seria marnelor de Valea Vinului). Marne și argile cenușii și negre, bituminoase, cu rare intercalații de menilite și disodile (seria bituminoasă inferioară).	Grosime vizibilă a gresiei de Borșa este de 1 100—1 200 m. Pe structura Săcel, seria bituminoasă inferioară și seria marnelor de Valea Vinului sînt cunoscute sub numele de seria de Valea Carelor, formată din argile cenușii, puternic tectonizate, în care sînt fragmente de gresii calcaroase, cu frecvente vine de calcit.
	Eocen	Marnocalcare, gresii cu intercalații de marne, argile roșii și verzui și gips. Calcare cu nummuliți. Conglomerate.	Prezintă mari variații de facies. În sectoarele marginale ale bazinului sînt și șisturi marno-argiloase bituminoase.

Figura 7. Structura geologică

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Concluzii

Zăcământul din Săcel-Săliște este un zăcământ ecranat, boltit, stratriform.

De asemenea este un zăcământ cantonat în Gresia de Borșa cu mari probleme în exploatare, fiind necesare procese de fisurare și acidizare destul de scumpe.

Pe durata exploatării acestui zăcământ (PVIII – 20 Săcel) de către PETROM a fost înregistrat un cumulativ al producţiei de 100 mii tone de ţiţei şi 37 mil. St.mc gaze naturale asociate, iar resursa cu care este creditat în prezent acest zăcământ este de 1268 mii tone ţiţei şi de 94 mil. St.mc gaze naturale asociate.

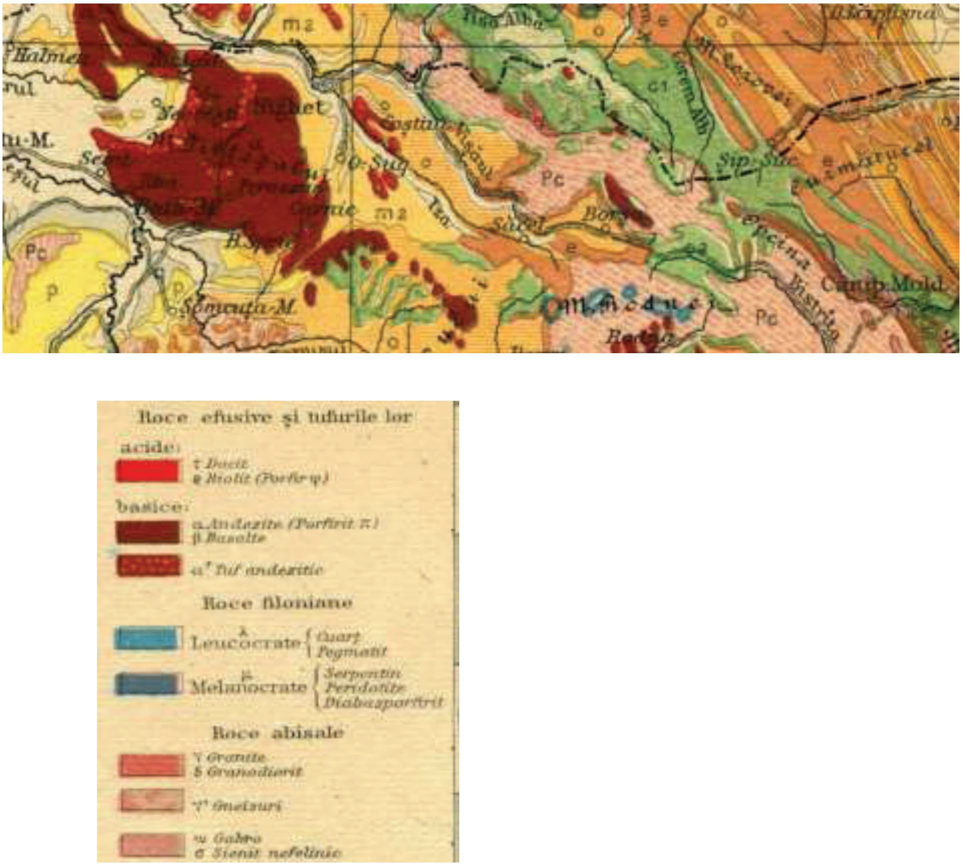

Figura 8. Geologia zăcământului Săcel

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Bibliografie

[1] ***Batistatu M. V***. (2000) – *Analiza cantitativă a bazinelor sedimentare.* Ed. UPG Ploiesti.

[2] ***Beca C., Prodan D. D.*** – *Geologia zăcămintelor de hidrocarburi* – Ed. D. P., București 1983.

[3]***Csaba Krézsek1***- *Petroleum Systems of Romania*-Search and Discovery Article #10349 (2011).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Importanţa minei Baia Sprie la constituirea şi dezvoltarea patrimoniului muzeal

Sorin PRISĂCARIU
Ioan Liviu BEREŞ
Alexandra SÎNGEORZAN

Muzeul Judeţean de Mineralogie „Victor Gorduza”
Baia Mare, B-dul Traian nr.8, Baia Mare,
E-mail: prisa.sorin@yahoo.com

Keywords: Baia Sprie Mine, museum, collection, heritage, minerals, paragenesis

Abstract

The County Museum of Mineralogy „Victor Gorduza” Baia Mare is a county cultural institution dedicated to capitalizing on the exceptional mineralogical heritage from the Baia Mare mining basin. Its collections of minerals, rocks, fossils and ores capture the evolution of the geological environment of the northwestern part of Romania, with an emphasis on Neogene volcanism. The mineral collection is the most consistent and valuable, containing for the most part the so-called "mine flowers" that come from the undergrounds of the numerous non-ferrous ore mines in the area.

The Baia Sprie Mine participates in this collection with 4305 mineralogical samples, representing 25% of the patrimony. But the museum and scientific importance is invaluable; 119 mineral species and 12 of their varieties identified in the veins of the deposit, 6 minerals described for the first time in the world that have their type locality at Baia Sprie, unique aspects worldwide of minerals and mineral associations (red barite, typical stibnite - barite paragenesis), 17 samples that are included in the treasure category of the national heritage, here are the arguments that make this deposit one of the most prolific and exceptional mineralogical areas not only nationally but also in Europe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Introducere

Lucrarea de față face parte dintr-o serie mai amplă, dedicată exploatărilor de substanțe minerale utile din așa numitul Bazin Minier al Băii Mari, prin care încercăm să facem cunoscut aportul celor 12 mari perimetre miniere, la patrimoniul nostru muzeal. După Herja (vezi Acta Musei Maramorosiensis XII/II, 2016), am considerat oportună analizarea contribuției Exploatării Miniere Baia Sprie, la patrimoniul muzeal.

Muzeul Judeţean de Mineralogie „Victor Gorduza" din Baia Mare este o instituţie de cultură, acreditată ca atare, constituită în condițiile legilor ce stau la baza întemeierii și funcționării acestor tipuri de entități. Muzeul este unul județean, se află în subordinea Consiliului Judeţean Maramureş și este destinat colecţionării, conservării, cercetării şi valorificării în scopul cunoaşterii, educării şi recreerii ale mărturiilor materiale generate de existenţa şi evoluţia cadrului geologic, şi în special mineralogic, al zonei de nord-vest a României. Instituţia a apărut în anul 1976 prin înfiinţarea Secţiei de Ştiinţele Naturii, în cadrul Muzeului Judeţean Maramureş, pentru ca, în anul 1992 să devină muzeu independent.

Trăsăturile definitorii ale patrimoniului muzeului suntreprezentate de faptul că bunurile culturale sunt de natură geologică și că provin exclusiv din zona de nord-vest al României, din zona geografică al lanţului vulcanic Oaş-Gutâi-Ţibleş și ale zonelor adiacente. Zestrea culturală este reprezentată de patru colecţii: minerale, fosile, minereuri şi roci. Fiind prin definiţie un muzeu de mineralogie, volumul primei categorii este şi cel mai mare, reprezentând 79,4% din totalul eşantioanelor, fiind așadar, cea mai consistentă şi, de departe, cea mai valoroasă. Ea este produsul activităţii vulcanice neogene şi provine din subteranele minelor, ce au funcţionat de-a lungul timpului în zonă. De altfel, termenul generic de „floare de mină", sub care sunt cunoscute exemplarele mineralogice cele mai spectaculoase, este specific zonei.

Activitatea vulcanică a fost generată de subducţia Plăcii Europene sub două microplăci continentale, Alcapa şi Tisza-Dacia

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

(Csontos, 1995; Seghedi *et al.*, 1998). În intervalul Sarmaţian-Ponţian (13,4 şi 7,0 Ma), adică în perioada de paroxism al manifestărilor vulcanice, derulată între coordonatele uneia de tip „arc” (Kovacs & Fülöp, 2003), pe lângă produsele tipice unui magmatism intermediar, a avut loc mobilizarea unor serii de soluții hidrotermale de tip „low-sulphidation” ce au generat numeroase corpuri (în general filoane) cu un caracter compozițional polimetalic (Pb, Zn, Cu) și auro-argentifere (Pécskay *et al.*, 1995).

Zăcământul Baia Sprie, din punct de vedere metalogenetic, face parte din câmpul Herja – Băiuţ. Se caracterizează prin prezența unei structuri mineralizate dominante (filonul Principal) cu extinderi apreciabile pe direcție de 6 km și pe înălțime de peste 800 de metri. Grosimea sa este variabilă, de la câțiva centimetri până la 30 de metri. Aceste caracteristici dimensionale îl fac unul din cele mai mari filoane la nivel european. Dar renumele internațional l-a câștigat mai ales datorită diversității și spectaculozității unor minerale și asociații minerale. De exemplu, nu mai puțin de 131 de minerale au fost descrise aici (https://www.mindat.org/loc-2593.html și Arhiva I.P.E.G. Maramureș), dintre care unele în premieră mondială, iar florile de mină de la Baia Sprie reprezintă eșantioane râvnite de orice colecționar. Diversitatea deosebită este rodul unor condiții specifice, caracteristice zonei: mai multe generații de soluții hidrotermale, unele cu compoziții chimice foarte diferite, ilustrate de zonalitatea pronunțată a mineralizației (de la partea superioară spre cea inferioară, auro-argentiferă, plumbo-zinciferă și cupriferă), domeniu mai larg de evoluție a temperaturii soluțiilor (de la mezotermal spre epitermal, cu accent pe acesta din urmă) și, nu în ultimul rând, o tectonică prietenoasă circulației soluțiilor.

Spațial, zăcământul Baia Sprie (cunoscut și sub vechea denumire maghiară, Felsöbanya) se află la 15 km est de municipiul Baia Mare, dezvoltâdu-se din Dealul Minei (Mons Medius), spre răsărit, urmând în linii generale, direcția văii Săsarului.

Prezenta analiză este valabilă, sub aspectul datelor prelucrate, pentru situaţia patrimonială la 01.09.2020.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Metodologie

Evaluarea și cuantificarea contribuției Minei Baia Sprie la patrimoniul cultural al muzeului s-a făcut utilizând evaluări cantitative şi calitative.

Analizele cantitative au avut la bază metodele statististicii matematice de prelucrare a datelor, provenite din mai multe surse:

- registrul de inventar al colecției de minerale.; aflat în arhiva instituției, datorită rubricaturii sale specifice, obligatorie prin normele muzeologice în vigoare, au oferit informații referitoare la denumirea eșantionului, asocierea minerală, dimensiuni, proveniență, etc.;

- fișe analitice de evidență pentru bunurile culturale mobile.

Transpunerea acestor documente primare, în format electronic, utilizându-se softurile DOCPAT 2012 şi LibreOffice 5.0, au oferit, pe de o parte, filtrul necesar separării eșantioanelor provenite de la Mina Baia Sprie, iar pe de alta, ierarhizarea în funcție de compoziția mineralogică. Privitor la ultimul aspect, subliniem că, asocierea minerală este consemnată ca o enumerare a speciilor minerale, în ordinea descrescătoare a frecvenţelor lor, în componența eşantionului.

Analizele calitative au avut la bază procedurile de încadrare ale bunurilor muzeale în patrimoniul naţional, respectând „Normele de clasare a bunurilor culturale mobile”. Aceasta presupune o ierarhizare după o valoare cuantificabilă, numită punctaj, efectuată de specialiștii și experții autorizați. Se ajunge astfel la o valoare matematică a fiecărui eşantion, care îl face sau nu de a fi de o excepțională importanță ştiinţifică şi/sau estetică, la nivel internațional (categoria juridică ”tezaur”) sau naţional (categoria juridică ”fond”)

Rezultate

Ierarhizarea colecţiei de minerale a Muzeului, în funcţie de importanţa cantitativă, situează Mina Baia Sprie pe locul doi ca număr de eşantioane, după Cavnic (fig. 1). Procentual, ponderea Băii Sprii este de 25%, cu alte cuvinte, un sfert din zestrea mineralogică a instituţiei provine de la această mină.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

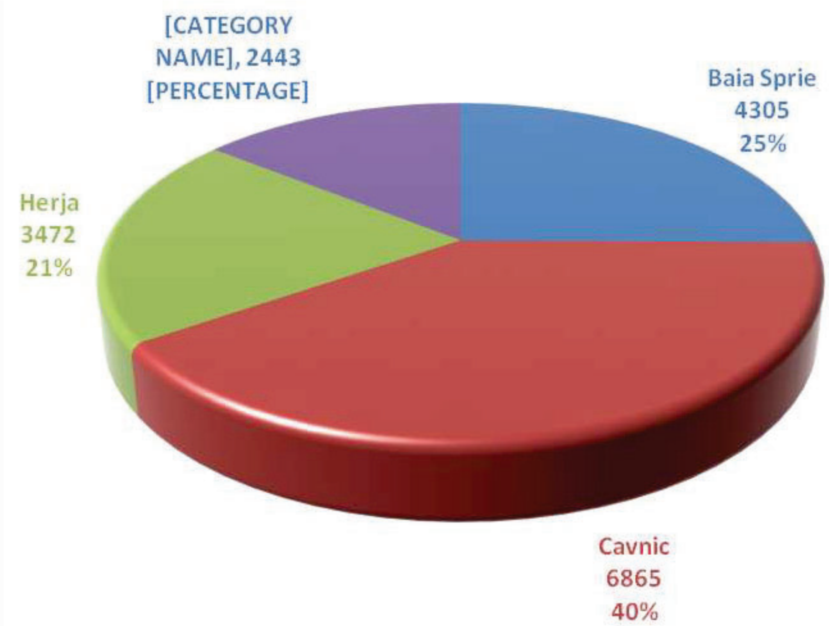

Fig. 1. Eșantioanele colecției de minerale în funcție de proveniența lor la 01.09.2020

Analiza pe tipuri mineralogice arată importanța unor grupe de minerale, cum ar fi de exemplu, cuarțul, baritina și stibina, care au o reprezentare consistentă în ponderea patrimoniului mineralogic, adică 3229 de eșantioane din totalul de 4305 (Fig. 2). Trebuie subliniat din nou că gruparea s-a făcut în funcţie de mineralul dominant; valoarea numerică se referă la eşantioanele în care acel mineral este majoritar în masa piesei. Acest fapt nu înseamnă că mineralul nominalizat nu poate fi întâlnit şi în alte eşantioane, în asociere cu alte minerale fiind însă, în acest caz, în poziție subordonată. De exemplu, avem un singur eșantion în care klebelsbergitul apare în poziție dominantă, dar avem multe altele în care el apare subordonat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

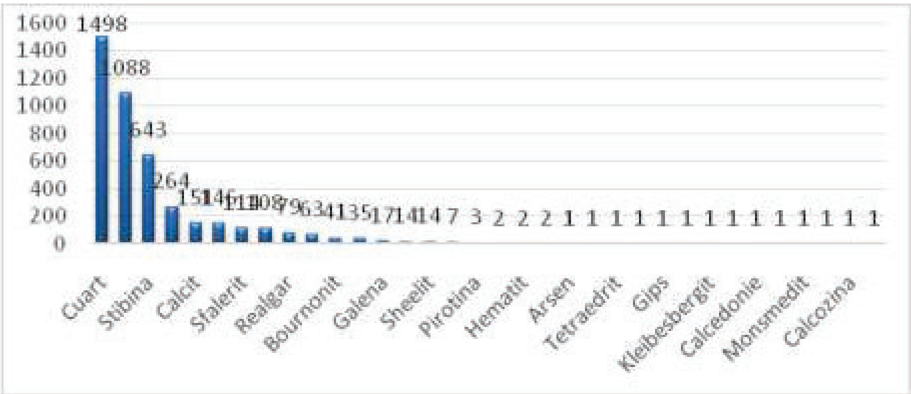

Fig. 2. Graficul cu numărul eşantioanelor mineralogice (mineral dominant) provenite de la Mina Baia Sprie la 01.09.2020

Dacă ne referim la varietatea mineralogică, putem spune, fără a greși, că Mina Baia Sprie este în sine un „muzeu”: 119 minerale și 12 varietăți ale acestora au fost identificate și descrise în cadrul acestui zăcământ (Fig. 3). Douăzeci şi nouă dintre aceste minerale se regăsesc într-o multitudine de eşantioane de o valoare excepţională şi deosebită pentru patrimoniul nostru muzeal. Și nu în ultimul rînd, trebuiesc amintite cele șase minerale descoperite și descrise în premieră mondială aici. Ele sunt recunoscute ca atare de către I.M.A. (International Mineralogical Association), forul avizat pentru omologarea mineralelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Elemente	Sulfuri	Sulfosaruri	Oxizi-hidroxizi	Halogenuri	Carbonati	Sulfati	Wolframati	Fosfati arseniaţi	Silicati
Argint	Acantit	Aikinit	Bindheimit	♥Fluorina	Ankerit	Alunit	Ferberit	Conicalcit	Adular
♥Arsen	Alabandină	**♥Andorit**	Cervantit		Azurit	Anglezit	Hubnerit	Diadochit	Calcedonie
Aur	Argentit	♥Berthierit	Goethit		♥♥Calcit	Argentojarozit	♥♥Sheelit	Kolbeckit	Caolinit
Mercur	♥♥Arsenopirită	Boulangerit	Hematit		Cerusit	♥♥Baritina	♥♥Wolframit	Pitticit	Clorit
Seleniu	♥Auripigment	♥♥Burnonit	Limonit		Dolomit	Calcantit		Symplesit	♥♥Cuart
Staniu	Bismutină	♥Calcostibit	Magnetit		Malachit	Coquandit		Vivianit	Epidot
Sulf	♥♥Blenda	Cosalit	Oligist		Manganocalcit	**Dietrichit**			FeldspatK
	♥♥Bornit	Diaforit	Piroluzit		Rodocrozit	**Felsobanyit**			Ilit
	♥♥Calcopirita	Fizelyit	Pyrostibit		♥♥Siderit	♥♥Gips			Laumontit
	Calcozină	Freibergite	Senarmonit			**♥♥Klebelsbergit**			Muscovit
	Cinabru	Freieslebenit	Stibiconit			Kyrgystanit			Opal
	Covelină	Geocronit	Valentinit			Melanterit			Cuarţ lăptos
	Cubanit	Germanit				***Monsmedit***			Cristal de stâncă
	Digenit	Gustavit				Rozenit			Sericit
	♥♥Galena	Jordait				**Symizit**			Stilbit
	♥♥Marcasita	Lillianit				Voltait			
	Melnicovit	Heyrovskyte							
	Metacinabarit	♥♥Jamesonit							
	Metastibină	Krupkait							
	Molibdenit	Meneghinit							
	Pararealgar	Miargirit							
	♥Pirita	Pirargirit							
	♥♥Pirotina	Pirostilpnit							
	♥♥Realgar	♥♥Plumozit							
	♥♥Stibina	Polibazit							
	Volzit	Proustit							
	Wurtzit	Seligmanit							
		♥♥Semseyit							
		Stefanit							
		Tennantit							
		♥♥Tetraedrit							
		Tetraedrit Ag							
		Zinkenit							
		Xantoconit							
7=♥1+6	**27=♥♥9+♥2+16**	**34=♥♥5+♥3+26**	**12=12**	**1=♥1**	**9=♥♥2+7**	**16=♥♥3+13**	**4=♥♥2+2**	**6=6**	**15=♥♥1+14**

♥♥ Minerale de o valoare excepţională prezente în colecţiile muzeului.
♥ Minerale de o valoare deosebită prezente în colecţiile muzeului.
Andorit - minerale descrise pentru prima oară în lume la Baia Sprie
Monsmedit- mineral cu statut incert

Fig. 3. Minerale descrise la Mina Baia Sprie cu marcarea celor ce au o valoare patrimonială pentru Muzeu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Alături de premierele amintite, sunt o serie de atribute specifice, ce fac eșantioanele noastre cel puțin interesante din punct de vedere estetic și/sau științific:

- dimensiunile de excepție ale unor indivizi cristalini sau ale concreșterilor alcătuite din același mineral. Sunt de notorietate stibina, baritina, wolframitul, sheelitul, bournonitul sau cuarțul de Baia Sprie;
- culori ale mineralelor rar întâlnite. Baritina de culoare roșu-intens este caracteristică zăcământului fiind unul din puținele locuri din lume în care a apărut;
- aspectul deosebit ale agregatelor monominerale. Cuarțul, iarăși stibina sau baritina, au apărut, nu de puține ori, sub forme surprinzătoare, de un estetism incontestabil;
- parageneze excepționale de două sau mai multe minerale. Amintim asocierea unică în lume de stibină și baritină, în care, transversal pe cristalele aciculare de stibină s-au inserat tabule fine de baritină albă. Mai amintim aici și asocierea stibinei și cuarțului cu realgarul, al wolframitului cu calcopirita, al cuarțului cu diferite sulfuri, etc.

Pentru a evidenția încă odată, dacă mai era nevoie, valoarea eșantionelor mineralogice menționăm că din cele 88 de piese din colecțiile noastre aflate în tezaurul național, 17 dintre ele, provenind de la Mina Baia Sprie, au caracterul de excepționalitate la nivel mondial necesar accederii în această categorie juridică. Așadar, zestrea mineralogică națională ar fie evident mai săracă și mai puțin spectaculoasă, fără exemplarele mineralogice de la această mină generoasă, etalon a exploatărilor de minereuri neferoase.

Concluzii

Mina Baia Sprie a fost una din cele mai generoase surse ale bazinului minier Baia Mare sub aspectul aportului la patrimoniul Muzeului de Mineralogie „Victor Gorduza” Cu un număr de 4305 eşantioane, reprezentând 25% din numărul total de eşantioane ale colecţiei de minerale, ea se situează pe al doilea loc, fiind devansată doar de Mina Cavnic. Valoarea ştiinţifică şi estetică ale unor minerale şi ale unor parageneze, unele dintre ele întâlnite doar în acest

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

zăcământ sunt fără îndoială inestimabile, calificându-le pentru încadrarea în categoriile juridice fond şi tezaur ale patrimoniului cultural naţional mobil.Fără aportul Minei Baia Sprie instituţia muzeală ar fi fost mai puţin spectaculoasă şi atractivă.

Bibliografie

1. ***CSONTOS, L., 1995****, Tertiary tectonic evolution of Intra – Carpathian area: a review,* Acta Vulcanologica, 7(2), p.15.

2***. GUVERNUL ROMÂNIEI****, 2008, Hotărârea de Guvern nr. 886/2008 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile*, Monitorul Oficial, Partea I, nr 647, p. 2-5

3. ***KOVACS, M., FŰLŐP, A****. 2003, Neogene volcanism in Gutâi Mts. (eastern Carpathians): a review*, Studia Universitaris Babeş-Bolay, Geologia, XLVIII, p. 3-8.4. mindat.org Baia Sprie Mine (Felsöbánya Mine), Baia Sprie, Maramureş, Romania [Online] (Update November 1, 2020). Disponibil pe: https://www.mindat.org/loc-2593.html [accesat 1 noiembrie 2020]

5. ***SEGHEDI, I., BALINTONI, I., SZAKACS, A****., 1998, Interplay of tectonics and neogene post-collisional magmatism in the intracarpathian region,* Lithos 45, p.483-497.

6. ***MARIAȘ, F.,*** *2005, Metalogeneza Districtului Minier Baia Mare. Model bazat pe sistemul hidrotermal Cavnic (Maramureș). Evaluări comparative cu alte sisteme epitermale din lume*, Editura Cornelius, 2005, p. 375-384.

7. ***EDELSTEIN, O., GABOR, M., CIUCAN, M****., Date sintetice asupra perimetrelor miniere din zonele Baia Mare și Baia Borșa. Perimetrul Baia Sprie,* Arhiva I.P.E.G. Maramureș, 1992.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„Cade[-]*să a ști, cum au umblat vremile în anul 1805”*

Ștefan ANDREICA
Vișeu de Sus

În anul 1789, personalul bisericii parohiale românești (actuala *Biserică Bătrână*, cu hramul *Buna Vestire*) din localitatea Vișeu de Sus, Maramureș a înființat registrul de stare civilă, numit *Matricula Botediatiloru, Cununatilor si Mortiloru dela anulu 1789 pana la anulu 1821*.

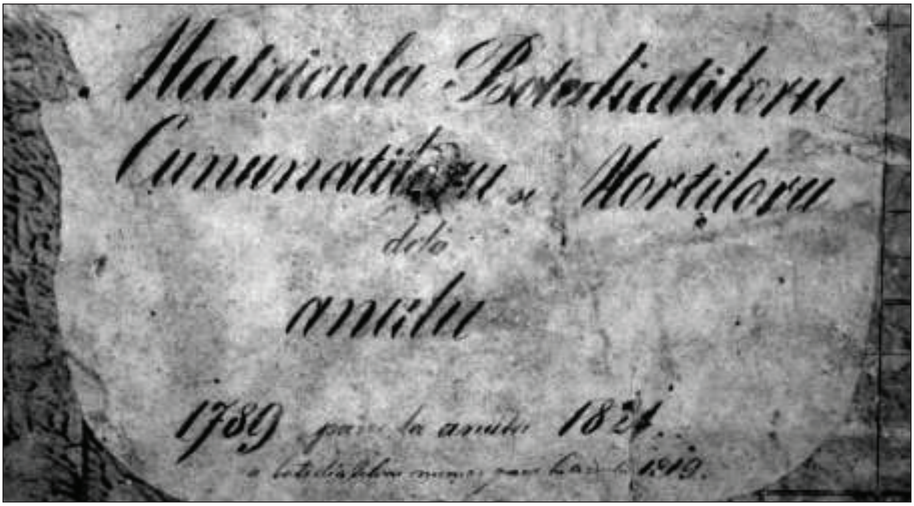

Matricula Botediatiloru, Cununatilor si Mortiloru dela anulu 1789 pana la anulu 1821

Pe lângă informațiile obișnuite, care au determinat întocmirea lui, în paginile acestuia se întâlnesc unele aspecte legate de numărul populației din sat, cununarea creștinilor după obiceiul Bisericii Răsăritului (în anul 1816, după mai bine de o sută de ani de la trecerea la Biserica Apuseană), meteorologie etc.

O asemenea însemnare, interesantă și nepublicată până acum, despre vremea capricioasă a anului 1805, o aflăm la pagina 18 a registrului:

„Cade[-]*să a ști, cum au umblat vremile în anul 1805*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tomna au căzut omăt pela lăsare de dulce de Postul Naşteri Domnului Hristos, şi în doo săptămăni au ţinut iarna foarte tare, apoi într[-]*a treia săptămănă au început a plua, şi în toată iarna au fost mai mult ploae, şi n*[-]*au fost drum de sanie, pănă la lăsare de carine, apoi atunce au ţinut foarte mare frig, dară în toate lunile erni, au fost ploae căte doo săptămini.*

Primăvara au fost rea pluocioasă, plugurile n[-]*au eşit pănă în săptămăna Paştilor, în toate lunile primăveri au pluat căte în doo săptămăni.*

Vara au fost mai mult ploae, numai în luna lu iulie pe la zioa Sfintului Ilie în doo săptămăni au fost bună vreme, apoi au pluat în şesă săptămăni, după aceia au mai fost bună vreme doo săptămăni, apoi au început a ploua şi au pluat peste toate lunile cele de tomnă, şi au fost apa mare toată primăvara, puhoae toată tomna, în luna lu săptembrie au nins, apoi au dat ploae, pănă la Simedru au căzut omăt în cinci rănduri, pela Simedru mai nainte sau hrănit oile şi toate dobitocele cu făn.

Holdele au rămas supt omăt, într[-]*aceia vară au fost grăunţele, feldera de malai 4 ~~florini~~ zloţ, grăul cel de frunte 5 florini. Oameni n*[-]*au."*

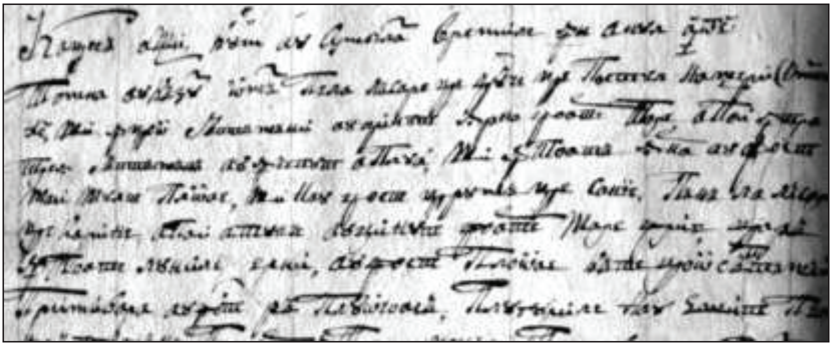

Facsimil – ***Matricula****..., Însemnare despre vremea anului 1805, pag.18*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Evaluarea stării de conservare a coleopterelor, ortopterelor și odonatelor de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Dr. Claudiu IUȘAN [326]
Parcul Național Munții Rodnei

Keywords: coleoptere, ortoptere, odonate

Abstract

During 2016-2020, a monitoring and evaluation campaign was carried out for the conservation status of 7 species of beetles (*Carabus hampei, Carabus variolosus, Carabus zawadzkii, Lucanus cervus, Cucujus cinnaberinus, Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina*), a species of cricket (*Pholidoptera transsylvanica*) and 2 species of dragonflies (*Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*) of community interest (Annex II of the Habitats Directive 92/43/EEC) from the Natura 2000 site Rodna Mountains (National Park, Biosphere Reserve).

There were used 13 monitoring methods for the 10 invertebrate species. A percentage of 50% of the evaluated species have a favorable conservation status (*Carabus variolosus, Cucujus cinnaberinus, Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina, Pholidoptera transsylvanica*) and the rest of 50% species have an unfavorable conservation status (*Carabus hampei, Carabus zawadzkii, Lucanus cervus, Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*).

Descrierea zonei studiate

Studiul presupune o evaluare a stării de conservare a coleopterelor (gândaci, croitori), ortopterelor (cosași, lăcuste) și odonatelor (libelule) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000 ROSCI0125) ca urmare a observațiilor derulate în perioada 2016-2020 (fig. 1).

[326] Administrația Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei), Str. Principală, Nr. 1445, Loc. Rodna, Jud. Bistrița-Năsăud, iusan2000@googlemail.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

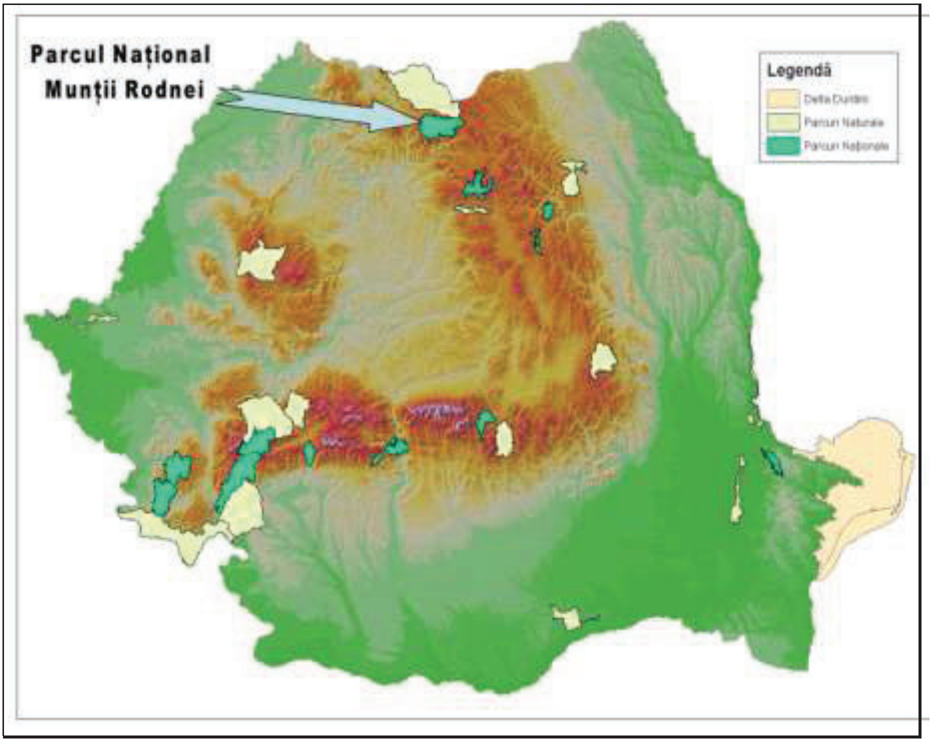

Fig. 1 Localizarea zonei de cercetare – Parcul Național Munții Rodnei

Zona de studiu este reprezentată de Parcul Național Munții Rodnei și sit Natura 2000, al doilea parc național din țară, având o suprafață de 47.152 ha. Importanța acestei arii protejate se datorează atât geologiei și geomorfologiei munților, cât și prezenței a numeroase specii de faună și floră, endemite și relicte glaciare (Iușan, 2011, www.parcrodna.ro).

Parcul Național Munții Rodnei face parte din categoria parcurilor naţionale, care au ca scop „protecţia şi conservarea unor eşantioane reprezentative pentru spaţiul biogeografic naţional, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic sau de altă natură, oferind posibilitatea vizitării în scopuri ştiinţifice, educative, recreative şi turistice" (Legea 49/2011).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Materiale și metode de studiu

Numărul mare de specii și variabilitatea ciclului evolutiv determină ca monitorizarea speciilor comunitare de coleoptere, ortoptere și odonate, să fie un proces complex, care implică cunoaşterea habitatelor/microhabitatelor preferate, a sezonului în care sunt active, a activităţii diurne/nocturne.

Monitorizarea stării de conservare a speciilor comunitare de coleoptere, ortoptere și odonate se face conform listelor din Anexele Directivei Habitate, care se regăsesc în Anexele O.U.G. nr. 57/2007 aprobată prin Legea nr. 49/2011 şi în lista de referinţă din Anexa IV a O.M. nr. 2387/2011, care modifică O.M. nr. 1964/2007.

Evaluarea parametrilor stării de conservare pentru cele 10 de specii de interes comunitar de coleoptere, ortoptere și odonate din situl Natura 2000 Munții Rodnei s-a făcut prin folosirea următoarelor aprecieri: favorabil, neadecvat, nefavorabil şi necunoscut.

Speciile de coleoptere, ortoptere și odonate ce au fost monitorizate în perioada 2016-2020 pe teritoriul sitului Natura 2000 Munții Rodnei, sunt prezentate în tabelul 1. Speciile monitorizate au fost identificate în zona studiată prin cercetări anterioare (Fuss, 1857, 1871, 1973; Frivaldszky, 1871; Bielz, 1887; Seidlitz, 1891; Fleck, 1905; Holdhaus&Deubel, 1910; Petri, 1912, 1925; Csiki, 1946, 1951; Panin, 1955; Hurka, 1975; Teodoreanu, 1983; Solomon&Varvara, 1983; Lie, 1992; Szél et al., 1995, 2007; Procheş, 1998; Serafim, 1997, 2004; Stan, 2002; Bodola&Takacs, 2002; Nitzu et al., 2008a, 2008b; Merkl et al., 2011; Barloy&Prunar, 2011, 2012; Iușan, 2013a, 2013b; Iușan&Câmpan, 2013; Maican, 2007, 2010; Maican&Serafim, 2011, 2004; Merkl, 2008).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tabel 1. Lista speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Nr.	Specii de interes comunitar	Denumire vernaculară
Specii de coleoptere		
1	*Carabus hampei*	Carab
2	*Carabus variolosus*	Carab
3	*Carabus zawadzkii*	Carab
4	*Lucanus cervus*	Rădașca
5	*Cucujus cinnaberinus*	Gândacul roșu de scoarță
6	*Pseudogaurotina excellens*	Croitorul caprifoiului
7	*Rosalia alpina*	Croitorul fagului
Specii de ortoptere (cosași, lăcuste)		
8	*Pholidoptera transsylvanica*	Cosașul transilvănean
Specii de odonate (libelule)		
9	*Cordulegaster heros*	Libelula calul dracului
10	*Leucorrhinia pectoralis*	Libelula ”Față albă cu pete galbene”

Metodele de monitorizare utilizate sunt următoarele:

1) Pentru larve de odonate (*Leucorrhinia pectoralis*) - **colectarea cu fileul limnologic** este cea mai folosită metodă de colectare a larvelor de libelule care trăiesc pe plantele vasculare submerse sau în detritusul de pe fundul apei. Se folosește un fileu cu o bază dreaptă sau cu un cadru triunghiular și cu o plasă cu ochiuri de 1x1 mm. Principiul metodei este asemănător cu cel al colectărilor cu fileul entomologic: cu ajutorul fileului se mătură vegetația de la mal sau se trage pe fundul apei de un număr dat de ori pe o anumită distanță. Metoda este cea mai potrivită pentru apele lin-curgătoare sau stătătoare. Pentru fiecare probă se mătură vegetația cu un număr constant de mișcări egale, pe aceeași distanță pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

toate probele. Fiecare probă poate fi transferată într-un recipient de colectare și analizată ulterior.

2) Pentru larve de odonate (*Leucorrhinia pectoralis*) - **prelevarea de probe de vegetație acvatică** din masa apei într-un recipient adecvat și transportul acesteia în laborator pentru examinarea faunei de nevertebrate. Se recomandă prelevarea vegetației de pe malurile apelor pentru ca procedura să dureze cât mai puțin și astfel să se împiedice evadarea eventualelor larve căutate. Când se aduce vegetația la locul de sortare, este recomandat să se lase peste noapte într-un recipient (găleată) plin cu apă, acoperit de un capac, iar apoi trierea să se realizeze într-o tavă deschisă la culoare. Metoda se aplică destul de rar, are valoare calitativă doar pentru confirmarea prezenței/absenței unei specii într-un habitat și creșterea numărului de indivizi colectați / numărați prin alte metode (Dijkstra, 2006).
3) Pentru larve de odonate (*Cordulegaster heros*) - **colectarea cu fileul limnologic prin deranjarea substratului** (Kick-sampling) este o metodă pentru obținerea de probe calitative în ape repezi, puțin adânci și cu substrat de pietriș/nisip. Dacă efortul de colectare este menținut constant se pot face estimări relative de abundență sau comparații între monitorizări. Se poziționează fileul limnologic pe substrat, iar substratul aflat în amonte, înaintea cadrului fileului, este răscolit. Larvele de odonate deranjate din substrat vor fi duse de curentul apei în plasa fileului. Probele astfel prelevate vor fi transferate de fiecare dată în recipiente de colectare.
4) Pentru ortoptere (*Pholidoptera transsylvanica*) - **cosirea vegetaţiei cu fileul entomologic**, de-a lungul unui transect prestabilit în habitatul specific speciei, pe o lungime de aproximativ 100 m lungime şi lăţime de circa 1-1,5 m. După fiecare minut de colectare, conținutul fileului va fi examinat vizual pentru verificarea existenței indivizilor din speciile vizate. Monitorizarea se face pe parcursul a 1-5 transecte, în funcție de suprafața habitatului; pentru habitate cu suprafaţă mică, transectele vor fi mai scurte. Timpul minim acordat unui transect

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

este de 5-10 min. Avantajul acestei metode constă în faptul că pot fi identificate și eventualele larve capturate (acolo unde caracteristicile morfologice ne permit). De asemenea, este o metodă rapidă și cu rezultate imediate (Hill et al., 2005).

5) Pentru odonate, ortoptere, coleoptere (*Coenagrion hylas, Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis, Pholidoptera transsylvanica, Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina, Lucanus cervus*) - **transectul vizual diurn** - principiul metodei este de a merge de-a lungul unui transect pe marginea apei pe o distanță fixă. Această metodă poate permite observatorilor care merg pe un transect definit să obțină rezultate comparabile. De reținut este faptul că doar masculii maturi sexual pot fi întâlniți zburând predominant deasupra luciului apei. Masculii tineri și femelele nu zboară în aceleași locuri (McGavin, 2001). Pe vreme frumoasă, numărarea masculilor adulți care zboară deasupra apei reprezintă cea mai bună metodă de numărare a adulților unei populații de libelule (Corbet&Brooks, 2008). Când se aplică această metodă, mai întâi se vor stabili cu ajutorul unor hărți detaliate niște trasee pe malul apei, în care se pot efectua transecte. Aceste trasee vor fi împărțite în secțiuni. Numărătorile se vor efectua la intervale regulate și aproximativ la aceeași oră pe o vreme cât mai bună. Cele mai multe libelule se pot observa în jurul prânzului, în zile cu soare, temperatură ridicată și fără vânt (Corbet & Brooks, 2008).

6) Pentru odonate, ortoptere (*Pholidoptera transsylvanica,Lucanus cervus*) - **transectul vizual nocturn** - presupune identificarea vizuală a ortopterelor cu activitate intensă pe timpul serii sau a noptii, de-a lungul unui transect cu lungimea de 100 m și lățimea de 2 m. În funcție de suprafața habitatului, monitorizarea se face pe parcursul a 1-5 transecte; transectele pot fi mai scurte în habitate cu suprafaţă mică. Numărul de indivizi observați va putea fi extrapolat pe o anumită distanță/suprafață, din media măsurătorilor transectelor efectuate (nr. de indivizi/metru liniar/mp). Această metodă se adresează speciei *Lucanus cervus* întrucât masculii au zbor crepuscular. Deplasarea se face pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

drumuri forestiere fără coronament compact sau în lungul lizierei, aproximativ între orele 20:00-22:00 în seri călduroase şi uscate. Se observă în special masculii în zbor, dar şi exemplarele aflate la sol sau pe vegetaţie. Transectele efectuate au o lungime de 500 m și o lățime de 20 m, iar între capetele a două transecte vecine trebuie să existe o distanță de 25 m.

7) Pentru ortoptere (*Pholidoptera transsylvanica*) - **transectul auditiv diurn** - presupune identificarea auditivă sau cu ajutorul unui batdetector și colectarea masculilor ortopterelor cu activitate intensă pe timpul zilei, de-a lungul unui transect cu lungimea de 100 m și lățimea de 5-10 m. În funcție de suprafața habitatului, monitorizarea se face pe parcursul a 1-5 transecte; transectele pot fi mai scurte în habitate cu suprafaţă mică. Metoda poate fi aplicată și pe o anumită perioadă de timp (circa 10-20 minute) în cazul în care habitatul în care trăiește specia este situat într-o zonă accidentată, este fragmentat sau suprafața monitorizată este foarte mică. Este o metodă relativ rapidă, cu rezultate imediate și care permite monitorizarea mai multor specii în același timp. Echipament necesar: batdetector; reportofon digital și microfon extern unidirecțional; dispozitiv de poziționare geografică (GPS); fișă de teren; fileu entomologic; aparat foto. Metodologia transectelor auditive se concentrează asupra identificării masculilor de ortoptere care stridulează. *Ensiferele* sunt mai active spre seară, iar *Caeliferele* stridulează la amiază și dupăamiază. Pentru înregistrarea acustică se vor folosi un reportofon digital și un microfon extern, de tip „long gun", omnidirecțional. Frecvența stridulației la ortoptere se încadrează în domeniul ultrasunetelor, iar pentru detectarea acestora se poate folosi un batdetector. Această metodă se poate aplica atât pe o distanță prestabilită cât și pe o perioadă fixă de timp. Analiza stridulaţiei presupune descrierea oscilogramei şi a spectrogramei sunetului emis (Ragge et al., 1998, Heller, 1988, Bellmann&Luquet, 2009).

8) Pentru ortoptere (*Pholidoptera transsylvanica, (Isophya sp.*) - **transectul auditiv nocturn** - presupune identificarea auditivă sau

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cu ajutorul unui batdetector și colectarea masculilor ortopterelor cu activitate intensă seara și în prima parte a nopții, de-a lungul unui transect cu lungimea de 100 m și lățimea de 1-5 m. În funcție de suprafața habitatului, monitorizarea se face pe parcursul a 1-3 transecte, acestea fiind mai scurte în habitate cu suprafaţă mică. Timpul minim acordat unui transect este de 15-30 minute (Gardiner et al., 2005).

9) Pentru odonate (*Coenagrion hylas, Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*) - **numărarea exuviilor** - adulții de libelulă ies din exuvia ultimului stadiu larvar printr-o crăpătură longitudinală, apărută dorsal în zona toracelui. Exuviile rămân fixate pe plante sau obiecte ieșite din apă și pot fi ulterior colectate relativ ușor (Cîrdei&Bulimar, 1965). Askew (2004) dă câteva detalii despre modul în care larvele în ultimul stadiu larvar se prind pentru emergența adultului. Astfel, toate *Zygopterele* sunt fixate de suporturi (tulpini de plante, trunchiuri de copac etc.) aflate în poziție cât mai verticală cu capul înainte. Libelulele din familiile *Libellulidae* se urcă pe vegetație, majoritatea speciilor din familia *Gomphidae* se prind de suporturi orizontale și au doar capul puțin ridicat în general la distanță foarte mică de apă sau chiar doar parțial în afara acesteia, iar cele din familia *Cordulegastridae* se prind pe suporturi înclinate și atârnă cu capul ridicat și abdomenul în jos. Teoretic dacă sunt numărate și identificate toate exuviile de pe un curs de apă se poate stabili numărul total de adulți ieșiți de pe acel curs de apă (sau din acea apă stătătoare) într-un an. Metoda se bazează pe numărarea și colectarea fiecărei exuvii întâlnite pe malurile apei pe o distanță fixă (Giugliano, 2012). Se recomandă ca aceste numărători să se realizeze în fiecare săptămână (ideal zilnic sau odată la 2 zile) pentru a putea surprinde cât mai mulți indivizi.

10) Pentru coleoptere (*Cucujus cinnaberinus, Rosalia alpina*) - **prospectarea microhabitatelor cu lemn mort** - se deplasează pe o durată de timp determinată în habitate terestre, depistând arbori morţi, debilitați, pe picior dar scorburoşi sau cu lemnul în descompunere, lemn ars, arbori căzuţi, cioate etc. pentru a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

observa specii saproxilice de coleoptere și urme ale activităţii acestora, precum și specii care se ascund în astfel de microhabitate. Se va înlătura mecanic scoarţa şi lemnul putred de pe arbori, pe o suprafaţă de cca 100 cm^2, evitând distrugerea completă a microhabitatelor. Observaţiile se vor face pe o suprafaţă de cca. 1 ha (de exemplu pe o lungime de 500 m și o lățime de 20 m). Se va nota numărul de arbori ce corespund caracteristicilor menţionate, coordonatele lor geografice şi numărul de indivizi pe un arbore.

11) Pentru coleoptere (*Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina*) - **prospectarea plantelor gazdă şi a bazidiocarpilor** - se adresează speciilor care nu se deplasează aproape deloc de pe plantele gazdă, arborii locuiţi sau de pe ciuperci. Observaţiile se fac pe o suprafaţă de cca. 1 ha (de exemplu pe o lungime de 500 m și o lățime de 20 m). In interiorul suprafeţei se vor căuta activ plantele gazdă şi microhabitatele caracteristice conform datelor prezentate la biologia fiecărei specii. Se va nota numărul de arbori sau pâlcuri de plante gazdă și ciuperci, coordonatele lor geografice şi numărul de indivizi de coleoptere.

12) Pentru odonate (*Coenagrion hylas, Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*) - **numărători cronometrate** - în cazul în care terenul pe care trebuie desfăşurată monitorizarea este accidentat şi greu de parcurs pe jos sau cuprinde o suprafaţă mică (ex. o baltă de de dimensiuni mici) şi nu permite efectuarea unui transect. Metoda presupune numărarea tuturor adulţilor întâlniţi într-o perioadă de timp fixată, rămânând în acelaşi loc. Unele bălţi sunt atât de restrânse încât permit supravegherea întregii suprafeţe dintr-un singur loc. Alte zone mai întinse necesită mai multe puncte de supraveghere dispuse la distanțe egale. Distanţa între punctele de supraveghere trebuie să fie îndeajuns de mare astfel încât să nu existe riscul numărării unui adult de două ori. Locurile de supraveghere trebui alese cu grijă şi în funcţie de speciile monitorizate, iar perioada de timp necesară pentru o numărătoare trebuie să fie standardizată tot în funcţie de specie. În general durata numărătorii este relativ scurtă pentru a nu număra aceiaşi

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

indivizi (20-30 min). În fişa de teren trebuie notate condiţiile meteo (temperatură, umiditate, dacă este soare, vânt etc.). În cazul monitorizării unui râu, pentru care vrem un estimat al populaţiei, se pot număra toţi indivizii care zboară în amonte care se adună cu numărul celor din aval - vom avea numărul maxim de indivizi. Pentru numărul minim se va scadea din numărul indivizilor care zboară în amonte pe cei care zboară în aval (sau invers astfel încât să avem un rezultat pozitiv). În cazul speciilor de munte de pe pâraie sau râuri mici de munte, numărătoarea se face în puncte fixe ideal prin colectarea și marcarea exemplarelor din specia *Cordulegaster heros* (determinarea certă a speciei se poate face doar având exemplarul în mână).

13) Pentru coleoptere (*Carabus hampei, Carabus variolosus, Carabus zawadzkii*) - **monitorizarea cu ajutorul capcanelor Barber** – se montează capcane Barber în zonele favorabile, iar acestea vor fi lăsate în teren 1-2 nopţi. Capcanele se îngroapă astfel încât între buza de sus a capcanei și nivelul terenului să nu existe diferenţe de nivel, iar între capcană și capacul acesteia să existe un spaţiu de 3 cm. La fundul capcanei se introduc resturi vegetale (frunze, crenguţe) pentru a oferi adăpost specimenelor capturate. Trebuie să existe o distanţă de 8-9 cm între resturile vegetale şi gura capcanei pentru a evita evadarea exemplarelor capturate. După numărare şi identificare, exemplarele vor fi eliberate.

S-au evaluat următoarele aspecte pentru fiecare specie în parte: habitat, populaţie (mărimea populaţiei, metoda utilizată şi tendinţa pe termen scurt a mărimii populaţiei), perspective viitoare, evaluare generală a stării de conservare, tendinţa generală a stării de conservare, amenințări, presiuni.

Rezultate și discuții

În perioada 2016-2020 s-au monitorizat 11 specii de interes comunitar (7 specii de coleoptere, 1 specie de ortopter, 3 specii de odonate) din situl Natura 2000 Munții Rodnei pe baza a 13 metode de monitorizare.

Specia de carab (***Carabus hampei***) - este un gândac destul de mare, cu lungimea de 22-38 mm. Specia prezintă o mare variabilitate

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

geografică fiind divizată în mai multe subspecii. Lungimea corpului este de 22-38 mm. Culoarea corpului variabilă, de obicei neagră-albăstruie, însă în majoritatea populațiilor există indivizi cu luciu metalic violet, de bronz, arămiu sau verzui (în special pe marginile laterale ale elitrelor și pronotului). Elitrele prezintă un număr de 18-24 striuri (intervale) mai mult sau mai puţin evidente. Habitate fără coronament compact din păduri de foioase, jnepenișuri (formele montane), liziere lângă pajiști și poieni. Uneori specia este prezentă și în livezi abandonate sau vii înierbate. Specia este răspândită aproape exclusiv în Transilvania, doar extremitatea de nord a arealului ajungând în Ucraina si Ungaria (Szél et al., 2007, Barloy&Prunar, 2012).

Specia de carab (***Carabus variolosus***) - este un gândac destul de mare, cu lungimea de 20-33 mm. Corpul monocrom, negru. Elitrele puternic convexe, cu unghiul humeral proeminent și cu o sculptură caracteristică formată din câte patru rânduri de rugozitaţi puternice și gropiţe mari și adânci pe fiecare elitră (de unde și denumirea specifică de *variolosus*). Întrucât pentru dezvoltarea adecvată a speciei este esenţial un mediu extrem de umed, *Carabus variolosus* trăieşte doar în habitatul îngust din imediata vecinătate a malurilor pâraielor permanente și zonelor mlăștinoase din pădurile naturale sau aproape naturale, iar uneori poate fi întâlnit și în apă, mergând pe vegetaţia acvatică. Vegetaţia lemnoasă din habitat constă de obicei din arin, fag sau carpen. Specia evită solurile acide, deci numărul de conifere în habitat trebuie să fie mic (acele de conifere duc la acidifierea solului).

Specia de carab(***Carabus zawadzkii***) - este un gândac destul de mare, cu lungimea de 31-42 mm. Culoarea corpului este neagră sau cu luciu metalic albăstrui în special pe marginile laterale ale elitrelor și pronotului. Elitrele sunt mate din cauza numeroaselor striaţii puţin evidente formate din punctuaţii fine, șterse; de obicei cu 4 intervale primare detectabile prin prezenţa unor fovee slab vizibile. Frecvent însă, al patrulea interval, cel de la marginea externă a elitrei, este greu detectabil datorită prezenţei în această zonă a unei granulaţii destul de puternice. În România este prezentă subspecia seriatissimus Reitter, 1896. Întrucât identificarea taxonilor subgenului Morphocarabus este

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

dificilă și uneori ambiguă, se recomandă ca în determinări să se ţină cont de distribuţia geografică a speciei (judeţele Maramureș și Bistriţa-Năsăud), (Barloy&Prunar, 2011, 2012).

Rădașca (***Lucanus cervus***) – este o specie de dimensiune mare, la care masculii pot ajunge până la 80-90 mm. Femelele sunt mai mici, uneori de doar 20 mm. Corpul alungit, masiv, de culoare neagră sau brun închis, cu luciu mat în special la femele, iar în cazul masculului, mandibulele și elitrele de culoare brun-castanie. Specia prezintă un accentuat dimorfism sexual. La masculi capul este masiv, mai lat ca pronotul, iar mandibulele sunt foarte bine dezvoltate, lungi și ramificate cu aspectul unor coarne de cerb. Acestea sunt bifide la extremităţi și prevăzute cu un dinte median sau postmedian la partea lor internă și pot atinge la exemplarele foarte mari jumătate din lungimea corpului. Femelele, mai mici ca masculii, au pronotul mult mai lat comparativ cu capul, mandibulele mai scurte decât capul și picioarele anterioare adaptate pentru săpat. Este considerată specie polifagă, ce se dezvoltă în lemnul putred (aflat sub nivelul solului) al multor specii de foioase, dar preferă quercineele. Poate fi întâlnit în păduri de foioase cât și în zone deschise cu arbori izolaţi sau cu garduri vii, în grădini urbane și suburbane, parcuri, pășuni împădurite, oriunde există o sursă suficientă de lemn mort.

Gândacul roșu de scoarță (***Cucujus cinnaberinus***) - este un coleopter de dimensiuni medii, de 11-15 mm lungime. Corpul plat, alungit, uşor de recunoscut după coloraţia roşu-cinabru a părţii dorsale. Antenele, picioarele, piesele bucale şi marginile laterale ale pronotului de culoare neagră. Capul de formă triunghiulară, tâmplele dezvoltate puternic, sub forma unor obraji. Pronotul transvers, mai îngust decât capul, cu o impresiune mediană largă, are marginile laterale uşor zimţate și unghiurile posterioare cu câte un dinte bine dezvoltat. Cap şi pronot cu punctuaţie deasă, cu luciu slab, elitre mate, cu o carenă dezvoltată pornind de la unghiul humeral. Larvele acestei specii sunt mult mai uşor de găsit în teren decât adulţii. Ele au 7-8 mm în primele stadii de dezvoltare și 25-30 mm în ultimul stadiu. Culoarea lor este gălbuie până la brun roșcată. Corpul puternic sclerificat și foarte aplatizat cu capul prognat, mai lat decât pronotul. Partea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

posterioară a corpului puternic înarmată, tergitul IX având o pereche de urogomfe bine dezvoltate, ascuţite, fiecare cu câte un dinte robust și bifid la bază, iar părţile laterale ale tergitului cu câte un corn puternic sclerificat. Specie stenotopă, saproxilică, silvicolă, corticolă. Atât adulţii cât şi larvele trăiesc sub scoarţa umedă, putredă a arborilor, în special *Quercus, Fagus, Populus, Acer, Salix, Ulmus* şi chiar *Abies, Pinus, Picea* (Guéorguiev et al., 2008). Adulţii sunt prădători, în timp ce larvele pot fi și necrofage (Bonacci et al., 2012).

Croitorul caprifoiului (***Pseudogaurotina excellens***) - este un croitor de dimensiuni medii, cu lungimea de 9-16 mm. Corpul, inclusiv partea ventrală a abdomenului, negru lucios. Elitrele metalice, albastre sau verde închis. Partea dorsală a corpului și mai ales elitrele cu o sculptură evidentă formată din punctuaţii și rugozităţi neregulate. În păduri din zona alpină, acolo unde este prezentă planta gazdă - Lonicera nigra. Adulţii nu vizitează florile și pot fi găsiţi pe frunzele plantei gazdă (Nitzu et al., 2008).

Croitorul fagului (***Rosalia alpina***) - este un croitor mare, cu lungimea de 15-38 mm. Corpul este gri-albăstrui până la albastru deschis, pronotul și elitrele cu un desen variabil de pete și benzi transversale negre. Pronotul de obicei cu o pată mediană la marginea anterioară, iar elitrele cu câte o pată în partea anterioară, o pată sau o bandă transversală mediană şi o pată mică în partea posterioară. Antenele lungi, cu articolele 1 și 2 negre, iar articolele 3 până la 6 albastre cu smocuri apicale de peri negri. Specie inconfundabilă datorită coloritului și antenelor caracteristice. Foarte rar pot fi întâlnite specimene cu petele negre de pe elitre mult reduse sau cu elitrele aproape complet negre. Predominant în pădurile de fag reci și umede din zonele înalte, unde specia poate fi local comună. Se întâlnește mai rar și în păduri de amestec sau în păduri de quercinee și fag. Larvele se dezvoltă în lemn mort sau în arbori vii bătrâni, cel mai adesea pe *Fagus*, dar uneori și pe *Acer* sau alte foioase. Adulţii pot fi văzuţi pe acești arbori sau pe grămezi de bușteni recent tăiaţi.

Cosașul transilvănean (***Pholidoptera transsylvanica***) - are corpul de culoare brună sau cenușie, adesea cu o bandă transversală pe frons, deschisă la culoare. Lungimea corpului este de aproximativ 18-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

25 mm la masculi și 21-30 mm la 41 femele. Tegminele masculului au aproximativ aceeași lungime cu pronotul. Cercii masculului sunt subţiri, cu dintele intern localizat în apropierea bazei. Titilatorii au partea bazală slab curbată, iar vârful puternic dințat. Carena stridulantă conține 100-130 dințișori. Ovipozitorul este aproape drept, cu lungimea de 20- 30 mm. Stridulația constă în strofe tri- sau tretrasilabice, izolate. La analiza oscilografică, se observă că fiecare silabă este compusă din 2 semi-silabe, conform mișcărilor de deschidere şi închidere ale aripilor. Specia preferă pajiști mezofile şi higro-mezofile, cu arbuști, mai ales în poieni şi liziere de păduri din regiunile de munte (extrem de rar în zone deluroase).

Libelula calul dracului (***Cordulegaster heros***) - este una dintre cele mai mari libelule europene. Masculii măsoară 77-84 mm, iar femelele 88-96 mm lungime (Dijkstra, 2006). Culoarea corpului este neagră cu desene galbene. Segmentul abdominal S1 prezintă un desen galben pe marginea posterioară/inferioară în forma unui triunghi. La mascul, apendicii abdominali superiori prezintă, în vedere laterală, un singur dinte intern. În vedere dorsală, apendicii superiori sunt robuşti, divergenţi apical şi se ating la bază. Apendicii inferiori sunt transverşi, formând o placă de forma unui pătrat. Triunghiul anal, la mascul, este format din 5 celule (rar 3-8). Triunghiul occipital este convex și de culoare galbenă, ridicându-se deasupra marginii interne a ochilor. Labrum-ul prezintă marginea inferioară neagră. Pe mezotorace se află o dungă galbenă cu marginea posterioară încovoiată (Askew, 2004). Specia se întâlnește de la sfârşitul lunii iunie până la sfârşitul lunii august. Larvele se hrănesc cu alevini sau larve de insecte acvatice etc. iar adulţii vânează mai ales diptere şi himenoptere (Dijkstra, 2006). Specia este întâlnită în apropierea pâraielor montane rapide, curate, umbroase sau semiumbroase, de altitudine moderată şi care prezintă un substrat pietros (prundiş). Specia este endemică pentru Europa de Sud-Est.

Libelula ”Față albă cu pete galbene” (***Leucorrhinia pectoralis***) - este o libelulă de dimensiuni medii, cu o lungime a corpului de 32-39 mm (Dijkstra, 2006). Fruntea este albă. Aripa anterioară prezintă cel mult opt nervuri transversale antenodale. Aripa posterioară prezintă la

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

baza o pată maro închis-neagră. Masculul prezintă pete roşii-maronii pe segmentele abdominale anterioare S1-S6, iar pe segmentul S7 o pată trunghiulară galbenă. De asemenea, abdomenul este dilatat în dreptul segmentelor S5 și S6. Apendicii anali sunt de culoare neagră. Femela prezintă pe S9 un solz vulvar, de lungime ¼ din S9, care se termină în doi dinți triunghiulari (Askew, 2004). Adulții zboară de la începutul lunii mai până la începutul lunii august. Specia este întâlnită mai ales în turbării, lacuri puţin adânci, cu apă acidă oligotrofă, din apropierea pădurilor. Preferă zone cu vegetaţie abundentă de *Typha* și *Carex* (Dijkstra, 2006).

Starea de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei este prezentată în tabelul 2, fig. 2.

Tabel 2. Starea de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Nr.	Specii de interes comunitar	Starea de conservare
Specii de coleoptere		
1	*Carabus hampei*	Nefavorabilă
2	*Carabus variolosus*	Favorabilă
3	*Carabus zawadzkii*	Nefavorabilă
4	*Lucanus cervus*	Nefavorabilă
5	*Cucujus cinnaberinus*	Favorabilă
6	*Pseudogaurotina excellens*	Favorabilă
7	*Rosalia alpina*	Favorabilă
Specii de ortoptere (cosași, lăcuste)		
8	*Pholidoptera transsylvanica*	Favorabilă
Specii de odonate (libelule)		
9	*Cordulegaster heros*	Nefavorabilă
10	*Leucorrhinia pectoralis*	Nefavorabilă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

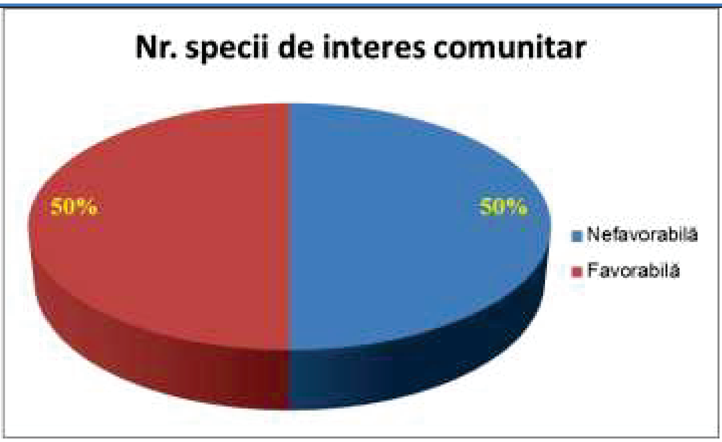

Fig. 2 Evaluarea stării de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl natura 2000 Munții Rodnei

Așa cum se observă din figura 2, jumătate din speciile evaluate sub aspectul stării de conservare, sunt în stare favorabilă iar cealaltă jumătate în stare nefavorabilă. Factorii care stau la baza stării nefavorabile de conservare sunt prezentați în tabelul 3, fig. 3. Gradul de impact este estimat între valorilile 1-5, 1 fiind impact minim iar 5 fiind impact maxim.

Tabel 3. Factorii care influențează starea de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Nr.	Amenințarea	Grad de impact
1	Suprapășunatul/supratârlirea	2
2	Extragerea lemnului mort din microhabitat	4
3	Depozitarea rumegușului în habitat	2
4	Deplasarea vehiculelor de tonaj mare în habitat	1
5	Poluarea apelor cu agenți poluanți și deșeuri menajere	2
6	Lucrări hidrotehnice (MHC, aducțiuni, corectare torenți)	2
7	Drenarea lacurilor și bălților	1
8	Extragerea arborilor scorburoși/uscați	5

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Amenințarea	Grad de impact
9	Înlăturarea plantelor gazdă (*Lonicera rubra/nigra*)	3
10	Utilizarea insecticidelor, erbicidelor	1
11	Înlăturarea vegetației arbustive din habitate ripariene	2

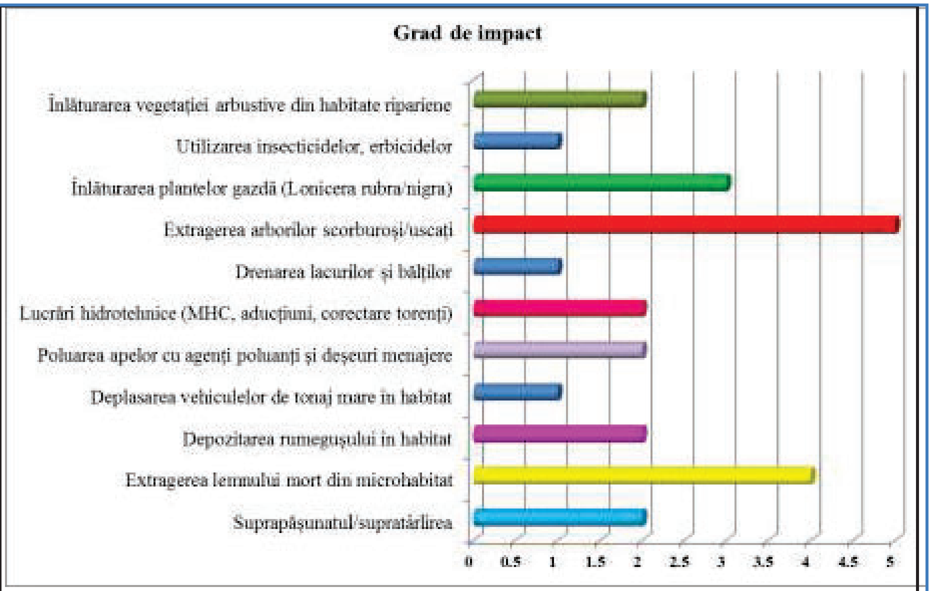

Fig. 3 Gradul de impact al factorilor care influențează starea de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Așa cum se observă din figura 3, factorii care au un grad mai ridicat de impact asupra stării de conservare a speciilor de coleoptere, ortoptere și odonate de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei sunt: extragerea arborilor bătrâni și scorburoși care constituie microhabitatul speciilor (*Lucanus cervus*), extragerea lemnului mort pe picior sau căzut pe sol (*Cucujus cinnaberinus, Carabus zawadzkii, Carabus hampei, Rosalia alpina*), înlăturarea plantei gazdă în cazul speciilor monofage (*Pseudogaurotina excellens*), suprapășunatul/supratârlirea etc.

Concluzii

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În perioada 2016-2020 s-a desfășurat o campanie de monitorizare și evaluare a stării de conservare pentru 7 specii de coleoptere (*Carabus hampei, Carabus variolosus, Carabus zawadzkii, Lucanus cervus, Cucujus cinnaberinus, Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina*), o specie de ortopter (*Pholidoptera transsylvanica*) și 2 specii de odonate (*Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*) de interes comunitar (Anexa II a Directivei Habitate 92/43/CEE) din situl Natura 2000 Munții Rodnei (Parc Național, Rezervație a Biosferei).

S-au utilizat 13 metode de monitorizare pentru cele 10 specii de nevertebrate. Un procent de 50% din speciile evaluate au stare favorabilă de conservare (*Carabus variolosus, Cucujus cinnaberinus, Pseudogaurotina excellens, Rosalia alpina, Pholidoptera transsylvanica*) iar restul de 50% dintre specii au stare de conservare nefavorabilă (*Carabus hampei, Carabus zawadzkii, Lucanus cervus, Cordulegaster heros, Leucorrhinia pectoralis*).

Factorii care stau la baza stării de conservare nefavorabilă a celor 5 specii de nevertebrate de interes comunitar sunt: extragerea arborilor bătrâni și scorburoși care constituie microhabitatul speciilor (*Lucanus cervus*), extragerea lemnului mort pe picior sau căzut pe sol (*Cucujus cinnaberinus, Carabus zawadzkii, Carabus hampei, Rosalia alpina*), înlăturarea plantei gazdă în cazul speciilor monofage (*Pseudogaurotina excellens*), suprapășunatul/supratârlirea etc. De asemenea, pot fi luate în calcul și suprafața foarte redusă a microhabitatelor ocupate de cele 5 specii de nevertebrate la nivelul sitului Natura 2000 Munții Rodnei, suprafața mare de monitorizare (47.152 ha).

Bibliografie

1. ***Askew R.***, 2004: *The Dragonflies of Europe (revised edition)*. Harley Books, Colchester, England, pag. 308.
2. ***Barloy J., Prunar F.***, 2011: *Studies on the populations of Carabus (Morphocarabus) scheidleri seriatissimus Reitter, 1896 (Insecta: Coleoptera) in Maramureş (North Romania)*. Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle „*Grigore Antipa*", 54(1): 95-103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

3. ***Barloy J., Prunar F.,*** 2012: *Considerations on the genus Carabus species protected in Romania by the Natura 2000 network*. Research Journal of Agricultural Science, 44 (2): 151-163.
4. ***Bellmann H., Luquet G***., 2009: *Guide des sauterelles, grillons et criquets d'Europe occidentale.* Ed. Delachaux&Niestlé, pag. 383.
5. ***Bielz A***., 1887: *Die Erforschung der Käferfauna Siebenb*., 37: 27-114.
6. ***Bodola K., Takacs A***., 2002: *Cercetarea biotipurilor unor specii endemice de coleoptere din genul „Carabus Linné" în partea de nord a Transilvaniei.* Acta Musei Porolissensis, 24: 731- 734.
7. ***Bonacci T., Mazzei A., Horák J., Brandmayr P***., 2012: Cucujus tulliae sp. n. - an endemic Mediterranean saproxylic beetle from genus Cucujus Fabricius, 1775 (Coleoptera, Cucujidae), and keys for identification of adults and larvae native to Europe. Zookeys, 212: 63-79.
8. ***Cîrdei F., Bulimar F***., 1965: *Fauna Republicii Populare Române, Insecta - Ordinul Odonata. 7(5),* Ed. Academiei, Bucureşti, pag. 275.
9. ***Corbet P., Brooks S.,*** 2008: *Dragonflies*. Harper Collins Publishers, London, England, pag. 454.
10. ***Csiki E.,*** 1946: *Die Käferfauna des Karpaten-Beckens*, pag. 798, Budapest.
11. ***Csiki E.,*** 1951: *Fauna jukov Gorâ Radna (Die Käferfauna des Rodneier Gebirges)*, Acta Biol. Acad. Scient. Hung., 2: 119-168.
12. ***Dijkstra K.-D. B.,*** 2006: *Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europe*. British Wildflife Publishing, Dorset, pag. 320.
13. ***Fleck E.,*** 1905: *Die Coleopteren Rumäniens*. Bulletin de la Société des Sciences de Bucarest, XIII: 31, pag. 207.
14. ***Frivaldszky J***., 1871: *Adatok Mármaros vármegye faunájához*. Mathematikai és Természettudományi Közlemenyek, 9: 183-232.
15. ***Fuss C.,*** 1857: *Die Käfer Siebenbürgens*. Hst. Gymn. Progr., Sibiu, pag. 1-36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

16. ***Fuss C***., 1871: *Beiträge zum Verzeichniss der siebenbürgischen Käferfauna.* Verh. u. Mitt. Siebenbg.. Ver. f. Naturwiss. zu Hermannstadt, 21: 18-21.
17. ***Fuss C.,*** 1873: *Notizen und Beiträge zur Insectenfauna Siebenbürgens.* Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt, 23: 17-28
18. ***Gardiner T., Hill J., Chesmore D.,*** 2005: *Review of the methods frequently used to estimate the abundance of Orthoptera in grassland ecosystems*. Journal of Insect Conservation, 9: 151-173.
19. ***Giugliano L., Hardersen S., Santini G***., 2012: *Odonata communities in retrodunal ponds: a comparison of sampling methods,* International Journal of Odonatology, 15(1): 13-23.
20. ***Guéorguiev B., Doychev D., Ovcharov D.,*** 2008: *Cucujidae (Coleoptera: Cucujoidea) - a new family to the fauna of Bulgaria*. Historia naturalis Bulgarica, 19: 93-97.
21. ***Heller K.-G***., 1988: *Bioakustik der europäischen Laubheuschrecken.* Verlag J. Margraf, Weikersheim, pag. 358.
22. ***Hill D., Fasham M., Tucker G., Shewry M., Shaw P.,*** 2005: *Handbook of Biodiversity Methods*. Cambridge University Press, The Edinburgh Building, Cambridge, UK, pag. 587.
23. ***Holdhaus K., Deubel F***., 1910: *Untersuchungen über die Zoogeographie der Karpathen. (Unter besonderer Berücksichtigung der Coleopteren),* Abh. der K.K. Zool.-Bot. Ges. Wien, 6(1): 1-202.
24. ***Hůrka K.,*** 1975: *Zur montanen fauna der Laufkäfer des Rodna-Gebirges in den Ostkarpaten (Coleoptera, Carabidae)* Stud. Com. Muz. 66 Bruckenthal, Sibiu, Şt. Nat., 19: 197-206.
25. ***Iorgu I., Surugiu V., Gheoca V., Popa O., Popa L., Sîrbu I., Pârvulescu L., Iorgu E., Manci C., Fusu L., Stan M., Dascălu M., Székely L., Stănescu M., Vizauer T.,*** 2015: *Ghid sintetic pentru monitorizarea speciilor de nevertebrate de interes comunitar din România,* București.
26. ***Iușan C***., 2011: *Monografia Parcului Naţional Munţii Rodnei (Rezervaţie a Biosferei),* Editura Todesco, Cluj-Napoca, pag. 335.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

27. ***Iușan C.,*** 2013a: *Ghidul coleopterelor din Parcul Național Munții Rodnei,* Editura Exclus Publishing, București, pag. 152.
28. ***Iușan C***., 2013b: *Ghidul ortopterelor (cosașilor şi lăcustelor) din Parcul Național Munții Rodnei*, Editura Exclus Publishing, București, pag. 156.
29. ***Iușan C., Câmpan K.,*** 2013: *Ghidul libelulelor (odonatelor) din Parcul Național Munții Rodnei*, Editura Exclus Publishing, București, pag. 152.
30. ***Lie P.,*** 1992: *Bemerkungen zu Carabus (Morphocarabus) hampei Küster, 1846 aus Transsylvanien mit Beschreibung zweier neuen Unterarten.* – Folia entomologica hungarica 53: 113– 120.
31. ***Maican S***., 2007: *Contributions to the knowledge of the leaf beetle fauna (Coleoptera: Chrysomelidae) from Maramureş (northern Romania).* Entom. Rom., 12: 301-324.
32. ***Maican S.,*** 2010: *The leafs beetles fauna (Coleoptera: Chrysomelidae) of the Rodna Mountains (Transylvania – Maramureș, Romania),* Transylv. Rev. Syst. Ecol. Res. 9, (2010), "The Rodna Mountains National Park", Sibiu, pag. 123-140.
33. ***Maican S., Serafim R.,*** 2001: *Chrysomelidae (Coleoptera) from Maramureş (Romania).* Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle „*Grigore Antipa*", 43, pag. 199–233.
34. ***Maican S., Serafim R.,*** 2004: *Leaf-beetles from Maramureş (Romania),* Trav. Mus. Nat. d'Hist. Nat. "*Grigore Antipa*" Bucharest, XLVI: 139-159.
35. ***McGavin G. C.,*** 2001: *Essential Entomology: an order by order introduction.* Oxford University Press, pag. 318.
36. ***Merkl O.,*** 2008: *Data to the knowledge on the beetle fauna of Maramureş, Romania (Coleoptera),* Stud. Univ. "*Vasile Goldiş*", Life Sciences Series, 18, suppl.: 243-311.
37. ***Merkl O., Makranczy G., Nemeth T., Podlussany A., Szel G.,*** 2011: *Further data to the beetle fauna of Maramureș (Romania, Coleoptera),* Studia Universitatis "*Vasile Goldiş*", Seria Ştiinţele Vieţii Vol. 21, issue 4, 2011, pag. 861-876.
38. ***Nitzu E., Popa I., Nae A., Iușan C.,*** 2008a: *Faunal researches on the invertebrates (Coleoptera, Orthoptera, Collembola, Araneae)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

in the Rodnei Mountains Biosphere Reserve. Travaux de l'Institut de Spéologie „*Emile Racovitza*", 47: 3-52.

39. ***Nitzu E., Nae A., Popa I.,*** 2008b: *The fauna of soil beetles (edaphic Coleoptera) as a sensitive indicator of evolution and conservation of ecosystems. A study on the altitudinal gradient in the Rodnei Mountains Biosphere Reserve (the Carpathians)*. In: Makarov, SE, Dimitrijević, RN (eds), Advances in Arachnology and Developmental Biology. Papers dedicated to Prof. Božidar Ćurčić. Institute of Zoology, Faculty of Biology, University of Belgrade; Committee for Karst and Speleology, Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade; Institute of Zoology, Bulgarian Academy of Sciences; Faculty of Life Sciences, University of Vienna in Vienna; and UNESCO MAB Committee Serbia in Belgrade, Belgrade-Vienna-Sofia, 517 pp.
40. ***Panin S***., 1955: *Fauna Republicii Populare Române. Insecta– Familia Carabidae.* 10 (2). Bucureúti: 5- 140.
41. ***Petri K.,*** 1912: ***Siebenbürgens Käferfauna auf Grund ihrer Erforschung bis zu Jahre 1911***. Siebenb. Ver. Natur. Herm. Sibiu, pag. 253-286.
42. ***Petri K***., 1924-1925: *Ergänzungen und Berichtigungen zur Käferfauna Siebenbürgens 1912*. Verhand. Mitt. Sieben. Ver. Natur. Herm., 75-76: 1-42.
43. ***Procheş Ş.,*** 1998: *Superfamily Curculionoidea (Coleoptera) in Maramureş (Romania).* Trav. Mus. Nat. d'Hist. Nat. "*Grigore Antipa*" Bucharest, XL: 525-545.
44. ***Ragge R., Reynolds W***., 1998: *The songs of the Grasshoppers and Crickets of Western Europe,* Harley Books, Colchester, Essex, pag. 596.
45. ***Seidlitz G***., 1891: *Fauna Transsylvanica. Die Käfer (Coleoptera) Sibenbürgens*. Königsberg, Hartung'sche Verlangsdruckerei, pag. 914.
46. ***Serafim R.,*** 1997: *Contributions to the knowledge of the distribution of Coccinellidae and Cerambycidae (Coleoptera) in Maramureş Depression and Rodna Mountains (Romania).* Trav.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mus. Nat. d'Hist. Nat. "*Grigore Antipa*" Bucharest, XXXVII: 69-87.

47. ***Serafim R.,*** 2004: *Cerambycidae (Coleoptera) from Maramureş and Ţibleş Mountains (Romania).* Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle „*Grigore Antipa*" 46: 121–137.
48. ***Solomon L. Varvara, M.,*** 1983: *The structure of Carabid coenosis from the Romanian Eastern Carpathians.* Anuar. Muz. Jud. Suceava, Şt. Nat., 7: 159-179.
49. ***Stan M***., 2002: *Rove beetles (Coleoptera: Staphylinidae) from Maramureş (Romania).* Trav. Mus. Nat. d'Hist. Nat. "*Grigore Antipa*" Bucharest, XLIV: 209-248.
50. ***Szél G., Rozner I., and Kocs I.,*** 1995: *Contribuţii la cunoaşterea coleopterelor din Transilvania (România) pe baza colectărilor din ultimii ani.* Acta Harg. Romania, II, Aluta, XIX: 73-92.
51. ***Szél Gy., Takács A., Lie P., Retezár I.,*** 2007: *Subspecies of Carabus (Morphocarabus) hampei Küster, 1846 in the Carpathian Basin (Coleoptera: Carabidae).* Folia Entomologica Hungarica, 68: 71-80.
52. ***Teodoreanu M.,*** 1983: *Coleoptere edafice din câteva ecosisteme naturale şi defrişate în zona montană Prislop-Maramureş. [Edaphic Coleoptera from some natural and cleared ecosystems in the Prislop-Maramureş mountain zone].* Studia Univ. Babeş-Bolyai, Ser. Biol. 28: 15-17.
53. ***** Legea nr. 49/2011 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice.*
54. **** www.parcrodna.ro.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Evaluarea stării de conservare a lepidopterelor (fluturilor) de interes comunitar din Parcul Național (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Dr. Claudiu IUȘAN[327]

Keywords: lepidoptere, comunitar, conservare

Abstract

Following the assessment of the conservation status of 6 species of lepidoptera of community interest in the Natura 2000 site Rodna Mountains (ROSCI0125), in the period 2016-2020, a favorable conservation status was found for 3 species (*Parnassius mnemosyne, Erebia sudetica radnaensis, Callimorpha quadripunctaria*). These butterfly species were mapped at the site and localized populations were identified. The other 3 species of lepidoptera (*Colias myrmidone, Lycaena helle, Lycaena dispar*) were not identified in the field, although they were reported in previous research. There is a high probability that these species disappeared from the Rodna Mountains, or were mentioned incorrectly. The low altitude habitats specific to them have little representation in the Natura 2000 site Rodna Mountains.

Descrierea zonei studiate

Studiul presupune o evaluare a stării de conservare a lepidopterelor (fluturilor) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000 ROSCI0125) ca urmare a observațiilor derulate în perioada 2016-2020 (fig. 1).

[327] Administrația Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei), Str. Principală, Nr. 1445, Loc. Rodna, Jud. Bistrița-Năsăud, iusan2000@googlemail.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

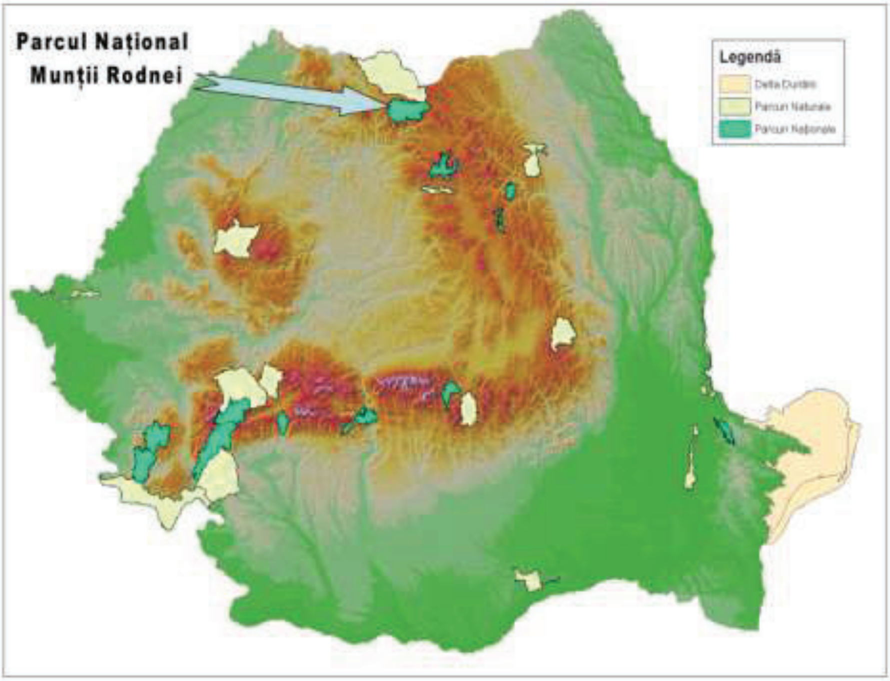

Fig. 1 Localizarea zonei de cercetare – Parcul Național Munții Rodnei

Zona de studiu este reprezentată de Parcul Național Munții Rodnei și sit Natura 2000, al doilea parc național din țară, având o suprafață de 47.152 ha. Importanța acestei arii protejate se datorează atât geologiei și geomorfologiei munților, cât și prezenței a numeroase specii de faună și floră, endemite și relicte glaciare (www.parcrodna.ro).

Parcul Național Munții Rodnei face parte din categoria parcurilor naţionale, care au ca scop „protecţia şi conservarea unor eşantioane reprezentative pentru spaţiul biogeografic naţional, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic sau de altă natură, oferind posibilitatea vizitării în scopuri ştiinţifice, educative, recreative şi turistice" (Legea 49/2011).

Munții Rodnei, care etalează cele mai înalte altitudini din Carpații Orientali (Vf. Pietrosu Mare – 2.303 m, Vf. Inău 2.279 m, Vf. Inăuţ 2.222 m), sunt localizați în partea de nord a României. Fiind

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cuprinsi în cadrul grupei nordice, cunoscută și sub denumirea de Carpații Maramureșului și ai Bucovinei, acești munți domină peisajul, cele mai mari diferențe de nivel înregistrându-se față de Depresiunea Maramureșului, situată la nord. Din punct de vedere administrativ, parcul se întinde în județele Maramureș și Bistrița-Năsăud (Iușan, 2011).

Parcul Naţional Munţii Rodnei nu include întregul lanţ al Munţilor Rodnei ci numai o parte a acestora. De la Vest la Est, pe o lungime a crestei principale de aproximativ 55 km (de la Pasul Şetref până la Pasul Rotunda), iar de la Nord la Sud, pe o lungime de 25 km, de la Pasul Prislop până în localitatea Valea Vinului - judeţul Bistriţa Năsăud. Din punct de vedere administrativ, suprafaţa parcului se întinde pe raza judeţelor: Bistriţa - Năsăud - 80% şi Maramureş - 20%, fiind înconjurat de o "salbă" de 17 comune limitrofe (Iușan, 2011).

Materiale și metode de studiu

Lepidopterele sunt cel mai bine reprezentat grup de nevertebrate în Anexele II şi IV ale Directivei 92/43/EEC a Consiliului Europei privind conservarea habitatelor naturale şi a speciilor de faună şi floră sălbatică (Directiva Habitate). Astfel, în Anexa II a Directivei Habitate sunt menţionate 38 de specii de lepidoptere, 19 specii fiind prezente în România, iar 6 specii sunt menționate ca prezență în fauna Munților Rodnei.

Cartarea populaţiilor lepidopterelor este esenţială în vederea monitorizării acestora şi pentru stabilirea planurilor de management pentru salvarea lor, dacă se va mai putea. Protejarea speciilor este un proces mult mai complex decât protejarea unei anumite suprafețe, deoarece aceasta presupune o cunoaștere aprofundată a biologiei și cerințelor ecologice caracteristice fiecărei specii. Această înțelegere greșită a principiilor de protecție a stat la baza managementului defectuos al unor zone protejate și a avut ca rezultat dispariția multor populații de fluturi, unele dintre ele aparţinând chiar speciilor ce urmau să fie protejate (Iorgu et al., 2015).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fără asigurarea biotopului, lepidopterele nu pot fi protejate: fluturii diurni trăiesc în poieni şi pajişti, nu în pădure; de aceea protecţia lor ar trebui să înceapă cu legiferarea menţinerii suprafeţelor de spaţii deschise, cel puțin la nivelul din prezent, în orice arie protejată.

În cazul monitorizării lepidopterelor, metoda cea mai la îndemână este monitorizarea adulţilor, datorită faptului că este cel mai vizibil stadiu de dezvoltare. Ca metoda auxiliară se poate face şi monitorizarea larvelor în cazul câtorva specii.

Capturarea cu fileul entomologic pe un transect prestabilit este o metodă ce se aplică la speciile cu populaţii mai puţin localizate, la care indivizii se dispersează rapid de la locul ecloziunii, la cele cu habitate mai mult de formă lineară urmând lizierele de păduri, de tufărişuri ori malurile cursurilor de apă. Observaţiile se realizează de-a lungul unor transecte paralele cu axul longitudinal al habitatelor respective (Iorgu et al., 2015). Lăţimea zonei de observaţie este de 5-10 m, iar lungimea diferă în funcţie de specii, de exemplu 100-200 m în cazul celor mai localizate (*Erebia sudetica*) şi până la 3 km în cazul speciilor dispersate (*Callimorpha quadripunctaria, Colias myrmidone, Lycaena dispar* și *Parnassius mnemosyne*).

Metoda cvadratului s-a aplicat la speciile cu populaţii izolate, punctiforme (speciile foarte localizate care nu părăsesc habitatul lor), de exemplu la *Erebia sudetica radnaensis*. Observaţiile s-au realizat în relevee (cvadrate) de 100 mp, cu laturi de 10x10 m, în care s-au investigat numărul de exemplare active, gradul de acoperire a suprafeţei cu plantele gazdă şi sursele de nectar, prezenţa unor specii care intervin în desfăşurarea ciclului biologic al speciei investigate, a eventualelor specii concurente şi prădători etc. Intervalul între două cvadrate de control a fost de 100 m (Iorgu et al., 2015).

S-a utilizat și capcana luminoasă la colectarea lepidopterelor, deși speciile monitorizate sunt diurne, unii indivizi au venit la lumină (*Callimorpha quadripunctaria*). Capcana este formată dintr-un ecran confecționat din material textil de culoare albă (doc sau material

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

sintetic) instalat în poziţie verticală pe un suport (beţe de cort), în faţa căruia se pune o sursă de lumină. Sursa de lumină este reprezentată de cele mai multe ori de un bec cu vapori de mercur cu puterea de 125-160 W, dar și tuburi fluorescente care produc lumina superactinică şi/sau surse care produc lumina «neagră» (din domeniul UV apropiat). Ecranul capcanei s-a inspectat pe ambele feţe; insectele atrase de lumină s-au așeazat pe ecranul capcanei, de unde se colectează cu ajutorul unor borcane de captură în care se pune vată umezită cu cloroform. Poziționarea și orientarea capcanei în apropierea habitatului specific al speciei a jucat un rol important. În acest caz, rezultatele observațiilor și/sau colectărilor (numărul de indivizi găsiți) se raportează la durata funcționării capcanei, în încercarea de a oferi un suport pentru estimarea mărimii populației locale a speciei investigate (Iorgu et al., 2015).

Pe baza cercetărilor desfăşurate până în prezent (Frivaldszky, 1873; Hormuzachi, 1897-1899, 1903; Pax, 1906; Csiki, 1909; Rothschild, 1913; Alexinschi, 1960, 1963; Nemeş&Dănilă, 1970; Nemeş&Voicu, 1971, 1973; König, 1975; Popescu-Gorj, 1987; Szabó, 1988; Peregovits&Podani, 1989; Peregovits, 1995; Stănescu&Ruşti, 1997; Dincă&Goia, 2006; Dincă et al., 2013; Peregovits et al., 2008; Karsholt&Razowski, 1996; Murányi&Kontschán, 2006; Stancă-Moise, 2017; Kuras et al., 2003; Rákosy, 1996, 2003, 2013; Cuvelier&Dincă, 2007) s-au identificat 6 specii de lepidoptere de interes comunitar (Anexa II și IV a Directivei Habitate) în situl Natura 2000 Munții Rodnei (Parc Național, Rezervație a Biosferei), conform tabelului 1.

Tabel 1. Lista lepidopterelor de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Nr.	Specia de lepidopter de interes comunitar	Anexa DH
1	*Parnassius mnemosyne*	IV
2	*Colias myrmidone*	II
3	*Erebia sudetica radnaensis*	IV

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Specia de lepidopter de interes comunitar	Anexa DH
4	*Callimorpha quadripunctaria*	II
5	*Lycaena helle*	II
6	*Lycaena dispar*	II

Fluturele ***Parnassius mnemosyne*** – este o specie de talie medie (anvergura de 50-68 mm; femelele sunt de talie relativ mai mare decât masculii). Extradosul aripilor este de culoare albă, lipsit de pete de culoare roşie; pe faţa superioară a aripii anterioare, desenul format din pete de culoare neagră este redus la doar două pete, una la mijlocul celulei discale, a doua la vârful ei. Intensitatea şi mărimea acestor pete variază la diferite subspecii, dar ele sunt totdeauna prezente. Treimea apicală şi marginea externă a aripii anterioare sunt semi-transparente, de culoare gri – această zonă este în general mai extinsă la masculi şi variază, de asemenea, ca extindere şi formă la diferite subspecii. Extradosul aripilor posterioare prezintă o pată de culoare neagră situată la vârful celulei discale, mai mult sau mai puţin clar definită, şi o bandă marginală internă de culoare neagră – acest desen este mai extins şi mai bine definit la femele. Abdomenul este acoperit de peri la mascul şi glabru la femele; după acuplare, femelele prezintă pe faţa ventrală a abdomenului un scut membranos protector secretat de mascul în cursul împerecherii, numit sphragis, care împiedică alte acuplări – acesta se extinde de la al treilea segment abdominal până dincolo de extremitatea anală. Exemplarele adulte din această specie sunt relativ uşor de identificat în natură datorită zborului planat. Prezentă pe pajişti relativ umede bogate în *Corydalis* din zona de câmpie până în subalpin (Rákosy, 2013).

Fluturele ***Colias myrmidone*** – este o specie de talie medie (anvergura de 38-50 mm), cu un pronunțat dimorfism sexual. La masculi, extradosul aripilor este de culoare portocaliu-roșcată, foarte intensă. Pe extradosul aripii anterioare, punctul discal este relativ mic și rotund. Banda marginală de culoare neagră este compactă, doar foarte rar întreruptă la nivelul nervurilor v5-v8, care sunt subliniate cu galben, fără tendința de a se extinde de-a lungul bordului posterior al

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aripii. Pe extradosul aripii posterioare, banda marginală de culoare neagră este relativ îngustă. Pe costa aripii posterioare, solzii androconiali formează o pată ovală evidentă în partea bazală a spațiului s7. Punctul discal este de culoare roșie. Pe intradosul aripii anterioare, seria de puncte postdiscale de culoare neagră este mult mai restrânsă: punctele postdiscale negre din spațiile s1b, s2 și s3 sunt reduse sau absente. Intradosul aripii posterioare prezintă o difuzie de culoare neagră în zona bazală. La femele, extradosul aripilor este de culoare galben-portocalie sau albă, cu o ușoară tentă verzuie, fără ca marginea costală să iasă în evidență în vreun fel. Pe extradosul aripii anterioare, banda marginală de culoare neagră include o serie de pete de culoare galbenă, relativ slab dezvoltate. Pe extradosul aripii posterioare, petele submarginale de culoare galbenă care bordează parțial la interior banda marginală de culoare neagră sunt foarte bine dezvoltate, de formă aproape dreptunghiulară și au tendința de a forma o bandă. Exemplarele din a doua generație sunt de talie sensibil mai mare. Prezentă în pajişti cu tufărişuri, bogate în *Cytisus*, din regiunea colinară-montană (Rákosy, 2013).

Fluturele ***Erebia sudetica radnaensis*** – este o specie de talie mică (anvergura de 27-30 mm), cu un dimorfism sexual discret (la femele, extradosul aripilor este de culoare mai deschisă). Extradosul aripilor este de culoare maroniu închisă. Aripile anterioare sunt alungite. Marginea lor externă este rotunjită, iar apexul relativ curbat. Pe extradosul aripii anterioare există o bandă postdiscală relativ îngustă formată din pete de culoare ruginie, întreruptă doar de nervurile de culoare întunecată; în interiorul fiecăreia dintre aceste pete există câte un punct mic de culoare neagră, dispunerea acestor puncte fiind extrem de regulată. Această bandă include o pată cu punct negru la interior și în spațiul s6. Pe extradosul aripii posterioare există o serie regulată formată din 4-5 pete postdiscale rotunjite de culoare roșcată, fiecare dintre ele având la interior un punct de culoare neagră. Desenul de pe intradosul aripilor este aproape identic celui de pe extrados, dar pe intradosul aripilor posterioare există șase pete rotunjite de culoare roșcat-gălbuie dispuse într-o serie regulată, fiecare având la interior un mic punct de culoare neagră; dintre aceste pete,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cea mai mare este cea din spaţiul s3. Prezentă în pajişti subalpine între 1.300-1.800 m (Székely, 2008).

Fluturele ***Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria*** – este o specie de talie medie (anvergura de 40-60 mm), lipsită de dimorfism sexual evident, cu un aspect extrem de caracteristic, practic imposibil de confundat (Leraut, 2006). Spre deosebire de alte specii înrudite din tribul Arctiini, adulţii de la această specie au un proboscis bine dezvoltat, care le permite să sugă nectarul din flori. Toracele este de culoare neagră, cu două benzi longitudinale de culoare alb-cremoasă. Tegulele, triunghiulare, sunt de culoare neagră și au marginile de culoare albă. În repaus, adulții au o formă triunghiulară, cu aripile anterioare aduse înapoi, acoperind complet aripile posterioare. Aripile anterioare sunt de culoare neagră, cu o ușoară tentă albăstruie sau verzuie la exemplarele proaspăt eclozate. Pe suprafața aripilor anterioare există o serie de benzi oblice de culoare albă sau alb-gălbuie. Două dintre aceste benzi crează în regiunea subterminală a aripii anterioare un desen caracteristic în forma literei "V". Pe suprafaţa aripilor posterioare există 3-4 pete de culoare neagră, cu contur neregulat. Specie termohigrofilă, întâlnită în pajiști și fânețe umede cu tufărișuri, în luminișurile și la liziera pădurilor umede de foioase, pe malurile cursurilor de apă cu vegetație bogată, în desişurile cu arbuşti şi pe povârnişurile umede cu tufărişuri şi vegetaţie abundentă. Pe teritoriul României a fost semnalată până la circa 1000 m altitudine. Fluturii din această specie sunt întâlniți frecvent în cursul zilei pe tufele de *Eupatorium cannabinum* aflate în special pe marginea cursurilor de apă şi în pajiştile umede, unde se hrănesc cu nectarul din inflorescenţe şi pe care se camuflează foarte bine în cursul zilei. Dacă se simt ameninţaţi, indivizii care stau pe inflorescenţele de Eupatorium adoptă diverse strategii de apărare: se ascund sub inflorescenţe (postură pe care o adoptă ca măsură de protecţie şi în timpul ploilor sau dimineaţa, când există încă umiditate din abundenţă pe vegetaţie), deschid aripile anterioare pentru a expune aripile posterioare care au o coloraţie de avertizare, zboară pe ramurile mai înalte ale arbuştilor din apropiere (*Alnus sp., Rubus sp., Corylus sp.* etc.) sau pe alte plante ierboase pe care se pot camufla bine (ex.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mentha longifolia etc.). Cu toate acestea, adulţii din această specie sunt relativ sedentari şi după un timp revin pe inflorescenţele de *Eupatorium* pe care se aflau înainte de a fi deranjaţi (Székely, 2008).

Fluturele ***Lycaena helle*** – este o specie de talie mică (anvergura de 24-26 mm), cu un pronunțat dimorfism sexual. La masculi, extradosul aripii anterioare de culoare vag portocalie este aproape complet acoperit de o puternică irizație violet-albăstruie, atât de distinctă încât specia este greu de confundat. Pe extradosul aripii anterioare se mai pot distinge trei puncte discale și o serie de puncte postdiscale de culoare neagră. Extradosul aripii posterioare, de culoare cenușiu întunecată, prezintă o serie de lunule submarginale portocalii mărginite de mici puncte negre, tot acest desen fiind acoperit de aceeași irizație puternică violet-albăstruie. Intradosul aripii anterioare este de culoare galben-portocalie, cu pete identice cu cele de pe extrados și cu o serie completă de pete submarginale. Intradosul aripii posterioare de culoare cenușiu-gălbuie, cu mici puncte de culoare neagră în zona bazală și în regiunea discală, o serie completă de puncte postdiscale și o bandă submarginală proeminentă de culoare portocalie flancată de puncte proximale și distale de culoare neagră. Punctele proximale de culoare neagră sunt bordate la interior de lunule de culoare albă. Femelele au aripile anterioare mai puțin ascuțite, cu pete mai puțin bine definite și cel mai adesea fără irizație violet-albăstruie pe extradosul aripilor. Specie mezohigrofilă, întâlnită în pajiștile umede și în zonele mlăștinoase. În România, populațiile trăiesc în luminișurile mai mult sau mai puțin temporare din interiorul pădurilor umede de stejar aflate la o altitudine de 150-500 m (Rákosy, 2013), în păduri mlăștinoase, fânețe umede, terenuri umede și mlaștini (Székely, 2008). Din structura habitatului natural al acestei specii nu trebuie să lipsească planta pe care se dezvoltă larvele (*Polygonum bistorta*). Specie euro-siberiană, considerată un relict glaciar.

Fluturele ***Lycaena dispar*** – este o specie de talie medie (anvergura de 33-42 mm), cu un pronunțat dimorfism sexual (de altfel, numele specific dispar se referă tocmai la diferențele morfologice marcante dintre cele două sexe). La masculi, extradosul aripilor este

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de culoare roșie-arămie strălucitoare cu pete discale clare, alungite și bordura marginală de culoare neagră; intradosul aripii anterioare este de culoare portocalie, cu un șir aproape aliniat de puncte postdiscale și pete marginale mici de culoare neagră aflate înaintea bordurii marginale de culoare gri; intradosul aripii posterioare de culoare cenușiu-albăstrui deschisă, mai intensă la baza aripii și mai difuză către marginea externă cu o bandă submarginală lată de culoare roșie ce se întinde din unghiul anal până la nivelul nervurii v6, flancată de două șiruri de puncte de culoare neagră, o serie de pete postdiscale negre, mici, cu bordură albă și alte pete negre mici cu bordură albă dispuse în zona discală și prediscală după un model caracteristic. Femela este de talie relativ mai mare; extradosul aripii anterioare de culoare roșie, cu pata prediscală, pata discală și o serie de pete mediane de culoare neagră; bordura marginală de culoare neagră este mai extinsă ca la masculi; extradosul aripii posterioare de culoare neagră, cu o bandă submarginală lată și nervurile de culoare portocalie; intradosul aripilor identic cu cel al masculilor. Specia apare în habitate umede, chiar şi în zone puternic antropizate, pentru că larvele trăiesc pe specii de măcriş (*Rumex sp.: R. hydrolapathum, R. aquaticus*), specifice acestui habitat. Teoretic pot apărea multe populaţii în special de-a lungul cursurilor de apă. Tipurile de habitate caracteristice: fâneţe umede-mlăştinoase, mlaştini, zone inundabile, maluri de râuri şi lacuri (Rákosy, 2013).

Rezultate și discuții

Evaluarea parametrilor stării de conservare pentru cele 6 de specii de interes comunitar de lepidoptere s-a realizat prin folosirea următoarelor aprecieri: favorabil, neadecvat, nefavorabil şi necunoscut. În urma evaluării stării de conservare a celor 6 specii de lepidoptere din situl Natura 2000 Munții Rodnei, în perioada 2016-2020, s-au obținut valorile prezentate în tabelul 2., fig. 2.

Tabel 2. Starea de conservare a lepidopterelor de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Specia de lepidopter de interes comunitar	Starea de conservare
1	*Parnassius mnemosyne*	Favorabilă
2	*Colias myrmidone*	Necunoscută
3	*Erebia sudetica radnaensis*	Favorabilă
4	*Callimorpha quadripunctaria*	Favorabilă
5	*Lycaena helle*	Necunoscută
6	*Lycaena dispar*	Necunoscută

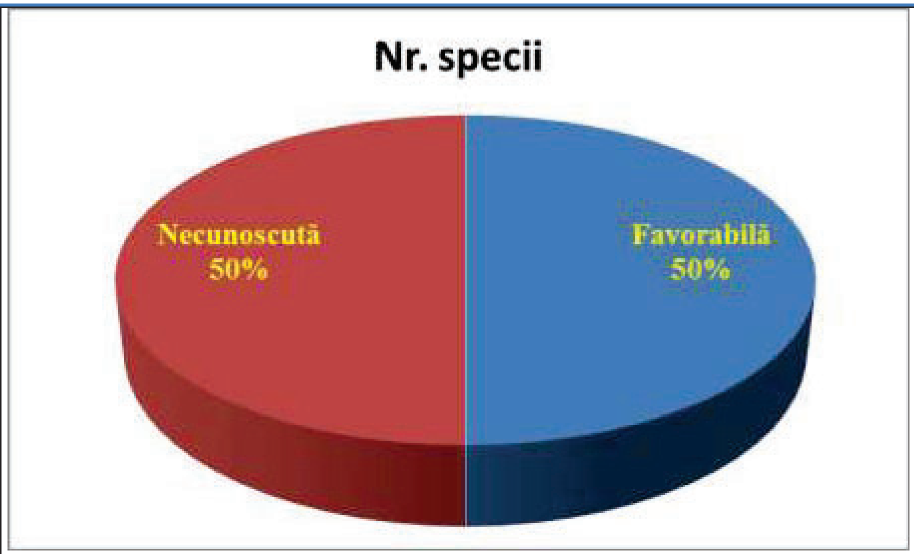

Fig. 2. Starea de conservare a lepidopterelor de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Evaluarea stării de conservare a lepidopterelor de interes comunitar scoate în evidență faptul că un procent de 50% dintre specii au stare de conservare favorabilă (*Parnassius mnemosyne, Erebia sudetica radnaensis, Callimorpha quadripunctaria*) iar restul de 50% dintre speciile de lepidoptere au stare de conservare necunoscută (*Colias myrmidone, Lycaena helle, Lycaena dispar*).

În urma campaniilor de monitorizare desfășurate în perioada 2016-2020, cele 3 specii cu stare de conservare necunoscută, nu au fost identificate în teren, deși există surse bibliografice vechi care le

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

menționează. Ca urmare, se presupune extincția locală a celor 3 specii de lepidoptere de interes comunitar.

Concluzii

În urma evaluării stării de conservare a 6 specii de lepidoptere de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei, în perioada 2016-2020, s-a constatat o stare de conservare favorabiă pentru 3 specii (*Parnassius mnemosyne, Erebia sudetica radnaensis, Callimorpha quadripunctaria*), fig. 3. Aceste specii de fluturi au fost cartate la nivelul sitului și s-au identificat populații localizate.

Fig. 3 Erebia sudetica radnensis (Iușan C.)

Fig. 4 Parnassius mnemosyne (Iușan C.)

Celelalte 3 specii de lepidoptere (*Colias myrmidone, Lycaena helle, Lycaena dispar*) nu au fost identifcate în teren, deși au fost semnalate în cerctările anterioare. Există o probabilitate mare ca aceste specii să fii dispărut din Munții Rodnei, sau menționate eronat. Habitatele de joasă altitudine specifice acestora, au reprezentativitate mică în situl Natura 2000 Munții Rodnei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Bibliografie

1. ***Alexinschi A***., 1960: *Contribuţiuni la cunoaşterea faunei macrolepidopterelor din Masivul Rodna, cu consideraţii sistematice, ecologice şi zoogeografice*. Analele Şt. Univ. „*Alexandru Ioan Cuza*" Iaşi, sec. II (Şt. naturale), 6(3): 729-754.
2. ***Alexinschi A***., 1963: *Contribuţie la cunoaşterea faunei lepidopterelor Masivului Rodna (Microlepidoptera) (Nota II).* Acad. R.P.R., fil. Iaşi. Stud. cercet. şt. - biol. şi şt. agric., 14(1): 59-68.
3. ***Csiki E.,*** 1909: *Adatok Erdély Lepkefaunájához*. Rovartani Lapok, Budapest, 16(7-8): 112-118.
4. ***Cuvelier S., Dincă V***., 2007: *New data regarding the butterflies (Lepidoptera: Rhopalocera) of Romania, with additional comments (general distribution in Romania, habitat preferences, threats and protection) for ten localized Romanian species*, Phegea 35 (3) (1.IX.2007): 93.
5. ***Dincă V., Goia M***., 2006: *Contribuţii la cunoaşterea faunei lepidopterologice a Munţilor Rodnei*. Buletin informare entomologică 16/2005: 125-164.
6. ***Dincă V., Goia M., Iușan C., Corduneanu C., Ardeleanu A***., 2013: *Ghidul fluturilor comuni din Parcul Național Munții Rodnei,* Exclus Prod, Cluj-Napoca, pag. 155.
7. ***Frivaldszky J***., 1873: *Adatok Máramaros vármegye faunájához*. Math. És Természettud. Közlemények, Budapest, 9/1871: 183-232.
8. ***Hormuzaki C.,*** 1897-1899: *Die Schmetterlinge (Lepidoptera) der Bukowina,* I-II. Verhandlungen der zoologischbotanische Gesellschafts Wien, 47, 70-168, 233- 341; 48, 426-481; 49, 32-86.
9. ***Hormuzachi C***., 1903: *A Kárpátokban honos Erebiákról*. Rovartani Lapok, Budapest, 10(7): 144-147; 10(8): 166-171; 10(9): 178-181.
10. ***Iorgu I., Surugiu V., Gheoca V., Popa O., Popa L., Sîrbu I., Pârvulescu L., Iorgu E., Manci C., Fusu L., Stan M., Dascălu M., Székely L., Stănescu M., Vizauer T.,*** 2015: *Ghid sintetic*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pentru monitorizarea speciilor de nevertebrate de interes comunitar din România, București.
11. ***Iușan C.,*** 2011: *Monografia Parcului Naţional Munţii Rodnei (Rezervaţie a Biosferei),* Editura Todesco, Cluj-Napoca, pag. 335.
12. ***Karsholt O., Razowski J***., 1996: *The Lepidoptera of Europe: a distributional checklist.* Apollo Books, Steenstrup, 380 pp.
13. ***König F.,*** 1975: *Catalogul colectiei de Lepidoptere a Muzeului Banatului.* Timișoara, 284 pp. + 20 plates.
14. ***Kuras T., Benes J., Fric Z., Konvicka M***., 2003: *Dispersal patterns of endemic alpine butterflies with contrasting population structures: Erebia epiphron and E. sudetica.* Population Ecology 45: 115–123.
15. ***Leraut P***., 2006: *Moths of Europe, Volume 1: Saturnids, Lasiocampids, Hawkmoths, Tiger Moths*. N.A.P. Editions, Verrières le Buisson, pag. 387.
16. ***Murányi D., Kontschán J***., 2006: *Collecting sites of the Hungarian Natural History Museum in Maramureş county, Romania, between 2004 and 2006.* Studia Univ. Vasile Goldis, Seria St. Vietii, 17, pag. 31-36.
17. ***Nemeş I., Dănilă I***., 1970: *Catalogul colecţiei de lepidoptere „Alexei Alexinschi” de la Muzeul Judeţean Suceava*. Partea I. Fam. *Micropterigidae* – Fam. *Zygaenidae*. Muz. Jud. Suceava, Stud. şi Com. Șt. Nat. 131-265.
18. ***Nemeş I., Voicu I.,*** 1971:. *Catalogul colecţiei de lepidoptere „Alexei Alexinschi” de la Muzeul Judeţean Suceava.* Partea a II-a. Superfam. *Geometridae*. Muz. Jud. Suceava, Stud. şi com. 2(2): 283-375.
19. ***Nemeş I.,Voicu I.,*** 1973: *Catalogul colecţiei de lepidoptere „Alexei Alexinschi” de la Muzeul Judeţean Suceava*. Partea a III-a. Superfam. *Noctuoidea, Bombycoidea* şi *Sphingoidea*. Muz. Jud. Suceava, Stud. şi com., 4: 1-102.
20. ***Pax F***., 1906: *Lepidopterenfauna der Rodnaer Alpen, Sondr.* Jahrb. Schles. Gesellschaft vaterl. Cult. Breslau, pag. 1-11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

21. ***Peregovits L***., 1995: *Data to the Macrolepidoptera fauna of Transylvania (Romania)*. I. Faunistical data. Folia entomologica hungarica, 56, pag. 163–178.
22. ***Peregovits L., Podani J.,*** 1989: *The Macrolepidoptera fauna of the Eastern Carpathians: a multivariate study*. Nota lepidopterologica, Suppl. 1, pag. 54–57.
23. ***Peregovits L., Ronkay L., Balint Z.,*** 2008: *The Macrotheterocera (Lepidoptera) fauna of the Maramureș region, Romania (based on the collectings of the Hungarian Natural History Museum, Budapest),* Studia Universitatis "*Vasile Goldiş*", Seria Ştiinţele Vieţii (Life Sciences Series), vol. 18, suppl., „*Vasile Goldiș*" University Press, pag. 313-338.
24. ***Popescu-Gorj A.,*** 1987: *La liste systematique revisée des espéces de macrolepidopteres mentionées dans la faune de Roumanie. Mise á jour de leur classification et nomenclature.* Travaux Mus. Histoire Naturelle "*Grigore Antipa*", 29, 69-123.
25. Rákosy L., 1996: Die Noctuiden Rumäniens. Staphia, 46, pag. 648.
26. ***Rákosy L***., 2003: *Lista roşie pentru fluturii diurni din România.* Bul. inf. Soc. Lepid. Rom. 13(1–4): 9–26.
27. ***Rákosy L***., 2013: *Fluturii diurni din România. Cunoaștere, protecție, conservare.* Editura Mega, Cluj-Napoca, pag. 352.
28. ***Rothschild Ch.,*** 1913: *Adatok Magyarország lepkefaunájához. V. Rovartani Lapok,* Budapest, 20(3-6): 66-91.
29. ***Stancă-Moise C***., 2017: *Endemic butterflies in the Lepidoptera collection preserved at he "Lucian Blaga" Univeristy of Sibiu, Muzeul Olteniei Craiova.* Oltenia. Studii şi comunicări. Ştiinţele Naturii. Tom. 33, No. 1, pag. 104-108.
30. ***Stănescu M., Ruşti M.,*** 1997: *New Data Concerning the Lepidoptera (Insecta) of Maramureş (Romania).* Trav. Mus. Hist. nat. „*Grigore Antipa*" Bucureşti, 37: 89-111.
31. ***Szabó A.,*** 1988: *Neue Angaben über die Lepidopteren Fauna des Rodnaer Gebirges (Nordsiebenbürgische Karpaten, Ştiol Berg 1611 m).* Lucr. celei de a IV-a Conf. Naţ. de Entomol. Cluj-Napoca, 29-31 mai 1986: 89-92.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

32. ***Székely L.***, 2008: *The butterflies of Romania – Fluturii de zi din România.* Muzeul Județean de Istorie Brașov, pag. 305, 22 planșe color.
33. *** Ordonanţa de Urgenţă nr. 57 din 20 iunie 2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice. Monitorul Oficial, Partea I, 442 (29 iunie 2007): 1-32.
34. *** Legea nr. 49 din 7 aprilie 2011 pentru aprobarea Ordonanţei de Urgenţă nr. 57/2007, privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice. Monitorul Oficial, Partea I, 262 (13 aprilie 2011): 2-12.
35. *** Monitorul Oficial al României, nr. 442 din 29 iunie 2007; OUG, 57 din 20 iunie 2007, privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice.
36. *** Directiva 92/43/CEE a Consiliului Europei, din 21 mai 1992, privind conservarea habitatelor naturale şi a speciilor de faună şi floră sălbatică (modificată în 2007).
37. *** The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2014.3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Evaluarea stării de conservare a herpetofaunei de interes comunitar din Parcul Național (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Dr. Claudiu IUȘAN[328]

Keywords: herpetofaună, amfibieni, reptile, comunitar

Abstract

În situl Natura 2000 (ROSCI0125) și Parcul Național Munții Rodnei au fost evaluate din punct de vedere al stării de conservare, 13 specii de herpetofaună (8 specii de amfibieni, 5 specii de repetile). Dintre acestea, 9 specii au stare de conservare favorabilă (*Triturus montandoni, Bombina variegata, Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria, Lacerta agilis, Coronella austriaca, Elaphe longissima*) iar 4 specii au stare nefavorabilă (*Lissotriton cristatus, Hyla arborea, Emys orbicularis, Natrix tessellata*). Factorii care influențează negativ starea de conservare sunt reprezentați de capturarea în scop alimentar al amfibienilor (*Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria*), mortalitatea datorită traficului auto pe drumurile publice și forestiere (*Lissotriton cristatus, Triturus montandoni, Hyla arborea*), fragmentării habitatelor ca urmare a captării de apă în scop hidroenergetic (*Bombina variegata, Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria*), procentului redus de habitat potențial (*Lissotriton cristatus, Hyla arborea, Emys orbicularis, Natrix tessellata*).

In the Natura 2000 site (ROSCI0125) and the Rodna Mountains National Park, 13 species of herpetofauna were evaluated from the point of view of conservation status (8 species of amphibians, 5 species of reptiles). Among these, 9 species have a favorable conservation status (*Triturus montandoni, Bombina*

[328] Administrația Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei), Str. Principală, Nr. 1445, Loc. Rodna, Jud. Bistrița-Năsăud, iusan2000@googlemail.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

variegata, Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria, Lacerta agilis, Coronella austriaca, Elaphe longissima) and 4 species have an unfavorable conservation status (*Lissotriton cristatus, Hyla arborea, Emys orbicularis, Natrix tessellata*). Factors that negatively influence the state of conservation are represented by the harvesting as food resource of the amphibians (*Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria*), mortality caused by the car traffic on public and forest roads (*Lissotriton cristatus, Triturus montandoni, Hyla arborea*), habitat fragmentation due to water capture for hydropower (Bo*mbina variegata, Rana dalmatina, R. arvalis, R. esculenta, R. temporaria*), low percentage of potential habitat (*Lissotriton cristatus, Hyla arborea, Emys orbicularis, Natrix tessellata*).

Descrierea zonei studiate

Studiul presupune o evaluare a stării de conservare a herpetofaunei (amfibieni și reptile) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000 ROSCI0125) ca urmare a observațiilor derulate în perioada 2016-2020 (fig. 1). Au fost analizate și publicațiile anterioare referitor la herpetofauna din masiv și împrejurimile Munților Rodnei (Andrei, 1997; Ardelean&Bereș, 2000; Bereș, 1997; Borcea, 1983; Cogălniceanu et al, 2007; Ghira et al., 2002; Micluță, 1970; Torok, 1998; Torok&Bereș, 1995, Iușan, 2011, 2013, 2017). Deși există o serie de observații temporare privind herpetofauna masivului rodnean, cercetări complexe de herpetologie nu s-au desfășurat până în prezent.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

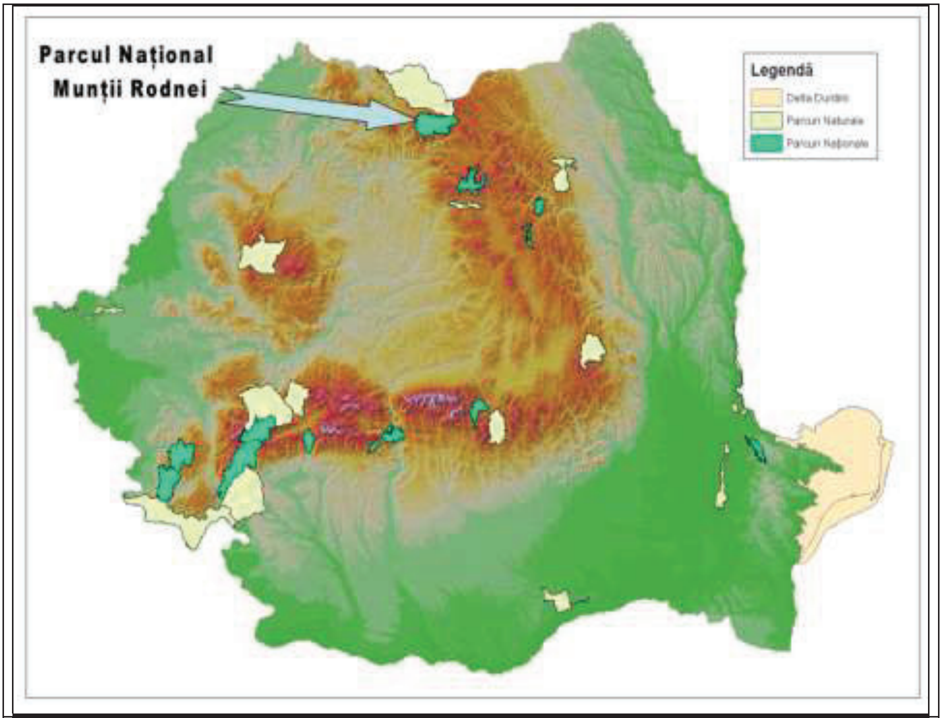

Fig. 1 Localizarea zonei de cercetare – Parcul Național Munții Rodnei

Zona de studiu este reprezentată de Parcul Național Munții Rodnei și sit Natura 2000, al doilea parc național din țară, având o suprafață de 47.152 ha. Importanța acestei arii protejate se datorează atât geologiei și geomorfologiei munților, cât și prezenței a numeroase specii de faună și floră, endemite și relicte glaciare (www.parcrodna.ro).

Parcul Național Munții Rodnei face parte din categoria parcurilor naţionale, care au ca scop „protecţia şi conservarea unor eşantioane reprezentative pentru spaţiul biogeografic naţional, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic sau de altă natură, oferind posibilitatea vizitării în scopuri ştiinţifice, educative, recreative şi turistice” (Legea 49/2011).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Munții Rodnei, care etalează cele mai înalte altitudini din Carpații Orientali (Vf. Pietrosu Mare – 2.303 m, Vf. Inău 2.279 m, Vf. Inăuţ 2.222 m), sunt localizați în partea de nord a României. Fiind cuprinsi în cadrul grupei nordice, cunoscută și sub denumirea de Carpații Maramureșului și ai Bucovinei, acești munți domină peisajul, cele mai mari diferențe de nivel înregistrându-se față de Depresiunea Maramureșului, situată la nord. Din punct de vedere administrativ, parcul se întinde în județele Maramureș și Bistrița-Năsăud (Iușan, 2011).

Parcul Naţional Munţii Rodnei nu include întregul lanţ al Munţilor Rodnei ci numai o parte a acestora. De la Vest la Est, pe o lungime a crestei principale de aproximativ 55 km (de la Pasul Şetref până la Pasul Rotunda), iar de la Nord la Sud, pe o lungime de 25 km, de la Pasul Prislop până în localitatea Valea Vinului - judeţul Bistriţa Năsăud. Din punct de vedere administrativ, suprafaţa parcului se întinde pe raza judeţelor: Bistriţa - Năsăud - 80% şi Maramureş - 20%, fiind înconjurat de o "salbă" de 17 comune limitrofe (Iușan, 2011).

Materiale și metode de studiu

România, ca stat membru al Uniunii Europene, are obligația de a lua măsuri generale de protecție a mediului înconjurător, cât și măsuri speciale pentru asigurarea conservării pe termen lung a diferitelor elemente de biodiversitate, în primul rând a speciilor sălbatice și habitatelor naturale nominalizate în Directivele Europene.

După desemnarea Siturilor de Interes Comunitar, una din activitățile necesare de a fi realizate sunt cele de monitorizare a stării de conservare a speciilor sălbatice şi habitatelor naturale de interes comunitar din România. Activitatea de monitorizare se realizează în vederea fundamentării politicilor naționale de mediu pentru conservarea biodiversităţii, urmărindu-se conformarea cu prevederile acquis-ului de mediu, respectiv întocmirea periodică (o dată la fiecare 6 ani) a rapoartelor naţionale, conform prevederilor Articolului 17 al Directivei Habitate 92/43/CEE.

Obținerea Stării de Conservare Favorabilă (”Favourable Conservation Status”) pentru speciile de reptile și amfibieni de interes

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

comunitar este obiectivul strategic al sitului Natura 2000 Munții Rodnei, stabilit în Articolul 1 al Directivei Habitate (Directiva 92/43/EEC). Acest statut poate fi descris ca o situație în care o specie este prosperă (atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere populațional) și are șanse bune să se mențină în această stare și în viitor. Faptul că o specie nu este periclitată (de exemplu nu se confruntă cu vreun risc direct de a deveni extinctă) nu înseamnă că ea are un statut de conservare favorabilă. Ținta vizată de Directivă este definită în termeni pozitivi, orientate spre a situație favorabilă, care trebuie definită, atinsă și menținută, ca urmare reprezintă mai mult decât evitarea extincției.

Metodele de monitorizare utilizate în situl Natura 2000 Munții Rodnei în perioada 2016-2020 pentru speciile de herpetofaună de interes comunitar sunt următoarele (Cogălniceanu D., 1997):

1) **Transectul linear activ acvatic diurn** (*Triturus cristatus, T. montandoni*) – pentru evaluarea speciilor de tritoni de interes comunitar, pe baza observațiilor efectuate asupra adulților în cursul perioadei de reproducere a respectivelor specii (Cogălniceanu et al., 2006). Se caută sistematic, pe o durată de timp determinată, cu ajutorul unui ciorpac, exemplarele prezente de-a lungul unui transect dispus paralel cu linia malului. Imobilizarea exemplarelor se realizează cu ajutorul ciorpacului, cu care se descriu 8-uri în adâncul apei, pe suprafețe de câte 4 m^2 (distanța dintre două locuri de eșantionare fiind de 10 m), astfel încât să poată fi reținute exemplarele prezente în habitatul acvatic investigat. După fiecare ocazie de utilizare a ciorpacului, s-a verificat conținutul plasei, s-a determinat și numărat exemplarele capturate, care sunt apoi eliberate. În cazul habitatelor cu suprafață mare se aplică metoda pe transecte lungi de 100 m (de 2 – 4 m lățime), între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 20 m (în cazul habitatelor cu suprafață mică și adâncime mică, metoda se poate aplica pe întreg perimetrul corpului acvatic investigat), (Cogălniceanu&Apostolescu, 1995, Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2) **Transectul linear activ acvatic diurn** (*Bombina variegata, Rana esculenta*) - pentru evaluarea acelor specii de anure de interes comunitar a căror determinare necesită imobilizarea exemplarelor, respectiv a celor care sunt active numai în perioada nopții, astfel încât evaluarea se poate face pe baza numărului de ponte depuse. S-a realizat deplasarea pe o durată de timp determinată de-a lungul malului unor habitate acvatice (puțin adânci) depistând vizual exemplarele sau pontele prezente de-a lungul respectivului mal de apă. Este necesară imobilizarea unor exemplare, în vederea identificării taxonului căruia îi aparțin ele. În cazul habitatelor cu suprafață mare se aplică metoda pe transecte lungi de 100 m, între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 20 m (în cazul habitatelor cu suprafață mică, metoda se poate aplica pe întreg perimetrul corpului acvatic investigat), (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).
3) **Transectul vizual acvatic diurn** (*Emys orbicularis, Natrix tessellata, Hyla arborea, Rana arvalis, Rana temporaria, Rana dalmatina*) - pentru evaluarea speciilor de amfibieni și reptile acvatice pentru a căror determinare nu este nevoie de imobilizarea exemplarelor. S-a realizat deplasarea pe o durată de timp determinată în habitate acvatice (de regulă de mică adâncime) depistând vizual adulții sau în cazul amfibienilor, pontele depuse (sub formă de cordoane – în cazul speciei *Bufo viridis* – sau sub formă de grămezi - mici de cca 3 cm diametru in cazul speciei *Hyla arborea*, de circa 6-8 cm diametru în cazul speciilor *Rana dalmatina* și *Rana arvalis*, de circa 15 cm diametru – sau mai mare – în cazul speciei *Rana temporaria*). Nu este necesară imobilizarea exemplarelor sau colectarea pontelor. Lungimea transectului: în cazul speciilor de amfibieni transectele au o lungime de 100 m (de obicei cu o lățime nu mai mare de 5 m), între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 100 m; în cazul speciilor *Emys orbicularis* și *Natrix tessellata* lungimea recomandată a transectului este de 1.000 m (cu o lățime nu mai mare de 5 m),

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

între două transecte vecine fiind o distanță de 100 m (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

4) **Transectul vizual terestru diurn** (*Lacerta agilis, Elaphe longissima, Coronella austriaca*) - pentru evaluarea speciilor de reptile terestre. Deplasarea se realizează pe o durată de timp determinată în habitate terestre, depistând vizual exemplarele. Transectele au o lungime de 1.000 m și o lățime de 20 m, între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 100 m. În fiecare zonă investigată se aplică metoda în cazul a cel puțin 5 transecte. Lungimea recomandată a unui transect este de 1.000 m și o lățime de 20 m, între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 100 m (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).
5) **Transectul auditiv nocturn** - metodă elaborată pentru evaluarea speciei *Hyla arborea* în perioada de reproducere (în altă perioadă a anului evaluarea se poate face numai cu marjă mare de eroare). Deplasarea se realizează pe o durată de timp determinată de-a lungul unui transect paralel cu malul habitatului acvatic și identifică toți masculii de *Hyla arborea* activi (care emit sunetele caracteristice speciei). Lungimea recomandată a unui transect este de 100 m și o lățime de 10 m, între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 20 m (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).
6) **Transectul vizual terestru nocturn** (*Hyla arborea*) - pentru evaluarea speciilor de amfibieni și reptile care sunt active (practic exclusiv) în timpul nopții. Deplasarrea s-a realizat pe o durată de timp determinată în habitate terestre, depistând vizual exemplarele. Nu este necesară imobilizarea exemplarelor. Lungimea unui transect este de 1.000 m și o lățime de 10 m, între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 100 m (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).
7) **Transectul linear activ acvatic (larve de amfibieni:** *Bombina variegata, Rana esculenta, Rana dalmatina, Rana temporaria, Rana arvalis, Hyla arborea, Triturus cristatus,*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Triturus montandoni) – pentru obținerea de informații suplimentare despre subpopulațiile de larve (aflate în stadiul final al metamorfozei – pentru a evita rănirea exemplarelor în stadii mai timpurii, când încă au branhii externe, fragile, ușor deteriorabile la capturare). Se caută sistematic, pe o durată de timp determinată, cu ajutorul unui ciorpac, larvele prezente de-a lungul unui transect dispus paralel cu linia malului. Imobilizarea larvelor se realizează cu ajutorul ciorpacului, cu care se descriu 8-uri în adâncul apei, astfel încât să poată fi reținute larvele prezente în fâșia de habitat acvatic investigat. După fiecare minut de utilizare a ciorpacului, se verifică conținutul plasei și larvele capturate se transferă într-un recipient de plastic umplut parțial cu apă. După verificarea (respectiv transferul în recipientul de plastic a larvelor capturate) observatorul se deplasează în următoarea zonă a transectului unde aplică din nou procedura pe durata unui minut. La capătul fiecărui transect investigat larvele capturate sunt eliberate în zona deja verificată și observatorul se deplasează la următorul transect în care repetă procedura. În cazul habitatelor cu suprafață mare s-a aplicat metoda pe transecte lungi de 100 m (de 2 – 4 m lățime), între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 20 m (în cazul habitatelor cu suprafață mică și adâncime mică, metoda se poate aplica pe întreg perimetrul corpului acvatic investigat), (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

8) **Transectul linear activ terestru (perioada postmetamorfică:** *Bombina variegata, Rana esculenta, Rana dalmatina, Rana temporaria, Rana arvalis, Hyla arborea, Triturus cristatus, Triturus montandoni*) – pentru obținerea de informații suplimentare despre toate speciile de amfibieni, după perioada de metamorfozare a larvelor (pentru date privind succesul reproductiv, zona de răspândire a exemplarelor în jurul locului de reproducere etc.). Deplasarea se face în habitatele terestre din apropierea zonelor de depunere a pontelor identificate cu ocazia investigațiilor realizate în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

perioada de reproducere a speciei. Exemplarele se depistează vizual, atât cele active, cât și cele refugiate în diferite ascunzișuri (sub pietre, bușteni, materiale diverse). Traseul parcurs nu are o lungime determinată. În cazul habitatelor cu suprafață mare se aplică metoda pe transecte lungi de 100 m (de 20 m lățime), cu axa longitudinală paralelă cu linia malului. Între capetele a două transecte vecine fiind o distanță de 20 m (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

9) **Metoda pătratelor** (*Lacerta agilis*) – pentru obținerea de informații suplimentare (densitate, structură populații) despre reptile terestre din habitate cu structură uniformă. Se realizează observaţii în relevee de 250 m^2 (pătrate cu latura de circa 16 m), dispuse la intervale a câte 100 m de-a lungul unui transect. Nu este necesară imobilizarea exemplarelor (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

10) **Traseu itinerant diurn** (*Triturus cristatus, Bombina variegata*) – pentru obținerea de informații suplimentare (distribuție, dimensiune relativă a populațiilor etc.) despre populațiile speciilor de amfibieni și reptile de interes comunitar prezente în zonele din afara careurilor standard, fixe, de monitorizare. Se investighează habitatele terestre, semi-acvatice sau acvatice localizate de-a lungul traseului dintre două careuri standard de 10 km x 10. Cu ocazia opririlor de-a lungul traseului sunt înregistrate exemplarele active, zonele de depunere a pontei (atât ale amfibienilor, cât și a reptilelor – în cazul celor din urmă, locurile de depunere a pontei sunt depistabile de regulă în urma decopertării acestora de către prădători), cadavrele (inclusiv resturile de carapace, plastron, craniu etc.), (Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt., 2013).

Conform definiției din Directiva Habitate (Articolul 1i), starea de conservare a speciilor este considerată favorabilă dacă:

- datele referitoare la dinamica populațională indică faptul că speciile respective se mențin pe termen lung ca niște componente viabile ale habitatelor lor naturale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- arealul natural al speciei nu se reduce și nici nu există eventualitatea să se reducă în viitorul apropiat, și - există și este probabil că va exista și în viitor un habitat suficient de mare încât să permită pe termen lung existența populațiilor.

În conformitate cu prevederile Directivei Habitate, evaluarea speciilor de reptile și amfibieni de interes comunitar se realizează periodic pentru a se stabili dacă ele au o stare de conservare favorabilă. Pentru raportarea stării curente a speciilor, conform Articolului 17 a Directivei Habitate, au fost stabilite trei categorii principale ale Stării de Conservare:

- Favorabilă: este definită în Directiva Habitate și se referă la situația în care speciile de reptile și amfibieni de interes comunitar vor prospera în viitor fără să fie necesară modificarea măsurilor de gestionare (management) ale acestora sau a politicilor care vizează respectivele specii;

- Nefavorabilă-Neadecvată: se referă la situațiile în care sunt necesare schimbări ale managementului sau ale politicilor legate de respectivele specii pentru ca acestea să atingă Starea de Conservare Favorabilă, însă nu există în viitorul apropiat pericolul ca speciile să dispară (să devină extincte);

- Nefavorabilă-Rea: se referă la situațiile în care sunt necesare schimbări ale managementului sau ale politicilor legate de speciile în cauză pentru ca acestea să atingă Starea de Conservare Favorabilă, dar există în viitorul apropiat și pericolul ca speciile să dispară (să devină extincte) cel puțin din regiunea respectivă.

- În cazurile în care informațiile sunt insuficiente pentru a permite o evaluare a stării curente a speciilor, acestea sunt încadrate într-o categorie secundară de ”Stare de Conservare Necunoscută”, (Botnariuc N., Tatole V., 2005).

Pentru evaluarea stării de conservare a speciilor de herpetofaună din situl Natura 2000 Munții Rodnei, s-au luat în calcul o serie de parametri menționați în tabelul 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tabel 1. Parametrii pentru evaluarea stării de conservare a herpetofaunei din punct de vedere al populaţiei

Nr.	Parametrii pentru evaluarea stării de conservare a herpetofaunei	Indicator
1	Statut de prezenţă temporală a speciilor	Sedentară/Rezidentă
2	Mărimea populaţiei speciei în aria naturală protejată	Nr. indivizi
3	Calitatea datelor referitoare la populaţia speciei din aria naturală protejată	Bună/Medie/Slabă
4	Suprafaţa habitatului speciei în aria naturală protejată	Ha
5	Suprafaţa adecvată a habitatului speciei în aria naturală protejată	Ha
6	Metodologia de apreciere a suprafeţei adecvate a habitatului speciei în aria naturală protejată	Rangeri/Experți/Voluntari
7	Raportul dintre suprafaţa adecvată a habitatului speciei şi suprafaţa actuală a habitatului speciei	Egal/Mare/Mic
8	Tendinţa actuală a suprafeţei habitatului speciei	Se îmbunătățește Este stabilă Se înrăutățește Nu este cunoscută
9	Calitatea datelor privind tendinţa actuală a suprafeţei habitatului speciei	Insuficientă/Bune
10	Magnitudinea tendinţei actuale a mărimii populaţiei speciei	Existența datelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Parametrii pentru evaluarea stării de conservare a herpetofaunei	Indicator
11	Starea de conservare din punct de vedere al populaţiei speciei	Favorabilă Nefavorabilă-Neadecvată Nefavorabilă-Rea Necunoscută
12	Tendinţa stării de conservare din punct de vedere al populaţiei speciei	
13	Starea de conservare necunoscută din punct de vedere al populaţiei	

Rezultate și discuții

Având în vedere faptul că speciile de reptile și amfibieni de interes comunitar au fost incluse în diferite anexe ale Directivei Habitate pe considerentul că ele sunt periclitate sau/și rare, este de înțeles că majoritatea acestora nu au Stare de Conservare Favorabilă cel puțin în unele regiuni biogeografice. Mai mult decât atât, din cauză că reabilitarea unei specii poate necesită timp (de lungime diferită, funcție de caracteristicile intrinseci ale speciilor în cauză), încadrarea într-o stare de conservare nefavorabilă se poate menține pe o anumită perioadă chiar și în condițiile în care au fost luate măsuri de remediere ale situației.

Starea de Conservare este un concept dezvoltat în contextul elaborării așa-numitelor Cărți Roșii și Listelor Roşii de specii amenintate sau periclitate la nivel global, regional sau naţional şi reprezintă o evaluare a viabilităţii pe termen lung a unui habitat sau a unei specii (respectiv a riscului relativ de extincție a acestor). Categoriile IUCN. şi cele trei categorii pentru evaluarea Stării de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Conservare sunt legate în mod clar şi sunt bazate pe interpretări ale datelor de același tip, cu toate că nu în toate cazurile este posibil să fie făcută o corespondenţă exactă între cele două sisteme de evaluare. Astfel, în timp ce în cazul Listelor Roșii este evaluată (estimată) perioada până la momentul preconizat al extincției speciei, în cazul celor trei categorii de Stare de Conservare utilizate în raportarea conform Articolului 17 al Directivei Habitate este vizată estimarea perioadei necesare atingerii Stării de Conservare Favorabilă.

Amfibienii și reptilele de interes comunitar prezente în situl Natural 2000 Munții Rodnei sunt specii a căror conservare necesită desemnarea ariilor speciale de conservare (nominalizate în Anexa 3 a O.U.G. 57/2007), specii de interes comunitar care necesită protecție strictă (nominalizate în Anexa 4A a O.U.G. 57/2007), taxoni de interes comunitar a căror prelevare din natură și exploatare fac obiectul măsurilor de management (nominalizate în Anexa 5A a O.U.G. 57/2007), tabel 2. Distribuția taxononilor a fost coroborată cu conspectul herpetofaunei din România (Andrei, 1997, Andrei&Török, 1997, Ghira, 2005, Ghira et al., 2002, Ardelean G., Bereş, I., 2000, Bereş, 1990, 1997, Borcea, 1983, Micluţă, 1969, 1970, Stugren&Popovici, 1961, Török, 1998, Török&Bereş, 1996, Ardelean&Bereș, 1999, Cogălniceanu, 2008).

Tabel 2. Herpetofauna de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Nr.	Specia	Anexa 3 a OUG. 57/2007	Anexa 4A a OUG. 57/2007	Anexa 5A a O.U.G. 57/2007
1	*Triturus (Lissotriton) cristatus* (tritonul cu creastă)	x	x	
2	*Triturus montandoni* (tritonul carpatic)	x	x	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Specia	Anexa 3 a OUG. 57/2007	Anexa 4A a OUG. 57/2007	Anexa 5A a O.U.G. 57/2007
3	*Bombina variegata* (izvorașul de baltă cu burta galbenă)	x	x	
4	*Hyla arborea* (brotăcelul verde)		x	
5	*Rana dalmatina* (broasca roșie de pădure)		x	
6	*Rana arvalis* (broasca de mlaștină)		x	
7	*Rana (kl.) esculenta* (broasca verde de lac)			x
8	*Rana temporaria* (broasca roșie de munte)			x
9	*Emys orbicularis* (țestoasa de apă dulce)	x		
10	*Lacerta agilis* (șopârla de câmp)		x	
11	*Coronella austriaca* (șarpele de alun)		x	
12	*Elaphe longissima* (șarpele lui Esculap)		x	
13	*Natrix tessellata* (șarpele de apă)		x	

Tritonul cu creastă *(Lissotriton cristatus*) este o specie de triton de dimensiuni mari, având până la 16 cm. Corpul este îndesat, capul este lat, cu botul rotunjit, lipsit de şanţuri pe partea dorsală. Cuta gulară bine pronunţată. Membrele lungi şi puternice. Lungimea cozii

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

este mai mică sau egală cu a corpului şi se termină ascuţit. Tegumentul este rugos atât dorsal cât şi ventral. Masculii sunt mai mici decât femelele, în perioada de reproducere au o creastă dorsală înaltă şi dinţată, care începe între ochi, lipseşte în dreptul cloacei şi se continuă apoi cu o creastă caudală dezvoltată, dar mai puţin zimţată. aceasta este dezvoltată şi pe partea ventrală. Cloaca masculilor este mare şi închisă la culoare. Preferă ape stagnante mari şi adânci, cu vegetaţie submersă şi palustră. Este frecvent în iazuri şi lacuri, şanţuri, bălţi, canale cu curgere lină, mai ales dacă există vegetaţie acvatică în care să se poată ascunde. Nu este foarte pretenţios la calitatea apei. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Tritonul carpatic (*Triturus montandoni*) este un triton de dimensiuni mici (lungime totală de până la 10 cm), coada fiind mai lungă decât capul+trunchiul. Capul este relativ lat, cu botul rotunjit și trei şanţuri longitudinale dorsale. Cuta gulară este evidentă. Nu au creastă dorsală, doar o tivitură tegumentară. Trunchiul are două pliuri dorso-laterale evidente. Membrele sunt egale ca dimensiuni. Femelele au corpul mai mare şi mai masiv. La reproducere, masculii au pliurile dorso-laterale foarte pronunţate și două pliuri latero-ventrale (trunchiului are un aspect pătrat în secţiune). Cloaca masculilor este umflată, vârful cozii are un filament de 3-5 mm; degetele membrelor posterioare nu au palmură. Pentru reproducere foloseşte orice habitat umed, de la băltoace până la lacuri din zonele unde este răspândită; preferă însă ape limpezi, reci, cu pH slab acid (bălţi, şanţuri, canale), aflate în pădurile de foioase, amestec sau conifere. După părăsirea mediului acvatic, animalele se refugiază în imediata apropiere, în litieră, sub trunchiuri de copaci, sub bolovani, uneori și în locuri expuse la soare. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Izvorașul de baltă cu burta galbenă (*Bombina variegata*) este mai puţin pretenţioasă în alegerea habitatului, fiind găsită în bălţi temporare sau permanente, curate sau poluate, cu sau fără vegetaţie, mlaştini, pâraie cu curs mai lin, izvoare, zone mlăştinoase cu ochiuri

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mici de apă. Pe perioadele de secetă se ascunde în locuri umede până la primele ploi. Corpul este mai îndesat decât la *Bombina bombina*, în general lungimea medie a adulţilor rar depăşeşte 5 cm. Capul mai lat decât lung, botul rotunjit, ochii mari cu pupila cordiformă. Pielea este verucoasă, fiind acoperită de negi mari, ascuţiţi, înconjuraţi de numeroşi negi, mai mici. Negii prezintă spini. Masculii au în general corpul mai scurt decât femelele. Membrele lor anterioare sunt mai groase, iar în timpul împerecherii apar calozităţi nupţiale închise la culoare pe partea internă a degetelor şi a braţului. Masculul nu are saci vocali. Secreția glandelor pielii irită mucoasele conjunctive (produc lăcrimare) și mucoasele nazale (provoacă strănutul). Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Brotăcelul verde (*Hyla arborea*) este un amfibian de dimensiuni mici, lungimea corpului adulților fiind de cca 4,5 cm. Culoarea uzuală a exemplarelor metamorfozate este verde deschisă pe partea dorsală a corpului și albicioasă, fără pete, pe partea ventrală (Fuhn, 1960). La vârful degetelor arte discuri adezive. Masculul are un singur sac vocal, plasat sub gușă, unde pielea are culoare mai închisă decât la femele. Populaţiile cele mai numeroase sunt întâlnite în habitatele de câmpie şi colinare. Preferă zonele umede (bălţi, mlaştini, canale) în preajma cărora există vegetaţie bogată: păduri, tufişuri, stufărişuri; poate fi găsită şi în zone antropizate (grădini, parcuri, livezi etc.). Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Broasca roșie de pădure (*Rana dalmatina*) este prezentă în păduri de foiase, pajişti, tufişuri. Nu este dependentă de un anumit grad de umiditate, preferând habitate mai xerofile. Este abundentă în pădurile din zona colinară şi de deal. Adulţii au un corp zvelt, elegant, de dimensiuni medii (până la 9 cm, dar de obicei mai mici). Botul este ascuţit, timpanul este mare şi bine conturat, pupila este orizontală. Membrul posterior este foarte lung, articulaţia tibio-tarsală depăşeşte vârful botului când acesta este întins în faţă, paralel cu coloana vertebrală. Masculii se deosebesc de femele prin dimensiunea corporală mai redusă, membrele anterioare mai bine dezvoltate, cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

două calozităţi nupţiale mici, închise la culoare, pe partea internă a primului deget în perioada de reproducere; tot atunci, membrana interdigitală devine fumurie, mai bine dezvoltată, cu marginea aproape dreaptă. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Broasca de mlaștină (*Rana arvalis*) este o specie pretenţioasă, ocupând doar anumite habitate, chiar şi dintre cele prielnice. Întotdeauna alege zone cu umiditate ridicată: mlaştini, turbării, păşuni umede, lunci, zăvoaie umede; de obicei evită zonele cultivate. Este acvatică în perioada de reproducere şi ocazional în restul sezonului activ. Corp scurt şi îndesat (trunchiul ajunge până la 8 cm); la cap botul este ascuţit, pupila este orizontală. Timpanul este distinct, depărtat de ochi. Picioarele sunt scurte: articulaţia tibio-tarsală a piciorului posterior întins înainte ajunge până deasupra ochilor, nărilor sau vârfului botului. Tuberculul metatarsal este dezvoltat, mare, dur, comprimat lateral, în formă de sapă. Tegumentul dorsal şi lateral este neted, cu verucozităţi negre sau brun închis care în regiunea cefei formează pot forma un semn distinct de forma ^. Masculii au doi saci vocali interni, membrele anterioare cu calozităţi nupţiale pe degetul intern în timpul perioadei de reproducere. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Broasca verde de lac (*Rana (kl.) esculenta*) este un hibrid al speciilor *Rana ridibunda* și *Rana lessonae*. Este un amfibian de dimensiuni relativ mari, corpul adulților putând atinge lungimea de până la 12 cm. Tuberculul metatarsal intern este proeminent, comprimat lateral, şi privit din profil are formă aproape semilunară. La adulți partea dorsală a corpului are de regulă fondul de culoare verde, uneori cu pete brune și de regulă cu o bandă de culoare mai deschisă de-a lungul coloanei vertebrale. Abdomenul este albicios, uniform colorat (fără pete evidente). Sacii vocali ai masculilor sunt de culoare gricenușie, iar coapsele membrelor posterioare sunt marmorate cu alb. Este un amfibien euritop, ocupând habitatele celor 2 specii parentale (*Rana ridibunda* și *Rana lessonae*): lacuri, bălţi. De

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

obicei evită apele curgătoare. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător ("Least Concern"), (Cogălniceanu et al., 2000).

Broasca roșie de munte (*Rana temporaria*) este prezentă în zonele colinare şi montane, la altitudini cuprinse între 300 şi 2200 m. Corpul este robust, masiv, 62-79 mm; puţine exemplare ajung la 90-100 mm (lungimea trunchiului). Capul de obicei mai lat decât lung; botul este obtuz, rotunjit. Timpanul este depărtat de ochi şi mai mic decât diametrul acestuia. Pupila este orizontală. Articulaţia tibio-tarsală a membrului posterior întins înainte nu depăşeşte niciodată vârful botului. Tuberculul metatarsal este slab dezvoltat. Masculul are doi saci vocali interni laterali, membre anterioare mai puternice, în perioada de reproducere cu calozităţi nupţiale negre pe partea internă a primului deget al acestora. Majoritatea adulţilor părăsesc apa după împerechere şi duc o viaţă terestră putând fi întâlniţi la mari distanţe de apă. Poate fi găsită în orice habitat cu umiditate suficient de mare pentru a-i asigura supravieţuirea. Trăieşte în păduri, păşuni, fâneţe dar nu evită nici regiunile cultivate, livezile, grădinile etc. Este foarte rezistentă la temperaturi scăzute. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător ("Least Concern"), (Cogălniceanu et al., 2000).

Țestoasa de apă dulce (*Emys orbicularis*) preferă habitate acvatice (bălţi, heleşteie, lacuri, râuri cu cursul lin) din zonele de câmpie, colinare şi de deal, cu vegetaţie ierboasă şi arbustivă pe mal, cu vegetaţie acvatică şi cu populaţii importante de peşti şi nevertebrate acvatice. În Munții Rodnei a fost observată în bălțile din limita ariei protejate, altitudinal până la circa 700 m. Este sensibilă la calitatea apei, nefiind întâlnită în ape poluate. Carapacea este mai puțin bombată decât al țestoaselor de uscat (menționate anterior). La adulți, lungimea carapacei poate atinge peste 16 cm la masculi și peste 17 cm la femele, în timp ce juvenilii proaspăt eclozați au carapacea de cca 3 cm lungime. Atât carapacea, câi și membrele și capul au fondul de culoarea negricioasă, fiind presărate cu pete și linii galbene. Statut la nivelul UE: vulnerabil ("Vulnerable"), (Cogălniceanu et al., 2000).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Șopârla de câmp (*Lacerta agilis*) este o șopârlă de dimensiuni relativ mari, adulții având o lungime totală de peste 20 cm (femelele fiind puțin mai mari decât masculii). Culoarea generală a părții dorsale a corpului este brună, cu pete mai închise de-a lungul coloanei vertebrale. Pe laturile corpului există oceli (pete negre care au în centrul lor câte un punct de culoare deschisă), iar pe părțile latero-dorsale există câte o bandă de culoare deschisă. Există și exemplare în cazul cărora domină culoarea verde sau care au partea dorsal colorată uniform în brunroșcat, fără pete dorsal și fără liniile latero-dorsale. Este prezentă în habitate deschise, însorite (pajişti cu sau fără tufişuri, poieni, liziere de pădure, taluzuri etc.). Are nevoie de căldură şi de un anumit grad de umiditate şi nu necesită neapărat adăposturi (stâncării, grohotişuri, tufişuri). Rareori este observată în păduri, şi numai în cele rare, cu expoziţie sudică şi cu zone înierbate. Statut la nivel european: puțin îngrijorător ("Least Concern"), (Cogălniceanu et al., 2000).

Șarpele de alun (*Coronella austriaca*) este un șarpe de lungime mijlocie, adulții atingând de regulă maximum 70 de cm. Partea dorsală a exemplarelor este de obicei brună sau cenușie, cu pete regulate, de culoare închisă, dispuse în șiruri (care pot și fuziona formând linii paralele cu coloana vertebrală). Pe cap are o dungă închisă la culoare, care începe de la nară și se întinde până la colțul gurii, respectiv pe partea posterodorsală a capului o pată aproximativ de forma blazonului casei imperiale austriece. Partea ventrală a corpului este uniform colorată, la masculii în brun sau în roșu-cărămiziu, la femele în cenușiu până la negru (Fuhn, Vancea 1961). Pupila este rotundă, irisul fiind de regulă cărămiziu. Este prezent în zone uscate, bine însorite, acoperite de vegetaţie ierboasă şi tufişuri, unde există populaţii de şopârle sau micromamifere. Lipseşte din zonele umede. Preferă lizierele pădurilor, grohotişuri sau stâncării, taluzurile drumurilor etc. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător ("Least Concern"), (Cogălniceanu et al., 2000).

Șarpele lui Esculap (*Elaphe longissima*) este un șarpe zvelt, robust, de talie mare, ajungând până la 140 cm (femelele) sau 160 cm (masculii); rareori apar indivizi mai mari, în special în sudul arealului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Capul este alungit, puternic diferenţiat de trunchi, ochii sunt mari; solzii dorsali din partea posterioară a corpului sunt uşor carenaţi; solzii ventrali se prelungesc pe partea inferioară a flancurilor şi prezintă câte o carenă latero-ventrală, ambele aceste caractere folosind la căţărat. Coada masculilor este mult mai lungă decât la femele, raportat la lungimea corpului, cu baza umflată (adăpostește cele două hemipenisuri). Placa anală este divizată. Specie cu preferinţe destul de largi; este întâlnit în păduri de foioase însorite, cu rarişti, trunchiuri căzute, versanţi cu expotiţie sudică, cu tufărişuri, terasamente ale drumurilor sau căilor ferate, ruine, ziduri, cariere părăsite, grohotişuri sau stâncării în păduri; de asemenea, îl mai putem întâlni şi în habitate umede, lângă zone mlăştinoase, pe văile râurilor, ascuns în vegetaţie. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

Șarpele de apă (*Natrix tessellata*) este o specie de șarpe relativ mare, lungimea adulților depășind deseori 1 m. Culoarea dorsală a exemplarelor este de obicei cenușiu sau brun-gălbui, cu pete dreptunghiulare, gri-închise. În partea dorsală a capului există un desen de forma literei V, cu vârful orientat anterior. Unele exemplare sunt colorate uniform (uneori în culoare galbui-deschisă), fără pete. Pe partea ventrală a corpului, exemplare sunt colorate în negru și galben, portocaliu sau roșu-cărămiziu. Pupila este rotundă, irisul fiind de regulă brun deschis. Nu se depărtează de apă decât pentru depunerea pontei sau pentru hibernare. Preferă ape stătătoare sau lin curgătoare, cu populaţii importante de peşti şi cu maluri propice pentru depunerea pontei şi hibernare (versanţii râurilor trebuie să fie stâncoşi sau cu grohotişuri). Poate fi întâlnit şi în ape salmastre sau în apropierea aşezărilor umane. Statut la nivelul UE: puțin îngrijorător (”Least Concern”), (Cogălniceanu et al., 2000).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Concluzii

În urma evaluării stării de conservare a 13 specii de herpetofaună (8 specii de amfibieni, 5 specii de reptile) de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei, se constată o stare de conservare favorabilă pentru majoritatea speciilor (tabel 3).

Tabel 3. Starea de conservare a speciilor de herpetofaună de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Nr.	Specia	Stare de conservare
1	*Triturus (Lissotriton) cristatus* (tritonul cu creastă)	Nefavorabilă
2	*Triturus montandoni* (tritonul carpatic)	Favorabilă
3	*Bombina variegata* (izvorașul de baltă cu burta galbenă)	Favorabilă
4	*Hyla arborea* (brotăcelul verde)	Nefavorabilă
5	*Rana dalmatina* (broasca roșie de pădure)	Favorabilă
6	*Rana arvalis* (broasca de mlaștină)	Favorabilă
7	*Rana (kl.) esculenta* (broasca verde de lac)	Favorabilă
8	*Rana temporaria* (broasca roșie de munte)	Favorabilă
9	*Emys orbicularis* (țestoasa de apă dulce)	Nefavorabilă
10	*Lacerta agilis* (șopârla de câmp)	Favorabilă
11	*Coronella austriaca* (șarpele de alun)	Favorabilă
12	*Elaphe longissima* (șarpele lui Esculap)	Favorabilă
13	*Natrix tessellata* (șarpele de apă)	Nefavorabilă

Activitățile cu potențial impact asupra speciilor de amfibieni și reptile în situl Natura 2000 Munții Rodnei sunt menționate în tabelul 4, fig. 2. Gradul impactului a fost stabilit pe o scară de la 1-10, 1 fiind minim iar 10 fiind maxim.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tabel 4. Activitățile cu impact asupra herpetofaunei de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei

Nr.	Impact	Gradul
1	Poluarea apelor de suprafață limnice	2
2	Secare	4
3	Pășunat/suprapășunat	5
4	Gestionarea și utilizarea pădurii	5
5	Luare / prelevare de fauna (terestră)	10
6	Drumuri	7
7	Captarea apelor de suprafață	6
8	Colmatare	2
9	Depozitarea deșeurilor menajere	3
10	Îndepărtarea lăstărișului	2
11	Exploatare forestieră fără replantare sau refacere naturală	1
12	Controlul prădătorilor (braconaj, otrăvire, capcane)	4

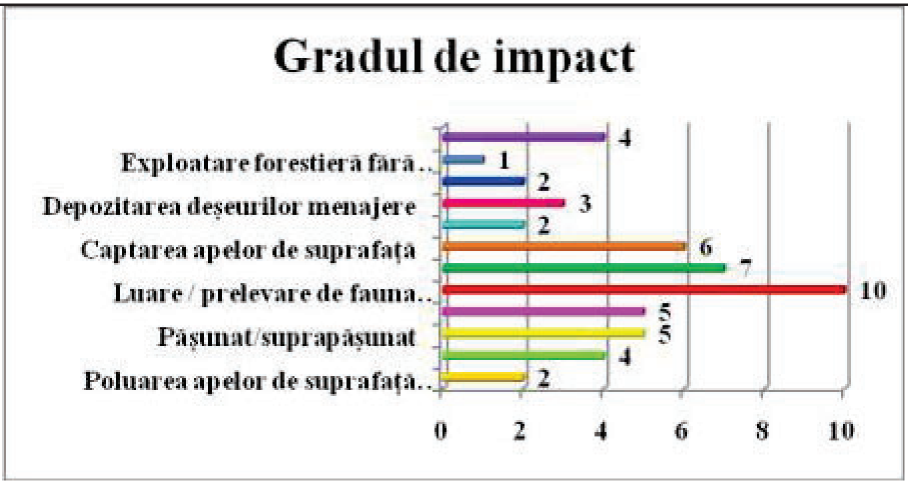

Fig. 2 Gradul de impact asupra herpetofaunei de interes comunitar din situl Natiura 2000 Munții Rodnei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Așa cum se observă din figura 1, activitățile cu impact ridicat asupra herpetofaunei sunt reprezentate de:

- Prelevarea exemplarelor de amfibieni spre consum (*Rana arvalis, Rana temporaria, Rana dalmatina*). Câteva dintre localitățile limitrofe sitului Natura 2000 Munții Rodnei (Șanț, Valea Mare, Rodna, Cârlibaba) sunt mari consumatoare de ”pui de baltă” sau ”piciorușe de broască”. În perioada de reproducere (martie-aprilie), zeci de mii de exemplare din speciile de broaște amintite sunt capturate, ucise și consumate sub formă gătită (pane în ou, ciorbe, salate).
- Rețeaua bine reprezentată de drumuri forestiere, precum și cele două drumuri naționale (DN 17D, DN 18) constituie un factor care contribuie la o mortalitate ridicată a amfibienilor și reptilelor, cu precădere în perioada de reproducere a acestora.
- Captarea apelor de suprafață are un impact major cu precădere în zona de limită a sitului Natura 2000 Munții Rodnei, deoarece numeroase văi montane prezintă amenajări hidroelectrice de tipul microhidrocentralelor (Valea Cobășel, Valea, Anieșului, Valea Vinului) din limită spre aval, în afara sitului Natura 2000 Munții Rodnei. Aceste microhidrocentrale contribuie la fragmentarea habitatelor și izolarea populațiilor.
- Gestionarea și utilizarea pădurii influențează în unele cazuri dinamica populațiilor de amfibieni și reptile prin activitățile de prelucrare a lemnului (corhănire pe cursul apelor montane și poluarea apelor cu taninuri din esențele lemnoase exploatate), depozitarea lemnului în habitate acvatice, transportul lemnului cu utilaje grele pe cursul văilor și izvoarelor montane (denudând vegetația unor habitate, ucigând exemplare sub roțile utilajelor). Transportul lemnului cu utilaje grele poate juca și un rol pozitiv prin crearea de habitate acvatice temporare (bălți) ce pot fi utilizate pentru reproducerea speciilor de amfibieni.

În concluzie, putem afirma că majoritatea speciilor de herpetofaună este în stare favorabilă de conservare, cu excepția unor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

specii ce se regăsesc în afara habitatelor lor optime (*Lissotriton cristatus, Hyla arborea, Emys orbicularis, Natrix tessellata*).

Bibliografie

1. ***Andrei M.,*** 1997: *Note on the herpetofauna of the Maramureş (Romania).* Trav. Mus. Nat. d'Hist. Nat. ”*Grigore Antipa*”, 37: 129-133.
2. ***Andrei M., Török Zs***., 1997: *Addenda to "A bibliographical checklist of herpetology in Romania".* ÎN: Trav. Mus. Natl. Hist. Nat. "*Grigore Antipa*", volumul 39, paginile 209 - 240. Bucureşti, Romania.
3. ***Ardelean G., Bereş, I.***, 2000: *Fauna de Vertebrate a Maramureşului.* Editura Dacia, Cluj-Napoca. Colecţia Universitaria.
4. ***Ardelean G., Bereș I.,*** 1999: *Herpetofauna Maramureşului şi acţiunea factorilor antropici asupra sa*. IN: Analele Univ. Oradea, Fasc. Biologie, vol. 6, pag. 7-22. Oradea, Romania.
5. ***Bereș I.,*** 1990: *Influenţa zonelor umede în repartiţia şi conservarea vertebratelor din Maramureş*. În: Revista Muzeelor, No. 5, pag. 65-72. Bucureşti, Romania.
6. ***Bereş I.,*** 1997: *Contribuţii la cunoaşterea faunei amfibienilor şi reptilelor din Depresiunea Maramureşului şi protecţia lor.* Nymphaea (Oradea) 23 - 25: 151-154.
7. ***Borcea M.,*** 1983: *Fauna de amfibii şi reptile din Munţii Rodnei, prezentare zoogeografică.* În: Rezervaţia Pietrosul Rodnei la 50 ani: Baia Mare, 120 - 127.
8. ***Botnariuc N., Tatole V***., 2005: *Cartea Roşie a vertebratelor din România,* Editura Muzeul de Istorie Naturală ”*Grigore Antipa*,,, Bucureşti.
9. ***Cogălniceanu D., Apostolescu I.,*** 1995: *Propuneri privind monitoringul populaţiilor de amfibieni din RBDD*. ÎN: Analele Ştiinţifice ale Institutului Delta Dunării (1994), volumul 3, Nr. 1, paginile 185 - 188. Tulcea, Romania. ISSN 1221-6240.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

10. ***Cogălniceanu D.,*** 1997: *Practicum de ecologie a Amfibienilor – metode şi tehnici în studiul ecologiei Amfibienilor*. Editura Universităţii din Bucureşti, 1-122.
11. ***Cogălniceanu D. Aioanei F., Bogdan M.,*** 2000: *Amfibienii din România.* 99 pagini. Ars Docendi Publishing House. Bucureşti, Romania. ISBN 973-99514-5-7.
12. ***Cogălniceanu D., Hartel T., Plăiaşu R***., 2006: *Establishing an amphibian monitoring program in two protected areas of Romania.* În: Herpetologia Bonnensis, volumul II – Proceedings of the 13th Congress of the Societas Europaea Herpetologica (editori M. Vences, J. Köhler, T. Ziegler și W. Böhme), paginile 31-34. Bonn, Germania.
13. ***Cogălniceanu D., Băncilă R., Samoilă C., Hartel T. and Tudor M.,*** 2007: *The herpetofauna of the Maramureş Mountains Natural Park.* The 1st International Conference Environoment - Natural Sciences - Food Industry in European Context, Baia Mare, România: 300 - 305.
14. ***Cogălniceanu D., Băncilă R., Samoilă C., Hartel T***., 2008: *The current distribution of herpetofauna in the Maramureş county and the Maramureş Mountains Nature Park (Maramureş, Romania).* Transylv. Rev. Syst. Ecol. Res., vol. 5 ("The Maramureş Mountains Nature Park"), pag. 189-200, Sibiu, Romania.
15. ***Fuhn I.,*** 1960: *Amphibia*. Fauna R.P.R., Volumul 14, Fascicula 1. 288 pagini. Editura Academiei R.P.R., Bucureşti.
16. ***Fuhn I., Vancea Şt.*** 1961: *Reptilia (ţestoase, şopârle, şerpi).* Fauna R.P.R., volumul 14, fascicula 2. 352 pagini. Editura Academiei R.P.R., Bucureşti.
17. ***Ghira I.,*** 2005: *Specii de amfibieni şi reptile din zone umede, de interes comunitar, din România.* In: Natura 2000. Conservarea speciilor şi habitatelor acvatice (coord. A. Curtean-Bănăduc), pag. 82 - 89. Sibiu, Romania.
18. *Ghira I., Venczel M., Covaciu-Marcov S., Mara G., Ghile P., Hartel T., Török Zs., Farkas L., Racz T., Farkas Z., Brad T.,* 2002: *Mapping of Transylvanian herpetofauna. În: Nymphaea*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Folia Naturae Bihariae, volumul 29, paginile 145-201. Oradea, Romania.
19. ***Iuşan C.,*** 2011: *Monografia Parcului Naţional Munţii Rodnei (Rezervaţie a Biosferei),* Editura Todesco, Cluj-Napoca, pag. 335.
20. ***Iușan C.,*** 2013: *Ghidul amfibienilor și reptilelor (herpetofaunei) din Parcul Național Munții Rodnei*, Editura Exclus Publishing, București, pag. 150.
21. ***Iușan C.,*** 2017: *Contributions to knowledge of herpetofauna from Rodna Mountains National Park (Natura 2000 site).* Acta Musei Maramorosiensis, Seria XII, Secţia Științele Naturii, Sighetu-Marmației , pag. 228-242.
22. ***Micluţă H.,*** 1969: *Contribuţii la cunoaşterea broaştei de mlaştină – Rana arvalis. Notă preliminară.* Bul. Șiinţ. Inst. Pedag. Baia Mare, Ser. B, 1: 107-111.
23. ***Micluţă H***., 1970: *Note faunistice herpetologice din judetul Maramureş.* Bul. Știint. Inst. Pedag. Baia Mare, Ser. B, Baia Mare, 2: 39 - 42.
24. ***Stugren B., Popovici*** *N*., 1961: *Note faunistice herpetologice din R. P. R.* II. Stud. Cerc. Biol., Cluj-Napoca, 12: 229-234.
25. ***Török Z***., 1998: *Data on the actual status of the amphibian and reptile populations of the Someş River catchment area (Romania).* Studii şi Cercetări, Seria Biologie, Universitatea Bacău, 2: 227-232.
26. ***Török Zs., Ghira I., Sas I., Zamfirescu Șt.,*** 2013: *Ghid sintetic de monitorizare a speciilor comunitare de reptile și amfibieni din România*. Editura Centrul de Informare Tehnologic Delta Dunării, Tulcea, România.
27. ***Török Z., Bereş I***., 1996: *Starea actuală a herpetologiei în judeţul Maramureş.* Ocrot. Nat. Med. Înconj., Bucureşti, 40: 99–102.
28. **** www.parcrodna.ro – Planul de management al Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei).
29. **** 2006: Council Directive 2006/105/EC of 20 Novermber 2006 adapting Directives 73/239/EEC, 74/557/EEC and

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2002/83/EC in the field of environment, by reason of the accession of Bulgaria and Romania. Official Journal of the European Union, L 363 (din 20 decembrie 2006), pag. 368–408. Luxembourg.

30. **** 2007: Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor natural, a florei și faunei sălbatice. ÎN: Monitorul Oficial la României - Partea I, anul 175 (XIX), nr. 442 (publicat vineri, 29 iunie 2007), pag. 1–32. București.
31. **** 2011: Legea nr. 49 din 7 aprilie 2011 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice. Monitorul Oficial la României - Partea I, an 179 (XXIII), Nr. 262 (publicat în 13 aprilie 2011), pag. 2–12. București, Romania.
32. **** 2001: IUCN Red List Categories and Criteria version 3.1. ttp://www.iucnredlist.org/info/categories_criteria.html. Prepared by the IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Evaluarea stării de conservare a chiropterelor (liliecilor) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei) și situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Dr. Claudiu IUȘAN[329]

Keywords: lilieci, chiroptere, comunitar, conservare

Abstract

From the 31 species of bats in Romania's fauna, 64.5% are species of community interest found in the Rodna Mountains National Park (Natura 2000 site) that were included in the annual monitoring program during 2016-2020. From the 20 species of bats of community interest, 70% have a favorable conservation status and 30% of the species have an unfavorable conservation status (*Myotis dasycneme* - pond bat, *Myotis nattereri* - Natterer's bat, *Eptesicus nilsonii* - northern bat, *Vespertilio murinus* - parti-coloured bat, *Nyctalus leisleri* - Leisler's bat, *Nyctalus lasiopterus* - greater noctule bat). The unfavorable conservation status of these species is influenced by factors such as: the difficulty of capturing or recording bats on a large area (47.152 ha), the small area of optimal habitats inside of the Natura 2000 site Rodna Mountains, the small number of experts involved in monitoring.

Descrierea zonei studiate

Studiul presupune o evaluare a stării de conservare a chiropterelor (liliecilor) de interes comunitar din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000 ROSCI0125) ca urmare a observațiilor derulate în perioada 2016-2020 (fig. 1).

[329] Administrația Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei), Str. Principală, Nr. 1445, Loc. Rodna, Jud. Bistrița-Năsăud, iusan2000@googlemail.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

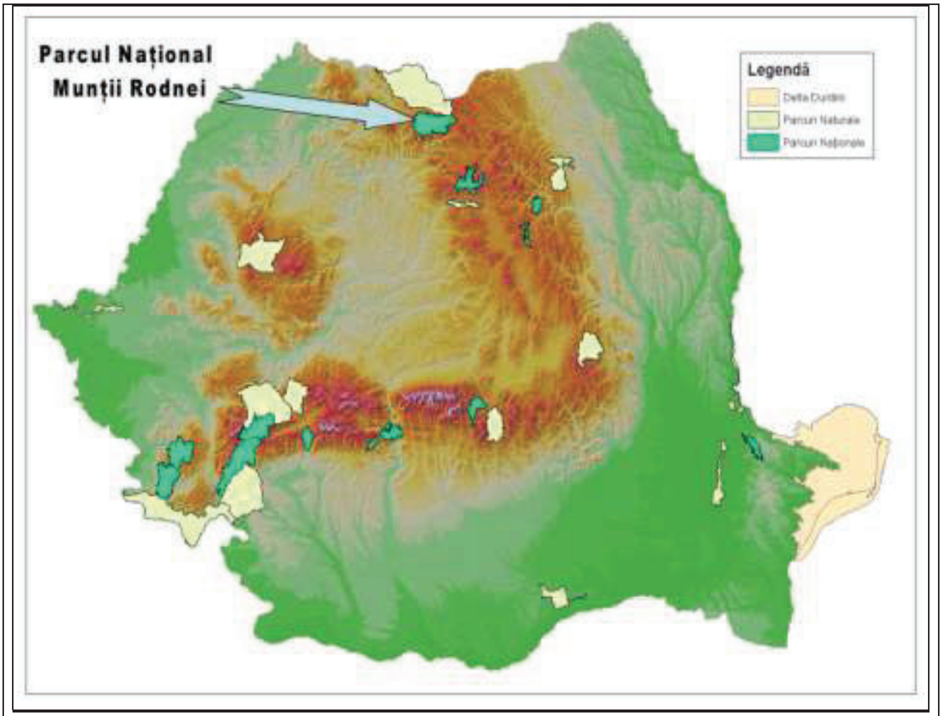

Fig. 1 Localizarea zonei de cercetare – Parcul Național Munții Rodnei

Zona de studiu este reprezentată de Parcul Național Munții Rodnei și sit Natura 2000, al doilea parc național din țară, având o suprafață de 47.152 ha. Importanța acestei arii protejate se datorează atât geologiei și geomorfologiei munților, cât și prezenței a numeroase specii de faună și floră, endemite și relicte glaciare (www.parcrodna.ro).

Parcul Național Munții Rodnei face parte din categoria parcurilor naţionale, care au ca scop „protecţia şi conservarea unor eşantioane reprezentative pentru spaţiul biogeografic naţional, cuprinzând elemente naturale cu valoare deosebită sub aspect fizico-geografic, floristic, faunistic, hidrologic, geologic, paleontologic, speologic, pedologic sau de altă natură, oferind posibilitatea vizitării în scopuri ştiinţifice, educative, recreative şi turistice" (Legea 49/2011).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Materiale și metode de studiu

Importanţa speciilor de chiroptere (lilieci) pentru conservarea calităţii mediului înconjurător constă, în primul rând, în regimul lor de hrănire preponderent insectivor, fiind o verigă de bază a lanţului trofic fără de care menţinerea echilibrului dinamic al ecosistemelor nu ar fi posibil. Fiind specii active noaptea, liliecii sunt principalii consumatori nocturni pentru numeroase grupe de artropode, inclusiv insecte. Cele mai multe specii de insecte, care pot constitui un risc ecologic major în cazul suprapopulării ecosistemelor (aşa numitele specii dăunătoare), au zbor nocturn precum liliecii (Russ, 2012).

Măsurătoarea de bază, utilizată în cazul tuturor speciilor de lilieci este lungimea antebraţului (LA), completată în cazul anumitor specii cu lungimea degetului 5 (D5) şi a degetului 3 (D3). Măsurători suplimentare sunt: lungimea degetului mare (D1), lungimea tibiei (Tib), lungimea piciorului (LP). În cazul anumitor specii, sunt necesare şi măsurători ale urechii sau ale tragusului (lungimea urechii – lungU, lăţimea urechii – latU, lungimea tragusului - lungTr, lăţimea tragusului – latTr), (Dumitrescu, Tanasachi, Orghidan, 1963, Gheorghiu, Bertrand, Giurginca, 1999, Valenciuc, 2002).

Majoritatea speciilor de lilieci din Parcul Naţional Munţii Rodnei hibernează în peşteri, respectiv 85% dintre speciile inventariate. Un procent de 35% dintre speciile identificate hibernează şi în habitate forestiere, în scorburi sau sub scoarţa arborilor.

Conform anexelor II și III a Ordonanţei de urgenţă nr. 57/2007, sunt stabilite speciile de lilieci de interes comunitar din România, iar conform inventarului Parcului Național Munții Rodnei, aceste specii ce se regăsesc în zonă sunt menționate în tabelul 1 și au fost evaluate sub aspectul stării de conservare la nivelul sitului Natura 2000 Munții Rodnei.

Date despre fauna de chiroptere din zona Munţilor Rodnei şi împrejurimi au fost publicate de către: Frivaldszky (1875), Szilagyi (1876), Méhely (1900), Paszlavszky (1918), Călinescu (1931),

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Margareta, Jana, Traian (1963), Ardelean (1993), Murariu, Răduleţ (1997), Ştefănescu (1998), Chiş&Manole (2002, 2003, 2004, 2005), Chiş (2010), Iuşan&Cosma (2012), Iuşan (2011, 2017), Gheorghiu et al. (1999, 2001), Jére (2008), Murariu (2005, 2009), Borda (2002), Topal (1969).

Tabel 1. Lista speciilor de lilieci de interes comunitar din Parcul Naţional Munţii Rodnei (sit Natura 2000)

Nr.	Specia	Habitat de vară	Habitat de hibernare		
			Păduri	Peşteri	Poduri
1	*Rhinolophus ferrumequinum* (liliacul mare cu potcoavă)	Păduri, mine, grote, poduri		x	
2	*Rhinolophus hipposideros* (liliacul mic cu potcoavă)	Păduri, mine, grote, poduri		x	
3	*Barbastella barbastellus* (liliacul cârn)	Păduri, peşteri, scorburi		x	
4	*Myotis bechsteini* (liliacul cu urechi mari)	Păduri, sub scoarţa	x	x	
5	*Myotis blythi* (liliacul comun mic)	Peşteri, păduri, poduri	x	x	x
6	*Myotis myotis* (liliacul comun)	Peşteri, păduri, poduri	x	x	x

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Specia	Habitat de vară	Habitat de hibernare		
			Păduri	Peşteri	Poduri
7	*Myotis daubentonii* (liliacul de apă)	Scorburi, marginea apelor, poduri		x	
8	*Myotis mystacinus* (Liliacul mustăcios)	Păduri		x	x
9	*Myotis dasycneme* (liliacul de iaz)	Poduri, marginea apelor		x	
10	*Myotis nattereri* (liliacul lui Natterer)	Păduri, sub scoarţa arborilor		x	
11	*Myotis emarginatus* (liliacul cărămiziu)	Păduri		x	
12	*Pipistrelus pipistrelus* (liliacul pitic)	Poduri, clădiri		x	
13	*Eptesicus serotinus* (liliacul cu aripi late)	Poduri, case		x	x
14	*Eptesicus*	Poduri,		x	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Specia	Habitat de vară	Habitat de hibernare		
			Păduri	Peşteri	Poduri
	nilsonii (liliacul nordic)	clădiri			
15	*Vespertilio murinus* (liliacul bicolor)	Construcţii, scorburi, păduri	x	x	
16	*Nyctalus noctula* (liliacul de amurg)	Păduri, scorburi	x		x
17	*Nyctalus leisleri* (liliacul mic de amurg)	Păduri, sub scoarţa arborilor	x		
18	*Nyctalus lasiopterus* (liliacul mare de amurg)	Păduri, sub scoarţa arborilor	x		
19	*Plecotus austriacus* (liliacul urecheat cenuşiu)	Poduri, păduri		x	x
20	*Plecotus auritus* (liliacul urecheat brun)	Păduri, sub scoarţa		x	

Pe teritoriul României, monitorizarea stării de conservare a tuturor speciilor şi habitatelor se face conform listelor din anexele Directivei Habitate, transpusă în anexele O.U.G. nr. 57/2007, aprobată

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

şi modificată prin Legea nr. 49/2011, precum şi în lista de referinţă din Anexa a IV-a a O.M.M.P. nr. 2387/2011, care modifică O.M.M.G.A. nr. 1964/2007.

Studiul consistă în monitorizări în perioada 2016-2020 în zona Parcului Naţional Munţii Rodnei (sit Natura 2000). Metodele utilizate au constat în:

1) observaţii directe şi identificarea speciilor în peşterile din masiv (Cobăşel, Baia lui Schneider, Laptelui, Speranţei, Grota Zânelor, Arcaşilor lui Ştefan cel Mare etc.),
2) capturarea cu ajutorul fileelor chiropterologice amplasate în diverse habitate forestiere şi acvatice (văi montane, pârâuri, lacuri, heleştee, păstrăvării, guri de peșteră).
3) identificarea pe baza ultrasunetului cu ajutorul a 5 detectoare de ultrasunete combinate (heterodin, cu divizare de frecvenţă şi expansiune de timp, ex. Peterson D-1000X Bat Detector). O parte din observaţiile bioacustice au fost realizate pe transecte în cadrul deplasărilor cu maşina de teren pe drumurile forestiere din Parcul Naţional Munţii Rodnei, cu detectoare de ultrasunete cu expansiune de timp în regim mobil.

Transectul se parcurge cu viteză constantă, de circa 24 km/h. Detectorul înregistrează câte o secvenţă de 0,3 s la fiecare 4 s o secvenţă la aproximativ 24 m. După fiecare secvenţă, sunetul înregistrat a fost extins în timp de zece ori, pentru a scădea frecvenţa lui la o valoare care poate fi percepută de urechea umană. Sunetul extins a fost înregistrat pe un minidisc. Fiecare transect are aproximativ 30 km, 90 minute înregistrări extinse. Simultan cu ultrasunetele, s-a înregistrat la fiecare 15 m cu un GPS, coordonatele geografice, altitudinea şi distanţa faţă de punctul de plecare localizarea fiecărui individ înregistrat. Rezultatele au fost prelucrate cu softuri

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

GIS, s-au calculat parametri geografici şi ecologici cantitativi (IKA, AR, densitate, frecvenţă etc.). Softurile de specialitate utilizate pentru analiză de sonograme au fost BatSound, BatScan şi chei pentru determinarea speciilor (Pocora&Pocora, 2012, Russ, 2012).

Alte materiale utilizate au fost: unităţi GPS, şublere mecanice şi electronice, săculeţi de pânză pentru măsurători, mănuşi de sârmă şi piele, cântare electronice şi de tip Pesola.

Parametrii monitorizați pentru evaluarea stării de conservare a celor 20 specii de lilieci de interes comunitar, sunt menționați în tabelul 2. Acești parametrii au fost selectați și pe baza unor studii asemănătoare (Vlaicu et al., 2013).

Tabel 2. Parametrii măsurați pentru evaluarea stării de conservare a chiropterelor din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000)

Nr.	Parametrii măsurați	Unitate de măsură
1	Habitatul	Favorabil (FV), Neadecvat (U1), Nefavorabil (U2) şi Necunoscut (XX).
2	Suprafaţa acoperită de tipul respectiv de habitat	Favorabil (FV), Neadecvat (U1), Nefavorabil (U2) şi Necunoscut (XX).
3	Structura şi funcţiile specifice habitatului (inclusiv specii tipice	Favorabil (FV), Neadecvat (U1), Nefavorabil (U2) şi Necunoscut (XX).
4	Perioada de monitorizare	Luna
5	Suprafața	Ha, nr. peșteri/galerii
6	Metoda utilizată. Proporţia de realizare (%)	Supraveghere completă. Estimare pe baza unor date parţiale urmată de extrapolări sau utilizarea unor modele. Estimare pe baza opiniilor unor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Parametrii măsuraţi	Unitate de măsură
		experţi, opinii obţinute pe baza unor eşantioane minimale. Date inexistente (absente)
7	Tendinţa pe perioadă scurtă. Perioada	Riscuri naturale sau antropice (accidentale sau provocate), care pot restrânge suprafaţa habitatului (prăbuşiri, turism intensiv etc.)
8	Tendinţa pe perioadă scurtă – modul de evoluţie	Stabilă. În creştere. În descreştere.
9	Amploarea schimbărilor pe perioadă scurtă (cu cât s-a modificat procentual)	Minimum Maximum
10	Tendinţa pe perioadă îndelungată – modul de evoluţie	Stabilă. În creştere. În descreştere. Necunoscut.
11	Estimarea mărimii populaţiei	Indivizii
12	Calitatea habitatului	Bună, moderată, neadecvată sau necunoscută
13	Presiune	Importanţă majoră. Importanţă medie. Importanţă redusă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Parametrii măsurați	Unitate de măsură
14	Metoda utilizată - presiuni	Bazat exclusiv, sau în principal pe date reale provenite din teren. Bazat în principal pe opinia expertului, sau alte date. Bazat numai pe opinia expertului.
15	Lista ameninţărilor	Importanţă majoră. Importanţă medie. Importanţă redusă.
16	Metoda utilizată – ameninţări	Modelări. Opinia expertului.

Rezultate și discuții

În perioada 2016-2020 s-au monitorizat 20 specii de lilieci în Parcul Naţional Munţii Rodnei şi împrejurimi (tabel 3, fig. 2). Identificarea speciilor s-a realizat cu ajutorul determinatoarelor de lilieci (Csaba&Szodoray-Parady, 2010, Schober&Grimmberger, 1991, Vasiliu&Şova, 1968) şi pe baza analizei ultrasunetelor (Pocora & Pocora, 2012, Russ, 2012).

Tabel 3. Evaluarea stării de conservare a chiropterelor (liliecilor) din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000)

Nr.	Specia	Stare de conservare
1	*Rhinolophus ferrumequinum* (liliacul mare cu potcoavă)	Favorabilă
2	*Rhinolophus hipposideros* (liliacul mic cu potcoavă)	Favorabilă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

3	*Barbastella barbastellus* (liliacul cârn)	Favorabilă
4	*Myotis bechsteini* (liliacul cu urechi mari)	Favorabilă
5	*Myotis blythi* (liliacul comun mic)	Favorabilă
6	*Myotis myotis* (liliacul comun)	Favorabilă
7	*Myotis daubentonii* (liliacul de apă)	Favorabilă
8	*Myotis mystacinus* (liliacul mustăcios)	Favorabilă
9	*Myotis dasycneme* (liliacul de iaz)	Nefavorabilă
10	*Myotis nattereri* (liliacul lui Natterer)	Nefavorabilă
11	*Myotis emarginatus* (liliacul cărămiziu)	Favorabilă
12	*Pipistrelus pipistrelus* (liliacul pitic)	Favorabilă
13	*Eptesicus serotinus* (liliacul cu aripi late)	Favorabilă
14	*Eptesicus nilsonii* (liliacul nordic)	Nefavorabilă
15	*Vespertilio murinus* (liliacul bicolor)	Nefavorabilă
16	*Nyctalus noctula* (liliacul de amurg)	Favorabilă
17	*Nyctalus leisleri* (liliacul mic de amurg)	Nefavorabilă
18	*Nyctalus lasiopterus* (liliacul mare de amurg)	Nefavorabilă
19	*Plecotus austriacus* (liliacul urecheat cenuşiu)	Favorabilă
20	*Plecotus auritus* (liliacul urecheat brun)	Favorabilă

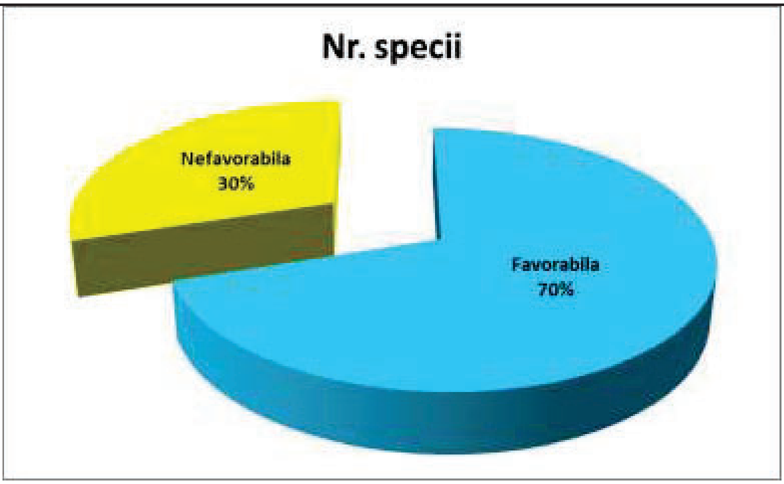

Fig. 2 Starea de conservare a chiropterelor din Parcul Naţional Munţii Rodnei (sit Natura 2000)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În ceea ce privește amenințările la adresa stării de conservare a liliecilor din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000), acestea au fost sintetizate în tabelul 4, fig. 3. Gradul de aminințare a fost stabilit în funcție de intrensitatea acestuia (1 – intensitate minimă, 5 – valoarea maximă a intensității).

Tabel 4. Lista amenințărilor la adresa stării de conservare a liliecilor și a habitatelor acestora

Nr.	Amenințare	Grad
1	Renovarea, reconstrucţia clădirilor	1
2	Poluarea peşterilor	3
3	Amenajarea neadecvată a peşterilor turistice (iluminare, trasee turistice)	0
4	Distrugerea adăposturilor (tăierea arborilor bătrâni)	3
5	Poluarea apelor	1
6	Superstiții (mituri, legende)	4
7	Lipsa cunoștințelor privind ecologia liliecilor	3
8	Drenarea unor zone umede, regularizarea cursurilor de apă	1
9	Acumulări de gaze în mine abandonate	1
10	Închiderea neadecvată a peşterilor şi a galeriilor de mină	5
11	Prezența animalelor domestice la intrarea în peșteri	1
12	Vegetaţie în jurul adăpostului subteran	1
13	Căderi de pietre, surpări în jurul intrării în peşteră/mină	1
14	Captarea apelor subterane	1
15	Demolarea clădirilor	1
16	Tratarea structurilor de lemn din clădiri cu substanţe toxice	1
17	Zgomot şi vibraţii în apropierea adăposturilor (ex.	3

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr.	Amenințare	Grad
	datorită activităţilor industriale)	
18	Reducerea conectivității de habitat, din cauze antropice	1
19	Construcţii pe scară largă (drumuri, reţele de telecomunicaţii etc.)	2

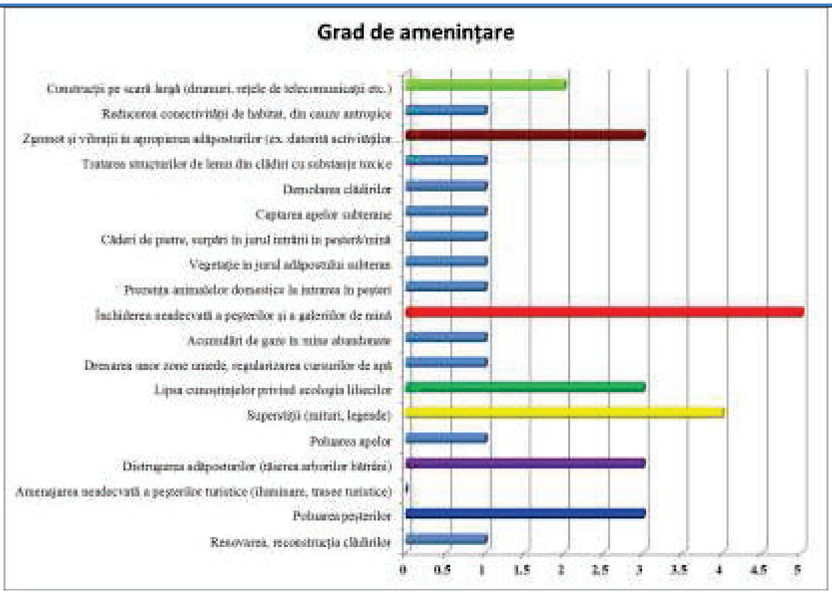

Fig. 3 Gradul de impact al amenințării asupra stării de conservare al lilicilor din Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000)

Așa cum se observă din figura 3, o serie de factori amenință starea de conservare a unor specii de lilieci, astfel, închiderea prin betonare a peste 50 de mine reprezintă o pierde semnificativă de habitat subteran. Superstițiilor comunităților locale au determinat o mortalitate ridicată în rândul liliecilor care utilizează adăposturile artificale (poduri de biserici, poduri de construcții temporare în câmp). Poluarea peșterilor prin depozitarea deșeurilor menajere, pătrunderea cu făclii aprinse constituie factori care amenință unele colonii de lilieci. Zgomotul și virbațiile, poluarea aerului produsă de unele activități industriale (carieră de piatră, stație de concasare a pietrei) reprezintă factori perturbanți pentru adăposturile de lilieci limitrofe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Extragerea arborilor scorburoși constituie o amenințare reală pentru unele specii de lilieci.

Concluzii

Din cele 31 specii de lilieci din fauna României, 20 (64,5%) sunt specii de interes comunitar prezente în Parcul Național Munții Rodnei (sit Natura 2000) ce au fost incluse în programul de monitorizare anuală în perioada2016-2020.

Datorită faptului că formează colonii mari, folosesc o mare varietate de adăposturi şi habitate de hrănire în cursul anului, precum şi datorită locului ocupat în lanţul trofic, liliecii sunt foarte sensibili la schimbările habitatelor. Acest lucru mai este accentuat şi de faptul că liliecii folosesc în general adăposturi şi habitate care au conexiuni între ele. Astfel şi conservarea populaţiilor de lilieci şi managementul adecvat al habitatelor este o misiune complexă. Conform Articolului 6(1) al Directivei 92/43/EEC (Directiva Habitate) statele membre ale Uniunii Europene au obligaţia de a stabili măsurile necesare de conservare pentru habitatele din Anexa I, respectiv pentru speciile din Anexa II a Directivei, inclusiv prin intermediul unor planuri de acţiune adecvate.

Din cele 20 specii de lilieci de interes comunitar, 70% au stare de conservare favorabilă iar 30% dintre specii au o stare de conservare nefavorabilă (*Myotis dasycneme* - liliacul de iaz, *Myotis nattereri* - liliacul lui Natterer, *Eptesicus nilsonii* - liliacul nordic, *Vespertilio murinus* - liliacul bicolor, *Nyctalus leisleri* - liliacul mic de amurg, *Nyctalus lasiopterus* - liliacul mare de amurg). Starea de conservare nefavorabilă a acestor specii este influență de factori precum: dificultatea de capturare sau înregistrare a liliecilor pe o suprafață mare (47.152 ha), suprafața mică a habitatelor optime la nivelul sitului Natura 2000 Munții Rodnei, numărul redus de experți implicați în monitorizare.

Dintre factorii majori care amenință starea de conservare a liliecilor din Munții Rodnei, se numără: închiderea galeriilor de mină

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

prin obturarea completă a intrărilor, superstițiile (mituri, legende) care determină o mortalitate ridicată prin uciderea exemplarelor care se adăpostesc în poduri de locuințe sau biserici, zgomot și vibrații în apropierea adăposturilor unde se desfășoară activități industriale (cariere de piatră, stații de concasarea pietrei), extragerea arborilor bătrâni și scorburoși din habitatele forestiere.

Bibliografie

1. ***Ardelean G. Bereş I.,*** 2000: *Fauna de vertebrate a Maramureşului,* Colecţia Universitaria, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
2. ***Ardelean G., Bereş I.,*** 2000: *Conspectul Mamalofaunei Maramureşului,* Studii şi comunicări, vol. I, Ştiinţele Naturii, Muzeul Judeţean Satu-Mare.
3. ***Borda D.*** 2002: *The distribution of bats in Romanian caves (I).* Travaux de l'Institut de Spéologie "*Émile Racovitza*" , Bucureşti, XXXVII – XXXVIII (1998-1999): 223-230.
4. ***Chiş T., Manole M***., 2002: *Liliecii,* Revista Munţii Carpaţi, nr. 27, pag. 59-62.
5. ***Chiş T., Manole M***., 2004: *Date noi despre răspândirea chiropterelor în Depresiunea Maramureşului*. Revista Muzeelor 1-2: pag. 19-20.
6. ***Chiş V., Manole M., 2003***: *The presence of Myotis mystacinus (Kuhl, 1818), Nyctalus noctula (Schreber, 1774) and Barbastella barbastellus (Schreber, 1774), (Chiroptera: Vespertilionidae) in the Maramureş Depression, Romania*, Trav. Mus. Nat. d´ Hist. Nat. „*Grigore Antipa*”, Bucureşti, XLVII, pag. 311-314.
7. ***Chiş T., Manole M***., 2005: *Liliacul de apă (Myotis daubentoni Kuhl 1819) specie prezentă în Maramureş*. Acta Musei Maramoresiensis, 3: 383-385.
8. ***Chiș T.,*** 2010: *Bat species (Chiroptera) identified in the Rodna Mountains National Park and in adjacent areas (Eastern Carpathians),* Romania, Transylv. Rev. Syst. Ecol. Res. 9, (2010), "The Rodna Mountains National Park", pag. 185-191.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

9. ***Csaba J., Farkas S.-P.,*** 2010: *Determinatorul speciilor de lilieci (Chiroptera) din România,* IDEA Studio Satu Mare.
10. ***Dumitrescu M., Tanasachi J. and Orghidan T.,*** 1963: *Răspândirea chiropterelor în Republica Populară Română,* I-II, Institutul de Speologie ”*Emil Racoviţă*”, pag. 509-575.
11. ***Gheorghiu V., Bertrand A., Giurginca A.,*** 1999: *Cheia de identificare a chiropterelor din România – Determinator ilustrat,* Institutul de Speologie „*Emil Racoviţă*”, pag. 1-25.
12. ***Gheorghiu V., Petculescu Al., Iavorschi V.,*** 2001: *Contribution to the knowledge of the Chiroptera distribution from Romanian sector of the Carpathian Mountains*. Studia Chiropterologica, 2 pag. 17-46.
13. ***Gheorghiu V., Petrescu A., Iavorschi V***., 2001: *Contribution to the knowledge of the Chiroptera distribution from Romanian sector of the Carpathian Mountains,* Stud. Chirop, Institutul de Speologie “*Emil Racoviţă*”, 2: 17-46.
14. ***Iușan C***., 2011: *Monografia Parcului Naţional Munţii Rodnei (Rezervaţie a Biosferei),* Editura Todesco, Cluj-Napoca, pag. 335.
15. *Iușan C., Cosma A.,* 2013: *Ghidul mamiferelor din Parcul Național Munții Rodnei,* pag. 151, Editura Exclus Publishing, București.
16. ***Iușan C***., 2017: *Contributions to the knowledge of the bats' fauna in the Rodna Mountains National Park*, Acta Musei Maramorosiensis, Seria XIII, Secția Științele Naturii, Sighetu-Marmației, pag. 257-271.
17. ***Jére C.,*** 2008: *Results of research on the bat (Chiroptera) fauna of the Maramureş Mountains Nature Park (Maramureş, Romania).* Transylv. Rev. Syst. Ecol. Res., The Maramureş Mountains Nature Park, Sibiu, Romania, Curtean-Bănăduc et al., (eds.), 5: 207-214.
18. ***Margareta D., Jana T., Traian O***., 1962-1963: *Răspândirea chiropterelor în R.P. Română,* Tom I-II, Institutul de Speologie „*Emil Racoviţă*”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

19. ***Méhely L***., 1900: *Magyarország denevéreinek monographiája. (Monographia Chiropterorum Hungariae, cum appendice in lingua Germanica conscripta). Magyar Nemzeti Muzeum, Budapest, 372.*
20. ***Murariu D., Răduleţ N.,*** *1998: Mammalian fauna (Mammalia) from Maramureş Depresion, Romania, Anal. Trav. Mus. Natl. Hist. „Gr. Antipa”,* vol XL, Bucureşti, pag. 609- 621.
21. ***Murariu D.,*** 2005: *Cartea roşie a vertebratelor din România, capitolul Mammalia,* Mus. Nat. d´ Hist. Nat. “*Grigore Antipa*”, Bucureşti, pag. 11- 85.
22. ***Murariu D***., 2009: *Importanţa mamiferelor mici (Mammalia) în ecosistemele Parcului Naţional Munţii Rodnei, tendinţele de evoluţie a populaţiilor acestora şi statutul lor de conservare, De la Pietrosul Mare la Parcul Naţional Munţii Rodnei,* Ed. Universităţii de Nord, Baia Mare, 137-155.
23. ***Pocora I., Pocora, V.*** 2012: *Ghid practic pentru identificarea liliecilor cu ajutorul sonogramelor*. Iași. Editura Universității ”*Alexandru Ioan Cuza*”.
24. ***Russ J. A.,*** 2012: *British Bat Calls A Guide to Species Identification.* Pelagic Publishing, UK.
25. *Răduleţ N.*, 1997: *The presence of Myotis bythii, Tomes, 1857, (Chiroptera Vespertillonidae in Maramureş, Romania),* Trav. Mus. Hist. Natl. Nat. „*Gr. Antipa*”, To. XXXVII, 159- 166.
26. ***Schober W., Grimmberger E.,*** 1991: *Guide des chauves-souiris d'Europe,* Ed. Delachaux et Niestle, Neuchatel-Paris.
27. ***Szilagyi I.,*** 1876: *Maramaros varmegye egyetemes leirasa, Cap. Mamifere,* pag. 211-214, A magyra orsovok es termeszetvizsgalok XIX nagyyulesen.
28. ***Ştefănescu D.,*** 1998: *Studiul etologic al coloniilor de chiroptere din Maramureş şi măsuri de protecţie,* Univ. Nord, Baia Mare, Lucrare pentru obţinerea gradului didactic, Conducător ştiinţific conf. dr. Ardelean G.
29. ***Topal G.,*** 1969*: Deneverek – Chiroptera. Magyarorszag allatvilaga*. Fauna Hungariae. XXII (2) pag. 1-82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

30. ***Valenciuc N.,*** *2002: Fauna României, Mammalia, Chiroptera,* XVI, 3, Ed. Academiei Române, Bucureşti, pag. 1-174.
31. ***Vasiliu G., Şova C.,*** 1968*: Fauna Vertebratica Romaniae, Muz. Jud. Bacău,* Studii şi comunicări, partea II, pag. 217-254.
32. ***Vlaicu M., Csaba J., Dragu A., Borda D., Goran C., Szodoray-Parádi F., Năstase-Bucur R., Niţu E., Murariu D.,*** 2013: *Ghid pentru monitorizarea stării de conservare a peşterilor şi speciilor de lilieci de interes comunitar din România*, IBB, București, pag. 134.
33. *** Legea nr. 13 din 1993, prin care România aderă la Convenţia privind conservarea vieţii sălbatice şi a habitatelor naturale din Europa (Convenţia de la Berna)
34. *** Legea nr. 13 din 1998, pentru aderarea României la Convenţia privind conservarea speciilor migratoare de animale sălbatice (Convenţia de la Bonn)
35. *** Legea nr. 90 din 2000, pentru aderarea României la Acordul privind conservarea liliecilor din Europa (Acordul EUROBATS).
36. *** Legea nr. 49 din 2011 pentru aprobarea Ordonanţei de Urgenţă a Guvernului nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice.
37. *** Ordinul de Ministru nr. 656/2014 privind aprobarea Planului regional de acţiune pentru managementul speciilor de lilieci Rhinolophus ferrumequinum, Rhinolophus hipposideros, Myotis myotis, Myotis oxygnathus, Myotis bechsteinii, Barbastella barbastellus, Miniopterus schreibersii.
38. http://www.iucnredlist.org
39. www.parcrodna.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman

Drd. Timur Vasile CHIŞ
Ecolog, muzeograf
Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației, Stiințele Naturii

Keywords: letter writing, Alexandru Borza, Artur Coman, The Museum of Maramureș Sighetu Marmației, Maramureș, Romania

Abstract:

Letter writing between academician Alexandru Borza and botanist engineer Artur Coman. The Museum of Maramureș from Sighetu Marmației, in the museum fund Artur Coman from the Natural Sciences section, it holds 28 documents, respectively 23 letters and lists of plants, 4 postcards and a business card. The correspondence includes a collaboration period of 30 years, between 1939-1969. Following the research of the documentary fund, we found that the 25 documents refer to the collaboration in the field of botany, respectively to the collaboration for "Flora Romaniae exsiccata", to Artur Coman's manuscript "Enumeration of vascular plants from Maramureș", to the plant species sent for the herbarium of the Botanical Garden, to the scientific papers sent by Artur Coman to be published and 3 documents are congratulatory letters.

Cuvinte cheie: corespondență, Alexandru Borza, Artur Coman, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației, Maramureș, România

Rezumat:

Corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman.Muzeul Maramureșan din Sighetu Marmației în fondul Artur Coman de la secția Științele Naturii, deține 28 de documente, respectiv 23 scrisori și liste de plante, 4 cărți poștale și o carte de vizită.Corespondența cuprinde o perioadă de colaborare

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

de 30 de ani, între anii 1939-1969. În urma cercetării fondului documentar am constatat că cele 25 de documente se referă la colaborarea în domeniul botanicii, respectiv la colaborarea pentru „Flora Romaniae exsiccata”, la manuscrisul lui Artur Coman „Enumerarea plantelor vasculare din Maramureş”, la specii de plante trimise pentru ierbarul Grădinii Botanice, la lucrări ştiinţifice trimise de Artur Coman pentru a fi publicate iar 3 documente sunt scrisori de felicitare.

Academicianul Alexandru Borza

Academicianul Alexandru Borza s-a născut în data de 21 mai 1887 în Alba Iulia (Austro-Ungaria) şi a decedat în data de 3 septembrie1971 înCluj (R. S. România) a fost botanist şi preot greco-catolic, protopop onorar al Clujului.

Alexandru Borza a fost profesorde ştiinţe naturale la Liceul de Băieţi din Blaj până în anul 1919 iar din 1919 până în anul 1947 profesor de botanică la Universitatea din Cluj şi director al Grădinii Botanice din Cluj.

În anul 1920 fondează Grădina Botanică din Cluj (care îi poartă numele începând din anul 1991) şi Muzeul Botanic.

În anul 1923 înfiinţează şi conduce Institutul Botanic din Cluj şi este membru fondator al Academiei de Ştiinţe din România.

În anul 1954 a fost ales preşedinte de onoare al Congresului Internaţional de Botanică de la Paris.

Botanistul ing. Artur Coman

Botanistul ing. Artur Coman s-a născut în data de 15 aprilie 1881 în Borşa, Maramureş (Austro-Ungaria) şi a decedat în data de 6 august 1972 în Sighetu Marmaţiei (R. S. România), a fost cel mai mare botanist din Maramureş.

Artur Coman a fost asistent universitar la catedra de botanică a Academiei de Minerit şi Silvicultură de la Selmecbánya (Banská Štiavnica), inginer topograf, inginer silvic şi şef de ocol silvic în Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pe parcursul vieții colaborează cu mari botaniști din România printre care: Alexandru Borza, Emilian Țopa, Nicolae Boșcaiu, Emil Pop, Erasmus Julius Nyárády, Gheorghe Nedici, Traian Ștefureac, Ion Resmeriță, Iuliu Morariu etc. și din Ungaria:Boros Ádám.

În perioada 1939-1967 a foat custode onorific al Rezervației Pietrosul Mare din Munții Rodnei.

Artur Coman alcătuiește cel mai mare ierbar despre flora Maramureșului, contribuie cu material și informații la „Flora Romaniae exsiccata" și publică articole științifice despre vegetația și flora din Maramureș.

Ierbarul a fost achiziționat de Muzeul Maramureșan și se află la secția de Științele Naturii din Sighetu Marmației.

Fotografie cu Coman Artur, din anul 1905

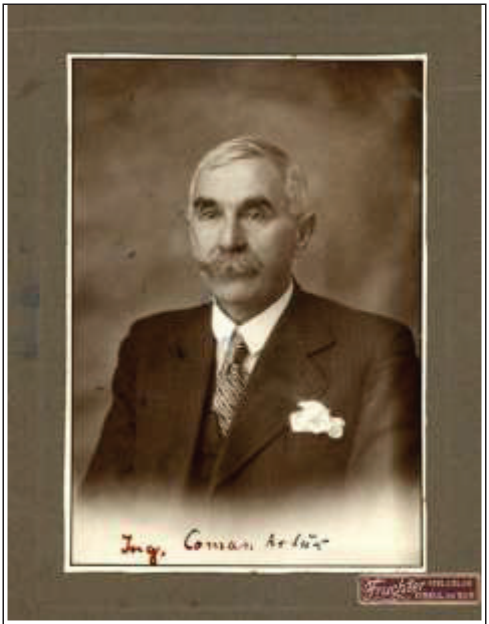

Fotografie cu Coman Artur, din anul 1937

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman

În arhiva muzeului, în fondul documentar Artur Coman de la secția Științele Naturii, sunt 28 de documente, respectiv 23 scrisori și liste de plante, 4 cărți poștale și o carte de vizită care atestă corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman.

Corespondența dintre academicianul Alexandru Borza și botanistul ing. Artur Coman, cu nr. inv. 35ACN – 58ACN și nr. inv. 61ACN - 64ACN cuprinde o perioadă de colaborare de 30 de ani, între anii 1939-1969.

În urma cercetării fondului documentar am constatat că 26 de documente sunt trimise de academicianul Alexandru Borza iar 2 documente și o listă de plante de botanistul ing. Artur Coman.

În urma cercetării fondului documentar am constatat că 25 de documente se referă la colaborarea în domeniul botanicii, respectiv colaborarea la „*Flora Romaniae exsiccata*”, la manuscrisul lui Artur Coman „*Enumerarea plantelor vasculare din Maramureș*”, la specii de plante trimise pentru ierbarul Grădinii Botanice, la lucrări științifice trimise de Artur Coman pentru a fi publicate iar 3 documente sunt scrisori de felicitare.

La scrisoarea cu nr. inv. 39 se află o listă de plante scrisă de Artur Coman și revizuită de Alexandru Borza, prin care îi comunică speciile care se pot colecta pentru „*Flora Romaniae exsiccata*”.

Două scrisori (nr. inv. 35ACN, nr. inv. 36ACN) cuprind informații privind propunerea ca botanistul Artur Coman să fie conservator onorific al Rezervației Pietrosul Mare, iar printr-o scrisoare (nr. inv. 38ACN) este anunțat că a fost numit în această funcție.

Trei documente (nr. inv. 48ACN, nr. inv. 63ACN, nr. inv. 64ACN) referitoare la colaborarea în domeniul botanicii sunt semnate de Alexandru Borza și de Emilian Țopa.

Cartea de vizită (nr. inv. 55ACN) trimisă de Academicianul Alexandru Borza lui Artur Coman în data de 14.IV.1967, are pe verso

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

o urare „*De ziua nașterii Vă doresc mulți ani și sănătate spre binele botanicei române*”.

În cartea poştală (Nr. inv. 56ACN) Alexandru Borza îi mulțumește pentru felicitări „*Vă mulțumesc din toată inima pentru călduroasele felicitări trimise cu ocazia împlinirii a 80 de ani*” şi îi transmite lui Artur Coman, sănătate și putere de muncă „*Vă doresc de asemenea sănătate, putere și voe de muncă pe mai deprte*”.

În cartea poştală din data de 5.VIII.1969 (Nr. inv. 57ACN), Alexandru Borza îi transmite sănătate și mulțumiri „*Sînt deosebit de fericit aflând, că sunteți bine, potrivit cu vârsta și că la congresul dela Baia mare și Sighet v ați prezentat atât de bine, Doresc viață lungă, sănătate și mulțimiri cu drag….Prof. Al. Borza*”.

Scrisoarea cu nr. inv. 58 ACN trimisă de Alexandru Borza face referire la o colaborare în cadrul unui studiu pe plan european, respectiv observații fenologice asupra făgetelorși este o copie transcrisă de Artur Coman după scrisoarea trimisă de profesorul Alexandru Borza care nu s-a păstrat în fondul Artur Coman.

Dintre documente doar două scrisori (nr. inv. 61ACN, nr. inv. 62ACN) și o listă de plante de la scrisoarea cu nr. inv. 39ACN sunt semnate și trimise de Artur Coman lui Alexandru Borza. Aceste documente se referă la colaborarea în domeniul botanicii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
INSTITUTUL DE BOTANICĂ SISTEMATICĂ,
GRĂDINA BOTANICĂ ŞI MUZEUL BOTANIC

MUZEUL MARAMUREŞAN SIGHET

Cluj, 31 Martie 1939.

Mult stimate Domnule,

Am urmărit cu mult interes publicaţiile Dvoastre floristice din Maramureş, apărute în Revista Pădurilor. M'am bucurat că vă preocupaţi serios de cercetări floristice pe teren în Maramureş, unde pe lângă toate cercetările ample ale înaintaşilor (mai ales polonezi), mai rămân încă atâtea detalii de stabilit şi unde urmează să se facă mai ales studiul vegetaţiei, după metode fitosociologice moderne. Am regretat în acelaş timp, că nu aveţi la îndemână isvoarele literare complete, necesare pentru punerea la punct a publicaţiilor floristice. Trecând ocazional pe la Cluj, aici puteţi găsi literatura recentă românească, polonă şi maghiară completă, care vă poate servi la stabilirea datelor noi, şi pe care v-o punem bucuros la dispoziţie, împreună cu herbarul nostru important, destul de bogat în material maramureşan.

Oferta Dvoastră din 27 Martie, de a ne trimite duplicate din plantele adunate de Dvoastre în Maramureş, ne bucură mult şi o acceptăm cu plăcere, urmând să vă restituim noi cheltuelile de transport a pachetelor poştale.

Văzând zelul Dvoastră pentru promovarea "ştiinţei amabile" în România, m'am gândit să vă atrag atenţia asupra publicaţiei noastre de herbar întitulat: "Flora Romaniae exsiccata", o lucrare monumentală datorită unui număr mare de botanişti români. Ar fi bine dacă v-aţi putea şi Dvoastră înregimenta între colaboratorii acestei monumentale publicaţii. Colaborarea aduce cu sine şi avantajul de a primi în schimb — pentru o colaborare cu cel puţin 6 specii complect adunate şi încă

/

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

nepublicate în exsicată — un exemplar din centuria respectivă la care s'a făcut colaborarea. Trimit alăturat două broşuri lămuritoare în această privinţă.

Cu această ocazie vă mai comunic, că în Pietrosul Mare s'a creat o rezervaţie alpină ca "Monument al naturii", pe care l'am şi fost luat provizoriu în primire dela Serviciile Agricole şi care a fost câtva timp îngrijit de directorul gimnasiului din Vişău, acum desfiinţat. Comisiunea Monumentelor Naturii ar avea nevoe de un conservator onorific competent al acestui monument, care trebue păzit, eventual împrejmuit şi studiat metodic. In calitate de preşedinte al acestei Comisiuni vă întreb dacă aţi putea primi această sarcină onorifică, în cazul că aveţi domiciliul permanent şi stabil în Vişăul de Jos?

Arătându-mi încă odată toată bucuria pentru interesul ce purtaţi studiului florei, Vă rog să primiţi asigurarea distinsei mele stime.

Prof. Al. Borza

Directorul Muzeului şi
Grădinii Botanice.

Nr. inv. 35ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza lui Artur Coman. Scrisoarea se referă la propunerea de a colabora la publicaţia „Flora Romaniae exsiccata" şi de a fi conservator onorific al Rezervaţiei Pietrosul Mare. Documentul are două pagini şi conţine antetul „UNIVERSITATEA DIN CLUJ, INSTITUTUL DE BOTANICĂ SISTEMATICĂ, GRĂDINA BOTANICĂ ŞI MUZEUL BOTANIC" şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesor Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

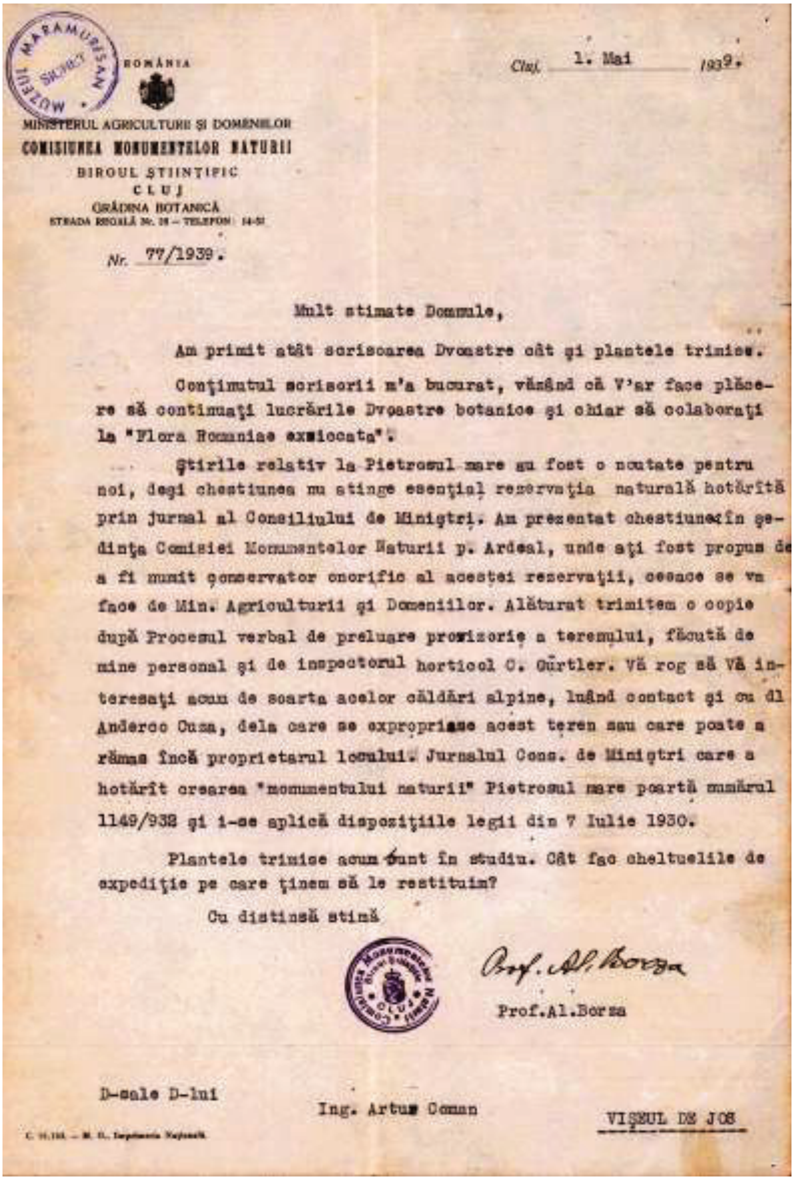

ROMÂNIA

MINISTERUL AGRICULTURII ŞI DOMENIILOR
COMISIUNEA MONUMENTELOR NATURII
BIROUL ŞTIINŢIFIC
CLUJ
GRĂDINA BOTANICĂ
STRADA REGALĂ Nr. 38 — TELEFON: 14-51

Cluj, 1. Mai 1939.

Nr. 77/1939.

Mult stimate Domnule,

Am primit atât scrisoarea Dvoastre cât şi plantele trimise.

Conţinutul scrisorii m'a bucurat, văzând că V'ar face plăcere să continuaţi lucrările Dvoastre botanice şi chiar să colaboraţi la "Flora Romaniae exsiccata".

Ştirile relativ la Pietrosul mare au fost o noutate pentru noi, deşi chestiunea nu atinge esenţial rezervaţia naturală hotărîtă prin jurnal al Consiliului de Miniştri. Am prezentat chestiunea în şedinţa Comisiei Monumentelor Naturii p. Ardeal, unde aţi fost propus de a fi numit conservator onorific al acestei rezervaţii, ceeace se va face de Min. Agriculturii şi Domeniilor. Alăturat trimitem o copie după Procesul verbal de preluare provizorie a terenului, făcută de mine personal şi de inspectorul horticol C. Gürtler. Vă rog să Vă interesaţi acum de soarta acelor căldări alpine, luând contact şi cu dl Anderco Cuza, dela care se expropriase acest teren sau care poate a rămas încă proprietarul locului. Jurnalul Cons. de Miniştri care a hotărît crearea "monumentului naturii" Pietrosul mare poartă numărul 1149/932 şi i-se aplică dispoziţiile legii din 7 Iulie 1930.

Plantele trimise acum sunt în studiu. Cât fac cheltuelile de expediţie pe care ţinem să le restituim?

Cu distinsă stimă

Prof. Al. Borza

Prof.Al.Borza

D-sale D-lui

Ing. Artur Coman

VIŞEUL DE JOS

Nr. inv. 36ACN

Scrisoarea trimisă lui Artur Coman, se referă la propunerea de a colabora la publicația „Flora Romaniae exsiccata” și îi comunică că a fost propus conservator onorific al Rezervației Pietrosul Mare. Documentul are antetul „MINISTERUL AGRICULTURII ŞI DOMENIILOR, COMISIUNEA MONUMENTELOR NATURII, BIROUL ȘTIINȚIFIC CLUJ, GRĂDINA BOTANICĂ”, ștampila și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

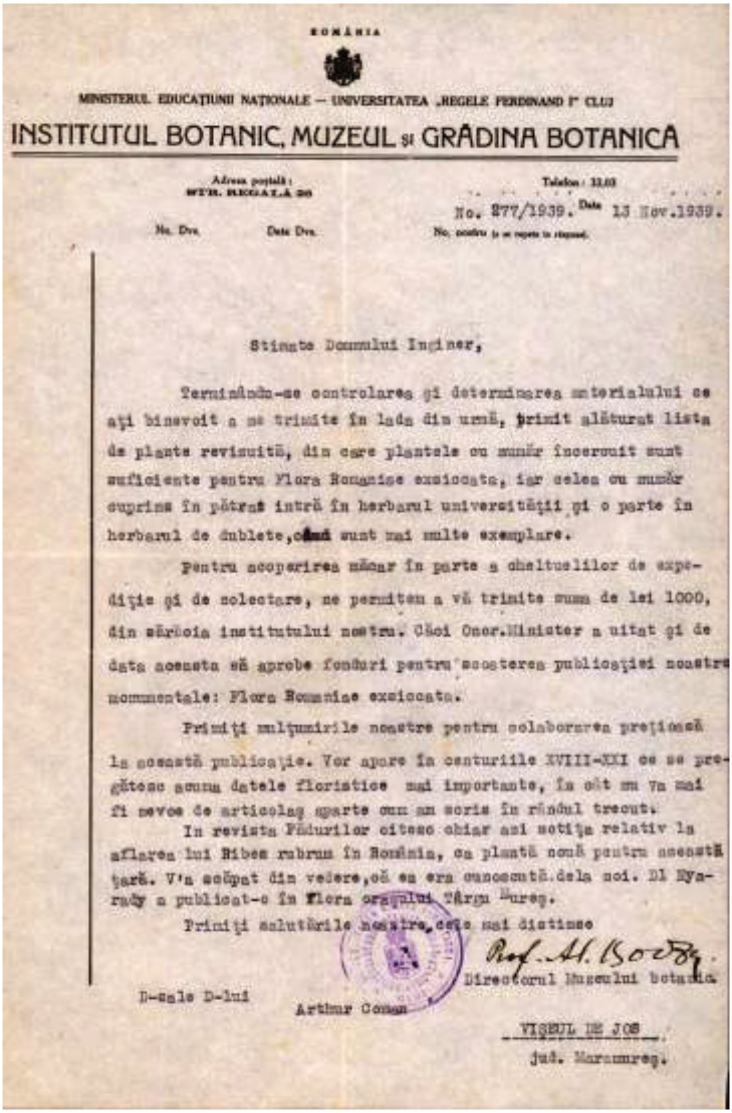

ROMÂNIA

MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE — UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ

INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL şi GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poştală: STR. REGALĂ 20

Telefon: 11.03

No. 277/1939. Data 13 Nov.1939.

No. Dvs. Data Dvs.

No. nostru şi se repete în răspuns.

Stimate Domnului Inginer,

Terminându-se controlarea şi determinarea materialului ce aţi binevoit a ne trimite în lada din urmă, primit alăturat lista de plante revizuită, din care plantele cu număr încercuit sunt suficiente pentru Flora Romaniae exsiccata, iar celea cu număr cuprins în pătrat intră în herbarul universităţii şi o parte în herbarul de dublete, când sunt mai multe exemplare.

Pentru acoperirea măcar în parte a cheltuelilor de expediţie şi de colectare, ne permiţem a vă trimite suma de lei 1000, din sărăcia institutului nostru. Căci Onor. Minister a uitat şi de data aceasta să aprobe fonduri pentru scoaterea publicaţiei noastre monumentale: Flora Romaniae exsiccata.

Primiţi mulţumirile noastre pentru colaborarea preţioasă la această publicaţie. Vor apare în centuriile XVIII-XXI ce se pregătesc acum datele floristice mai importante, încât nu va mai fi nevoe de articolaş aparte cum am scris în rândul trecut.

In revista Pădurilor citesc chiar azi notiţa relativ la aflarea lui Ribes rubrum în România, ca plantă nouă pentru această ţară. V'a scăpat din vedere, că ea era cunoscută dela noi. Dl Nyárady a publicat-o în Flora oraşului Târgu Mureş.

Primiţi salutările noastre cele mai distinse

Prof. Al. Borza

Directorul Muzeului botanic

D-sale D-lui Arthur Coman

VIŞEUL DE JOS

jud. Maramureş.

Nr. inv. 37ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza, face referire la plantele trimise de Artur Coman şi la lista de plante revizuită. Documentul are antetul „MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE - UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ”, ştampila universităţii şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" DIN CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC
MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Mult Stimate Dle Inginer,

Cu mare întârziere, datorită aglomerării noastre cu lucrări, vă trimit lista plantelor trimise nouă în primăvară, revizuită de dl. Nyárády, excelentul nostru florist şi conservator al herbarului Universităţii.

Transmit felicitări pentru corecta identificare a aproape tuturor plantelor şi pentru aflarea plantelor aşa de importante, ca Armeria elongata, Silene rupestris şi altele!

Încă nu a sosit lada semnalată în ultima scrisoare. După ce va veni, cred că în mai scurtă vreme vom putea comunica rezultatul revizuirii. Ne bucurăm că vor fi printre ele şi câteva specii pentru „Flora Romaniae exsiccata".

Numirea de „conservator onorific" al rezervaţiei Pietrosul mare s'a făcut de Comisie, dar încă nu a fost dată decizia ministe-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

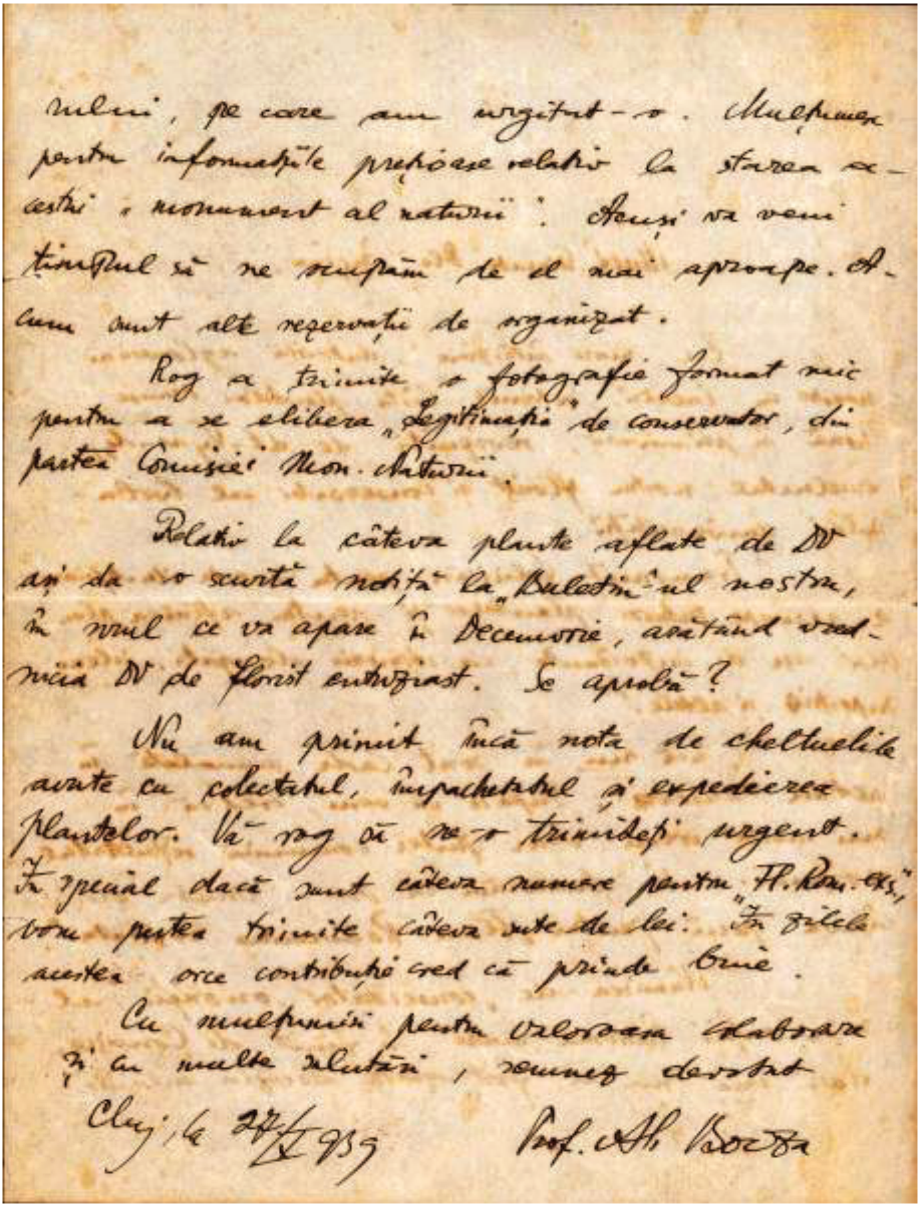
rului, pe care am urgitat-o. Mulțumesc pentru informațiile prețioase relativ la starea acestui „monument al naturii". Acuși va veni timpul să ne ocupăm de el mai aproape. Acum sunt alte rezervații de organizat.

Rog a trimite o fotografie format mic pentru a se elibera „Legitimație" de conservator, din partea Comisiei Mon. Naturii.

Relativ la câteva plante aflate de DV aș da o scurtă notiță la „Buletin"-ul nostru, în nrul ce va apare în Decemvrie, arătând vrednicia DV de florist entuziast. Se aprobă?

Nu am primit încă nota de cheltuielile avute cu colectatul, împachetatul și expedierea plantelor. Vă rog să ne-o trimiteți urgent. În special dacă sunt câteva numere pentru „Fl. Rom. exs.", vom putea trimite câteva sute de lei. În zilele acestea orice contribuție cred că prinde bine.

Cu mulțumiri pentru valoroasa colaborare și cu multe salutări, rămân devotat

Cluj, la 27/X 939 Prof. Al. Borza

Nr. inv. 38ACN

Scrisoarea trimisă face referire la lista de plante revizuită și îl anunță pe Artur Coman că a fost numit conservator onorific al Rezervației Pietrosul Mare. Documentul conține două pagini, are antetul „UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ"și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

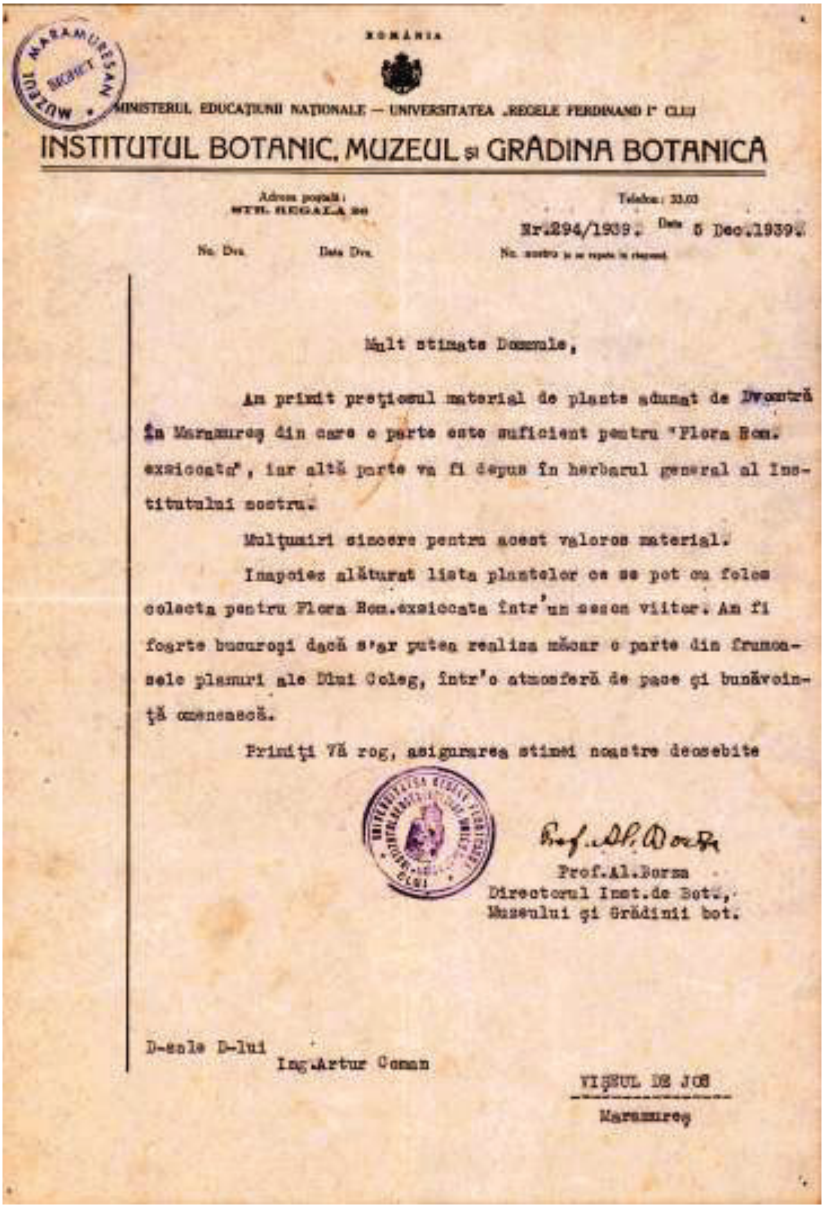
ROMÂNIA

MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE — UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ

INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL şi GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poştală: STR. REGALA 26 — Telefon: 33.03

Nr.294/1939. Data 5 Dec.1939.

No. Dvs. — Data Dvs. — No. nostru să se repete în răspuns

Mult stimate Domnule,

Am primit preţiosul material de plante adunat de Dvoastră în Maramureş din care o parte este suficient pentru "Flora Rom. exsiccata", iar altă parte va fi depus în herbarul general al Institutului nostru.

Mulţumiri sincere pentru acest valoros material.

Inapoiez alăturat lista plantelor ce se pot cu folos colecta pentru Flora Rom.exsiccata într'un sezon viitor. Am fi foarte bucuroşi dacă s'ar putea realiza măcar o parte din frumoasele planuri ale Dlui Coleg, într'o atmosferă de pace şi bunăvoinţă omenească.

Primiţi Vă rog, asigurarea stimei noastre deosebite

Prof.Al.Borza
Directorul Inst.de Bot.,
Muzeului şi Grădinii bot.

D-sale D-lui
Ing.Artur Coman
VIŞEUL DE JOS
Maramureş

Nr. inv. 39ACN

Scrisoarea trimisă face referire la plantele primite şi îi înapoiază lista de plante scrisă de Artur Coman şi revizuită de Alexandru Borza, ce pot fi colecte pentru „Flora Romaniae exsiccata”. Documentul are antetul „MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE - UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ”, ştampila universităţii şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Bune de colectat pentru „Flora Romaniae exsiccata"

Bartschia alpina L.
Bupleurum longifolium L.
~~Clematis alpina (L.) Mill. cu fruct. [illegible] cu fruct.~~
~~Hypericum alpigenum Kit.~~
Saxifraga carpathica Rchb.
Achillea tanacetifolia All. ssp. nivalis Parc.
~~Anemone narcissiflora L.~~
Anthyllis alpestris Kit.
Botrychium lunaria (L.) Sw.
Callianthemum coriandrifolium Rchb.
Cardaminopsis Halleri (L.) Hay.
Carex pilulifera L.
Chrysosplenium oppositifolium L.
Euphrasia Tatrae Wettst.
Erysimum Wittmanni Zaw.
Helianthemum alpestre (Jacq.) D.C.
" nummularium (L.) Dunal.
Herminium monorchis (L.) R. Br.
Hieracium villosum Jacq.
Juncus castaneus Sm.
Listera cordata (L.) R. Br.
Linum extraaxillare Kit.
Lonicera nigra L.
" Xylosteum L.
Myosotis alpestris Sm.
Oenothera biennis L.
Orchis globosus L.
Pedicularis carpathica (Andrae) Simk.
Polygonum bistorta L.
Ranunculus lanuginosus L.
Salix silesiaca Willd.
Saxifraga [illegible] (Tausch) Simk.
Scilla bifolia L.
Sempervivum montanum L.
Silene nivalis (Kit.) Rohrb.
" rupestris L.
Veronica fruticans Jacq.
Vicia sordida W.K.

Afară de Hypericum (și Anemone [illegible]) toate sunt de dorit în câte 70 de foi, așezate pe fiecare foaie câte 2–10 bucăți de plante după mărimea lor.
Prof. Al. Borza

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

1. Moehringia muscosa L. Repedea sub [illegible] la gura văii [illegible] Exp. W. Înalt. 777. 3.VII.1938 bun! [illegible]

2. Sempervivum montanum L. Borşa. Pietros, deasupra iezerului Exp. W. Înalt. 2133 m. 16.VII.1938. bun! [illegible]

3. Sempervivum montanum L. Pârâul [illegible] de sub munte. Farcău Exp. Est. Înalt. 1171 m. 31.VII.1938. bun!

4. ~~Festuca [illegible]~~ [illegible] Borşa Pietros - [illegible] Exp. N. Înalt. 1717 m. 17.VII.1938.

5. Orchis ~~[illegible]~~ L. Ruscova [illegible] Exp. N. Înalt. [illegible] 1.VI.1938 bun! [illegible]

6. Viola lutea Schur. Vişeul de Sus. [illegible] Exp. N-Est. Înalt. 1116 11.VI.1938. bun! [illegible]

7. Linum extraaxillare Kit. Borşa Pietros. Corhale Exp. Est. Înalt. 1732 17.VII.1938 bun! [illegible]

8. Aconitum anthora L. bun! [illegible] dtto

9. Polygala alpestris Rchb. bun! [illegible] dtto

10. Erigeron ~~alpestris~~ alpinus L. dtto

11. Gentiana kochiana Perr. et Song. Borşa. Pietros. Sub vârf deasupra [illegible] Exp. Est. Înalt. 2011 m. 16.VII.1938. bun

12. Bromus arvensis L. Petrova [illegible] Exp. W. Înalt. 503. 7.VIII.1938 bun! [illegible]

13. Polygonum viviparum L. Borşa Pietros deasupra iezerului bun! [illegible] Exp. W. Înalt. 1986 m. 16.VII.1938.

14. Asplenium viride Huds. Borşa. Pietros. Corhale Exp. Est. bun! [illegible] Înalt. 1733. 17.VII.1938.

15. Cystopteris fragilis (L.) Bernh. Pârâul [illegible] de sub munte. Farcău bun! [illegible] Exp. Est. Înalt. 1688 m. 31.VII.1938.

16. Cystopteris fragilis (L.) Bernh. Borşa Pietros Corhale Exp. Est bun! [illegible] Înalt. 1733. 17.VII.1938.

17. Phegopteris polypodioides Fée. Pârâul [illegible] de sub munte. bun! [illegible] gura văii [illegible] Exp. Sud. Înalt. 408. 24.VIII.1938.

18. Malva moschata L. Vişeul de Jos. Izvorul mare Înalt. 428 m bun! [illegible] 21.IX.1938

19. Cyperus fuscus L. Ruscova. Valea [illegible] Exp. văii Sud. Înalt. 411 m bun! [illegible] 6.IX.1938

20. Cyperus [illegible]florus Salisb. Ruscova. Valea [illegible] Exp. Est. Înalt. 497 m bun! [illegible] 6.IX.1938

21. Cornus mas L. Sighet Solovan Exp. N. Înalt. 496 m. 15.IX.1938. bun! [illegible]

22. Sesleria heufleriana Schur bun! [illegible] dtto.

23. Armeria elongata (Hoffm.) Koch. Pârâul [illegible] de sub munte [illegible] bun! [illegible] Lunca [illegible] Exp. văii Sud. Înalt. 407. 23.VIII.1938

24. Chenopodium botrys L. Vişeul de Jos. Izvorul mare bun! [illegible] Înalt. 425. 21.IX.1938.

25. Nasturtium officinale R. Br. dtto bun! [illegible]

26. Scutellaria galericulata L. Ruscova [illegible] Exp. Est. bun! [illegible] Înalt. 484 m. 19.IX.1938.

27. Campanula carpatica Jacq. Pârâul [illegible] de sub munte. În valea [illegible] sub muntele [illegible] Exp. văii West. Înalt. [illegible] bun! [illegible] 22.VIII.1938.

28. Veronica byzantina (S. et Sm.) Merr. Vişeul de Jos [illegible] bun! [illegible] jos Înalt. 451 m. 27.XI.1938

29. Aconitum firmum Reichb. Pârâul [illegible] de sub munte. bun! [illegible] Farcău Exp. Est. Înalt. 1711 m. 31.VII.1938.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

30. Myosotis coerulea L. Vîrful de lângă Prislop. Exp. S-vest. Înalt: 510 m. 21. VII. 1938. bun! (ss)

31. Bidens ~~tripartitus~~ tripartitus L. aceeaşi

32. Thesium alpinum L. Borşa. Pietros. Arsiciuara–Cotele. Exp. E.–N. E. Înalt 1737. 17. VII. 1938. bun! (ss)

33. Veronica scutellata L. Vîrful de jos în baltă lângă gară. Îm. 469. 20. VII. 1938. bun! (ss)

34. Silene nivalis (Kit) Rohrb. Borşa. Pietros. La Iezer. 24 bucăţi: Exp. N. Înalt: 1840 – 1860 m. 15. VII. 1938. bun! (ss)

35. Doronicum stiriacum (Vill) D. T. Borşa Pietros. sub vârf. Exp. Sud. Înalt: 2289 m. 16. VII. 1938. bun! (ss)

36. Saxifraga stellaris. L. Borsa Pietros. sub Iezer. Exp. W. Înalt 1830 m. 15. VII. 1938. bun! (ss)

37. Saxifraga luteo-viridis Schott et Ky. Borşa Pietros Turnu Roşu. Exp. N. Înalt 1807. 16. VII. 1938. bun! (ss)

38. Anthyllis alpestris (Kit) Heg Borsa Pietros. Turnu roşu. Exp. N. Înalt: 1786 m 16. VII. 1938. bun! (ss)

39. Un lichen: aceeaşi

40. Hieracium villosum Jacq. aceeaşi Înalt: 1805 bun! (ss)

41. ~~Dryas~~ Dryas octopetala L. aceeaşi bun! (ss)

42. Oxyria digyna L. Borsa. Pietros sub vârf. Exp. S. Înalt: 2300 (2300) 16. VII. 1938. bun! (ss)

43. Primula longiflora All. Borsa. Pietros. Turnu roşu. Exp. Est. Înalt: 1792 m. 16. VII. 1938. bun! (ss)

44. Anthyllis alpestris (Kit) Heg. Borsa Pietros. Cotele exp. Est. Înalt: 1411 m. 17. VII. 1938. bun! (ss)

45. Satureja alpina (L) Scheele var. Baumgartenii (Simk) Briqu. aceeaşi bun! (ss)

46. Alyssum repens Baumg. aceeaşi. bun! (ss)

47. Myosotis alpestris Schm. aceeaşi bun! (ss)

48. Eriophorum ~~vaginatum~~ ~~Scheuchzeri~~ Hoppe. Borsa Pietros la Iezer. vaginatum L. Exp. N. Înalt: 1851 m. 15. VII. 1938.

49. Callitriche ~~polymorpha~~ Lönnr. Borsa Cimpoieş Exp. N-Est. verna L. Înalt: 1651 m. 29. VI. 1938.

50. Scorzonera matthiolii L. Borsa. Cimpoieş Exp. N-Est Î. 1632 m. 29. VI. 1938. bun! (ss)

51. Nepeta pannonica L. Petrova. Stoiconeţi Exp. Est. Î. 532 m 28. VI. 1938. bun! (ss)

52. Carex atrata L. Borsa. Faţa – meselor. Exp. W. Îm. 1637. 29. VI. 1938. bun! (ss)

53. Veronica bellidioides L. aceeaşi bun! (ss)

54. " anagalis-aquatica şi beccabunga L. Borsa. Runcu-Pietrosului Exp. N. Înalt 1101. 2 VII. 1938. ! (ss)

55. Carex atrata L. Borsa Faţa – meselor. Exp. S-W. Înalt: 1651 m. 29. VI. 1938.

56. Silene ~~rupestris~~ ~~L.~~ rupestris L. Borsa. – Handalu – Borsei Lângă sat şi Romîn (?) Exp. Nord. Înalt: 801 m. 11. VII. 1938 Indeterminat!!!

57. Triglochin palustris L. Borsa. Valea Hutelor Exp. N. 2. VII. 1938 Înalt: 911 ! (ss)

58. Veronica fruticans Jacq. } Borsa. Faţa – meselor exp. W. Înalt: 1637. 29. VII. 1938
59. Soldanella hungarica Simk } ! (ss)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

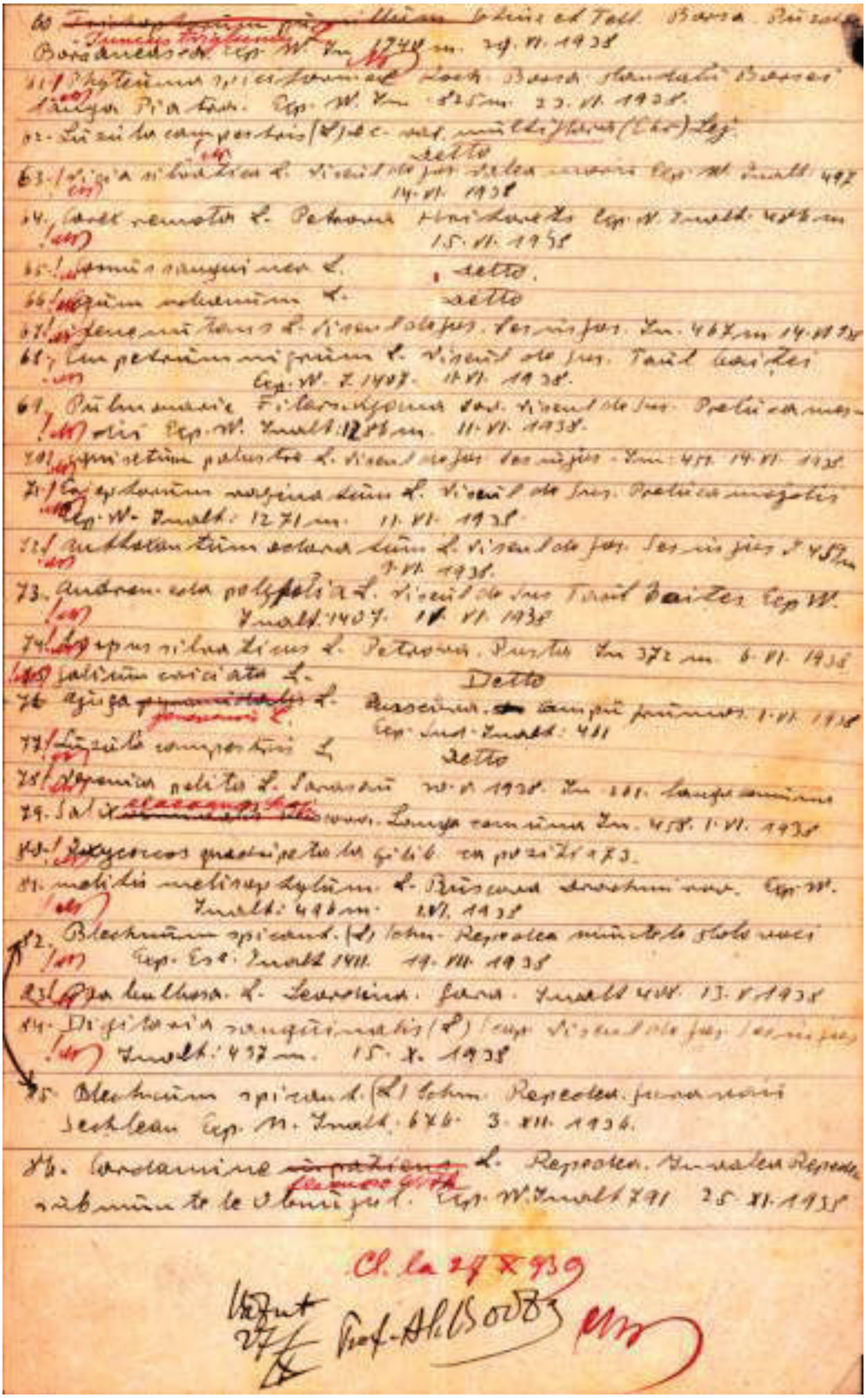

Nr. inv. 39ACN

Lista de plante ce pot fi colecte pentru „Flora Romaniae exsiccata”, scrisă de Artur Coman și înapoiatăde Alexandru Borza cu menționări. Documentul are 4 pagini și este semnată la final de directorului Muzeului și Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" DIN CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC
MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Cluj, 17 Mai 1940.

Mult Stimate Domnule Coleg Coman,

Referitor la chestiunea certificatului de serviciu numai cu greu am putut afla informaţiunile dorite, căci cu reorganizarea serviciilor nici ei nu mai ştiu unde ţin diferitele lucruri. Azi am putut vorbi cu dl director Popovici, care m'a pus în legătură cu funcţionarul dela serviciul respectiv şi care mi-a dat următoarele informaţiuni:

In actele presentate nu sunt precizări şi acte relativ la salariul primit între anii 1905-1919, apoi relativ la timpul dela 1 Dec.1921 până la Februarie 1924.

Eu am sugerat ideea funcţionarului dela CAPS, să stabilească în baza analogiei salariilor primite de funcţionarii în aceeaş situaţie, cvantului salàrului primit de Dvoastră, precum şi reţinerile care s'au făcut pentru fondul de pensiune la alţi funcţionari silvici de acelaş grad. Mi-s'a spus că aceasta numai la Ocolul respectiv se poate face sub formă de declaraţie, care să servească la stabilirea sumelor. Pentru aceeş încă în ziua de azi plecă cu Nr. 3192 de aici la Ocolul Silvic Romişoara, din Sighet, întreg dosarul, urmând ca Dvoastră să faceţi acolo declaraţii în sensul acesta şi să presentaţi orideunde aflaţi casuri analoage, de unde să se evidenţieze salariul primit şi reţinerile făcute. Veţi vorbi deci cu dl Ing. Dan Mihai şeful Ocolului

./.

D-sale D-lui

Ing. Artur Coman

Vişeul de Jos.

jud.Maramureş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

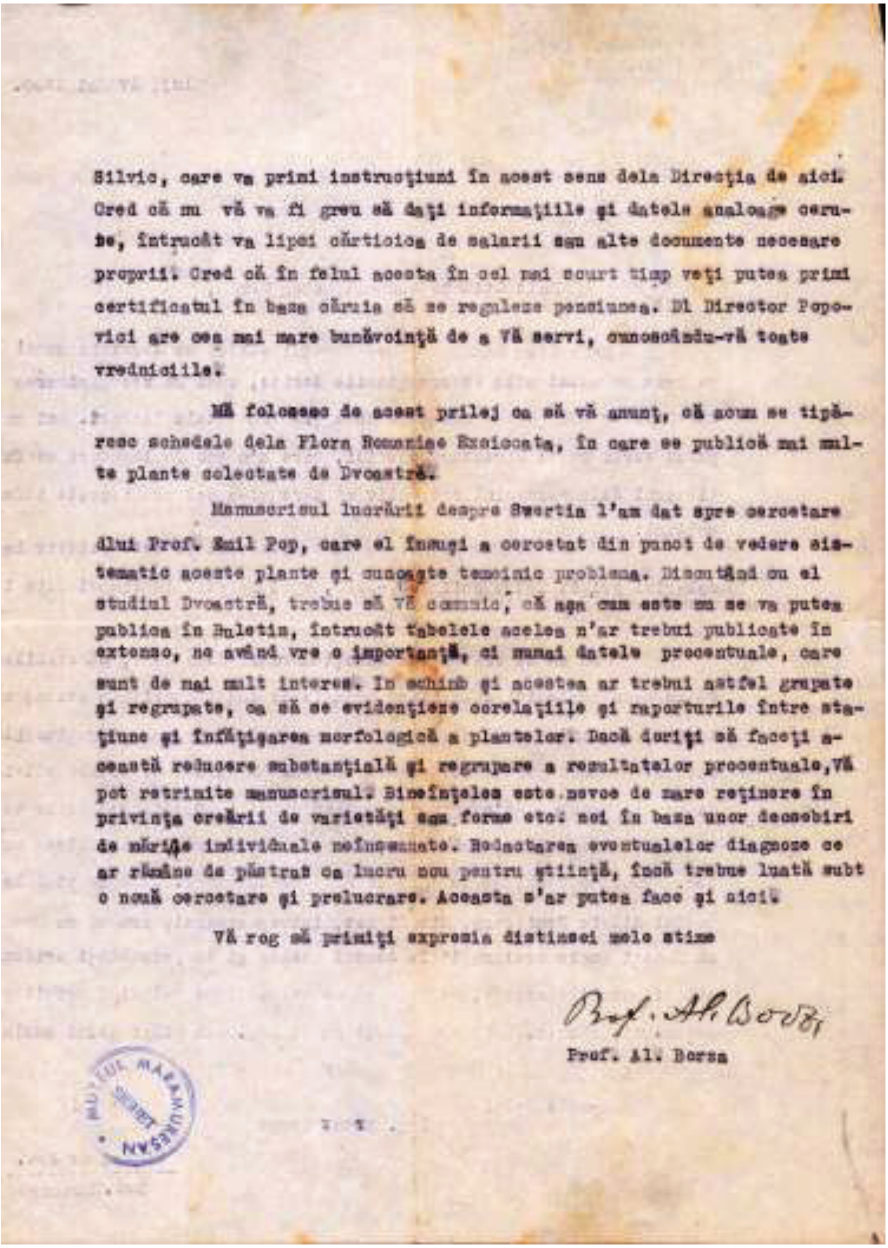

Silvic, care va primi instrucţiuni în acest sens dela Direcţia de aici. Cred că nu vă va fi greu să daţi informaţiile şi datele analoage cerute, întrucât va lipsi cărticica de salarii sau alte documente necesare proprii. Cred că în felul acesta în cel mai scurt timp veţi putea primi certificatul în baza căruia să se reguleze pensiunea. Dl Director Popovici are cea mai mare bunăvoinţă de a Vă servi, cunoscându-vă toate vredniciile.

Mă folosesc de acest prilej ca să vă anunţ, că acum se tipăresc schedele dela Flora Romaniae Exsiccata, în care se publică mai multe plante colectate de Dvoastră.

Manuscrisul lucrării despre Swertia l'am dat spre cercetare dlui Prof. Emil Pop, care el însuşi a cercetat din punct de vedere sistematic aceste plante şi cunoaşte temeinic problema. Discutând cu el studiul Dvoastră, trebue să Vă comunic, că aşa cum este nu se va putea publica în Buletin, întrucât tabelele acelea n'ar trebui publicate în extenso, ne având vre o importanţă, ci numai datele procentuale, care sunt de mai mult interes. In schimb şi acestea ar trebui astfel grupate şi regrupate, ca să se evidenţieze corelaţiile şi raporturile între staţiune şi înfăţişarea morfologică a plantelor. Dacă doriţi să faceţi aceastǎ reducere substanţială şi regrupare a resultatelor procentuale, Vă pot retrimite manuscrisul. Bineînţeles este nevoe de mare reţinere în privinţa creării de varietăţi aşa forme etc. noi în baza unor deosebiri de mărime individuale neînsemnate. Redactarea eventualelor diagnoze ce ar rămâne de păstrat ca lucru nou pentru ştiinţă, încă trebue luată subt o nouă cercetare şi prelucrare. Aceasta s'ar putea face şi aici.

Vă rog să primiţi expresia distinsei mele stime

Prof. Al. Borza

Prof. Al. Borza

MUZEUL MARAMUREŞAN

Nr. inv. 40ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza, prin care îl înştiinţează despre implicarea lui şi procedura care trebuie urmată pentru a i se recunoaşte perioada lucrată, necesară la majorarea pensiei. Tot în scrisoare îl mai înştiinţează şi despre manuscrisul unei lucrări privind publicarea ei în Buletinul Muzeului şi Grădinii Botanice din Cluj. Documentul conţine două pagini, are antetul „UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I DIN CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ" şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

România

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poștală:
TIMIȘOARA
Aleea Spiru Haret Nr. 1.

Telefon: 23-51

Data 3 Mai 1945

Nr. nostru (Se va repeta în răspuns)

Stimate Dle Coman,

Mă grăbesc să fac cunoscut că am primit manuscrisul important al Dtale, cuprinzând enumerarea plantelor cuprinse în herbarul maramureșan al Domniei tale. Este incontestabil o îmbogățire foarte importantă a cunoștințelor floristice și geobotanice relativ la această provincie românească, cum dela Vágner și Zapałowicz nu s'a mai adus.

Voi publica enumerația în Buletin, dar aplicând prescurtări pentru localități și stațiuni, ca să nu ocupe atâta spațiu, fiind tiparul de o scumpete formidabilă.

N'ar strica de asemenea să fie revăzute unele specii critice, ceeace va fi curând posibil, căci am primit ordin să ne mutăm cât mai curând la

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

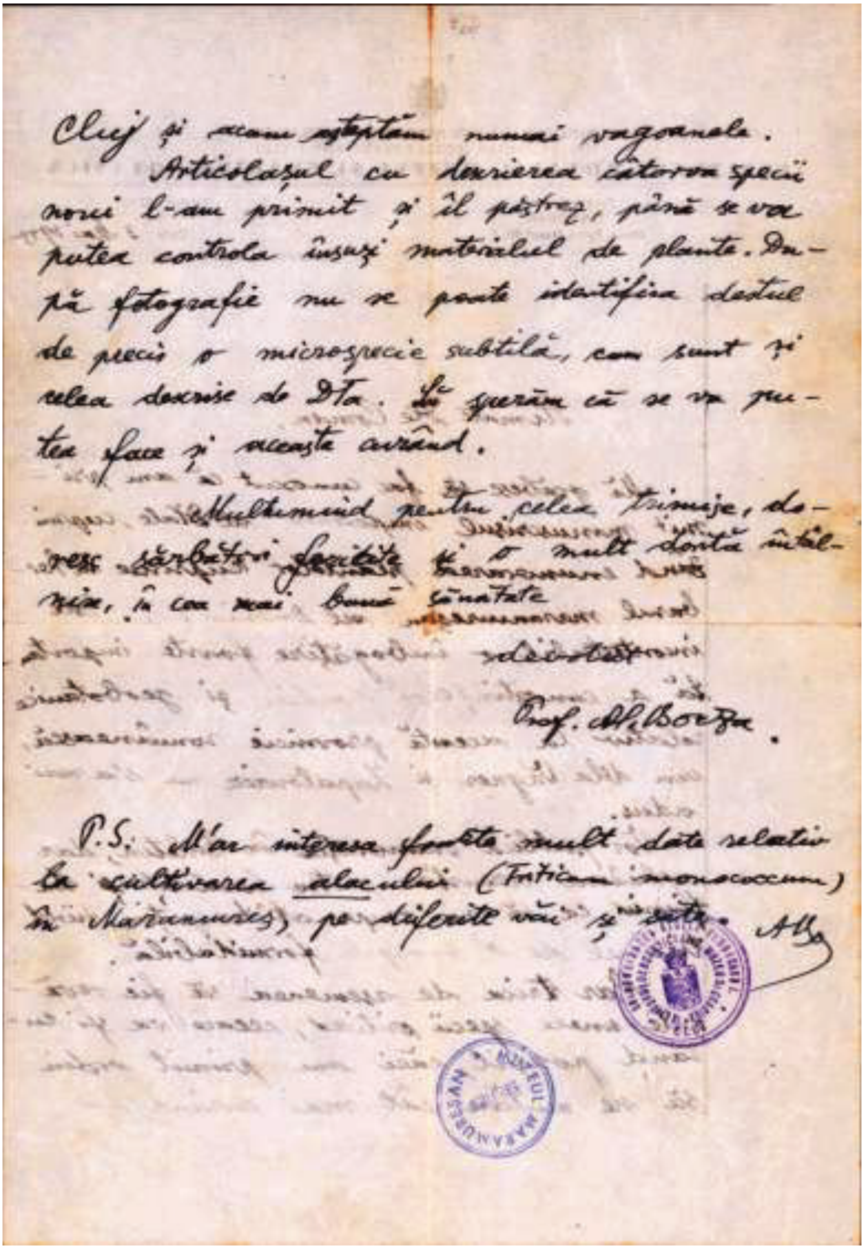
Cluj şi acum aşteptăm numai vagoanele.

Articolaşul cu descrierea câtorva specii noui l-am primit şi îl păstrez, până se va putea controla însuşi materialul de plante. După fotografie nu se poate identifica destul de precis o microspecie subtilă, cum sunt şi cele descrise de Dta. Să sperăm că se va putea face şi aceasta curând.

Mulţumind pentru cele trimise, doresc sărbători fericite şi o mult dorită întâlnire, în cea mai bună sănătate.

Prof. Al. Borza.

P.S. M'ar interesa foarte mult date relativ la cultivarea alacului (Triticum monococcum) în Maramureş, pe diferite văi şi sate. Al B.

Nr. inv. 41ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza face referire la manuscrisul şi lucrarea primită de la Artur Coman. Documentul conţine două pagini, are antetul „MINISTERUL CULTURII NAŢIONALE ŞI AL CULTELOR, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ", ştampila universităţii şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

MUZEUL MARAMUREŞAN SIGHET

Adresa poștală:
CLUJ
Str. Regală Nr. 42

Telefon:

Nr. 354/945 Data 6 Noemvrie.
No. nostru (a se repeta în răspuns)

Mult Stimate Domnule Coman,

Acum dupăce avem fericirea să trăim iarăşi sub aceeaş stăpânire românească, va fi posibilă o mai intensivă colaborare între Dvoastre şi Institutul Botanic dela Universitatea din Cluj, dacă Dzeu ne va feri de vre-un rău.

Lucrarea Dv. prețioasă, intitulată "Enumerarea plantelor vasculare din Maramureşul românesc, colectate de ing. Artur Coman" aşi dori să o public cât mai curând, ca şi diagnozele plantelor Dv. socotite noui, pe care mi-le-aţi fost trimis de un an şi mai bine. Cum spuneţi însă în introducere, socotesc şi eu că este absolut necesar, ca unele dintre plante să fie revizuite şi comparate cu plantele cert determinate din herbarul institutului.

Insă cum să facem aceasta, în imprejurările grele de azi? Eu aşi avea în privinţa aceasta o propunere. Dupăce un transport al herbarului numai pentru revizuire ar fi un lucru prea costisitor, întreb, dacă nu aţi fi dispus să-l vindeţi Muzeului Botanic al Universităţii "Regele Ferdinand I" pentru o sumă corespunzătoare? Aici ar ajunge la locul cuvenit şi v'ar sta şi Dvoastre şi specialiştilor din lumea întreagă uşor la dispoziţie.

Dacă aţi fi de acord, Vă rog să faceţi şi propuneri concrete.

Al doilea lucru este nomenclatura latinească a plantelor binedeterminate, care s'a schimbat în timpul după apariţia lui Jávorka, în urma hotărîrii congreselor botanice din Cambridge şi Amsterdam. Am făcut această îndreptare a numirilor cu concursul dlui A. Arvat, încă la Timişoara fiind.

Al treilea lucru ar fi prescurtarea numirilor de localităţi care se repet, mai des. Aceasta încă trebue să o facem din cauza scumpetei enorme a tiparului. Redacţia se însărcinează să facă această operaţie migăloasă.

./.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Acestea ţineam să le comunic, în dorinţa de a putea publica cât mai curând valoroasele Dv. contribuţii la flora Maramureşului, în condiţii ştiinţifice cât mai bune.

In aşteptarea răspunsului, Vă rog să primiţi asigurarea deosebitei mele stime

Prof. Al. Borza

Prof. Al. Borza
Directorul Institutului Botanic,
Muzeului şi Grădinii Botanice.

Nr. inv. 42ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza se referă la lucrarea lui Artur Coman „Enumerarea plantelor vasculare din Maramureş”. Documentul conţine două pagini, are antetul „MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ”, ştampila universităţii şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

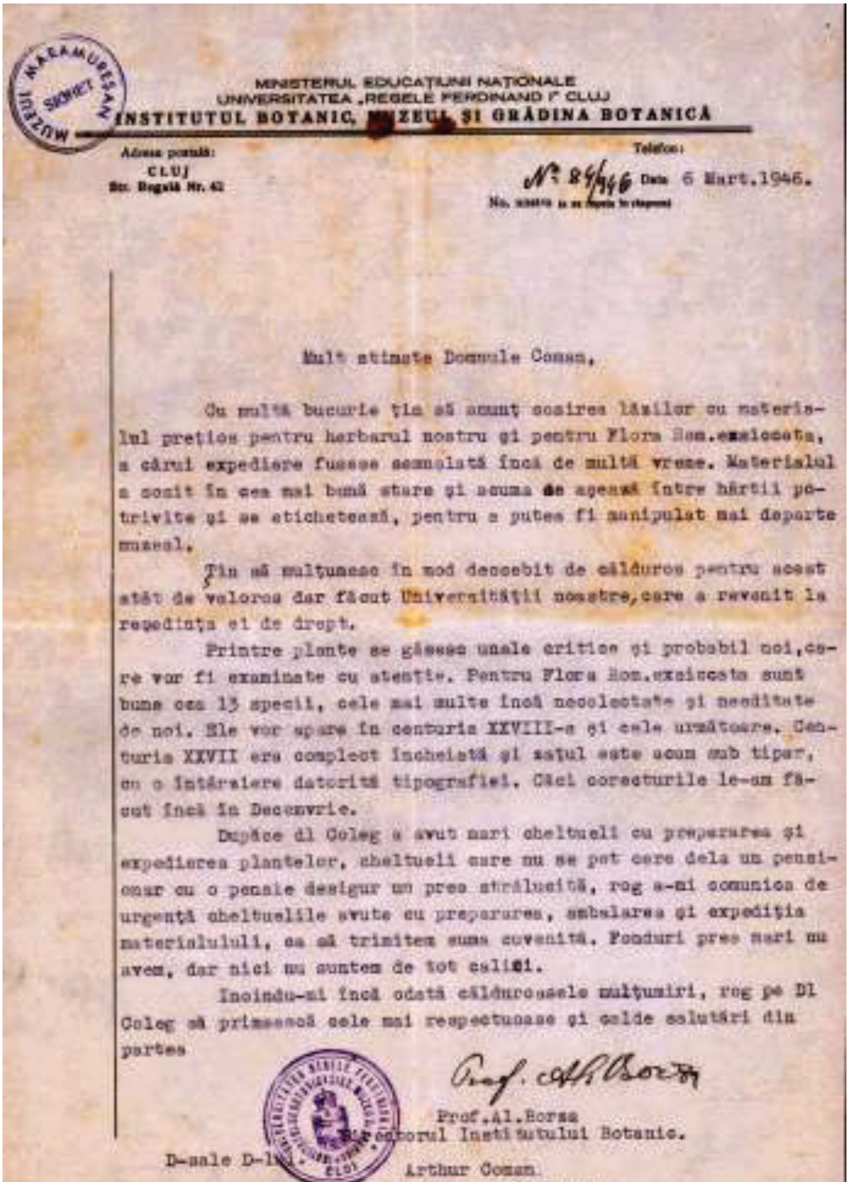

MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poştală:
CLUJ
Str. Regală Nr. 42

Telefon:

Nr. 24/946 Data 6 Mart.1946.

Mult stimate Domnule Coman,

Cu multă bucurie ţin să anunţ sosirea lăzilor cu materialul preţios pentru herbarul nostru şi pentru Flora Rom.exsiccata, a cărui expediere fusese semnalată încă de multă vreme. Materialul a sosit în cea mai bună stare şi acuma se aşează între hârtii potrivite şi se etichetează, pentru a putea fi manipulat mai departe muzeal.

Ţin să mulţumesc în mod deosebit de călduros pentru acest atât de valoros dar făcut Universităţii noastre, care a revenit la reşedinţa ei de drept.

Printre plante se găsesc unele critice şi probabil noi, care vor fi examinate cu atenţie. Pentru Flora Rom.exsiccata sunt bune cca 13 specii, cele mai multe încă necolectate şi needitate de noi. Ele vor apare în centuria XXVIII-a şi cele următoare. Centuria XXVII era complect încheiată şi zaţul este acum sub tipar, cu o întârziere datorită tipografiei. Căci corecturile le-am făcut încă în Decemvrie.

Dupăce dl Coleg a avut mari cheltueli cu prepararea şi expedierea plantelor, cheltueli care nu se pot cere dela un pensionar cu o pensie desigur nu prea strălucită, rog a-mi comunica de urgenţă cheltuelile avute cu prepararea, ambalarea şi expediţia materialului, ca să trimitem suma cuvenită. Fonduri prea mari nu avem, dar nici nu suntem de tot calici.

Inoindu-mi încă odată călduroasele mulţumiri, rog pe Dl Coleg să primească cele mai respectuoase şi calde salutări din partea

Prof. Al. Borza

Prof.Al.Borza
Directorul Institutului Botanic.

D-sale D-lui.
Arthur Coman
insp. ing. silv.pens.
Vişeul de

Nr. inv. 43ACN

Scrisoarea trimisă face referire la plantele trimise pentru Herbarul Grădinii Botanice din Cluj şi „Flora Romaniae exsiccata". Documentul este datat,are antetul „MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ", ştampila universităţii şi semnătura directorului Institutului Botanic, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

~~Timişoara~~ Cluj, 19 Apr. 1946

ROMÂNIA

MINISTERUL AGRICULTURII ŞI DOMENIILOR
COMISIUNEA MONUMENTELOR NATURII
BIROUL ŞTIINŢIFIC
~~TIMIŞOARA~~ Cluj
GRĂDINA BOTANICĂ
~~[illegible]~~

Nr. ______

Stimate Dle Coman,

Mulţumesc pentru scrisoarea din urmă, cu buna ştire, că vor fi expediate curând pachetele cu plantele critice sau dubioase ori rare, care ar trebui verificate aici la muzeu, înainte de a publica valoroasa DV. lucrare. Le aşteptăm.

Vreau să public enumeraţia în volumul ce pun curând sub tipar din „Buletinul Muz. şi Gr. bot. Cluj (vol. XXVI), dar trebue să o transcriem şi să facem prescurtări pentru numirile de munţi, văi, locuri, care se repetă de multeori. Am încredinţat aici pe un excelent botanist să facă aceasta. Dar mai este nevoe şi de o hartă a teritorului cercetat, cu indicarea exactă a locurilor şi punctelor de unde aţi colectat plantele. Dl Nyárády, pensionar care lucrează ocazional la Muzeu, a făcut schiţa alăturată şi eu vă rog a însemna cu creion negru (pe hartă) numărul ce corăspunde numirilor de pe tabloul de localităţi anexat.

Vom redesena aici apoi harta

C. 71/49, M. G., Imprimeria Naţională.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

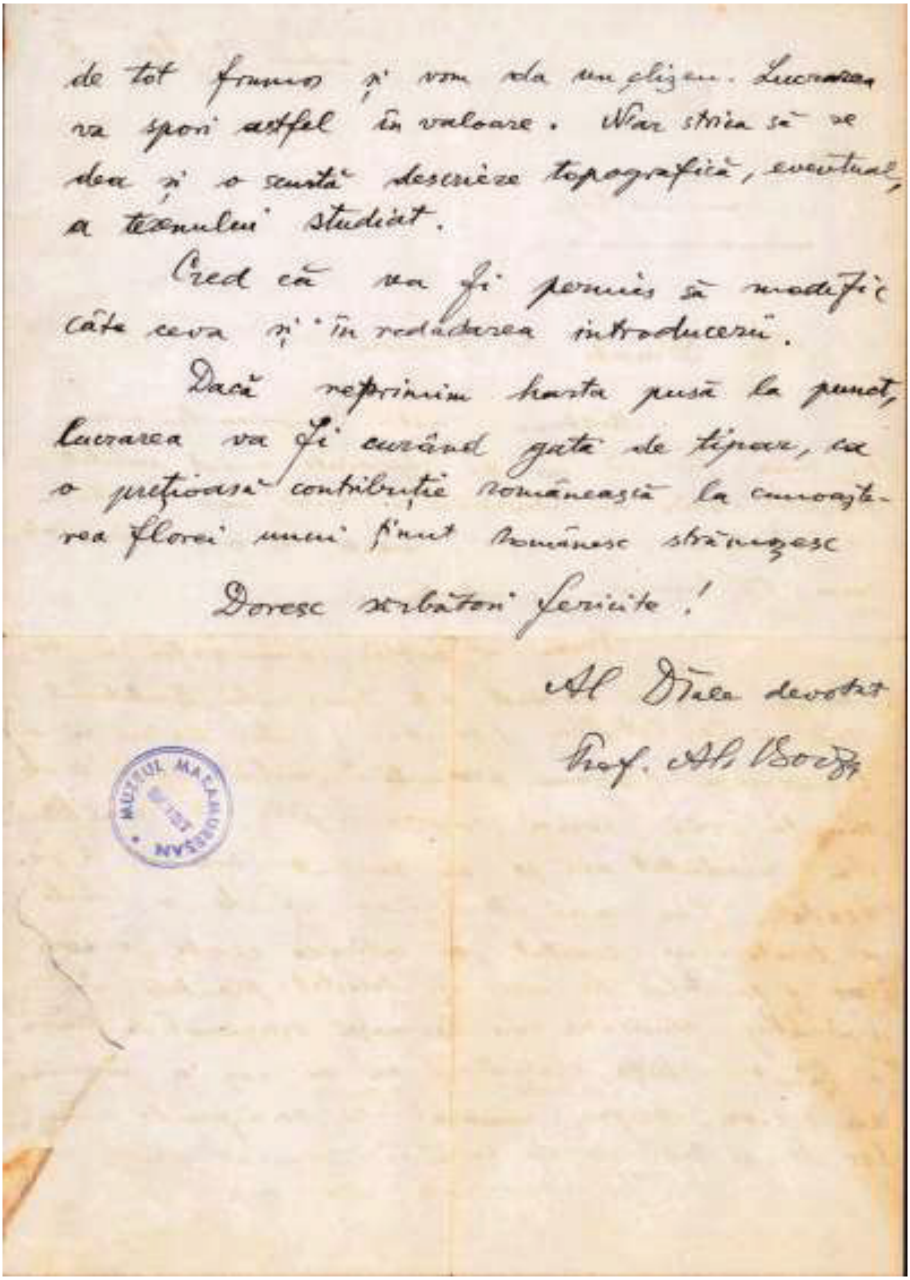
de tot frumos și vom da un clișeu. Lucrarea va spori astfel în valoare. N'ar strica să se dea și o scurtă descriere topografică, eventual, a terenului studiat.

Cred că va fi permis să modific câte ceva și în redactarea introducerii.

Dacă reprimim harta pusă la punct, lucrarea va fi curând gata de tipar, ca o prețioasă contribuție românească la cunoașterea florei unui ținut românesc strămoșesc.

Doresc sărbători fericite!

Al D-tale devotat

Prof. Al. Borza

MUZEUL MARAMUREȘAN

Nr. inv. 44ACN

Scrisoarea se referă la publicarea unei lucrări pentru care Alexandru Borza, îi solicită lui Artur Coman, harta terenului și o scurtă descriere topografică a zonei. Documentul conține două pagini, este datat, are antetul „MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DOMENIILOR, COMISIUNEA MONUMENTELOR NATURII, BIROUL ȘTIINȚIFIC CLUJ” și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa postală:
CLUJ
Str. Regală Nr. 42

Telefon:

Nr.204/1946. Data 31 Mai 1946.
No. nostru (a se repeta în răspuns)

Domnule Coman,

Cu onoare vă restituim schiţa de hartă şi tabloul localităţilor cerând să binevoiţi a o mai completa ca să putem întocmi definitiv lista şi harta.

Harta. 1. Probabil nu au fost destul de legibile toate cifrele scrise de Dvs. cu creionul, aşa s'a întâmplat, că următoarele cifre sunt acum de două ori pe hartă: 251, 148, 126, 180 şi 231.

Rog, ca cifra greşită să se şteargă şi să se scrie în locul ei cu cerneală cifra bună.- 2. Anexăm o listă mică cu localităţi care nu să găsesc în tabloul localităţilor bătut la maşină, dar în manuscris sunt citate. Aceste localităţi le-am intercalat cu litere mărunte şi în tablou. Aceste vor primi cifra supă care vin în alfabet însă cu a,b,c, etc. De ex. 68 a Fţa Măgurei, 87 a Haitu Barjaba.

Rog a însemna aceste şi pe hartă să ştim unde se găsesc în natură.

Numele localităţilor, care sunt subliniate în tablou cu cerneală roşie, nu sunt introduse în hartă. Rog să introduceţi şi aceste prin cifrele lor respective.

Câteodată nu suntem lămuriţi în numenclatura folosită de ex. în manuscris cetim adeseori: Fundu Juhasei. Aceasta nu se află în tablou, însă este aici "Juhasa în Vişeul de sus". Sunt aceste locuri identice?

Totodată vă rog să controlaţi toate cifrele de pe hartă, poate s'a putut întâmpla greşeli când am scris cu cerneala verde peste scrisul Dvs. cu creion.

Nu pot face tabloul localităţilor cu prescurtarea lor, stabilite când am început a pune la punct manuscrisul, căci nu se află o sumedenie de localităţi în lista alfabetică a localităţilor şi cu numele corente, care sunt citate în manuscris.

./.

D-sale D-lui
Ing. Artur Coman

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

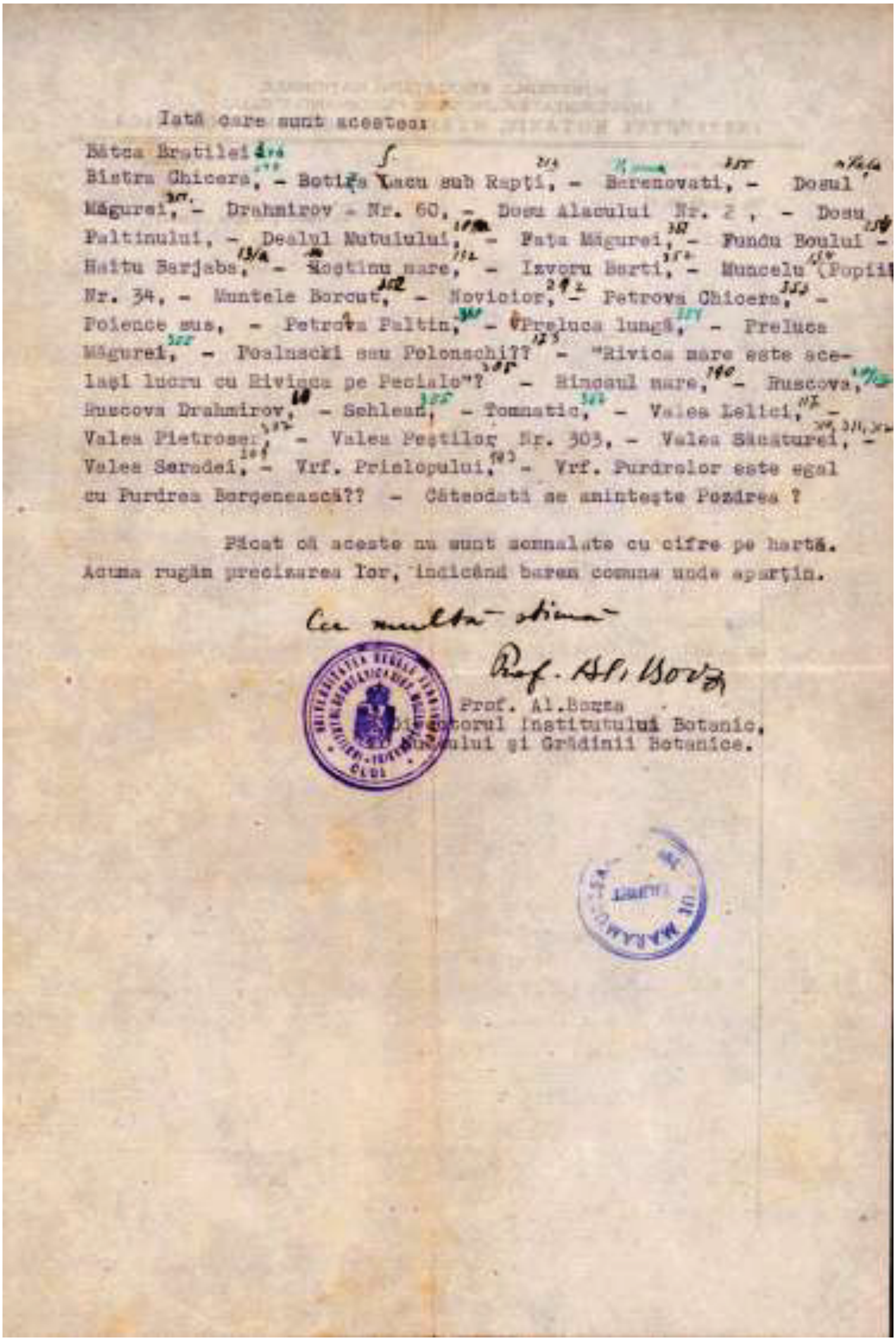

Iată care sunt acestea:

Bătca Bratilei

Bistra Chicera, - Botiza Lacu sub Rapți, - Berenovati, - Dosul Măgurei, - Drahmirov - Nr. 60, - Dosu Alacului Nr. 2, - Dosu Paltinului, - Dealul Mutuiului, - Fața Măgurei, - Fundu Boului - Haitu Barjaba, - Hoștinu mare, - Izvoru Barti, - Muncelu (Popii) Nr. 34, - Muntele Borcut, - Novicior, - Petrova Chicera, - Poience sus, - Petrova Paltin, - Preluca lungă, - Preluca Măgurei, - Poslnscki sau Polonschi?? - "Rivica mare este același lucru cu Rivinca pe Peciale"? - Rinosul mare, - Ruscova, - Ruscova Drahmirov, - Sehlear, - Tomnatic, - Valea Lelici, - Valea Pietrosei, - Valea Peștilor Nr. 303, - Valea Săcăturei, - Valea Seradei, - Vrf. Prislopului, - Vrf. Purdrelor este egal cu Purdrea Borșenească?? - Câteodată se amintește Pozdrea ?

Păcat că aceste nu sunt semnalate cu cifre pe hartă. Acuma rugăm precisarea lor, indicând barem comuna unde aparțin.

Cu multă stimă

Prof. Al. Borza

Prof. Al. Borza
Directorul Institutului Botanic,
Muzeului și Grădinii Botanice.

Nr. inv. 45ACN

Scrisoarea trimisă face referire la completarea de noi date la hartă şi la lucrare, pentru a putea fi publicată. Documentul conţine două pagini, este datat, are antetul „MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ'', ștampila universității şi semnătura directorului Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa postală:
CLUJ
Str. Regală Nr. 42

Telefon:

Data 6 Iunie 1946.

No. nostru (a se repeta în răspuns)

Stimate Domnule Coman,

Dintre plantele enumerate de Dta ar fi de dorit să mai putem vedea pe celea enumerate mai jos. Cum le-am putea vedea? N'ar strica să le puteți trimite cu poșta. Lucrarea este gata de a fi pusă sub tipar în Buletin. Rog de asemenea a indica pe scurt cine sunt persoanele după care se numesc formele noudescrise: Anderco, Flora Anderco, pentru a face o notă scurtă.

Cu multă stimă

Prof. Al. Borza

Prof. Al. Borza

Plante critice din manuscrisul dlui ing. A.Coman.

1. Alopecurus laguriformis Schur.
2. Poa Nyaradyana Nannf.
3. " granitica Br. Bl.
4. " caesia Sm.
5. Festuca pumilla Chaixin Vill.
6. Eriophorum gracile Koch.
7. Heleocharis carniolica Koch.
8. Carex umbrosa Host
9. " ornithopoda Willd
10. " Oederi Retz.
11. " vesicaria L.(din Mocira mare și Sesuri (de.4 m)
12. Juncus macer S.F.Gray
13. Salix pentandra L.
14. " daphnoides V.M.(din Poposala,Codreava și V.Corbului).
15. " livida Whbg.
16. Polygonum calcatum Lindm.
17. Amaranthus lividus L.
18. Aconitum Degeni Gay.
19. Cochlearia Borzae Com. (încă câteva exemplare, dacă există material).
20. Rubus macrophyllus Whe et Nees.
21. rötensis Weisb.
22. rivularis Müll. et W rtg.
23. Waldsteinia ternata (Steph.)

./.

D-sale D-lui

Ing. A.Coman

Viseul de sus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

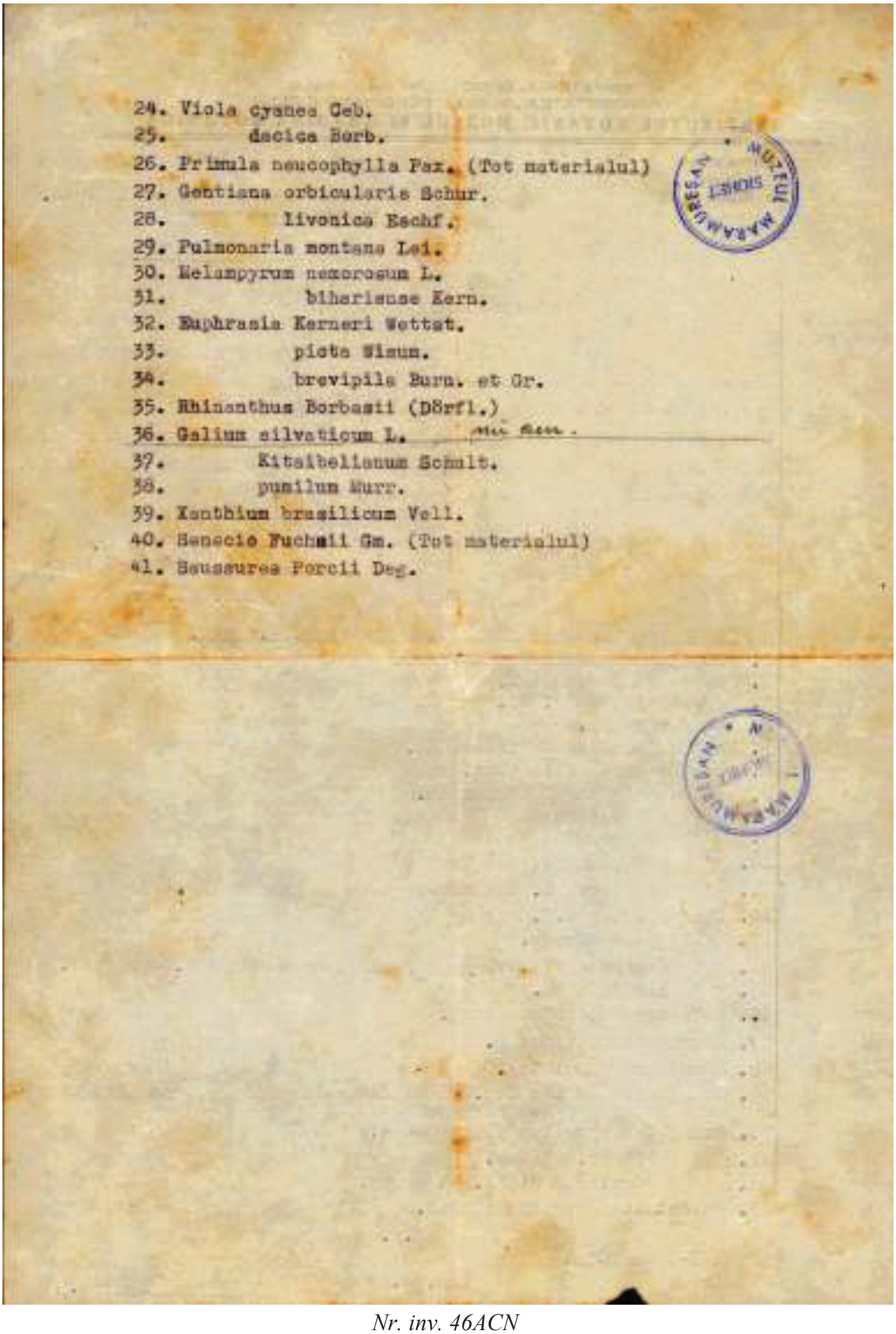
24. Viola cyanea Geb.
25. dacica Borb.
26. Primula neucophylla Pax. (Tot materialul)
27. Gentiana orbicularis Schur.
28. livonica Eschf.
29. Pulmonaria montana Lej.
30. Melampyrum nemorosum L.
31. bihariense Kern.
32. Euphrasia Kerneri Wettst.
33. picta Wimm.
34. brevipila Burn. et Gr.
35. Rhinanthus Borbasii (Dörfl.)
36. Galium silvaticum L.
37. Kitaibelianum Schult.
38. pumilum Murr.
39. Xanthium brasilicum Vell.
40. Senecio Fuchsii Gm. (Tot materialul)
41. Saussurea Porcii Deg.

Nr. inv. 46ACN

Scrisoarea se referă la lucrarea care este gata de a fi pusă sub tipar, dar îi solicită să-i trimită plantele enumerate în această scrisoare pentru a fi verificate înainte de a publica lucrarea. Documentul conține două pagini, este datat, are antetul „MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ” și semnătura directorului Muzeului și Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

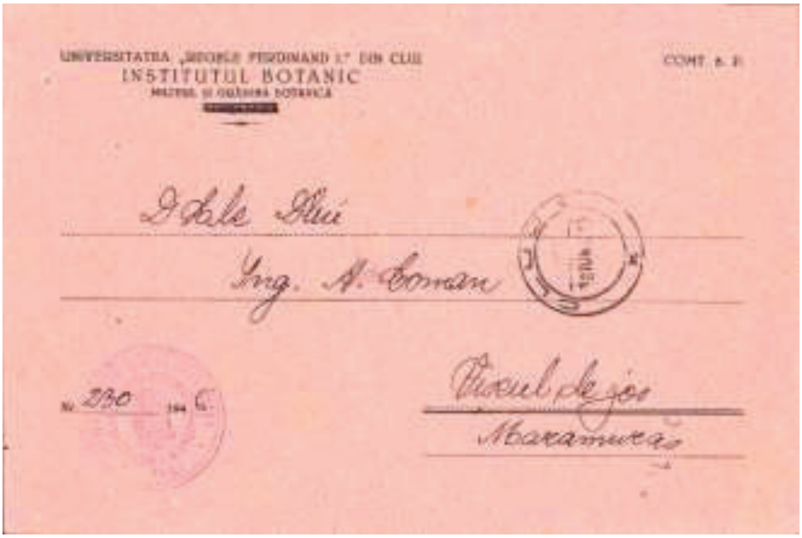

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" DIN CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC
MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Ing. A. Coman

Nr. 230 194 6

Ticeul de jos
Maramureş

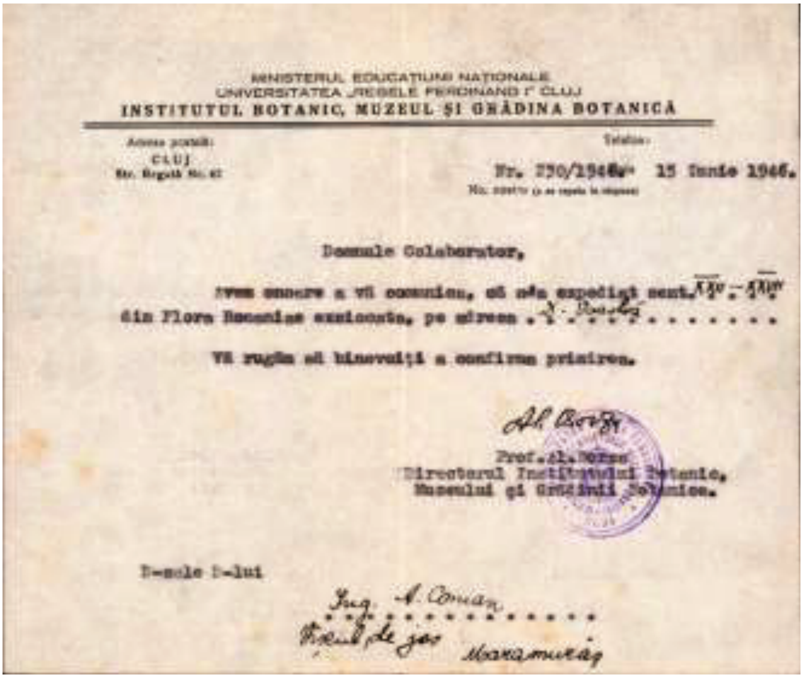

MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poştală:
CLUJ

Nr. 230/1946 15 Iunie 1946.

Domnule Colaborator,

Avem onoare a vă comunica, că s-a expediat cent. XXV - XXVI din Flora Romaniae exsiccata, pe adresa . . . .

Vă rugăm să binevoiţi a confirma primirea.

Al Borza
Prof. Al. Borza
Directorul Institutului Botanic,
Muzeului şi Grădinii Botanice.

D-sale D-lui

Ing. A. Coman
Ticeul de jos
Maramureş

Nr. inv. 47ACN

Scrisoarea face referire la expedierea unor lucrări de către Institutul Botanic, Muzeul şi Grădina Botanică şi îi solicită confirmarea că le-a primit. Documentul este datat, are antetul „MINISTERUL EDUCAŢIUNII NAŢIONALE, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ", ştampila universităţii şi semnătura directorului Institutului Botanic, Muzeului şi Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza. Plicul are antetul şi ştampila universităţii şi a poştei din Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

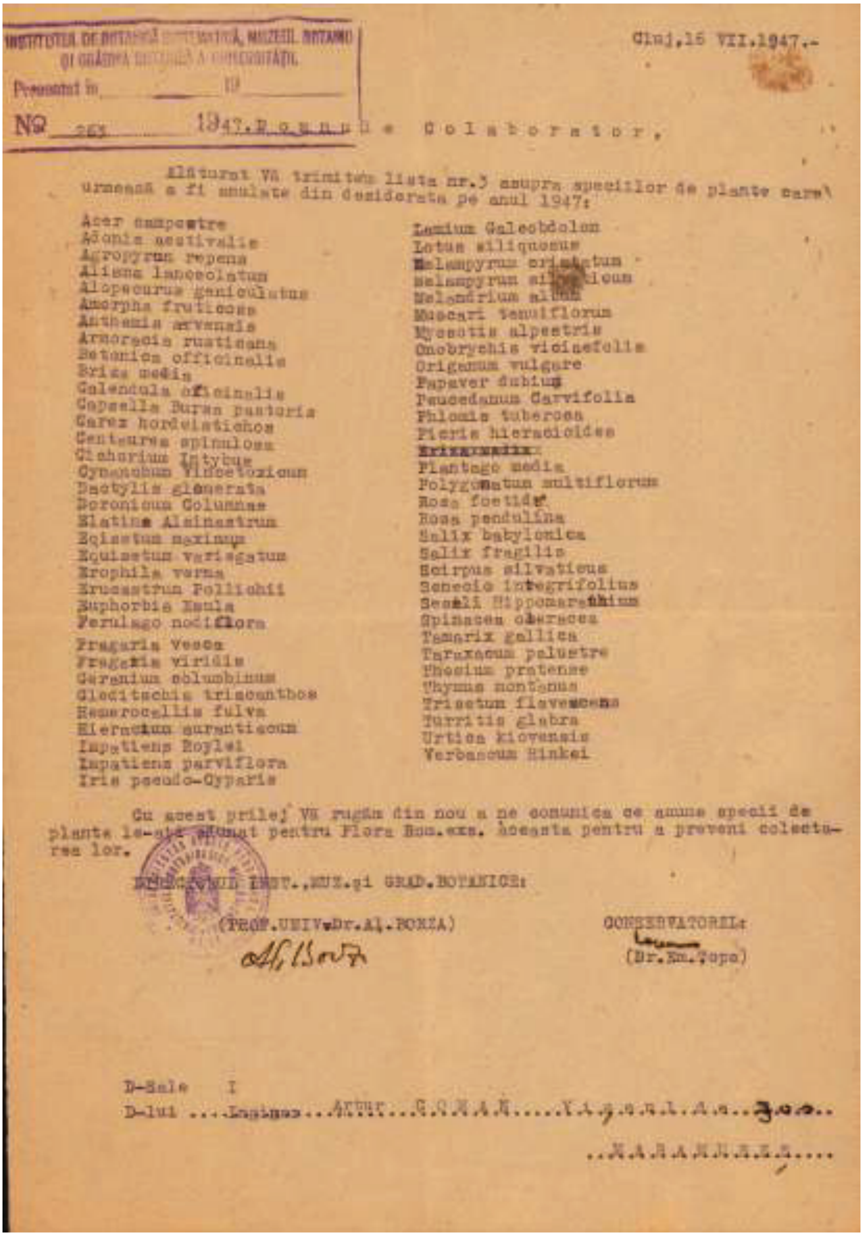

INSTITUTUL DE BOTANICĂ SISTEMATICĂ, MUZEUL BOTANIC ŞI GRĂDINA BOTANICĂ A UNIVERSITĂŢII

Prezentat în .... 19......

Nº 263 .... 1947.

Cluj, 16 VII.1947.-

Domnule Colaborator,

Alăturat Vă trimitem lista nr.3 asupra speciilor de plante care urmează a fi anulate din desiderata pe anul 1947:

Acer campestre
Adonis aestivalis
Agropyrum repens
Alisma lanceolatum
Alopecurus geniculatus
Amorpha fruticosa
Anthemis arvensis
Armoracia rusticana
Betonica officinalis
Briza media
Calendula officinalis
Capsella Bursa pastoris
Carex hordeistichos
Centaurea spinulosa
Cichorium Intybus
Cynanchum Vincetoxicum
Dactylis glomerata
Doronicum Columnae
Elatine Alsinastrum
Equisetum maximum
Equisetum variegatum
Erophila verna
Erucastrum Pollichii
Euphorbia Esula
Ferulago nodiflora
Fragaria Vesca
Fragaria viridis
Geranium columbinum
Gleditschia triacanthos
Hemerocallis fulva
Hieracium aurantiacum
Impatiens Roylei
Impatiens parviflora
Iris pseudo-Cyparis
Lamium Galeobdolon
Lotus siliquosus
Melampyrum cristatum
Melampyrum silvaticum
Melandrium album
Muscari tenuiflorum
Myosotis alpestris
Onobrychis viciaefolia
Origanum vulgare
Papaver dubium
Peucedanum Carvifolia
Phlomis tuberosa
Picris hieracioides
Plantago media
Polygonatum multiflorum
Rosa foetida
Rosa pendulina
Salix babylonica
Salix fragilis
Scirpus silvaticus
Senecio integrifolius
Seseli Hippomarathrum
Spinacea oleracea
Tamarix gallica
Taraxacum palustre
Thesium pratense
Thymus montanus
Trisetum flavescens
Turritis glabra
Urtica kiovensis
Verbascum Rinkei

Cu acest prilej Vă rugăm din nou a ne comunica ce anume specii de plante le-aţi adunat pentru Flora Rom.exs. aceasta pentru a preveni colectarea lor.

DIRECTORUL INST., MUZ. şi GRAD. BOTANICE:

(PROF. UNIV. Dr. Al. BORZA)

Al. Borza

CONSERVATORUL:

(Dr. Em. Ţopa)

D-Sale I

D-lui ... Inginer ... Artur ... C O M A N ... V i ş e u l ... d e ... J o s ...

... M A R A M U R E Ş ...

Nr. inv. 48ACN

Documentul conţine o listă de plante trimisă de Alexandru Borza care urmează a fi anulate din „Desiderata pe anul 1947”. Documentul este datat, are antetul „INSTITUTUL DE BOTANICĂ SISTEMATICĂ, MUZEUL BOTANIC ŞI GRĂDINA BOTANICĂ A UNIVERSITĂŢII”, ştampila universităţii şi semnătura directorului, profesor Alexandru Borza şi a conservatorului Dr. Emilian Ţopa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cluj, la 28 oct. 1960
Str. Grădinilor 39

MUZEUL MARAMUREŞAN SIGHET

Mult stimate Dle Coman,

De cîteori mă întîlnesc cu fostul meu elev și cercetaș Dr Bran, vorbim cu multă stimă și dragoste de distinsul nostru botanist și colaborator la Buletin și la „Flora Romaniae exsiccata", dl A. Coman. Ne-am exprimat și dorința de a-l cerceta, dar împrejurările și ocupațiile multiple ne-au împiedecat să executăm gîndul și dorul nostru. Azi aflu, că v-ați mutat la Sighet și că realizarea gîndului nostru s-a ușurat mult prin aceasta. Numai lucrul meu nu s-a împuținat, ci a sporit și nu știu de unde să iau două zile pentru a să face cu Dr Bran o scurtă vizită.

Munca mea principală este ducerea la bun sfîrșit a lucrării mari, „Enciclopedia etnobotanică a Romîniei". Sînt redactate gata 3 volume de cîte 800 pagini dactilografiate, inclusiv cele vreo 2000 figuri, și mai restează criptogamele inferioare și indexele rom.-latin, magh.-lat., germ.-lat., francez-lat., engl.-lat. și ruso-latin. Am adunat cu ajutorul unor colaboratori toate numirile rom. de plante cunoscute în literatură și din anchetele mele pe teren făcute de 50 de ani, din tinerețe. S-a adunat un material imens. Amintim pe scurt și întrebuințarea populară a plantelor, dar și aceea modernă în tehnică, medicină etc. Acest dicționar tratează atît plantele spontane ale țării cît și cele cultivate împreună cu soiurile cultivate. Am creat o nomen-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

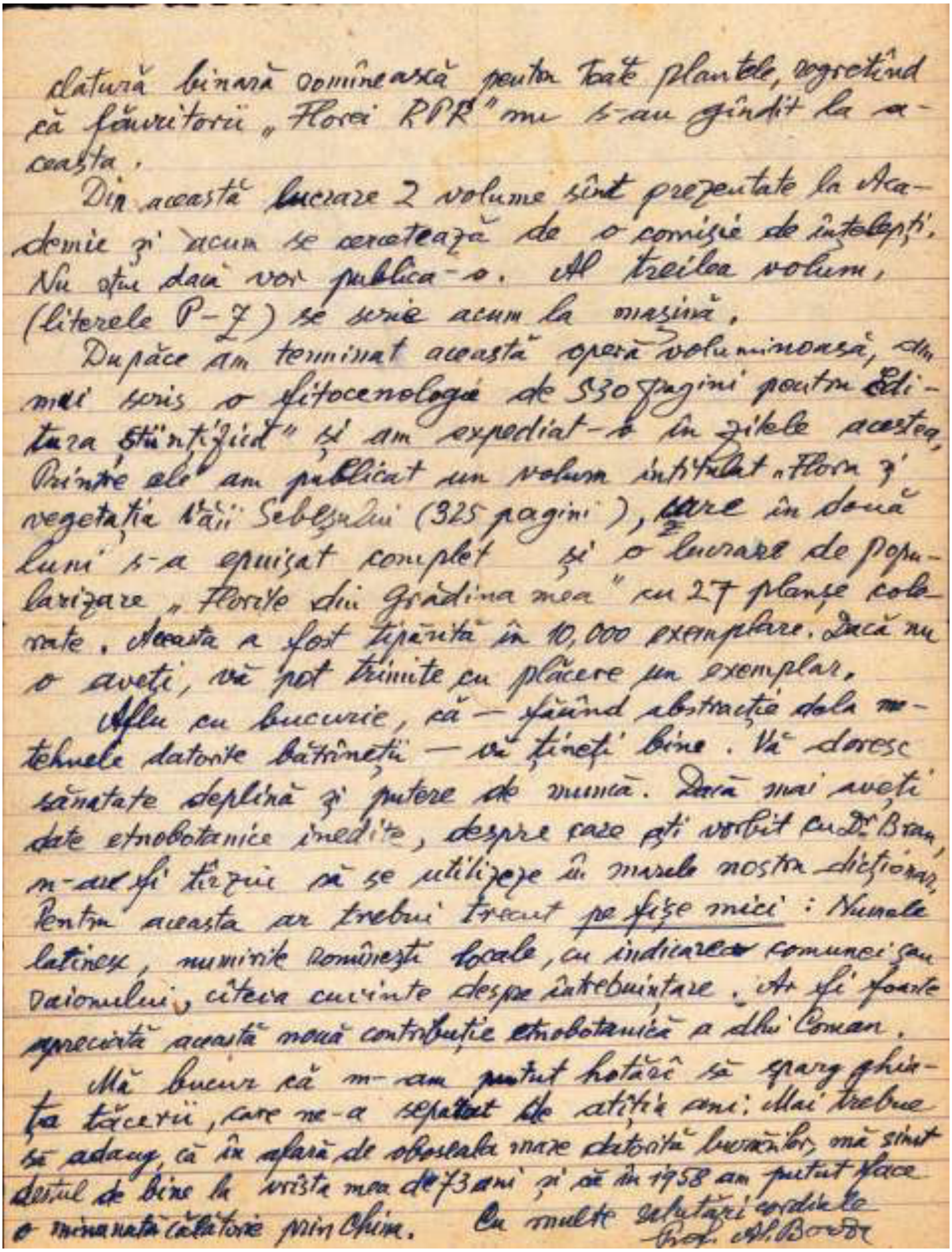

clatură binară românească pentru toate plantele, regretând că făuritorii „Florei RPR" nu s-au gândit la aceasta.

Din această lucrare 2 volume sînt prezentate la Academie și acum se cercetează de o comisie de înțelepți. Nu știu dacă vor publica-o. Al treilea volum, (literele P-Z) se scrie acum la mașină.

Dupăce am terminat această operă voluminoasă, am mai scris o fitocenologie de 530 pagini pentru Editura Științifică" și am expediat-o în zilele acestea. Printre altele am publicat un volum intitulat „Flora și vegetația Văii Sebeșului (325 pagini), care în două luni s-a epuizat complet și o lucrare de popularizare „Florile din grădina mea" cu 27 planșe colorate. Aceasta a fost tipărită în 10,000 exemplare. Dacă nu o aveți, vă pot trimite cu plăcere un exemplar.

Aflu cu bucurie, că — făcând abstracție dela metehnele datorite bătrîneții — vă țineți bine. Vă doresc sănătate deplină și putere de muncă. Dacă mai aveți date etnobotanice inedite, despre care ați vorbit cu Dr. Bran, n-ar fi tîrziu să se utilizeze în marele nostru dicționar. Pentru aceasta ar trebui trecut pe fișe mici: Numele latinesc, numirile românești locale, cu indicarea comunei sau raionului, cîteva cuvinte despre întrebuințare. Ar fi foarte apreciată această nouă contribuție etnobotanică a dlui Coman.

Mă bucur că m-am putut hotărî să sparg ghiața tăcerii, care ne-a separat de atîția ani. Mai trebue să adaug, că în afară de oboseala mare datorită lucrărilor, mă simt destul de bine la vrîsta mea de 73 ani și că în 1958 am putut face o minunată călătorie prin China.

Cu multe salutări cordiale
Prof. Al. Borza

Nr. inv. 49ACN

Scrisoarea se referă la lucrarea „Enciclopedia etnobotanică a României" a lui Alexandru Borza și îi solicită date etnobotanice ineditelui Artur Coman, pentru a completa lucrarea. Documentul conține două pagini, este datat și are adresa și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

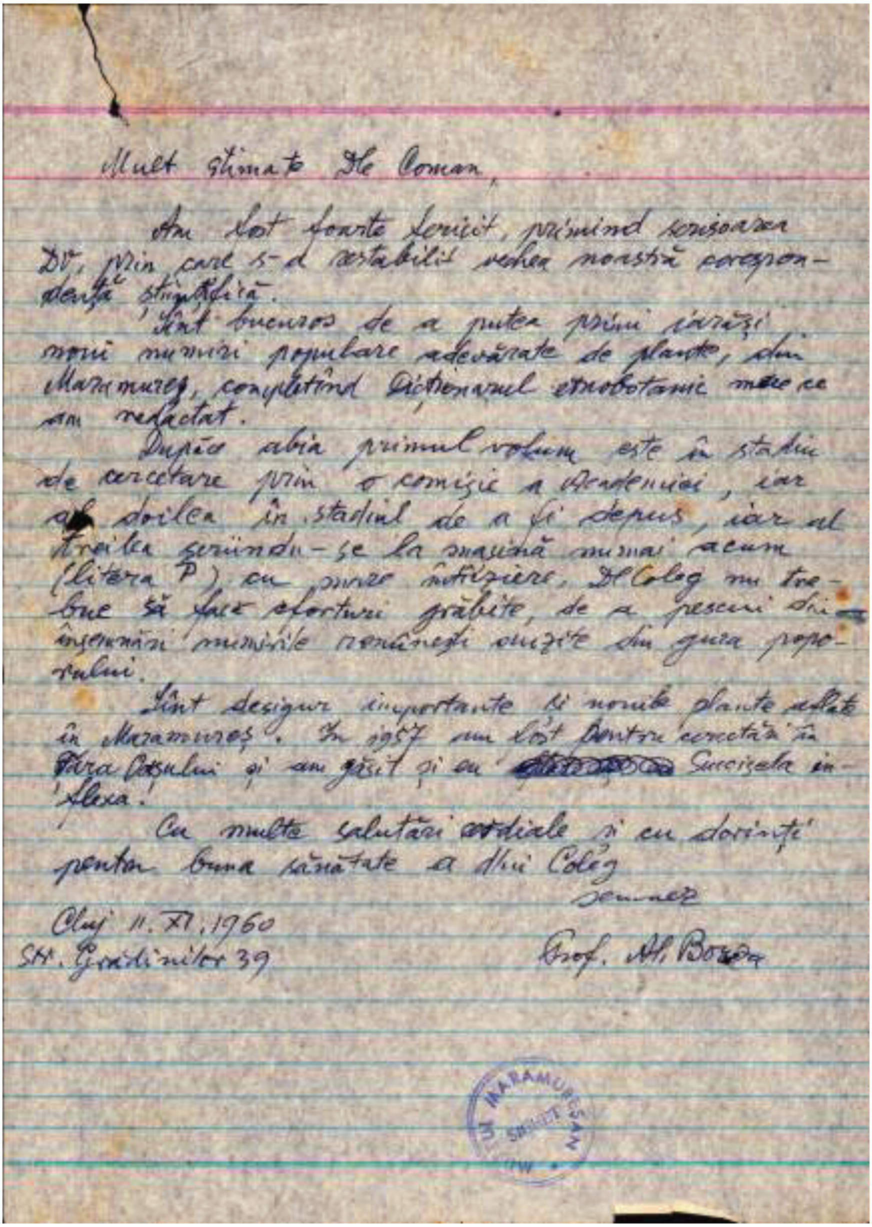

Mult stimate Dle Coman,

Am fost foarte fericit, primind scrisoarea Dv, prin care s-a restabilit vechea noastră corespondență științifică.

Sînt bucuros de a putea primi iarăși noui numiri populare adevărate de plante, din Maramureș, completînd Dicționarul etnobotanic mare ce am redactat.

După abia primul volum este în stadiu de cercetare prin o comisie a Academiei, iar al doilea în stadiul de a fi depus, iar al treilea găsindu-se la mașină numai acum (litera P) cu mare întîrziere. Dl Coleg nu trebuie să facă eforturi grăbite, de a pescui din însemnări numirile românești auzite din gura poporului.

Sînt desigur importante și numele plantelor aflate în Maramureș. În 1957 am fost pentru cercetări în Țara Oașului și am găsit și eu [illegible] Succisela inflexa!

Cu multe salutări cordiale și cu dorințe pentru buna sănătate a Dlui Coleg

semnez

Cluj 11.XI.1960
Str. Grădinilor 39

Prof. Al. Borza

Nr. inv. 50ACN

În scrisoare, Alexandru Borza, îi mulțumește lui Artur Coman pentru denumirile populare ale plantelor pe care i le-a trimis. Documentul este datat și are adresa și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MUZEUL MARAMUREȘAN SIGHET

Mult stimate Dle Coleg Coman

Am primit pachetul cu plante și cu manuscrise, precum și epistola trimisă separat. Mulțumesc din toată inima pentru toate.

În primul rând urmează să utilizez în „Dicționarul Etnobotanic al României" numirile populare de plante. Noroc că cei dela Academie nu se grăbesc cu cercetarea manuscriselor — ba se pare că chiar sabotează această operă (din invidie)! — așa că totul se va intercala în manuscript supt un număr bibliografic special (639), alături de cealaltă lucrare a D-tale etnobotanică prelucrată în dicționar, cu numărul său bibliografic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Manuscriptul voluminos cu prețioasele
date floristice noi pentru Maramureș
ar trebui publicat, dar unde? Pentru
Academie ar trebui prescurtat și scris din
nou, ca peste 3-4 ani să se publice. Nu
este ca pe vremea când redactam și editam,
eu Buletinul Grădinii Botanice!

Mă gîndesc să predau manuscrisul
dlui Nyárády, ca să folosească datele
în volumele ce urmează din „Flora". Dar
acolo apar fără autori. Rog a-mi
spune dacă sînteți de acord să-l dau la
„Flora." Practic rezultatul este acelaș. Căci
manuscrisul dactilografiat va fi dat
spre control științific dlui Nyárády, care
are obiceiul să scoată pentru sine date-
le noi și să le publice fără autorizație

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

autorului în „Flora", cum a făcut și cu „Flora și veg. Văii Sebeșului" a mea.

Planta nouă necunoscută este Iva xanthiifolia Nutt., pe care Flora URSS o dă sub numele de Cyclachaena xanthifolia (Nutt.) Fresen. Această plantă americană am descoperit-o eu cu Arvat mai întîi în regiunea Prutului, am scris și un articolaș în Bul. Gr. Bot. Pe urmă am aflat-o, singur, în 1952-3 prin diferite gări din Moldova; au publicat-o și alții; a fost găsită ca pl. adventivă sporadic în Transilvania și acum apare în Maramureș. Felicitări pentru descoperire! E indicată localitatea? S-a răspîndit și în Ungaria și URSS mai nou. Să scrie un articolaș scurt sub numele nostru: Borza și Coman, în vre-o revistă a Academiei?

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

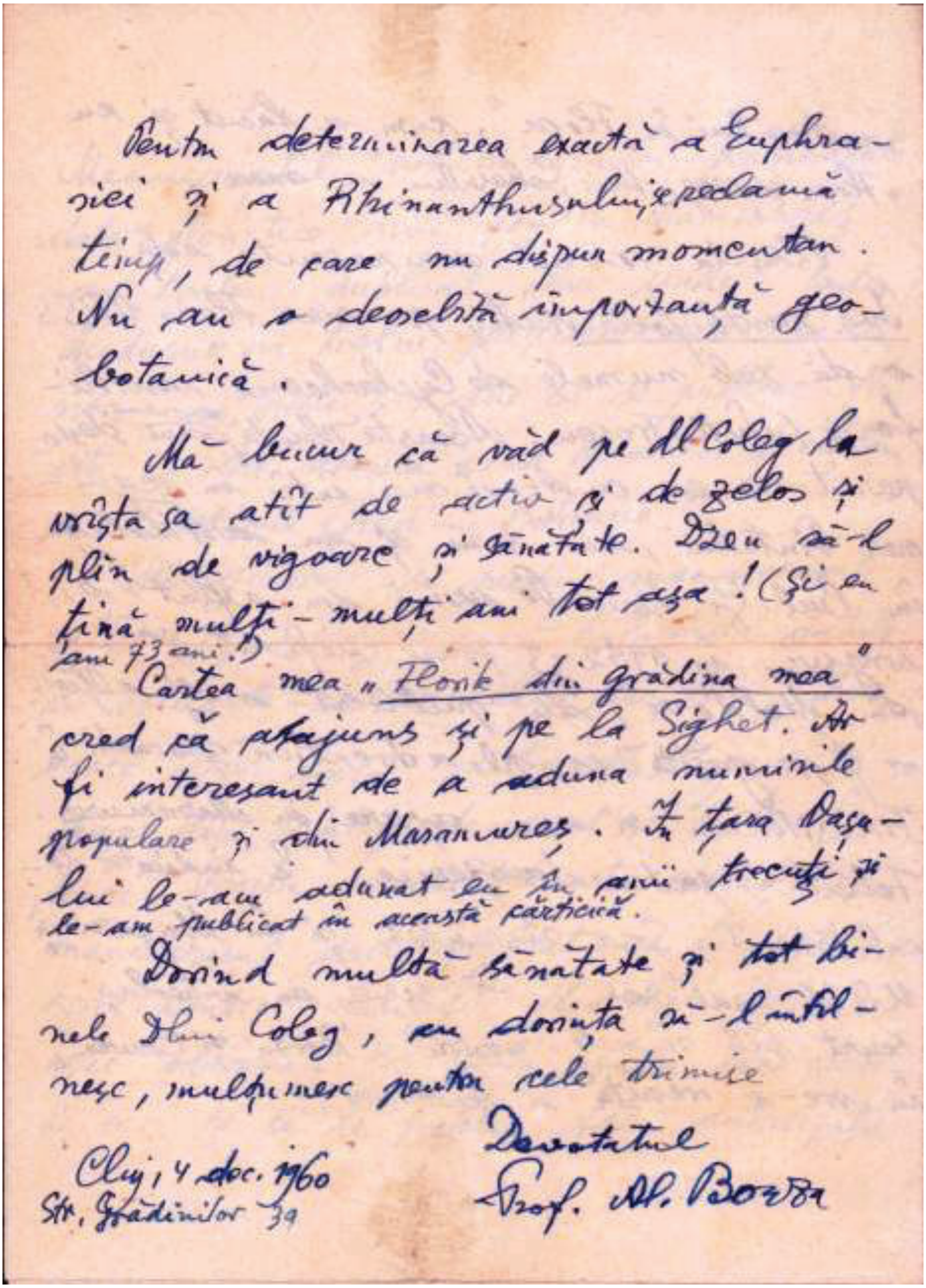
Pentru determinarea exactă a Euphra-
siei și a Rhinanthusului, se cere mult
timp, de care nu dispun momentan.
Nu au o deosebită importanță geo-
botanică.

Mă bucur că văd pe dl Coleg la
vârsta sa atât de activ și de zelos și
plin de vigoare și sănătate. Dzeu să-l
țină mulți-mulți ani tot așa! (Și eu
am 73 ani!)

Cartea mea „Florile din grădina mea"
cred că a ajuns și pe la Sighet. Ar
fi interesant de a aduna numirile
populare și din Maramureș. În Țara Oașu-
lui le-am adunat eu în anii trecuți și
le-am publicat în această cărticică.

Dorind multă sănătate și tot bi-
nele Dlui Coleg, cu dorința să-l întâl-
nesc, mulțumesc pentru cele trimise

Devotatul
Prof. Al. Borza

Cluj, 4 dec. 1960
Str. Grădinilor 39

Nr. inv. 51ACN

În această scrisoare Alexandru Borza îi mulțumește lui Artur Coman pentru plantele și manuscrisul trimis. Documentul conține 4 pagini, este datat și are adresa și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

1944 1960
TRAIASCA 23 AUGUST

R.P. ROMINA
POSTA 30 BANI

Prețul 50 bani

CARTE POȘTALĂ

Destinatar ing. Artur Coman
Str. Gh. Coșbuc 34
Oficiul Poștal Sighet
Reg. Maramureș.

Expeditor Al. Borza
Cluj: Str. Grădinilor 39

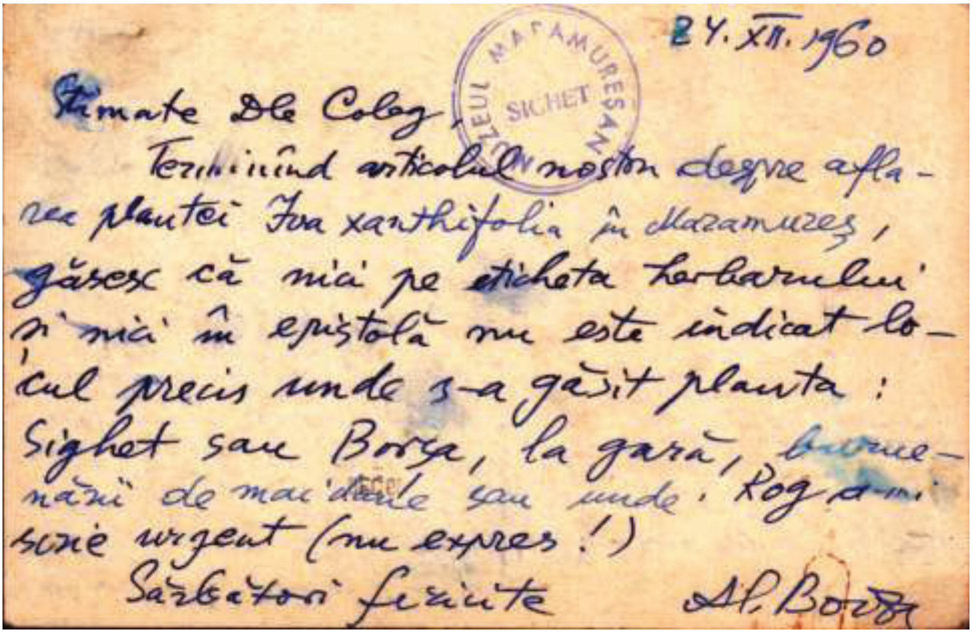

24. XII. 1960

MUZEUL MARAMUREȘAN SIGHET

Stimate Dle Coleg,
Terminînd articolul nostru despre aflarea plantei Iva xanthifolia în Maramureș, găsesc că nici pe eticheta herbarului și nici în epistolă nu este indicat locul precis unde s-a găsit planta: Sighet sau Borșa, la gară, buruienării de mai demult sau unde. Rog a-mi scrie urgent (nu expres!)
Sărbători fericite Al. Borza

Nr. inv. 52ACN

În scrisoare Alexandru Borza îi solicită lui Artur Coman, locația plantei, „Iva xanthifolia” din Maramureș”. Carte poştală aniversară, „1944-1960, Trăiască 23 August”, cu ștampila poştei din Cluj şi Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mult stimate Dle Coman,

Am fost deosebit de fericit că am putut arăta și noi la Cluj admi-rația și recunoștința noastră, în public, pentru opera științifică importantă desfășurată de de Coleg de atîta vre-me, — cu ocazia împlinirii unei vîrste atît de respectabile.

In afară de telegrama colectivă, doresc și eu, și în particular, mulți ani fericiți cu putere de muncă nesdruncinată, în cîmpul fermecător

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

al florei Maramureșului.

Articolașul cu Iva mi-s-a spus că va apare aici la Cluj în „Contribuții". Enumerarea mare se va putea plasa mai greu, căci Academia publică numai articole scurte. Ar trebui redactată mai concis, cu prescurtări pentru datele de răspîndire. Necazul este că tinerii dela institut și dela Academie sînt așa de ocupați cu obligațiile lor tematice.

Eu am cu colectivul meu (Dr. Topa, dna Lupșa pedoloagă) obligația de a pune la punct studiul vegetației Cîmpiei și a Bazinului

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

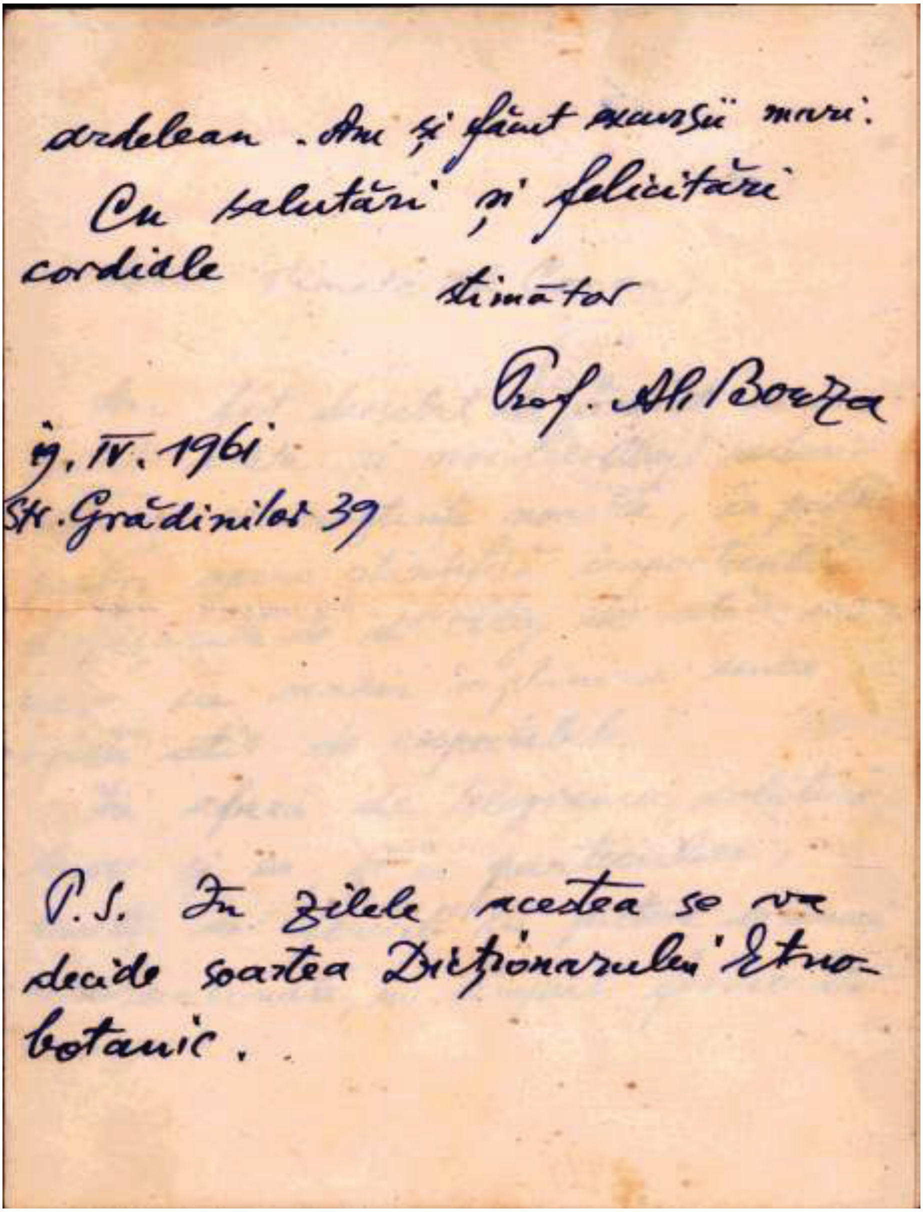

ardelean. Am și făcut excursii mari.

Cu salutări și felicitări cordiale

stimător

Prof. Al. Borza

19. IV. 1961

Str. Grădinilor 39

P.S. În zilele acestea se va decide soartea Dicționarului Etno-botanic.

Nr. inv. 53ACN

Scrisoarea face referire la publicarea articolului despre planta „Iva xanthifolia” din Maramureș. Documentul conține 3 pagini, este datat și are adresa și semnătura profesorului Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

R.P.ROMINA

CARTE POŞTALĂ

POSTA 30 BANI

M-ţii FĂGĂRAŞ — Vedere de iarnă

Adresa expeditorului: Prof. Al. Borza Cluj Str. Grădinilor 39

I.B.S. cda 1005 - B.T. XI.1962 - 40.000 ex.

Preţul de vînzare 30 bani

Ultimul oficiu poştal Sighet

Localitatea "

Regiunea Maramureş Raionul "

Strada Coşbuc Nr. 34

Blocul ...... Scara ...... Et ...... Apart. ......

Destinatarul ing. Artur Coman

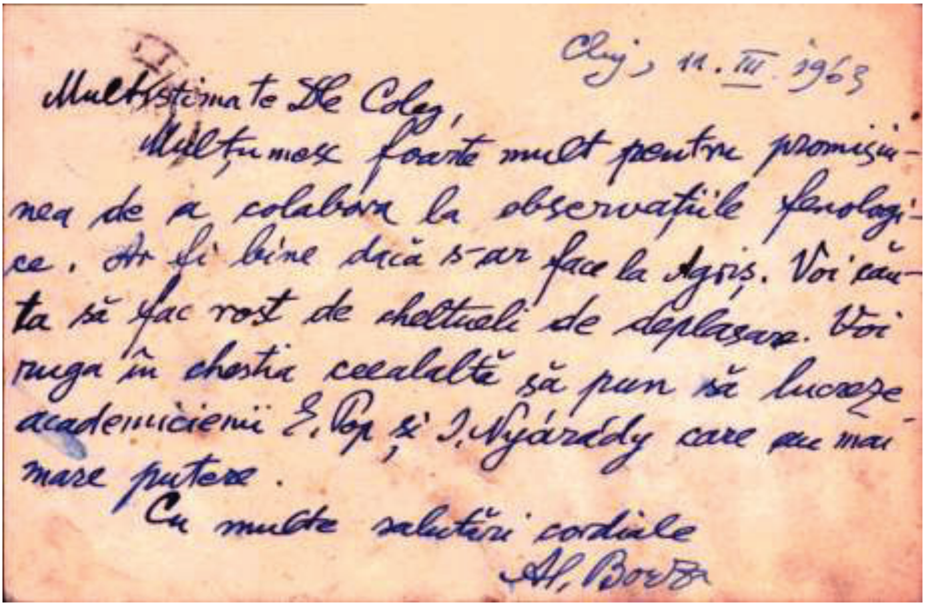

Cluj, 11.III.1963

Mult stimate Dle Coleg,

Mulţumesc foarte mult pentru promisiunea de a colabora la observaţiile fenologice. Ar fi bine dacă s-ar face la Agriş. Voi căuta să fac rost de cheltueli de deplasare. Voi ruga în chestia cealaltă să pun să lucreze academicienii E. Pop şi I. Nyárády care au mai mare putere.

Cu multe salutări cordiale

Al. Borza

Nr. inv. 54ACN

Cartea poştală, adresată de Alexandru Borza, face referire la o colaborare cu Artur Coman privind observaţiile fenologice. Pe cartea poştală este o vedere de iarnă din Munţii Făgăraş, are ştampila poştei din Cluj şi Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

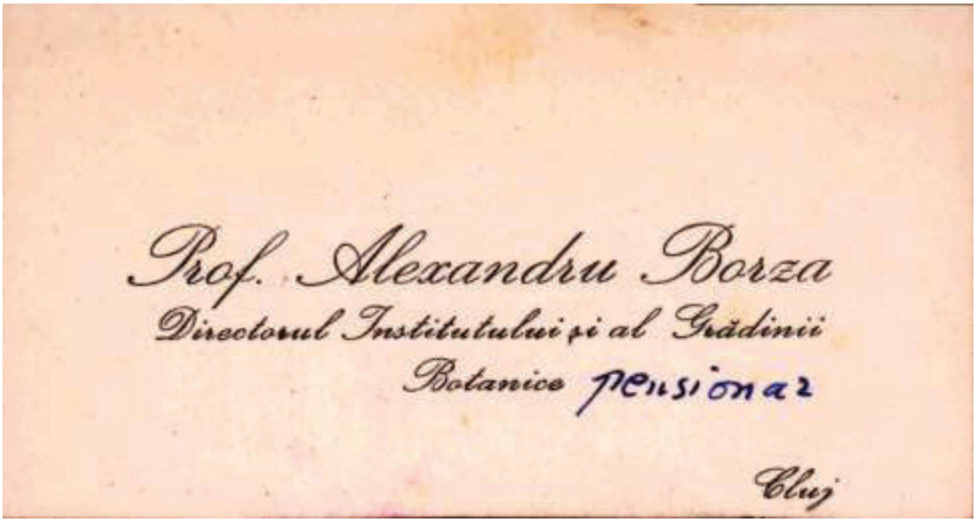

Prof. Alexandru Borza
Directorul Institutului şi al Grădinii
Botanice pensionar

Cluj

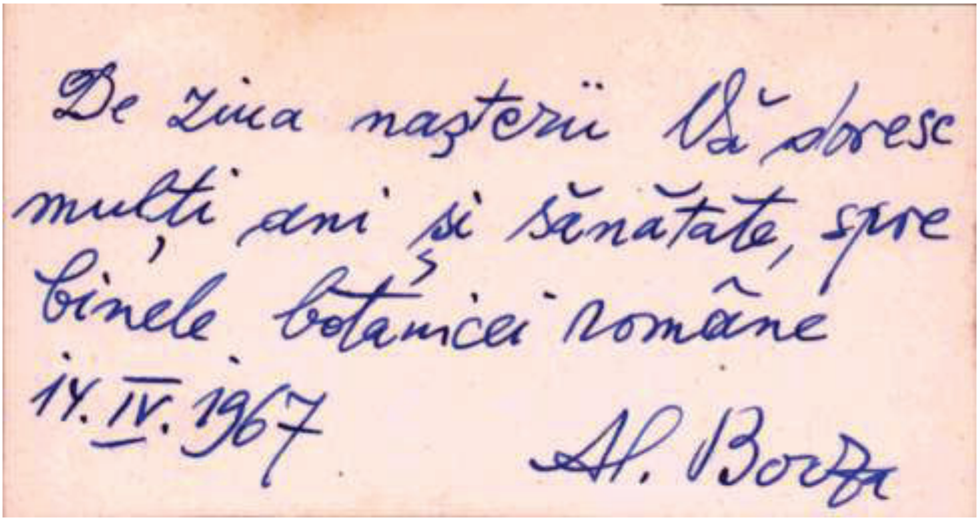

De ziua naşterii Vă doresc
mulţi ani şi sănătate, spre
binele botanicei române
14.IV.1967 Al. Borza

Nr. inv. 55ACN

Cartea de vizită a profesorului Alexandru Borza

Pe verso cărţii de vizită a profesorului Alexandru Borza, acesta îi urează lui Artur Coman, mulţi ani şi sănătate „De ziua naşterii Vă dorescmulţi ani şi sănătate spre binele botanicei române”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Drum greu

CARTE POȘTALĂ

Destinatar Ing. Coman Arthur

Strada Coșbuc Nr. 37

Blocul ____ Scara ____ Etajul ____ Apart. ____

Localitatea Sighet

Raionul ____ Reg. Maramureș

Oficiul poștal: Sighet

Expeditor: Prof. Al. Borza

Cluj, Str. Grădinilor 39

Cod 278/66

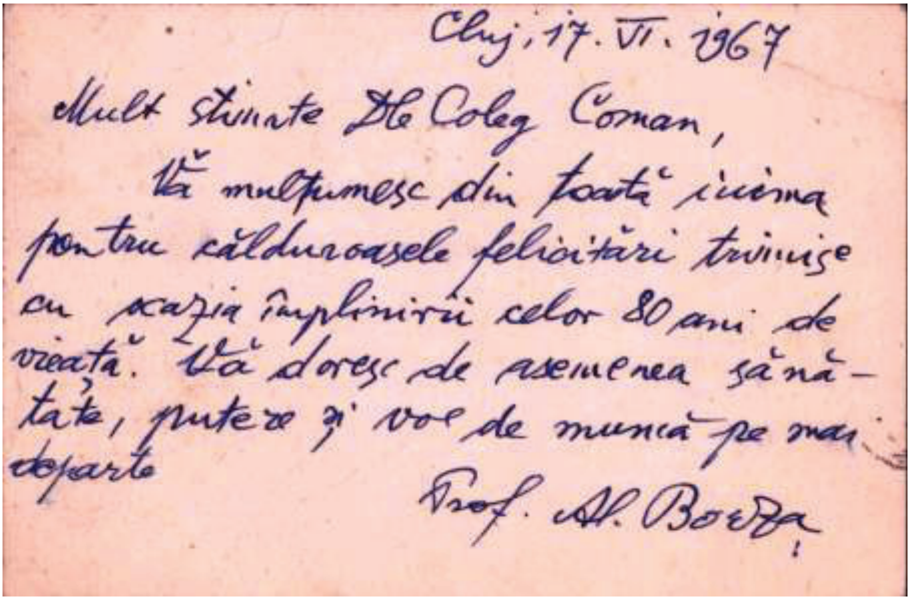
Cluj, 17. VI. 1967

Mult stimate Dle Coleg Coman,

Vă mulțumesc din toată inima pentru călduroasele felicitări trimise cu ocazia împlinirii celor 80 ani de vieață. Vă doresc de asemenea sănătate, putere și voie de muncă pe mai departe

Prof. Al. Borza

Nr. inv. 56ACN

Alexandru Borza îi mulțumește pentru felicitările adresate cu ocazia împlinirii a 80 de ani și îi transmite lui Artur Coman, sănătate și putere de muncă. Pe cartea poștală este o vedere de iarnă, are timbru și ștampila poștei din Cluj și Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

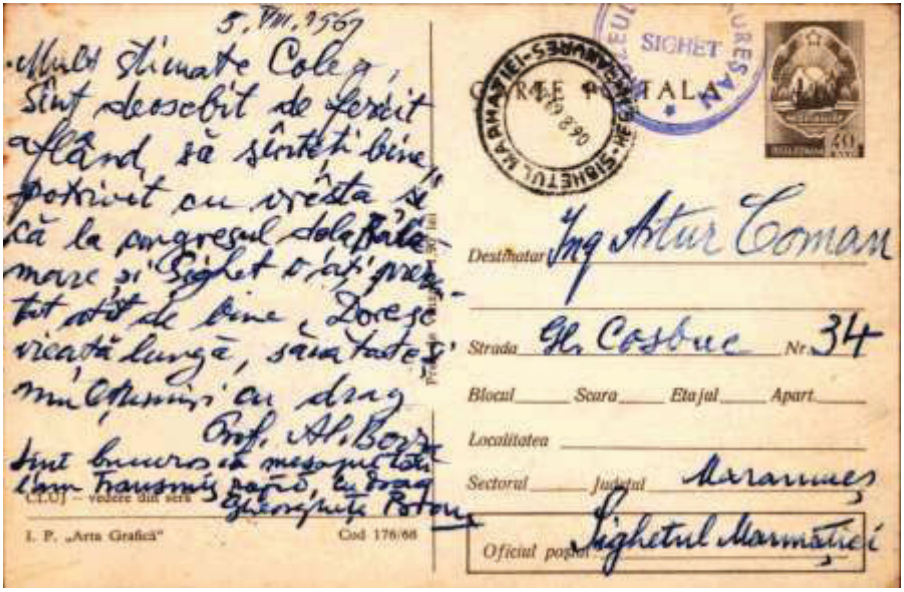
5. VIII. 1967

Mult stimate Coleg,
Sînt deosebit de fericit
aflând, să sînteţi bine,
potrivit cu vrîsta şi
că la congresul dela Baia-
mare şi Sighet v-aţi pre-
zentat atât de bine. Doresc
viaţă lungă, sănătate şi
[illegible] cu drag
Prof. Al. Borza
[illegible]
[illegible]

CARTE POŞTALĂ

SIGHET

Destinatar Ing Artur Coman
Strada Gh. Coşbuc Nr. 34
Blocul ____ Scara ____ Etajul ____ Apart. ____
Localitatea ____
Sectorul ____ Judeţul Maramureş
Oficiul poştal Sighetul Marmaţiei

CLUJ – vedere din seră
I. P. „Arta Grafică"
Cod 176/66

Nr. inv. 57ACN

Carte poştală prin care Alexandru Borza îi transmite că este fericit, pentru că Artur Coman este sănătos şi a putut să se prezinte atât de bine la Congresul de la Baia Mare şi Sighet. Pe cartea poştală este o vedere din sera Grădinii Botanice din Cluj, are timbru şi ştampila poştei din Cluj şi Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Copie

Cluj martie 1963

Tov. ing. Arthur Coman Sighet

În conformitate cu hotărîrile colectivului internațional asupra făgetelor din Europa, ținut în aprilie 1962 la Stolzenau / Weser, în anul acesta și în cel viitor urmează să se studieze pe scara europeană structura, ecologia și compoziția floristică a făgetelor europene, pentru a obține părerile de străini în vederea clasificării făgetelor din punct de vedere geoclimatic.

Prof. R. Tüxen, prof. S. Pignatti, și prof. Marcello invită pe colegii botaniști romîni la colaborare. Prof. A. Marcello din Padova trimete și fișele pentru observațiile fenologice dorite, din care îmi permit a vă trimete și dvoastră un exemplar, cu rugămintea de a colabora la această operă colectivă.

Este de dorit să se facă observații fenologice în făgetele pe care le veți vizita în 1963 notând următoarele date:

1) Timpul de înflorire al tuturor speciilor frecvente din făgete, în special a celora trecute pe fișă.

2) Înfrunzirea fagului și a altor arbori importanți deosebind a) Desfacerea solzilor mugurilor și b) Desfășurarea completă a frunzelor.

3) Căderea frunzelor de fag, deosebindu-se întîi înroșirea frunzelor și pe urmă căderea definitivă a lor.

4) Observații relativ la periodicitatea criptogamelor, în special a briofitelor și a ciupercilor.

5) Observații asupra duratei, înzăpezirii în toamna și iarna 1962/63 și a topirii definitive a zăpezii în primăvara 1963.

Se recomandă să facem observațiile fenologice

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

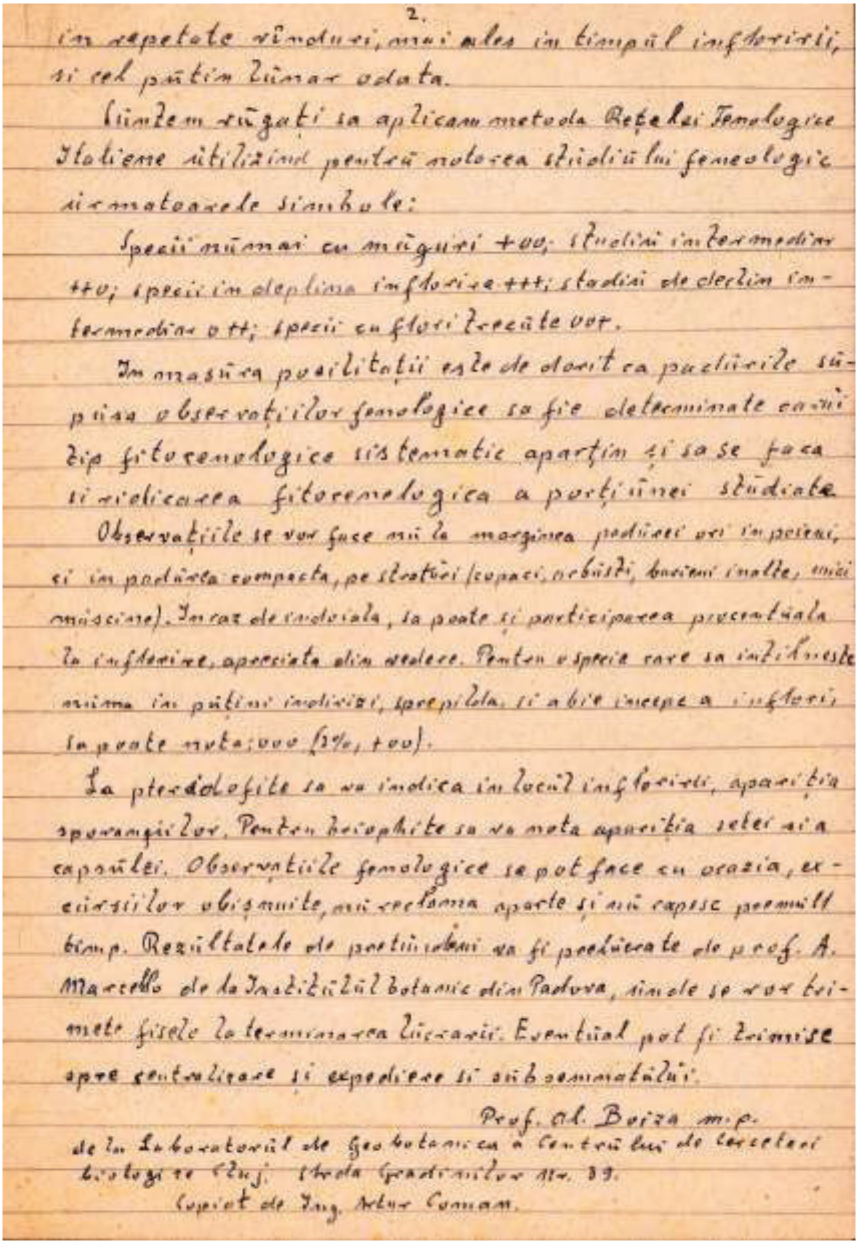

2.

în repetate rînduri, mai ales în timpul înfloririi,
și cel puțin lunar odata.

Suntem rugați sa aplicam metoda Rețelei Fenologice
Italiene utilizînd pentru notarea stadiului fenologic
următoarele simbole:

Specii numai cu muguri +oo; stadiul intermediar
++o; specii în deplina înflorire +++; stadiul de declin in-
termediar o++; specii cu flori trecute oo+.

În masura posibilitații este de dorit ca pădurile su-
puse observațiilor fenologice sa fie determinate cărui
tip fitocenologice sistematic aparțin și sa se faca
și ridicarea fitocenologica a porțiunei studiate
Observațiile se vor face nu la marginea padurei ori în poieni,
ci în padurea compacta, pe straturi (copaci, arbuști, buruieni înalte, mici
mușchi). În caz de îndoiala, sa poate și participarea procentuala
la înflorire, apreciata din vedere. Pentru o specie care sa întîlnește
numa în puțini indivizi, spre pilda, și abie începe a înflori,
sa poate nota: ooo (3%, +oo).

La pteridofite sa va indica în locul înfloririi, apariția
sporangiilor. Pentru briophite sa va nota apariția setei și a
capsulei. Observațiile fenologice se pot face cu ocazia ex-
cursiilor obișnuite, nu reclama aparte și nu rapesc prea mult
timp. Rezultatele de pretutindeni va fi prelucrate de prof. A.
Marcello de la Institutul botanic din Padova, căruia se vor tri-
mete fișele la terminarea lucrarii. Eventual pot fi trimise
spre centralizare și expediere și subsemnatului.

Prof. Al. Borza m.p.

de la Laboratorul de Geobotanica a Centrului de cercetari
biologice Cluj. Strada Grădinilor Nr. 39.
Copiat de Ing. Artur Coman.

Nr. inv. 58ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza face referire la o colaborare în cadrul unui studiu pe plan european, respectiv observații fenologice asupra făgetelor. Documentul conține 2 pagini. Scrisoarea este o copie transcrisă de Artur Coman după scrisoarea trimisă de profesorul Alexandru Borza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

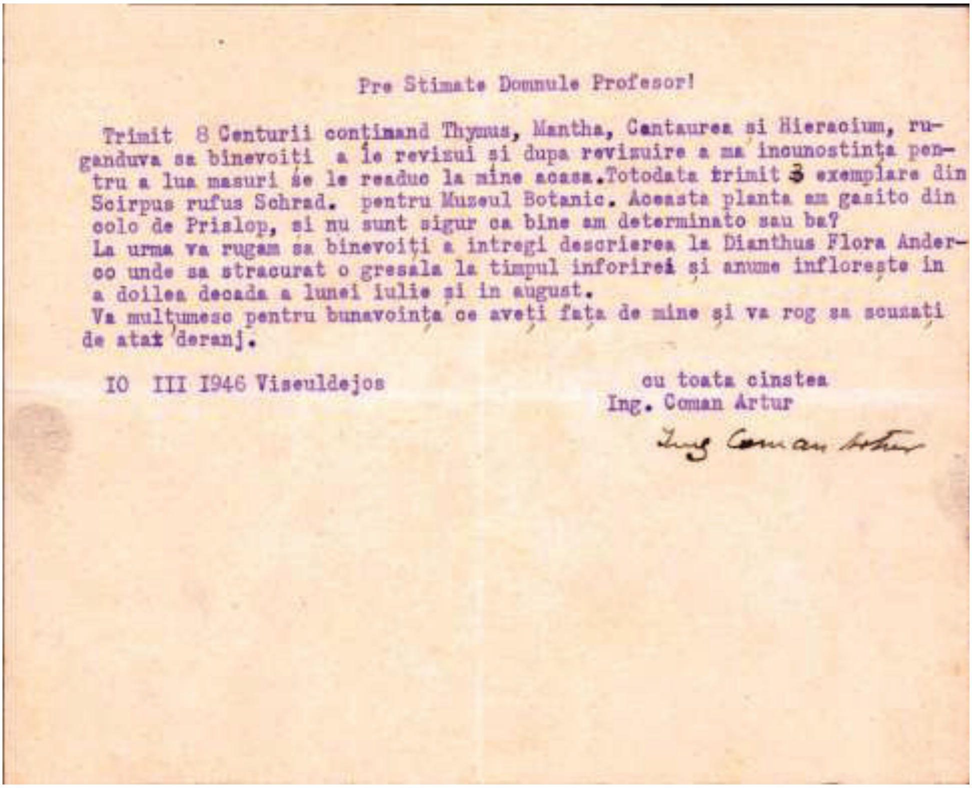

Pre Stimate Domnule Profesor!

Trimit 8 Centurii conținand Thymus, Mantha, Cantaurea si Hieracium, rugânduva sa binevoiti a le revizui si dupa revizuire a ma incunostința pentru a lua masuri se le readuc la mine acasa. Totodata trimit 3 exemplare din Scirpus rufus Schrad. pentru Muzeul Botanic. Aceasta planta am gasito din colo de Prislop, si nu sunt sigur ca bine am determinato sau ba?
La urma va rugam sa binevoiți a intregi descrierea la Dianthus Flora Anderco unde sa stracurat o gresala la timpul inforirei si anume infloreste in a doilea decada a lunei iulie și in august.
Va mulțumesc pentru bunavointa ce aveți fața de mine și va rog sa scuzați de atat deranj.

IO III I946 Viseuldejos

cu toata cinstea
Ing. Coman Artur

Nr. inv. 61ACN

Scrisoare trimisă în anul 1946 de Artur Coman lui Alexandru Borza

Scrisoarea adresată profesorului Alexandru Borza, prin care îl înștiințează că a trimis pentru revizuire câteva specii de plante. Documentul conține o pagină, data, localitatea și semnătura inginerului Artur Coman.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

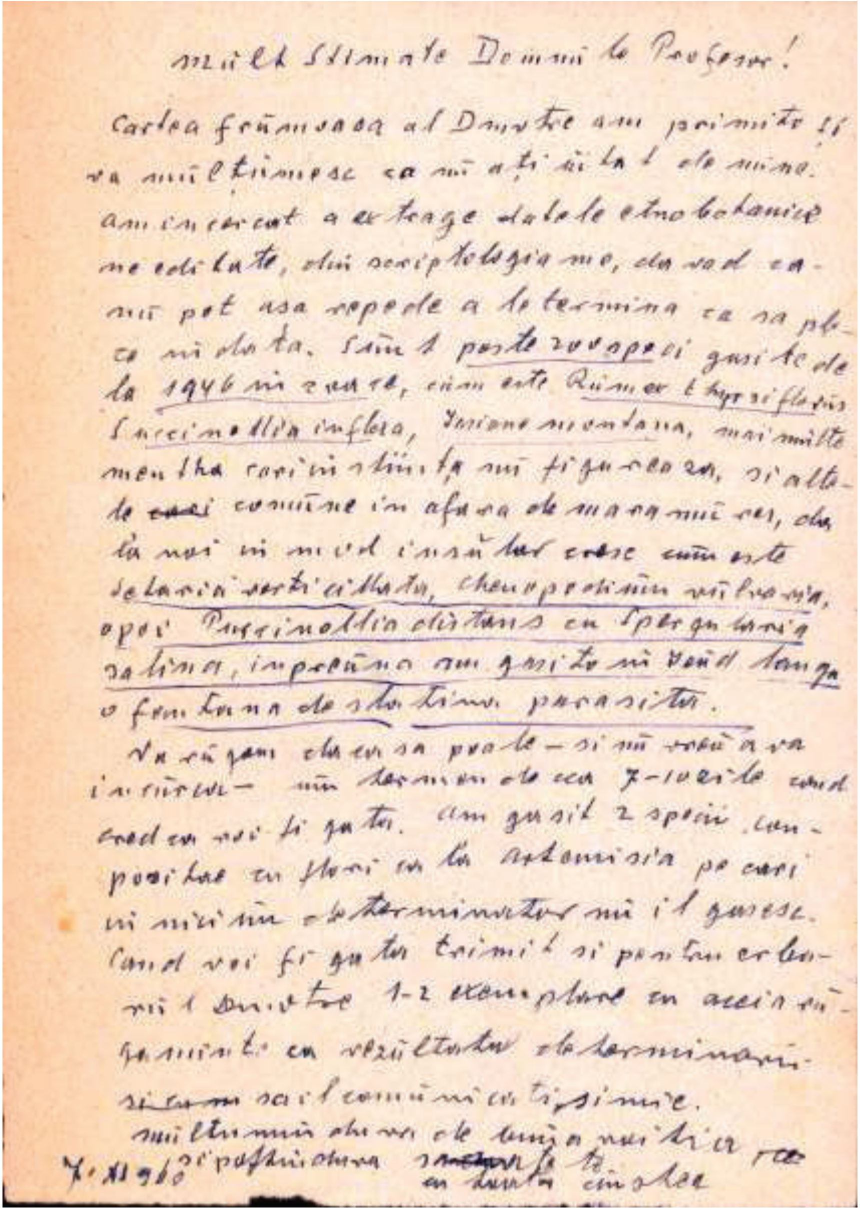
Mult Stimate Domnule Profesor!

Cartea frumoasă a Dvoastre am primit-o și
vă mulțumesc că nu ați uitat de mine.
Am încercat a extrage datele etnobotanice
ne editate, din scriptologia mea, dar văd că
nu pot așa repede a le termina ca să ple-
ce în data. Sunt 1 poate 20 specii găsite de
la 1946 încoace, cum este Rumex thyrsiflorus
[illegible] inflexa, Jasione montana, mai multe
mentha care în știință nu figurează, și alte-
le ~~care~~ comune în afara de Maramureș, dar
la noi în mod [illegible] crește cum este
Salvia verticillata, Chenopodium vulvaria,
apoi Puccinellia distans cu Spergularia
salina, împreună am găsit-o în Vad lângă
o fântână de sărătură părăsită.

Vă rugăm dacă se poate – și nu vreau a vă
întârzia – un termen de cca 7-10 zile când
cred că voi fi gata. Am găsit 2 specii com-
positae cu flori ca la Artemisia pe care
în niciun determinator nu îl găsesc.
Când voi fi gata trimit și pentru exem-
plul Dvoastre 1-2 exemplare cu [illegible]
[illegible] cu rezultatul determinării
și ~~cum~~ să i le comunicați și mie.
Mulțumiri [illegible]
7.XI.968 [illegible]

Nr. inv. 62ACN

Scrisoare trimisă de Artur Coman în anul 1968 lui Alexandru Borza

Scrisoarea este o ciornă după scrisoare trimisă de Artur Coman către profesorul Alexandru Borza, privind date despre plantele etnobotanice. Documentul conține o pagină și este datat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

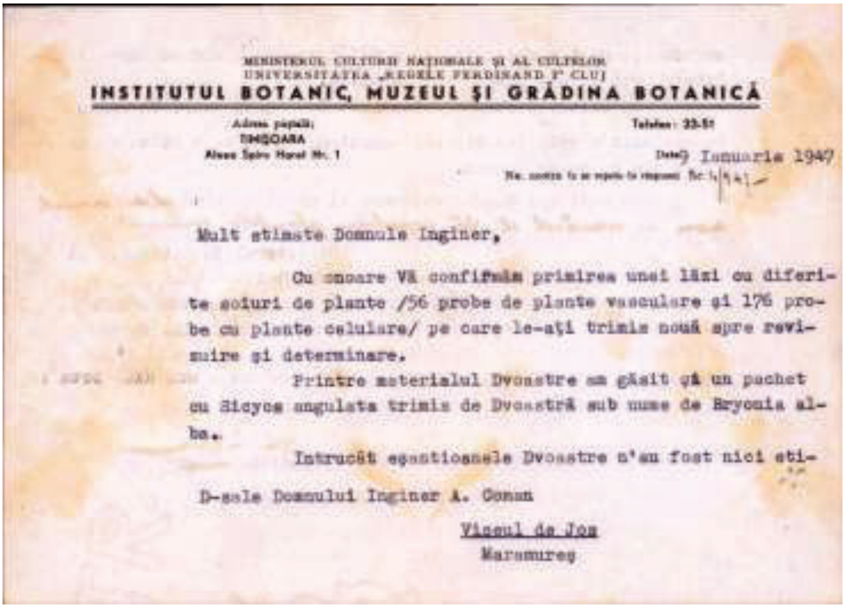

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poștală:
TIMIȘOARA
Aleea Spiru Haret Nr. 1

Telefon: 33-51

Data: 9 Ianuarie 1947

Mult stimate Domnule Inginer,

Cu onoare Vă confirmăm primirea unei lăzi cu diferite soiuri de plante /56 probe de plante vasculare și 176 probe cu plante celulare/ pe care le-ați trimis nouă spre revizuire și determinare.

Printre materialul Dvoastre am găsit și un pachet cu Sicyos angulata trimis de Dvoastră sub nume de Bryonia alba.

Intrucât eşantioanele Dvoastre n'au fost nici eti-

D-sale Domnului Inginer A. Coman

Vișeul de Jos

Maramureș

chetate și nici numerotate, se naște întrebarea din ce anume localitate ați adunat planta sus amintită.

In viitor pentru a evita astfel de neajunsuri Vă rugăm foarte mult a completa fiecare eşantion cu câte o etichetă de riguoare sau cu număr curent.

Cu cele mai bune sentimente și urări de bine de anul nou – urmând să Vă expediem plantele reclamate –

Directorul Institutului și Muzeului Botanic:

Prof. Al. Borza

/Prof. Al. Borza/

Conservatorul Muzeului Botanic:

/Dr. Emilian Țopa/

Nr. inv. 63ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza și Emilian Țopa către Artur Coman prin care îi confirmă că a primit lăzile cu plante. Documentul conține două pagini, are antetul „MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ", ștampila universității, semnătura directorului Muzeului și Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza și semnătura Dr. Emilian Țopa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" DIN CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC

D-Sale
D-lui Ing. Artur COMAN

Nr. 173 1947.-

Viseul de Jos .-
Jud. Maramureș .-

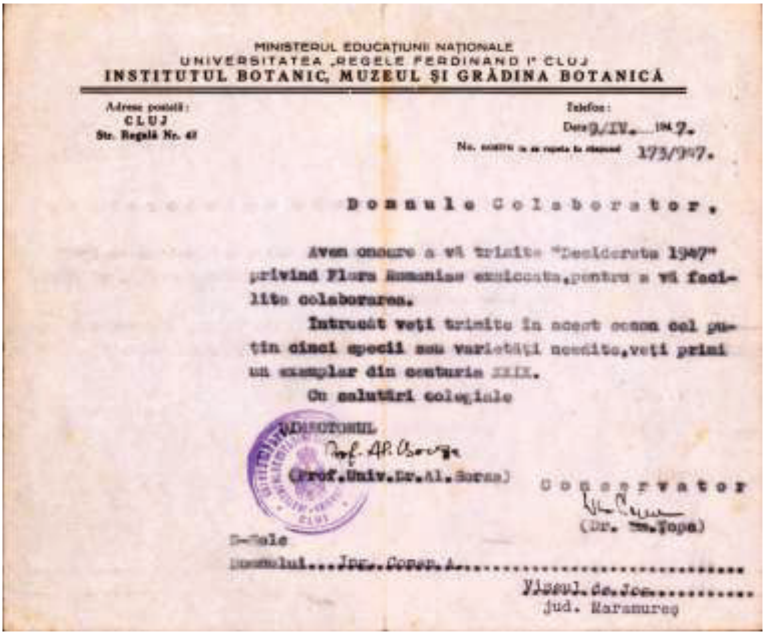

MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I" CLUJ
INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ȘI GRĂDINA BOTANICĂ

Adresa poștală:
CLUJ
Str. Regală Nr. 42

Telefon:
Data 9/IV. 1947.
173/947.

Domnule Colaborator,

Avem onoare a vă trimite "Desiderata 1947" privind Flora Romaniae exsiccata, pentru a vă facilita colaborarea.

Întrucât veți trimite în acest sezon cel puțin cinci specii sau varietăți needite, veți primi un exemplar din centuria XXIX.

Cu salutări colegiale

DIRECTORUL
Prof. Al. Borza
(Prof.Univ.Dr.Al.Borza)

Conservator
(Dr. Em.Țopa)

D-Sale
Domnului...Ing. Coman A. ....
Viseul de Jos...........
jud. Maramureș

Nr. inv. 64ACN

Scrisoarea trimisă de Alexandru Borza și Emilian Ţopa către Artur Coman, prin care îi trimite „Desiderata 1947” privind „Flora Romaniae exsiccata”. Documentul conține o pagină, este datat, are antetul „MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE, UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I CLUJ, INSTITUTUL BOTANIC, MUZEUL ŞI GRĂDINA BOTANICĂ”, ştampila universității, semnătura directorului Muzeului și Grădinii Botanice, profesorul Alexandru Borza și semnătura Dr. Emilian Ţopa. Plicul are antetul și ştampila universității și a poştei din Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Bibliografie

1. ***I. Resmeriţă, I.T. Tarnavschi,*** *Alexandru Borza: Biolog român ctitor al Grădinii botanice din Cluj-Napoca*, Bucureşti, editura Litera, 1976
2. ***Chiș V. Timur, Mihail Manole***, *Artur Coman, custode onorific al Rezervației Pietrosul Rodnei*, Acta Musei Maramorosiensis, vol. IV, 2006, p. 111-117
3. *** Arhiva Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmației, Maramureș, România, *fond Artur Coman* Stiințele Naturii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muzeul de Mineralogie – 30 de ani de expoziție permanentă

Ioan DENUȚ [1,2],
Alexandra SÎNGEORZAN [1]
[1] Muzeul Județean de Mineralogie „Victor Gorduza”
Baia Mare
[2] Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord din Baia Mare

Abstract

On the 6th of November 2019, the County Museum of Mineralogy „*Victor Gorduza*” Baia Mare celebrated 30 years since the opening of its permanent exhibition. Through this article we want to evoke the important moments that made all of this possible and to summarily present the Museum's activity thorough three decades, regarding the constitution of its heritage, organized exhibitions, scientific research, museum education and the different projects that were developed.

Introducere

La data de 6 noiembrie 2019 s-au împlinit 30 de ani, de la deschiderea expoziției permanente a Muzeului de Mineralogie. Cu acest prilej a fost organizat un eveniment festiv, prin care a fost sărbătorită vârsta venerabilă la care a ajuns Muzeul și eforturile deosebite ce au fost depuse atât pentru înființarea acestuia, cât și pentru asigurarea dezvoltării sale continue, în aceste trei decenii de activitate.

În presa din acea perioadă au apărut diverse articole, despre această realizare de succes în muzeografia românească. Publicația *Pentru Socialism*, nr. 10573 de la data de 7 noiembrie 1989 descrie în articolul dedicat deschiderii muzeului tocmai această muncă și dăruire extraordinară care au reprezentat fundația pe care s-a clădit Muzeul de Mineralogie: „*Constituind o realizare de seamă a vieții cultural științifice din țara noastră, muzeul de mineralogie se înscrie în*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

contextul eforturilor depuse pentru a dezvolta și cultiva patrimoniul național de valori și a-l integra activ în circuitul educațional […]Instituția nou creată în peisajul spiritual al Băii Mari reprezintă rodul unor căutări asidue și fructuoase de mai mulți ani în constituirea bogatei colecții de minerale, adunării și sistematizării materialului, studierii, interpretării și organizării pe criterii științifice a pieselor din expoziția Muzeului județean Maramureș, acum pusă la dispoziția publicului larg.”

O scurtă incursiune în trecut

Pentru a pune cât mai bine în context înființarea și dezvoltarea Muzeului de Mineralogie, este deosebit de importantă punctarea unor momente anterioare și posterioare datei de 6 noiembrie 1989.

Poate cel mai important moment este reprezentat de anul 1966, în care tânărul Victor Gorduza își ncepe activitatea la Muzeul Județean Maramureș, locul unde a găsit primele eșantioane minerale și unde a decis că aceste comori ale pământului merită să fie valorificate, pentru a fi cunoscute și apreciate de publicul larg.

Următorul moment important a fost reprezentat de prima achiziție de minerale a Muzeului Județean Maramureș, în anul 1969, un număr de 533 de eșantioane minerale sunt achiziționate de la domnul Iosif Ilea din Baia Mare, debutând astfel în cadrul muzeului activitatea de achiziționare de eșantioane minerale, provenind de la exploatările miniere din zona Baia Mare.

În anul 1973 apare Legea 133 (precedată de Decretul 588) privind valorificarea florilor de mină, încercându-se astfel stoparea exodului de eșantioane minerale de la exploatările din zonă către țările vest-europene; această Lege reglementa activitățile de recoltare din subteran, depozitare și valorificare prin Comisia de bazin Baia Mare și Comisia centrală din cadrul Institutului Geologic, în care reprezentantul muzeului avea drept de „veto”.

Dacă a existat vreo îndoială cu privire la importanța existenței unei expoziții permanente de minerale, acesta a fost spulberată în anul 1974, când a fost organizată prima expoziție de flori de mină în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

incinta Muzeului Județean Maramureș, expoziție ce s-a bucurat de un real succes în rândul vizitatorilor.

O altă dată deosebit de importantă în destinul Muzeului de Mineralogie este cea de 17 ianuarie 1976, dată la care Consiliul popular la județului decide înființarea Secției de Științe Naturale din cadrul Muzeului Județean Maramureș, cu sediul „Casa Iancu de Hunedoara"; acestei secții i-a revenit gestiunea întregului fond de minerale aparținând Muzeului și de asemenea i se încredințează coordonarea întregii activități din cadrul rezervațiilor naturale și a celorlalte obiective ocrotite din județ.

Primul contact al florilor de mină maramureșene cu străinătatea, într-un cadru expozițional, are loc în anul 1982, când este organizată prima expoziție de minerale în Austria, la casa de cultură din Viena, la inițiativa vicepreședintelui Asociației de prietenie Austria – România.

Conceptul expozițional al expoziției permanente a Muzeului de Mineralogie a fost creat și s-a dezvoltat odată cu transferul actualei clădiri din bd. Traian nr.8, în administrarea Muzeului Județean Maramureș, în vederea organizării unui viitor muzeu de mineralogie, la data de 8 februarie 1988. Astfel că, dintr-o clădire cu destinație comercială și sportivă, în puțin peste un an, cu concursul mai multor instituții de specialitate și unități economice, se constituie și se deschide public, la data de 6 noiembrie 1989, expoziția de bază a Secției de Științe Naturale (Fig. 1).

Trei ani mai târziu, la 10 decembrie 1992 este emisă decizia Delegației permanente a Consiliului Județean Maramureș, prin care este înființat Muzeul de Mineralogie Baia Mare – Maramureș, prin desprinderea Secției de Științe Naturale din cadrul Muzeului Județean Maramureș. La scurt timp, la data de 8 ianuarie 1993, Victor Gorduza este numit în funcția de director al noului muzeu.

Activitatea continuă de dezvoltare a colecției muzeului și de valorificare a patrimoniului este răsplătită în anul 2001, când Ministerul Culturii și Cultelor acordă Muzeului, premiul Grigore Antipa, primul de acest fel acordat unui muzeu din domeniul științelor naturii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig.1. Muzeul de Mineralogie – fațada.

Meritul incontestabil a lui Victor Gorduza în crearea și evoluția Muzeului este recunoscut în anul 2004, când președintele României de la acel moment, Ion Iliescu, îi conferă Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler.

Anii ce urmează aduc o serie de evenimente mai puțin fericite, după inaugurarea cu fast, la 22 decembrie 2011, a noului corp de clădire, construit cu destinația de extindere a muzeului, având astfel toate spațiile necesare desfășurării activităților specifice, o hotărâre a Consiliului Județean Maramureș, din iulie 2014, transfera clădirea în administrarea unei alte instituții.

La 11 august 2014, profesorul Victor Gorduza, care și-a dedicat toată viața activității muzeografice, prin colecționarea, cercetarea și valorificarea expozițională a nestematelor minerale din subsolul maramureșean, a părăsit această lume.

Ca o recunoaștere post-mortem a contribuției decisive pe care a avut-o la constituirea colecției de mineralogie și înființarea Muzeului, la data de 27 august 2014 Consiliul Județean Maramureș aprobă atribuirea denumirii „Victor Gorduza” Muzeului de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mineralogie Baia Mare, iar la data de 18 septembrie Consiliul Local al Municipiului Baia Mare îi acordă acestuia titlul de „Cetățean de onoare al Municipiului Baia Mare”.

Expoziția permanentă a Muzeului de Mineralogie

Expoziția permanentă a Muzeului a fost continuu îmbunătățită și dezvoltată. Aceasta prezintă peste 1000 de eșantioane și este organizată, încă de la inaugurare, în patru secțiuni:

- *Cadru geologic* – este reprezentată structura geologică de ansamblu a zonei de nord-vest a României, sub forma unei machete mobile și prin eșantioane reprezentative din toate tipurile de roci magmatice, sedimentare și metamorfice; de asemenea, sunt expuse fosile și așantioane de roci ornamentale.
- *Mineralogie* – sunt prezentate principalele proprietăți fizice ale mineralelor, sistemele cristalografice și apoi clasificarea acestora pe clase; tot în această secțiune este amplasată o vitrină dedicată mineralelor descrise pentru prima dată în zonă, o vitrină cu minerale fluorescente și trei vitrine în care sunt prezentate eșantioane intrate în patrimoniul muzeului prin donații (Fig. 2).
- *Zăcăminte de minereuri* – prezintă, în 9 vitrine, date și eșantioane reprezentative de minereuri din zăcămintele hidrotermale, polimetalice și auro-argentifere, asociate magmatismului neogen; de asemenea sunt expuse, într-o vitrină, produse semifabricate și finite rezultate prin procesarea minereurilor.
- *Flori de mină* – în această secțiune, situată la etajul clădirii, sunt expuse într-o manieră inedită, prin intermediul a patru vitrine mari de formă hexagonală, unele dintre cele mai valoroase eșantioane minerale cu calități estetice deosebite din colecția muzeului (Fig. 3).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 2. Expoziția permanentă - sala parter.

Fig.3. Expoziția permanentă – sala etaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Patrimoniul muzeal

Patrimoniul Muzeului s-a constituit în timp, începând cu cele 1502 de piese, pe care Victor Gorduza le-a identificat într-un depozit la Muzeul Județean Maramureș. După prima achiziție de minerale din anul 1969, procesul a continuat în anii ce au urmat, astfel că la data deschiderii expoziției permanente, în anul 1989, în inventarul Muzeului existau 14.021 de eșantioane. Achizițiile au continuat și în anii următori, din 1991 până în prezent, achiziționându-se un număr de 2.196 de eșantioane (Fig. 4).

Fig.4. Achiziții de eșantioane.

În ceea ce privește donațiile de eșantioane, făcute în general de foști angajați din sectorul minier sau colecționari pasionați, ce și-au dorit ca aceste minuni ale naturii să ajungă la publicul larg, până la momentul actual au fost recepționate prin donație un număr de 1.342 de eșantioane (Fig. 5).

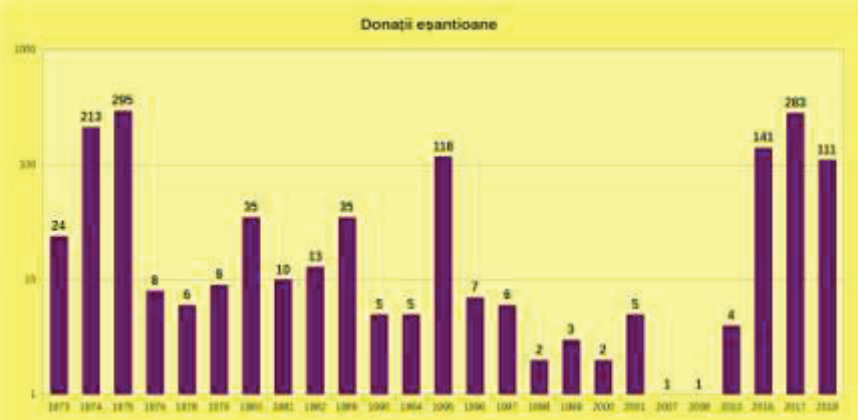

Fig.5. Donații de eșantioane.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Astăzi, patrimoniul Muzeului este constituit dintr-un număr total de 21.087 eșantioane, grupate pe patru colecții: minerale, roci, fosile și minereuri (Fig. 6).

Fig. 6. Categorii patrimoniale – colecții.

Activitatea expozițională

În cei aproape 45 de ani de activitate, de la înființarea Secției de Științe Naturale, din cadrul Muzeului Județean Maramureș, Muzeul de Mineralogie a organizat 191 de expoziții temporare (Fig. 7), dintre care 45 au fost organizate în diferite țări din Europa (Fig. 9), 75 în România, 23 la sediu și 48 sunt reprezentate de expozițiile găzduite la sediul Muzeului, cu piese aparținând altor instituții de cultură din țară (Fig.8).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 7. *Expoziții temporare – categorii, după locație.*

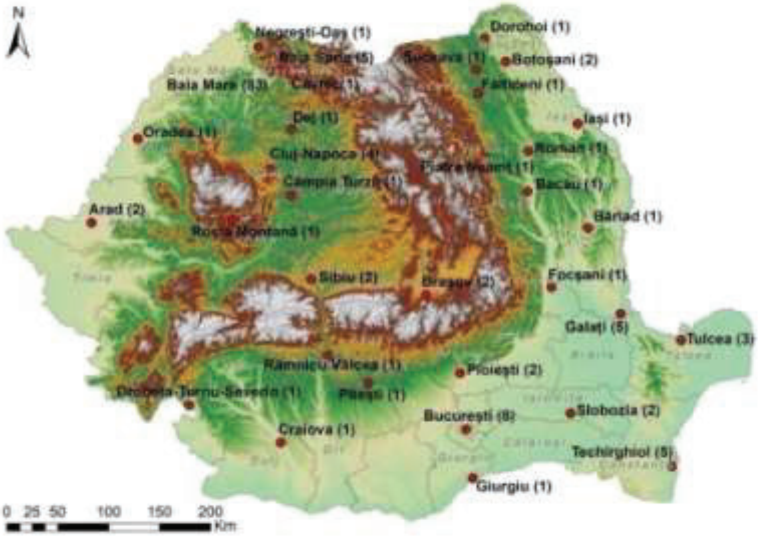

Fig. 8. *Harta expozițiilor temporare în România.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 9. Harta expozițiilor temporare în Europa.

Cercetarea științifică

O componentă deosebit de importantă a activității oricărei instituții muzeale, cercetarea științifică desfășurată în cadrul Muzeului Județean de Mineralogie „*Victor Gorduza*” Baia Mare, a fost valorificată pe parcursul timpului, prin participarea la peste 20 de manifestări științifice de specialitate, naționale și internaționale (Sighetu Marmației, Bistrița, Cluj-Napoca, Alba Iulia, Drobeta Turnu Severin, București, Tulcea, Iași, Budapesta, Szombathely – Ungaria, Lviv – Ucraina, Istebna - Polonia, Freiberg, Munchen – Germania), publicarea a 40 de articole, în reviste de specialitate din România și din străinătate (Anuarul Marmația, *Acta Musei Maramorosiensis,* Studia Universitatis Babeş-Bolyai - Geologia, Drobeta - Seria Ştiinţele Naturii, Delta Dunării, Revista Muzeelor, Scientific Bulletin of North University Center of Baia Mare - Series D, Romanian Journal of Mineral Deposits, Acta Mineralogica-Petrographica, Der Anschnitt, Geologica Carpathica,Mineralogy and Petrology, European Journal of Mineralogy, Minerals) și organizarea anuală, începând cu anul 2015, a Simpozionului Științific Național „*Patrimoniul Natural*”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Educația muzeală

Programul de educație muzeală al Muzeului Județean de Mineralogie „*Victor Gorduza*” Baia Mare se axează pe aducerea în actualitate a științelor pământului, în special a geologiei și pe educarea și conștientizarea publicului, asupra cunoașterii mediului geologic și a importanței resurselor minerale în dezvoltarea societății umane.

Structurat pe șase proiecte, programul de educație muzeală caută să își îndeplinească scopul, prin realizarea de activități atât la sediul Muzeului cât și pe teren, activități proiectate în funcție de vârsta și nivelul de instruire al participanților. Acestea se referă la: derularea de module educaționale, la sediul instituției, în baza unor parteneriate cu instituții de învățământ; excursii de teren, incluzând ariile naturale protejate în al căror mangement muzeul a fost implicat; ghidări la sediu și în teren a studenților geologi în practică; articole de popularizare a științelor Pământului, publicate pe web-site și în mass-media.

Unul dintre cele mai importante proiecte educaționale ale Muzeului de Mineralogie este reprezentat de „*Școala de vară – Geodiversitate în Maramureș*” (Fig. 10) și a fost organizat până în prezent de două ori, în 2017 și în 2018. Principalul scop al acestui proiect a fost de a aduce în atenția elevilor știința Pământului – Geologia, o materie ce lipsește din actualele programe școlare.

Principalele activități realizate în cadrul proiectului au fost: ateliere de introducere în mineralogie, petrografie și arii naturale protejate, prezentare despre pietrele prețioase și decorative, ocurențe și mod de prelucrare, aplicații de teren, pentru cunoașterea geodiversității impresionante a județului Maramureș, activități introductive de escaladă montană, orientare turistică, observații astronomice etc., proiecții de filme tematice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 10. Imagini de la Școala de vară „Geodiversitate în Maramureș”.

Proiecte co-finanțate de Administrația Fondului Cultural Național

Au fost desfășurate două astfel de proiecte (Fig. 11):

- *Percepții senzoriale inedite, fascinația cristalelor* – expoziția temporară „Percepții senzoriale inedite – fascinația cristalelor”, produsul acestui proiect, a avut ca principal grup țintă persoanele cu deficiențe de vedere și a cuprins o secțiune specială, dedicată experimentării unor senzații inedite, care au implicat, simultan, simțurile văzului, auzului și pipăitului. Expoziția a fost găzduită la Baia Mare și Arad.
- *Minerale românești – contributor la patrimoniul cultural european* - realizat în colaborare cu instituții de prestigiu din România, respectiv Academia Română, Universitatea din București, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Universitatea „A.I. Cuza” din Iași și Muzeul Național de Geologie, proiectul s-a concretizat prin realizarea expoziției itinerante naționale „Minerale și asociații minerale din România”, ce cuprinde 121 de piese, minerale descoperite și descrise pentru prima dată în lume în România și asociații

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

minerale caracteristice teritoriului național. Până la momentul actual, expoziția a fost vernisată la Baia Mare, București, Cluj-Napoca, Galați și Tulcea, urmând să-și continue traseul itinerant la Constanța și Bârlad, probabil la Piatra Neamț, Iași și Chișinău.

Fig. 11. Afișe expoziționale, în proiecte co-finanțate de AFCN.

Concluzii

La 30 de ani de la deschiderea oficială a expoziției permanente și la aproape 45 de ani de activitate, Muzeul Județean de Mineralogie „*Victor Gorduza*” Baia Mare, instituție ce funcționează în subordinea Consiliului Județean Maramureș, decontează o activitate prodigioasă.

Preocuparea constantă pentru îmbogățirea patrimoniului muzeal a condus la constituirea a patru colecții, prin achiziții dependente de resursele bugetare, dar și prin donații, o parte dintre piese fiind promovate prin clasare, în patrimoniul cultural național mobil.

Certamente, cea mai vizibilă, dintre activitățile desfășurate, valorificarea expozițională a patrimoniului, situează Muzeul nostru în top la nivel național prin numărul de expoziții temporare organizate și găzduite și leader între muzeele de științele naturi, după numărul de prezențe

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

internaționale. Cu atât mai mult, cu cât unele dintre aceste activități au fost derulate prin atragerea de fonduri, din proiecte câștigate.

Activitatea de cercetare științifică a fost una explozivă în ultimii ani și arată că am reușit să răspundem și celei de a treia funcții revenind instituțiilor muzeale, crescând vizibilitatea științifică, prin prezentări și publicații, în țară și străinătate.

Activitățile educaționale, tot mai prezente în planurile de management ale instituțiilor muzeale, s-au dezvoltat continuu, atât prin creșterea numărului de participanți, cât și prin lărgirea tipologiei activităților, desfășurate pe parcursul unui an sau concentrate în evenimente dedicate, precum Săptămâna Geologiei.

Poate că cele mai potrivite cuvinte de încheiere a acestor rânduri sunt cele ale regretatului Victor Gorduza, care descria atât de frumos Muzeul spunând: *„Am iubit florile zămislite de Pământ deasupra lui, dar și pe cele din adâncurile lui tainice. Am făcut din ele un buchet pe care-l dăruiesc tuturor”.*

Bibliografie

Ciocan, J., Pop L. (2014): *Victor Gorduza:Documentar biobibliografic omagial*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, 103 p., Baia Mare. ISBN 978-973-1748-71-9.

Denuţ, I., Cociotă, A., Sîngeorzan, A. (2015): *25 Years of Mineralogical Exhibitions în Baia Mare.* Seria Ştiinţele Naturii Drobeta XXV, p. 147-154, ISSN 1841-7086 2015.

Denuţ, I., Sîngeorzan, A., Fodor, E., Cociotă, A. (2016): *Muzeul de Mineralogie la 40 de ani de activitate.* Revista Muzeelor nr.1/2016, p. 96-100., Institutul Naţional pentru Cercetare şi Formare Culturală., Bucureşti. ISSN 1220-1723.

Denuț, I., Sîngeorzan, A., Bereș, I.L. (2019) *The Mineralogy Museum from Baia Mare at 30 years from the opening of the permanent exhibition,* Geosciences in the 21-st century – extended abstract, Geoecomar, p. 31 – 34. ISBN 978-606-94742-7-3.

*** Muzeul de Mineralogie Baia Mare (2009): 1989-2009: *Muzeul de Mineralogie Baia Mare,* Editura Eurotip, 68 p., Baia Mare.

*** Muzeul Județean de Mineralogie “Victor Gorduza” (2014): *25 de ani de la inaugurarea expoziției de bază,* Editura Eurotip, 56 p., Baia Mare.

*** Muzeul Județean de Mineralogie “Victor Gorduza” (2019): *30 de ani de expoziție permanentă*, Editura Eurotip, 12 p., Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

MUZEOLOGIE
CONSERVARE
RESTAURARE

Restaurări în Muzeul satului maramureşean. Casa Arba, 1978
Foto: Mihai Dăncuş, Arhiva Muzeului Maramureşan, nr. inv. 3861

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Icoana pe pânză *Patimile lui Hristos* din Sârbi Susani, Maramureș, o lucrare din secolul 17 din atelierul de zugravi din Colomeea

text și imagini de Alexandru Baboș

Icoana pe pânză Patimile lui Hristos din Sârbi Susani, aflată azi în colecțiile Muzeului Maramureșului, este una dintre cele mai distincte piese de artă din Maramureș, la granița dintre icoană portabilă și pictură murală. A fost pictată în scopul înzestrării bisericii din care provine, pe la mijlocul secolului 17, fiind cea mai veche reprezentare a patimilor din Maramureșul istoric de care avem știre până acum. Icoana provine dintr-un atelier de zugravi din Colomeea, în Pocuția, în care se lucra în stilul post bizantin, înnoit cu elemente decorative renascentiste. Icoana pe pânză a Patimilor lui Hristos făcea parte dintr-un ansamblu de icoane pe pânză în interiorul bisericii din Sârbi Susani. Împreună, ele contribuie la o înțelegere nouă, diversificată, a modului cum erau înzestrate bisericile maramureșene în secolul 17, o perioadă care a fost dificilă de cercetat, din lipsa martorilor și a datelor mai concludente. O inscripție de pe peretele nordic al tindei bisericii, posibil un contract, trebuie studiată împreună cu icoana patimilor. Descifrarea inscripției poate oferi în viitor perspective noi, nebănuite, despre icoană, comandatari și autorul ei.

În cercetarea Maramureșului, apariția unor date noi obligă la o reevaluare a contextului stabilit anterior și la o rescriere a firului narativ al istoriei locale. Studiul de față aduce în atenție un astfel de element deosebit, care necesită o integrare în tabloul general al artei și arhitecturii sacrale din Maramureș. Este vorba de o icoană pe pânză din biserica de lemn din Sârbi Susani, Maramureș, care prezintă ciclul *Patimile lui Hristos*. Ciclul *Patimile lui Hristos* este o temă binecunoscută și mult prețuită în pictura murală din interiorul bisericilor de lemn din Maramureș. Cele mai vechi picturi cu acest subiect în zonă se păstrează din a doua jumătate a secolului 17. Începând cu mijlocul secolului 18 se găsesc în Maramureș multiple reprezentări murale din acest ciclu. Transpunerea temei patimilor pe o icoană portabilă pe pânză este totuși un caz singular în Maramureș, din datele pe care le avem la îndemână. De-altfel, dacă excludem praporii, sunt foarte puține icoane pictate pe pânză păstrate în Maramureș. În plus, pictura pe pânză este un domeniu necercetat al artei maramureșene. Ar fi suficient să vorbim despre formatul de icoană mobilă și suportul de pânză pentru a remarca ciclul *Patimile lui Hristos* din Sârbi Susani, dar dacă adăugăm dimensiunile mari, bogăția de scene și de detalii, programul iconografic și vechimea, abia atunci putem surprinde caracterul excepțional și de unicat al acestei piese în partea de sud a Maramureșului. Într-o zonă dominată de pictura pe lemn, în icoane și murală, prezența unei picturi portabile pe pânză cu asemenea caracteristici nu poate să nu intrige. Cum a ajuns această icoană la Sârbi Susani? De unde provine? Când a fost executată? Cu ce contribuie această piesă la imaginea de ansamblu a artei maramureșene?

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

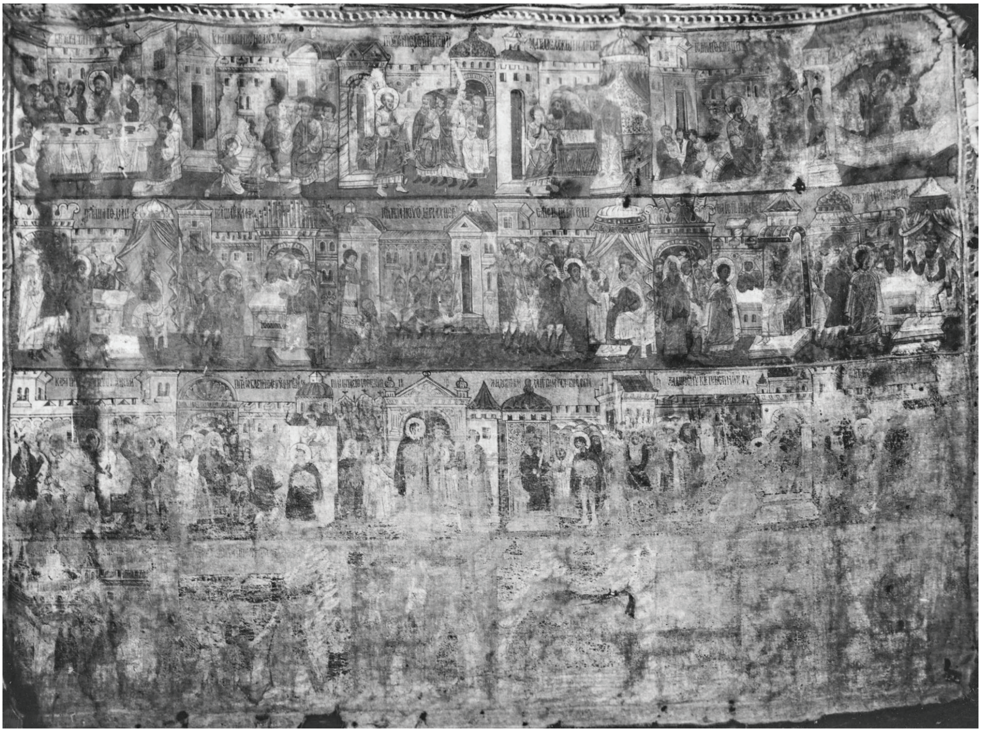

fig 1. Sârbi Susani, icoana pe pânză Patimile lui Hristos. *Foto Nicolae Tzatzu 1937, din arhiva Institutului Național al Patrimoniului, București.*

Proveniența

Icoana pe pânză *Patimile lui Hristos* are dimensiunile de 180 x 249 cm și este păstrată astăzi în depozitul Muzeului Maramureșului. Proveniența acestei icoane pe pânză din biserica din Sârbi Susani a fost confirmată de istoricul de artă Victor Brătulescu, în urma cercetării sale în Maramureș din anul 1937 (fig 1), fiind și singura ei consemnare în literatura de specialitate.[1] Se păstrează, de asemenea, o imagine a icoanei din această cercetare, nepublicată, făcută de fotograful profesionist Nicolae Tzatzu.[2] Icoana a fost achiziționată de muzeu în anul 1960, dispărând astfel, din contextul original al interiorului bisericii și consecutiv din atenția cercetătorilor.[3] Din fericire, biserica de lemn se păstrează, permițând reconstituirea contextului arhitectural al icoanei. Locul ei mai exact în biserica de lemn din Sârbi Susani a fost, cel mai probabil, pe peretele de nord în tinda femeilor. Peretele are dimensiunile actuale interioare de 245 x 275 cm,[4] fiind în trecut aproape în întregime acoperit de icoana patimilor. Interesant de remarcat formatul culcat al icoanei, care n-ar fi încăput în format vertical. Suprafața peretelui

1 Brătulescu, Victor (1941). *Biserici din Maramureș*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XXXIV, București, p. 33. Brătulescu inversează biserica din susani cu cea din josani.

2 În arhiva INP. De remarcat că în notele fișelor imaginilor din 1937 se face confuzie între biserica de lemn din Susani și cea din Josani.

3 Mulțumesc doamnei Mirela Bârz și colegilor de la Muzeul Maramureșului pentru datele din registre și acesul la icoana din Sârbi Susani.

4 Dacă adăugăm nivelul vechi de călcare, până la vechea pardoseală de pământ, înălțimea peretelui era de aproximativ un stânjen regal (288 cm). Lățimea tindei femeilor, care se socotește împreună cu tălpile transversale, este tot de aproximativ un stânjen regal lățime. Adâncimea tindei corespunde lățimii bisericii și are dimensiunea de exact doi stânjeni regali.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 2. Sârbi Susani, peretele de nord al tindei, pătat cu tanin de la infiltrații de ape pluviale. Inscripție scrisă cu cărbune în litere chirilice cursive. Datarea a fost subliniată în imagine cu alb. Conținutul inscripției pare să aibă legătură cu înzestrarea bisericii și cu icoana patimilor, care a stat pe acest loc. *Foto 2020.*

prezintă încă urme care susțin existența inițială a picturii pe pânză în acel loc. Spre exemplu, peretele de lemn este pătat de tanin ieșit din lemnul de stejar, fenomen cauzat de infiltrația apelor pluviale, urme asemănătoare fiind observate în pictură și pe dosul pânzei. Câteva cuie de fierar, de la prinderea lucrării, se mai păstrează în perete. Partea ștearsă a picturii, în registrul de jos, este un alt martor prețios al localizării icoanei în biserică. Uzura suprafeței provine de la femeile înghesuite în tindă, care au luat în timp pe gubele și sumanele lor o parte din culorile de pe icoană. Partea de sus a fost protejată sub tavan iar latura stângă a fost ferită de colțul tindei și de *lavița* pentru bătrâne, în timp ce partea dreaptă este mai uzată, fiind în dreptul primului rând de la femei unde înghesuiala era mai mare. Pe bârnele de lemn ale peretelui apare scrisă o însemnare amplă în cărbune, în chirilice de mână, care pare să aibă o legătură directă cu pictura. Faptul că însemnarea s-a păstrat neștearsă de atâta vreme poate fi cauzată tocmai de protecția ei sub pictura pe pânză.[5] Atât păstrarea însemnării vechi de pe perete cât și uzura mecanică a picturii, sugerează prezența îndelungă a icoanei patimilor în interiorul bisericii din Sârbi Susani, probabil de-a lungul întregii sale existențe. Este important de remarcat relația icoanei cu intrarea, fiind vizibilă chiar din golul ușii și oferind o recepție impunătoare. Neavând nici o fereastră în tindă, întreaga percepție a icoanei depindea de deschiderea ușii grele de lemn de la intrare.

5 În prezent, inscripția se află protejată sub un păretar de lână, făcut în casă de maramureșence.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Datarea

La începutul cercetărilor artistice în zonă, istoricul de artă Victor Brătulescu a făcut o primă datare a icoanei de la începutul secolului 18 și a sugerat aducerea ei de la muntele Athos.[6] Bineînțeles că atât datarea cât și originea sugerate de el sunt depășite astăzi, ele ilustrând, totuși, limitele referințelor artistice și posibilităților comparative din perioada interbelică.

Cercetarea dendrocronologică a stabilit cu exactitate vechimea bisericii de lemn din Sârbi Susani. Ea a fost ridicată de mici nobili locali în anul 1639 (fig 3).[7] Datarea bisericii nu fixează automat în timp și icoana, mai ales când aceasta este mobilă și din acest motiv poate fi ușor transferată de la un alt lăcaș, anterior, sau comandată mult după terminarea bisericii. Totuși, datarea bisericii oferă un reper important. Icoana pe pânză *Patimile lui Hristos* putea fi cel mai firesc comandată și executată în anii următori pentru această nouă ctitorie locală. În acest sens pare să vorbească inscripția în cărbune de pe peretele de nord al tindei, peste care a fost așezată apoi pictura. În textul inscripției se poate destul de bine citi cifrele înalte de o șchioapă ale anului de la facerea lumii: *„7164 leata”* (fig 2). Primele trei cifre sunt clare – miile, sutele și zecile, în timp ce unitatea este neclară, putând fi alternativ transcrisă cu cifra 1 în loc de 4. Inscripția are mai multe de oferit, fiind, cel mai probabil, o însemnare a unei înzestrări interioare sau chiar un contract. Ea trimite la probabila comandă, execuție și așezare a picturii între anii 1652-1656 pe acest perete. O curățare, scanare și transcriere atentă a tuturor textelor slavone de pe acest perete, prin participarea mai multor specialiști din domenii complementare, ar putea aduce informații utile subiectului de față. Dacă scrisoarea se va dovedi a fi un contract între comanditari și zugravi, atunci ar fi una dintre cele mai însemnate documente păstrate de acest fel în Carpații de nord, cu potențial de a pune în lumină modul în care icoanele ajungeau în bisericile multe și mărunte din zonă în secolul 17. Cercetarea însemnărilor de pe peretele de nord al tindei din Sârbi Susani va aduce, fără îndoială, noi surprize.

6 Brătulescu 1941, 33.

7 Baboș, Alexandru (2004). *Tracing a Sacred Building Tradition. Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramureș until the turn of the 18th Century*, Norrköping, 189-195.

Atelierul

O întrebare care se naște în mod inevitabil este locul în care a fost executată icoana. Mediul artistic din care provine icoana acoperă un spațiu geografic larg, care se întinde între Moldova, Galiția și Transilvania de nord, spațiu dominat în acea vreme de câteva centre artistice de tradiție post bizantină mai mari, precum Suceava, Iași, Lvov și Kiev.[8] Nivelul de execuție al picturii icoanei este totuși unul mediu, cel mai probabil al unui zugrav de atelier, itinerant, cu punct de plecare dintr-un târg mai mic din Carpați, care-i permitea o rază largă de acoperire și de susținere a unei activități continue. Un astfel de atelier nu se ocupa cu creații originale, ci în cel mai bun caz contribuia la adaptarea unor modele, preluate din diverse surse, la gusturile locale. Funcția principală rămânea de a recompune și copia în serie temele iconografice cele mai populare, cerute de donatori și clerici, din așezările din jur și de mai departe. În Transilvania princiară, aflată sub dominația calvină, nu sunt cunoscute centre nici de creație și nici de producție artistică de tradiție post bizantină la acest nivel în acea perioadă.[9]

Pentru a merge mai departe în identificarea originii zugravului, aduc în discuție o icoană de referință, cu același subiect al *Patimilor lui Hristos,* păstrată în Muzeul Național de Artă din Kiev (fig 5). Ea a fost publicată în mai multe lucrări, printre care cele mai recente sunt studiile lui Agnieszka Gronek și Makojda Orest.[10] Icoana a fost executată de același zugrav, care a pictat-o și pe cea din Sârbi Susani. Ea provine dintr-o biserică din satul Bili Oslavy[11] de lângă târgul Colomeea, în Pocuția, regiune astăzi cunoscută sub numele de Hutsulshchyna sau Țara Huțulilor. Icoana din Bili Oslavy este relativ datată de specialiști de la sfârșitul secolului 16 și este pictată pe un panou de lemn asamblat din trei piese. Cele două icoane, din Sârbi Susani și Bili

8 Deluga, Waldemar (2019). *Ukrainian Painting Between the Byzantine and Latin Traditions*, Ostrava, Warsaw, 122.

9 Dumitran, Ana (2014): „Între logos și eikon. Un eseu despre icoană, români și protestantism în Transilvania secolului al XVII-lea”, în *Annales Universitatis Apulensis series Historica* 18/I, 115–152.

10 Gronek, Agnieszka (2007). *Ikony męki pańskiej. O przemianach w malarstwie cerkiewnym ukraińsko-polskiego pogranicza*, Krakow, 197-198, nr 11 în catalog. Макойда Орест (2013): „Українські ікони «Страсті Христові» XV – XVI століть: стилістика та іконографія”, în Інститут народознавства НАН України Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення - С. 32-40. La ei se poate parcurge literatura mai veche.

11 Білі Ослави, în regiunea Ivano-Frankivsk.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 3. Sârbi Susani, biserica de lemn, laturile de nord și de vest. *Foto 1995.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 4. Sârbi Susani, icoana pe pânză Patimile lui Hristos. *Foto 2019; Muzeul Maramureşului, i361.*

Oslavy, sunt atât de asemănătoare încât mai multe figuri și câteva scene apar aproape identic (fig 4-5). Despre identitatea comună vorbesc printre altele: stilul, compoziția, anatomia figurilor, elementele de decor, spațiul scenografic și grafia textelor. Nu încape îndoială, că avem de-a face cu două icoane surori, executate de același zugrav, una comandată în Maramureș alta în Pocuția, una aproximată de la sfârșitul secolului 16 iar cealaltă spre mijlocul secolului 17. Niciuna dintre ele nu este semnată sau datată. În mod firesc, amândouă ar trebui să fie datate din aceeași perioadă. Deoarece datarea icoanei din Sârbi Susani din deceniul cinci al secolului 17 este destul de greu de pus sub semnul întrebării, atunci icoana din Bili Oslavy este mai nouă decât se crede, iar mediul rural din Pocuția trebuia să fie la fel de întârziat la modernizări ca cel din Maramureș.

Pentru a stabili mai clar atelierul și pentru a verifica vechimea celor două icoane, avem șansa să apelăm la alte câteva icoane, unele păstrate în aceeași biserică de lemn din Sârbi Susani iar altele în satul vecin Budești Josani. În Budești Josani icoanele împărătești originale și icoana judecății de apoi sunt databile tot de la mijlocul secolului 17, fiind opera unui singur zugrav, dar nu același cu cel din icoanele patimilor. Acesta s-a semnat pe cea din urmă drept zugravul Mikhayl Popovici din Colomeea.[12] De remarcat stilul post bizantin al icoanelor, asemănător icoanelor Patimilor. Tot din Colomeea trebuie să fi fost autorul unei alte icoane mari pe pânză din Sârbi Susani, cu tema extinsă Deisis, posibil din

12 Raluca Betea (2013): "Icoana Judecății de Apoi din biserica de lemn din Budești Josani (județul Maramureș)", în *Acta Mvsei X, Apvlvm L, series Historia & Patrimonium.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 5. Bili Oslavy, icoana pe lemn Patimile lui Hristos. *Foto Muzeul Național de Artă al Ucrainei.*

același atelier cu zugravul Mykhayl, și relativ databilă tot din aceeași perioadă. Mai mult, în biserica din Sârbi Susani se păstrează două icoane mari pe lemn și ușile împărătești, databile din a doua jumătate a secolului 17, posibil în anii 1660, și care în bună măsură indică participarea unui alt zugrav din Colomeea, probabil Grygoriy ot Kolomyja.[13] Așadar, nobilii din Sârbi Susani și Budești Josani, ctitori de biserici noi de lemn la începutul anilor 1640, au avut contacte repetate cu un atelier de zugravi din Colomeea, pe la mijlocul secolului 17 și în a doua sa jumătate, pentru înzestrarea interioară a bisericilor lor cu icoane pe pânză și pe lemn. Autorul icoanei Patimile lui Hristos din Sârbi Susani pare să fie tot din Colomeea. Proveniența celei de a doua icoane a patimilor din Bili Oslavy, sat aflat la numai 20 km de Colomeea, nu poate decât să întărească ipoteza originii lor dintr-un atelier din acel târg. Având în vedere că icoana din Sârbi Susani a fost premeditat gândită pentru contextul ei din biserică, prin dimensiunile și localizarea

13 Vezi câteva date la Porumb, Marius (1998). *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, București, 149-150; și la Dumitran 2014, 127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 6. Rândul 1, scena 1: Cina cea de Taină

fig 7. Rândul 1, scena 2: Spălarea picioarelor

fig 8. Rândul 1, scena 3: Avertizarea apostolilor

ei, iar vechimea bisericii și a icoanei poate fi precizată, cele două icoane surori ale patimilor au fost cel mai probabil lucrate la mijlocul secolului 17.

În concluzie, icoanele surori din Sârbi Susani și Bili Oslavy indică un autor și un atelier comun. Una contribuie la datarea lor mai sigură în mijlocul secolului 17, iar cealaltă sprijină fixarea locului de proveniență în Colomeea.

Stilul

Mutarea și păstrarea în depozitul unui muzeu a salvat icoana de la uzura ultimelor decenii, dar, ce-i drept, a și ținut-o în afara circuitului științific, în deplin anonimat. Între timp, cercetarea icoanelor și a temei patimilor a progresat. Istorici de artă români, Marius Porumb, Ana Dumitran și mai recent Raluca Betea,[14] au evidențiat și pus în discuție originea unor icoane din Transilvania și Maramureș, din mediul ucrainean, prin intermediul căruia a fost introduse elemente renascentiste în arta post bizantină în decursul secolului 16 și 17. La nord de Carpați, au fost identificate până acum mai multe icoane portabile pe aceeași temă a patimilor, acoperind o perioadă mare de timp, și a căror origine este în mediul de rit bizantin din acel spațiu. Una dintre lucrările de referință dedicate temei patimilor în icoane portabile, a fost scrisă de cercetătoarea Agnieszka Gronek.[15] Teza ei de doctorat conturează un context larg al temei în mediul bizantin de la nord de Carpați, urmărește evoluția stilistică și formală a icoanelor patimilor, oferă o analiză generală a iconografiei și explorează sursele și funcțiile liturgice ale temei. Lucrarea lui Gronek constituie o fundație stabilă

14 Porumb 1998, Dumitran 2014 și Betea, Raluca (2009). „Influența artei Renașterii asupra decorației icoanelor din secolele XVI-XVIII din Transilvania și Maramureș", în *Hermeneutica Bibliothecaria, Antologie Philobiblon*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Nr. 4 (2009), pp. 326-354.
15 Gronek 2007.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pe care se poate construi mai departe și oferă un context relevant în care poate fi integrată icoana patimilor din Sârbi Susani.

Icoana *Patimile lui Hristos* din Sârbi Susani, este executată într-un stil predominant post bizantin, vizibil, printre altele, în împărțirea simplă a suprafeței, compoziția rigidă a scenelor, caracterul grafic al execuției și tipologia figurilor umane. În planul secund, al elementelor decorative, sunt inserate, totuși, unele detalii renascentiste. Relația și proporțiile dintre cele două stiluri întărește o execuție la mijlocul secolului 17, fiind, așadar, cea mai veche reprezentare a patimilor cunoscută până acum din bisericile de lemn din Maramureș. Chiar dacă în unele centre de la nord de Carpați introducerea elementelor renascentiste a avut loc ceva mai devreme, pentru Maramureș, aflat departe de curenții principali artistici, fenomenul este simptomatic spre mijlocul secolului 17. În plus, contextul arhitectural, dimensiunile mari, formatul culcat, inscripția și urmele lăsate pe peretele originar sugerează o legătură directă, cauzală, între ridicarea bisericii din Sârbi Susani și apariția icoanei patimilor. De altfel, formatul culcat al icoanei o plasează fără reținere în secolul 17, nefiind cunoscut în secolul anterior.[16]

Istoricul de artă Agnieszka Gronek documentează în conținutul unor icoane ale patimilor din Carpații de nord, o influență directă a gravurilor tipărite în mediul de rit bizantin din Ucraina, care au fost, la rândul lor, inspirate de tipărituri și gravuri din occident. În gravurile de carte din lumea ortodoxă ucraineană, stilul se apropie din ce în ce mai mult de cel latin, compoziția se dinamizează, anatomia apare mai realistă, iar scenografia de fond devine dominată de interioare renascentiste în perspective centrate. Aceste trăsături au fost transferate în arta icoanelor din

16 Gronek 2007, 39.

fig 9. Rândul 1, scena 4: Trădarea lui Iuda

fig 10. Rândul 1, scena 5: Rugăciunea în grădina Ghetsimani

fig 11. Rândul 1, scena 6: Sărutul lui Iuda

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 12. Rândul 2, scena 7: Aducerea lui Hristos la Ana

fig 13. Rândul 2, scena 8: Aducerea lui Hristos la Caiafa

fig 14. Rândul 2, scena 9: Petru lepădându-se de trei ori

nordul Carpaților, îndeosebi începând cu primele decenii ale secolului 17.[17] În cele două lucrări provenite din atelierul colomeean stilul renașterii se rezumă numai la elemente de decor în scenografie. Se poate înțelege de ce, pe bază numai stilistică, s-a ajuns la o datare relativă cu o jumătate de veac mai înainte decât momentul real al execuției lor. Dacă s-ar merge pe linia de evoluție a curenților principali din Carpații de nord, datarea mai devreme a icoanei ar putea fi acceptată, teoretic. Trebuie, însă, luat în considerare existența curenților secundari, în regiuni și microzone mai retrase, unde decalajul în evoluția artistică poate fi semnificativ, ceea ce poate permite o datare mai târzie. Un astfel de exemplu vedem într-o icoană a Patimilor din zona Staryi Sambir, datată ferm de o inscripție din anul 1631, care nu diferă semnificativ de cele două icoane ale Patimilor din atelierul colomeean.[18] Și aici arhitectura scenografică dominantă aparține exterioarelor, chiar și în scene precum Cina cea de taină și Spălarea picioarelor. O altă icoană datată, de data aceasta din mediul maramureșean, de la Oncești, din 1639, prezintă aceleași trăsături puternic post bizantine.[19] În cazul icoanei Patimilor din Sârbi Susani, reiese clar valoarea recuperării contextului arhitectural, conjugat cu inscripția de pe peretele originar, pentru a putea integra mai mulți parametri în datarea unei lucrări și pentru a înțelege mai bine fenomenul artistic local. Cele două icoane impun necesitatea de a aborda mai variat evoluția stilistică în Carpații de nord, mai puțin liniar, ca până acum.

Date tehnice

Pânza este compusă din doi lați de cânepă țesuți des și omogen, probabil într-un atelier manufacturier, și cusuți de mână la un loc, de a lungul axului

17 Deluga 2019, 123-170; și Логвин, Г. Н. (1990). Гравюри українських стародруків XVI-XVIII століть, Київ.
18 Gronek 2007, 217-218, nr. 22 în catalog.
19 Porumb, Marius (1975). *Icoane din Maramureș*, 14.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

orizontal. Presupun că inițial pânza a fost prinsă într-o ramă, după modelul unei alte picturi pe pânză, cea a Maicii Domnului în orantă, Platytera, păstrată încă în biserică. Probabil că rama ei originală s-a deteriorat la un moment dat, imaginea din 1937 arătând că a fost fixată o vreme în cuie de fier, direct pe peretele de lemn al bisericii. Fixarea în prezenta ramă de lemn a fost făcută după aducerea picturii în muzeu.

Prepararea picturii ar putea fi asemănătoare celei din lucrările murale contemporane din Budești Josani. Pictura în tempera cu liant de clei organic a fost executată într-un strat subțire de culoare direct pe pânză.[20] Desenul este accentuat prin tușe grafice fine în detalii de culoare sau în contururi subțiri de lumini și umbre. Cromatica este redusă, dominată de alb, negru, griuri și pigmenți în nuanțe de ocru pământiu apropiate de galben, maro și roșu. Cromatica este singura caracteristică care diferențiază oarecât icoana patimilor din Sârbi Susani de cea din Bili Oslavy. Diferența se poate datora, însă, restaurării celei din urmă, sau prin diferența de material de suport, împrospătarea culorilor și fernis.

Descriere

Ciclul patimilor din Sârbi Susani este compozițional împărțit în 24 de scene, în câmpuri aproximativ egale, dispuse pe patru rânduri orizontale, câte șase câmpuri în fiecare rând. Icoana este închisă într-un cadru simplu, pictat în roșu cu linii șerpuitoare transversale care imită de jur-împrejur o funie. Registrele sunt despărțite prin simple linii orizontale continue. Episoadele narative trec din una în alta, adesea separate prin elemente de arhitectură sau prin adunarea personajelor în scene distincte. În această icoană, niciuna dintre scene nu a fost evidențiată, în contrast cu alte lucrări asemănătoare,

fig 15. Rândul 2, scena 10: Pilat judecându-l pe Hristos

fig 16. Rândul 2, scena 11: Irod judecându-l pe Hristos

fig 17. Rândul 2, scena 12: Pilat judecându-l a doua oară pe Hristos

20 Săvescu, Cornelia (2007). *Documentația de restaurare-conservare a bisericii sf. Nicolae din Budești Josani, jud. Maramureș*, în arhiva INP.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 18. Rândul 3, scena 13: Biciuirea lui Hristos

fig 19. Rândul 3, scena 14: Batjocorirea lui Hristos

fig 20. Rândul 3, scena 15: Ecce Hommo

unde răstignirea este centrată și supradimensionată.[21]

Fiecare scenă este populată de un număr mare de personaje umane, centrul de greutate fiind așezat pe interacțiunea dintre ele. Îmbrăcămintea lor este adesea de tradiție antică dar în ea se strecoară acoperământul de cap oriental medieval, încălțămintea europeană, accesorii europene, precum șorțul femeii din scena lepădării lui Petru. Conform tradiției post bizantine, figurile sunt și aici anatomic asemănătoare, fiind diferențiate mai mult prin păr, barbă, mustăți, îmbrăcăminte, accesorii, culoare și gesturi. Iisus este personajul central în aproape toate scenele, fiind ușor de urmărit de la o scenă la alta prin nimbul din jurul capului. Un alt personaj important este Petru, care se distinge din grupul de apostoli în majoritatea cazurilor. El devine chiar personaj principal în scena a 9-a, a lepădării de Iisus. Iuda intră și el în centrul atenției în scena a 4-a, a tocmirii vânzării lui Iisus.

Fondul scenografic este dominat de o arhitectură bogată, în care sunt evitate interioare, în schimb sunt redate curți interioare, străzi și împrejurimi imediate ale unei cetății atotprezente. În detaliile arhitecturale imaginare ale Ierusalimului istoric, se pot recunoaște caracteristicile unei așezări urbane fortificate central-europene contemporane execuției icoanei: ziduri crenelate, turnuri de apărare, porți cu deschideri mari semicirculare, grădini înconjurate de garduri, clădiri pe unul-două nivele, temple cu turnuri de tipul celor ecleziale, acoperișuri de olane sau foi de tablă, cu forme piramidale, conice, semicirculare, cu sau fără lanternine, fațade laterale cu frontoane retrase sau cu zidărie ieșită în trepte. Ferestrele sunt în unghi, semicirculare, rotunde, dreptunghiulare, simple sau bifore, apoi apar balcoane, decoruri de fațade și coloane cu capiteluri în forme vegetale renascentiste, uși drepte sau

21 Gronek 2007, 39.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

terminate în arcuri tivite cu ove, de asemenea renascentiste. În curțile interioare apar piese de mobilier adesea din mediu aulic, precum mese, lavițe, divane, piedestale, pulpite, baldachine, corturi. Aceste sunt redate într-o perspectivă corectă, tipic renascentistă.

Narațiunea este redată printr-o succesiune de episoade specifice și susținută prin rubrici scrise în slavonă bisericească cu litere chirilice de-asupra fiecărei scene. Ici și colo apar mici inserții de text cu nume de personaje din scene. În scena cu cea mai mare încărcătură emoțională, rugăciunea lui Hristos în grădina Ghețimani, este inserată o mică notă explicativă peste un înger: în*gerul întinde paharul*, sugerând binecunoscuta cupă amară a morții,[22] cu trimitere la asumarea patimilor și a sacrificiului pe cruce de către Hristos. Narațiunea ciclului patimilor se desfășoară cronologic începând cu momentul euharistic din joia mare, culminând cu răstignirea din vinerea mare și încheindu-se cel mai probabil cu intrarea lui Iisus în iad, pentru a elibera umanitatea din păcatul originar. Primul rând, de sus, se desfășoară de la stânga la dreapta și este dedicat evenimentelor din Joia Mare: 1 *Cina cea de taină, 2 Spălarea picioarelor, 3 Avertizarea apostolilor, 4 Trădarea lui Iuda, 5 Rugăciunea în grădina Ghetsimani* și *6 Sărutul lui Iuda*. Rândul al doilea înfățișează interogările repetate ale lui Iisus: *7 Aducerea lui Hristos la Ana, 8 Aducerea lui Hristos la Caiafa*, *9 Petru lepădându-se de trei ori de Hristos*, *10 Pilat judecându-l pe Hristos, 11 Irod judecându-l pe Hristos* și *12 Pilat judecându-l a doua oară pe Hristos*. Rândul al treilea cuprinde patimile și calea crucii: *13 Biciuirea lui Hristos, 14 Batjocorirea lui Hristos, 15 Ecce homo, 16 Pilat hotărăște moartea lui*

22 Bogdan, Cristina (2012). „The Cup of Death in the Apocryphal Literature and its Iconographic Traces in Romanian Area”. În *Transylvanian Review,* XXI, Supplement 1, 215-226.

fig 21. Rândul 3, scena 16: Pilat hotărește moartea lui Hristos

fig 22. Rândul 3, scena 17: Hristos purtând crucea spre răstignire

fig 23. Rândul 3, scena 18: Simon ducând crucea lui Hristos

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 24. Rândul 4, scena 19: Întâlnirea lui Hristos cu mironosițele

fig 25. Rândul 4, scena 20: Aducerea crucii pe Golgota

fig 26. Rândul 4, scena 21: Răstignirea

*Hristos, 17 Hristos purt*ând crucea *spre răstignire* și *18 Simon ducând crucea lui Hristos.* Rândul al patrulea aduce finalul narațiunii din vinerea mare: *19 Întâlnirea lui Hristos cu mironosițele, 20 Aducerea crucii pe Golgota, 21 Răstignirea, 22 Plângerea lui Hristos, 23* probabil *Coborârea de pe cruce* și 24 probabil *Coborârea lui Hristos în iad.* Ultimile patru scene apar aproape în întregime șterse, conținutul ultimelor două fiind greu de reconstituit. Majoritatea scenelor se regăsesc în forme asemănătoare și în icoana din Bili Oslavy.

Semnificații

Imaginea generală care domină azi despre interioarele bisericilor de lemn din Maramureș este cea a unor încăperi acoperite în întregime cu picturi murale, executate direct pe lemnul pereților. Cele mai vechi picturi murale de care avem știre, în Maramureș, ar fi din a doua jumătate a secolului 17, precum se mai pot vedea în bisericile din Budești Josani, Mănăstirea Moisei, Mănăstirea Giulești, Sârbi Josani, fragmentar în Breb, Botiza, Săliștea de Sus Nistorești, Rona de Jos și, după o consemnare de epocă, în fosta biserică parohială de zid din Giulești.[23] Multe biserici vechi de lemn au fost acoperite doar ulterior cu pictură murală, în secolele 18 și 19.

În interiorul bisericii de lemn din Sârbi Susani există azi o pictură murală pe fruntarul dintre naos și altar, pictată de Alexander Ponehalsky în anul 1760, iar în altar se păstrează pictura murală a lui Nicolai Faliukevici din 1800. Amândouă lucrări sunt secundare, fiind aplicate mult după ridicarea construcției. În restul bisericii, pereții sunt complet goi, fără nici cea mai mică urmă de pictură murală. Pentru a funcționa ca spațiu de cult biserica avea totuși nevoie de o anumită înzestrare interioară. Icoana *Patimile*

23 Кинах, Гліб (1930). „Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ. в рр. 1755, 1756, 1765, 1809", Analecta OSBM, III/3-4, 445, Lviv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

lui Hristos ne atrage atenția asupra existenței unui întreg ansamblu de picturi pe *pânză* din a doua jumătate a secolului 17, care puteau înlocui picturile murale, sugerând o realitate mai complexă decât o știam până acum.

Biserica din Sârbi Susani a păstrat până nu demult o colecție de picturi pe pânză, constituind, la prima vedere, o adevărată ciudățenie în Maramureșul istoric. În afara icoanei patimilor, din aceeași biserică provine și o a doua icoană pe pânză, un *Deisis mare*, care a stat odată peste ușile împărătești, păstrată azi tot în colecțiile Muzeului Maramureșului (fig 29). În parohie se mai păstrează o a treia icoană pe pânză, un *Deisis mare*, succesivă celei inițiale (fig 30). A patra icoană pe pânză de dimensiuni mari, a *Maicii Domnului Platytera*, cu pruncul în poale, binecuvântând, se poate încă vedea în interiorul naosului (fig 31). O a cincea pictură mare pe pânză documentată în biserică în 1937, tot de secol 17, dar al cărui destin este necunoscut, reprezenta *Judecata de Apoi* (fig 32). A șasea pictură pe pânză era acoperită cu scene din viața lui Iisus, pe care istoricul de artă Victor Brătulescu o menționa ca fiind de origine rusească,[24] adică de dincolo de crestele Carpaților. Așadar, icoana pe pânză *Patimile lui Hristos*, nu a fost singulară, făcând parte dintr-un ansamblu de picturi pe pânză care acopereau în secolul 17, în mai multe locuri, interiorul bisericii de lemn din Sârbi Susani. Fenomenul nu a fost unic. O pictură pe pânză cu tema extinsă *Deisis*, din secolul 17, se mai păstrează pe fruntarul bisericii din Rona de Jos. La Breb, scena Judecata de Apoi din tinda femeilor este, în fapt, în întregime pictată pe pânză, dar care a fost lipită apoi pe peretele spre naos, în loc de a fi înrămată. Așadar, prin lipirea lor, unele picturi pe pânză puteau ușor deveni picturi murale. Tradiția picturii pe pânză sub forma unor icoane mobile s-a păstrat și după

24 Brătulescu 1941, 37.

fig 27. Rândul 4, scena 22: Punerea în mormânt.

fig 28. Rândul 1, scena 1: detaliu din Cina cea de Taină. Apostolul Petru vizualizat mai în vârstă, cu capilație bogată, barbă, mustață, în jurul capului apare un nimb foarte vag marcat. Figura este trasată din linii simple, ochi îndreptați spre Iisus. Poartă o mantie gri peste o tunică într-o nuanță mai deschisă. Tușele sunt subțiri, negre, albe și în diferite nuanțe gri, pentru a sublinia faldurile din îmbrăcăminte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 29. *Deisis mare*, pictură pe pânză din prima înzestrare a bisericii din Sârbi Susani, așezată inițial peste intrările în altar, cu funcția de registru al apostolilor. Pânza ilustrează iconostasul arhaic întâlnit în Maramureș în secolele anterioare. Iconostasului arhaic îi putea lipsea celelate registre superioare, cu excepția unei răstigniri și a grupului de icoane mari, din jurul ușilor împărătești. Scena Deisis este cuprinsă în mijloc, avându-l pe Hristos în centru, încadrat de Maica Domnului și Ioan Botezătorul. Scena este extinsă la stânga și la dreapta prin apostoli înșirați simetric. Ultimii doi apostoli, din capete, Filip și Toma, sunt înlocuiți prin arhangheli. De remarcat arcada decorativă dintre figuri și tronul din centru. Stilul este cel post bizantin, care indică execuția picturii imediat după terminarea bisericii, pânza putând fi folosită încă de la consacrarea bisericii, în jurul anului 1639. Atelierul de origine poate fi unul Colomeean. Dimensiuni: 100 x 408 cm, inclusiv ramele moderne. *Foto: 2019, în Muzeul Maramureșului, i120.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 30. *Deisis mare*, pictură pe pânză din a doua înzestrare a bisericii din Sârbi Susani, după invazia tătară din 1661. Pânza a fost așezată inițial peste intrările în altar, cu funcția de registru al apostolilor. Dimensiunile celei de-a doilea pânze cu tema Deisis sunt apropiate de cele dintâi. A doua pânză întărește impresia că înzestrarea interiorului cu picturi pe pânză nu era una temporară. Scena Deisis este așezată în mijloc, cu Hristos în centru așezat în tronul de judecată, încadrat de Maica Domnului și Ioan Botezătorul. La stânga și la dreapta stau înșirați cei doisprezece apostoli. De remarcat fundalul simplu, nedecorat, cu excepția unor elemente de natură, a florilor de la nivelul pământului. Stilul este post bizantin cu anatomie umană și carnație inspirată din renaștere, probabil din deceniu 7 sau 8 al secolului 17. Între cele două pânze pot fi doar două sau maxim trei decenii distanță în timp, adică un schimb de generații între ctitori. Atelierul de origine poate fi, cel mai probabil, de peste munți, din Colomeea sau dintr-un alt târg din Galiția. Dimensiuni: circa 93 x 446 cm. *Foto: 2020, în parohia Sârbi, Maramureș*.

fig 31. *Maica Domnului Platytera*, cu pruncul pe piept si mâinile ridicate (orantă), pictură pe pânză din a doua înzestrare a bisericii din Sârbi Susani. Pictură în stil post bizantin de factură naivă, probabil executată de un zugrav autohton. Lucrări în stil asemănător se regăsesc și în alte biserici din zonă, precum în Hărnicești și Desești, și datează cel mai probabil din ultimul sfert al secolului 17. Dimensiuni: circa 99 x 73 cm, rama este cea originală. *Foto: 2020, în Parohia Sârbi, Maramureș.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 32. *Judecata de Apoi*, pictură pe pânză din a doua înzestrare a bisericii din Sârbi Susani, azi dispărută. Pictură în stil post bizantin de factură naivă, executată cel mai probabil de același zugrav ca cel al Maicii Domnului Platytera, în ultimul sfert al secolului 17. *Foto: Nicolae Tzatzu 1937, din arhiva Institutului Național al Patrimoniului, București.*

mijlocul secolului 18, în Maramureș, chiar dacă nu atât de evident ca cea murală pictată direct pe pereții de lemn sau ca cea a icoanelor pe lemn. La biserica din Budești Susani, spre exemplu, se poate vedea o suită de icoane cu tema extinsă a *Bunei Vestiri,* cu *Evangheliștii* precum și cu *Cei Trei Ierarhi*, așezate pe o singură pânză, cu trimitere la iconografia ușilor împărătești, databile odată cu icoanele împărătești din anul 1755, toate zugrăvite de Alexander Ponehalsky. Tot el este autorul icoanei *Maicii Domnului Platytera* din aceeași biserică. O altă icoană pe pânză aflăm în ușa spre altar, a crâsnicului, din Ferești cu tema *sfântului arhanghel Mihail*, databilă împreună cu icoanele împărătești din anul 1767. Chiar și mult mai târziu în timp, pictura pe pânză și-a găsit locul firesc în spațiul de cult din Maramureș, după cum putem vedea în biserica de lemn din Hoteni, în pictura neoclasică de factură academică de la sfârșitul secolului 19, de o deosebită calitate artistică. Din exemplele expuse, putem concluziona că pictura pe pânză a fost folosită ca alternativă la cea direct pe lemn, poate mai frecvent în vremurile de demult decât putem bănui astăzi.

Marele avantaj pe care pictura pe pânză îl avea față de cea pe lemn era că putea fi executată în atelier și transportată mai ușor decât cea pe lemn, chiar și atunci când dimensiunile dorite erau foarte mari. Acest aspect era în favoarea zugravilor itineranți, veniți de la mari depărtări, cum au fost cei din atelierul din Colomeea. Meșterii nu erau limitați să lucreze doar în sezonul cald și dispuneau de o mai mare libertate în propriul lor atelier. Chiar și pentru comanditari, pictura pe pânză, ca alternativă la cea murală, presupunea o cheltuială mai mică, iar meșterii nu mai trebuiau întreținuți cu mâncare. Există posibilitatea ca pictura să fi fost comandată

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

după nevoi și transportată prin intermediari, ucenici sau prin comercianți care percepeau un comision. Pictura pe pânză putea fi rapid desprinsă și transportată în caz de urgență, fiind adaptată epocii de conflicte, invazii și distrugeri prin care a trecut Maramureșul în secolele 16 și 17. În schimb, prepararea peretelui pentru o pictură murală lua ceva timp și trebuia așteptat, în prealabil, până când toate lemnele din pereți se stabilizau. Dacă adăugăm necesitatea construcției unei schele, întunericul din biserică în timpul execuției picturii murale, frigul sau căldura excesivă, se poate înțelege mai bine avantajul de a apela la pictura pe pânză. Cu toate acestea, pictura murală a devenit aproape o normă începând cu ultimul sfert al secolului al 17-lea, probabil datorită stabilizării politice, pericolului mai scăzut la incendii, rezistenței mai mari a materialului de suport în timp, datorită posibilității de adaptare la formele arhitecturale interioare și mulțumită aspectului estetic mai ridicat. La impunerea picturii murale monumentale a contribuit și așezarea unor zugravi capabili de asemenea lucrări în Maramureș, spre mijlocul secolului 18. Supraviețuirea unui număr atât de mare de picturi pe pânză într-o singură biserică, în Sârbi Susani, conturează un aspect arhaic excepțional și de unicat în Maramureș, probabil chiar în tot arealul Carpaților de nord, demn de evidențiat, care aduce în atenție o tradiție artistică sacrală mai puțin cunoscută, din lipsa materialului documentar.

Stabilirea originii icoanei patimilor din Sârbi Susani dintr-un atelier de zugravi din Colomeea, sau chiar de mai departe, dincolo de Carpați, aduce în discuție și un alt aspect, încă prea puțin studiat, însă de o deosebită însemnătate în istoria artei post bizantine din Transilvania și Maramureș. Este vorba de activitatea artiștilor ucraineni de la nord de Carpați în mediul ortodox ardelean și maramureșean.[25] Aceștia se pare că au fost căutați și chemați în părțile noastre, fiind renumiți pentru performanțele lor artistice în întreaga lume de rit bizantin. Pentru artiștii din Colomeea, care ne interesează în acest studiu, intrarea în Maramureș se făcea lesne numai în sezonul cald. Poarta de intrare dinspre Pocuția și Polonia spre Maramureș și Principatul Transilvaniei era pasul Tătarilor, la izvoarele Tisei Negre. Localitatea Frasin (Ясіня) era în secolul 17, cea mai apropiată așezare, la numai 75 de km de Colomeea. În biserica Strukivska, din Frasin, se păstrează o pereche de uși împărătești identice cu cele din Sârbi Susani, dar refolosite ca aripi laterale la icoana de pe altar, așadar, tot o lucrare a artiștilor colomeeni. Se poate spune că, în urma zugravilor din Colomeea, a mai rămas, ici și colo, câte-o lucrare-două de-a lor, suficiente ca să poată reconstitui imaginar o parte din traseul drumurilor lor repetate spre clienții din Transilvania, până în părțile ei centrale. Cel mai cunoscut dintre artiștii colomeeni a fost Grygoriy, care s-a semnat pe câteva din lucrările sale de la sfârșitul secolului 17. Lui îi pot fi atribuite o serie de icoane și uși împărătești: în Maramureș (uși în Săliștea de Sus Nistorești[26], icoane și uși în Sârbi Susani, uși și icoane în Budești Susani și icoane în Budești Josani), în Lăpuș (icoană în Boiereni), pe Valea Someșului (uși în Domnești, în prezent în Muzeul Țăranului Român) pe valea Mureșului (icoane din Deda,[27] iconostas în Țâgșoru, iconostas în Sărmașu, ușile împărătești de la Muzeul de Artă din Cluj, ușile împărătești de la Lunca Mureș[28], ușile împărătești și probabil iconostasul aflate în Albeștii Bistriței și aduse din Lunca Tecii) ș.a. Datorită asemănărilor de stil și a suprapunerii în timp, chiar așa zisul centrul de zugravi de la Mănăstirea Moisei,[29] propus prin atribuirea unui număr de icoane din Maramureș, ar trebui relocalizat, cu mai multă siguranță, în Colomeea. La același centru de zugravi ar putea fi atribuite și ansamblurile murale din Mănăstirea Moisei, Mănăstirea Giulești, parțial la Sârbi Josani și Budești Josani precum și fragmentele inteligibile din Breb și Vișeu de Jos (astăzi în Botiza).[30]

Atelierul de zugravi din Colomeea, deși însemnat pentru părțile noastre, nu apare documentat în literatura de specialitate. El ar trebui studiat mai în profunzime, cel puțin pe baza materialului aflat în părțile Maramureșului și Transilvaniei. El ne oferă nu numai un posibil răspuns legat de proveniența unor artiști de factură post bizantină din Transilvania și Maramureș în secolul 17,

25 Vezi câteva date la Porumb, Marius (1998). *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, București, 149-150; și la Dumitran 2014, 127.

26 Atribuție recentă, stabilită prin probele stratigrafice și de curățare executate de restauratorul Mihai Covaci.

27 Porumb 1998, 149-150.

28 Popa, Atanasie (1938). „Biserica de lemn din Lunca (jud. Mureș) 1781”, *ACMIT*, 66, fig 4.

29 Porumb, Marius (1978). „Pictura icoanelor din Moisei și iradierea ei în zonele înconjurătoare în veacul al XVII-lea”, în *Anuarul Marmația*, IV, 327-339.

30 Ansamblurile murale pictate de la Mănăstirea Moisei și Sârbi Josani, precum și tâmpla din Botiza au fost relevate prin cercetările de teren recente împreună cu restauratorul Mihai Covaci.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ci și direcția pătrunderii unor influențe de stil renascentist în arta bizantină din părțile noastre.

Revenind la întrebările din start, putem concluziona că icoana pe pânză *Patimile lui Hristos* din Sârbi Susani este una dintre cele mai distincte lucrări artistice din Maramureș, la granița dintre icoană portabilă și pictură murală. Ea a fost pictată cel mai probabil după ridicarea bisericii, la mijlocul secolului 17, fiind cea mai veche reprezentare a patimilor din Maramureșul istoric, de care avem știre până acum. Ea provine dintr-un atelier de zugravi din Colomeea, în Pocuția, în care se lucra în stilul post bizantin, înnoit cu elemente decorative renascentiste. Icoana are o variantă asemănătoare într-o icoană din Muzeul Național de Artă al Ucrainei, care sprijină identificarea atelierului de origine. Icoana pe pânză a Patimilor lui Hristos făcea parte dintr-un ansamblu de picturi pe pânză care contribuie la o înțelegere nouă, diversificată, a modului cum erau înzestrate bisericile vechi din Maramureș în secolul 17, o perioadă care a fost dificil de cercetat, din lipsa martorilor și datelor mai ferme.

The Canvas Icon *the Passion of the Christ* from Sârbi Susani, Maramureș, a Painting from a Workshop in Kolomyia (Коломия) in the 17th Century

The canvas icon of The Passion of Christ from the wooden church in Sârbi Susani can be found today in the collections of the Maramureș Museum. The icon is one of the most distinct pieces of art in Maramureș, at the limit between portable icon and mural painting. It was painted somewhere in the middle of the 17th century, and, so far, it is the oldest known representation of the passion in the historical region of Maramureș. The icon comes from a workshop in the town of Kolomyia, in the historical region of Pokuttya, where the painters worked in a post-Byzantine style, combined with Renaissance decorative elements. The canvas icon of the Passion of Christ belonged to a group of canvas icons that together contribute to a new, diversified understanding of how the churches of Maramureș were endowed in the 17th century, a period that was difficult to research, due to the lack of conclusive data. An inscription on the north wall inside the narthex of the church in Sârbi Susani, possibly a contract, needs to be further studied, in relation to the icon of the passion. A future deciphering of the inscription may offer new, unexpected perspectives about the icon, its founders, and the painter.

Establishing the origin of the icon of Passion in Sârbi Susani from a painter’s workshop in Kolomyia, eventually further away in that area, brings into question an aspect still too little studied but of great significance in the history of post-Byzantine art in Transylvania and Maramureș. It regards the activity of Ukrainian artists north of the Carpathians in the Transylvanian and Maramureș Byzantine environment. They seem to have been sought after and called to these parts, being renowned for their artistic performances throughout the world of Byzantine rite. The painter’s workshop in Kolomyia, although important for Transylvania and Maramureș, it is not covered in the specialized literature. It needs to be studied in more depth, at least on the basis of the material found in Maramureș and Transylvania. It may offer not only a possible answer related to the origin of some post-Byzantine artists from Transylvania and Maramureș in the 17th century, but also the direction of the penetration of some Renaissance style influences in the post-Byzantine art from these regions.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Raport de cercetare a unor picturi din bisericile de lemn maramureșene

text și imagini de Alexandru Baboș și Mihai Covaci

Picturile murale păstrate în cele mai vechi biserici de lemn fac obiectul principal al acestui raport. Între picturile murale cercetate se evidențiază activitatea semnificativă în Maramureș a zugravului Grygoriy de la Colomeea, în ultimul sfert al secolului al 17-lea. Lucrările lui nu au fost până acum cunoscute sau au fost atribuite greșit. Activitatea zugravului Grygoriy aduce în discuție un aspect puțin discutat, anume rolul major jucat de zugravii ucraineni în mediul artistic maramureșean. Aceștia au fost apreciați, căutați și chemați în mediul de rit bizantin pentru priceperea lor, așa după cum o demonstrează numeroasele lor lucrări, timp de mai bine de două secole. Acest aspect trebuie alăturat celorlalte deja semnalate, anume așezarea unor zugravi ucraineni în mediul românesc și apariția unor zugravi locali în decursul secolului 18. Un alt aspect care cere mai multă atenție în viitor este reforma artistică impusă de episcopii de la Muncaci, începând cu a doua jumătate a secolului 18, prin care zugravii de icoane au fost treptat înlocuiți de artiști profesioniști, cei din urmă dominând aproape total spre mijlocul secolului 19. La polul opus, în contrast estetic și stilistic, apar pictorii naivi populari, de la care s-au păstrat câteva lucrări de pictură murală și numeroase icoane pe sticlă.

Raportul semnalează probleme legate de starea de conservare a unor piese mobile și a unor picturi murale. Au fost constatate necesități urgente și de amploare legate de patrimoniul pictat, cel mai sensibil din zestrea bisericilor de patrimoniu. Raportul vede necesar inventarierea și documentarea problemelor, apoi întocmirea unui plan strategic de lungă durată de conservare și punere în valoare a patrimoniului pictat din Maramureș. Problemele cele mai mari legate de siguranța și supraviețuirea patrimoniului pictat din regiune ar putea fi rezolvate în câteva decenii, prin concursul autorităților, comunităților și specialiștilor.

Bisericile de lemn sunt lăzile de zestre ale Maramureșului, care nu încetează să ofere surprize științifice. Călătoria din această toamnă ne-a permis probarea unor ipoteze de lucru la fața locului, discuții și schimburi de idei.[1] Raportul de față aduce în atenție câteva date inedite culese, precum și unele interpretări și perspective noi în înțelegerea fenomenului artistic regional.

Scopul călătoriei la bisericile de lemn din Maramureș din această toamnă a fost în primul rând de a aprofunda cunoașterea unor ansambluri murale și în al doilea rând a unor icoane mobile. Deoarece arhitectura multor biserici s-a dovedit în anii din urmă a fi din secolul 17, era firesc ca o parte din picturile murale și din inventarul lor interior din perioada lor de început să se fi păstrat. Din acest motiv, călătoria a vizat în primul rând bisericile de secol 17, cu probleme neclarificate legate de dotările lor. În ultimele decenii, câteva din ansamblurile de pictură murală și obiectele de artă au fost conservate, restaurate și puse în valoare cu succes. Aceste inițiative au atras atenția publică, interioarele restaurate formând azi una din atracțiile principale ale vizitatorilor și pelerinilor din țară și din întreaga lume. Din păcate, curățarea și restaurarea ansamblurilor pictate nu a fost sincronizată suficient cu o cercetare lor. Cercetarea picturii murale și a icoanelor din Maramureș a stagnat din punct de

[1] Alexandru Baboș studiază arhitectura de lemn, inventariază și documentează ansamblurile murale, icoanele și pisaniile păstrate în și din Maramureș în scopul aprofundării fenomenului artistic local într-un context larg. Mihai Covaci restaurează de mulți ani icoane și picturi murale din patrimoniul regional și național, fiind și un remarcabil colecționar de artă. Cele două competențe și experiențe îndelungate în profesii complementare au creat condițiile și au dat motivația de a porni la drum împreună, la bisericile de lemn din Maramureș. La succesul acestei călătorii au contribuit gazdele noastre, care ne-au venit cu generozitate în întâmpinare. Îl putem numi aici pe protopopul din Vișeu de Sus, Mihai Chira, care ne-a însoțit peste tot în cele trei zile de cercetare în protopopiat. De asemenea am avut sprijinul protopopului Vasile Pop din Sighet, a preoților din sate și mănăstiri și a oamenilor care le îngrijesc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

vedere teoretic și științific la nivelul cunoștințelor din anii 1970,[2] cu toate progresele tehnice, acumulările științifice și deschiderea spre lumea din jur din ultimile patru decenii. În plus, alte ansambluri de pictură murală valoroase, care nu au ajuns să fie scoase din întunericul fumului și a repictărilor moderne, riscă să fie expuse deteriorărilor de tot felul. Picturile rămase anonime au nevoie de studii preliminare, care să le aducă rapid în atenția comunităților și a instituțiilor răspunzătoare, să devină obiectul unor viitoare investiții, acțiuni de conservare, salvare și valorificare. Raportul de față cuprinde întâi prezentarea datelor mai semnificative adunate în câteva locații pentru ca apoi să adune la un loc principalele direcții noi de cercetare și acțiuni necesare de salvare a patrimoniului pictat din Maramureș.

[2] Vezi lucrările de referință ale lui Pop-Bratu, Anca (1982): *Pictura murală maramureșeană. Meșteri zugravi și interferențe stilistice*, București și Porumb, Marius (1975): *Icoane din Maramureș*, Cluj 1975.

fig 1. Mănăstirea Moisei. Dincolo de tâmpla din 1828 a fost dezvelit fruntarul original, al cărui pictură murală prezintă o foarte bună calitate de execuție. Pictura fruntarului datează din ultimul sfert al secolului al 17-lea și poate fi atribuită zugravului Grygoriy din Colomeea. O scenă remarcabilă constituie duelul din partea stângă a registrului răstignirii. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

Raport

La *Mănăstirea Moisei,* se pot deosebi trei etape de înzestrări interioare. De sub tâmpla actuală am scos la lumină o treime din iconostasul vechi, din secolul 17. (fig 1-2) Iconostasul este format dintr-un fruntar pictat pe perete, păstrat încă integral în partea superioară, peste ușile împărătești. Legătura picturii murale cu icoanele împărătești vechi din biserică, deschid o nouă înțelegere asupra primei împodobiri interioare. În plus, pe spatele icoanei lui Hristos în scaunul de judecată, din tâmpla care acoperă vechiul fruntar, a fost documentat anul 1828, care datează a doua etapă de dotare. A doua etapă poate fi atribuită zugravului Ioan Plohod din Dragomirești, în timp ce prima etapă este opera unui zugrav mai puțin cunoscut până acum în Maramureș dar foarte productiv, zugravul Grygoriy de la Colomeea. Etapa a treia se păstrează slab, numai fragmentar, sub forma unei picturi murale în naos, posibil din a doua jumătate a secolului 19. La Mănăstirea Moisei, s-ar potrivi repunerea în valoare a întregului fruntar original.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 2. Mănăstirea Moisei. În axul fruntarului apar cele mai importante imagini, Hristos în scaunul de judecată în scena Deisis, încadrat de Maica Domnului și Ioan Botezătorul, iar deasupra Fecioara Maria în orantă. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În biserica de lemn din *Săliștea de Sus Nistorești*, au fost curățate două medalioane din ușile împărătești, care prezintă pictura unui zugrav anonim, de la mijlocul secolul 18, întâlnit și în alte biserici. Acesta a înălțat ușa împărătească, a îmbrăcat golul ușii cu scânduri pictându-le cu sfinți părinți. Cu ajutorul unei investigații limitate la medalioanele ușilor împărătești, sub stratul de suprafață a fost identificată pictura originală a zugravului Grygoriy din Colomeea. (fig 3) Pornind de la acest fapt, s-au putut defini pe fruntar urmele unui strat vechi, de sfârșit de secol 17, probabil din prima etapă de înzestrare, posibil lucrarea aceluiași zugrav Grygoriy. (fig 5) Prin aceste repere noi, se confirmă datele arhivistice, care trimit la ridicarea acestei biserici înainte de ciuma cea mare din 1711. De asemenea, se confirmă legenda, care susține că biserica a supraviețuit invaziei tătare din anul 1717. În tindă și pe alocuri în naos, s-a putut constata pictarea pereților de către zugravul Radu Munteanu din Ungureni, în anii 1770, lucrare care aparține celei de-a doua etape de dotare a interiorului. (fig 4) Remarcabilă este și amplasarea unică a scenei Judecății de apoi în axul central al peretelui de sud al tindei. În naos și în alte locuri din biserică, se pot vedea scene din stratul subțire al unei picturi murale academice valoroase, din a treia etapă de schimbări interioare. Ea aparține artistului sighetean Károly Unghy, care, conform documentelor de arhivă publicate recent, a lucrat în cele două biserici ale satului în anul 1846.[3] În această biserică, ar fi binevenită o curățare a multiplelor straturi de pictură și punerea lor în valoare, după o atentă documentare, evaluare și prioritare, pentru a evita pe viitor blocaje inutile, așa cum au apărut la biserica din Buleni. Pe spatele icoanei sfântului Nicolae, am întâlnit o pisanie inedită, cu următorul conținut: *„Întru pomenire vejnică au dat Grad Lupu în sama besearici[i] o icoană [pe] sf[â]nt[ul] pristol, iară aciasta [a] sfântului Nicolai și vasăle cele sfinte și în rân[duiala] policandrului celui de aramă [a] ajutat cu 15 zloț[i], în sama ferestrilor la îmbe beserici de 70 de zloț[i]. 1832."* Deși nesemnată, ea este contemporană cu o altă icoană, a Sfintei Treimi, păstrată la biserica din Buleni, din același sat, semnată de zugravul Ioan Plohod din satul vecin, Dragomirești. Valoarea istorică a pisaniei este dată de menționarea refacerilor ferestrelor din cele două biserici, care pot fi astfel fixate cu precizie în timp.

3 Terdik, Szilvester (2020). *A Munkácsi Egyházmegye festészete a XIX. Században*, Nyíregyháza, 169-170.

fig 3. Săliștea de Sus Nistorești. Medalionul Fecioarei Maria din ușile împărătești, chipul și bustul fac parte din stratul original atribuit lui Grygoriy de la Colomeea. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

fig 4. Săliștea de Sus Nistorești. Dosul ușii de intrare cu pictura lui Radu Munteanu din anii 1770. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 5. Săliștea de Sus Nistorești. Fruntarul păstrează fragmente din pictura murală de la sfârșitul secolului 17. Peste ea apar fragmente din pictura murală clasicistă din 1846 a pictorului sighetean Karol Unghy. Tocul ușilor împărătești sunt construite și pictate de un zugrav anonim, din zonă, la mijlocul secolului 18. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

După cum se știe, biserica de lemn din *Botiza* a fost ridicată inițial în *Vișeu de Jos* și a fost transportată pe locul actual în anul 1899. Există date despre refacerea ei interioară în 1899 prin participarea zugravilor naivi de la Nicula, Dionisie Iuga și fiica sa Aurelia, însemnați în pisania de la intrare. Mai puțin cunoscută este etapa originală de decorare interioară. Această etapă poate fi documentată, deocamdată, la iconostasul de tip tâmplă și la icoanele de la intrarea în naos. Odată cu ele, au fost pictate cele două uși ale bisericii. Pictarea ușilor, sugerează existența unei picturi murale interioare care ar putea să acopere întreaga biserică, ipoteză susținută de ușoare urme de pictură care transpar ici și colo de sub stratul actual opac de vopsea. Pe tâmplă au fost făcute probe de curățare și de investigație, care evidențiază atât pictura originală cât și repictarea ei în 1899. Autorul primei înzestrări este același zugrav Grygoriy de la Colomeea. (fig 6 și 10-11) În cele două capete ale registrului prăznicar au fost identificate tablourile votive ale ctitorilor, nobilul Ștefan Pop și soția sa Maria, datate din anul 1700. Donația nobilului Ștefan Pop confirmă datele de arhivă în care el a fost menționat. Pisania ucraineană în litere chirilice care însoțește tabloul votiv a putut fi citită cu greu, dar, din fericire, în întregime, după curățarea ei atentă. (fig 8-9) Ea surprinde în traducere liberă următoarele date: *„Acest lucru a fost făcut întocmai după chipul nobilului Pop Ștefan, care a îmbrăcat biserica cu icoane potrivite, pentru mântuirea sa, în anul Domnului 1700”.*[4] Tâmpla provenită de la Vișeu de Jos, aflată în Botiza, constituie una dintre cele mai valoroase piese artistice din Maramureș, datorită picturii și sculpturii ei de o deosebită calitate. Starea precară a unora din piesele tâmplei cere o intervenție urgentă de salvare, urmată de o firească punere în valoare. Curățarea de mizerie a blazonului familiar de peste intrarea în naos, care a avut loc în continuarea cercetărilor noastre, a adus la lumină încă un izvor epigrafic inedit, o pisanie a construcției bisericii de la anul 1699. (fig 7) Textul scris în limba maghiară, interpretat în limba română, surprinde următoarele: *„[Cu ajutorul Fiului], din îndemnul Duhului Sfânt și spre slava lui Dumnezeu, s-a construit această biserică cu cheltuiala nobilului Pop Ștefan, 1699”.*[5] Așadar, prin cele două pisanii, am aflat datele esențiale ale construcției, anume: ridicarea ei în 1699 și înzestrarea ei imediată cu o tâmplă, în 1700. Mai sunt și alte urme, vizibile pe tâmplă și pe sub icoanele din tindă, care ne dau speranță că la o viitoare curățare vom recupera și alte inscripții, revelatoare pentru istoria lăcașului și pentru patrimoniul culturii maramureșene.

fig 6. Botiza. Ușile împărătești după o curățare parțială, rame vopsite în roșu și ajur acoperit cu foiță de aur. *Foto Mihai Covaci, 2020.*

4 Transcrierea în slavonă: *„Сие виконал перфектованое вообраҗение пана Поп Щефана котори церковє збудовалах сїю иконамї чеснїмї приоздобілъ за свое спасенiе* Р*[оку] Б[ожа] 1700.”* Mulțumiri lui Mykhailo Skop pentru sugestiile aduse.

5 Transcriere în maghiară făcută de Szilvester Terdik, căruia îi mulțumim pe această cale: 1. *„[....]* 2. *[...]eges[z] (?) és* 3. *Szent Lélek indu[-]* 4. *latiaból es* 5. *az szent Tem-* 6. *plom építtetett* 7. *I[ste]n dücsőségére* 8. *nemzetes Pap* 9. *stephannus* 10. *költségén”*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 7. Botiza. Blazonul familiei ctitorului Pop Ștefan cu pisanie în limba maghiară și anul construcției bisericii, 1699. *Foto Mihai Covaci, 2020.*

Сие Бико
перфекто
ваное во
ѡбраже
ніе па
на поп
Штефана
котори
церкове
збудовал
сію ико
наміче
снімі:
приоздо
біль

За свое
Спасеніе
РБ л1700

fig 8-9. Botiza. Tabloul votiv al donatorul tâmplei, nobilul Pop Ștefan, cu textul pisaniei în limba ucraineană, din anul 1700. Ctitorul Pop Ștefan apare îmbrăcat într-un anteriu cărămiziu cu nasturi, încins la brâu cu taclit roșu, în două rânduri. Peste umeri poartă un contuș polonez de postav roșu, îmblănit pe interior, încheiat la gât și prevăzut cu patru sponciuri de argint. Mâna stângă se odihnește pe mânerul unei săbii de tip polonez „karabela”, cu cap și cioc de pasăre. În detaliu sunt întărite digital trăsăturile chipului ctitorului. *Foto Mihai Covaci, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 10. Botiza. Medalionul arhanghelului Gavriil din scena Bunavestire în ușile împărătești, după curățire. *Foto Mihai Covaci, 2020.*

fig 11. Botiza. Medalionul Fecioarei din scena Bunavestire în ușile împărătești, după curățire. *Foto Mihai Covaci, 2020.*

În *Poienile Izei* ne-a fost rezervată surpriza de a descoperi pisania de pe fruntar, acoperită de icoanele prăznicare, rămasă din acest motiv nedocumentată până acum. (fig 12-13) În stânga, textul spune: *„Aciăst sf[ân]t fruntariu au plătit Pătrăuş Mătei cu so[a]ța sa Ană, şi cu Muntia[n] Ghiorghie şi cu soața sa Vărvara şi cu fiiu său Iacov ca să le fie pomană a tot rodu lor, din niam în niam Amin."* În dreapta: *„Şi sau zugrăvit în anu lui H[risto]s 1793, în zilele preă înă[l]țatului împărat Franțişcuşu, sau gătat în luna lui iulie în 5 zile de Ploh[o]d Ghiorghie Dragumireştean[u]."* Pisania surprinde autorul ei, mai puțin cunoscut, dar deosebit de important în contextul maramureșean, zugravul Gheorghe Plohod, probabil tatăl mai bine cunoscutului zugrav Ioan Plohod din Dragomirești. Semnătura zugravului scoate din anonimat pictura, ridicând deosebit de mult valoarea ansamblului de pictură murală din biserică. De asemenea, trebuie remarcat anul 1793, un an înaintea pictării restului bisericii, ceea ce subliniază prioritatea dată fruntarului în relație cu toate celelalte părți din interiorul bisericii. Deoarece cealaltă pisanie, de a lungul bolții și a corului, circulă în forme transcrise parțial greșit și incomplet, o redăm aici integral, pentru îndreptare: *"Această sfântă besearăcă sau înciăput a să zugrăvi în anu 1794 în zile[le] pre înălțatului împărat Fra[n]cişcuş şi a eșțelenție sa episcop Andrei Bacenski şi vicariş Alexander Ragazi[n], [arhi]diacon popa Vasilie [din] Rozovle şi sau zugrăvit de îndemnu lui popa Theodor Roşca; şi diac a satului Giurgiu Ion; şi cărznic Ilieş Ursu; nevoitori s[fintei] beseareci; şi au dat întracest lucru Tomșe Grigorie şi cu [al] său frate Tomșe Ilie 20 de florinț se le fie pomană în veaci la tot niamul lor şi părinți Ştefan, Ti[t] iane Nekita, muerile ale creştine, Marie i proci; au dat Ivaşcu Grigorie întracest lucru 20 de forinț cu soța sa Anisie fie pomane a perinților Gheorghie, Pelaghie i proci; şi cee cheltuiale pletit cu satu toată i proci."*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 12-13. Poienile Izei. Pisania de la poalele picturii murale a fruntarului, semnată de zugravul Gheorghe Plohod din Dragomirești, datată 1793, văzută prin ramele sculptate ajur ale registrului icoanelor prăznicare. Partea stângă (sus) și partea dreaptă (jos). *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La *Rona de Jos* au fost documentate fragmentele de pictură murală de pe fața corului, (fig 16) care surprind scene din patimile lui Hristos, databile din a doua jumătate a secolului 17. Pe fruntar sunt trei rânduri ale registrului apostolilor, două din secolul 17, pe pânză și pe perete, și unul pe piese mobile din 1817, semnat de Ioan Plohod. Registrul împărătesc este de asemenea compus din nu mai puțin de patru etape diferite, aduse în biserică în secolele 17, 18 și 19. O parte din suprafețele pictate sunt într-o stare de conservare fragilă, cerând o intervenție de fixare și conservare.

La *Remeți*, am avut prilejul să examinăm una dintre cele mai frumoase tâmple de factură academică în stil rococo din Maramureș, (fig 17) comparabilă numai cu cea de la Coștiui, amândouă din anii 1780, opere ale unor foarte buni sculptori și pictori din orașele imperiului Habsburgic. Tâmpla din Remeți are nevoie urgentă de măsuri de stopare a deteriorărilor, atât la pictură cât și la sculptură iar cea din Coștiui de o curățare a ușilor împărătești de sub stratul unei repictări nepotrivite.

La *Budești Josani* am studiat și documentat picturile murale din secolul 17, scoase în anii din urmă de sub straturile de fum și mizerie. Ele nu sunt rezultatul unui singur șantier și artist ci sunt executate în trei etape distincte. Picturile de pe pereții laterali din naos pot fi atribuite zugravului Grygoriy din Colomeea. Celelalte două etape, de pe fruntar și din tindă, aparțin unor pictori încă anonimi. În altar se păstrează o pictură de secol 19. O icoană cu semnătura lui Ioan Opriș, în care zugravul își asuma pictura din altar, nu mai este de găsit.

În *Sârbi Josani*, sub tâmpla actuală, din a doua jumătate a secolului 19, s-a putut vedea o pictură murală a fruntarului originar, de la sfârșitul secolului 17, complet necunoscută până acum, (fig 14-15) care poate fi atribuită aceluiași zugrav din Colomeea, Grygoriy. Fragmente de pictură veche au fost relevate și pe peretele de răsărit al tindei. Pictura este parțial fragmentată, iar starea ei de conservare cere acțiuni de documentare și fixare.

La *Călinești Căeni*, pictura murală a lui Alexander Ponehalsky acoperă partea originară a bisericii. La o cercetare atentă a reieșit că fruntarul păstrează o datare mai veche decât

fig 14. Sârbi Josani. Mântuitorul în scaunul de judecată, în axul fruntarului. Textul din carte este scris în limba slavonă. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

fig 15. Sârbi Josani. Mâna unui apostol ținând o carte, dreapta fruntarului, detaliu. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 16. Rona de Jos. Balconul corului păstrează urme din pictura murală de secolul 17, cu scene din ciclul patimilor. Pictura dovedește că balconul face parte din structura originală a bisericii. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

fig 17. Remeți. Tâmpla cu structură portantă și o bogată sculptură rococo din anii 1780, aflată în biserica medievală de zid. Pictura originală din tablouri, acoperită de cartoane pictate recent, este de o foarte bună calitate artistică dar apare într-o stare fragilă de conservare. Întreg ansamblul tâmplei cere o restaurare urgentă. *Foto Alexandru Baboș, 2019.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pisania deja cunoscută din tindă. Pe colonetele pictate în registrul apostolilor se poate citi: *„1752 luna mai ziua 10”.* Datare cu doi ani mai devreme a fruntarului, întărește imaginea de fond, a priorității date iconostasului în relație cu restul ansamblului mural. De altfel, fruntarul se distinge de restul picturilor murale prin textele predominant redate în slavonă. În restul ansamblului mural, predomină textele explicative și citatele în limba română.

La *Ferești*, am reușit să citim aproape toată pisania de pe boltă, care îl aduce în prim plan pe zugravul Vasilie Faliukevici din Baie: *„Aciasta sf[ân]tă beserică o au zugrăvit Fal[i]ukevici zugravu Vasilia de la Baie, prin îndemnaria lui Vasalie Țipl[e]a și cu alți toți setenii ... învățat i-au împuterat Dum[n]ezeu, se fie pom[a]na în n[e]amu și pănă în n[e]am.”* Pictura murală din întreaga biserică nu este datată, dar poate fi fixată în timp în anii 1810.

O ultimă mare surpriză am trăit în *Sat Şugătag*. Aici se păstrează aproape în întregime fruntarul pictat pe peretele de răsărit al naosului (fig 18-19). Pe peretele din dreapta, în spatele stranei, se păstrează și un tablou al celor trei ierarhi, tot de aceeași mână ca și pe fruntar. În plus, pe portalul de intrare în naos, se văd alte două figuri întregi, în mărime naturală, ale Maicii Domnului cu Pruncul (fig 20) și a sfintei Paraschiva, în același stil cu cele de pe fruntar. Deoarece picturile murale din prima jumătate a secolului 18 sunt foarte rare în mediul maramureșean, scenele murale păstrate în Sat Şugătag primesc o valoare istorică deosebită. Pictura ar putea fi atribuită fie celei dintâi faze de lucru a lui Alexandru Ponehalsky fie unui maestru al acestuia. De aceea pictura ar putea data din anii 1740 sau din deceniul anterior. Dat fiind legătura cu zugravul Alexander Ponehalsky și semnificația lui pentru istoria artei din Maramureș, studierea picturii murale din Sat Șugătag devine o prioritate. Starea de conservare a picturilor murale din această biserică cere o intervenție de protecție și punere în valoare. În altar se recunoaște penelul zugravului Mihail Faliukevici, de la începutul secolului al 19-lea. Cele două icoane mari împărătești rămase în biserică păstrează, fiecare, câte o mică însemnare. Cea a Sfântului Nicolae: *„Vraja Grigore a lui Gheorghe 1785”.* Pe cea a Sfintei Paraschive se poate citi: *„Vișovan Gheorghii 1785”.* Așadar, este vorba de doi donatori locali, nicidecum de vreun zugrav, așa cum s-a crezut. Stilul celor două icoane trimite, fără rezerve, spre mâna zugravului Gheorghe Plohod din Dragomirești.

Călătoriile noastre ne-au dus și la alte biserici, precum la biserica din Borșa de Sus, biserica Comăneștilor din Moisei, biserica mănăstirii din Dragomirești, biserica din Ieud Deal, Strâmtura, Desești, Hărnicești, Hoteni, Breb, Budești Susani, Sârbi Susani, Călinești Căeni, Ferești, Berbești și Valea Stejarului. În fiecare din ele am făcut documentări sau mici probe de curățare.

fig 18. Sat Șugătag. Deisis și Maria orantă în axul fruntarului, pictură murală din prima jumătate a secolului 18. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fig 19. Sat Şugătag. Fruntarul acoperit de pictură murală din prima jumătate a secolului 18. Registrul prorocilor este desfăşurat pe două nivele. *Foto Alexandru Baboş, 2020.*

fig 20. Sat Şugătag. Chipurile Maicii Domnului cu Pruncul au fost pictate în mărime naturală, direct pe uşorul stâng al intrării în naos. *Foto Alexandru Baboş, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Direcții noi de cercetare și necesități de protecție

În bisericile de lemn vizitate, am cules date științifice noi, dar am constatat și probleme legate de starea de conservare a unor piese mobile, sau a unor picturi murale. Necesitățile legate de patrimoniul pictat, cel mai sensibil din zestrea bisericilor de patrimoniu, sunt foarte mari. În prima fază ar trebui făcute inventarieri ale pieselor existente și căutate cele lipsă, documentate problemele lor de conservare, făcute evaluări de costuri și priorități. În acest sens comunitățile, specialiștii și instituțiile abilitate trebuie să colaboreze strâns și focusat la o strategie comună, în care fiecare etapă, mică sau mare, să contribuie la un plan stabilit, astfel încât, în câteva decenii să fie rezolvate principalele probleme de siguranță și salvare a patrimoniului pictat. Nu trebuie să uităm că Maramureșul dispune de una dintre cele mai bogate colecții de opere pictate legate de cultura românilor din Transilvania premodernă și printre cele mai semnificative din Carpații de nord.

Documentarea, salvarea și punerea în valoare a patrimoniului pictat trebuie să meargă mână în mână cu cercetarea, să nu mai ratăm potențialul științific pe care îl oferă investițiile în salvarea patrimoniului. O restaurare este, în realitate, un demers științific, care documentează în detalii, își pune întrebări, caută și propune răspunsuri, metode și soluții cât mai elaborate, adaptate la autenticitatea, integritatea, stilul și valoarea obiectului întâlnit.

Între picturile murale păstrate în cele mai vechi biserici de lemn, se evidențiază activitatea zugravului Grygoriy de la Colomeea, în ultimul sfert al secolului al 17-lea. Pe Grygoriy l-am întâlnit în picturile murale din bisericile de lemn din Mănăstirea Moisei, Sălіștea de Sus Nistorești, Botiza, Budești Josani, Mănăstirea Giulești și Sârbi Josani. Nu este exclus ca el să fi pictat și pe o parte din pereții din Breb, în orice caz, prezența lui este dovedită aici prin câteva icoane. Grygoriy a fost nu numai un priceput muralist ci și un apreciat pictor de icoane. Practic, întreaga așa zisă școală de icoane de la Mănăstirea Moisei[6] trebuie pusă pe seama acestui iconar sau a atelierului de iconari din care provenea, cel din Colomeea, în regiunea istorică Pocuția, cunoscută și sub numele de Huțulșcina sau Țara Huțulilor, din Ucraina. Așadar, este vorba de unul dintre cei mai importanți și prolifici artiști activi în zonă, într-o perioadă prea puțin cunoscută în istoria artei Maramureșene. Lucrările lui trebuie scoase la lumină, puse în valoare și studiate pentru câștigul întregii culturi maramureșene.

Activitatea zugravului Grygoriy aduce în discuție un aspect puțin cunoscut în arta maramureșeană, anume rolul jucat de zugravii itineranți din Carpați, în general ucraineni. Aceștia au fost apreciați, căutați și chemați în mediul de rit bizantin pentru priceperea lor, așa după cum o demonstrează numeroasele lor lucrări, timp de mai bine de două secole. Situația nu era singulară, în Transilvania fiind apreciați arhitecții italieni, lemnarii, lăcătușii și pietrarii germani. Apariția unor zugravi locali, precum cei din familia Plohod din Dragomirești în secolul 18, a lui Radu Munteanu din Ungureni în a doua jumătate a secolului 18, a lui Toader Hodor din Vișeu de Mijloc în primele decenii ale secolului 19, a fost strâns legată de contactele, modelele și experiențele preluate de la artiștii ucrainieni dinaintea și din vremea lor. Apoi, avem cunoștință de un alt aspect remarcabil și distinctiv pentru Maramureș, acela al așezării permanente a unor zugravi ucraineni în mediul românesc, precum Alexander Ponehalsky în Berbești și familia Faliukevici în Baie. Toate aceste trei aspecte, legate de activitatea zugravilor de tradiție post bizantină, sunt demne de urmărit în viitor din perspectiva zestrei artistice a Maramureșului.

Prezența zugravilor și artiștilor ucraineni în secolele 17 și 18 în Maramureș vorbește, mai departe, despre ambițiile societății maramureșene, despre sincronizarea culturală și spirituală a Maramureșului cu lumea bizantină de la nord de Carpați, racordată prin cursul istoriei la curenții mari de idei și reforme europene. În sprijinul culturii bizantine din Carpații de nord, au fost investite resurse însemnate din Țările Române, iar acestea s-au întors benefic, prin influențe majore în evoluția culturală din spațiul locuit de români.

Bine-nțeles că lucrurile nu au rămas aici, ci au luat o nouă turnură după mijlocul secolului 18, când spre Maramureș au fost trimiși artiști formați în academii europene, prin implicarea episcopilor de la Muncaci. Secolul 19 este

6 Porumb, Marius (1978). „Pictura icoanelor din Moisei și iradierea ei în zonele înconjurătoare în veacul al XVII-lea", în *Anuarul Marmația*, IV, 327-339.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

dominat de artiști de factură clasicistă, care ne-au lăsat lucrări importante, dar ignorate și aproape deloc cunoscute până azi. Și acest aspect trebuie abordat, înțeles și valorificat de istoriografia românească. La polul opus, în contrast stilistic și estetic, apar pictorii naivi de la Nicula, de la care s-au păstrat câteva lucrări de pictură murală și numeroase icoane pe sticlă.

În concluzie, fenomenul artei vechi maramureșene (fig 21) trebuie studiat în toată complexitatea lui, dintr-o perspectivă obiectivă, pluridisciplinară, care cere deschideri și colaborări dincolo de granițele culturale și lingvistice în care ne-am obișnuit și îngrădit. Avem numai de câștigat din a evalua cultura maramureșeană dintr-o perspectivă mai largă, care să cuprindă ambii versanți ai Carpaților de nord, care să abordeze relația cu centrele religioase și artistice din vechiul imperiu, care să intre în dialog cu specialiștii și studiile de referință nu numai din lumea românească ci și din țările vecine. Contribuția zestrei Maramureșului, în acest context, are un potențial uriaș, mult mai semnificativ decât am putea cuprinde de la nivelul actual al cunoștințelor noastre. Și cu cât vom progresa în grija pentru patrimoniu și îl vom înțelege mai bine, cu atât va crește relevanța și semnificația lui pentru noi, acasă, și departe, în lumea largă.

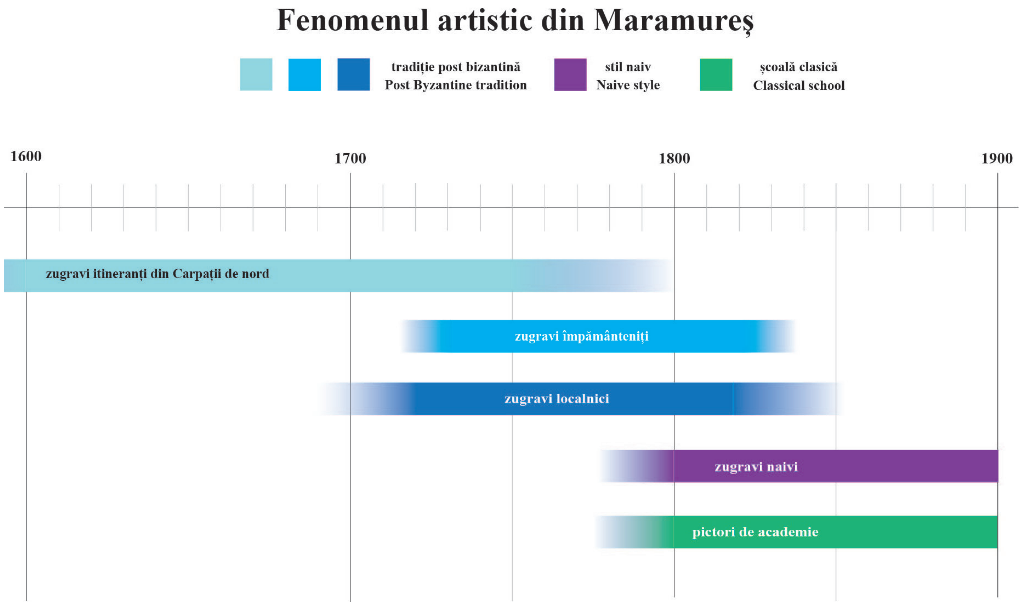

fig 21. Fenomenul artistic complex din Maramureș este definit prin cinci aspecte caracteristice, așa cum reiese din cercetarea picturilor murale și a icoanelor din Maramureș. Se remarcă perioada 1750-1850, în care se suprapun toate aspectele întâlnite în zonă. Perioada de reforme introduse de episcopii de la Muncaci după 1750 explică dispariția treptată a zugravilor formați în tradiția post bizantină, fiind concurați de artiști profesioniști. Remarcabil este și avântul zugravilor populari, țărani, de expresie naivă. Cele cinci aspecte necesită o atenție și o grijă specifică fiecăreia, deoarece ele formează împreună un întreg. *Ilustrație: Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Summary
The field research from this autumn led by the two authors brought to the surface new data that provoke some interpretations and corrections in the understanding of the Maramureș artistic phenomenon. The murals preserved in the oldest wooden churches were the main object of this journey. Among the murals researched, stands out the consistent activity in Maramureș of the painter Grygoriy from Colomeea, in the last quarter of the 17th century. Grygoriy appears to be the author of the murals in the wooden churches from Moisei Monastery, Sălіștea de Sus Nistorești, Botiza, Budești Josani, Giulești Monastery, and Sârbi Josani. His works have not been known so far or have been wrongly attributed. The activity of the painter Grygoriy brings into discussion an aspect little discussed in the art of Maramures, namely the major role played by Ukrainian painters in the artistic environment of the region. They were appreciated, sought, and engaged by the communities of Byzantine rite for their skill, as evidenced by their numerous works along more than two centuries. This aspect must be added to the others already mentioned, namely the establishment of some Ukrainian painters in Maramureș and the appearance of some local painters during the 18th century. Another aspect that demands more attention in the future is the artistic reform imposed by the bishops of Muncaci, starting with the second half of the 18th century, through which icon painters were gradually replaced by professional artists, the latter dominating almost completely by the middle of the 19th century. At the opposite side, in aesthetic and stylistic contrast, appear the naive popular painters, from whom some works of mural painting and numerous icons on glass have been preserved.

The report reports problems with the state of preservation of icons and murals. There are urgent and large needs related to the painted heritage, the most sensitive in the dowry of heritage churches. The authors of the report consider necessary to inventory and document the problems, then to draw up a long-term strategic plan for the conservation and enhancement of the painted heritage of Maramureș. The biggest problems related to the safety and survival of the painted heritage of Maramureș could be solved within a few decades, through the involvement of authorities, communities, and specialists.

fig 21. Sat Șugătag. Conservatorul de pictură Mihai Covaci, concentrat pe curățarea atentă, de probă, a unui fragment din pictura murală de pe fruntar. *Foto Alexandru Baboș, 2020.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

E(ste)tică, Experiență și Educație în reprezentarea Holocaustului în muzeu

Alina MARINCEAN
Muzeograf, Muzeul Maramureșean Sighetu Marmației

Key words: Holocaust, Museum education, Aesthetic, Constructivism, Andragogy, Memory

Abstract

Situated at the discursive congruence of disciplines such as historiography, museology, literature, psychopedagogy or visual arts, the theme of the Holocaust was approached through the prism of each of the disciplines mentioned above, separately, and its representation from a visual, narrative, and educational point of view remains museographically one of the biggest challenges. This article introduces the problematization of the components underlying the scenography of exhibitions on the Holocaust, its educational component, how these representations in museum can be approached, thought, perceived, what is their role and relevance in terms of learning, experience, and aesthetics. The study also offers some general lines of pedagogical principles for approaching Holocaust education in the museum as well as signaling new progressive directions of learning.

„Și totuși nu e prea mult?”

Studiul de mai jos își face introducerea prin întrebarea la care un cadru universitar, în anul 2018, în timpul unei prezentări în fața unor studenți masteranzi, aștepta un răspuns legat de suprasaturarea expunerii subiectului Holocaust în România.

Dacă în Statele Unite ale Americii se dezvoltă o oarecare temere că memorialistica, comemorarea, istoricizarea și muzealizarea subiectului Holocaustului va contribui de fapt la eroziunea inevitabilă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

a memoriei Holocaustului[330], în România acest subiect stă încă sub incidența informațiilor primare, lacunare,la limita curiozității, și a ABC-ului informațional, cu un interes vizibil spre agresiune, violență, statistici și o predispoziție spre romantizare a subiectului, prin forme de reprezentare ușor accesibile publicului, atât din punct de vedere al perspectivei istorice cât și a celei culturale, politice, sociale și civice. Cu toate acestea, întrebări legate de o suprasaturație a temei sunt deja ridicate în contextul unui vid clar de informații, reprezentări sau studii elaborate în domeniu, chiar dacă ele există, sunt însă departe de a fi în zona suprasaturației.

„Povestea" Holocaustului în România comportă și o dimensiune competitivă la nivel de istoriografie națională în cadrul căreia Holocaustul intră într-un soi de competiție cu „povestea" autoreferențială a comunismului cu care populația rezonează mai bine datorită discursului eroizant al unei națiuni victime dar și datorită intimității subiectului care face parte din povestea personală a multor familii de români, comparativ cu empatia distantă față de o comunitate oprimată(fără a se știi exact de ce) și reprezentată de-a lungul istoriei ca veșnica alteritate îndepărtată.

Tematica Holocaustului și mai ales reprezentarea sa în muzeu rămâne pentru România încă o problematică nesondată din punct de vedere teoretic, chiar dacă practic această tema este abordată sub diverse forme în expoziții temporare și/sau amatorești găzduite de foste lăcașuri de cult, spații ale unor organizații de profil sau sub forma unor proiecte școlare și extrașcolare.

Aflată la congruența discursivă a unor discipline ca istoriografia, muzeologia, literatura, psihopedagogia sau artele vizuale, tema Holocaustului a fost abordată prin prisma fiecăreia dintre disciplinele amintite mai sus, în mod separat, iar reprezentarea ei din punct de vedere vizual, narativ-informațional și educațional, rămâne din punct de vedere muzeografic una dintre cele mai mari provocări datorită consistentului nivel de etică a reprezentării dar și al

[330]Rabinbach (1977), p. 227

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

diverselor teorii despre constructivismul memoriei colective și al memorialisticii Holocaustului[331].

Pe măsură ce acest eveniment considerat parte din istoria recentă, se depărtează de momentul efectiv al desfășurării ca timp și spațiu, reprezentarea acestuia cere o nouă abordare. Dacă până acum informații despre acest moment istoric puteau fi accesate din prime surse ale supraviețuitorilor, locul acestora este preluat și complementat de expoziții, programe, care devin arterele principale de surse accesibile, atractive și autorizate. Desigur geneza și prezentarea unei astfel de expoziții trebuie pusă în contextul istoriei locale, naționale, a scenei politice și a eticii guvernării,ținând cont întotdeauna de publicul căruia i se adresează.

Publicul

Pentru o exemplificare a dinamicii publicului pentru acest tip de expoziție/muzeu s-a luat cazul Maramureșului, a Casei memoriale Elie Wiesel din cadrul Muzeului Maramureșan, Sighetu Marmației.
Maramureșul este considerat unul dintre centrele importante de cultură iudaică din zona central est europeană, un areal cu o istorie evreiască de câteva secole și o concentrație de populație efervescentă. Acesta a cunoscut de-a lungul timpului o frecvență și o dinamică a categoriilor de public interesate de componenta evreiască. Dacă la începutul anilor 2000 destinația era inclusă (o dată cu deschiderea Casei Memoriale Elie Wiesel) în circuitele unui turism de masă(în special adresat publicului israelian cu descendență românească), o dată cu înaintarea în vârstă a generației de supraviețuitori ai Holocaustului sau a populației emigrate din România în timpul perioadei comuniste, a crescut frecvența grupurilor mai restrânse, interesul pentru meleagurile natale transferându-se celei de-a doua și de-a treia generații. Din aceeași categorie de public se conturează publicul interesat de refacerea genealogică a istoricului familiei care, mai puțin numeros comportă alte solicitări și interese, de natură arhivistică și memorialistică.

[331]Despre memorie și construcția ei a se vedea studiile lui James Young, The Texture of Memory: Holocaust Memorials and meaning (1993), și Writing and Rewriting the Holocaust (1990).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dincolo de tipul publicului educat și pregătit special pentru vizita acestui loc specific, publicul direct și personal interesat de acest tip de spațiu cultural, în noile condiții de mobilitate se conturează și alte tipologii și grupe de vizitatori: elevi, studenți care includ aceste vizite fie ca lecții aplicate fie ca programe de infotainment/edutainment; apoi se conturează tipologia vizitatorului (român și străin) care dorește să-și umple timpul cu un nou muzeu ce trebuie astfel să îndeplinească atât componenta de învățare prin cunoaștere cât și cea de divertisment, oricât de absurdă ar părea asocierea unui astfel de termen unui loc al durerii, al suferinței, al persecuției, al terorii și al morții. Studiile arată însă cum, comportamentul vizitatorului care accesează acest specific „negru" al turismului/divertismentului,cel mai probabil va fi același cu cel din alte locații mai puțin violente ca și mesaj și componentă vizuală [332].

Spațiul

Un astfel de spațiu se conturează (dincolo designul arhitectural și scenografic) ca un spațiu social,ca atare și cu o responsabilitate în ceea ce privește: **implicarea** – un spațiu interesat și implicat în evenimentele și fenomenele sociale ale contemporaneității dar mai ales implicarea participativă a publicului; **deschiderea -** atât către un public larg, dar mai ales ca perspectivă care să poată să stimuleze și chiar să provoace publicul; **învățarea -** presupune construcția unui astfel de spațiu ca un loc al învățării în sensul înțelegerii unor fenomene și evenimente însă nu unul care să pretindă că spune adevărul absolut, ci un loc al negocierii cunoașterii. Noua tendință în reprezentarea scenografică a acestor muzee/expoziții este nu doar să spună **ce** cât mai ales **de ce.**

E(ste)tica

„Aveam multe lucruri de spus, nu aveam cuvintele să le spun. Dureros conștient de limitările mele, priveam neputincios cum limbajul devenea o problemă. Era clar că devenea necesară inventarea unei noi limbi..." ***- Elie Wiesel***

---

[332]Holtschneider (2007), p. 85

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Principala provocare pe care o comportă reprezentarea tematicii Holocaustului o reprezintă așa cum o descrie Giorgio Agamben[333] dar și alți cercetători [334]este incapacitatea chiar imposibilitatea de a articula în mod adecvat, pentru o cât mai apropiată reprezentare, experiența Holocaustului.

Totodată se ridică întrebarea cum pot, dar mai ales care sunt modalitățile estetice care pot cel mai bine să evoce narațiunea Holocaustului, ca o scenă de reprezentare a memoriei care să corespundă cu realitățile istorice și să rezoneze cu dominanta publicului. Theodor Adorno a instalat memoria în procesul de mărturie ca observare în muzee astfel ea devine parte inclusivă din cultura identitară produsă de economia speculară a muzeului[335].

Necesitatea de a depune mărturie este o obligativitate la care subscriu martorii care se văd prinși între aceste două contradicții: de imposibilitate și necesitate. Cu toate acestea, dacă la centrul Holocaustului se găsește colapsul limbajului și cu el întreaga cunoaștere a ceea ce înseamnă să fii uman, mărturia Holocaustului, educația, muzeele etc. vor trebui să înțeleagă această realitate ca ireală pentru că ea nu poate fi mărturisită. Reprezentări ale Holocaustului, vor trebui să aibă în vedere acest nereprezentabil și atunci când se vor concentra concret pe victime și agresori, pe absență,pe colapsul umanității, pe neutralitatea obiectelor, pe dualitatea mesajelor vizuale.
Holocaustul rămâne încă un subiect sensibil din punct de vedere al reprezentării atât datorită componentei sale etice dar și al abordării estetice post moderne în ceea ce privește utilizarea obiectelor, a imaginilor, documentelor etc. Este semnalată o îngrijorare în ceea ce privește degradarea semnificației artefactelor și implicit a imaginilor/fotografiilor în noua muzeologie a Holocaustului. Așa cum observă Theodor Adorno[336], ele se găsesc într-un proces de dislocare din contextul lor cultural cu atât mai mult cu cât o suprasaturare a reprezentării în acest domeniu tinde să erodeze însemnătatea lor și așa fragilă.

---

[333]Agamben (1999)
[334]Frunză(2008)
[335] Cronshaw (2000) p.22
[336] Adorno (1983) p.175

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pentru că cele mai multe dintre expozițiile cu tematica Holocaustului se construiesc pe imagine și text menționăm în acest context că principala critică adusă expozițiilor legate de Holocaust este de a fi concepute sub forma unor „cărți panotate”care nu aduc prin ele însele nimic mai mult decât ar fi adus cititul unei cărți.

Odată cu creșterea interesului pentru expozițiile de profil, o nouă provocare se ridică din partea curatorilor de a nu cădea pradă reprezentării prin imagini clișeu, ultra cunoscute, a căror mesaj este centrat pe agresiune, violență dar mai ales pe o viziune singulară asupra evenimentelor fie a agresorului fie a victimei, fapt care duce la îngustarea perspectivei narative a momentului supus reprezentării.

O mare parte muzeele Holocaustului (cu referiri exacte la Muzeul Holocaustului din Washington, Imperial War Museum Londra, Buchenwald Memorial, Muzeul evreiesc Berlin sau Auschwitz)au tendința de a-și construi narațiunea pe agresor versus victime folosind cronologia și ideologia lor pentru a structura compoziții care se bazează pe evidența atrocității produse de călăi: documente și artefacte ca liste cu deportați, vagoane de tren, stele galbene, și uniforme din lagăre, toate fiind deja simboluri iconografice a ceea ce înseamnă Holocaustul[337].

Una dintre cele mai utilizate metode de reprezentare care a născut și multe dezbateri legate de modalitatea de folosință, este fotografia. Voci autorizate critică sau încearcă să atenționeze grija cu care aceste tipuri de reprezentări vizuale trebuie folosite insistând pe: fotografia de familie care poate pe de o parte să îmblânzească imaginile atrocității prin personalizarea poveștii dar în același timp să sublinieze oroarea din fotografiile cu atrocități. Și pentru că toată lumea cunoaște însemnătatea fotografiilor de familie, utilizarea lor în expoziții legate de Holocaust poate să reprezinte și un vizibil contrast dar și ca o cale de scăpare în fața a ceva ce ne este prea greu de privit[338]. Totodată această intenție de empatizare cu personajele, care în urma experiențelor lor devin orfane sau pur și simplu sunt reinvestite cu identitatea celuilalt, dincolo de a personaliza

[337]Holtschneider (2007), p. 89
[338] Ibidem p.94

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

povestea,pot să îndepărteze vizitatorul mai degrabă decât să îl apropie de procesul identificării cu aceste victime și va confirma prin această reprezentare pe celălalt ca fiind altfel[339].

Există pericolul ca interpretarea acestor fotografii să fie, în funcție de natura reprezentării lor, ca elemente de pornografie, fie ca imagini care prezintă victimele dintr-o singulară perspectivă, cea a agresorului lăsând necunsocută identitatea celui reprezentat creând doar niște imagini iconografice a ceea ce agresivitatea și violența pot produce. Gustul pentru acest tip de reprezentare format din violență și nuditate este fără doar și poate un fapt deja știut(a se vedea reprezentările creștine ale iadului și prezența umană în acest context) și dovedit chiar și azi prin interesul tinerilor asupra acestui tip de reprezentare atunci când se povestește despre Holocaust[340].

Memoria și cultura națională în muzeu

Mesajul memorialistic pe care muzeele de profil îl construiesc este condiționat într-o oarecare măsură de hagiografia spațiului. Locurile mai îndepărtate geografic (SUA de exemplu), sau ca participare pe scena evenimentelor celui de-al doilea război mondial,se văd nevoite să realizeze această legătură prin mijloace intensificat credibile pentru a aduce realitatea îndepărtată ca timp și spațiu,contextul istoric și social mai aproape și a le construi cât mai relevant pentru public spre deosebire de alte muzee/ spații care au constituit scene de desfășurare a evenimentelor și reprezintă prin ele însele parte integrantă din scenografie(a se vedea Auschwitz, Buchenwald etc.).

În aceeași ordine de idei, discursul scenografic al muzeelor din Israel, are la bază rolul sacru al memoriei în iudaism[341] căruia,odată cu nașterea statului Israel (1948), îi este atribuită și dimensiunea identitară, cea a renașterii dar și a memoriei veșnice a celor care n-au ajuns să trăiască acest ideal național.

O altă direcție narativă clar conturată este cea a Germaniei unde comemorarea Holocaustului face parte dintr-o încercare largă și

---

[339]Ibidem p.95
[340]Observații din cadrul întâlnirilor cu elevii de liceu din cadrul Casei Memoriale Elie Wiesel
[341]Bar (2008)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

susținută de a prezenta și reprezenta (și) în muzeu un stat post război ca unul al diversității, multiculturalității și al unei națiuni tolerante. Astfel spațiul de reprezentare,ca și context geografic, contribuie esențial la construcția memoriei la nivel național(a se vedea fostele lagăre de exterminare și concentrare din Polonia care nu păstrează aproape nimic din realitatea materială a trecutului însă sunt considerate prin simpla lor atribuire a unei experiențe comemorative, spații sacre în care vizitatorul performează experiențe de natură comemorativă).

Aceste tipuri de construct, muzee, expoziții ale Holocaustului poartă responsabilitatea controlului asupra publicului și a ceea ce el poate să construiască. Ele controlează ce vizitatorii văd și pot să experimenteze (așa cum face orice formă de construct care este în sine o formă de control-mărturia, literatura, filmul, arta, etc.).Dacă expozițiile despre Holocaust ar trebui să reprezinte Holocaustul pe deplin, publicul ar fi în pragul nebuniei sau al morții. Teza ireprezentabilității Holocaustului înseamnă totodată că nu putem tolera expunerea la ceea ce ar trebui să fie expus dacă ar trebui să reprezentăm Holocaustul[342].

Reprezentarea vizuală a Holocaustului se construiește așadar între două provocări: cea a imposibilității de reprezentare și cea a necesității de reprezentare. Expozițiile de acest tip sunt concepute ca forme de combatere a negării Holocaustului dar totodată și istoriografii concurente care modelează felul în care este reprezentată istoria, și mai ales acest segment de istorie la congruența dintre politic și comercial în ceea ce deja poate fi definit ca industria Holocaustului.

Experiența

Practicilenoilormuzeeșiexpozițiiîncearcăsărăspundăașteptărilor schimbătoare ale vizitatorilor. Vizitatorii în număr larg par să caute experiențe empatice, iluminări spontane, evenimente stelare, și spectacole de succes mai degrabă decât o apropiere serioasă și meticuloasă asupra cunoașterii culturale. Fundamental dialectic, muzeul servește atât ca încăpere mortuară a trecutului, în termeni de

[342]Holtschneider (2007), p.90

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

degradare, eroziune, uitare cât și ca loc a unei posibile învieri, oricât ar fi ea de mediată și contaminată în ochii privitorului. Muzeul se dezvălui astfel ca un teren de probă pentru reflecții asupra temporalității și a subiectivității, a identității și a alterității[343].

De-a lungul dezvoltării muzeelor memoriale a Holocaustului s-au conturat mai multe tipuri de experiențe: experiență turistică (în care curatorii se lovesc de provocarea de a satisface apetitul vizitatorului pentru spectaculos în termeni de tehnologie, experiență, entertainment, rezultând uneori niște spații zgomotoase, supraaglomerate cu tendințe hedoniste (ex. Auschwitz Memorial Museum, Dachau, Sachsenhausen etc.) [344]; experiența tip pelerinaj într-un spațiu sacru al memoriei; experiența ca păstrare și narare a istoriei;și nu în ultimul rând o experiența de conservare, cercetare și diseminare a istoriei Holocaustului.

Pentru publicul din România subiectul culturii iudaice și a Holocaustului comportă încă o doză generoasă de confuzie, scepticism și exotic. Elementul evreiesc rămâne un element de curiozitate, încadrat și susținut de clișee active și stereotipuri culturale. Dincolo de studii documentate cum este cel a lui Andrei Oișteanu, observațiile și discuțiile cu vizitatorii de-a lungul anilor în cadrul Casei Memoriale Elie Wiesel susțin existența încă activă a ideilor preconcepute și a atitudinii de susceptibilitate în ceea ce privește ...evreul.

În funcție de spațiul la care ne referim, fie ca este SUA, Germania, Israel sau alte state, și în funcție de direcția pe care o dau aceste spații de reprezentare, completând o narațiune la nivel național, în România această direcție nu poate fi atribuită încă nici unui fel de cadru. Expozițiile legate de această tematică sunt încă la nivelul expunerii unor informații generale, ce se supun criticii celei mai cunoscute, la nivel de introducere fără a lua în considerare elementul experienței muzeale sau conturarea unei definiții a memoriei decât cu foarte mici excepții.

[343]Huyssen (1995), p.15
[344]Deosebit de relevant pentru comportamentul vizitatorului în astfel de spații este filmul „Austerlitz” de Sergei Losznitsa

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Educația Holocaustului în muzeu

Supraviețuitoare a Holocaustului în lupta cu apatia într-o ultimă călătorie acasă[345].

Așa suna titlul unui articol semnat de Ray Furlong, corespondent BBC, legat de ultima vizită a lui Hedi Fried[346] la Sighet din 2009. Tot în acest reportaj subliniază el „la Casa Memorială Elie Wiesel, elevi dansează un dans folcloric pentru Hedi. Ea rostește un discurs dar evenimentul este dezorganizat. În timp ce ea stă așezată în spatele unei mese, tinerii stau în picioare înghesuiți în fața ei, vizibil stânjeniți. Alții sunt afară, pe coridor. Nu aud nici un cuvânt chiar dacă ar fi interesați, ceea ce nu sunt. Întreb un tânăr de 17 ani de ce se găsește aici. Nu știu de ce, îmi răspunde, ne-au spus să venim" și întrebările legate de însemnătatea participării la un astfel de eveniment și de tema evenimentului se lovesc de același răspuns dezacordat dar sigur: nu știu.

Desigur fără intenția de a generaliza și subliniind faptul că azi vizitele (educaționale) la muzee se bucură de o altă pregătire putem afirma deopotrivă că astfel de atitudini sunt încă active.

Ultimele decenii au demonstrat o creștere semnificativă a interesului pentru dezvoltarea unor programe, chiar departamente educaționale în cadrul muzeelor,fundamentate de numeroasele publicații apărute în domeniu și de oferta (limitată e drept în spațiul românesc) de pregătire a unor astfel de specialiști.

La nivel academic educația Holocaustului are la bază câteva direcții de cercetare și argumentare încă discutabile. Disputa academică legată de cauzele și unicitatea Holocaustului prezintă o deosebită importanță datorită dorinței de a utiliza Holocaustul în scopuri politice fapt ce influențează reprezentarea lui în procesul învățării ca fiind contaminat în termeni de conținut.

---

[345] "Holocaust survivor fights apathy on final trip home" http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8588711.stm (16 septembrie 2020)

[346] Născută la Sighetu Marmației în 1924, deportată în primăvara anului 1944 la Auschwitz, mutată la Bergen Belsen și eliberată în 1945 de trupele britanice, recunoscută internațional ca una dintre pionierele educației Holocaustului în școli.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Indiferent care este teoria acceptată în ceea ce privește cauzele Holocustului, că este trăsătură a fascismului european fiind un produs al capitalismului, așa cum propun academicii numiți marxiști, sau că își are fundamentul în regimurile totalitare a lui Hitler și Stalin, ca o precondiție a genocidului așa cum susține Hannah Arendt, că este o continuare a tradiției europene creștine a antisemitismului, că îl are pe Hitler ca nucleu generator al Holocastului, teorie ce aparține ,,intenționaliștilor" sau că acceptă argumentația ,,funcționaliștilor" ce susțin un cumul de factori ce stau la baza Holocaustului, scopul principal al abordării acestui subiect este de a prelua din fiecare dintre aceste școli argumentative concepte care pot construi în termeni cheie, întrebări care pot conduce la cristalizarea unor argumente, explicarea acestor fenomene sociale, istorice și culturale, conectate cu fapte, persoane și date care au generat aceste comportamente politice, civice și sociale.

Discursul lui Theordor Adorno denumit ,,Education after Auschwitz" aliniat uneia dintre cele mai activ susținute teorii asupra educației, pentru care Adorno, este încă considerat actual, începe cu expresia: ,,obligația ca Auschwitz să nu se mai repete este elementul crucial al educației" [347]. Deși acesta rămâne un deziderat general și major al educației Holocaustului, azi este folosit sub forme și modele care duc ușor înspre înstrăinare, chiar trivializare, fiind golit de însemnătatea originală devenind uneori un mesaj fără consistență sau un mijloc de participare socială la campaniile memorialistice. Fără să ne lăsăm descurajați de aparenta ineficiența a acestor demersuri, luând în considerare faptul că, deși are o abordare activă și constantă,lupta împotriva genocidului pare să nu aibă deocamdată efectele scontate și pentru că acestea sunt aproape imposibil de măsurat.

Că ,,nu trebuie să uităm niciodată" a devenit un slogan banal și în aceeași măsura un truism. Studenții/elevii ar trebui să fie mai puternici în urma studiului Holocaustului nu înveninați și pesimiști[348].

Componenta educațională din muzee cuprinde și dezvoltă programe din ce în ce mai elaborate. Se poate spune însă că anumite

---

[347]Adorno (1971), p. 1
[348]Glanz (1999) p. 563

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

tipuri de muzee se concentrează pe dimensiunea lor comunicativă, pe când altele, cum este cazul muzeelor Holocaustului vor include acest tip de educație ca parte esențială a programelor dedicate publicului. Felul în care trebuie făcută educația Holocaustului ridică tot mai multe întrebări odată cu îndepărtarea temporală de eveniment.

Dincolo de obiectivul general,educația Holocaustului în muzeu vine ca un cadru complementar prin suportul vizual (obiecte,fotografii, documente, mărturii ale supraviețuitorilor), scenic (recrearea unui spațiu sau al unui timp) și personal al unui specialist în abordarea alternativă și interactivă a acestui subiect.

Dată fiind natura subiectului care se definește prin violență și agresivitate, această formă alternativă sau complementară de învățare nu trebuie însă să producă oroare, consternare, acestea nefiind considerate ca făcând parte din procesul de educație ci mai degrabă din unul de manipulare și îndoctrinare[349].

Prin utilizarea principiului „dig where you are standing" (sapă unde stai), redarea noțiunilor legate de Holocaust folosind elemente personalizate din istoria locală, muzeele și expozițiile tematice pot pregăti și alimenta tematica la nivel de conștiință emoțională și experiență intrasubiectivă.

Una dintre criticile aduse programelor de educație a Holocaustului este de a nu pregăti această temă cu informații legate de istoria și cultura comunității evreiești dinainte de război, omiterea referințelor la constanta antisemitismului, și o foarte slabă reprezentare a noțiunilor legate de rezistența armată și spirituală a evreilor, precum și celor care au ales să fie salvatori în timpul ororilor celui de-al doilea război mondial[350].

Una dintre abordările teoretice care ar trebui să stea la baza învățării în acest context muzeal este cel al interpretării evenimentelor, a faptelor și lucrurilor reprezentate de specialiști cu diverse opinii, legate de tematica Holocaustului și fundamentate pe date și noțiuni istorice, sociale, și filosofice. La fel cum locuri ale memoriei (situri memoriale) reflectă cum generațiile anterioare au interpretat aceste

---

[349]Rathenow (2000), p. 73.
[350]Davidowicz (1992)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

locuri istorice[351], la fel cum lagărele de concentrare sau memorialele nu sunt lagăre de concentrare, ci ele trebuie interpretate, tot așa și aceste expoziții/muzee tematice sunt încercări de a reconstrui trecutul și de a-i oferi o perspectivă mai largă supusă negocierii și interpretării. Motivele pentru care o parte din cadrele didactice/educatori preferă acest tip de aplicații prin vizite la muzee sau situri memoriale sunt bazate pe faptul că experiența este mai directă, atenția este captată de acest mediu nou de învățare, al unui complex informațional dinamic, locul unde se pot valida informațiile teoretice prin elemente reale și palpabile.

Cu toate acestea unii specialiști avertizează asupra pericolului că,în acest tip de abordare există posibilitatea ca realitatea unui sit memorial și prin extensie a unui muzeu de profil,să ducă la opinii goale fără o pregătire prealabilă fundamentată pe concepte, termeni și date.

Se conturează astfel câteva aspecte de natură pedagogică care cer atenție: grija pentru alegerea materialelor vizuale în funcție de sensibilitatea dată de vârstă, acuratețea materialului informațional și varietatea perspectivelor, contextualizarea identitară a evreilor în istoria universală cu extensie spre cea națională și locală acolo unde este posibil, conturarea termenilor cheie: Evreu, Iudaism, Holocaust, Genocid, Antisemitism etc.; contribuția antisemitismului la Holocaust, unicitatea Holocaustului comparativ cu alte genociduri sau tipuri de violențe cu sugestia de a evita afirmația că Holocaustul este doar unul dintre multele evenimente inumane care marchează orice grup etnic[352] respectiv individualizarea istoriei Holocaustului prin suprapunerea și completarea datelor statistice cu istorii personale, introducerea și accentuarea elementelor care înfățișează comunitatea evreilor ca o comunitate vie și dinamică.

Nu în ultimul rând și deosebit de importantă este componenta morală a educației Holocaustului. Aceasta este supusă unei critice/analize evaluative și comportă o mențiune specială:eforturile

[351]A se vedea exemplul memorialului de la Buchenwald care a cunoscut transformări de-a lungul anilor o dată din partea americanilor imediat după eliberare și mai apoi din partea guvernului RDG.
[352]Lipstadt (1995) http://www.learntoquestion.org/resources/database/archives/000717.html (4 octombrie 2020)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

profesorilor/educatorilor de a poziționa educația Holocaustului în zona de avansare a valorilor morale stă sub semnul întrebării în ceea ce privește progresul făcut la acest nivel ca urmare a acestei abordări. Nu există studii publicate care să dovedească că studierea Holocaustului îi face pe elevi mai toleranți față de diferențele religioase și etnice. Nu există nici dovezi care să ateste că aceste studii cresc nivelul de sensibilitate față de stereotipurile antisemitice care au cunoscut o notorietate în multe culturi și care sunt încă active în media până în prezent[353]. Cu toate acestea componenta etico morală conținută în educația Holocaustului rămâne una dintre cele mai avansate valori atribuite procesului educativ purtând cu ea, tot ipotetic, întrebarea care ar fi fost stadiul atitudinii față de acest subiect dacă eforturile deja făcute nu existau sau erau mult mai restrânse.

În ceea ce privește locul și rolul facilitatorului/educatorului muzeal acesta trebuie să se asigure că abordarea acestui subiect sensibil vine deja cu o pregătire prealabilă, la modul ideal, în urma unei colaborări cu profesorul, sau evaluează inițial nivelul informațional al publicului.

Spațiul destinat învățării alături de facilitator trebuie să ofere un cadru generos care să aibă la bază principiul dialogic. Rolul profesorului tradițional, care de cele mai multe ori tinde să domine conversația fie prin cunoștințe fie prin vârstă, este completat de facilitator care poate oferi un mediu mai relaxat prin care cealaltă parte a dialogului-studentul/elevul/participantul se găsește pe aceeași poziție simetrică de contribuție la conversație.

În aceeași ordine de idei vizita la muzeu trebuie să fie urmată de o serie de discuții post vizită. În funcție de aceste aspecte educatorul adaptează discursul și programul educațional din muzeu ținând cont de vârsta și de pregătirea publicului evitând simularea[354] și/sau romantizarea subiectului[355] ca să punctăm doar două dintre condițiile mai puțin luate în considerare.

---

[353]Stotsky (1998), p. 13
[354] Totten (2000), pe http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6403/640308.html, accesat pe 29.09.2020
[355]Marile muzee ale Holocaustului din lume oferă pe siturile lor programegeneroaseșisugestiiverificateînceeaceprivешteeducațiaHolocaustului. A se vedea Yad Vashem sau USHMM ca să enumerăm doar două dintre cele mai cunoscute

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Utilizarea unor tehnici pedagogice responsabile care au la bază principiul învățării constructive, metoda K-W-L[356]sau utilizarea întrebărilor provocatoare, îndeplinirea unor sarcini pe parcursul învățării care să mențină atât atenția, interesul și să le provoace raționamentul critic individual elevilor,sunt doar câteva dintre sugestiile de luat în considerare pentru procesul învățării.

Noile tendințe care guvernează activitatea muzeală sunt de a implementa cât mai coerent constructivismul în muzee ca teorie a învățării. Acest nume nou dat unor teorii mai vechi are o mare însemnătate în felul în care muzeele abordează învățarea. Constructivismul este în mod particular potrivit ca baza a educației în muzee dacă luăm în considerare marja largă de vârstă a vizitatorilor și poate răspunde la necesitatea de a găzdui un public variat și a-i facilita învățarea pornind de la obiecte în timpul unei scurte vizite[357].

Cu toate că o mare parte din experiența muzeală este construită din actul observării, noile direcții adoptate sunt cele ale expozițiilor interactive. Combinația integrată a învățării experiențiale și a scopului politic de dreptate socială este evident în aproape oricare dintre mișcările educative catalogate ca progresive. Muzeele prin natura lor îndeplinesc condițiile pentru o pedagogie progresistă: nu se bazează pe cărți sau cursuri pentru a-și îndeplini obiectivele educaționale, ba mai mult subliniază experiențele prin obiecte. Muzeele progresive, ca și școlile progresive combină învățarea experiențială cu angajamentul socio-politic de promovarea a practicilor democratice[358].

Ce presupune constructivismul în muzeu comparativ cu alte teorii de învățare:

Teoria educației constructiviste subliniază că în procesul de predare și învățare, atenția trebuie să fie pe cel care învață nu asupra a ceea ce urmează să fie învățat. Pentru muzee aceasta se traduce prin faptul că trebuie să ne concentrăm pe vizitator nu pe conținutul muzeului. Muzeele pot răspunde dispoziției vizitatorilor și le pot maximiza potențialul lor de învățare. Muzeul constructivist admite că

---

[356] Ogle (1986) The K-W-L: A teaching model that develops active reading of expository text presupune utilizare a unui tabel în care fiecare coloană notează: K=know=știu, W= want to learn= vreau să învăț, L= learned =ce am învățat https://www.csus.edu/indiv/g/gipej/jpgst2.htm (14 octombrie 2020)

[357] Hein (1995a), p.1

[358]Hein (2013), p.63

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

informația ca și cunoaștere este creată în mintea celui care învață cu ajutorul metodelor personale de învățare[359].

Principala problematică ridicată la acest nivel pare să fie analiza legată de acțiunile celui care învață mai degrabă decât natura subiectului învățat respectiv felul în care cel care învață construiește un înțeles în urma unei experiențe[360].

Andragogia

Definițiile date educației de-a lungul timpului începând cu Platon și Aristotel,trecând apoi prin pleiada teoreticienilor, poziționează în general, educația la începutului dezvoltării vieții unui om. Holocaustul, datorită elementelor de etică și morală precum și datorită complexității emoționale, sociale, istorice și politice care stă la baza reprezentării sale, face apel la revizuirea informațiilor și atitudinii față de această temă printr-o conștientizare ce are la bază noțiuni de educație atribuite și în faze mai avansate de vârstă, respectiv în maturitate.

În urma observațiilor și a unor exerciții educaționale din cadrul Muzeului Maramureșan, la Casa Memorială Elie Wiesel, s-a putut contura ideea că imaginea evreilor în spațiul românesc este încadrată lingvistic și totodată simbolic între Holocaust și bani, lăsând între ele un adânc vid de cunoaștere atât din partea tinerilor (a căror necunoaștere poate fi mai ușor înțeleasă)dar mai ales din partea adulților, a căror ignoranță, inerție, precauție sau doar nedumerire o semnalăm prin acest fragment de studiu legat de educația adulților sau andragogia.

Așa cum menționează Colette Dufrense-Tasse [361] există studii puține legate de acest tip de educație întrucât aceasta nu este stabilită și orientată conform unor standarde instituționalizate, ci se adaptează în funcție de nevoile publicului și de profilul lor socio-cultural.
Există două caracteristici ale muzeului ce par să aibă o influență în orientarea educației la acest nivel: însemnătatea deosebit de

---

[359] Hein (1995b), 7-8
[360]Hein (1995b), p. 190
[361]Dufresne-Tasee (1995) p.249

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

importantă a polisemiei obiectelor cărora societatea le acordă valoare și intervenția în spațiul de petrecere a timpului liber a cetățeanului[362]. Întrucât andragogia nu se supune unor norme instituționale de evaluare și de implementare a programelor sale așa cum este cazul instituțiilor de învățământ, aceasta trebuie să ia în considerare în momentul elaborării obiective de lungă și de scurtă durată, iar componenta de învățare în cazul adulților să aibă în vedere: estetica obiectelor și a expoziției, plăcerea de a se identifica cu ceea ce este frumos, valoros, rar, plăcerea de a-și folosi capacitatea intelectuală pentru a-și imagina, aduce aminte, a dobândi cunoștințe, a-și lărgi cunoștințele, a reflecta, a-și schimba opinii, plăcerea de a depăși o anumită situație problematică personală, plăcerea de a avea acces la ceva nou, a le internaliza, sau a contura idei noi[363].

Estetica, nivelul mesajului, narativitatea și prezentarea obiectelor în acest caz trebui să fie deosebit de relevante pentru ca vizitatorul nu numai să interacționeze dar să și înceapă un proces de conștientizare și internalizare a cunoștințelor. Procesul se declanșează în momentul în care adultul devine interesat de obiect constituitu-se astfel un raport între educator, obiect și public.

Malcom Knowls, considerat unul dintre cei mai influenți teoreticieni ai educației pentru adulți și a educației informale susține că orice grup de adulți, de orice natură, trebuie să devină un laborator de democrație, un loc unde oamenii pot să aibă experiența învățării de a trăi în cooperare. Atitudinile și opiniile sunt formate în mod inițial în grupuri de studii, grupuri de lucru, și grupuri de joacă la care adulții se afiliază în mod voluntar. Aceste grupuri reprezintă fundația democrației. Obiectivele lor determină în mod esențial obiectivele societății noastre. Învățarea adulților (și în cadrul muzeelor Holocaustului) ar trebui să producă cel puțin următoarele rezultate:publicul ar trebui să dobândească o înțelegere matură a sinelui, să dezvolte o atitudine de acceptare și respect față de ceilalți, să contureze o atitudine dinamică față de viață, și să învețe să reacționeze la cauzele și nu la simptomele comportamentelor; ar

[362]Ibidem, p. 258
[363]Ibidem,p. 255

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

trebui să dobândească aptitudinile necesare pentru a-și atinge potențialul personalității; ar trebui să înțeleagă valorile esențiale ale capitalului experienței umane; ar trebui să-și înțeleagă societatea și ar trebui să dezvolte abilități prin care să direcționeze schimbarea socială[364].

Evaluarea

Atunci când o expoziție/muzeu este creat(ă) cu un anumit scop didactic, este nevoie să se stabilească dacă această funcție a expoziției a fost exercitată și în ce fel, care sunt rezultatele unei astfel de experiențe și în ce măsură pot fi ele evaluate.

Cele două abordări-a vedea muzeul ca un educator/profesor și a vedea muzeul ca un loc al învățării nu sunt doar două aspecte ale rolului educațional al muzeului. Dacă acceptăm că teoria constructivistă este una dintre cele care pot fi aplicate, marea provocare a evaluării din această perspectivă este de a stabili atât modalitățile de instruire/educare cât și rezultatele învățării.

Chiar dacă acest tip de evaluare se găsește încă la începutul ei în spațiul românesc,dar nu numai, considerăm ca absolut esențială stabilirea unor praguri de performanță care să permită organizarea spațiului și a informațiilor acestor procese de învățare și experiențe din cadrul muzeelor Holocaustului și care să demonstreze atingerea obiectivelor sau în caz contrar regândirea activității.

Se pot crea o serie de scheme metodologice cantitative, calitative sau interactive care în urma răspunsurilor la întrebări specifice pot oferi concluzii legate de natura experienței învățării vizitatorilor în muzeu, chiar dacă acestea sunt limitate. Printre datele analizate amintim numărul vizitatorilor, timpul petrecut în muzeu, obiectivele care trebuie evaluate și modalitățile: observații, interviuri cu vizitatori, chestionare pentru vizitatori, chestionare pentru profesori, chestionare pentru angajați, interviuri cu elevi și studenți. Acestea pot fi completate de evaluări mai tradiționale bazate pe psihologia comportamentală, experimentală[365].

---

[364]Knowles (1950) p.9-10 pe https://infed.org/malcolm-knowles-informal-adult-education-self-direction-and-andragogy (13octombrie 2020)
[365]Hein (1995b), p. 195-199

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

La întrebarea despre potențialele realizări majore a activităților educaționale din muzee și memoriale ale Holocaustului, ministerele din 21 de Statele membre UE, responsabile cu educația și / sau conservarea siturilor memoriale au spus că „conștientizarea valorilor democratice „este cea mai importantă. „Cunoştinţe despre Holocaust "a fost clasată ca a doua cea mai importantă realizare, urmată îndeaproape de„conștientizarea importanței drepturilor omului".Guvernele văd o legătură strânsă între învățarea „despre" Holocaust și învățarea „din" acea istorie pentru a promova valorile democratice și drepturile omului. Muzeele și siturile memoriale sunt văzute astăzi nu numai ca locuri de semnificație simbolică în termeni de politică și cultura amintirii, dar și ca instituții care pot transmite narațiuni istorice[366] ce pot să modeleze societatea civilă. România se încadrează și se aliniază practicilor europene a politicii publice în privința Holocaustului cu rezerve însă în ceea ce privește aplicabilitatea lor. Este nevoie de un efort concertant cu privire la narațiunea istorică, estetica, etica și educația unui subiect atât de complex ca Holocaustul pentru a putea observa și mai apoi măsura efectele acestor explorări care uneori par și sunt greoaie prin tot ceea ce înseamnă ele. Cu toate acestea merită avute în vedere cuvintele lui Elie Wiesel ori de câte ori se nasc dubii legate de însemnătatea demersurilor noastre ca muzeografi, curatori, conservatori sau educatori în muzeu:„V-am spus această poveste nu pentru a vă șubrezi, dar pentru a vă întări. Acum depinde de voi. Instruiți și instruiți bine" Elie Wiesel.

[366]Human rights education at Holocaust memorial sites across the European Union: An overview of practices

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Bibliografie:

Adorno, W. T. 1983. *Prism*. Cambridge, Massachusetts:The Mit Press

Adorno, W. T.1971. *Education after Auschwitz*. https://josswinn.org/wp-content/uploads/2014/12/AdornoEducation.pdf (01octombrie 2020)

Agamben, G.1999.*Remnants of Auschwitz. The witness and the Archive*. New York:Zone Books

Bar, G. (2008). *Reconstructing the Past: The Creation of Jewish Sacred Space in the State of Israel, 1948–1967*. Israel Studies, 13(3), 1-21.http://www.jstor.org/stable/30245829 (14 octombrie 2020)

Davidowics, L. 1992. *How they teach the Holocaust. În L. Davidowics (Ed.) What is the use of Jewish history (pp.65-83). New York: Shocken Books*

Dufresne-Tasee, 1995. *Andragogy (adult education) in the museum: a critical analyses and a new formulation*. Museum, Media, Message. pp. 249-265. Londra și new York: Routlege.

Dufresne-Tasse C. și Lefebvre A. (1994).*The Museum in Adult Education: A Psychological Study of Visitor Reactions.* International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft / Revue Internationale de l'EducationVol. 40, Nr. 6 pp. 469-484

Cronshaw, R. 2000. *Performing Memory in Holocaust Museum, Performance Research*: A Journal of the Performing Arts, 5:3, pp.18-27

Crownshaw, R. 2007. *Photography and memory in Holocaust museums,Mortality:Promoting the interdisciplinary study of death and dying*. 12:2, pp.176-192

Davies, I. (ed.) 2000. *Teaching the Holocaust*. Londra și New York: Continuum

Echoes and reflections Teachers resource guide. 2005. Anti-Defamation League, USC Shoah Foundation și Yad Vashem. SUA

Frunză,S. 2008. *Inexprimabilul: cu Elie Wiesel desprefilosofieșiteologie*. Journal for the study of Religions and Ideologies vol7, nr.19

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Glanz, J. 1999. *Ten Suggestions for Teaching the Holocaust.* The History Teacher, vol. 32, nr. 4, 547-565
Goldhagen, D.J. 1996. *Hitler`s willing executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*. London: Little, Brown and Co.
Hansen-Glucklich,J. 2016.*Poetics of Memory*: *Aesthetics andExperience of Holocaust Remembrance in Museums*. Dapim: Studies on the Holocaust. 30:3. pp. 315-334
Hein, G. E. 1995a, *The Constructivist Museum* https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.461.3236&rep=rep1&type=pdf (06 octombrie 2020)
Hein, G. E. 2013. *Progressive Museum Education: Examples from the 1960*. Journal of Progessive educationhttp://www.george-hein.com/information_new/museum_15.html (26 septembrie 2020)
Heine, G. E. 1995b. *Evaluating Teaching and Learning in Museums*, în Museum, Media, Message. Londra.New York : Routledge
Holtschneider, K. H. 2007.*Victims, Perpetrators, Bystanders?Witnessing, Remembering and the Ethics of Representation in Museums of the Holocaust*.
Holocaust Studies, 13:1, 82-102
Human rights education at Holocaust memorial sites across the European Union: An overview of practices. 2011. Luxembourg: Publications Office of the European Union
Huyssen, A. 1995. *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. New York șiLondra:Routledge
Klemperer, V. 1998.*I Will Bear Whitness: The Diaries of Victor Klemperer*, New York: Random House
Knowles, M. S.1950, *Informal Adult Education*. Chicago: Association Press. https://infed.org/malcolm-knowles-informal-adult-education-self-direction-and-andragogy/ (13 octombrie 2020)
Lipstadt, D. E. 1995. *Not facing History: How Not to Teach the Holocaust.The New Republic*.
http://www.learntoquestion.org/resources/database/archives/000717.html(2 octombrie2020)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Lipstadt, D. E. 2012. *Denying the Holocaust: The Growing Assault on Truth and Memory. New York* Toronto Londra Sidney New Delhi: The Free Press

Ogle, D. 1986. *K-W-L: A Teaching Model That Develops Active Reading of Expository Text*. The Reading Teacher, 39(6), 564-570. http://www.jstor.org/stable/20199156(14 octombrie 2020)

Rabinbach, A. 1997. *From Explosion to Erosion: Holocaust Memorialization in America since Bitburg.* History and Memory, 9(1/2), 226-255. http://www.jstor.org/stable/25681006 (14 Octombrie 2020)

Totten, S. Feinberg S. 2001.*Teaching and studying the Holocaust*. Boston : Allyn and Bacon

Totten,S. 2000. *Diminishing the Complexity and Horror of the Holocaust: Using Simulations in an Attempt to Convey Historical Experiences*. http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6403/640308.html (25 septembrie 2020)

Rathenow,H. F. 2000.*Teaching the Holocaust în Germany*, *Teaching the Holocuast, Educational Dimensions, Principles and Practice*. Londra,New York:Continuum

Stotsky, S. 1998. *Academic and Pedagogical Issues in Teaching the Holocaust*.https://www.semanticscholar.org/paper/Academic-and-Pedagogical-Issues-in-Teaching-the-Stotsky (02 octombrie 2020)

Wollaston, I. 2005. *Negotiating the marketplace: The role(s) of Holocaust museums today*. Journal of Modern Jewish Studies, 4(1), 63–80.

Young, E. J. 1993.*The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. Yale University Press

Young, E. J. 1990. *Writing and Rewriting the Holocaust: Narrative and the Consequences of Interpretation.* Indiana: Indiana University Press

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Propunere de reamenajare expozițională
”Restaurata Memoriae. Restaurări și revitalizare patrimoniu la casa Muzeu Ioan Mihalyi de Apșa din Sighetu-Marmației”

Dr. Ioan BOROICA
Cercetător științific, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației
Dănuța BOBOȘAN
Muzeograf, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

Conceperea unui proiect de reamenajare expozițională în cazul Casei Muzeu dr. Ioan Mihalyi de Apșa reprezintă o adevărată provocare datorită numeroaselor constrângeri și condiționări care diminuează libertatea de concepere. Clădirea este inclusă în structura Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmației înscrisă în Lista Monumentelor Istorice 2015 cu codul MM-IV-m-A-04835 și face parte din Ansamblul Urban "Centrul Istoric al orașului Sighetu Marmației", notat pe LMI 2015 cu codul: MM-II-a-A-04666.

Casa Muzeu dr. Ioan Mihalyi de Apșa, se înscrie în tipologia caselor memoriale a cărei misiune trebuie privită ca un răspuns la nevoile societății de a se ancora într-un trecut exemplar a cărui valori trebuie în permanență actualizate. Ea își are legitimitatea prin asocierea cu personalități cu rol în devenirea culturală a Maramureșului istoric, cât și cu activitatea unor entități culturale care au organizat sau participat la evenimente memorabile. Pe de altă parte, obiectivul muzeal în discuție reprezintă o entitate particulară în construcția unei imagini de ansamblu a identității locale. Din punct de vederea muzeologic casele memoriale reprezintă structuri complicate incluzând curți și terenuri aferente cu grade diferite de amenajare, construcții care includ utilități, amenajări exterioare și interioare, decorațiuni și diferite tipuri de obiecte ce constituie colecții ce pot fi organizate după diferite criterii: mobilier, corpuri de iluminat, de încălzit, ceramică, obiecte de artă, cărți, documente și multe altele. Unele dintre ele, cum este cazul Casei memoriale dr. Ioan Mihalyi de Apșa au fost inițial proprietăți particulare servind ca spațiu de locuit pentru personalitățile asociate, familiile lor și, uneori, și personal auxiliar, astfel fiind conformate spațial pentru a servi nevoilor de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

locuire. Acestea au fost instituționalizate din nevoia de prezervare a memoriei culturale locale, cu parcurgerea uneori a unei etape de tranziție, cum a fost și cazul casei în discuție. Prin urmare managementul colecțiilor unor astfel de structuri complexe presupune observarea anumitor principii. În primul rând, întocmai ca și siturile arheologie sau colecțiile particulare de documente, casele memoriale trebuie prezervate în structura lor intactă. Dar și aceste structuri, muzeizate, au avut un anume parcurs temporal în care s-au realizat anumite intervenții în structura construcțiilor, uneori cu consecințe asupra structurii de rezistență și a staticii acestora. Discuțiile în cazul unor proiecte de restaurare se focalizează atunci asupra alegerii unui moment sau perioade reprezentative pentru obiectivul respectiv. Pe de altă parte discursul muzeal în reamenajări expoziționale se adaptează în permanență la nevoile societății căreia se adresează și în consecință amenajările și reamenajările expoziționale se vor adapta nevoilor de transmitere eficientă a unui mesaj coerent și adecvat publicului țintă.

În cazul Casei Muzeu dr. Ioan Mihalyi de Apşa, terasa adăugată în anii şaptezeci ai secolului trecut a fost supradimensionată și a afectat structura de rezistenţă şi casa riscă să se prăbuşească. O altă problemă majoră este datorată materialului ales pentru construcție, în care predomină gresiile higroscopice care au dus la afectarea prin igrasie a unor porţiuni din pereţi care creează un mediu impropriu pentru păstrarea colecţiilor de artă, ceramică şi carte de la parterul clădirii, a cărei suprafaţă este de 180 mp. Casa Muzeu dr. Ioan Mihalyi are organizate în prezent două circuite de vizitare: cel de la parter, la galeria de artă şi, un circuit la etajul clădirii, unde este expus mobilier şi obiecte care au aparţinut lui dr. Ioan Mihalyi de Apşa, membru corespondent al Academiei Române, într-o manieră apropiată de vechea organizare interioară casei: biroul de lucru, salonul, ca spaţiu al memoriei savantului. În circuit sunt realizate expoziţii, menţinute chiar pe durata a mai multor ani privind istoria culturii şi mişcării politice româneşti din Maramureş din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, precum şi o încăpere reamenajată care reconstituie sala de întrunire a Asociaţiunii pentru cultura poporului român din Maramureş.

În conceperea unui proiect de reamenajare expozițională în vederea atragerii de fonduri nerambursabile am avut în vederea parcurgerea unor etape deja consacrate în elaborarea unor astfel documentații în care mesajul expoziției a fost considerat ca linie directoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Proiectul este conceput secvențial în două etape: etapa de proiectare și etapa de execuție din care am propus pentru publicare selecții texte din prima etapă. Aducem pe această cale mulțumiri arhitecților Laura Zaharia, care a elaborat Documentația pentru avizarea lucrărilor de intervenție pentru reabilitarea Casei Muzeu dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Gabriela Funățean, care a elaborat studiul istoric ca parte din documentația menționată, Teodora Benedek, care a elaborat documentația tehnică pentru reamenajare expozițională și Mihai Covaci istoric de artă și restaurator care a elaborat documentația cu propunerile de restaurare.

2: **Evoluția istorică a Casei Ioan Mihalyi de Apșa**

Clădirea este inclusă pe Lista Monumentelor Istorice 2015 cu codul MM-IV-m-A-04835 și face parte din Ansamblul Urban "Centrul Istoric al orașului Sighetu Marmației", notat pe LMI 2015 cu codul: MM-II-a-A-04666.

2.1. Familia Mihalyi de Apșa este o veche familie românească originară din Apșa de Jos (azi în Ucraina), înnobilată din anul 1407 din timpul lui Sigismund de Luxemburg . Familie de nobili cu principii morale înalte, educație și avere, familia Mihalyi s-a situat mai mereu în elita societății, membri săi fiind preoți, militari, înalți funcționari, reprezentanți politici.

Dintre membrii importanți ai familiei îi amintim pe Ionaș Blaga Mihalyi de Apșa, membru în deputăția nobililor de la Pozsony, decedat în 1769; pe fiul său, Mihail Mihalyi de Apșa, vicearhidiacon al Districtului Vișeu de Sus (decedat în 1816); pe fiul acestuia, Ioan Mihalyi de Apșa (1783-1860), protopop al Districtului Vișeu de Sus și asesor la tabla judiciară a Maramureșului și, mai ales, pe fiul acestuia din urmă, Gavrilă Mihalyi de Apșa zis și "cel Bătrân" (1807-1875). Gavrilă Mihalyi de Apșa a absolvit în 1830 studii de Drept la Pozsony, după care a ocupat funcții de jurisconsult, pretor și primpretor până în 1843. În 1843 este ales deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar în 1845 este numit vicecomite. În 1848-1849 ocupă cea mai înaltă funcție din comitat- Comite Suprem al Comitatului Maramureș. Condamnat la moarte pentru implicarea sa în Revoluția de la 1848, el este grațiat de Francisc Iosif I. În 1861 este ales din nou deputat în Parlamentul de la Buda, iar în 1862 este numit Septemvir Regesc la Buda; în 1869 este numit Jude Regesc la Curtea Regală a Ungariei, funcție pe care o ocupă până la moartea sa în 1875. A fost căsătorit cu Iuliana Man din familia nobiliară Man de Șieu care se

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

trage direct din neamul Voievodului Ioan de Maramureş; împreună au avut unsprezece copii: Ileana, Iuliu, Petru, Eleonora, Victor, Ladislau, Ioan, Caterina, Gavrilă (cel Tânăr), Iosif, Maria.

Fiul său, Ioan, este cărturarul **Ioan Mihalyi de Apşa** a cărui casă din Sighet face obiectul studiului de faţă. După cum se poate observa, şirul de nobili Mihalyi de mai sus este chiar ascendenţa lui Ioan Mihalyi de Apşa, fiind vorba chiar de către tatăl, bunicul, străbunicul şi stră-străbunicul lui ;mai mult decât atât, iată că Ioan Mihalyi de Apşa nu a fost nobil doar prin descendenţa din puternica familie Mihalyi, ci şi pe linie maternă, prin descendenţa directă din Ioan Voievod de Maramureş pe linia familiei Man de Şieu. Întreg arborele genealogic este atestat printr-un act notarial emis în 1935 la solicitarea Iustinei Aurora Mihalyi (căsătorită Rinck), una din cele opt fiice ai lui Ioan Mihalyi de Apşa, act prin care i se certifică acesteia apartenenţa la familia nobilă Mihalyi de Apşa.

Dintre copiii lui Gavrilă Mihalyi de Apşa cel Bătrân, cinci se înscriu în tradiţia familiei de a influenţa societatea prin activitatea lor publică:

- **Petru Mihalyi,** ocupă peste 40 de ani funcţia de deputat în Dieta de la Budapesta ca reprezentant al românilor şi este preşedinte al Societăţii ASTRA timp de peste 20 de ani.

- **Iuliu Mihalyi,** este ofiţer de cavalerie, comandant al Gărzii Imperiale la Curtea de la Viena. Din 1867 datează un act notarial prin care i se certifică lui Iuliu Mihalyi, locotenent în Regimentul II Husari, originea nobilă ca urmaş legitim al lui Gavrilă Mihalyi şi strănepot al lui Ionaş Mihalyi, nemeş birău din Apşa de Mijloc.

- **Gavrilă Mihalyi cel Tânăr,** studiază Dreptul la Budapesta şi Viena, devenind secretar de tribunal şi secretar al Societăţii ASTRA în 1878, precum şi preşedinte al Societăţii "Petru Maior". Din păcate, Gavrilă cel tânăr moare tragic la doar 28 de ani, când traseul său profesional promitea un viitor politician şi om de cultură al românilor din Maramureş.

- **Victor Mihalyi,** studiază teologia la Oradea şi Caşovia, apoi filosofie şi teologie la Roma. A fost hirotonit preot greco-catolic la Roma, după care s-a întors în Transilvania ca profesor la Seminarul din Gherla. Transferat la Blaj, devine secretar al mitropolitului Ioan Vancea, calitate în care participă la Conciliul Papal de la Vatican. Ulterior este hirotonit episcop de Lugoj. În 1893 este ales mitropolit greco-catolic al Transilvaniei, după decesul lui Ioan Vancea; alegerea sa este confirmată de Francisc Iosif I, iar Victor Mihalyi este înscăunat ca mitropolit în 1894 de către Papa Leon al XIII-lea. VictorMihalyi a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

activat pentru drepturile naționale a românilor ardeleni, aflându-se printre liderii Mișcării Memorandiste; totodată, a fost un cărturar cu vederi largi și cu vastă cultură; a fost membru de onoare al Academiei Române, membru ASTRA și membru al Societății Române de Geografie.

Luptător pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat, Victor Mihalyi de Apșa decedează pe 21 ianuarie 1918 fără a apuca să-și trăiască visul de a vedea Unirea înfăptuită.

Ioan Mihalyi de Apșa s-a născut la Ieud pe 22 februarie 1844. Și-a început studiile la Sighet și le-a continuat la Ungvar, Cașovia și Pesta. Interesat de științele umaniste, a studiat limba română și limbile germană, maghiară, franceză, italiană și ucraineană, precum și limbile clasice- latina, greaca și slava veche. Totodată, a studiat istorie, arheologie, numismatică și paleografie. Pasionat de istorie, face o profesiune de credință din a studia prezența românilor în arhivele maghiare, fapt care va duce în cele din urmă la "dezgroparea" și publicarea celebrelor sale „Diplome Maramureșene".

Este unul din cei mai activi membri în Societatea ASTRA, având convingerea că emanciparea națională a românilor nu poate avea loc decât prin educație și cultură; convingerile sale despre necesitatea educației sunt rezumate într-o cuvântare ținută la deschiderea Convictului Român "Sf. Vasile" (1886): "*trebuie să fim trişti de cele ce vedem la poporul nostru, căci pe toate tărâmurile suntem rămaşi în urma altor popoare; deoarece poporul nostru se fereşte de comerţ şi de industrie.*

Menirea năzuiţelor noastre este cultura poporului nostru. Deci între hotarele comitatului am dori să se lăţească cultura, care ca un soare luminător, deşteaptă la viaţă orice fiinţă amorţită, dăruind poporului libertate, avere şi tărie".

Activitatea sa prodigioasă în cercetarea istorică s-a concretizat în lucrările (rămase în manuscris) *"Pământul Maramureșului în timpul preistoriei"*, *"Maramureșul preistoric. Trecutul Maramureșului în epoca preistorică", "Istoricul localităţii Giuleşti. 1347-1368",* dar lucrarea sa de căpătâi și cea care i-a adus consacrarea este celebra sa *"Istoria Comitatului Maramureș, tomul I- Diplome maramureșene din secolul XIV și XV"* publicată în 1900. Pentru această operă prodigioasă a fost distins cu Premiul "Năsturel Herescu" al Academiei Române în 1902, după ce în 1901 fusese distins cu Premiul Academiei Române pentru întreaga activitate și fusese invitat să devină membru corespondent al Academiei Române. O activitate neobosită depune Ioan Mihalyi și în Societatea ASTRA, precum și în Societatea de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

lectură a românilor din Maramureș "Dragoșiana", ale cărei întâlniri se desfășurau în locuința sa.

Ioan Mihalyi a fost unul dintre acele personalități care și-au pus amprenta asupra epocii lor și care se prezintă astfel într-o scurtă biografie:

"Subscrisul m-am născut în Comitatul Maramureş, comuna Ieud, în anul 1844, februarie 22din părinţii Găvrilă Mihalyi şi Iuliana Man.

Tatăl meu era Vicecomite, apoi în anul 1849, comite suprem în Maramureş, a decedat ca judecător la Curia regească în anul 1875.

Studiile mele gimnaziale, le-am făcut în Sighetul Marmaţiei, unde am absolvit cele 4 clase inferioare, iar cele superioare în gimnaziul din Ungvar, Kaşoviaşi Budapesta, unde am depus examenul de maturitate în anul 1862.

Patru ani am studiat în universitatea din Budapesta la facultatea juridică şi în anul 1866, am depus examenele necesare. În anul 1869, am fost promovat la gradul de „Doctor în drepturi", tot în acest an am depus şi censura de avocat.

În universitate, în afară de orele [...] am luat cursuri de limba şi literatura române, pentru care în anii aceia s-a ridicat o cathedră deosebită, bine venită mie, care am frecventat numai gimnazii de limba maghiară şi germană.

Tot atunci, în anul 1869, am luat la universitate ore private din Arheologie, Numismatică şi Paleografie şi alte studii, asemenea ale istorie.

Stabilindu-mă ca atare aici, în sediul Maramureşului, în anul 1872, am fost ales prin Reprezentanța Comitatului, de juristconsult municipal, care oficiu îl îndeplinesc şi azi, fiind reales de şapte ori în intervalul de şase ani.

Pe lângă lucrările mele oficioase am conlucrat la: Reînfiinţarea şi ridicarea bisericei greco-catolice române din Sighet, fiind cea mai veche, la înfiinţarea diecesei în Gherla, adjudecată la diecesia Muncaciului.

Am luat parte activă în: Consolidarea Asociaţiei pentru cultura poporului român din Maramureş, ca, casier, timp mai bine de trei decenii.

În anul 1900, am publicat colecţiunea de „Diplome Maramureşene din veacul XIV-XV, pentru care am avut onoarea de a fi premiat cu premiul „Năsturaş - Herescu" şi ales în anul 1901 de „Membru Corespondent al Academiei Române".

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Afară de cărţi şi manuscripte, am colecţiune de antichităţi, mai ales preistorice şi de numismatică, mai ales din secolele I-III, obiecte mai toate aflate în Maramureş.

Vorbesc în limba română, maghiară, germană şi pricep în limbile latină, franceză, italiană şi rutheană".

A decedat în 1914, fără a apuca să vadă înfăptuindu-se Unirea pe care și-o dorise și printre ai cărei artizani s-a aflat, cu neobosita sa muncă dedicată ridicării prin cultură a neamului său.

Urmașii lui Ioan Mihalyi de Apșa: din prima sa căsătorie, cea cu Paula Dunca, Ioan Mihalyi nu a avut copii. Cu cea de-a doua soție, Iustina Pop, a avut doisprezece copii: Iuliana, născută în 1887; Laurențiu, născut în 1890; Victor, născut în 1891; Iustina Aurora, născută în 1893; Irina, născută în 1894; Cornelia, născută în 1895;Longin, născut în 1896; Silvestru, născut în 1898; Valeria, născută în 1899; Maria, născută în 1902; Lucia, născută în 1903 și Adriana, născută în 1906.

Știm despre Iustina Aurora că s-a căsătorit cu colonelul Albert Rinck; Cornelia- cu colonelul. Aurel Constantinescu; Valeria - cu Teo Socoleanu; Maria- cu col. Dumitru Gradu. Iuliana, Irina, Lucia și Adriana nu s-au căsătorit niciodată.

În 1921, în cartea funciară a proprietății este înscrisă succesiunea după Ioan Mihalyi de Apșa; în acest înscris apare soția supraviețuitoare Iustina, copiii majori Iulia, Iustina și Irina și copiii minori la data decesului tatălui lor (1914): Cornelia, Longin, Silvestru, Valeria, Maria, Lucia și Adrien (Adriana). În CF este trecută fiica Iustina ca "Iustin"; certificatul genealogic din 1935 eliberat pe numele Iustinei Aurora Rinck, născută Mihalyi (cu descrierea clară a tatălui, astfel încât să nu fie nici un dubiu că acesta este Ioan Mihalyi de Apșa- cărturarul), indică fără greș faptul că e vorba de o fiică, nu de un fiu, înscrierea prenumelui ca "Iustin" în CF fiind o simplă eroare sau grafierea pronunției franțuzești ("Justine"= Iustin), la fel ca în cazul Adrianei ("Adrienne"=Adrien).

Observăm din această notație în CF că în 1921 mai trăiau doar băieții Longin și Silvestru; într-o fotografie din 1916 a copiilor Mihalyi apar trei băieți dintre care cei mai tineri sunt Silvestru și Longin, iar cel îmbrăcat în uniformă militară - Victor. Din corespondența de familie știm că Victor moare în același an, 1916; întrucât Laurențiu nu mai este menționat după naștere, concluzionăm că el murise în copilărie.

Despre copiii ajunși adulți, știm că Longin a lucrat la Consiliul Dirigent, iar Silvestru la Banca Națională a României. Adriana a fost

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pianistă în orchestra Societății ASTRA, iar după naționalizare s-a întreținut predând lecții de pian.

Despre soția lui Ioan Mihalyi de Apșa, Iustina, știm că a decedat în 1950 (informația rezultă din declarațiile anuale la fisc și din Cartea de Imobil); tot din Cartea de Imobil aflăm că Iulia Mihalyi a decedat în 1965, iar Irina și Adriana Mihalyi au decedat în 1973.

Rămasă singura supraviețuitoare a familiei în casa părintească, Lucia Mihalyi decedează în 1999, la venerabila vârstă de 96 de ani.

2.2. Casa Ioan Mihalyi de Apșa- istoric și evoluție constructivă

Pe hărțile istorice ale Sighetului de la jumătatea secolului al XVIII-lea,pe poziția actuală a casei aflată în centrul istoric al orașului, figurează o construcție situată pe frontul stradal actual.

În 1802 are loc în Sighet marele incendiu care afectează grav Biserica Reformată și Palatul Comitatens situate în vecinătate. Este posibil ca întreaga zonă din jurul acestor clădiri să fi fost afectată, fiind vorba de clădiri construite din lemn. Este posibil ca locuința de pe amplasamentul casei Mihalyi să fi fost afectată și ea (fără ca urme de incendiu să se vadă la nivelul subsolului, totuși); chiar dacă nu există informații certe despre acest lucru, este posibil ca incendiul să fi fost suficient de distrugător încât să oblige târgoveții să-și refacă locuințele folosind mai degrabă piatra decât lemnul și poate chiar a generat anumite reguli de construire în acest sens.

În 1859 a avut loc un alt incendiu în zonă, dar din indiciile oferite de construcțiile din zonă se pare că incendiul din 1802 și nu cel din1859 a obligat la refacerea caselor din zonă, pentru că un incendiu grav al întregii zone ca cel din 1802 putea să fi generat refacerea frontului stradal. În efortul de reconstrucție care a urmat incendiului din 1802 trebuie să fi avut loc prima extindere importantă a casei: s-au construit pivnițele 2 și 3, s-a construit parterul din zidărie de piatră care există și azi (sălile expoziționale 1, 2 și 3) și s-a construit nișa beciului nr. 1. Această nișă completa beciul până la noul front în care se înscria deja întreaga casă și casele învecinate. La aceasta pledează și tehnicile constructive foarte asemănătoare cu cea utilizată la realizarea beciului nr. 1 (despre care se poate spune că exista deja de peste 50 de ani în acest moment)- boltă semicilindrică din blocuri de piatră, folosită generalizat pe parcursul sec. XVII-XVIII. Datorită ancadramentelor de piatră apărute în această etapă de extindere, putem etapiza și accesele în pivnițe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În 1880, proprietarii casei sunt Kovasy Mihály cu soția Erzsébet; cunoaștem, din extrasul C.F. că aceștia cumpăraseră casa în

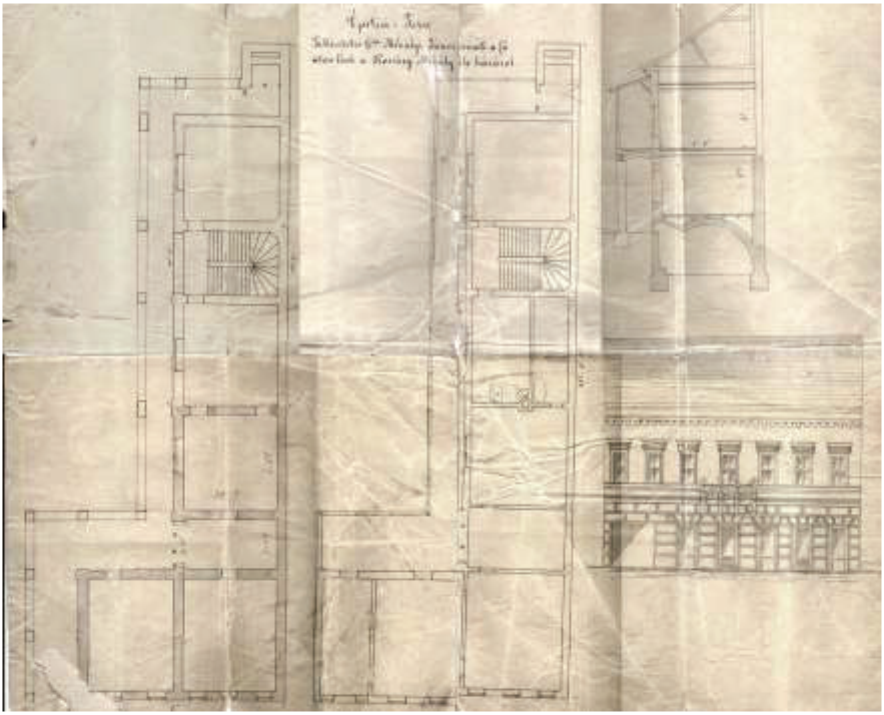

1867 de la Schlachsa Lajos și soția Julia, locuitori ai Sighetului. Soții Kovasy care stăpânesc casa în 1880, o vând soților Mihalyi János și Paula, născută Dunka (prima soție a lui Ioan Mihalyi de Apșa). Imediat după cumpărarea casei, dl. Mihalyi comandă un proiect de extindere a casei, proiect care există și azi la Muzeul Maramureșan și care este denumit: "*Plan tehnic/ Onorabilului domn Dr.Mihalyi János de pe strada veche din casa în care ultimul trăitor a fost KovasyMihály*". IoanMihalyi de Apșa îi adaugă tot corpul dinspre grădină (pivnițele 4 și 5, scara și corpul de capăt fără pivnițe), precum și etajul peste toată această alcătuit; îi completează ansamblul de pivnițe cu beciurile 4 și 5 și îi atașează scara de acces; deși realizate tot din blocuri de piatră, beciurile 4 și 5 prezintă deschideri mai mici cu doi stâlpi centrali și un ansamblu de arce și bolți intersectate. Sala de la parter dispusă peste beciurile 4, 5 este, conform proiectului din 1880, bucătăria.

Această sală este acoperită cu bolțișoare de cărămidă pe profile metalice, tehnică ce începuse a fi tot mai răspândită spre finalul sec. XIX.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

După decesul lui Ioan Mihalyi de Apșa, familia trece printr-o perioadă foarte grea din punct de vedere material, ceea ce face ca locuința să devină unica sursă de venit- fie prin închiriere, fie prin ipotecare pentru împrumuturi. Cu toate greutățile, Iustina Mihalyi luptă să-și crească copiii după standarde înalte, îngrijindu-se ca fiecare dintre ei să primească o bună educație: fiii săi fac studii superioare de Drept, fiicele sale primesc educația rafinată deschisă în acel moment tinerelor nobile - cursuri de muzică, de arte plastice, de literatură și istorie. În tot acest timp, membrii adulți ai familiei fac parte din asociații politice și culturale dedicate creșterii conștiinței naționale a românilor; o corespondență bogată din arhiva familiei dovedește implicarea domnișoarelor Mihalyi în activitatea ASTRA în care tatăl lor fusese unul dintre membrii de bază.

În anul 1950 este naționalizat parterul casei, iar în 1959 este naționalizat și etajul construcției. După această dată are loc înlocuirea parapetului și stâlpilor de lemn, precum și modificarea conturului coridorului în dreptul wc-urilor, care s-au executat în jurul anului 1960. Este evident motivul pentru care coridorul și wc-urile au fost modificate: în anul 1960, grupurile sanitare nu mai puteau rămâne ca în 1880; era necesar a fi modernizate prin lărgirea lor și echiparea cu instalații.

Într-un moment neprecizat dintre anii 1960 și 1970 trebuie să se fi realizat și înlocuirea pardoselilor coridoarelor cu ciment (la etaj, pardoseala originală era din scânduri, așa cum se vede în toate fotografiile până la cea din 1962 inclusiv, iar la parter trebuie să fi fost din piatră, judecând după treptele de piatră existente și azi).

În anii '80 ai perioadei comuniste, demersurile insistente ale dr. Mihai Dăncuș, directorul Muzeului Maramureșan, dau roade și casa Mihalyi este inclusă în patrimoniul național, după care încep demersurile de restaurare și de amenajare muzeală a clădirii. În cadrul acestor lucrări de restaurare se refac integral brâiele decorative pictate care "susțin" tavanele camerelor de la etaj; artiștii care lucrează la refacerea brâielor își fac matrițe de carton pe care copiază vechiul brâu pentru a-l reproduce întocmai. O astfel de matriță se găsește azi la Muzeul Maramureșan. Aceste brâie decorative, de mare rafinament și de mare efect vizual, sunt inspirate din pictura bisericilor de lemn maramureșene, fiind o dorință expresă a lui Ioan Mihalyi de a-și decora locuința în acest fel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

2.3. Funcțiuni actuale.

Construcția a avut destinația inițială casă de locuit, destinație păstrată până când a intrat în structura administrativă a Muzeului Maramureșan. În 1880 a fost achiziționată de Ioan Mihalyi de Apșa și extinsă pe latura vestică (cca. 1882) pentru a servi ca locuință pentru numeroasa sa familie cu 12 copii.

- în perioada interbelică la subsol: sediul societății româno-americane de telefonie;
- în perioada celui de-al doilea război mondial: sediu de transmisiuni a armatei germane;
- după naționalizare: secție a bibliotecii municipale la parter, locuințe la etaj;
- în perioada anilor 70 secolul trecut: policlinica stomatologică cu plată;
- după preluarea casei de către Muzeul Maramureșan și până în prezent: Casa memorială Ioan Mihaly de Apșa a fost amenajată expozițional cu expoziție permanentă la etaj și galerie de artă la parter. În prezent organizarea spațiilor expoziționale se prezintă astfel:

Casa are formă de ”L”, cu latura lungă împărțită în 2 de casa scării (deschisă) care face legătura între toate nivelurile casei printr-un spațiu deschis pe o latură către cursivă (terasă). Casa scării constituie elementul de legătură între casa existentă la vremea cumpărării de către fam. Mihalyi, și extinderea realizată de aceștia.

Casa ocupă toată lățimea frontului la stradă, iar accesul în incintă se face printr-un gang deschis sub dormitorul de la etaj. Accesul este controlat prin intermediul unei porți metalice, realizate probabil cu ocazia ultimelor intervenții în anul 1978.

Regimul de înălțime este S+P+E, cu un subsol parțial și cu compartimentări identice la parter și etaj.

Subsolul este format din 5 încăperi, realizate în etape istorice diferite. Pivnițele 2 și 3 au accese deschise ulterior prin decuparea și respectiv consolidarea golului nou creat și prin realizarea unei scări din piatră cu acces din gang și respectiv a unei scări din lemn cu acces din cursivă (terasă),. Pivnița 5 are acces pe o scară din lemn, poziționată în casa scării.

La parter există 5 încăperi destinate expunerii materialelor documentare, o arhivă și o încăpere compartimentată folosită ca anexe și grupurile sanitare de pe latura îngustă dinspre curte. Accesul se face prin micul hol de lângă arhivă și, ocazional, prin accesul din stradă în Sala expozițională 2. Acest acces din stradă a primit o delimitare față de spațiul expozițional printr-un windfang (Hol 2) realizat probabil în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aceeași perioadă cu ferestrele exterioare de la parter. Accesul pe cursiva (terasa) parterului se face prin intermediul unui ansamblu de trepte sau direct de pe teren. Toate aceste încăperi au fost destinate de familia Mihalyi închirierii către diverse instituții sau societăți, pentru a completa veniturile unei familii cu 12 copii. Este posibil ca încăperea dinspre curte să fi fost folosită de familie pentru depozitarea alimentelor și a altor bunuri, așa cum considerăm că și pivnițele 4 și 5 să fi fost folosite tot de familia Mihalyi și nu de chiriași.

La etaj accesul în casa-muzeu se face printr-un hol-verandă în care a fost amenajat în ultimii ani un grup sanitar, după care vizitatorul poate parcurge camerele mobilate cu mobilierul familiei Mihalyi: camera de primire, dormitorul d-lui și d-nei Mihalyi), camera de lucru, holul 2 (de fapt camera băieților), camera expozițională cu biblioteca de specialitate (de fapt camera fetelor) și sala expozițională pentru istoria culturii maramureșene (de fapt o încăpere compartimentată în 3, pentru bucătărie (cu acces direct din casa scării), baie (cu acces din camera fetelor) și cămară (cu acces din bucătărie). Dincolo de casa scării se poate vizita sala de lectură a Societății literare Dragoșiana (de fapt sufrageria casei, cu poziția eficientă în apropierea bucătăriei, și totodată salonul unde aveau loc întâlnirile Asociației Dragoșiana). Deasupra grupurilor sanitare de la parter sunt amenajate 2 anexe, cu rol de grupuri sanitare uscate.

Accesul în pod se face dintr-un spațiu închis, poziționat în casa scării, pe o scară de pod, din lemn, lată și comodă.

La ora actuală clădirea funcționează ca muzeu.

3. Deficiențe actuale

Datorită stării de conservare relativ precare: fisuri vizibile în pereții exteriori și în pereții interiori și o elasticitate nefirească a planșeelor de la etaj activitatea de vizitare a fost restrânsă, mai ales pentru grupuri mari.

La aceasta se adaugă caracterul vetust al expunerii muzeale, deși inventarul muzeal expus este valoros. La parterul clădirii monument istoric funcționează un spațiu de expoziții temporare cu 5 săli în care se organizau expoziții temporare, de obicei cu tablouri din colecțiile muzeului Maramureșan aparținând pictorilor maramureşeni Traian Bilţiu - Dăncuş, Gheorghe Chivu, lucrări ale graficianului Vasile Kazar, o colecţie de artă donată de prof. univ. medic Alexandru Ciplea, precum şi un fond de lucrări de artă din sec. al XIX-lea, toate cu referire la Maramureş. La etajul construcției este amenajată o expoziție permanentă în care în patru încăperi sunt reconstituie

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

interioare de epocă cu mobilier original, holul de acces, salonul, cu un dormitor mic alăturat, camera academicianului și un hol cu mobilier de epocă. În alte trei încăperi mari de la etaj este organizată o expoziţie documentară de istoria culturii din Maramureş şi contribuţia Maramureşului la Marea Unire. Organizarea expozițională nu are un discurs coerent, lipsind explicații și etichete.

Unele din obiectele muzeale necesită tratamente de conservare şi lucrări de restaurare.

Nu există alte dotări muzeale specifice, decât câteva vitrine de expunere pentru obiecte și material documentar.

4. **Situația actuală a expunerii muzeale**

În prezent pot fi identificate următoarele circuite muzeale:

- Circuitul şi spaţiul care asigură accesul pentru public, fără patrimoniu: acesta este realizat prin gangul de acces, cursiva (terasa) de la parter, holul mic de acces de lângă arhivă, scările de acces la etaj și terasa de la etajul construcției
- Circuitul şi spaţiul care asigură accesul pentru public, cu patrimoniu, este realizat la ambele paliere ale construcției. La parter este realizat în cele cinci încăperi afectate galeriei de artă, iar la etajul construcției este asigurat în încăperile aferente expoziției permanente: hol de primire, salon (camera de primire), dormitor, camera academicianului, holul 2, sala expozițională 1, sala expozițională 2 și sala de lectură a Societății literare Dragoșiana.
- Circuitul şi spaţiul administrativ, cu accesul restricționat, cu sau fără patrimoniu, arhiva şi sălile de depozitare de la parter.

Dat fiind faptul că specificul casei muzeu este unul al memoriei se recomandă păstrarea aspectului autentic al expunerii și etalării muzeale pentru a reconstitui atmosfera de spațiu privat mic burghez de început de secol XX, în preajma izbucnirii Primului Război Mondial și a Marii Uniri. Majoritatea exponatelor provin din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și început de secol XX care indică păstrarea acestei atmosfere.

5. Propunerea de reamenajare a spațiului muzeal:

În reamenajarea spațiului expozițional se vor avea în vedere cerințele noilor direcții în muzeografie, respectiv:

- circuitele nu trebuie să se intersecteze decât în punctele impuse de organizarea operaţională a Casei muzeu,
- piesele de mobilier adiacente căilor de circulaţie nu trebuie să prezinte colţuri ascuţite, muchii tăioase sau alte surse

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

potenţiale de accidente, se va asigura un sistem informaţional şi de orientare corespunzător, pe tot traseul fluxurilor de circulaţie,

- amenajarea întregului spaţiu al instituţiei va respecta Normativul privind proiectarea sălilor aglomerate cu vizitatori; cerinţe utilizatori - indicativ NP 006-1996.
- respectarea normelor de conservare privind asigurarea susținerii și stabilității exponatelor/sisteme de prindere și protecție fiabile și accesibile;
- folosirea de materiale inerte din punct de vedere fizico-chimic în confecționarea mobilierului de expunere (socluri, vitrine, platforme, etc.).
- iluminatul din spaţiile destinate publicului, atât cel artificial, cât şi cel natural, are în vedere crearea unei ambianţe agreabile, asigurarea uşurinţei orientării în spaţiu şi identificarea traseelor destinate publicului şi a elementelor de signalectică, lizibilitatea textelor din spaţiul expoziţional, vizibilitatea exponatelor, asigurarea de bune condiţii pentru vizionarea materialelor video.

Astfel circuitul muzeal expoziție permanentă va avea următoarele săli de expunere:

Hol 1, este încăperea de primire a publicului vizitator cu suprafața de 36,6 mp. Are expunere sudică cu accesul asigurat din terasa din lungul construcției. Pereții au aplicați vopsele de var cu pigmenți vernil delimitată la partea superioară a peretelui (la cca 50cm față de tavan) cu o linie maro față de tavanul zugrăvit în alb. Lângă ușa de acces, pe peretele din axul C, la nivelul ochiului este încastrată în tencuială o piatră votivă de marmură achiziționată de dr. Ioan Mihalyi de Apșa de la ruinele romane din Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în 1879. Iluminatul natural este asigurat lateral prin verandă. Se va păstra soba de plăci de teracotă emailată, stil art nouveau, bufetul de sufragerie, cu încastrații și decorații din lemn sculptat, multi-compa rtimentat stil Altdeutch.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Hol 1

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare/expunere*	*Signaletică*
1	Sobă din teracotă, emailată cu cahle decorate	Sfârșit de secol XIX	Suport Teracotă, email	76x53x235	bună	Curăţare, desprăfuire.	Colț stânga față	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Oglindă cu consolă stil Altdeutsch Oglindă cu consolă, lemn sculptat, cu masă şi două picioare	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn de stejar, sticlă, marmură. cristal	100x40x240	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Colț stânga față lângă sobă	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Bufet de sufragerie Altdeutsch Bufet de sufragerie cu incastraţii şi decoraţii din lemn sculptat, cu multiple compartimente, feronerie de metal şi placa de marmură	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn. marmură. feronerie metal	170x70x300	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Centru față lângă ușa de acces sală	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
4	Set de patru scaune Altdeutsch Scaune din lemn, cu decoraţie din lemn	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn	45x45x98		Curățare și tratament insecto-fungicid	Dispunere centrală, lângă circuitul de vizitare	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Masa Altdeutch	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn	95x110x85		Curățare și tratament insecto-fungicid		Expunere liberă	Nu sunt necesare	

Vezi figura 1 Plan etaj

Spațiul va fi dotat cu un totem digital. Utilizarea tehnologiei digitale în acest spațiu va putea crea vizitatorului experiențe interactive (informații despre fiecare obiect din muzeu, despre istoricul și genealogia familiei cu documente ilustrative, personalități ale familiei, istoria culturii Maramureșului), Tematica sălii: *homo historicus versus homo digitalis*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cameră de primire, salon

Este o încăpere dispusă central , cu acces în holul de primire și în încăperile alăturate: dormitorul și camera de lucru al academicianului. Are suprafața de 51,6 mp. Camera de primire a fost tratată festiv, cu câmpuri verzi încadrate în ”rame” clasiciste aurii pe fond alb la pereți, tavanul fiind în întregime alb. Prin reamenajare se va păstra în mare măsură organizarea actuală indicată de Lucia Mihalyi, fiica academicianului. Bunurile muzeale vor fi expuse conform tabelului:

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare/ expunere*	*Signaletică*
1	Soba teracota cu cahle decorate	Sfârșit de secol XIX	bună	105x53x91	bună	Curățare, desprăfuire	Colț stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Oglindă decorată cu motive rococo și pictură. ornamente din lemn. poleită	Sfârșit de secol XIX	Sport: lemn, sticlă	94x40x250	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Recamier Biedermeier	Cca1830	Suport: Lemn, textil	236x84x56	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
4	Set salon compus din 5 fotolii, 2 scaune, canapea, masă, 2 piese ”au pied” Set compus din mai multe piese, tapisate și decorate cu motive florale aurite în stil Ludovic al XVI-lea (neoclasicism)	Sfârșit de secol XIX început de secol XX	Suport: Lemn aurit, tapiserie aubouson	Fotolii 64x58x99 ”Au pied” 36x27x15 Scaun 46x45x99 Canapea 120x66x96 Masa formă ovală 71x53x75	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Setul este în apropierea peretelui opus ușii de acces	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Portretul Sofiei Mihaly Autor: Buczlea	1942	Suport: Ulei pe pânză Rupturi Exfoliere de culoare Murdărie	116X93,5	slabă, prezintă rupturi, exfoliere de culoare, murdărie	Consolidare șasiu. țesut pânză, curățare, integrarea lacunelor, vernisare, repatinare ramă Propunere restaurare	Perete exterior nord, situare centrală	Expunere liberă	Sistem de prindere multipunct	etichetă

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

			aderentă Degradări ramă		aderentă, degradări ramă					
6	Lampă cu abajur	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn , Textilă	177x50	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete dreapta	Expunere liberă		
7	Oglindă neobaroc Consolă cu oglindă și masă decorată în stil baroc și picioare ornate,din lemn	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn, sticlă. foiță aur	117x44x310	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete dreapta	Expunere liberă		
8	Bibliotecă-etajeră stil baroc Bibliotecă stil baroc, lemn sculptat cu ornamente. pictură în fundal	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn de nuc	55x35x143	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete dreapta	Expunere liberă		
9	Pian „Alois Kern”cu taburet	1873	Suport: Lemn furnir de nuc. placă de bronz, corzi metalice	180x137x93 Taburet pian 43 diametru H 46	bună	Curățare	Perete dreapta colț interior	Expunere liberă		
10	Etajeră pentru partituri	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn furnir de nuc.	51x36x55	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Colț dreapta	Expunere liberă		
11	Candelabru ornat din bronz și majolică, cu sticlă decorată	Cca 1890-1900	Suport: Bronz cu majolică Atelier vienez		bună	Curățare	Montat în tavan, centru	Expunere liberă		
12	Covor persan	Secol XX	Suport textil	307x265	bună	Curățare	Așezat orizontal în mijlocul încăperii	Expunere liberă		
13	Interior cameră decorată cu motive orientale, în fundal se remarcă draperiile bogat decorate	început de secol XX	Suport: Ulei pe pânza Murdărie aderentă	80X40	bună	Curățare, tratament insecto-fungicid la rame	Colț dreapta interior	Expunere prin fixare perete		

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

14	Peisaj din parc cu alee în plan central, înconjurată de pomi	Început secol XX	Suport: Ulei pe pânza Murdărie aderentă	56X36	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Colț dreapta interior	Expunere prin fixare perete		
15	Peisaj cu lac, în plan central se poate observa o barcă. în fundal copaci, probabil într-un parc	început secol XX	Autor: D-raMihalyi Ulei pe pânză	70x48	bună	Curățare, tratament insecto-fungicid la rame	Colț dreapta interior	Expunere prin fixare pe perete		
16	Perdele cu draperii, 4 bucăți	început secol XX	Suport: textil	60x280		Curățare	Fixare pe draperie lemn	Expunere liberă		

Vezi figura 1. Plan etaj

Dormitor

Este o încăpere dispusă lateral exterior fată de frontul stradal, cu acces din holul de primire și salon. Are suprafața 29,45 mp. Ca și în holul 1, pereții au aplicate vopsele de var cu pigmenți vernil, delimitată la partea superioară a peretelui (la cca 50cm față de tavan) cu o linie maro față de tavanul zugrăvit în alb. Prin reamenajare se va reconstitui atmosfera de intimitate. Se va pune în valoare colțul de rugăciune prin iluminarea cu spot luminos. Se va realiza un panou cu scurte date biografice ale clericilor și prelaților din familia Mihalyi de Apșa. Tematica sălii: homo religiosus.

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare/ expunere*	*Signaletică*
1	Sobă teracotă emailată, cu ornamente	Sfârșit de secol XIX	Suport: Teracotă, email	55x44x200	bună	Curățare	Colț perete, în stânga ușii de acces	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Vitrină Altdeutsch cu sticlă exterioară și 5 rafturi în interior, decorație din lemn sculptat	Sfârșit de secol XIX	Suport Lemn c nuc. sticlă	96x40x181		Curățare și tratament insecto-fungicid	Peretele stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Dulap Altdeusch Dulap din lemn cu oglindă în plan central, cu încrustații și sculptură aplicată,inserții alamă	Cca 1890	Suport: Lemn, feronerie metal, sticlă	195x63x220	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete stânga colț exterior	Expunere liberă	Nu sunt necesare	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

4	Altar de rugăciune cu prag pentru genunchi și suport coate, în mijloc pictată o scenă religioasă	Cca 1900	Suport: Lemn, lemn pictat	100X60X 200	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Colț exterior perete drept exterior	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Bibliotecă Louis Philippe Bibliotecă încastrată în perete, din lemn, cu uşi şi rafturi.	Cca 1880	Suport: Lemn. feronerie metal, sticlă	129x30x 265	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Situare centrală perete exterior	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
6	Recamier Altdeutsch	Sfârşit de secol XIX	Suport: Lemn, arcuri metalice și textil	186x84x70	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Situare lângă perete exterior colt dreapta	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
7	Candelabru cu instalație electrică	Sec XX	Suport: metal			Curățare	Perete dreapta în apropiere ușii de acces	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
8	Portret Victor Mihalyi, cardinal	Început sec XX	Suport hârtie, fotografie înrămata	88x100	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior stânga dulap încastrat	Expunere prin fixare pe perete	Cârlige, inele	
9	Tablou stema papală și blazonul familiei Mihalyi	Început sec XX	Ulei pe pânza	121x83	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior dreapta dulap încastrat	Expunere prin acroșare pe perete	Cârlige, inele	
10	Tablou protopopul Ioan Mihalyi de Apșa	Sec XIX	Ulei pe pânză	90x73	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete intermediar dreapta lângă ușă	Expunere prin acroșare pe perete	Cârlige, inele	
11	Portret de bărbat Portret de bărbat realizat în manieră academică, reprezentând pe Iosif Popp.	Început secol XX	Ulei pe pânza	76X66	Suport: Prezintă mucegai și alte bacterii. Ulei pe pânză Strat pictural încastrat cu murdărie și praf.	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete intermediar stânga lângă ușă	Expunere prin acroșare pe perete	Cârlige, inele	

Vezi figura 1. Plan etaj

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Camera academicianului

Camera de lucru a academicianului este situată înspre frontul stradal la extremitatea nord-vestică a construcției. Suprafața încăperii este 69,30 mp. Camera de lucru are zugrăveala în culoare de fond vernil-pastelat și este bogat decorat cu brâul policolor cu motive tradiționale, la modă la sfârșitul secolului XIX în Maramureșul Istoric, atât la pereți cât și la tavane. Prin reamenajare expozițională se va reconstitui atmosfera birourilor de lucru al mediilor intelectuale burgheze. Se va crea un centru de interes cu spot luminos pe portretele pictate ale academicianului și soției lui. Se vor amplasa separatoare pentru delimitarea circuitului muzeal. Tematica sălii: homo academicus.

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare-expunere*	*Signaletică*
1	Canapea Biedermeier cu tapiserie decorata flora.	Cca 1830	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc, tapiserie, arcuri metalice	158X63 Înălțime: 93	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Lângă perete intermediar în dreapta ușii	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Portret Victor Mihalyi de Apșa, episcop.	Început secol XX	Ulei pe pânză, maniera academică	70X56	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete intermediar în dreapta ușii	Expunere prin acroșare pe perete	Inele, cârlige	
3	Peisaj cu cascadă în plan central, în partea laterală stânga se poate observa o casă pe deal împrejmuită de copaci.	început secol XX	Ulei pe pânză	66X53	Suport Prezintă murdărie aderentă. mucegai. exfolieri de culoare. Ulei pe pânză Strat pictural încastrat cu murdărie și praf	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame.	Perete intermediar în dreapta ușii	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

4	„Reședința mitropoliei", tablou	început secol XX	Ulei pe pânză	66X53	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame.	Perete intermediar dreapta ușii	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	
5	Scaun birou	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn vopsit cu verde China	62X38 Înălțime: 103	bună	Curățat, consolidat, lăcuit cu sherlac, chituire, integrare lacune. vernisaje, tratament bacteriologic și anti carii, revopsire,	In fața biroului Biedermeir	Expunere liberă	Nu sunt necesare.	
6	Birou Biedermeier, cu sertare și dulăpioare, feronerie metal	Cca 1830	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc	160X89 Înălțime: 108	bună	Curățat. consolidat lăcuit cu sherlac, chituire, integrare lacune. vernisare. tratament bacteriologic și anti carii, revopsire, completare lipsuri	Colt dreapta perete intermediar în dreapta ușii	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
7	Vitrina Altdeutsch decorată cu inserții metalice și sticlă,încastrări din lemn.	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn de brad și furnir nuc, sticlă, feronerie alamă	119X51 Înălțime. 178		Curățare și tratament insecto-fungicid		Expunere liberă	Nu sunt necesare	
8	Pictura reprezentând stema familiei Mihaly, un leu cu o sabie în mână	Cca1910	Suport: Ulei pe pânză	92X72	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior nord	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	
9	Dulap-bibliotecă Altdeutsch, 2 corpuri, cu rafturi, feronerie alamă. geam sticlă Două piese a câte două corpuri fiecare	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc și sticlă	121X52 Înălțime: 240		Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior vest Situate simetric față de cele două tablouri, Ioan Mihalyi și soția	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
10	Portretul soției lui Mihalyi de Apsa, Iustina, reprezentată din semiprofil	început secol XX	Ulei pe pânză, maniera academică	90X70		Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior vest, expunere centrală	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

11	Portretul lui Ioan Mihaly de Apsa reprezentat din semiprofil	început secol XX	Ulei pe pânză , maniera academică	90X70		Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior vest, expunere centrală	Expunere prin peacroșare perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	
12	Masă Biedermeier, cu două picioare, cu sertar	Cca 1830	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc	116,5X54,5 Înălțime: 75		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest, expunere centrală, lângă perete	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare	
13	Diplomă înrămată de la Asociațiunea Transilvană	1867	Suport papetar	59x47		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest, expunere centrală	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare	
14	Fotografie de familie, înrămată	Sfârșit de sec. XIX	Suport papetar	54x47		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest, expunere centrală	Expunere prin acroșare pe perete	cârlige	
15	Diplomă înrămată de la Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român din Maramureș	1907	Suport papetar	56x44		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest, expunere centrală	Expunere prin acroșare pe perete	cârlige	
16	Sobă compusă din plăci teracotă emailată, metal și cărămizi, în stil Art Nouveau	început de secol XX	Suport: plăci teracotă emailată, metal și cărămizi	88X40 Înălțime 400		Curățare.	Colț perete exterior, vest, în partea stângă		Nu sunt necesare	
17	Lampă abajur decorată cu broderie cu fir de argint.	început de secol XX	Suport: Lemn de nuc cu broderie fir de argint	Lungime: 105 Înălțime: 195 Diametru: 54,65,45 cm		Curățare	Lângă sobă	Expunere prin acroșare de tavan	Nu sunt necesare	
18	Balansoar Thonet fabricat la Viena, Austria	început de secol XX	Suport: Lemn de fag	105X52 Grosime: 94		Curățare și tratament insecto-fungicid	Lângă lampă	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
19	Comodă Biedermeier. Cu 4 sertare și feronerie de alamă.	Cca 1830	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc.	120X102 Grosime: 63	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete intermediar stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

20	Portret „Gavrilă Mihalyi ”	SecolXIX	Litografie	115X92	Prezintă murdărie aderentă. mucegai, rupturi	Propunere restaurare	Perete intermediar stânga	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare	
21	Portret Iuliana Man de Șieu	SecolXIX	Litografie	115X92	Prezintă murdărie aderentă. mucegai, rupturi	Propunere restaurare, Tratament antibacterian și anti mucegai	Perete intermediar stânga	Expunere prin acroșare pe perete	Nu sunt necesare	
22	Perdele tip Karamani 6 perdele. secol XIX	Secol XIX	Suport: Textil, lână	Înălțime 400 Lățime 90	Prezintă lipsuri	Curățare, completare lipsuri		Expunere prin fixare pe perete	Nu sunt necesare. Există sistemul original	
23	Lampă Art Deco Candelabru cu trei brațe, Atelier vienez	Cca 1930	Suport: Metal și sticlă			Curățare	Central tavan	Expunere prin fixare pe tavan	Nu sunt necesare. Există sistemul original	
24.	Set mobilier Biedermeier cu masă rotundă și 5 scaune Scaune din lemn cu tapiserie decorată	Cca 1830	Suport: Lemn, arcuri metalice, pânză, tapiserie		Înălțime: 78 Diametru: 112	Consolidare, completare lipsuri, curățat, înlocuit arcuri, retapițat cu tapiserie stil Biedermeier	Dispunere centrală în încăpere	Expunere liberă	Nu sunt necesare.	

Vezi figura 1. Plan etaj

Hol 2

Este o încăpere cu mobilier de interior tip sufragerie, cu suprafața 24,15 mp. Este zugrăvită în vernil foarte diluat, atât la pereți cât și la tavan și are ca decorațiune, la partea superioară a pereților, un brâu policolor cu motive tradiționale geometrice, similar cu cel din camera academicianului. Se va pune în valoare caracterul de intimitate prin iluminat cu spot luminos pe tabloul portret femeie. Se va realiza un panou cu genealogia familiei. Se vor amplasa separatoare pentru delimitarea circuitului muzeal. Tematica sălii: homo familiaris.

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare*	*Signaletică*
1	Set salon în stil Biedermeier, compus din canapea, 2 fotolii. Măsuță, 3 biblioteci, comoda.	Cca 1930-1940	Suport: Lemn de brad cu furnir de	- măsuță pătrată 42x38x75 - Comoda 103x54x95 - măsuță tip noptieră	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Conform planului	Expunere liberă	Nu sunt necesare.	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

	birou cu scaun, dulăpior mic, ornamente sculptate		frasin, nuc și cireș	90x40x75 - taburet Ø39x45 - fotoliu 74x68x110 (2 corpuri) - masă rotundă Ø85x86 - dulap colțar n L cu laturi egale 82x29130 - canapea 190x75x92 Vitrină 74x53x179 - dulap 82x30x30						susținere
2	Portret de femeie redată din semi-profil. Îmbrăcată în rochie de secol XIX cu broderie. Poartă un pandantiv la gât și brățară pe mâna stângă. Părul este prins la spate și mâinile adunate în poală.	1868	Suport: Ulei pe pânză Murdărie aderentă	103X85		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior, central	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Ansamblu pentru fumat. compus din suport pentru țigări și suport pentru lumânare, cu patru picioare și măsuță	Sfârșit de secol XIX	Suport: Metal și sticlă, fier forjat fontă	68X40		Curățare și tratament insecto-fungicid	Lângă perete intermediar în stânga	Expunere liberă		
4	Sobă teracotă	Sec XX		109x55x220		Curățare	Colț dreapta	Expunere liberă	Nu sunt necesare	

Vezi figura 1. Plan etaj

Sala expozițională 1.

Încăperea este situată pe latura lungă a construcției, comunică cu holul 2 și sala expozițională 2. Încăperea este zugrăvită simplu, în alb, atât la pereți cât și la tavan. Are suprafața de 46,75 mp. Expoziția va fi reorganizată cu manechine, cu reconstituiri de costume de epocă în special a membrilor tineri ai familiei Mihalyi în preajma zilelor Marii Uniri

- F1, costum de festiv de fată, cu dantelă și broderie, corsaj și decolteu în V, fustă lungă și largă în formă de lalea, montat pe manechin reglabil în poziție așezată la pian.
- F2, costum de fată cu bluză și fustă cu broderii pe ambele piese, în fața unui șevalet, pictând,
- F3, costum de fată cu două piese, în poziție șezând în fața unei mese cu sertare care se deschide în lateral, lucrând la broderie manuală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- B1 costum de bărbat din stofă, rezemat de pian

Costumele vor fi montate pe manechine reglabile.
Reconstruirile vor fi făcute pornind de la fotografii din fondul documentar al Casei memoriale Ioan Mihalyi de Apșa

Se vor utiliza două spoturi luminoase pentru a realiza centre de interes. Tematica sălii: homo ludens.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare*	*Signaletică*
1	Pian cu coadă și taburet	Început de secol XX	Suport: Lemn de brad cu furnir de nuc, corzi metalice, placa de bronz. fildeș	Pian 235X135x90 taburet	bună	Curățare	Perete intermediar în dreapta	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Sobă teracotă	Sec XX	Teracotă maronie	130x66x25	bună	Curățare	Colț dreapta	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Masa Artdeco, cu patru picioare și două blaturi pictate	Cca 1930	Suport: Blat pictat cu peisaj din parc, lemn de stejar și metal Marchetărie	91X50 Înălțime 74	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest partea stângă, lângă sobă	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
4	Bibliotecă Biedermeier cu uși și rafturi, în partea de sus are un fronton ornat.	Cca 1830	Suport: Lemn, feronerie metal	90X53X200	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Recamier Biedermeier, Viena	1830	Suport: Lemn, textilă, arcuri metalice			Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior vest în partea stângă	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
6	Fotografii portrete înrămate ale fetelor Mihalyi, 4 bucăți		Suport, hârtie Rame lemn Sticlă geam	52x36 51x43 49x41 40x45	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Se vor fixa deasupra recamierului la înălțimea de 1,5 m	Fixare pe perete	Nu sunt necesare	
7	Masă Altdeutsche,cu două picioare și cu sertare sculptate	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn de stejar, feronerie alama	66X46 Înălțime: 78		Curățare și tratament insecto-fungicid	Colț stânga perete exterior	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
8	Peisaj cu o alee în plan central, în fundal se poate observa o casă acoperită de iederă.	început secol XX	Autor: D-ra Mihalyi Ulei pe pânză	60x36	Prezintă murdări e aderentă , mucegai	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete intermediar stânga pe structura de susținere	Acroșare pe perete cu sistem de prindere	Cârlige	

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

9	Masă gueridon Art Deco Masă mobilă ce se deschide în patru părţi, sprijinită pe patru picioare cu rotile	Cca 1930	Suport: Lemn şi marchetărie			Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete intermediar stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
10	Masă stil Louis Philippe care se deschide în trei părţi, decorată cu motive geometrice	Sfârșit de secol XIX	Suport: Lemn şi marchetărie			Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
11	Fotografii portret, individuale și grup cu membrii familiei Mihalyi, 7 bucăți	Sfârșit de secol XIX și început secol XX	Suport papetar			Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior	Fixare pe perete	Cârlig, inele	
12	Fotografii portret ale regelui Ferdinand și reginei Maria primite de la Emilia Rațiu	Sfârșit de secol XIX și început secol XX	Suport papetar			Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior est lângă ușa de acces	Fixare pe perete	Cârlige, inele	

Vezi figura 1. Plan etaj

Sală expozițională 2

Încăperea este situată pe latura lungă a construcției, comunică cu terasa și sala expozițională 1. Are suprafața de 49,25 mp. Încăperea este zugrăvită simplu, în alb, atât la pereți cât și la tavan. Expoziția va fi reorganizată cu includerea a 5 vitrine în care vor fi etalate documente și cărți cu contribuția lui Ioan Mihalyi de Apșa la istoriografia Maramureșului. Se vor utiliza două spoturi luminoase pentru a realiza centre de interes. Se va amplasa un totem digital pentru studiul istoriei Sighetului și Maramureșului. Tematica sălii: homo historicus.

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare*	*Signaletică*
1	Cetatea Hustului Peisaj rural cu case, pe deal se pot observa ruinele cetății Hustului Lucrarea a fost furata din casa Mihalyi, descoperita	Cca 1900	Ulei pe pânză	145X197	Suport: Murdărie aderentă, mucegai	Tras în benzi, reintegrat, restaurat rama,foiță de aur și argint,vernisare și consolidare șasiu.	Perete intermediar dreapta	Acroșare pe perete prin sistem multipunct	Cârlige, inele adaptate dimensiunii tabloului	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

	de poliția ungară și repatriată, însă tăiată de pe șasiu. Autor Hollósy Simon									susținere
2	Set salon compus din canapea, masă, două fotolii. două scaune, canapea, cu ornamente în stil Ludovic al XVI-lea		Suport: Lemn colorat cu verde-oliv, cu benzi subțiri aurite, tapiserie			Curățare și tratament insecto-fungicid	Situat în centrul încăperii	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Portretul lui Ioan Bușiția, Autor Liviu Bordeaux	1972	Suport: Ulei pe pânză lipit pe placaj	78X70		Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior est stânga	Acroșare pe perete prin sistem multipunct	carlige	
4	Dulap pentru monede, în manieră Artdeco cu multiple sertare și feronerie de alamă.	Cca 1920-1930	Suport Lemn de stejar cu multiple sertare. Feronerie alamă. stare bună	50X81,5 Grosime: 32		Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior sud stânga	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Portretul profesorului Seleș, director al Colegiului Dragoș Vodă	1934	Autor Traian Bilțiu Dăncuș	53X40	Suport: Ulei pe pânză	Curățare și tratament insecto-fungicid la rame	Perete exterior sud dreapta	Acroșare pe perete	Cârlige	
6	Sobă teracotă	Secol XX	Teracotă maronie	134x68x275		Curățare	Colț dreapta	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
7	„Diplome maramureșene în secolele XIV și XV", ediție cu autograful autorului		Suport papetar			Curățare	Perete exterior dreapta	Etalare în vitrină	vitrine	
8	Selecție documente manuscris din volumul doi al „Diplomelor maramureșene", 5 vitrine		Suport papetar	Vitrină 130x60x70		Curățare		Etalare în vitrine	vitrine	

Vezi figura 1. Plan etaj

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Sala expoziţională Sala de lectură a Societății de lectură Dragoșiana

Încăperea este situată la extremitatea sudică a construcției, comunică cu terasa. Are suprafața de 50,70 mp. Sala de lectură a Societății literare Dragoșiana este zugrăvită în vernil, culoare delimitată la partea superioară de tavanul alb prin brâul multicolor cu motive geometrice tradiționale. Expoziția va fi reorganizată cu includerea de mobilier stil Altdeutch și Biedermaier. Se va amplasa un totem digital pentru studiul literaturii și artelor din Maramureş. Tematica sălii: homo culturalis.

Nr. crt.	*Denumire/Descriere sumară*	*Datare*	*Stil/tehnică*	*Dimensiuni (cm)*	*Stare de conservare*	*Propuneri de tratament*	*Situare în sală expozițională*	*Modalitate de etalare*	*Materiale necesare pentru etalare*	*Signaletică*
1	Dulap bibliotecă Altdeutsch -2 corpuri suprapuse	Sfârșit de secol XIX	Suport lemn	55x160x70 35x160x128	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior est, între geam și colț	Expunere liberă	Nu sunt necesare	Se va realiza o etichetă de sală pe suport pe plexiglas cu picior de susținere
2	Dulap Altdeutch– bibliotecă, 2 corpuri	Secol XIX	Suport lemn	100X178x45	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior sud	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
3	Dulap Biedermeier	Secol XIX	Suport lemn	100X178x45	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior nord	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
4	Dulap Altdeutch – bibliotecă,2 corpuri	Secol XIX	Suport lemn	100X178	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Perete exterior nord	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
5	Masa rotunda de mari dimensiuni cu 12 scaune cu tapiserie roșie (reconstituire)	Secol XX	Suport lemn	210x75	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Central	Expunere liberă	Nu sunt necesare	
6	Sobă teracotă	Secol XX	Suport lemn	134x68x275	bună	Curățare și tratament insecto-fungicid	Central	Expunere liberă	Nu sunt necesare	

Vezi figura 1. Plan etaj

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Galeria de artă

Galeria de artă de la parterul clădirii este formată din sălile expoziționale 1, 2, 3 și 4. Tablourile vor fi expuse pe suport independent de structura clădirii.

Mobilierul de expunere este format din 3 elemente modulare. Fiecare element este format dintr-un cadru metalic/rama de care sunt ancorate tablourile prin fire metalice. Prin realizarea unei rame, și nu a unui panou plin, spațiul în care acestea vor fi expuse nu se micșorează vizual, iar prin transparența acestora este vizibilă structura peretelui, devenind și acesta parte integrata a expoziției.

Panourile se conectează două sau mai multe, printr-o așezare în plan sub formă de zig-zag și sunt conectate unele de celelalte prin bare metalice subțiri cu diametru de 6 mm, pentru a nu permite răsturnarea acestora. Fiecare panou are montat în partea superioară un corp de iluminat, tip aplică pentru tablouri, cu lumină de culoare caldă/galbenă. Prin interiorul barelor superioare trece cablajul pentru corpurile de iluminat. Prin mufe de conectare se leagă un panou de celălalt, astfel fiind posibilă conectarea mai multor panouri pe același circuit electric.

Sunt 3 tipuri de panouri.

PANOU TIP 1 - INFORMAȚIONAL

- are dimensiunea de 1570x2300 mm, cu spațiu liber de expunere maxim 1100x1500 mm
- pe una dintre laturi prezintă un element vertical din PAL furniruit cu stejar care are încorporat un monitor touchscreen de 15” și tot pe acest panou apar informații cu poziția vizitatorilor din cadrul muzeului
- structura este realizată din bare metalice rectangulare, cu secțiunea de 30x30 mm, vopsite în câmp electrostatic, culoare albă
- în partea superioară se montează un corp de iluminat tip aplică pentru tablouri
- în interiorul panoului vertical din PAL este realizat circuitul electric
- în bara metalică superioară este cablajul pentru iluminat, cablu cu mufa de conectare

PANOU TIP 2–TABLOURI DIMENSIUNE MICĂ

- are dimensiunea de 1220x2300 mm, cu spațiu liber de expunere maxim 1100x1500 mm

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- structura este realizată din bare metalice rectangulare, cu secțiunea de 30x30 mm, vopsite în câmp electrostatic, culoare albă
- în partea superioară se montează un corp de iluminat tip aplică pentru tablouri
- în bara metalică superioară este cablajul pentru iluminat, cablu cu mufa de conectare

PANOU TIP 3 – TABLOURI DIMENSIUNE MARE

- are dimensiunea de 1220x2300 mm, cu spațiu liber de expunere maxim 1100x2000 mm
- structura este realizată din bare metalice rectangulare, cu secțiunea de 30x30 mm, vopsite în câmp electrostatic, culoare albă
- în partea superioară se montează un corp de iluminat tip aplică pentru tablouri
- în bara metalică superioară este cablajul pentru iluminat, cablu cu mufa de conectare

Vor fi amplasate două dezumidificatoare și aparate de măsură pentru microclimat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În galeria de artă va fi montată o expoziție temporară: ***”Memoria miscelanea*** *”Expoziție de grafică și pictură din colecțiile Muzeului Maramureșan”*. Ea va cuprinde următoarele lucrări:

Sala 1- Picturi din colecția prof. Alexandru Ciplea,

	Autor și titlu	Dimensiuni (cm)	Stare conservare
1.	Sztelek Norbert, Colibe țigănești din Baia Mare	37X30	bună
2.	Maria Tanco, Peisaj, ulei pe placaj	25X30	bună
3.	Em. H. Georgescu, Flori, ulei pe carton,semnat, datat 1924	44X45	bună
4.,	Szontagh Tibor, Casa paznicului parcului, ulei pe pânză, semnat	58X48	bună
5.	Virgil Enescu, Natură moartă, ulei pe placaj, semnat	40X55	bună
6.	Alexandru Popp, Mahala, ulei pe carton, semnat	48X35	bună
7.	Kadar Geza, Peisaj băimărean-Dealul Florilor	105X109	bună
8.	Ioan Griguță, Rugăciune	56X69	bună
9.	Gheorghe Chivu, Obiceiuri de iarnă, ulei pe carton	76X105	bună

Vezi figura 2 Plan parter

Sala 2 – grafică Traian Bilțiu – Dăncuș - expunere pe panouri

	Titlu	Dimensiuni (cm)	Stare conservare
1.	Țăran , datat 29.VI.1944	57X43	bună
2.	Bărbat cu pipă, nesemnat	44X55	bună
3.	Umbra pământului, 5.IX.1955	59X43	bună
4.	Femeie torcând, nesemnat	54X43	bună
5.	Bărbat cu piciorul rupt, nesemnat	40X32	bună
6.	Portret bătrână	42X37	bună

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

7.	Femeie depănând	47X62	bună
8.	La cazan	48X62	bună
9.	Portret de bătrân, datat 1.VIII.1940	58X43	bună
10.	Bărbat dormind, IV.1940	55X42	bună
11.	Stors de struguri, 11.X.1961	47X62	bună
12.	La desfăcat de porumb, nesemnat	43X57	bună
13.	Interior moară	43X57	bună
14.	Peisaj rural	43X57	

Vezi figura 2 Plan parter

Sala 3 – grafică Traian Bilțiu – Dăncuș

	Titlu	Dimensiuni cu ramă	Stare conservare
1.	Bătrân șezând, 1.VIII.1940	57X44	bună
2.	Femeie torcând	54X42	bună
3.	Portret bătrână	45X37	bună
4.	Schitul Pojorâta, 5.VIII.1955	28X37	bună
5.	Portret de bătrână, datat 30.X.1950, Pasărea	31X28	bună
6.	Mama îndurerată, 1941	42X35	bună
7.	Autoportret, 1945	52X38	bună
8.	Peisaj Cornești, 1973.XI.	41X32	bună
9.	Biserică, 1961	42X35	bună
10.	Casă	41x32	bună
11.	Peisaj rural (la fân)	38X32	bună
12.	Femeie la prănicat	34X28	bună

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

13.	Lixandru Groza din Ulmeni	32X32	bună
14.	Portret fetiță, 3:IX.1950	54X42	bună

Vezi figura 2 Plan parter

Sala 4 – grafică Vasile Kazar

	Titlu	Dimensiuni	Stare conservare
1.	Grafică 1, semnat, datat 1984	66X50	bună
2.	Grafică 2, semnat, datat 13.XI.1986	70X60	bună
3.	Grafică 3, semnat, datat 6.XI.1981	70X60	bună
4.	Grafică 4, semnat, datat 23.II.1988	78X66	bună
5.	Grafică 5, semnat, datat 31.XI.1980	78X66	bună
6.	Grafică 6, semnat, datat noiembrie 1982	78X66	bună
7.	Grafică 7, semnat, datat august 1982	71X78	bună
8.	Grafică 8, semnat, datat 4.VIII.1980	67X84	bună
9.	Grafică 9, semnat, datat 6 august 1975	67X84	bună
10.	Odihnă, tuș, 1957	54X69	bună
11.	Pe pod, litografie, 1956	74X54	bună

Vezi figura 2 Plan parter

Trei dintre piesele de artă din sala 1 aflate în colecțiile Muzeului Maramureșan aparțin exponenților Școlii de Pictură de la Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

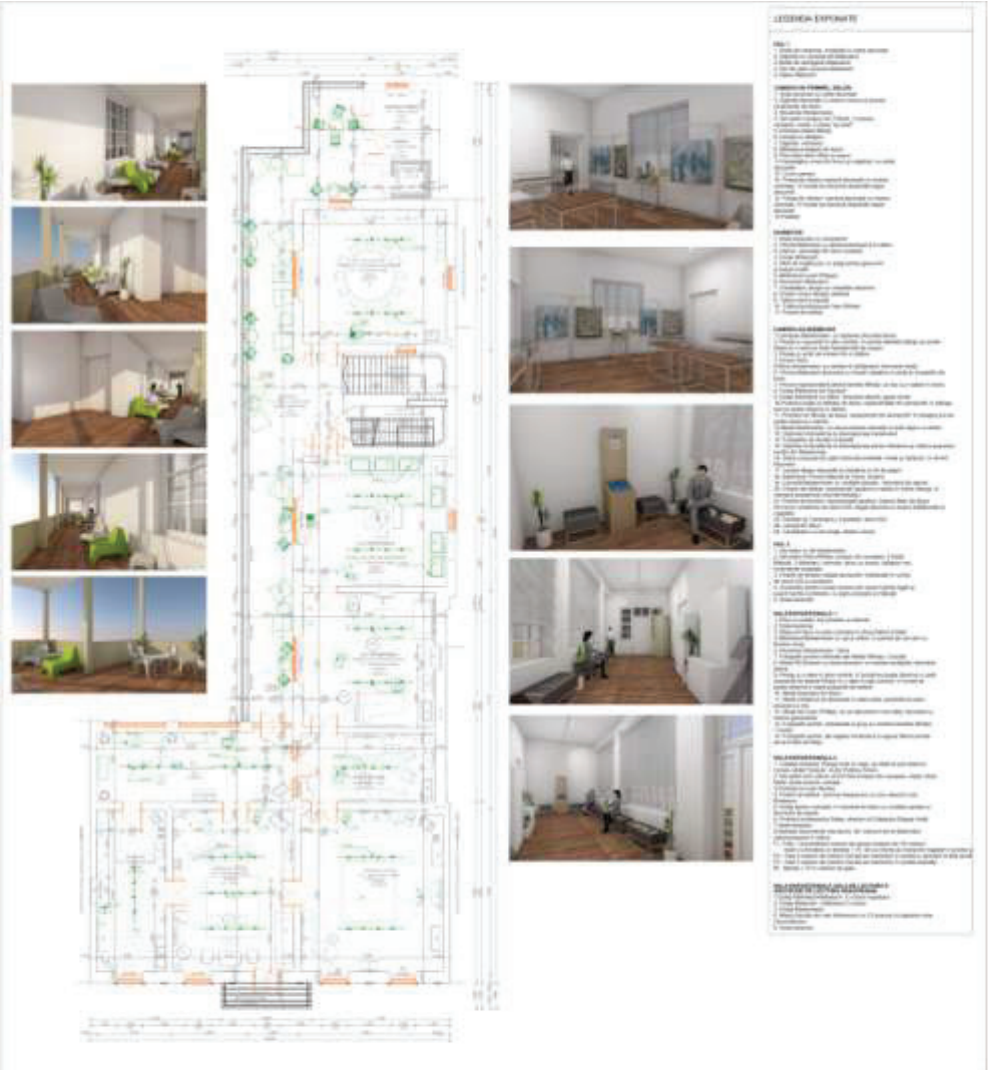

Figura 1: Plan etaj

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Figura 2: Plan parter

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Reamenajarea şi promovarea turistică a Casei muzeu Vasile Kazar din localitatea Vadu Izei, Maramureş

Ileana CODREA
Conservator, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

Vasile Kazar (1913-1998) a fost cel mai de seamă grafician pe care l-a dat Maramureşul şi unul dintre cei mai influenţi artişti români ai secolului XX.

Vasile Kazar s-a născut la Sighetu Marmaţiei la 30 iulie 1913 şi a cunoscut abundenţa diverselor experienţe: de la copilăria lipsită de griji într-o familie înstărită de evrei intelectuali din Maramureş, la o maturitate plină de capcane şi o senectute încărcată de melancolii şi de izbânzi spirituale.

Victimă a holocaustului, a trăit direct infernul lagărelor naziste. Scăpat ca prin minune, a socotit această întâmplare drept miracolul celei de-a doua naşteri, s-a convertit la creştinism şi a îmbrăţişat confesiunea catolică, a crezut, apoi, pentru o clipă, în pseudomesianismul comunismului incipient pentru ca, nu după multă vreme, dezamăgit şi revoltat să se retragă în atelier, singura realitate certă.

Urmează cursurile Liceului Dragoş Vodă din Sighetu Marmaţiei şi studii de desen liber la Sighet şi la Budapesta. Este admis la Şcoala Superioară de Arte Decorative din Budapesta dar nu frecventează cursurile. Imobilizat timp de doi ani într-un sanatoriu din Elveţia, lucrează gravură pe linoleum, pe care o expune la Cluj în 1930.

Revenit în Maramureş, cutreieră satele, investigând o zonă de care va rămâne legat toată viaţa. Publică desene cu tematică socială în „Stânga" , „Crainicul Maramureşului" şi „Cuvântul liber" (1933-1934, 1936).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Debutează în 1932, iar în 1936 publică albumul cu 12 desene **„Pita de mălai”,** reproduse tipografic la Ed. Sonnedfeld din Oradea. Călătoreşte la Paris unde frecventează atelierele de la **„Grande Chaumiere”** şi expune la **„Galerie Contemporaine”** desenele originale din Pita de Mălai.

În 1940 publică albumul **„Moartea Pădurii”** cu opt linogravuri, la Sighetu Marmaţiei. După expoziţia personală din 1942, la Budapesta, desene cu subiecte inspirate din viaţa ţăranilor maramureşeni, în 1944, este deportat în lagărele de concentrare naziste de către autorităţile horthiste din Transilvania de Nord.

După război (1945) expune desene în tuş în două expoziţii personale şi colaborează cu desene la Revistele ,,Contemporanul”, ,,Veac Nou” şi ,,Lumea”. În 1948 participă la expoziţia ,,Flacăra”, expoziţie ce semnifică începutul unei epoci dogmatice în arta românească, iar între 1948-1952, calificat drept ,,formalist” nu este admis în expoziţii. Din 1950 până în 1976 este Lector şi apoi conferenţiar la catedra de grafică a Institutului de Arte Plastice ,,Nicolae Grigorescu” din Bucureşti, unul dintre creatorii de şcoală în arta românească contemporană.

Peisajul satului maramureșean e permanent implicat de Kazar în desenele acestei perioade. Un peisaj de un calm lirism, redus la elementele cele mai semnificative — dealuri cu pante povârnite, case cu acoperişuri înalte, turnuri zvelte de biserici, căpiţe de fân clădite în forma unor coroane de brazi. Anume amintiri ale epocii de tranziţie a lui Kazar se mai păstrau, e drept, în unele lucrări ale sale din acei ani; dar chiar şi în acestea, în care plasarea personajelor avea ceva din tehnica afişului, iar spaţiul era un element de construcţie şi nu parte a motivului narativ, linia arhitecturală dobândea o mare supleţe, demonstrându-și capacitatea de organizare coerentă a întregii imagini.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

I. Localizarea Casei muzeu „Vasile Kazar” în localitatea Vadu Izei, Maramureş

Fig. 1 Localitatea Vadu Izei în judeţul Maramureş

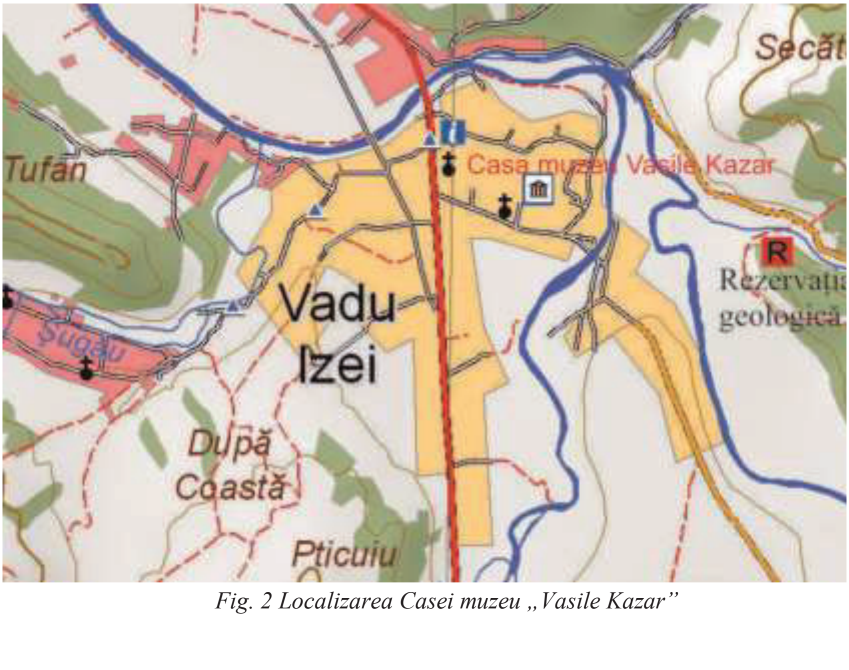

Fig. 2 Localizarea Casei muzeu „Vasile Kazar”

La Casa muzeu „Vasile Kazar” se ajunge de pe DJ 186 Vadu Izei – Săcel pe prima uliţă pe partea stânga, numită Uliţa Bisericii. Casa este situată într-o mică grădină.

Căile de acces către comuna Vadu Izei sunt următoarele:

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- Drumul naţional DN 18 Baia Mare – Sighetu Marmaţiei (Aeroportul Naţional Baia Mare – 43 km),
- Drumul judeţean DJ 186 Vadu Izei – Săcel,
- Drumul judeţean DJ 186 A Vadu Izei – Valea Stejarului,
- Drumul Naţional DN 19 Satu Mare – Sighetu Marmaţiei (Aeroportul Internaţional Satu Mare – 80,80 km).

II. Scurt istoric al casei Kazar

Este o casă tradiţională de secolul al XVIII-lea pe care graficianul Vasile Kazar a achiziţionat-o în vederea folosirii ei pentru creaţie. În timp, a mai achiziţionat o casă mai mare (de început de secol), iar vechea casă a donat-o muzeului împreună cu colecţia etnografică.

Fig. 3 Casa muzeu „Vasile Kazar" din localitatea Vadu Izei, jud. Maramureş

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 4 Casa „nouă” achiziţionată de pictor aflată în aceeaşi curte cu casa muzeu

Cu o suprafaţă de 35 m^2, casa a fost construită din bârne rotunde de stejar, caz rar în arhitectura ţărănească (lemnul de stejar era cioplit). Are planul clasic pentru acea epocă: cameră, tindă, cămară rece şi prispă cu stâlpi şi arcade pe faţă. Acoperişul este în două ape, confecţionat din draniţe şi prevăzut cu două lucarne.

Grădina şi curtea cu cele două case, de primăvara până toamna târziu sunt un agreabil loc de popas.

Muzeul este găzduit în casa de vară a artistului şi prezintă veşminte şi obiecte de uz casnic folosite într-o gospodărie maramureşeană. Casa muzeu „Vasile Kazar” este înscrisă în Lista Monumentelor Istorice din România având codul MM-II-m-A-04789.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 5 Interior din casă

Fig. 6 Colţul cu masa

Fig. 7 Colţul cu vatra

Fig. 8 Tinda

III. Reamenajarea casei memoriale

Amplasarea în teritoriu

Conform Extrasului de carte funciară nr. 2420 din data de 13.03.1991 eliberat de Notariatul de Stat local Sighetu Marmaţiei, Vasile Kazar este proprietarul casei cu nr. 599, a curţii şi grădinii, amplasată pe uliţa de lângă noua Biserică Greco-catolică din Vadu Izei, după cum reiese şi din schiţa întocmită de ing. A. Forvald.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

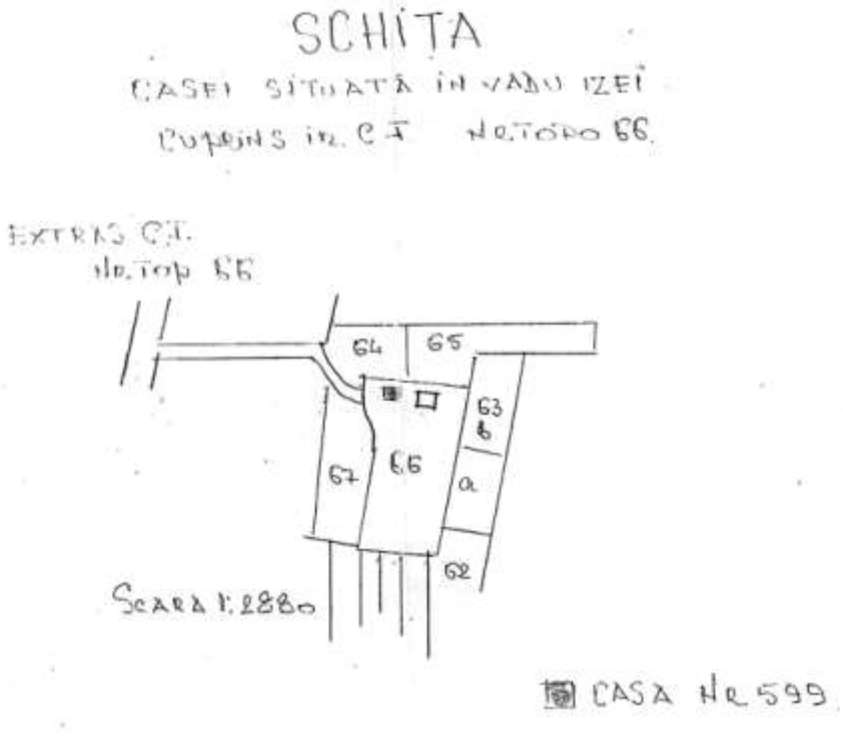

Fig. 29 Schiţa amplasării Casei muzeu „Vasile Kazar”
Sursa: arhiva Muzeului Maramureşan din Sighetu Marmaţiei

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

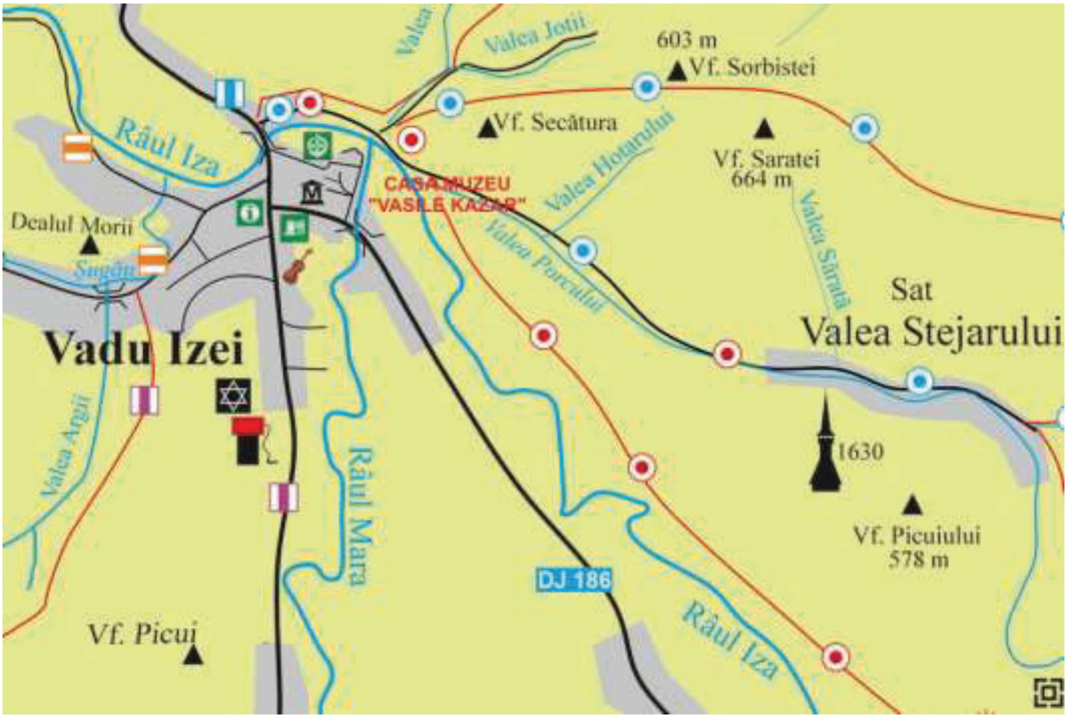

Fig. 30 Harta zonei înconjurătoare

Reamenajarea muzeală a interiorului casei

Muzeul reprezintă pentru mulți oameni doar un spațiu unde pot să vadă diferite obiecte statice, prin urmare interesul nu este unul foarte ridicat. Reamenajarea Casei muzeu „Vasile Kazar" urmărește atragere de public nou prin existența unor activități dinamice și interactive cu scopul *de a pune în valoare patrimoniul muzeal în scopul cunoaşterii, educării şi recreării*.

Casa se află într-o stare de conservare bună datorată intervenției la timp și a faptului că elemente de rezistență sunt rezistente (materialul de construcţie fiind stejar - esenţă lemnoasă rezistentă, acoperişul fiind drăniţit periodic etc.).

Valoarea arhitecturală a clădirii nu este cu nimic diminuată de unele degradări fizice minore. Casa rămâne la fel de interesantă din punct de vedere arhitectural.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Valoarea casei este în mod indisolubil legată de terenul din jur, ambianța și peisajul nu pot fi neglijate în aprecierile asupra arhitecturii.

Reamenajarea muzeală nu este suficientă pentru întreținerea pe termen lung și administrarea corespunzătoare a casei. O variantă mai utilă este ca, pe lângă aspectul memorial, casa să aibă o funcțiune educativă, transformându-se într-un centru pentru educație artistică.

Pentru reamenajarea muzeală a casei propun următoarele:

În **tindă,** pe pereţii casei, pot fi montate panouri Forex cu materiale documentare care oferă vizitatorului posibilitatea informării despre copilăria şi tinereţea artistului Vasile Kazar, studiile făcute la Budapesta, periplul profesional ca artist plastic în diferite localităţi din ţară şi în Bucureşti.

În prima încăpere (cămara), fotografiile de familie, scrisorile personale, manuscrise, obiectele de uz personal, documentele personale, brevetele şi diplome expuse în vitrine speciale vor conferi expoziţiei caracterul de autenticitate. Vor fi expuse în continuare fotocopii după operele artistului utilizând panouri şi şevalete.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 31 Exemple de fotocopii după grafica artistului „Vasile Kazar”

În a doua încăpere (camera principală) propunem reconstituirea unei camere de locuit, cu mobilier şi ţesături specifice epocii şi zonei. Vor fi expuse piese de ceramică, farfurii decorate, ulcioare, străchini, căni etc., un pat, un scaun ţărănesc, mai multe icoane pe sticlă şi lemn, obiecte care evidenţiază pasiunea artistului pentru arta populară. Acestora li se adaugă obiecte de artă populară care reliefează pasiunea de iubitor de folclor a artistului, drumeţ pe meleagurile maramureşene, obiecte pe care artistul le-a donat Muzeului Maramureşan, conform listei de inventar de mai jos.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Muzeul Maramureşean
Sighetul Marmaţiei

Listă
cuprinzând inventarul obiectelor de la casa
Kazar Vasile, Vadul Izei donate Muzeului Maramureşean

1. Fragment covor - [illegible]
2. [illegible] - 2 buc.
3. Covor (faţă de masă) - 2 buc.
4. Covor
5. Covor (dungi) - 2 buc.
6. [illegible] - 2 buc.
7. [illegible] - 3 buc.
8. Ştergari [illegible] - 7 buc.
9. Ştergari [illegible] - 2 buc.
10. [illegible]
11. [illegible] - o pereche
12. [illegible] - o pereche
13. Faţă de perină - 3 buc.
14. [illegible]
15. [illegible] - 2 buc.
16. [illegible]
17. Icoane pe sticlă - 6 buc.
18. [illegible]
19. Icoană pe lemn
20. [illegible] - 5 buc.
21. [illegible] - 5 buc.
22. Oale mici - 5 buc.
23. [illegible] - 8 buc.
24. [illegible] - 2 buc.
25. [illegible]
26. [illegible]
27. [illegible] de lemn
28. [illegible] - 2 bucăţi
29. [illegible] pentru mămăligă
30. Piperniţă
31. Lingură cu [illegible]
32. [illegible]
33. [illegible] mare
34. [illegible]
35. [illegible]
36. [illegible]
37. Fuse - 2 buc
38. [illegible]

- 2 -

[illegible]

12 septembrie 1991

Fig. 32 Listă cuprinzând inventarul obiectelor de la Casa Kazar Vasile, Vadu Izei, donate Muzeului Maramureşean (Sursa: Arhiva Muzeului Maramureşan)

Reamenajarea curţii casei

În spaţiul din curtea casei propunem construirea unei filigorii sau a unei şuri tradiţionale maramureşene în care să se desfăşoare diverse activităţi şi ateliere de creaţie.

Meșteșugurile reprezintă tema centrală a proiectului nostru de reamenajare, creatorii de artă populară fiind cei care vor anima atmosfera muzeului prin cunoștințele și îndemnarea lor.

Activitățile vor fi astfel concepute încât să faciliteze o trecere de la prezent (documentare, fotografii, expoziții) spre trecut (ateliere practice). Se urmărește transmiterea informaţiilor şi cunoştinţelor de la meșteri la beneficiari prin metode şi tehnici specifice educaţiei atât a adulților cât și a copiilor, adaptate particularităţilor grupului;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

activitatea individuală şi în grup în vederea promovării şi valorificării folclorului, gastronomiei, a dansurilor și a meșteșugurilor tradiţionale prin organizarea unor ateliere interactive.

IV. Promovarea casei muzeu „Vasile Kazar”

Promovarea casei muzeu se va face prin realizarea unor pliante şi prin organizarea unor ateliere şi tabere.

În vederea organizării atelierelor se va întreprinde o amplă cercetare asupra meșteșugurilor și a altor activități ale satului tradițional: muncile agrare, realizarea textilelor, viața spirituală, educație gastronomie, etc. Informaţiile adunate vor fi prezentate în

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

cadrul unor mese rotunde şi în cadrul atelierelor la care vor participa meşterii populari din localitate şi din zonă.

Se vor organiza periodic, în special în sezonul estival când fluxul turistic este maxim, următoarele ateliere:

A 1. Olăritul

Olărit se numește tehnica confecționării oalelor și a altor obiecte din argilă arsă. Pentru această activitate propunem proiecție de documentare și expoziție de fotografii și ceramică (în şura sau filigoria din curtea casei). Olăritul este o îndeletnicire practicată încă din neolitic pe teritoriul țării noastre. Pentru a aduce oamenii în contact direct cu acest meșteșug aproape uitat propun ateliere de olărit care vor avea loc săptămânal.

A 2. Drumul lânii

Pentru această activitate propun expoziție de ţesături. Vor fi realizate ateliere de tors, cusut, împletit etc. Atelierele vor fi coordonate de meșteri populari din Vadul Izei.

A 3. Țesutul la război

Pentru această zi propun proiecție de documentare și expoziție de fotografii. Vor fi realizate ateliere de țesut la război.

A 4. Podoabe populare

Pentru această activitate propun expoziție de fotografii și podoabe populare (în filigoria din curte). Vor fi realizate ateliere de creație unde vor fi confecționate *zgărdane*. Atelierele vor fi coordonate de meșteri populari.

A 5. Atelier de confecționat trăistuţe

Vor fi realizate ateliere de creație unde vor fi confecționate traiste de către beneficiari. Atelierele vor fi coordonate de meșteri populari în incinta Casei muzeu.

A 6. Tainele realizării clopurilor

Pentru această activitate propun expoziție de fotografii și clopuri (în spațiul pavilionar). Participanții vor putea urmării procesul de realizare a clopurilor și vor putea interacționa direct cu meșterul popular. Vor fi realizate ateliere de creație unde vor fi decorate clopuri de către participanți.

A 7. Taina lemnului

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Vor fi realizate ateliere de prelucrat lemnul. Atelierele vor fi coordonate de meșterii populari din Vadu Izei.

A 8. Atelier de bucate tradiționale

Pentru această activitate propun expoziție de fotografii și obiecte de uz casnic (în spațiul curtea casei). În fiecare duminică cei interesați pot participa la ateliere de gătit bucate tradiţionale.

A 9. Folclor medical

Pentru această activitate propunem proiecție de documentare. Vor fi organizate mese rotunde în care vor fi prezentate beneficiile unor plante medicinale, urmate de activități interactive de grup.

A 10. La pescuit

Pentru această activitate propunem proiecție de documentare și expoziție de fotografii (în şură). Pescuitul reprezintă o sursă de hrană principală în unele zone ale țării chiar și în zilele noastre. Vor fi organizate sesiuni de pescuit la râul Iza.

A 11. Cursuri de dansuri populare

Pentru această activitate propun cursuri de dansuri populare în fiecare duminică.

Bibliografie

Borlean, I: (2000), *Vadu Izei şi Maramureşul*, Fundaţia O.V.R. Agro-Tur-Art, Vadu Izei

Chiş, V. T. (2011), *Ţara Maramureşului*, Sighetu Marmaţiei

Chiş, V. T. (2014), *Ghid turistic Vadu Izei – Valea Stejarului*, Sighetu Marmaţiei Cocean, P. (2002), *Geografie regionala*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca

Cristea, G., Dăncuş, M. (2000), *Maramureş - un muzeu viu în centrul Europei*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dăncuş, M. (2010), Arhitectura vernaculară şi alte valori ale culturii populare în colecţiile Muzeului Etnografic al Maramureşului = Vernacular architecture and other values of folk culture to be found in the collections of the Maramures Ethnographic Museum, Ed. Dacia XXI, Cluj-Napoca

Ivanciuc, T. (2006), *Ghidul Turistic al Ţării Maramureşului*, Ed. Limes, Cluj-Napoca,

Posea, G., Moldovan, C., Posea, A. (1980), *Judeţul Maramureş,* Ed. Academiei Române, Bucureşti

***Arhiva Muzeului Maramureşan

***Plan urbanistic general al comunei Vadu Izei, 2002

Site-uri web:

https://ro.wikipedia.org/wik

https://www.infoghidromania.com/vadu-izei-maramures.html

https://romania.directbooking.ro/prezentare-vadu-izei-informatii-poze-imagini-2212.aspx

http://www.Ed. .ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/1787.pdf

https://www.ghidulprimariilor.ro/list/cityHallDetails/PRIMARIA-VADU-IZEI/174339

http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/id.asp?k=1982&-Casa-Vasile-Kazar-VADU-IZEI-Maramures

https://distanta.ro/

http://www.romanianmonasteries.org/ro/maramures/festival-vadu-izei

http://www recensamantromania.ro

https://www.scribd.com/document

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Restaurarea unui țol de pat[1]

Ileana STAN
Restaurator, Muzeul Maramureșan
Sighetu Marmaţiei

Țolul de pat face parte din categoria țesăturilor de uz gospodăresc, cu scop practic. Cele mai vechi țesături din această categorie erau simple, aproape fără ornamente sau doar învărgate. Din aceeași categorie fac parte cergile, lăicerele, șervetele, traistele, desagii, țolul de cânepă, etc.[2]

Producţia casnică textilă a fost timp îndelungat apreciată ca un lucru necesar care ne-a înconjurat permanent. Cele mai multe obiecte textile au avut, datorită folosirii intense, o existenţă limitată, astfel producerea lor s-a repetat perpetuu secole la rând. Prin ele generaţiile trecute au construit un stil de viaţă ce continuăm să-l trăim. Este remarcabilă transmiterea aproape neschimbată a cunoştinţelor ce au fost perfectate secole la rând până la epoca industrializării.

Avem dovezi certe că meşteşugul torsului şi ţesutului a fost practicat pe pământul ţării noastre încă din neolitic. În epoca neolitică

---

[1] **Dosar de atestare în domeniul restaurării și conservării bunurilor din patrimoniul cultural**
[2] Clasificare după funcționalitate – celelalte categorii fiind țesăturile decorative folosite în organizarea interiorului și țesăturile de ceremonial ; cf. Emilia Pavel, *Scoarțe și țesături populare,* Editura tehnică, București 1989, p. 45

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

se dezvoltă meşteşuguri care nu s-au separat de celelalte activităţi: torsul, ţesutul, olăritul, meşteşuguri legate de construcţia locuinţelor.[1]

Alături de agricultură, creşterea oilor a constituit multă vreme una din ocupaţiile specifice satelor noastre, mai ales a celor de deal şi de munte. Practicarea ei pe suprafeţe relativ întinse a determinat o evoluţie uniformă şi constantă a tehnicilor de prelucrare a lânii.

Operaţiile de prelucrare a lânii

Primăvara, odată cu primele zile calde, începe năpârlitul oilor, ale căror semne se recunosc după smocurile de lână rămase agăţate în spini. Acum are loc tunsul oilor. Urmează spălarea lânii cu apă foarte caldă, de mai multe ori, până se curăţă lâna de grăsime (usuc) ca să fie curată şi lucie. Apoi se clăteşte la râu cu apă rece, după care este uscată. Lâna astfel spălată este ulterior scărmănată care se face de obicei cu mâna sau, pe alocuri, cu ajutorul unui aşa numit toc. În acelaşi timp se aleg diferite calităţi de lână în funcţie de lungimea firelor în scopul de a o pregăti pentru prelucrarea propriu-zisă. Acesta începe cu pieptănatul urmărindu-se separarea lânii bune (adică a părului) de canuri cu ajutorul unei perii (hrebdincă) sau a doi piepteni cu dinţi de fier fixaţi pe o bucată de lemn (hreabăn).

Firele lungi se folosesc pentru ţesături fine, cum ar fi catrinţe, pânzătură şi urzeală pentru textilele care urmează să fie prelucrate în piuă pentru a obţine acea textilă tip postav. Canura se foloseşte pentru textilele mai groase: cergi, pănură pentru îmbrăcăminte etc.

Urmează apoi torsul caierelor de lână formate din mănunchiuri de păr puse una lângă alta şi legate de furcă (cojelcă în Maramureş), care se face cu fusul pentru firul subţire şi cu druga pentru firele groase pentru băteală.

Ţeserea începe cu urzitul firelor pe urzoi, când se determină lungimea şi lăţimea textilei care urmează a fi ţesută. Urmează învelitul care reprezintă înfăşurarea şi repartizarea uniformă a firelor pe sul cu ajutorul „fuşteilor”, apoi neveditul, când se introduc firele prin iţe (două sau multe) şi prin spată.

<u>Ornamentică</u>

[1] *Istoria României*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ornamentica populară constituie totalitatea elementelor, motivelor și compozițiilor ornamentale reunite în cuprinsul unei arte populare naționale sau în arta populară în genere. Aria stilistică a unei comunități sintetizează anume norme sau canoane tradiționale pe care generațiile succesive de creatori plastici populari le preiau și le dezvoltă.[1]

Tipul de țesătură din care este format țolul de pat se încadrează în denumirea generică de *lăicer,* care are denumiri locale diverse (velință, scoarță, păretar, covor, poniavă, ţol, etc.). Denumirea se referă la o țesătură îngustă și lungă a cărui decor este compus pe bază de învărgare, într-o formă ritmică, deschisă, așa încât poate fi prelungit oricât. Compoziția se menține chiar când decorul învărgat se îmbogățește cu motive ornamentale, care sunt dispuse în rânduri printre vărgi. Cusut în două sau trei foi, caracterul său ornamental nu se schimbă. Folosit de obicei la acoperitul pereților, în unele zone este prins pe culme, sau așternut pe lavițe. În mai multe foi, este folosit și la așternutul patului sau chiar ca față de masă.[2]

Sistemul ornamental este cel care diferențiază lăicerul de scoarță, scoarța având altă formă, dimensiuni și mai ales, o compoziție care tinde spre o formă închisă.

Caracterul artistic al țolului de pat este dat de ritmul de succesiune a vărgilor (repetarea aceluiași element la distanțe egale). Ritmul este diversificat prin introducerea unor motive ornamentale, care alternează prin două moduri de redare a florii (cu miez simplu și dezvoltat). Florile dispuse în rânduri, au o succesiune cromatică identică, pe toate registrele ornamentale. Această modalitate de decorare se caracterizează printr-o unitate ornamentală. Rândurile de flori policrome sunt mărginite de motive ornamentale individuale, toate de aceeași culoare. Aceste ornamente încadrează decorul policrom al florilor, iar vărgile susțin compoziția.

Motivul dominant este cel vegetal – floarea, unul dintre cele mai răspândite ornamente fitomorfe din ornamentica tradițională

---

[1] Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată,*Editura Meridiane, București, 1979, p. 65
[2] Marcela Focșa, *Scoarțe Românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România,* București 1970, p. 15

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

românească. Ornamentul este supus unui proces de stilizare (proces impus de tehnica ţesutului), prin geometrizare și simetrizare.

Decorul țolului de pat respectă normele și canoanele românești, referitoare la măsură, echilibru, armonie și ritm.

Cromatică

În raport cu morfologia și structura pieselor sau cu morfologia și structura ornamentelor, cromatica rămâne domeniul cel mai palpabil, cel mai în măsură să sublinieze diferențierile de vârstă și de stare civilă – cromatica înlesnind și diferențieri etnice sau zonale, în raport cu anumite tradiții, stadii atinse etc.[1]

Coloritul țolului pune în valoare compoziția, prin fondul de un negru intens și policromia vioaie a decorului. Vărgile sunt o succesiune de vărguțe în roșu, galben și albastru (tricolorul), la care se adaugă - în alesătură - culorile verde, mov, ciclam. Aceleași culori le regăsim în margine croșetată și la ciucuri. Prezenţa ciclamului şi intensitatea culorilor ne indică folosirea unor coloranţi chimici. Chiar și negrul este o culoare mult prea intensă.

În urma pătrunderii bumbacului pe scară tot mai mare, dar mai cu seamă datorită dezvoltării industriei chimice, s-au înmulțit posibilitățile coloristice. Culorile pe bază de anilină[2] au lărgit simțitor baza cromatică a decorului. În urzeală s-au folosit fire de bumbac răsucit, vopsite negru.

Investigații

Investigațiile se fac în scopul diagnosticării exacte a alterărilor structurale, estetice și funcționale. Cercetarea obiectului de patrimoniu ajută în alegerea unui tratament adecvat, dar și pentru a furniza anumite informații privind datarea și autenticitatea sa.[3]

---

[1] Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată,* Editura Meridiane, București, 1979, p. 69

[2] Anilina a fost obținută pentru prima oară în 1826 de Otto Unverdorben prin distilarea în mediu alcalin a indigoului, din care a fost produs o vopsea albastră, de unde provine și numele de ulei albastru. Din anul 1897 anilina va fi produsă din planta de indigo prin „metoda de sinteză Heumann” în fabrica de sodă (BASF) din Ludwigshafen, Germania. https://ro.wikipedia.org/wiki/Anilin%C4%83

[3] Carmen Marian, *Repere ele restaurării textilelor arheologice din mătase naturală*, Editura Tehnopress, Iași 2001, p.14

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Investigații fizice – metode de examinare vizuală

Identificarea naturii fibrelor textile

Stabilirea naturii fibrelor textile se poate face într-o primă fază prin proba arderii. Este cea mai simpă și rapidă metodă, care permite o informare orientativă asupra naturii fibrei. Această probă nu poate fi aplicată în cazul amestecurilor de fibre, de natură diferită. Se examinează comportarea fibrei în momentul introducerii ei în flacără, apoi modul cum decurge arderea, mirosul care de degajă și cenușa.

S-a putut recunoaște fibra de lână cu un comportament specific fibrelor proteice, care ard încet cu flacără luminoasă, se topesc și se umflă. Mirosul este unul pregnant de corn ars, iar cenușa arată ca o măciulie neagră, spongioasă, sferică.

Urzeala a avut comportamentul specific fibrelor celulozice, care ard repede, cu flacără strălucitoare, miros de hârtie arsă și cenușă albă care conservă forma fibrei.[1]

Studiul tehnic al materialelor și tehnicilor de lucru

S-au făcut fotografii profesionale de ansamblu (față-revers), detalii care pun în evidență degradările, tehnicile de lucru, particularități specifice. (fig. 1÷4)

Fig. 1 Ansamblu țol de pat – față

[1] Fibre textile, *Ovidiu Horea Oprea,* Editura Alma Mater, Sibiu 2003, p. 8

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig.2 Ansamblu țol de pat – revers

Fig. 3 Detaliu ruptură cu pierdere material

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 4 Detaliu margine cu lipsuri

Țolul de lână este confecționat din două foi[1] de țesătură asamblate prin coasere manuală în tehnica „cheiță”[2]. Cheița este una simplă, executată printr-un singur punct de feston.[3] Pe trei laturi are colțișori croșetați și un rând de „lănțisor” care formează bucle. De fiecare buclă sunt atașați ciucuri. (fig. 5, 6)

Fig. 5 Cheița simplă de îmbinare a două foi

Fig. 6 Tehnica de coasere a cheiței

Țesătura este realizată în război orizontal, cu năvădirea urzelii *în două ițe* (legătura pânză). Tehnica, este aceea a țesutului „înscorțat”[4]- băteala subțire, bine bătută, acoperind cu totul urzeala. Această tehnică favorizează în mod deosebit dezvoltarea

[1] Îmbinare lați de țesătură – Ioan Godea, *Dicționar etnologic român,* Editura Etnologică, București 2007, p. 325

[2] Cusătură de asamblare a părților – (ibidem, p. 155)

[3] Ecaterina D. Tomida, *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, Editura tehnică, București 1972, p.16

[4] Marcela Focșa, *Scoarțe Românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România,* București 1970, p. 21

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ornamentelor, rezultatul fiind obținerea unui fond cromatic uniform, adică o structură țesută cu efect de bătătură. (Fig. 7÷9)

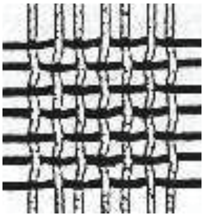

Fig.7 Legătura pînză

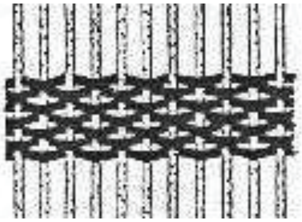

Fig.8 Efect de bătătură[1]

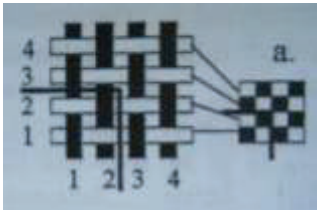

Fig.9Reprezentare grafică, legătura pânză[2]

Ornamentarea țesăturii s-a făcut prin învărgare și alesătură. Învărgarea s-a făcut prin schimbarea culorii firului de băteală după mai multe treceri, rezultând dungi pe toată lățimea țesăturii. Prin alesătură s-au obținut motive ornamentale identice, cu aletrnanță cromatică, dispuse doar pe fața țesăturii. Tehnica alesului este cea „peste fire", „în degete".[3] (fig. 10,11).

Fig. 10 Alesătură „peste fire" ornamente policrome

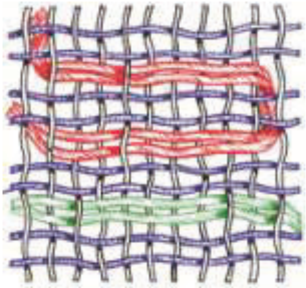

Fig. 11 Tehnica alesului „peste fire"

Ciucurii care sunt prinși de buclele croșetate sunt policromi, iar pe marginea ţesăturii sunt croșetate (în mai multe culori), un rând de piciorușe culcate". (Fig. 12÷15)

[1] Nagy Katalin, Kralovánsky Mária, Mátéfy Györk, Járo Márta, *Textiltechnikak,* Magyar Nemzeti Múseum, 1993, p. 134

[2] Lucica Cioară, Irina Cristian, Elena Onofrei, *Caracteristici de structură și proprietăți ale țesăturilor,* Editura Performantica, Iași, 2004, p.56

[3] Izdrailă Vasilica, *Tehnici de decorare a țesăturilor etnografice. Terminologie populară, Studii și comunicări de etnologie, Tomul XXI 2007, serie nouă,* Editura Imago Sibiu, p. 105-116

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 12 Ciucuri atașați de marginea croșetată

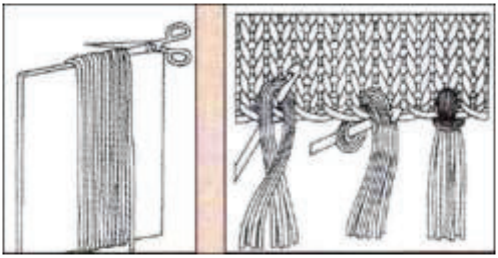

Fig. 13 Tehnica de formare a ciucurilor și atașare cu ajutorul croșetei

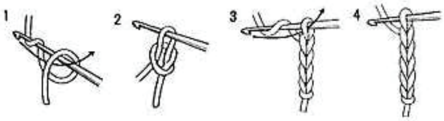

Fig. 14 Tehnica de croșetare a lănțișorului

Fig.15 Tehnica de croșetare a „piciorușelor”

Firele de lână sunt toarse cu torsiune dreapta „Z”, probabil cu mijloace mecanizate având în vedere finețea și uniformitatea. Firul de bumbac din urzeală este răsucit în „S” din două fire torsionate la filare (mecanic) în „Z”.

Fig. 16 Torsionarea firelor Z sau S

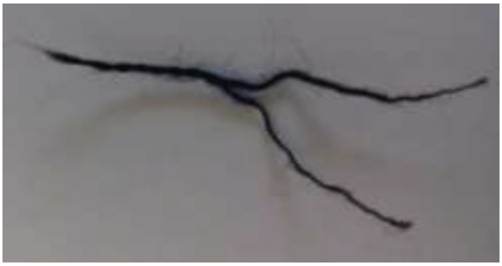

Fig. 17 Fir de bumbac din urzeală răsucit în S din două fire torsionate în Z

Investigații biologice - cf. Buletin de analiză nr. 310 din 4.07.2016[1]
Determinări solicitate: - identificarea fibrelor textile,caracterizarea materialului;

- identificarea agenţilor de biodegradare.

[1] Buletin elaborat de biolog Chirtea Ileana –Muzeu ASTRA Sibiu

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Analize efectuate:

- examinarea macroscopică;
- examinarea microscopică cu binocular, stereobinocular.

<u>Concluzii</u>:

Ţolul de pat este confecţionat din fibre naturale de:

- bumbac pentru urzeală;
- lână pentru băteală;
- alesătură fibră de lână;
- cheiţă fibră de lână.

Prezintă degradări de molii şi uzură funcţională.

Obiectul se va menţine la umiditate constantă de maxim 50%.

Starea de conservare

<u>VII.1 Degradări</u>

- depuneri de praf, scame și murdărie pe toată suprafața;
- decolorare accentuată a firelor vopsite, mai vizibil pe culorile albastru și verde;
- lacune cu pierdere de material (bătătură) în mai multe locuri;
- ruperea firelor din urzeală şi a celor din decor - pierderea lor parțială;
- ciucuri lipsă, unii deșirați, scămoșați, tociți;
- pierderea parțială a firelor din marginea croșetată;
- secționarea țesăturii pe o lungime de 37 cm. și o încercare grosolană de a coase ruptura;
- viciu de tehnică prin tensionarea inegală în timpul țeserii, care a dus la obținerea unei margini ondulate;
- migrări ușoare ale coloranților.

Fig.18 Degradări cu lipsuri de bătătură – detaliu rever

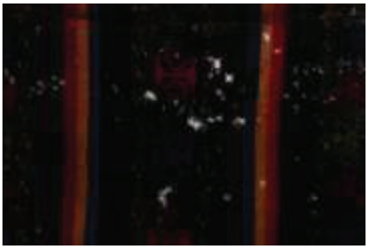

Fig. 19 Lipsuri material (bătătură şi alesătură)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig.20 Margine cu lipsuri material (colţişori croşetaţi şi ciucuri)

Fig.21 Lipsuri material, cu şi fără martor

Fig.22 Cusătură originală neadecvată care deformează

Fig.23 Detaliu cusătură neadecvată - faţă

Cauzele degradărilor

- degradări cauzate de funcţionalitate şi factori conjuncturali;
- atac de molii;
- decolorare din expunere la lumină;
- contactul îndelungat cu umezeala;

Diagnostic

Degradări fizico-mecanice (uzură funcţională)
Degradări fizico-chimice (fotodegradare, îmbătrânire fibră)
Degradări biologice (atac de molii)

Propuneri de restaurare

- curățire mecanică prin aspirare și periere;
- reîntregire prin reconstituirea țesăturii în tehnica și cromatica porţiunii degradate;
- consolidarea firelor din decor, a celor care au fost smulse din structură;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- completarea ciucurilor lipsă, acolo unde este martor și consolidarea celor desprinși;
- completarea marginii cu croșeta, respectând tehnica și cromatica conform martorilor;
- desfacerea intervenției neadecvate și consolidarea pe suport a rupturii şi a zonelor lacunare.

Descrierea lucrărilor de restaurare efectuate

Curățire mecanică prin aspirare și periere

S-a folosit o plasă de plastic pentru protecţia textilei şi atenuarea forţei de aspirare; s-a evitat desprinderea altor fire din structură.

Fig. 24 Plasa

Fig.25 Aspirare

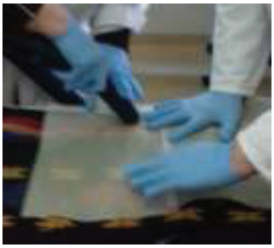

Fig. 26 Reglare putere de aspirare

Fig.27 Curăţire

Vopsire ţesătură de lână la culoare negru

Elaborarea unei reţete, calcule proporţii pentru vopsire prin tricromie[1] – metodă adaptată culorii pe care vrem să o reproducem (negru tern). S-au folosit coloranţi procuraţi de la firma DETERCOLOR Italia prin reprezentanţa ARCO NAGY SRL, Sibiu, Şura Mică. Coloranţii procuraţi sunt din categoria coloranţi direcţi specifici fibrelor proteice sau celulozice.

---

[1] M. Grindea, Tania Forst, Ana Hanganu, *Tehnologia vopsirii şi imprimării textilelor,* Editura Tehnică, Bucureşti, 1983, p.123

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

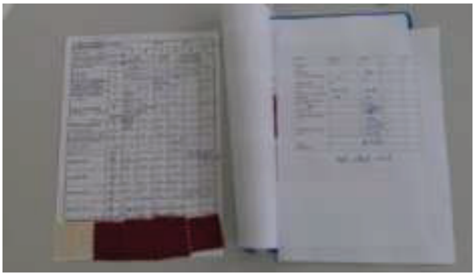

Fig.28 Consultare metodă vopsire prin tricromie, elaborare

Fig.29 Materiale şi ustensile pentru vopsire reţetă proprie

Coloranţii aleşi pentru negru tern au fost: NERO CETALAN SR; GRIGIO WOFALAN GL 167%; BRUNO WOFALAN BL

S-a vopsit la mostră pentru determinarea unei reţete care reproduce cât mai fidel culoarea originală. S-a ales reţeta pentru care s-a reluat vopsirea la o cantitate mai mare de material cca. (50X50)cm – ţesătură de lână tip astar.

Pregătirea materialelor şi ustensilelor de lucru: coloranţi acizi specifici fibrelor proteice – negru, gri, maron - , acid acetic glacial, cântar electronic, cilindri gradaţi, pahare berzelius, pipete, recipienţi vopsire, plită electrică

Fig. 30 Măsurare lichid (apă caldă 60°C)

Fig. 31 Pregătirea flotei pentru dizolvare separată a coloranţilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 32 Cântărire mostre material

Fig. 33 Umectare material

Fig. 34 Cântărire coloranți - 1g

Fig. 35 Dizolvare

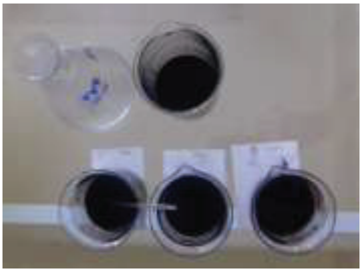

Fig. 36 Măsurare soluţie

Fig. 37 Formarea soluţiilor de vopsire conform reţetar

Fig. 38 Vopsire timp de 30 min. la temperatura de 80° C

.

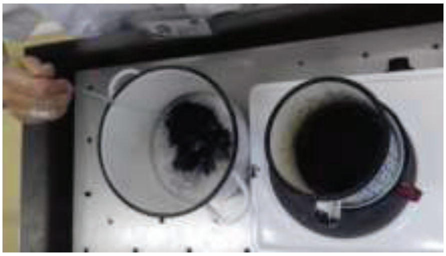

Fig. 39 Scoaterea materialului vopsit în baia de fixare (apă caldă cu 1% acid acetic glacial)

Fig.40 Vopsire după reţetă a teşiturii – astar de lână şi menţinerea fixării timp de 15 min.

S-a ales reţeta nr. 3 şi s-a reluat vopsirea pe cantitatea de material necesară restaurării. Din ţesătura vopsită care s-a folosit la consolidare s-au putut extrage fire pentru coasere.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Etape vopsire:

4,6g. X 25ml./g.=115 ml. soluţie totală de vopsire

Pentru varianta 5% (3 % negru, 1,5% gri, 0,5% maron)

Negru: 4.6 X 3=13,8

Gri: 4,6 X 1,5=6,9

Maron: 4,6 X 0,5=2,3

13,8+6,9+2,3=23 ml. soluţie culoare

115-23=92 ml. Apă

- se dizolvă 1g. Colorant în 100 ml. Apă caldă la 60°C (se agită soluţia)
- se calculează volumul de soluţie pentru cele trei culori, se măsoară cu pipeta şi se amestecă

Reţeta 1 (reţeta propusă este 2.5 negru, 2 gri, 0,5 maron)

4,6X2,5=11,5 ml. negru

4,6X2=9,2 ml. gri

4,6X0,5= 2,3 ml. maron

- se aduce soluţia la 80°C, se imersează mostra care a fost umectată în prealabil şi se menţine regimul de lucru timp de 30 min. agitând continuu.
- se prepară soluţia de fixare 1% acid acetic glacial (495 ml. apă caldă +5 ml. acid acetic)
- se scoate mostra din baia de vopsire se introduce în flota de fixare timp de 15 min.
- se continuă spălarea mostrei cu apă din ce în ce mai rece până când apa rămâne curată
- se pune mostra la uscare după care se apreciază conformitatea culorii.
- dacă nu s-a obţinut nuanţa dorită, se reia vopsirea cu alte proporţii având ca reper rezultatul de la prima vopsire
- vopsirea materialului necesar pentru restaurare, folosind reţeta potrivită.

Cei trei coloranţi folosiţi în tricromie trebuie să îndeplinească următoarele condiţii:

- coloranţii să aibă aceeaşi valoare tinctorială;
- nici unul din coloranţi să nu prezinte postepuizare;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- coloranţii să se comporte la fel faţă de substanţele chimice auxiliare folosite la vopsire;
- culoarea fiecărui colorant să aibă maximum de puritate şi strălucire;
- vopsirile efectuate cu fiecare colorant în parte să prezinte aceeaşi rezistenţă;
- rezistenţa vopsirii efectuate cu amestecul celor trei coloranţi, să nu fie inferioară rezistenţelor vopsirilor individuale;
- în lumina de seară să nu se producă modificarea culorii vopsirilor.[1]

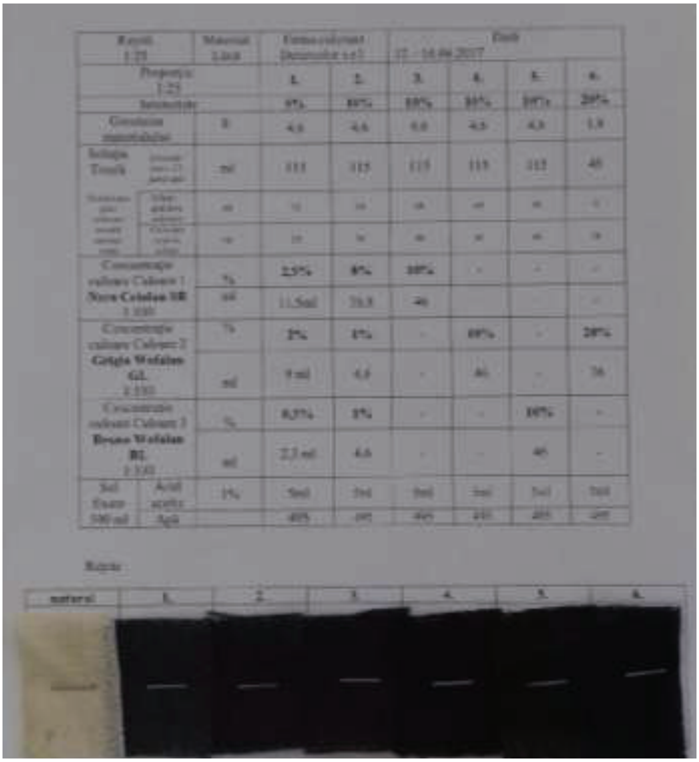

Fig. 41 Reţetar cu variantele de vopsire şi rezultatele obţinute la mostră

Consolidare cu suport şi ţesere

Desfacere cusătură neadecvată şi aşezarea firelor flotante.
Croire şi festonare material vopsit pe dimensiunea lacunelor.
Fixare provizorie în ace cu gămălii.

[1] Tehnologia vopsirii şi imprimării textilelor, Prof. Ing. M grindea, DR. Ing. Tania Forst, Ing. Ana Hanganu, Editura tehnică, Bucureşti, 1983, p.124-127

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig.42 Desfacere cusătură *Fig. 43 Aşezare fire, ţesătură* *Fig. 44 Croire astar vopsit* *Fig. 45 Fixare provizorie*

Consolidare pe suport a rupturilor prin coasere cu „punct bizantin" pentru securizarea marginilor şi fixarea firelor desprinse din structură.

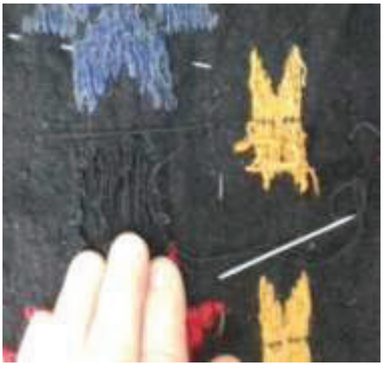

Fig. 46 Coasere – consolidare pe suport cu ac bont

Fig .47 Coasere cu „punct bizantin"

Fig.48 Tehnici de coasere: punctul restauratorului „punct bizantin", festonare margini, cusătura în zig-zag de fixare finală

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig. 49 Restaurare prin consolidare pe suport a firelor desprinse din structura ţesută, securizarea marginilor

Fig.50 Lacune învecinate

Fig.51 Fixare provizorie suport

Fig.52 Consolidare „punct bizantin”

Ţesere cu acul bont a zonelor lacunare mai mici, cu lipsuri de bătătură. Pe revers s-au lăsat capetele de fire (se egalizează tensiunea din fire şi se aşează structura la final, rămân ancorate firele noi, se asigură lizibilitatea intervenţiei).

Fig.53 Lacună cu lipsă bătătură

Fig.54 Inserare fire vopsite (detaliu revers)

Fig.55 Lacună ţesută cu acul

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Fig.56 Lacună,fixare în polistiren

Fig.57 Inserare fire, fixare cu ace

Fig.58 Lacună ţesută cu acul – faţă

Fig. 59, 60 Ansamblu țol de pat după restaurare (faţă, verso)

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

XI. Indicaţii la modul de păstrare

Se recomandă verificarea parametrilor de microclimat în spaţiile de depozitare şi expunere.

Valorile umidităţii relative UR: ≈ 50 % cu fluctuaţii mici; se vor evita valori mai mari de 60% şi mai mici de 20% care accelerează degradarea chimică şi biologică (mucegaiuri, desicaţie, etc.)

Temperatura acceptată este de 20-25˚C vara şi 15-20˚C iarna; se vor evita fluctuaţiile mari pe perioade scurte

Iluminare indirectă fără a se depăşi valoarea de 50 lucşi.[1]

Pregătirea pentru depozitare [CCI Notes, 13/3]

- procurare suport cilindric de carton cu diametru de cca. 11 cm.
- izolarea hârtiei cu polietilenă
- procurare ţesătură prespălată pentru învelit tubul, dublat covorul şi husă
- legarea cu panglici şi etichetarea artefactului

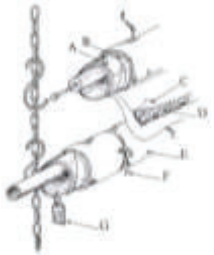

Fig. 59 Depozitare pe cilindru

Fig. 60 Manşon pentru etalare, fixare vercro

Fig. 61 Expunere verticală, velcro

A – Folie pentru izolarea tubului
B – Ţesătură neacidă
C – Ţesătură neutră, bumbac pespălat
D – Textila – piesa muzeală rulată cu faţa spre exterior
E – Husa
F – Şnur, bandă de bumbac pentru legare în mai multe puncte
G – Eticheta

[1] CCI Notes, *Canadian Conservation Institute*, capitolul 13, Textile şi fibre

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pregătirea pentru etalare – expunere verticală sau pe un plan înclinat (suportul velcro – scaiul). [CCI Notes, 13/4]

Paşii

1. Tăiaţi lungimea benzii cu aprox 2cm. mai scurtă decât piesa.
2. Confecţionaţi un manşon din ţesătură de bumbac pe care se pune velcro. Se lasă 0,5 cm între marginea manşonului şi velcro.
3. Călcaţi manşonul, centraţi partea cu bucle şi coaseţi la maşină de-a lungul celor două laturi. Plasaţi ansamblul de mai sus pe dosul piesei. Trasează-ţi direcţia şi coase pe poziţie. Dacă textila are o căptuşeală, acele vor pătrunde prin amândouă staturile. Cusătura trebuie să treacă prin toate straturile, dar să nu fie vizibilă pe faţă pe cât posibil.
4. Tăiaţi un suport – scândură din lemn de 1 cm. grosime şi mai lată cu 0,5 cm sus şi jos faţă de velcro. Protejaţi lemnul cu un latex (vopsea, lac). Capsaţi velcro la 1 cm distanţă de-a lungul celor două laturi.
5. Fixaţi două inele la capetele scândurii. Agăţaţi suportul la locul expunerii. Montaţi textila prin presare. Începeţi cu centrul şi mergeţi spre părţile laterale.

Expunerea cea mai bună pentru acest covor ar fi în plan orizontal.

Bibliografie

1. Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Bucureşti, 1999
2. Carmen Marian, *Repere ele restaurării textilelor arheologice din mătase naturală*, Editura Tehnopress, Iași 2001
3. CCI Notes, *Canadian Conservation Institute*, capitolul 13, Textile şi fibre
4. Ecaterina D. Tomida, *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, Editura Tehnică, București 1972
5. Emilia Pavel, *Scoarțe și țesături populare,* Editura Tehnică, București 1989
6. Fibre textile, *Ovidiu Horea Oprea,* Editura Alma Mater, Sibiu 2003
7. https://ro.wikipedia.org/wiki/Anilin%C4%83

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

8. Ioan Godea, *Dicționar etnologic român,* Editura Etnologică, București 2007
9. Izdrailă Vasilica, *Tehnici de decorare a țesăturilor etnografice. Terminologie populară, Studii și comunicări de etnologie, Tomul XXI 2007,* Editura Imago Sibiu
10. Lucica Cioară, Irina Cristian, Elena Onofrei, *Caracteristici de structură și proprietăți ale țesăturilor,* Editura Performantica, Iași, 2004
11. M. Grindea, Tania Forst, Ana Hanganu, *Tehnologia vopsirii şi imprimării textilelor,* Editura Tehnică, Bucureşti, 1983
12. Marcela Focșa, *Scoarțe Românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România,* București 1970
13. Mirela Leahu, *Substanţe chimice şi materiale utilizate în restaurarea bunurilor culturale* – Suport de curs pentru restaurator, CPPC, 2006
14. Nagy Katalin, Kralovánsky Mária, Mátéfy Györk, Járo Márta, *Textiltechnikak,* Magyar Nemzeti Múseum, 1993
15. Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată,* Editura Meridiane, București, 1979

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Conservarea preventivă și curativă prin utilizarea plantelor indigene

Maria PAȘCA
Conservator, Muzeul Maramureșan Sighetu Marmației

Conservarea vine de la verbul latinesc ”conserva” care înseamnă ”păstrare”, evident păstrare în întregime și reprezintă singura cale prin care bunurile culturale pot fi apărate de procesele ireversibile de degradare.

Muzeele cu profil etnografic sunt deținătoare a unui patrimoniu alcătuit dintr-o mare diversitate de bunuri culturale de natură organică. Aceste bunuri, organizate în diverse colecții precum: port popular, țesături de interior (covoare, cergi) etc., se confruntă cu o serie de probleme în ceea ce privește conservarea preventivă și curativă necesară în urma atacului agenți biologici.

De sute de ani s-a încercat și aplicat o serie de metode de prelungire a stării de sănătate a bunurilor culturale perisabile. Una dintre aceste metode, dovedită a fi funcțională, este cea a utilizării platelor aromatice indigene, care au proprietatea de a conferii o barieră împotriva insectelor și rozătoarelor.

Încă din vechime istoria a dovedit că utilizarea plantelor a dus la efecte curative nu numai în medicina laică ci și în îndepărtarea insectelor și rozătoarelor dăunătoare gospodăriei.

Astfel, un obiect muzeal decolorat sau fragilizat, nu va mai putea fi readus la starea inițială apariției efectelor, orice s-ar încerca.

În cazul departamentului de conservare-restaurare al muzeului nostru, nu ne-am limitat doar la utilizarea unor fungicine și insecticide sintetice, ci și la utilizarea diverselor plante ce s-au dovedit, datorită compoziției lor chimice și a substanțelor ce le conțin, extrem de eficiente.

Pentru început trebuie să subliniem faptul că plantele nu se recoltează niciodată dimineața, înainte de a se ridica roua, pe ploaie sau la mai puțin de 24 de ore după ploi abundente sau când este ceață, recoltarea oprindu-se odată cu apusul soarelui.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Conservarea se face în spații curate, uscate, bine aerisite, cu o umiditate constantă și iluminare indirectă. Temperatura și umiditatea sunt factori care favorizează degradarea principiilor active.

Plantele ce urmează a le prezenta sunt dintre cele mai cunoscute și se pot procura cu ușurință, nu necesită restricții pentru dozarea lor, precum e cazul gazărilor cu produse chimice, iar din punct de vedere economic, costurile nu sunt ridicate. În România diversitatea biologică oferă peste 200 de plante insecticide dar, în lucrarea de față, ne limităm la prezentarea a doar câtorva dintre acestea. Pentru a optimiza efectul curativ al acestor plante, vom preciza parte morfologică utilizată (tulpina, frunzele, florile etc.), efectul concret și, nu în ultimul rând, modul de utilizare (starea uscată, tincturi, soluții). E de precizat faptul, că tincturile și soluțiile sunt folosite sub formă de aerosoli, iar în zonele cu deschidere spre exteriorul locurilor de depozitare se folosesc pachete umectate (umezite ușor la suprafață), pentru crearea unei bariere împotriva pătrunderii insectelor.

Combaterea moliilor

- *Busuiocul* – florile și tulpina
- *Crizantema* – florile
- *Levănțica* – florile
- *Menta* – frunzele, care se recoltează numai pe timp frumos și uscat, după ce au ajuns la maximum de dezvoltare
- *Nucul* – frunzele, care se recoltează numai pe timp frumos și uscat, după ce au ajuns la maximum de dezvoltare
- *Tutunul* – frunzele, care se recoltează numai pe timp frumos și uscat, după ce au ajuns la maximum de dezvoltare

Combaterea gândacilor

- *Crizantema* – florile
- *Tutunul* – frunzele

Combaterea cariilor

- *Ardei iute* – fructul sau semințele

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Combaterea mucegaiului

- *Cimbrișorul* – florile
- *Menta* – tulpina și frunzele

Combaterea rozătoarelor

- *Menta* - tulpina cu frunzele
- *Tutunul* – frunzele

Nu în ultimul rând, fără a avea pretenția unui studiu aprofundat, precizăm substanța activă din compoziția chimică a anumitor plante utilizate, ce determină efectul curativ dorit.

- *Ardeiul* – ulei eteric, capsicină (substanță iritantă, revulsivă)
- *Cimbrișorul* –borneol, cineol, timol, tanin, săruri ale acidului malic
- *Crizantema* – ulei eteric timol, tanin, saponine
- *Nucul* – tanin, inofitol, tirozină, iuglonă
- *Rozmarin* – borenol, pineu, cineol, acid rosmarinic
- *Tutunul* – nicotină, anabisină, normicotină, izonicotină

Prin urmare, conservarea preventivă și curativă rămâne singura cale care poate asigura patrimoniului cultural o viață cât mai lungă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

VARIA

Detaliu poartă,Vadu Izei,1962.
Foto: Francisc Nistor. Arhiva Muzeului Maramureșan, nr. inv. 3471

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Catalogul „meșteșugART” - un instantaneu obiectiv al artei lemnului în Maramureș

Dr. Ilie GHERHEȘ
Muzeul Județean de Etnografie Populară Baia Mare

Catalogul de prezentare al proiectului „meșteșugART”, finanțat prin Administrația Fondului Cultural Național, realizat de către dna Dr. Mirela Ana Barz (manager interimar al Muzeului Maramureșan Sighetu Marmației) și dl drd. Vasile Timur Chiș (șef secție) este un exemplu de bună practică profesională.

De la bun început țin să remarc faptul că o astfel de lucrare era foarte necesară în peisajul muzeistic maramureșean, neexistând în literatura de specialitate decât sumare referințe conjuncturale, simple pliante sau alte materiale de prezentare etno-turistică.

După ce au prezentat proiectul propriu-zis, în numele aplicantului - Muzeul Maramureșan, Secția Etnografie, autorii arată că scopul acestuia este acela de „Promovarea patrimoniului cultural imaterial în rândul elevilor, prin învățarea tehnicilor tradiționale de sculptură în lemn de la meșterii populari implicați în proiect și valorificarea acestora” (p. 3).

Mulțumindu-le, în același timp, celor doi parteneri sigheteni, Liceul Tehnologic Forestier și Liceul Tehnologic Marmația, autorii își

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

prezintă, etapizat, activitățile proiectului, arătând că managementul proiectului și-a propus, între altele, „Cercetarea de teren - arhivarea - constituirea unei baze de date privind tehnicile tradiționale ale prelucrării lemnului, uneltele specifice, meșterii populari din localitățile: Vadu Izei, Desești, Breb, Călinești” (p. 3).

Având un număr de 136 de pagini, catalogul de față, prin coordonatorul său, drd. Vasile Timur Chiș, care este și fotograful avizat al exponatelor, ne prezintă, așadar, o mulțime de obiecte (scule) de maistăr obișnuite, dar și unele insolite, demne de orice colecție de gen, unele dintre acestea fiind părăsite de mult timp, deoarece le-a dispărut funcția, utilitatea, pentru care au apărut. Spectaculozitatea uneltelor pentru prelucrarea lemnului dă farmecul și aura unor vremuri consacrate, dar și valoarea prezentului pe măsură.

Prin acest catalog, autorii au devenit adevărați avocați ai meșteșugului prelucrării lemnului în Maramureș; cu siguranță, că aserțiunea aceasta rezistă deoarece proba timpului a fost trecută de către maistării locului, aceștia realizând monumente de arhitectură vernaculară, preeminențe ale genului, în țară și pe plan mondial. Până acum jumătate de secol, în Maramureș puteau fi întâlnite construcții de lemn, de la porți și case, până la biserici, care erau realizate exclusiv din lemn, fără folosirea nici unui cui de fier, măcar.

Fără a putea rezista ispitei, seducției istoriei, autorii ne rețin atenția cu mici popasuri cronologice în devenirea artei lemnului: bârnele de lemn de stejar de la biserica veche din Văleni (1367), o bârnă de stejar de la mănăstirea Bârsana (1410), turnul bisericii din Copăciș (1530) valorificat prin biserica din Breb, ușile împărătești de la biserica din Oncești (1621) - toate aceste mostre de civilizație a lemnului și a Maramureșului, fiind datate dendrocronologic.

Autorii ne mai precizează ca o dovadă a vechimii și perenității meșteșugului lemnului în Maramureșului stau și inscripțiile de pe ușile de intrare ale caselor vechi (secolul al XVII lea - prima jumătate a secolului al XVIII lea), între care întâlnim nume și prenume de maistări de biserici precum cele ale noastre, ale maramureșenilor de azi: Gavril (1621), Codrea, Krindriș Dan cu Pleș Ionaș (1810) ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Tot în acest context diacronic ni se arată că în secolul al XVII lea au apărut breslele dogarilor și rotarilor și, chiar dacă aproape fiecare țăran gospodar era „maistăr pă seama sa”, s-au impus, totuși, și meșterii specializați: constructorii de case, de acareturi diverse ș.a. De remarcat că la Budești se încetățenise practica confecționatului caselor de-a gata, care deveneau o marfă și erau mult mai ieftine, dar și mai puțin personalizate. În același timp, un alt produs-marfă îl constituiau lăzile de zestre, obiecte de mobilier în care se specializaseră anumiți maistări din Desești, care au dominat piața, până la sfârșitul secolului al XIX lea (p. 6).

Amintind despre știința și ritualul alegerii lemnului din pădure de către anumiți meșteri, de momentul ales pentru tăierea lemnului, precum și de igienizarea magică a butinarilor, cei doi autori ne pregătesc, parcă, să intrăm în noul tărâm al lemnului prelucrat, când acesta capătă o nouă viață, un fel de „viață de apoi” a lui, tezaurizând simboluri cosmogonice, reconvertite în motive decorative, dar a căror sacralitate le-a menținut, până în zilele noastre, și, poate, până când vor fi redescoperite și revalorizate de către urmași.

Mirela Ana Barz și Vasile Timur Chiș evaluând comparativ bilanțul artei lemnului în Maramureș, au ajuns la concluzia că acesta este unul pozitiv, pornind de la adevărul că la mijlocul secolului al XX lea, faimosul lor înaintaș Francisc Nistor inventaria un număr de 785 de porți și vranițe maramureșene reprezentative, în timp ce, în zilele noastre, „numai în satul Călinești, pe Valea Cosăului, se găsesc peste 58 de porți tradiționale, diferite ca mărime, număr de stâlpi, ornamente sculpturale” (p. 7).

Catalogul de față mai evidențiază caracterul dinamic al artei lemnului care este foarte bine reprezentată azi de către numărul mare de meșteri populari, continuatori ai tradiției unor înaintași faimoși ai Maramureșului, care au creat prestigiu celor patru comune: Gheorghe Borodi, Pătru Gojda (Moș Pupăză), Petru Bledea, Pop Gheorghe a Gânjului, Pop Ioan Taina, Utan Mihai ș.a.

Partea cea mai spectaculoasă a catalogului o constituie, cum era de așteptat, conținutul iconic al inventarului uneltelor folosite de meșterii populari din Maramureș, de-a lungul timpului și până astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cu siguranță, aceste unelte se foloseau și se folosesc în cadrul tehnicilor tradiționale de prelucrare a lemnului, numai că fiecare dintre ele au o frecvență și o utilitate specifică, iar unele acoperă un registru tot mai restrâns de utilități.

Epoca unor scule de maistăr se pare că a apus, chiar dacă numele lor rezonează încă nostalgic în memoria culturală a noastră: țapin, vancău, grif, draci, vinclu, țărcălău, horj ș.a.

Un semnal de alarmă, probabil, ar trebui să fie tras astăzi pentru saltul uriaș făcut de meșterii lemnari maramureșeni care, în ziua de zi, mânuiesc, în același timp, unelte ancestrale, făcute manual în fierărie, de către ei înșiși, în paralel cu scule și agregate adecvate, înalt performante ale științei și tehnicii, din rațiuni de siguranță și de randament.

O următoare parte, desigur la fel de atractivă a acestui instrument muzeistic, o reprezintă instantaneele de lucru ale celor 42 de meșteri de azi, care performează în șase localități cuprinse în proiect: Vadu Izei, Valea Stejarului, Desești, Breb, Călinești, Văleni.

Ca un pariu câștigat cu viitorul, un surâs îngăduitor de meșter, care simte că i „se fură meseria” pare a fi capitolul intitulat „Activități în cadrul proiectului”, în care ucenicii de azi se învrednicesc, cu vocație, să asimileze sămânța artei populare a lemnului.

Privind retrospectiv paginile catalogului înnobilate de obiectele ilustrate aici, te încearcă un sentiment de duioșie, deoarece parcă și-au pierdut din tăișul, din tăria și din puterea lor fascinantă de altă dată, căpătând o aură expozițională, mitică. Privindu-le expuse, ai impresia că s-au muzeificat, devenind uneltele unor zei tainici, refugiați oarecum în istoria și utilitatea lor, lăsându-le partea lor fizică doar ca exponate de artă.

Arta lemnului în Maramureș rămâne totuși un teren viu în care se desfășoară un exercițiu de nobilitate a pedagogiei populare, un creuzet al identității naționale unde simbolurile cosmice se reduc la motive decorative, care alcătuiesc un abecedar tot mai puțin descifrabil.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ion Petrovai - „Multiculturalism în Țara Maramureșului”

Dr. Ilie GHERHEȘ
Muzeul Județean de Etnografie Populară Baia Mare

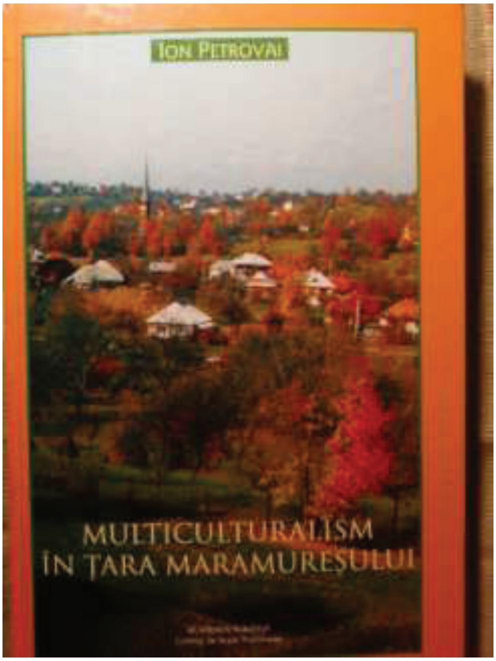

În anul 2007, sub auspiciile celei mai prestigioase edituri, respectiv Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, din Cluj Napoca, apărea cartea dlui profesor Ion Petrovai - „Multiculturalism în Țara Maramureșului. Valori culturale ucrainene”. Izbânda tipografică a dascălului maramureșean este prima lucrarea de acest gen și conține teza de doctorat pe aceeași temă, tot o activitate de cercetare inedită, care-l onorează, în primul rând, pe autor, dar și, într-o măsură la fel de prestigioasă, pe conducătorul unui astfel de demers de cercetare, prof. univ. Dr. Onufrie Vințeler, colecționarul a mai multor de realizări științifice. Cartea dlui profesor Ion Petrovai se bucură și de o traducere de prestigiu a Prefeței și a Concluziilor, realizate cu competența-i binecunoscută de către reputatul prof. univ. Dr. Ioan Semeniuc, maramureșean și Domnia Sa, cu origini în Rona de Sus.

Lucrarea de față, prima și unica, deocamdată, de gen, este o monografie a unei comunități istorice distincte, cu un zăcământ identitar bine conturat, în toată splendoarea evoluției ei istorice. Din paginile cărții răzbate ideea că respectiva comunitate se regăsește pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aceleași locuri, de la așezarea ei în Maramureș și până azi, fără să-și strămute vatra.

În cuprinsul celor 253 de pagini, autorul și-a organizat prezentarea acestei comunități, alegând să o împartă în două mari capitole, după o prealabilă prezentare a Țării Maramureșului, ca zonă multiculturală.

În primul capitol, destinat exclusiv subiectului de referință, subintitulat „Comunitatea ucrainenilor din țara Maramureșului" (p. 25 - 99), autorul tratează, cu curaj și cu competență academică, câteva subteme ilustrative pentru istoria ucrainenilor din Maramureș, respectiv așezarea acestora în zonă, problema învățământului în limba acestei etnii, precum și parcursul și afirmarea spiritualității acestei comunități, în conivență cu regimurile istorice din care a făcut parte, din Evul Mediu, până în prezent.

Chiar dacă așezarea acestor comunități slave, provenite din mai multe bazine demografice s-a petrecut într-un moment istoric în care societatea maramureșeană era bine individualizată și autonomizată etno-social, adică în perioada instaurării și consolidării „comitatului", comunitățile de ucraineni s-au adaptat și s-au integrat fără să mai fie nevoie de dislocări de populație indigenă.

Cu siguranță că profesia dlui Dr. Ion Petrovai nu-i permitea altfel, așa că Domnia Sa ne-a presărat, de-a lungul lucrării mai multe informații absolut necesare, atunci când te apropii de istoria Maramureșului. În acest sens, aflăm că la 12 ianuarie 1869, Comitetul Comitatens Maramureș adoptase hotărârea nr. 26, prin care protocoalele administrative urmau a se redacta și în limbile română și ruteană (p. 19), acolo unde era cazul, în această cheie fiind explicate și colecțiile de matricole religioase și școlare, deținute de serviciile arhivistice.

Tot dintr-o nevoie didacticistă, dl Dr. Ion Petrovai ne mai reține atenția cu cifra etnicilor ucraineni de-a lungul secolului XX, care a evoluat de la 21.271 ucraineni (în anul 1910, în tot comitatul), urmând ca în era românească să fie de 11.199 (1930), ajungând la sfârșitul perioadei interbelice la 19.293 de suflete; astăzi fiind estimat la o triplare a acesteia, doar în treimea de Maramureș Voievodal,

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

adjudecată de Regatul România, după Conferința de pace de la Paris (1919 - 1920).

Botezând lucrurile, așa cum se cere, în capitolul întâi al primei părți, purtând titlul „Așezarea ucrainenilor în comitatul Maramureș", autorul face referiri lapidare la cei doi termeni sub care este cunoscută în istorie și istoriografie, comunitatea slavilor din Maramureș. Făcând precizarea că tot timpul ucrainenii au fost consemnați alături de români, autorul subliniază că denumirea de rutean este de inspirație austriacă și aparține istoriei, dar că astăzi, din rațiuni de bună vecinătate, noi trebuie să o adoptăm pe cea de ucrainean, adică pe cea recomandată de Societatea Științifică „Taras Șevcenco" din Lvov (evident, tot din rațiuni de stat!), aș adăuga eu.

În altă ordine de idei, autorul, constatând caracterul „sporadic" al istoricilor și filologilor care s-au aplecat și asupra fenomenului ucrainean din Maramureș, conchide: „Istoria și cronologizarea procesului de așezare a ucrainenilor în Maramureș constituie o problemă dificilă din lipsa documentelor scrise și a dovezilor arheologice" (p. 26). Ca atare, în acord cu alți cercetători consacrați în ultimul timp, în domeniu, profesorul Ion Petrovai consideră așadar, împreună cu Eugen Janitsek și Ștefan Vișovan că „Numai dialectologia și onomastica pot să ne ajute în cercetările noastre" (p. 26), forțând astfel, prezumând alte domenii ale cunoașterii, care să vină în conturarea unor concluzii istorice de parcurs.

Într-un mod cât se poate de pedagogic, „trădând" chiar un oarecare „defect" așa-zis profesional îndătinat, dl prof. Dr. Ion Petrovai ține neapărat, parcă, să limpezească și problema așezării ucrainenilor în Maramureș. Potrivit Domniei Sale, având în vedere nivelul actual al cercetării istoriografice, aceștia au venit în cuprinsul fostului comitat Maramureș, în răstimpul secolelor XIII - XIX, fiind atestați documentar, însă, doar din secolul al XIV lea.

În primul val au venit slavii care au întemeiat localitățile Ruscova (la 1373 - „Orozviz"); Poienile de sub Munte (1411 - Ruszka Polyana sau doar Polyana), dar și Repedea. Toate aceste comunități s-

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

au revărsat, au migrat de peste munți, din Galiția și au populat întreaga vale, devenită Apa Rusului sau Valea Ruscovei.

Cel de-al doilea val al venirii ucrainenilor în Maramureș a fost atestat documentar, începând cu secolul al XIV lea și s-a petrecut, cu întreruperile de rigoare, până în secolul al XIX lea. Acesta a cuprins, în continuarea fenomenului declanșat deja în amonte pe Tisa, actualele localități din Valea Tisei: Lunca la Tisa, Bocicoi, Crăciunești, Câmpulung la Tisa și Remeți; și aceștia au venit din Galiția.

De această dată fenomenul a avut câteva particularități, între care amintesc că în Lunca la Tisa și Remeți, în extremitățile zonei de referință deci, populația românească autohtonă a fost asimilată, fără drept de tăgadă, iar în celelalte, respectiv Bocicoi, Crăciunești și Virișmort, elementul românesc a răzbit, a coexistat, iar în ultimul timp își dovedește prevalența, prin aportul noilor rezidenți.

De remarcat, că în ciuda faptului că Maramureșul și Galiția aveau aceeași stăpânire și nu aveau granițe între ele, cele două entități erau foarte bine definite etno-istoric, iar în sate precum Petrova, de pe Valea Vișeului, există până astăzi porecla de neam, „de-a Gălițanului".

De asemenea, în sprijinul fixării cronologice a fenomenului migrației, autorul aduce argumentul toponimic, anume că atestarea documentară a localității de azi Lunca la Tisa, apare la 1442 sub forma de „Lonka", „villa Olachalis", pentru ca, numai opt ani mai târziu, să fie consemnată documentar sub forma slavă de Luh, adică tot „Lunca".

În Valea Tisei, populația rarefiată românească a zonei a reacționat diferit de-a lungul traseului de la Lunca la Tisa, până la Remeți, funcție, desigur, doar ponderii celor două etnii care s-au asimilat reciproc, pe localități sau au coexistat până în zilele noastre.

Cel de-al treilea val și, deocamdată, ultimul acreditat de istorie „a fost înlesnit, în primul rând, de anexarea Galiției la Imperiul Habsburgic" (p. 27), ocazie istorică petrecută în secolul al XVII lea, când a fost declanșat un proces de repopulare a zonelor Crasna, Bistra și Valea Vișeului (ca localitate!).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Relativa diversitate și specificitate a unor sate de ucraineni din Maramureș s-a datorat faptului că ei au venit din aproximativ aceleași bazine demografice, dar în perioade istorice succesive, iar dezvoltarea istorică din Ucraina a fost, poate, mai unitară decât cea din România, care nu a putut ține pasul cu evoluția din Ucraina.

Parcursul politic al ucrainenilor din Maramureș, mai cu seamă, a înregistrat aspecte contradictorii, mergând de la participarea acestora în primul parlament al României unite, prin deputații Orest Ilnischi și Teodor Bocotei, la Partidul Rusinilor din 1920 (Sighetul Marmației) și chiar la Partidul Ucrainean din România, înființat la Sighet, în anul 1931 și care, a manifestat tendințe secesioniste clare, mai ales în toamna anului 1944 și primăvara anului 1945, sub influența nefastă a avocatului bucovinean naturalizat în Sighet, Ivan Odoviciuc.

În cel de-al doilea subcapitol al cărții, „Incursiune în trecutul învățământului în limba ucraineană din Maramureșul istoric", autorul a reușit să surprindă principalele aspecte ale evoluției acestuia în județ, precum și faptul că învățământul a întreținut „fenomenul coagulării elitelor ucrainene". În condițiile în care Sighetul Marmației a devenit principalul centru de formare a intelectualității acestei etnii, prin cele două unități de învățământ de aici (Liceul Ucrainean și Școala Pedagogică Ucraineană), autorul a conchis că aici s-a constituit un nucleu important al intelectualității ucrainene, poate cel mai valoros din România.

În cel de-al treilea subcapitol intitulat „Cristalizarea spiritualității ucrainene din Maramureșul istoric", autorul a reușit să contureze icoana culturală a unor personalități ucrainene, „vârfuri ale acesteia".

Această primă parte a lucrării se încheie cu o analiză detaliată subintitulată „4 Trepte ale afirmării. Programe și dezbateri literare. Cuantificări și recunoașteri ale valorilor". De data aceasta, autorul cărții de față a reușit un documentar despre mai mulți intelectuali ai ucrainenilor din Maramureș sau care s-au afirmat în Maramureș, unii dintre ei reușind să se impună ca elite ale lumii literare ucrainene din România, dar și în peisajul general al culturii ucrainene, prin publicarea lor în Ucraina.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În sfârșit, cea de-a doua parte a cărții ne oferă o galeria augustă a personalităților acestei etnii. Autorul a portretizat în medalioane, mai mult sau mai puțin insolite, biografiile a 27 de intelectuali ucraineni, care au performat în domenii diverse și care fac cinste acestei etnii, cât și culturii Maramureșului, în general.

Abordând Maramureșul în integralitate, prin extrapolare, pornind de la partea numită zona ucraineană, autorul a ajuns la concluzia că Maramureșul este multicultural, este mozaicat etnic și, datorită statutului său medieval, aș adăuga că există un așa numit excepționalism al locuitorilor acestui ținut. În consecință, fiecare etnie se consideră maramureșeană, după cum fiecare este importantă prin folosul adus de ea la întregirea tabloului valoric maramureșean. În acest context, autorul a conchis că „valorile culturale ucrainene din Maramureș au fost, sunt și vor fi într-un binevenit și dinamic dialog cu valorile culturii române” (p. 220). Etnia despre care vorbesc și-a imprimat o amprentă proprie în fizionomia culturală a Maramureșului, lăsând o „dâră de lumină” (A. Malraux), ucraineană, aș completa eu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Mănăstirea Curtea de Argeș.
Controverse privind restaurarea din secolul al XIX-lea

Dr. Filofteia PALLY

Summary

In 1793, under the pastorate of Bishop Iosif I, the church is known as the "Episcopal Church", it becoming, in the meantime, the residence of the Diocese of Argeș; its monumental characteristics express the specificity of the ecclesiastical architecture of the 16th century, being even one of its most representative constructions.

The headquarters status of the Diocese of Argeș places it in the way of many foreign travelers through the Romanian Lands, a fact that determines the existence of a series of documents referring to it, many important guests receiving accommodation in its cells.

The famous scholar, Paul of Aleppo, the secretary and son of Patriarch Macarius of Antioch, in 1654, on one of his two travels through Wallachia, appreciated the monastery as "one of the wonders of the world."[1]

Later, other travelers made similar assessments: in 1794, the Englishmaan Robert Ainslie and, a little later, the painters Bouquet and Lancelot, whose travel notes and prints made known abroad the fame of the monastery of Neagoe Basarab.

Over time, this monumental place has faced many unfortunate events, which have seriously affected its appearance and state of preservation.

Thus, after the attack of Gabriel Bathory, prince of Transylvania, the church was plundered by all its goods: the smells, the lead sheet of the roof, not being spared even the voivode tombs that were desecrated.

He remained in this desolate state until the accession to the throne of Matei Basarab, who, in 1639, rebuilt the bell tower, the lead roof and the interior painting.

---

[1] Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance. Continuation de l'Histoire de la vie Byzantine"*, București, 1935 (online).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

In 1802 and 1838, two devastating earthquakes, of 7.5 and 7.8 degrees on the Richter scale, respectively, severely affected the resistance structure of the building, the large tower being partially destroyed.

The ascension, on the throne of Romania, of the ruler Carol I will mean the beginning of a long period of saving interventions on the historical reference monuments of the Romanian culture. In August 1867, the ruler went to Curtea de Argeș to convince himself of the disasters caused by fires and the urgency of repairs, especially on the roof, the architect Gaetano Burelly presenting the restoration project, prepared since 1864 and approved by the Technical Council, in 1865.

Viollet-le-Duc declined the invitation of Carol I to deal with the restoration of some Romanian historical buildings, motivating his advanced age, but he recommended his collaborator, Anatole de Baudot, to make the measurements and record all the necessary information, based on to whom he will elaborate a preparatory work according to his methods, following that the direction of the execution of the work will be entrusted to his disciple, André Lecomte du Noüy.
The research of Lecomte du Nouÿ's project materials offers, on the one hand, a look at artistic research and experiments carried out in a cultural context at the beginning of a modernity that looked at the values of Western Europe and, on the other hand, the pretext for incursions into a past, more or less distant, the knowledge of which has hitherto often remained superficial.

„*Devenit reper cultural, unicul monument românesc intrat în poezia populară și, probabil, unul dintre cele mai cercetate lăcașuri religioase de la noi, chivotul de piatră și marmură, lăsat posterității de Neagoe Basarab, înseamnă și ilustrarea cu asupra de măsură a ideii dinastice, stâlp al statalității românești, pe care destinul l-a hărăzit a fi mausoleum al regalității ce devenea astfel – caz cu totul particular în această parte a continentului – o succesoare a șirului lung de voievozi. După o jumătate de mileniu, biserica neagoeană de la Curtea de Argeș înseamnă, deopotrivă, un simbol pentru*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

*românitatea și europenitatea civilizației noastre."(*Răzvan Teodorescu)

Neagoe Basarab a ridicat biserica pe fundațiile vechiului sediu al primei Mitropolii a Țării Românești, pe care o găsise „dărâmată și neîntărită... a zidit-o și înălțat-o din temelii"[1], Gavriil Preotul, cronicarul înfăptuirilor marelui voievod, consemnând aceasta.

În 1793, sub păstorirea episcopului Iosif I, biserica este cunoscută ca "Biserica Episcopală", ea devenind, între timp, reședința Episcopiei Argeșului; caracteristicile sale monumentale exprimă specificul arhitecturii ecleziastice a veacului al XVI-lea, fiind chiar una dintre cele mai reprezentative construcții al sale.

1. Aspectul inițial al mănăstirii, înaintea restaurării din 1875–1886

2. Imagine de epocă, ulterioară restaurării

Statutul de sediu al Episcopiei Argeșului o așează în calea multor călători străini prin Țările Române, fapt ce determină existența unei serii de documente care se referă la ea, numeroși oaspeți de seamă primind găzduire în chiliile ei. Vestitul cărturar, Paul de Alep, secretarul și fiul Patriarhului Macarie al Antiohiei, în 1654, în una dintre cele două călătorii prin Țara Românească, aprecia mănăstirea ca pe „una din minunile lumii".[2] Aprecieri similare fac, mai târziu, și alți călători: în 1794, englezul Robert Ainslie și, ceva mai târziu, pictorii Bouquet și Lancelot, ale căror însemnări de călătorii și stampe au făcut cunoscută, peste hotare, faima mănăstirii lui Neagoe Basarab.

[1] Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș, Istoria orașului prin monumentele lui*, Fundația pentru literatură și artă *Regele Carol II*, București, 1940.
[2] Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance. Continuation de l'Histoire de la vie Byzantine"*, București, 1935 (online).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„În anul 1512, când reședința mitropolitană a fost mutată de la Curtea de Argeș la Târgoviște, Neagoe Basarab a hotărât să înalțe, în curtea mănăstirii, ca pe o *compensație*, o biserică monumentală, aceasta urmând a deveni și necropola familiei sale. Deși nu s-a găsit niciun document care să ateste data când a început construcția bisericii, se presupune că prezența lui Neagoe Basarab la Curtea de Argeș, în ziua de 17 august 1512, ar fi legată tocmai de începerea zidirii viitoarei biserici. Cunoaștem, însă, data la care construcția (mai puțin pictura din interior) era finalizată și sfințită cu mare fast, în prezența Patriarhului Constantinopolelui, Teolipt, la 15 august 1517.[1]

Nu există consemnări scrise, ci doar informații din tradiția orală, despre arhitect și meșterii care au executat lucrarea, dar, se presupune că Neagoe Basarab era familiarizat cu tainele arhitecturii.[2]

Terenul pe care este așezată mănăstirea, având o rezistență redusă, a impus, ca soluție de fundare, construirea ei „pe țăruși de stejar, lungi de 50 de centimetri, așezați la o distanță de 40 de centimetri unii de alții și legați prin crăci de arbori, și cu pământ gras

[1] Nicolae Șt. Noica, *Istoria restaurării bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, (1863-1886),* București, Ed. Vremea, 2017, p.10.
[2] Horia Moldovan, *Arhitectura Bisericii lui Neagoe,* în *Mărturii - Frescele Mănăstirii Argeșului*, Muzeul Național de Artă al României, 20012.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

amestecat cu cărbuni de lemn.„[1]. Structura de rezistență a zidăriei este asigurată din pereți solizi din cărămidă, în interior, și piatră fălțuită și sculptată, adusă de la carierele din Albești și Câmpulung Muscel. Arcele, bolțile și cupolele sunt din cărămidă, pardoseala (înălțată la 1,50 m față de nivelul curții) și lucrările speciale, din marmură și mozaic, aduse din Imperiul Otoman, iar învelitoarea, cea găsită în secolul XIX, „era din foi groase de plumb, fixate cu cuie de fier pe o bază de pământ bătătorit, generând la exterior formele curbe ale boltirii interioare.„[2]

Pictura interioară inițială a fost executată mult mai târziu, în vremea lui Radu de la Afumați, ginerele lui Neagoe Basarab, meșterul zugrav fiind Dobromir ot Târgoviște, care a finalizat-o în 18 septembrie 1526.[3]

De-a lungul timpului, acest lăcaș monumental s-a confruntat cu numeroase întâmplări nefericite, care i-au afectat grav înfățișarea și starea de conservare. Astfel, după atacul lui Gabriel Bathory, principele Transilvaniei, biserica a fost prădată de toate bunurile sale: odoarele, tabla de plumb a acoperișului, nefiind cruțate nici mormintele voievodale care au fost profanate. În această stare dezolantă a rămas până la venirea pe tron a lui Matei Basarab care, în 1639, a refăcut turnul clopotniței, acoperișul din plumb și pictura interioară.

În vremea lui Șerban Cantacuzino, la 1662, biserica a fost, din nou, restaurată, acoperișul din plumb necesitând reparații capitale din timp în timp: în vremea domnitorilor Matei Ghica (1752) și a lui Mihai Șuțu (1785).

În anii 1802 și 1838, două cutremure devastatoare, de 7,5, respectiv, 7,8 grade pe scara Richter, au afectat grav structura de rezistență a edificiului, turla cea mare fiind parțial distrusă.

„În anul 1853, starea monumentalei biserici de la Curtea de Argeș devenise atât de gravă, încât *înfățișa ochilor o tristă priveliște. Zugrăveașla era aproape ștearsă, pardoseala spartă, turlele*

---

[1] Grigore Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș, restaurată în zilele Majestății sale Regele Carol I, sfințită din nou în ziua de 12 octombrie 1886,* București.
[2] Nicolae Șt. Noica, *op. cit.,* p. 11.
[3] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

pierduseră podoaba florilor din piatră (Mănăstirea Aninoasa. Catedrala de la Curtea de Argeș - quincentenar. Album aniversar*,* Ed. Arhiepiscopiei Argeşului și Muscelului, Curtea de Argeş, 2016 *).* Și, din păcate, nenorocirile abătute asupra vechiului monument se țineau lanț. Trei incendii puternice, care au avut loc între anii 1866 și 1867, au distrus în întregime clădirea seminarului, o parte importantă a clădirilor ansamblului; a ars catapeteasma, cu tot mobilierul și odoarele dinăuntrul bisericii.„[1]

Începând cu secolul al XIX-lea, sunt demarate ample cercetări asupra ansamblului mănăstiresc, de către Ludwig Reissenberger (1819 – 1895. Nascut la Sibiu, a studiat teologia și științele naturii la Universitatea din Berlin. A fost meteorolog, profesor, arheolog, istoric de arta, efectuând cercetări ale antichității în Transilvania, observații meteorologice la Sibiu și măsurări de altitudine în Carpații Meridionali. A fost unul dintre membrii fondatori ai Asociației pentru Studiul Transilvaniei (1840) și al Asociației Transilvane pentru Științele Naturii (1849), fiind mulți ani la conducerea acestora. A fost profesor la Liceul Brukenthal, între 1850 și 1880, iar, după 1851, a fost colaborator al Comisiei Centrale pentru Meteorologie și Magnetism al Pământului din Viena, fiind numit președintele stației meteo, din Sibiu. În 1859, a fost numit membru corespondent al Oficiului Imperial pentru Geologie, iar, din 1862, este numit membru corespondent de către Societatea Zoologică Botanică din Viena. Este înmormântat la Sibiu.). Acesta vine la Curtea de Argeş, în 1857, unde cercetează și publică releveele și istoricul ansamblului, lucrarea apărând, în 1867, la Viena, în limba franceză: *L'eglise du monastere episcopal de Kurtea de Argis en Valachie.*

În 1865, România a fost invitată să participe la Expoziția Universală de la Paris, primind un pavilion de 1000 mp, separat de cel al Turciei, puterea suzerană. Alexandru Ioan Cuza i-a încredințat misiunea de Comisar General al Principatelor lui Alexandru Odobescu, cel care va realiza, împreună cu arhitectul și arheologul francez, Ambroise Baudry, un pavilion conceput ca o compoziie dintre biserica de la Curtea de Argeş și biserica Stavropoleos, de la

[1] Nicolae Șt. Noica, *op.cit., p. 12.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

București. Vedeta expoziției a fost macheta Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeș, realizată de sculptorul Karl Storck, din lemn de tei și mesteacăn, la scara de 1/14 (după desenele arhitectului Gaetano Burelly și ale inginerului Michael Seyfried, colaborator al lui Ludwig Reissenberger)[1]. Astăzi, macheta se află în *Muzeul Storck*, din București.

Urcarea, pe tronul României, a domnitorului Carol I va însemna începutul unei lungi perioade de intervenții salvatoare asupra monumentelor istorice de referință ale culturii românești. În august 1867, domnitorul a mers la Curtea de Argeș spre a se convinge de dezastrele produse în urma incendiilor și de urgența unor reparații, îndeosebi la acoperiș, arhitectul Gaetano Burelly prezentându-i proiectul de restaurare, întocmit încă din 1864 și aprobat de Consiliul Tehnic, în 1865.

Hotărârea de a se începe lucrările a fost luată în 1868, un an mai târziu, Ministerul Cultelor dispunând aprovizionarea cu materiale necesare, îndeosebi tabla de plumb și piatră („150 de table de plumb în greutate de 15 200 kg și 87,9 mc blocuri și dale din piatră„). Au urmat repetate amânări, în 1870, Ministrul Cultelor, P.P. Carp, încredințând lucrările arhitectului Filip Montoreanu. Acesta va cere sprijinul sculptorului Karl Storck, pentru evaluarea și executarea lucrării de subbasament al bisericii episcopale.

Lucrările la soclul bisericii încep în august 1870 și se finalizează în septembrie 1872. În acest timp, arhitectul Montoreanu, după doi ani, încă nu pregătise planul de restaurare și nu făcuse nicio intervenție la structura de rezistență a monumentului.

În 1874, Ministrul Cultelor, Basil Boerescu, desemnează, la 30 ianuarie 1874, o Comisie formată din: Alexandru Orăscu, D.Berindei, Berthon, A. Gottereau tatăl, Scarlat Enderly și Alexandru Odobescu, care avea obiectivul de a verifica, în teren, stadiul lucrărilor executate și cauzele nerespectării termenelor stabilite, prin contract, cu arhitectul Montoreanu. Comisia a constatat că lucrările erau nejustificat de

[1] Emanuel Bădescu, *Biserica Sfântului Neagoe Basarab, model românesc la Expoziția de la 1867, în Catedrala de la Curtea de Argeș, quincentenar.* Album aniversar, *op.cit*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

întârziate, pe parcursul a doi ani nefiind îndeplinit niciun aspect din proiectul care trebuia executat.

Este sancționată tergiversarea lucrărilor de către arhitectul Filip Montoreanu, prin desărcinarea acestuia de misiunea restaurării bisericii.

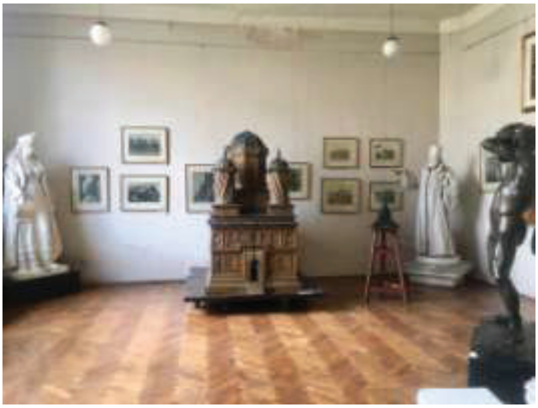

În fața acestei situații dificile, Alexandru Odobescu propune Ministrului Cultelor, Titu Maiorescu, ca „să se adreseze unui specialist renumit în arta restaurației, din Europa apuseană, pentru a-i cere avizul restaurării monumentului nostru național și desemnarea, de către acel bărbat luminat, a unei persoane capabile de a executa, cu inteligență și cu conștiință, operațiunile”.[1]

Ministrul Titu Maiorescu se adresează arhitectului Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814 –1879), renumit pentru restaurarea edificiilor medievale. Este unul dintre cei care au pus bazele arhitecturii moderne, lucrarea sa, „*Entretiens sur l'architecture*” (1863), influențând direct pe mulți dintre arhitecții curentului „*Art nouveau*”. El a lansat teoria conform căreia o clădire nu trebuie sa fie realizată plecând de la funcționalitate, ci de la forma sa, la crearea ei să nu fie folosite elemente inutile, iar la construcție se pot folosi și alte materiale, în afară de piatră, așa cum sunt metalul și sticla. Dintre restaurările sale importante, enumerăm:

- Bazilica Sf. Maria Magdalena din Vézelay
- St. Martin din Clamecy
- Catedrala Notre-Dame de Paris
- Sainte-Chapelle din Paris
- Bazilica St. Denis de lângă Paris

[1] Nicolae Șt. Noica, *op. cit.*, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- St. Louis din Poissy
- Notre-Dame din Semur-en-Auxois
- Bazilica St. Nazarius și St. Celsus din Carcassonne
- Bazilica St. Sernin din Toulouse
- Notre-Dame din Lausanne, Elveția
- Saint-Antonin-Noble-Val
- Narbonne
- Castelul Roquetaillade, Bordeaux
- Castelul Pierrefonds
- Fortăreața din Carcassonne
- Castelul Coucy
- Antoing, în Belgia
- Castelul Vincennes, Paris

Viollet-le-Duc a declinat invitația lui Carol I de a se ocupa de restaurarea unor edificii istorice românești, motivând vârsta înaintată, dar l-a recomandat pe colaboratorul său, Anatole de Baudot, care să facă măsurătorile și să consemneze toate informațiile necesare, în baza cărora el va elabora o *lucrare preparatorie după metodele sale* ,urmând ca dirijarea executării lucrării să fie încredințată discipolului său, André Lecomte du Noüy.

Cine este acest valoros, dar și controversat arhitect și restaurator francez?

André Lecomte du Noüy (7 septembrie 1844, Paris - 11 noiembrie 1914, Curtea de Argeş), devenit și membru de onoare al Academiei Române (1887), provine dintr-o familie de nobili, originară din Piemont, stabilită în Franța, în secolul al XIV-lea. Venind să coordoneze lucrările de restaurare al ansamblului de la Curtea de Argeș, el va rămâne, până la sfârșitul vieții, în România, fiind înhumat la Curtea de Argeș. Mormântul arhitectului Emile André Lecomte du Noüy este declarat monument istoric, fiind înregistrat cu cod LMI AG-IV-m-B-13944. Se află în Curtea de Argeș, Str. Eroilor 36, în curtea bisericii Flămânzești.

„Emile-André Lecomte du Nouÿ a fost şi continuă să fie un nume adesea citat în scrierile de istoria arhitecturii şi restaurării româneşti. Deşi s-a scris mult despre opera sa de restaurator sau de

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

„distrugător” al unora dintre cele mai importante monumente de arhitectură veche românească, personalitatea şi activitatea lui Lecomte du Nouÿ sunt subiecte încă departe de a fi fost epuizate. Pregătit în Franţa în echipa lui Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc, Lecomte du Nouÿ părăsea ţara natală în 1873 ca membru al unei misiuni arheologice în Orientul Apropiat. La cererea principelui Carol, Viollet-le-Duc (pe care îl cunoscuse personal în timpul sejurului petrecut la reşedinţa lui Napoleon al III-lea de la Compiègne, în 1863) îl recomanda pe Lecomte du Nouÿ pentru scoaterea din impas şi desăvârşirea restaurării bisericii mănăstireşti de la Curtea de Argeş. Sosit în Principatele Unite în 1875 pentru o perioadă de doi ani, Lecomte du Nouÿ urma să primească numeroase alte lucrări, prelungindu-şi şederea şi întemeind un birou propriu („Serviciului special de restaurări”) care a funcţionat până la moartea sa, în 1914, în paralel cu serviciul statului – Comisiunea Monumentelor Istorice. Criticile intervenţiilor conduse de Lecomte du Nouÿ s-au făcut auzite în rândurile profesioniştilor sau ale elitei româneşti încă de timpuriu. Cu toate acestea, interesul şi preocuparea familiei regale – mai ales a regelui – pentru lucrările arhitectului francez, au permis continuarea şantierelor, dezbaterile aprinse din presă, discuţiile publice sau anchetele financiare rămânând fără urmări.

În ciuda faptului că activitatea lui Lecomte du Nouÿ a făcut obiectul a numeroase studii mai mult sau mai puţin amănunţite (Alexandru Lapedatu, Teodora Voinescu, Toma T. Socolescu, Grigore Ionescu, Gheorghe Curinschi, Oliver Velescu, Carmen Popescu etc.), bogatul material de arhivă păstrat – în special planşele releveelor şi proiectelor, sau schiţele şi notiţele din caietele de călătorie ale arhitectului – a fost mult prea puţin exploatat. Cercetarea materialelor proiectelor lui Lecomte du Nouÿ oferă, pe de o parte, o privire asupra căutărilor şi experimentelor artistice desfăşurate într-un context cultural aflat la începutul unei modernităţi ce privea spre valorile occidentului european şi, pe de altă parte, pretextul pentru incursiuni într-un trecut, mai mult sau mai puţin îndepărtat, a cărei cunoaştere a rămas până în prezent, adesea, superficială. Cum erau organizate ansamblurile şi cum erau rezolvate clădirile care compuneau

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

mănăstirile de la Curtea de Argeş sau Trei Ierarhi din Iaşi, cum arătau şi cum funcţionau bisericile Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi, Sf. Dumitru din Craiova sau vechea Mitropolie de la Târgovişte, sunt doar câteva dintre întrebările la care o analiză a desenelor şi rapoartelor ieşite din biroul condus de Lecomte du Nouÿ, ar putea oferi un răspuns obiectiv."[1]

Unul din edificiile refăcute de André Lecomte du Noüy a fost Biserica Trei Ierarhi, din cadrul Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași, în perioada 1882-1890. Cu această ocazie, a modificat mult din vechea construcție (fresca interioară, turnul clopotniței, anexele), lăsând totuși neschimbate forma bisericii și motivele exterioare din piatră.

Trei dintre aceste monumentele românești restaurate - Mitropolia din Târgoviște, biserica Sf. Nicolae din Iași și Sf. Dumitru din Craiova - au fost dărâmate în întregime, André Lecomte du Noüy construind monumente noi, inspirate din formele vechi arhitectonice și din motivele lor decorative. Celelalte două monumente, biserica Biserica Trei Ierarhi și biserica Mănăstirii Argeșului, au suferit puține modificări de ordin arhitectural. Au fost înlăturate zidurile înconjurătoare și clopotnițele, acolo unde existau. Împodobirea

[1] Horia Moldovan, *EMILE-ANDRÉ LECOMTE DU NOUŸ: ARHITECTURA MEDIEVALĂ LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂŢII ROMÂNEŞTI*, Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu", Bucureşti, www simpara.ro.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

picturală a tuturor celor cinci biserici a fost încredințată unor artiști străini, necunoscători buni ai artei bizantine tradiționale, care au făcut o pictură nouă.

Biserica „Sf. Haralambie” din Turnu Măgurele, bd. Republicii, nr 6, ridicată între anii 1901-1905, a fost construită după planul arhitectului francez André Lecomte du Noüy, fiind o copie a Catedralei Episcopale de la Curtea de Argeș.

André Lecomte du Noüy a vrut să restaureze și Biserica Domnească din Curtea de Argeș, grav deteriorată, propunând soluția demolării și reconstruirii. Locuitorii orașului au contribuit la strângerea unei sume de bani pentru începerea lucrărilor de salvare a bisericii. În final, biserica a fost restaurată după planurile arhitectului român Grigore Cerchez, care a salvat-o de la demolare. Pictura a fost și ea restaurată de pictorul Norocea, I. Mihail și Teodorescu. Au fost scoase la lumină frescele de secol XIV, care fuseseră acoperite cu două sau chiar trei straturi de zugrăveli noi. Cu această ocazie, a fost descoperită, la baza turlei, semnătura zugravului Pantelimon, datând din 1827.

Pentru construcția bisericii Domnița Bălașa din București, care a durat din 1881 până în 1885, planurile de arhitectură au fost întocmite de Alexandru Hristea Orăscu, împreună cu Carol Benesch și Hartman, fiind avizate de André Lecomte du Noüy, care, în acea perioadă, se ocupa de restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș.

Între 1890 – 1914, Castelul Peleș a trecut printr-o etapă de ample transformări, la care a contribuit și André Lecomte du Noüy.

De asemenea, la Ștefănești, Argeș, la casa și moșia de la Florica, familia Brătianu i-a comandat, în 1898, lui Emile André Lecomte du Noüy, să construiască aici o biserică, cu hramul „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, biserică devenită necropolă de familie.

Revenind la rolul arhitectului în destinul Mănăstirii de la Curtea de Argeș, menționăm că acesta începe cercetarea mănăstirii la 1 iunie 1875, dovedind o promptitudine remarcabilă. Într-o săptămână, acesta a finalizat devizele și a stabilit primele măsuri necesare pentru începerea de urgență a lucrărilor de *restaurare, una*

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

dintre acestea vizând transportarea celor 150 de table de plumb, achiziționate, încă din 1869, de la firma Winiwarter et Compania, din Viena și depozitate în magaziile bisericii Sf. Dimitrie, din capitală.

Un an mai târziu, la 24 iunie 1876, arhitectul Andre Lecomte prezintă un raport asupra lucrărilor efectuate, arătând că au fost necesare: refacerea completă a schelei exterioare, demolarea și refacerea schelei interioare. Raportul său mai prezintă reparațiile făcute la turlele mari și cele mici, menționând ce lucrări se impun a fi executate în viitorul apropiat.

În decembrie 1876, la propunerea arhitectului francez, şef al lucrărilor de restaurare a fost numit Nicolae Gabrielescu (1854, Râmnicu Sărat-1926) arhitect a cărui contribuție o regăsim și în alte lucrări de anvergura: a realizat planurile Colegiului Național din Iași, ale Institutului Botanic din cadrul Grădinii Botanice, din București și ale Bisericii "Cuvioasa Paraschiva", din Râmnicu Sărat. A participat nu doar la restaurarea Mănăstirii Curtea de Argeş, ci și a Bisericii "Sfântul Nicolae Domnesc", din Iași, a Mănăstirii "Sfinții Trei Ierarhi", din Iași. A fost membru al Comisiei Monumentelor Istorice și al Societății Junimea. Deși au colaborat eficient în această amplă lucrare, îl vom regăsi, peste timp, declanșând ostilități greu de depășit și astăzi, față de maestrul său.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Spicuiri din istoricul bisericii ortodoxe ucrainene Sighetu Marmației

pr. Marius N. LAURUC

Biserica a fost construită pe locul unei foste biserici de lemn între 1803-1804. Nu se știe anul construcției bisericii vechi, dar se știe că a dăinuit mulți ani și se presupune că au fost două biserici vechi din lemn înaintea acesteia. De la vechea biserică au rămas cinci cărți foarte vechi, între care un OCTOIH din 1601!

Biserica ridicată în 1803-1804 purta hramul "Nașterea Maicii Domnului" și după reparații ceva mai mari în 1894 i s-a schimbat sărbătoarea hramului. De atunci hramul bisericii a devenit „Înălțarea Sfintei Cruci" sărbătoare la care se adunau toți ucrainenii (numiți pe atunci ruși de la Rusia Kieveană) din Maramureș. Credincioșii veneau la sărbătoarea hramului pe jos, pe cai sau pe plute pe râul Tisa.

Din anul 1990 parohul bisericii este pr. dr. Nicolae Lauruc, consilier al Vicariatului Ortodox Ucrainean. Între anii 1990-1997, biserica a cunoscut cele mai mari reparații. În acest timp biserica a fost și pictată de un grup de mari pictori de la Lvov, sub conducerea prof. univ. dr. Constantin Markovici de la Facultatea de Arte Plastice de la Lvov.

În anul 1997, cu ocazia hramului, biserica a fost resfințită de către episcopii: P.S. Iustinian, al Maramureșului, P.S. Vincențiu Ploieșteanul și arhiep. Antonie Scharba din S.U.A.

Cu timpul a mai fost construită o bisericuță capelă în incinta cimitirului parohiei, în vecinătatea cimitirului în care sunt înmormântați soldați ucraineni căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial. Bisericuța a fost sfințită în anul 2015 de către Î.P.S. Andrei Andreicuț și are hramurile: Sf. Mucenic Gheorghe și Sf. Paisie Velicicovschi. Cu această ocazie Î.P.S. Andrei a binecuvântat și micul muzeu parohial în care sunt expuse parți din vechiul iconostas, cărțile vechi și alte obiecte vechi care vorbesc despre istoria bisericii dar și despre istoria ucrainenilor în Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Biserica are un mobilier foarte prețios, sculptura în lemn de stejar, iar scaunele de lângă pereții bisericii poartă amprenta sculpturii vechi ucrainene. Aceste lucrări au fost executate mai ales de sculptor prof. Vasile Pleș din Sighet.

Hristos cel euharistic este înconjurat în această biserică de un prețios odor ceresc: părticică din lemnul Sf. Cruci de la Golgota, primită de la Episcopul de Muncaci, într-un chip miraculos și 19 părticele de moaște de Sfinți.

Părticelele de moaște sunt de la următorii sfinți: Sf. Mitrop. martir Vladimir (+1918), Mucenicii Epictet și Astion, Cuv. Moise Ungurul (+1043), Cuv. Iov al Pociaevului (+1651), Cuv. Alexie al Ujinului (de la Paris), Sf. Mare Mucenic. Mina, Cuv. Alexie Carpatinul (care a pătimit în temnița sigheteană între 1914-1918), Sf. Maxim Sandovici (+1918), martir pentru ortodoxie, Sf. Ev. Luca, cuv. Maria Magdalena, Cuv. Pimen cel Mare, cuv. Ilarion cel Mare, Mc. Alexandru, Cuv. Gherman, Drepții Ioachim și Ana, Cuv. Maria Egipteanca.

Considerăm că acest odor este în același timp odorul tuturor ucrainenilor ortodocși și tuturor sighetenilor rugători și apărători, cărora să le fie spre mântuire.

Din anul 2007 slujește, ca preot II, pr. Nicolae Marius Lauruc, licențiat, de asemenea și în limbi moderne aplicate, traducător. Din anul 2008, parohia scoate lunar o foaie cu teme teologice „Glasul credinței" (în două limbi). Parohia are, de asemenea, un blog, www.uosighet.wordpress.com, unde sunt prezentate momente importante din viața parohiei. În fiecare an este organizat un concurs biblic la care participă tinerii parohiei, iar vara, sunt oferite cursuri gratuite de limbă și cultură ucraineană, pentru copii și adulți. De-a lungul timpului parohia a fost implicată în mai multe proiecte caritative, în parteneriat cu Spitalul Municipal Sighetu Marmației, iar actualmente, cu un centru de plasament pentru minori.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Moroșan și maramureșean. Câteva considerații de ordin istoric, geografic și lingvistic

Teofil IVANCIUC[1]
Sighetu Marmației

Care este, oare, denumirea locuitorilor vechii Țării a Maramureșului[2]: *moroșeni*, *maramureșeni* ori ambele variante?

Există voci care susțin că termenul *moroșan* este incorect și că ar fi un ”fals etimologic” utilizat de ”străinii de limba română”, alții crezând, nici mai mult nici mai puțin, că ar fi fost introdus în uz doar în perioada ceaușistă (!?)[3].

Dovezile că nu este deloc astfel sunt multiple și iată câteva dintre ele:

- Cronicarul Nicolae Costin, în “Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601“, scris în anul 1711: ”Şi aşea s-au aşedzat viindu şi alţi **moroşeni** pre unde le-au plăcut locul”.

- George Coșbuc (1866-1918), într-o nuvelă (reeditată în 1979, în ”Opere alese. Scrieri în proză”): ”am petrecut multe zile cu ciobanii **moroşeni**, din Maramureş”.

- Nicolae Iorga, în ”Neamul românesc literar” (1909): ”Maramureșul se zice în popor Țara **Moroșenească** – poporul însă, oriunde, are obiceiul de a scurta numele.”

- Sabin Mureșanu, în ”Originea familiei Mureșenilor” (”Arhiva someșană”, nr. 4, 1926): ”în nordul Ardealului și azi Maramureșenii sunt numiți de popor **Moroșeni**.”

- Mihail Sadoveanu, în ”Mărturisiri” (1960): ”Astfel, cei dintâi strămoşi ai noştri **moroşeni** s-au aşezat la apa Bistriţei”.

Și din Maramureșul propriu-zis, o serie de vechi intelectuali au folosit, fără rețineri, (mai nou) incriminatul (sic!) termen *moroșan*:

---

[1] Cercetător independent, *teofilivanciuc@yahoo.com*.

[2] Despre etimologia cuvântului există o întreagă literatură, părerile fiind foarte împărțite.

[3] Primele afirmații aparțin unui cunoscut poet și gazetar, iar ultima, unui cadru universitar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- În anul 1877, într-o scrisoare a protopopului Alexa Anderco Homorodeanu către fiul său, poetul Artemie Anderco: ”ca nu cumva să ridice prin **moroșeni** o Daco-Romania”[1].

- În 1893, învățătorul Petru Bilțiu alias Dăncuș de Ieud a alcătuit o ”colecțiune de hori, strigături, glume și basme din popor”, printre acestea figurând piesele: ”Că-s copil **moroșienesc**”, ”**Moroșian** cu guba sură” sau ”Hore **moroșienească**”[2].

- Tot în 1893 au fost date ”Răspunsurile la chestionarul lui Densușianu culese din Ieudul Marmației”. La întrebarea: ”Cum se numește poporul, ținutul de acolo?”, răspunsul a fost: ”**Moroșan** și **moroșancă**”, fiind dat și un vers exemplificativ: ”Dacă-s negru nu-s țigan/ că-s un pui de **moroșan**/ Dacă-s neagră nu-s țigancă/ că-s copilă **moroșancă**[3].”

- În 1931, primul director al muzeului sighetean, Gheorghe Vornicu, scria[4]: ”**moroșan** – cum își mai zic prescurtat maramureșenii”.

- În 1951, închis în temuta închisoare Sighet, avocatul și omul politic Ilie Lazăr clama: ”de-ar ști **moroșenii** mei că sunt aici, ar îmburda închisoarea asta cu totul”[5].

Iar într-un interviu din 2013, cunoscutul tezaurar al folclorului regional, Ioan Pop-Popicu spunea revistei ”Formula As”: ”Așa au aflat și **moroșenii** de Maria Tănase, de Maria Lătărețu, de Ileana Constantinescu (...) La început, pentru noi existau două muzici: "populara" și **moroșeneasca.**”

Ne oprim aici cu exemplificările, deși ar mai fi o mulțime.

Mai demult, oşenii îi denumeau pe cei din Maramureş cu apelativul *murăşeni*, în timp ce năsăudenii şi bistriţenii le ziceau *moroşeni*. Acest termen a intrat şi în toponimie, prin *Drumul Moroşenilor* (care traversează Ţibleşul între Groşi şi Botiza), prin muntele *Moroşenescu*, aflat în masivul Igniş, prin fostul sat *Moroșeni*

---

1 A. Koman, ”*Documente istorice maramureșene*”, Vișeul de Sus, 1937, p. 26.

2 Publicată în D. Pop, ”*Folcloristica Maramureșului”*, ed. Minerva, București, 1970, p. 285-384.

3 *Ibidem*, p. 387.

4 ”*Maramurășul și muzeul etnografic maramurășan*”, în ”Lucrările Institutului de Geografie din Cluj”, vol. IV, 1931, p. 360.

5 A. Dobeș, ”*Ilie Lazăr. Consecvența unui ideal politic”*, ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, p. 185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

(înființat, desigur, de către maramureșeni), înglobat azi în Șaru Dornei din Bucovina ș.a.

Pe de altă parte, nu se cunoaşte, pe întreg pământul românesc, nici măcar o singură persoană cu numele *Maramureşean* (Maramureşeanu), aşa cum ar părea firesc! În schimb, la nivelul întregului judeţ, au fost identificate 130 persoane având numele de familie *Moroşan* – cu varianta Moroşanu[1]…

Printre persoanele cu rădăcini în Moldova sunt destule cele care poartă numele de Moldovan (Moldoveanu), aşa cum altele, de prin alte părţi, se numesc Ialomițeanu, Olteanu, Ardeleanu sau Sălăjeanu. Din Ţara Maramureşului provin nume de familie precum Măran (de pe Mara), Cosovan (Cosău), Rohnean (de la Rona), Săpânţan (Săpânţa), Vişovan (Vişeu) etc. Nu am aflat însă deloc numele de Izan (de pe Iza!), iar numele Tisan-Tişan (de la râul Tisa, dar la fel de bine poate fi vorba despre arborele cu acelaşi nume) are doar şase ocurenţe[2].

Mai am întâlnit și teoria care susține că termenul *moroșan* ar fi de origine maghiară și nu autohtonă, adică românii de pe Iza şi Vişeu şi-ar fi păstrat numele pentru că sunt mai puri (!), în timp ce cei de pe Mara şi Cosău vor fi fost contaminaţi de către maghiari (!).

Celor care vor veni cu asemenea argumente, le vom aminti că întregul Maramureş a aparţinut, de-a lungul a aproape întregii sale istorii scrise (între anii 1359 și 1918), de Buda și de Viena, că limbile oficiale şi administrative din toate aşezările de aici au fost, vreme de secole, maghiara, latina şi germana, prima fiind și limba în care s-a predat în școlile de stat din vremea dualismului...

Și apoi, încă este extrem de vizibil conservatorismul absolut remarcabil al *moroşenilor* de pe Mara şi Cosău, deşi au fost vecini atâta vreme cu maghiarii din Sighet sau Ocna Şugatag.

Iar pe Vișeu au existat, totuși, unele enclave maghiare, la Vișeu de Sus și Baia Borșa, care nu știm să fi afectat caracterul românesc al grosului maramureșenilor, la fel cum n-au făcut-o nici

---

[1] Se poate pune întrebarea dacă nu cumva numele sau apelativul *moroșan* a fost cel dintâi.

[2] Ştefan Vişovan, "*Dicţionar de frecvenţă al numelor de familie din Maramureş*, ed. Universității de Nord, Baia Mare, 2007.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

evreii vorbitori de idiș, prezenți în absolut toate așezările regiunii până în fatidicul an 1944.

Indubitabil, însă, atât grosul *maramureșenilor* de pe Iza și Vișeu, cât și cel al *moroșenilor* de pe Mara, Tisa și Cosău au împărţit, în cele mai multe cazuri, aceleaşi origini, fiind membri ai aceluiaşi grup etno-lingvistic, în interiorul căruia s-au amestecat foarte frecvent, prin intermediul căsătoriilor.

Supremul argument este însă faptul că, cei care ştiu cel mai bine cum îi cheamă. sunt chiar sătenii care au populat acel teritoriu vreme de zeci de generaţii, locuitorii de baştină ai Maramureșului!

Ei bine, conform hărţii de mai jos[1] (**Fig. 1**), publicată de Academia Română acum jumătate de secol în "Atlasul Lingvistic Român pe Regiuni: Maramureş", lucrare magistrală, a cărei acuratețe n-a fost contestată niciodată de vreo voce autorizată, o parte a locuitorilor regiunii își spun *moroșeni*, iar alta, *maramureșeni*!

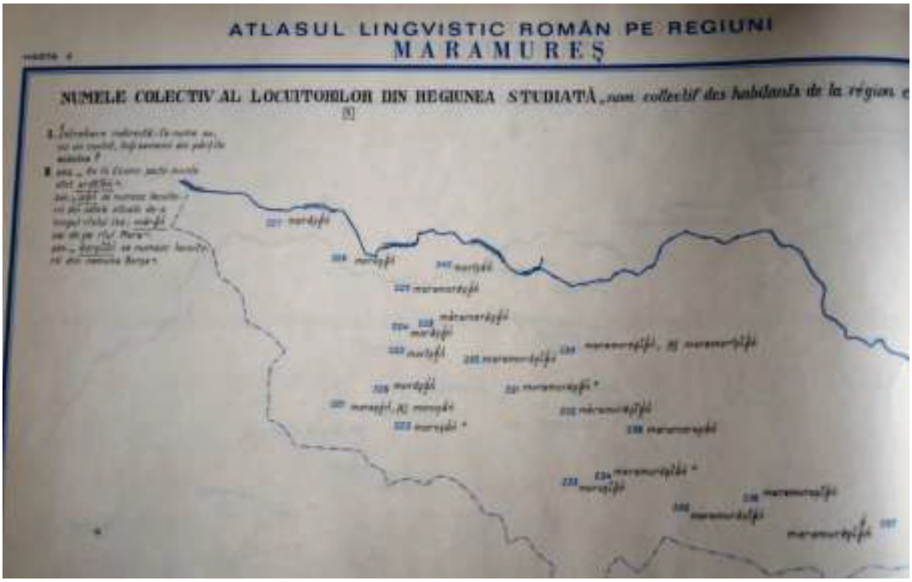

Astfel, rezidenţii jumătăţii nord-vestice a Ţării Maramureşului, adică cei din satele de pe văile Tisei, Marei, Cosăului şi Ronei (Săpânța, Iapa, Berbeşti, Giuleşti, Hoteni, Mara, Budești și Rona de

[1] Volumul I, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1969, harta nr. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Jos), la care se adaugă, izolat, Ieudul din bazinul Izei (ultimii autodenumindu-se *moruşiăni*)[1], susţin despre ei înşişi că numele lor colectiv este cel de ***moroşeni*** (*morăşăni, morâşeni, morâşăni*), în timp ce locuitorii de pe văile Vişeului şi Izei (inclusiv cei din Vadul Izei, deşi acesta este înconjurat de aşezări *moroşeneşti*), îşi spun ***maramureşeni*** (*maramurăşiăni, maramoroşăni, maramorâşiăni*)!

Denominarea diferită poate izvorî din supleţea şi lipsa de unitate a subdialectului maramureşean, divizat de fapt în trei graiuri distincte :cel central – considerat a fi "clasic" şi fiind totodată cel mai răspândit, cel nord-vestic (cu influenţe oşeneşti) şi cel sud-estic (cu influenţe dinspre Năsăud şi Bucovina).

Gândul ne duce însă şi la faptul că,în îndepărtata epocă a cnezatelor de vale (apărute în negura timpurilor şi dezintegrate deja prin secolul al XIV-lea), locuitorii ţinutului din nord vor fi purtat mai multe nume.

În acest sens avansăm o ipoteză, bazată pe frapanta asemănare a următorilor termeni: *oşan*, *moroşan* şi *maramoroşan* (maramureşean), care păstrează, toţi, aceeaşi rădăcină comună, la care se adaugă, pe măsură ce ne îndreptăm către est, noi prefixe. Observaţi construcţia:

OŞAN;
MOR - OŞAN;
MARA – MOR - OŞAN.

Iată cum arată pe hartă, în linii mari, zonele populate de cele trei grupuri (**Fig. 2**); *oşenii* ocupă întreaga Ţară a Oaşului, nord-vestul Ţării Maramureşului aparţine *moroşenilor*, în timp ce sud-estul acesteia – *maramureşenilor*, restul teritoriului maramureşean neacoperit de vreuna din ultimele două entităţi[2], fiind populat de către etnicii ucraineni.

---

[1] Dar şi pentru locuitorii satelor româneşti de la nord de Tisa, aflate azi în Ucraina: Slatina, Biserica Albă, Apşa de Jos, Apşa de Mijloc, Topcino şi Strâmtura, împreună cu cătunele lor.

[2] Să fi fost, oare, la origine, triburi, precum cele despre care vorbea marele antropolog Paul H. Stahl în "*Triburi şi sate din sud-estul Europei*" (ed. Paideia, Bucureşti, 2000, p. 156), atunci când se referea la "Republica" Vrancei: "*o veritabilă organizaţie pre-statală care poate avea la origine un vechi trib*"?

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Ne putem imagina că aici avem de-a face cu ultima amprentă vizibilă a unei mişcări centrifuge a românilor refugiaţi din calea maghiarilor, dinspre Transilvania, Crişana şi Sătmar înspre periferie, adică şi înspre Maramureş, mişcare despre care vorbea istoricul Radu Popa[1] şi care a avut loc (probabil) în mai multe etape, întâia dată, poate, chiar în veacul al X-lea[2].

În prima etapă, grupul de români OŞENI, băştinaşi ori veniţi cine ştie când şi de unde, vor fi populat Oaşul, apoi ramura MOR a acestora va fi trecut în Maramureş, pe Tisa, Mara şi Cosău, pentru ca mai târziu din aceştia să se fi desprins, probabil, grupul MARA care ar fi putut urca pe Vişeu şi Iza (se apreciază, de altfel, că întreaga vale a Vişeului precum şi Iza superioară, au fost populate la o dată mai târzie, datorită climei, umidităţii şi altitudinii mai ridicate).

La fel de bine însă, ne putem imagina şi o rupere simultană din trunchiul *oşenilor* a celor două ramuri, ale *moroşenilor* şi *maramureşenilor*, care ar fi putut să se strămute aproximativ în acelaşi

---

[1] R. Popa, ”*Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*”, ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1970, p. 52: ”*Nu excludem nici posibilitatea ca în veacurile XI-XIII, în epoca pătrunderii maghiare în Transilvania (...) să se fi produs anumite deplasări de populaţie, în primul rând o mişcare centrifugă a românilor, înspre părţile mai ferite de la periferia Transilvaniei*”.

[2] Coroborând noi date, apărute în cele două decenii scurse de la sinteza anterioară, reformulează astfel: ”*cel mai probabil în cursul secolului X, dacă fenomenul nu cumva s-a repetat în mai multe rânduri, să se fi produs o ”centrifugare” a colectivităţilor daco-romane şi apoi româneşti, din zonele centrale ale Transilvaniei spre marginile ei mai adăpostite, ca urmare a unor epoci de presiuni militare şi politice care periclitau însăşi fiinţa acestor colectivităţi*”, R. Popa, R. Harhoiu, ”*Mărturii arheologice din Maramureş aparţinând mileniului I e.n.”*, în SCIVA, 40, nr. 3, 1989, p. 270.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

timp în cele două sectoare ale Țării Maramureșului, cel de nord-vest, respectiv de sud-est.

Același fin cunoscător al Maramureșului, Radu Popa, constata că, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, familia Bogdăneștilor (proprietari, atunci, al întregului domeniu de pe văile Vișeului și Izei superioare) era singura familie din voievodat lipsită de relații de rudenie cu vreun alt neam din Maramureș (!), primele încuscriri cu ceilalți ”băștinași” fiind consemnate abia la începutul secolului al XV-lea[1].

În anul 1453, un grup de nobili vișeuani erau reîntăriți peste cnezatul Vișeului, care ar fi fost în posesia familiilor lor încă din vremea „sfinţilor regi adevăraţi” (care au trăit în secolul al XI-lea) și de la care ar fi fost uzurpat de către familia lui Bogdan Vodă[2]...

În acest caz, ne putem închipui că peste pătura *moroșenilor* de pe Vișeul și Iza de sus, s-ar fi putut așeza, la un moment dat, grupul dominant al *maramureșenilor* lui Bogdan de Cuhea, doar dârjii ieudeni refuzând, pare-se, să fie asimilați total[3]...

Tot legat de mișcările de populații și de prezumtiva suprapunere a Bogdăneștilor (sosiți mai târziu din altă parte?) peste locuitorii mai vechi ai regiunii, trebuie subliniat că în necropola bisericii medievale de la Cuhea (azi Bogdan Vodă), cele mai importante personaje - posibil ctitorii lăcașului – adică cei doi bărbați înhumați în încăperea de lângă altar (gropniță sau sacristie abandonată?), probabil tată și fiu (tatăl lui Bogdan Vodă, rămas anonim și Iuga - fratele descălecătorului?), decedați, ambii, în anii 1340, se subscriu așa-zisului tip antropologic mediteranoid, diferențiindu-se vizibil de restul persoanelor înhumate acolo.[4]

Trebuie spus că există și un curent de opinie conform căruia maramureșenii ar fi venit din Balcani, teoria bazându-se pe pe Legenda lui Roman și Vlahata dar și pe un alt fragment de legendă, pe unele urme în grai, pe anumite particularități ale organizării bisericești precum și ale scrierii slavone din Maramureșul veacurilor XIV și XV.

---

[1] R. Popa, ”*Țara*..”, 1970, p. 148. Despre posibila origine a olteană a voievodului Bogdan (supoziție pe care R. Popa a respins-o categoric), vezi D. Căprăroiu, ”*Opinii istoriografice despre unul dintre voievozii cu numele Bogdan din secolul al XIV-lea*”, în ”Analele Universității din Craiova”, seria Istorie, XVI, nr. 1, 2011.

[2] I. Mihalyi de Apșa, ”*Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*”, Sighet, 1900, p. 367-369.

[3] Unica posibilă probă în acest sens fiind faptul că și azi ei își spun *moroșeni,* ei fiind singurii de pe Iza și Vișeu care-și zic astfel. Mai precis, își spuneau așa la momentul întocmirii ”Atlasului lingvistic”, în urmă cu 6 decenii, deoarece în prezent, arhaica civilizație, cultură și limbă maramureșeană este prea dezintegrată pentru a mai putea permite asemenea reconstituiri.

[4] I. Popovici, ”*Considerații antropologice asupra unor schelete din cimitirul de secolul al XIV-lea de la Cuhea-Maramureș*”, în ”Studii și cercetări de antropologie”, V, 1, 1968, p. 23-38.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

În secolul al XIV-lea, odată cu primele dovezi scrise păstrate, constatăm anumite mutări ale românilor, dinspre vest, înspre est sau nord. Astfel, Dragoș Vodă cu ai săi au trecut în Moldova undeva pe la jumătatea secolului al XIV-lea, apoi Bogdan Vodă şi adepţii săi au ”descălecat” în Moldova prin anii 1360-1365, Ştefan fiul lui Dragoş (personaj misterios, care a fost fie fratele, fie fiul voievodului Sas) intra în anul 1365 în proprietatea domeniului polonez Rybotycze, iar Dolhenii din Laz (comitatul Ung) s-au mutat în Maramureş în anul 1371.

Așadar, acea mișcare centrifugă amintită mai sus a continuat până la momentul când a putut fi surprinsă de documente.

Și din prisma toponimiei și onomasticii medievale, s-a putut observa o deplasare spațio-temporală a românilor din zona Cluj-Crișana către nord, prin Sătmar în Maramureș și de aici, mai apoi, în Galiția[1].

Până și din punct de vedere etnografic, Țara Maramureşului nu este nici azi unitară, teritoriului *moroșenilor* corespunzându-i subzonele etnografice nordică (valea Tisei) respectiv vestică (de pe văile Mara, Cosău și Iza inferioară – doar ultimul sector neafiliindu-se, azi, grupului amintit), în timp ce spațiului locuit de *maramureșeni* îi corespund Iza de jos și subzonele etnografice centrală (de pe Iza mijlocie – între Strâmtura și Săliștea de Sus și de pe valea Vișeului – de la vărsarea în Tisa până la Vișeul de Sus), respectiv sudică (situată la izvoarele Izei și Vișeului, cu localitățile Săcel, Moisei și Borșa)[2].

În afara tuturor ipotezelor de mai sus (care urmează a fi confirmate, ori infirmate, de viitoarele cercetări) și a probelor mai mult sau mai puțin fragmentare ori concludente, rămâne, însă, acea dovadă esențială și incontestabilă, conform căreia, în anii 1962-1963, la momentul anchetelor din teren pentru realizarea “Atlasului Lingvistic Român“, atunci când subdialectul maramureșean se păstra încă în forme pure, necontaminat de neologisme, ambii termeni utilizați pentru denominarea locuitorilor Ţării Maramureşului chiar de către ei înșiși – *moroșan* și *maramureșean*, erau considerați a fi perfect corecţi, aceștia fiind, în plus, clar delimitați geografic[3]…

---

1 N. Drăganu, *”Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticei”,* București, 1933, p. 223.

2 M. Dăncuș, ”*Zona etnografică Maramureș*”, ed. Sport-Turism, București, 1986, p. 10.

3 Articolul a fost publicat, într-o formă mult simplificată, în revista ”Historia”, în anul 2014.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Din istoria mentalităţilor.
Cazul comunității din Colonia Traian - Ineu, județul Arad

dr. Marius Răzvan MESZAR[1]

Cuvinte-cheie: mentalități, țărani, nuntă, moarte, coloniști

Abstract

The history of mentalities remains an important source of research for humanity, captured in its primary frame works. The moments of **Birth – Wedding – Death** marked the deep human collectivity, each community developing a real sacred habit to mark the course of human life through the three important stages of life. The colonists of Traian – Ineu have developed their own page of history of mentalities, a sequence as original as interesting.

Istoria mentalităţilor a apărut în cadrul „Şcolii de la Annales", denumită astfel după revista lansată de **Lucien Febvre[2] şi Marc Bloch[3]**în anul1929, "Annales. Economies, Sociétés, Civilisations". Lucien Febvre deschidea drumul unei istorii categoric diferită de istoria pozitivistă, factologică, evenimenţială, care a devenit principalul adversar al istoriei noi, deoarece **nu reconstituirea faptelor ne poate restitui trecutul, ci redescoperirea oamenilor, prin intermediul faptelor respective. Jacques Le Goff**[4] este considerat principalul continuator al mișcării Școala Analelor, fondată de mentorul său Marc Bloch. Acesta s-a evidențiat prin studiul antropologiei, al societății occidentale medievale, aspectelor sociale și culturale ale Evului Mediu. Unul dintre moștenitorii lui Lucien

[1]Dr. Marius-Răzvan Meszar, Colectivul de monografi ai județului Arad, doctor al Universității din Oradea, teza de doctorat se numește *Reforma agrară din anul 1921. O istorie a agriculturii în județul Arad*, sub coordonarea prof.univ.dr. Mihai Drecin. Adresa de mail este: marius_meszar@yahoo.com

[2]Lucien Febvre, *Religia lui Rabelais: problema necredinței în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996 – 1998, traducere Horia Lazăr

[3]Marc Bloch, *Regii taumaturgi*, Iaşi, Editura Polirom,1997, traducere Val. Panaitescu

[4] Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului Medieval*, Editura Științifică, București, 1970, ediție tradusă și îngrijită de Maria Holban, cu o prezentare de M. Berzași Idem, *Imaginarul medieval*, București, Meridiane, 1991

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Febvre, a fost **Fernand Braudel**[1] care a rescris structurile cotidianului. Părinții Școlii Analelor propun redescoperirea evoluției umanității printr-o perspectivă multidisciplinară.

Istoria mentalităților rămâne în continuare un domeniu ofertant din punct de vedere științific și încă insuficient neexplorat în literatura românească istorică de specialitate. Profesorul Toader Nicoară propunea în anul 1998 o **Introducere în istoria mentalităților colective: antologie**[2] în timp ce Alin Gavreliuc a cartografiat imaginarul identitar din Banat[3]. În Dicționarul explicativ al limbii române, „**MENTALITÁTE”** este termenul care exprimă „**fel propriu de a gândi al unui individ, al unei colectivități, al unei epoci; stare de spirit, conduită”**[4]**. În această accepțiune, am putea defini istoria mentalităților, ca ramură auxiliară a istoriei, care surprinde evoluția modului de gândire al umanității, raportat la individul însuși, la celălalt individ, la colectivități diverse, în diferite momente ale vieții și veacuri istorice.**

Colonia Traian[5], astăzi cartier al oraşului Ineu, este situată în partea nordică a acestuia, pe malul drept al Crişului Alb. Se învecinează cu hotarul comunei Şicula spre vest, pădurile dinspre Cermei la nord, oraşul Ineu la sud, de care este despărţit prin calea ferată Arad – Brad şi comuna Boscig la est. Este un loc pitoresc de unde se deschide ca un evantai istorica Ţară a Zărandului, încadrată de Munţii Codru Moma şi Munţii Zărandului.

Geneza coloniei Traian – Ineu este legată direct de aplicarea Reformei agrare din anul 1921, reformă promisă pe front de către Regele Ferdinand încă din anul 1917, în timpul primului război mondial. Prin transpunerea în practică a acestei măsuri legislative s-a ajuns la colonizarea ţăranilor în acele regiuni de câmpie, în care exista un fond funciar excedentar, practic, mai multe suprafeţe de teren

[1]F. Braudel, *Structurile cotidianului; posibilul și imposibilul*, București, Meridiane, 1984, traducere Adrian Riza

[2]Toader Nicoară, *Introducere în istoria mentalităților colective: antologie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998

[3]Alin Gavreliuc, Mentalitate și societate. Cartografii ale imaginarului identitar din Banatul Contemporan, Timișoara, Editura Universității de Vest,

[4]https://dexonline.ro/definitie/mentalitate

[5]Despre înființarea și evoluția Coloniei Traian – Ineu vezi Meszar, Marius Răzvan. „Colonizarea ţăranilor în Ineu, judeţul Arad, prin reforma agrară din 1921”. în*: Crisia*, Oradea, 2010, nr. 15, p. 281-286 și Idem, Meszar, Marius Răzvan. *Ineu, reforma agrară din 1921*, Deva, 2010, 79 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

rămase disponibile în urma exproprierilor şi a împroprietăririlor. În acest context s-a înscris transmutarea în Colonia Traian – Ineu a celor 195 de familii din satele şi comunele judeţului Arad: Dud, Agrişul-Mare, Arăneag, Drauţ, Pecica, Bodeşti şi Brusturi[1].

Studiind istoria locurilor, am constatat mai multe caracteristici ale coloniştilor ce ţin de istoria mentalităţilor[2]. Deşi coloniştii proveneau din localităţi diferite, odată ajunşi în Colonia Traian, aceştia au depăşit foarte rapid barierele necunoscutului şi s-au împrietenit. Tradiţia orală a locului reţine dragostea infinită pentru pământ a țăranilor, spiritul ridicat de ajutorare mutuală a coloniştilor, vizibil în momentul în care şi-au ridicat gospodăriile, casele, grajdurile, la muncile câmpului, în agricultură, dar şi la evenimente familiale triste sau bucuroase. **De mici, copii erau crescuți în spiritul atașamentului față de pământ**. Amintim, în acest sens, primul volum al romanului "Moromeţii" de Marin Preda. Volumul, deşi apare în anul 1955, prezintă evenimente din lumea rurală românească, în perioada interbelică. Romanul se axează pe explorarea universului ţărănesc, umanizat de tipologii rurale diverse. Printre altele, Ilie Moromete era îngrijorat de "foncierea" (plata-n.n.) taxelor către stat pentru pământ şi a ratelor pentru împrumutul luat de la bancă. Prin generalizare, Ilie Moromete, poate întruchipa imaginea ţăranului interbelic, împroprietărit prin reforma agrară din 1921, dar îndatorat către stat şi bănci, pentru plata pământului primit. „Ion" scris de L. Rebreanu, este primul roman obiectiv din literatura română, fiind apărut în anul 1920, după o lungă perioadă de elaborare. „Glasul pământului" îl determină pe Ion să ia decizii împotriva sentimentelor sale. Lui Ion îi place Florica, dar Ana are pământ, așa că el îi face curte acesteia, spre disperarea lui Vasile Baciu, tatăl Anei, care se ceartă cu Ion și-l face de râsul satului, spunându-i „sărăntoc". Ion, flăcău harnic și mândru, dar sărac o necinstește pe Ana și îl obligă

---

[1]Pr. Pavel Tripa, *Trecutul oraşului Ineu şi al cetăţii Ienopolei,* Deva,Editura Emia, 2007, p. 108

[2]Vezi cărţile regretatului prof. univ. dr. Barbu Ştefănescu, *Între pâini*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2012 şi Barbu Ştefănescu, Toader Nicoară (coord.), *Valorile lumii rurale. Perspective istorice şi istoriografice*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2013. D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Ediţie îngrijită de Elisabeta Simion, Bucureşti, Editura Albatros, 1995; Constantin Rădulescu Motru, *Psihologia poporului român,* Bucureşti, Editura Paideia, 1998; Alexandru Duţu, *Literatura comparată şi istoria mentalităţilor*, București, Editura Univers, 1989

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

astfel pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă împreună cu o parte din pământuri. Obținând avere, Ion dobândește situație socială, demnitate umană și satisfacerea propriului orgoliu.

La înmormântare, dar şi la nuntă, coloniştii erau alături unii de ceilalţi, ajutându-se reciproc. Exista sentimentul că vecinii din colonie sunt întocmai "ca neamurile", rude foarte apropiate pe care te poţi baza la bine, dar şi la rău. Şi, într-adevăr, acest spirit i-a făcut pe colonişti mai puternici, mai uniţi şi mai pregătiţi să depăşească provocările. Totodată, prin intermediul acestui sentiment de comuniune, coloniştii s-au putut integra mai uşor "în lumea nouă".

Nunta coloniştilor se desfăşura după un tipar ce începea cu logodna. În acest moment se făcea târgul dintre familiile mirilor. De regulă, mireasa mergea noră şi trebuia să primească de la familia sa o bucată de pământ. Nunta în sine cuprindea cununia religioasă şi cea civilă. Un obicei la nuntă era „jocul miresei pe bani". Toată noaptea, mireasa juca pe bani iar petrecăreţii dădeau bani şi pentru „odihnitul miresei". Neamurile, vecinii, prietenii aduceau la nuntă fiecare după puterile lui, bani, cadouri, plăcinte, baticuri din mătase fină, etc. Se practica şi „căsătoria de probă", adică viaţa în concubinaj a celor doi tineri pentru a vedea dacă se pot înţelege. Au fost puţine divorţuri şi acelea în cazurile în care mirii „se luau după avere, nu după dragoste". Vecinii cei mai săraci aduceau compoturi sau mămăligă cu magiun (gem – n.n.)[1].Acest moment de bucurie prilejuia de fiecare dată apropierea coloniştilor, un episod de comuniune şi întărire a sentimentului de solidaritate. La nuntă participă nu doar rudele, ci şi prietenii, vecinii şi alţi cunoscuţi. Fiecare aduce mirilor daruri după posibilităţi.

Înmormântarea era un alt prilej de comuniune între colonişti. Se făceau două nopţi de priveghi. Participanţilor li se dădeau slănină cu ceapă şi pâine, iar ţuica era nelipsită. Vecinii asigurau privegherea după miezul nopţii până spre dimineaţă, timp în care rudele defunctului se odihneau. Groapa mortului era săpată de tinerii satului. La pomana mortului se obişnuia să se dea fasole uscată, cu varză şi

[1]Informator: Cornelia Florica Todincă, Ineu, Cartier Traian, strada Ştefan cel Mare, Interviu luat la data de 25.08.2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

carne de oaie[1]. Acest moment de tristeţe marca de fiecare dată apropierea coloniştilor, pentru a depăşi mai uşor necazul. În prima poză se vede deplasarea cortegiului funerar prin faţa Bisericii din colonia Traian, către cimitir, după ce, înainte, avusese loc slujba înmormântării la casa defunctului. La înmormântare participă rudele, prietenii, vecinii şi alţi cunoscuţi. Preotul, în numele celui ce a murit, cere iertare de la toţi şi face rugăciunile specifice.

Puterea şi dorinţa de autoadaptare caracterizează sufletul ţăranilor din colonie. Avem exemplul coloniştilor moţi, obişnuiţi cu un cadru natural şi geografic diferit faţă de cel din colonie. Crescuţi în zona Munţilor Apuseni, obişnuiţi cu temperaturi mai coborâte decât "arşiţa de la câmpie", cu un relief accidentat, apă curată de izvor, umbra deasă a copacilor seculari, moţii s-au adaptat mai greu noilor condiţii de mediu, specific lumii de câmpie.

Extraşi din lumea patriarhală a satului de munte, coloniştii moţi se iniţiază într-o călătorie către o lume nouă. Ceea cei-a mobilizat pe aceşti moţi să înceapă o nouă viaţă a fost dorinţa de a avea pământ de cultivat. În acest sens, este sugestivă Cererea de colonizare a ţăranilor din localitatea Lazuri, plasa Hălmagiu: „Comuna noastră, Lazuri, este situată în partea nord-vestică a munţilor Bihorului, pe valea numită Valea Lazuri şi pe două dealuri. Comuna are 250 de familii cu 1050 de suflete. Aceste familii sunt nevoite a trăi chinuind pe un teren de 380 ha de pământ din care 4/5 este situat pe dealuri şi coaste piezişe, din care cauză este cel mai infertil şi neproductiv pământ din întreaga noastră Românie. Ocupaţiile noastre sunt: pomărit, creşterea vitelor, lemnăritul, etc. Oamenii se confruntă cu o acută lipsă de bani. Stând astfel lucrurile, ne vedem singuri pieirea dar înainte de a pieri, cu glasul omului muribund, ne întoarcem privirea către Domnia Voastră Domnule Ministru, ca şi către acel factor competent al patriei noastre, **dorim să fim colonizaţi, ori în care parte a ţării numai pământ să avem, ca să putem să lucrăm şi să trăim cinstit şi onest şi să ne putem achita cu cinste toate datorinţele ce ni se impun de Stat, judeţiu şi comună**". Cererea a

[1] *Ibidem.* Vezi și Rotar, Marius, „*Discursuri, anotimpuri şi explicaţii ale morţii în Transilvania celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea"*, În: Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XIX-XX. Cluj-Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2006

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fost semnată de către 142 de locuitori din Lazuri şi trimisă ministrului Agriculturii la 22 ianuarie 1929[1].

Cererea locuitorilor din Lazuri, poate fi extinsă asupra tuturor moţilor din Apuseni, inclusiv asupra coloniştilor din Bodeşti şi Brusturi (aceiaşi plasă a Hălmagiului). Ea prezintă o realitate tristă a lumii satului de munte de după primul război mondial, cu sate populate dar fără pământ arabil suficient şi de bună calitate, cu multe lipsuri pecuniare, un standard de viaţă relativ scăzut, context în care oamenii afirmau că "ne vedem singuri pieirea". Ca soluţie la această stare de fapt era propusă colonizarea şi împroprietărirea cu pământ. Aşadar, pământul devine garanţia unei vieţi mai bune, pecetea unui viitor mai sigur, în care ţăranii îşi pot plăti datoriile către Statul Român. Ajunşi în colonia Traian, moţii sunt recunoscători faţă de Statul Român şi depun toate eforturile pentru a se integra noilor realităţi. Aşadar, **o altă caracteristică a mentalităţii coloniştilor este sentimental recunoștinței faţă de Statul Român,**al datoriei sfinte de a-l apăra, iar acest fapt se va vedea prin participarea tinerilor colonişti la al doilea război mondial.

În concluzie, istoria mentalităților rămâne un izvor de cercetare a umanității, surprinsă în cadrele sale primordiale. Triada Nașterea – Nunta – Moartea a marcat colectivitățile umane profund, fiecare comunitate dezvoltând un adevărat obicei sacru pentru a marca parcurgerea vieții omenești prin cele trei etape importante ale existenței. Coloniștii din Traian – Ineu au dezvoltat propria lor pagină de istorie a mentalităților, o secvență pe cât de originală, pe atât de interesantă.

[1]Arhivele Naţionale - Serviciul Judeţean Arad, *fond Serviciul Agricol al Judeţului Arad*, dos. 39/1929, f. 57

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Biserica lui Hristos nici porțile iadului nu o vor birui

Pr.dr. Nicolae LAURUC

În aceste vremuri de grea încercare pentru umanitatea întregii lumi, când aproape toate instituțiile vitale sunt afectate de această nemaioprită pandemie, întâlnim și această întrebare - de unii pusă din sinceră îngrijorare, iar de alții tendențios - care va fi perspectiva Bisericii? Se are în vedere, bineînțeles, Biserica cea vie,instituția divino-umană. În cele ce urmează aș dori să aduc răspunsuri la aceste nedumeriri din perspectiva Bisericii Ortodoxe.

Cel mai corect răspuns la aceste întrebări nu-l poate da nimeni altul decât Cel ce a întemeiat-o, adică Domnul nostru Iisus Hristos. Și iată, răspunsul Domnului pentru toate timpurile și locurile «...voi zidi Biserica Mea și nici porțile iadului nu o vor birui» (Mt.16, 18). Cred că ar fi suficient doar acest răspuns, însă pentru o și mai bună întărire în cuvintele Mântuitorului, trebuie de amintit și câteva tâlcuiri ale sf. părinți și ale marilor teologi privitor la cuvintele Mântuitorului. Sf. Ioan Gură de Aur tâlcuind aceste cuvinte pleacă de la primele două versete ale psalmului 147 („laudă Ierusalime pe Domnul că a întărit încuietorile tale,,) și spune: «...El a întărit Biserica mai sigur decât a întărit Ierusalimul, nu cu încuietori sau porți, ci a îngrădit-o cu Crucea Sa și cu manifestarea propriei Lui puteri, prin care a ridicat zid din toate părțile...La început, toți împărații și neamurile și cetele demonilor și însăși tiraniile diavolului și mii de alți dușmani s-au năpustit asupra Bisericii și totuși toate acele potrivnicii s-au surpat și s-au nimicit, dar Biserica mărindu-se a fost înălțată, într-atât, încât a covârșit cerurile înseși»[1]). Într-o altă omilie a sa găsim aceste cuvinte: «mai lesne s-ar stinge soarele în cer, decât să piară Biserica. Cine este cel ce a zis aceasta? (se întreabă Hrisostomul) – Cel ce a întemeiat-o a spus aceasta». Marele duhovnic al Greciei, sf. Porfirie Kavsokalivitul, răspunzând întrebărilor ce i-au fost puse de către pelerini, a răspuns și la această întrebare, legată de viitorul Bisericii. «Nimeni nu va putea să desființeze Biserica sau s-o veteme în vreun fel, de vreme ce nici pe

[1] ***Sf. Ioan Gură de Aur***, *Omilii la Psalmi*, edit. Doxologia, Iași, 2011, pag.717;

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dumnezeu nu poate să-L biruiască, sau să-L veteme cineva. <porțile iadului nu o vor birui>, ne spune Sfânta Scriptură (Mt.16, 18). Va rămâne pentru totdeauna așa cum a rămas și până acum, nezdruncinată, că este întemeiată pe Atotputernicia lui Dumnezeu ,de asemenea și pe iubirea dumnezeiască nemărginită și pe Pronia divină atotînțeleaptă. Hristos este unit în mod indisolubil cu Biserica, Trupul Lui. Nu poate exista niciodată Trup fără Cap»2[1]).

Că Biserica este întemeiată pe Atotputernicia lui Dumnezeu, pe Hristos Domnul, Piatra cea vie o spune clar și Sf. Ap. Petru. «Apropiați-vă de El – zice Ap. Petru – Piatra cea vie, de oameni într-adevăr neluată în seamă, dar la Dumnezeu aleasă și de preț. Și voi înșivă,ca pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească, preoție sfântă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, bineplăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, pentru că scris este în Scriptură: <Iată Eu pun în Sion piatră din capul unghiului, aleasă de mare preț și cel ce va crede în El nu se va rușina>. Pentru voi deci care credeți(Piatra) este cinste, iar pentru cei ce nu cred,Piatra care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta a ajuns să fie în capul unghiului și piatră de poticnire și stâncă de sminteală, de care se poticnesc, fiindcă n-au dat ascultare cuvântului spre care au și fost puși»(1 P 2,4-8)

Prin aceste cuvinte, Sf. Ap. Petru nu numai că face o exegeză frumoasă și profundă cuvântului <Piatră>, dar elimină orice suspiciune privitoare la persoana sa ca fiind considerat el piatra de temelie a Bisericii. Deci, din cuvintele sale înțelegem clar, că Iisus Hristos, Domnul nostru – Piatra cea vie este Capul Bisericii, iar nu el Ap. Petru. Cuvintele lui le lărgește marele nostru teolog, părintele Stăniloae. «Ca să fie Cap al Bisericii, Hristos trebuie să aibă ceva comun cu cei ce constituie Trupul Lui. Dar în același timp trebuie să aibă poziție specială de Cap, adică să aibă și ceva deosebit de toți cei ce constituie Trupul Lui. Acest ceva deosebit e dumnezeirea Lui. Hristos e prin aceasta un Cap care vede incomparabil mai departe decât vede orice om prin capul sau mintea lui și poate comunica Bisericii Sale o lumină și o viață incomparabil mai mari decât o poate

[1] ***Ierom. Sava Aghioritul***, *Taina Bisericii, Păr. Porfirie,Viața și cuvintele*, edit. Egumenița, Galați, 2014, pag.39-40

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

comunica trupului său capul obișnuit al omului»3[1]). Foarte profundă definiție o dă Bisericii sfântul Nicolae Velimirovici, spunând, că: «Biserica este o comunitate unică în istoria omenirii căci ea este familia lui Dumnezeu, creată prin cuvântul și Sângele lui Iisus Hristos și condusă și însuflețită de Dumnezeu prin Sf. Duh»4[2]). Cât de mult înseamnă faptul că Biserica este întemeiată pe dumnezeirea lui Iisus Hristos o spune așa de profund sf. Justin Popovici. «Pe adevărul că El este Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos a zidit Biserica Sa. Iar Biserica este Biserică prin dumnezeirea Domnului Iisus. Fără aceasta, este cămin mort, peșteră tâlhărească, nălucire. Prin dumnezeirea Domnului Iisus, în ea totul este minunat și de minuni făcător. De aceea, totul în ea este și adevăr și viață șu slujire dumnezeiască. Totul este zidit pe dumnezeirea lui Iisus și prin ea totul este viu, totul este veșnic și mântuitor. Acesta este motivul pentru care Biserica a îndurat și îndură atâtea lupte...»[3]).

La sf. Teofilact al Bulgariei găsim o precizare inedită privitor la expresia <porțile iadului>. «Spunând Biserica Mea, Domnul arată prin aceasta că El este Stăpânul tuturor, căci lui Dumnezeu toate Îi slujesc. Porțile iadului sunt prigonitorii...și ereticii. Mulți prigonitori și eretici a biruit Biserica. Dar și fiecare din noi este biserică, fiind casă a lui Dumnezeu. Așadar, dacă noi mărturisim pe Hristos, atunci nici porțile iadului,adică păcatele nu ne vor birui»[4]). Marele biblicist român, profesorul Nicolae Gheorghiu ne-a lăsat o tâlcuire adâncă a cuvintelor Mântuitorului privind întemeierea Biserici Sale.

«Domnul vorbește de Biserica Mea, pentru că El este Întemeietorul, Pronietorul și Stăpânul ei...Domnul îi spune lui Petru că nici porțile iadului nu o vor birui. Porțile iadului reprezintă cea mai formidabilă forță potrivnică Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos Între Biserica Domnului Iisus Hristos și porțile iadului se vor da, în cursul vremurilor, cele mai înverșunate și mai grele lupte...însă trebuie să se știe, că nici cele mai înverșunate atacuri care vor veni din partea puterilor demonice împotriva Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos

---

[1] ***Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae***, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, pag.219-220;

[2] ***Sf. Nicolae Velimirovici***, *Credința sfinților*, edit. Biserica Ortodoxă, București, 2004, pag.61

[3] ***Sf. Justin Popovici***, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. II, edit. Doxologia, Iași, 2020, pag.76

[4] ***Sf. Teofilact al Bulgariei***, *Tâlcuire la Evanghelia după Matei*, trad. în lb. ucr. Lvov, 2017, pag.129

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

nu o vor putea răpune. Biserica va rămâne triumfătoare pentru că Întemeietorul ei este Însuși Fiul lui Dumnezeu. Comunicarea aceasta este pentru noi membri ai Bisericii Sale foarte mângâietoare»[1]). Sf. Ioan Casian vorbește despre pericolul ereticilor pentru Bi - serica lui Hristos. «Porțile iadului – spune el - sunt credința cea rea a ereticilor. Cât de departe este cerul de iad, atât de departe de cer este cel ce tăgăduiește că Hristos este Dumnezeu»[2]).

Înțelesul bun al Bisericii lui Hristos se întemeiază pe înțelesul bun al creației, după învățătura păr. Alexandru Schmemann. «Dumnezeu a făcut lumea, apoi omul – zice el - a dăruit lumea omului, pentru a se hrăni. Lumea e darul lui Dumnezeu, ea nu e existență în sine,ci trebuie transformată, trebuie să devină viață și să-I fie oferită Domnului, ca dar al omului...Omul căzut a văzut lumea ca pe ceva singular, seculară și profană, iar religia a privit-o ca fiind solitară, separată, privată. Sensul sacramental al lumii s-a pierdut....Prin Euharistie se realizează o nouă creație în Hristos a lumii întregi»[3]). Nichifor Crainic vorbește adânc despre Biserică, înțelegând-o ca a doua creație a lumii. În monumentala sa carte <Nostalgia Paradisului>, interzisă de regimul ateist, găsim aceste minunate cuvinte: «Creștinismul (Biserica) este a doua creație a lumii, adică refacerea ei în har, prin jertfa pe Cruce a Mântuitorului. Ce e lumea în sine, de unde vine și încotro merge nu vom ști niciodată, dacă nu vom primi descoperirea dăruită prin Iisus Hristos...Când zicem Creștinismul este a doua creație a lumii, nu înțelegem suprimarea radicală a păcatului din lume, operată de Dumnezeu, fără considerarea omului...Dacă ar fi lecuit păcatul, suprimând libertatea omului, aceasta ar fi însemnat o nouă desfigurare a lumii...În Creștinism, răul nu se suprimă radical, ci în măsura în care omul, ca făptură liberă se asociază la lucrarea lui Dumnezeu în lume. Recunoașterea lumii în Iisus Hristos înseamnă recrearea ei în har»[4])

Nichifor Crainic vorbind despre dorul omenirii după Raiul pierdut, numește aceasta <Nostalgia Paradisului>, iar părintele

---

[1] ***Prof. dr. Vasile Gheorghiu***, *Sf. Evanghelie după Matei cu comentar*, vol. II, Cernăuți,1933.pag.508
[2] ***Sf. Ioan Casian***, *Scrieri alese*, edit. IBMO, București, 1990,pag.801
[3] ***Pr. Alexander Schmemann***, *Biserica, lume,misiune*, edit. Reîntregirea, Alba Iulia,2006,pag.321-322
[4] ***Nichifor Crainic***, *Nostalgia Paradisului*, pag.7-9

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Dumitru Stăniloae vorbind despre rezidirea creației folosește expresia< Iisus Hristos, sau restaurarea omului>.«În Iisus Hristos , Fiul lui Dumnezeu cel întrupat – spune el - se cuprind toate puterile de refacere ale omului din orice timp și implicit toate comorile de înțelepciune(Col.2,3). În El avem răspunsul la toate problemele care se pun rând pe rând, din interes teoretic, sau din aprigă luptă cu greutățile vieții spiritului omenesc. El este pururea actual și anticipează continuu actualitatea»[1]). Ce gândire sfântă și profundă !

Omul trăind doar biologic, aparținând lumii secularizate nu va putea gusta niciodată din profunzimea tainei ce a sădit-o Dumnezeu în el. Doar în Biserică, care este prelungirea Întrupării Domnului «...oamenii își găsesc adevăratele dimensiuni, orientarea adevărată, funcționarea și viața cuvenită, își realizează scopul de a se altoi și transforma în Trup al lui Hristos...își găsesc adevărata finalitate care est Dumnezeu»[2]).La teologul grec am întâlnit expresia< altoiți în Trupul Domnului>, la păr. Galeriu întâlnim expresia <răsădiți în Hristos>. «Toate darurile împărtășite prin Biserică...adâncesc răsădirea noastră în Hristos Domnul»[3]). Spre ce lucrare măreață a lui Dumnezeu, spre ce taină mare este chemat omul! De aceea este nevoie de conștientizarea creștinilor privind apartenența lor la zidirea Trupului tainic al Domnului, care în eshaton va primi denumire de <Mireasa Mielului>. Creștinilor din toate timpurile ne spune Sf. Ap. Pavel: «...nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu. Zidiți fiind pe temelia apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos. Întru El orice zidire bine alcătuită crește ca să ajungă un locaș sfânt în Domnul» (Efes.2,19-21). «Nu mintea întunecată a oamenilor ce au devenit dușmanii propriei sale ființe ține această lume, ci înțeleapta viețuire a creștinilor face să se prelungească mila lui Dumnezeu față de creația Sa», scria un teolog. «Sufletul este închis în trup, dar el ține trupul și creștinii sunt închiși în lume, ca într-

---

[1] ***Pr. prof. Dumitru Stăniloae***, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*,București,2013, pag.15

[2] ***Panayotis Nellas***, *Ortodoxia, divino-umanism în acțiune,* edit. Deisis, Sibiu,2013 pag.208-209

[3] ***Păr. Constantin Galeriu***,*Vocația Pascală a Creației*, edit. Basilica,2019,pag.150-151

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

o închisoare, dar ei țin lumea»[1]), ne spune o scriere veche a părinților apostolici. Paul Evdokimov spune, că noi creștinii «...trebuie să transformăm chipul lumii acesteia, să-i schimbăm chipul care devine icoană a Împărăției»[2]). Ce fel de creștini? – Creștinii practicanți, creștinii ,,ființe liturgice,, după cum spune mitropolitul Ioanis Zizioulas. Pentru întărirea noastră,în aceste vremuri de grea încercare, trebuie să înnoim în viața noastră o practică esențială a primilor creștini: chemarea mai deasă a Numelui Iisus Hristos. Este această rugăciune,,Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!,, pe care să o rostim cum putem pentru ca să ajungem să o rostim în Sf. Duh. Ce atacă în aceste vremuri virusul acestei groaznice pandemii și toată propaganda lui ? –Atacă mai ales mintea și inima omului. Iar acestea trebuie să le păzim prin practicarea rugăciunii lui Iisus, numită și ,,rugăciunea minții,, sau,,rugăciunea inimii,, Părintele Boris Bobrinskoy vorbind despre obârșia ei spune: «Înainte de a primi numele de ”creștini” în Antiohia, după cum o spun Faptele Apostolilor, ei se numeau simplu,,Cei care cheamă numele Domnului” (1 Cor. 1,2) ...primii creștini se deosebeau de iudaism...tocmai prin chemarea Numelui Domnului»[3]). În prefața la cartea episcopului Kallistos Ware, <Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă>, părintele Galeriu scrie extraordinar despre importanța acestei rugăciuni. «Rugăciunea lui Iisus a devenit comoara cea mai de preț a inimii ortodocșilor creștini. Cu ea a biruit încercările cele mai presus de fire neamul nostru, în acest veac, atât de pătimitor și însângerat, în feluritele și nesfârșitele suferințe. Numele lui Iisus le-a fost lumină, haină și pâine martirilor și mărturisitorilor...Cu Numele lui Iisus se întăresc mereu cei suferinzi ,din spitale sau din alte locuri ale durerii...». Cu numele lui Iisus Hristos pe buzele noastre și în inimele noastre să trăim și cu Numele lui pe buze și în inimă să plecăm din această viață. Atunci se va împlini în viața noastră cuvântul Sf. Apostol Pavel: «...și dacă trăim și dacă murim, ai Domnului suntem» (Rom.14,8).

---

[1] *Epistola către Diognet, Scrierile părinților filocalici*, edit. IBMO, București, 1979,pag.341
[2] ***Paul Evdokimov***, *Vârstele vieții spirituale*, București 1993, pag.208
[3] *Pr. prof. Boris Bobrinskoy*, *Compasiunea Tatălui*, edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, pag.148-149

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Cu Numele lui Iisus Hristos în mintea și în inima noastră vom avea mai puțină tristețe și mai multă credință, după cum spune sf. Nicolae Velimirovici. «Amintiți-vă – spune el – când aveau greutăți Moise și David? Aveau greutăți, când își pierdeau încrederea în Dumnezeu și se încărcau cu întristări fără de număr, bazându-se pe ei, și pe puterile lor... ...Evanghelia lui Hristos este bucurie, iar nu tristețe! Ușurare, nu întristare. Un gram de credință valorează mai mult decât o întreagă încărcătură cu tristeți. Creștinul care nu a conștientizat aceasta și nu a acceptat-o este botezat doar cu apă, nu și cu Duhul Sfânt»[1]) Problema necazurilor, a durerilor, a suferințelor nu trebuie atribuită lui Dumnezeu care este Dumnezeul iubirii și al mângâierii. Oare în ce context putem înțelege strigătul apocaliptic: «să prăpădești pe cei ce prăpădesc pământul»(Apoc.11,18)?

Cred că numai în contextul nemulțumirii Bisericii cerești față de lucrarea de distrugere a creației de către lumea secularizată. Merită să amintesc (și m-aș bucura să fie acceptate cuvintele acestea în revistă) trei idei al renumitei profesoare americane Jacqueline Kasun privitor la lucrarea lumii secularizate. Privitor la numărul mare al populației globului pământesc spune: «Populația mondială din prezent se poate susține pe sine și chiar dacă ar fi de 8 până la 22 de ori mai mare, cu actualul standard de viață, utilizând tehnologia din prezent». Privitor la noua ordine economică mondială, spune: «...panica încălzirii globale prin politicienii care ,,politizează clima,, sunt tactici care atrag atenția asupra tabloului de coșmar edificând copiii de mici și băgând spaimă în ei și în părinții lor ca să accepte guvernare globală». Și a treia idee este presărată de un optimism creștin, demn de toată lauda. «Cei care totuși mai cred în adevărul etern nu trebuie să dispere. La fel ca și slujitorii lui Elisei, să se uite sus spre munte, deasupra orașului înconjurat (de oștire cerească). Ei ar putea vedea, la fel că muntele este plin de cai și care de foc»[2] Extraordinare descoperiri, pe fondul credinței vii în Dumnezeul cel viu! În urma tuturor acestor învățături putem conchide, că Biserica lui Hristos, sub

---

[1] ***Sf. Nicolae Velimirovici***, *Omilii despre pocăință, dragoste și optimism*, edit. Doxologia, Iași,2016,pag.193-196

[2] ***Jacyueline Kasun,*** *Războiul împotriva populației*, trad. în lb. rom. la edit. Provita Media. București,pag.316-332

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

aspectul său pământesc se va subția cantitativ, dar se va întării, ca și în primele veacuri creștine, calitativ

Bibliografie

1. Sf. Ioan Gură de Aur, Omilii la Psalmi, edit. Doxologia, Iași, 2011;
2. Ierom. Sava Aghioritul, Taina Bisericii, Păr. Porfirie,Viața și cuvintele, edit. Egumenița, Galați, 2014;
3. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. II;
4. Sf. Nicolae Velimirovici, Credința sfinților, edit. Biserica Ortodoxă, București, 2004;
5. Sf. Justin Popovici, Dogmatica Bisericii Ortodoxe, vol. II, edit. Doxologia, Iași, 2020;
6. Sf. Teofilact al Bulgariei, Tâlcuire la Evanghelia după Matei, trad. în lb. ucr. Lvov,2017;
7. Prof. dr. Vasile Gheorghiu, Sf. Evanghelie după Matei cu comentar, vol. II, Cernăuți,1933;
8. Sf. Ioan Casian, Scrieri alese, edit. IBMO, București, 1990; Pr. Alexander Schmemann, Biserica, lume,misiune, edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006;
9. Nichifor Crainic, Nostalgia Paradisului;
10. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Iisus Hristos sau restaurarea omului, București, 2013;
11. Panayotis Nellas, Ortodoxia, divino-umanism în acțiune, edit. Deisis, Sibiu,2013;
12. Păr. Constantin Galeriu,Vocația Pascală a Creației, edit. Basilica, 2019;
13. Epistola către Diognet, Scrierile părinților filocalici, edit. IBMO, București, 1979;
14. Paul Evdokimov, Vârstele vieții spirituale, București 1993;
15. Pr. prof. Boris Bobrinskoy, Compasiunea Tatălui, edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017;
16. Sf. Nicolae Velimirovici, Omilii despre pocăință, dragoste și optimism, edit. Doxologia, Iași, 2016;
17. Jacyueline Kasun, Războiul împotriva populației, trad. în lb. rom. la edit. Provita Media. București

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Toader Oniga, Gherman Vida și alți fii ai satului Iapa

Înv. Ioan COTÂRLĂ
Sighetu Marmației

La confluența Izei cu Tisa și în imediata apropiere a orașului Sighetul Marmației se află localitatea Iapa, care, din anul 1986, când orașul a fost declarat municipiu, poartă denumirea de cartierul Iapa și aparține administrativ de oraș. Satul Iapa este situat într-un cadru pitoresc, într-o regiune subcarpatică, nu departe de piemontul Piatra, ramură a Munților Gutâi și este răspândit pe dealuri și văi, până în apropierea locurilor cu fânațe, sub pădurile de fagi, către Agriș și Valea Sarasăului.

Localitatea își are începuturile înainte de 1406. La această dată este pomenită pentru prima oară în documente, conform celor relatate de către Coriolan Suciu în *„Dicționar istoric al localităților din Transilvania”* (volumul I, București, 1976, pag. 301) când, conform tradiției, locuitorii s-au așezat aici întemeind localitatea de azi. În lucrarea *„Diplome maramureșene din secolul XIV-XV”* de dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Sighet, 1900, la pagina 262, Diploma nr. 152, elaborată în limba maghiară la 15 iulie 1421 este menționat numele satului „Kabalopatak”, adică Valea Iepii.

Despre denumire, legenda spune că o iapă nărăvașă a unui locuitor din comuna vecină, Sarasău, întemeiată mai înainte, în anul 1345, fiind scoasă la pășune dezerta din mijlocul celorlalte animale și era mereu găsită pe râtul cu iarbă crudă al văii ce avea să fie numită Valea Iepii. Tot în această ordine de idei mai amintim și faptul că cercetătorul Radu Popa, în lucrarea *„Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea”* (București, 1970), dă date și schițe despre localitate.

În această localitate numită Iapa, azi cartier al municipiului Sighetul Marmației, s-a născut cărturarul Gheorghe Vida, al cărui prenume este cunoscut de Gherman – schimbare determinată de trecerea și înscrierea sa în rândul călugărilor. Este cunoscut sub numele de Gherman Vida și în manualele de istorie a literaturii

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

române, dar el se semna Georgiu Vida. A văzut lumina zilei spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, între anii 1780-1800, data precisă nu se cunoaște. Azi mai există două familii cu numele de Vida ce locuiesc pe dealul Grui, a căror descendență și drepturi nobiliare sunt consemnate într-un document din anul 1636.

După primele clase primare, Gherman Vida și-a continuat studiile la Sighet și la Blaj. A revenit în Maramureș de unde a trecut munții și s-a stabilit în Moldova, la Iași. Dar mai-nainte a poposit la una din mănăstirile nemțene unde, după o ucenicie și pregătire de specialitate, se călugărește și, potrivit doctrinei, i se schimbă numele din Gheorghe în Gherman, ajungând la rangul de arhimandrit.

Pe la 1827 îl găsim la Iași, unde era dascălul lui Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Matei Millo și țigănușului Vasile Porojan, care își amintesc de el cu plăcere în mai multe din scrierile lor. Vasile Alecsandri scria: „Pe la 1827 aveam de profesor pe călugărul Gherman… El ședea la noi și, afară de mine, avea și alți elevi externi, dintre care și Mihail Kogălniceanu.” (*Istoria unui galbân*, Editura Minerva, București, 1972, pag. 261). El i-a învățat pe lângă limba română și limba franceză, predându-le temeinice cunoștințe lingvistice. Când Vasile Alecsandri, Al. I. Cuza și Mihail Kogălniceanu au plecat să studieze în Franța, la Paris, ei cunoșteau bine limba franceză.

În anul 1830, mitropolitul Veniamin Costachi îl numește pe Gherman Vida inspector la Tipografia de la Mitropolia Moldovei, adică director, calitate în care este amintit în toate cărțile tipărite sub conducerea sa. Prețuirea deosebită a mitropolitului față de Gherman Vida se arată și prin aceea că l-a ridicat la rangul de arhimandrit, cel mai înalt grad monahal (călugăresc) înainte de episcop.

În anul 1834 același mitropolit îl numește pe Gherman Vida ca profesor de elină (greacă) și latină la Seminarul din Iași, funcție în care va rămâne până la sfârșitul vieții. Gherman Vida a fost în același timp profesor și la Colegiul „Malgaverne” din Iași, unde a predat elina, latina, franceza, germana și româna. Acest colegiu era o instituție de mare renume în epocă (conform monografiilor lui C. Erbiceanu și Gh. Adamescu despre Seminarul - Școala de la Iași).

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Pentru priceperea și devotamentul lui, Gherman Vida a fost o îndelungată perioadă bibliotecarul mitropolitului Veniamin Costachi. Veniamin Costachi, prin testamentul redactat la 20 martie 1844, își lasă toată averea la dispoziția Mitropoliei Moldovei. Printre altele, în testament se specifică: „…asemenea îi las biblioteca mea întreagă ce este încredințată preacuviosului arhimandrit și dascăl Kir Ghermano, bibliotecarul…”.

Pentru a veni în ajutorul elevilor a scris lucrarea *„Gramatică practică româno-franțuzească, spre folosul tinerimii românești, de Georgiu Vida, nobil de Marmația”*. Lucrarea s-a tipărit la Buda, în anul 1833 (vezi Vasile Alecsandri, *Proză,* Editura Albatros, București, 1974, pag. 280).

În vacanțele școlare, Gherman Vida călătorea prin țară și prin țările din centrul și apusul Europei. Așa se explică faptul că la Viena a descoperit și cumpărat, cu prilejul unei licitații, *„Hronica”* lui Gheorghe Șincai. Aceasta s-a întâmplat în vara anului 1833. A adus manuscrisul în Moldova și a mijlocit tipărirea lui. A vândut manuscrisul domnitorului Grigore Ghica, care avea posibilități pentru tipărire și pentru a o scoate la lumină. În anul 1843 prețioasa cronică s-a tipărit la Iași, dar numai până la anul 1000 (conform lucrării *„Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX”* de Ștefan Meteș, București, 1971, pag. 268).

Gherman Vida a fost un mare patriot și iubitor al obiceiurilor și tradițiilor românești și strămoșești. El a exercitat o puternică influență educativă asupra elevilor săi, trezindu-le interesul și dragostea față de istoria neamului și limba poporului român, față de originea și continuitatea românilor din Moldova, Muntenia și Transilvania.

Gherman Vida a avut pe lângă cărți și numeroase bunuri. Astfel, în testamentul său, redactat la Iași în 14 octombrie 1853, se menționează: „Casele cu dughernița le las în folosul Seminariei spre a se face școală bisericească în casă, de asemenea și viile… trei sute de galbeni să se dea fondului bibliotecii Seminariei pentru tipărirea cărților și scolastice… Toate cărțile mele cu înscrisu numelui meu în ele le dau bibliotecii Seminariei.” N-a uitat nici de Maramureșul său

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

drag. Un paragraf din testamentul său are următorul cuprins: „Din ceasloave și psaltiri, o sută de exemplare să se trimită la patria mea (Marmația) care se vor împărți gratis…”. Cât privește celebrul manuscris *„Hronica”* lui Șincai, acesta se păstrează la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași.

După anul 1860, numele lui Gherman Vida nu mai apare în evidențele Moldovei fie că a decedat, fie că s-a retras din activitate din motive de sănătate. Se pare că a trăit între anii 1787-1853.

Cărturarul Gherman Vida s-a stins din viață pe pământul Moldovei, acolo unde se află și osemintele maramureșenilor plecați cu voievozii Dragoş şi Bogdan.

În semn de prețuire și de amintire, din anul 1998 una dintre străzile orașului Sighetu Marmației îi poartă numele, iar Școala Gimnazială nr. 8 din Iapa – Sighetul Marmației, din anul școlar 2000/2001, prin grija unor iubitori de cultură și istorie (Viorel Thira, Ioan Cotârlă) se numește Școala Gimnazială Gherman Vida.

Oniga Toader

Oniga Toader s-a născut în satul Iapa în anul 1917. După primele clase primare a urmat studii gimnaziale și liceale la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighetul Marmației. A continuat studiile Școlii Politehnice din București și s-a specializat în aeronautică la Paris, desăvârșind studiile la Școala Superioară de Aeronautică în anul 1942, după care s-a întors în țară cu specializarea inginer constructor de avioane, fiind și profesor asistent la Politehnica București până în anul 1946.

În anul 1947 s-a refugiat la Paris, iar în anul 1952 s-a stabilit la Rio de Janeiro, Brazilia. A fost cercetător la Institutul Național de Tehnologie între anii 1952-1956, a condus timp de 15 ani Centrul de Studii de Mecanică Aplicată. A fost profesor universitar la Paris, iar între anii 1977-1996, profesor la Universitățile din Rio de Janeiro și Sao Paulo. Are peste 200 de lucrări publicate și numeroase invenții: a construit un tunel aerodinamic, a introdus cibernetica, automatismele și cercetarea operațională.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Între anii 1960-1972 a lucrat și la Ministerul Afacerilor Externe unde a fost consilier, dar și ambasador la Hong Kong, Londra și la misiunea ONU de la Geneva.

În anul 1972, cu ocazia Congresului Mondial al Populației care s-a desfășurat la București, a fost delegatul Braziliei la acest forum. După Congres s-a deplasat la Iapa unde și-a vizitat tatăl, rudele, vatra casei și locurile copilăriei. Satul a sărbătorit și a trăit acest eveniment și această vizită importantă.

Mai menționăm că fiul său, Miguel, a avut și are cu totul alte preocupări: este actor, scriitor și regizor de teatru.

Pentru meritele sale deosebite, Toader Oniga a fost decorat de patru ori de către Ministerul Marinei din Brazilia cu premiul „Fonseca Costa", fiindcă el a activat ca profesor la Școala de Război Naval și la Centrul de Analiză a Sistemelor Navale. Și Președintele României Emil Constantinescu l-a decorat cu Ordinul Național pentru Merit în anul 2000.

Săteanul nostru, Toader Oniga, este Membru de Onoare al Academiei Române din America.

Ne mândrim cu un asemenea profesor și om de știință care a adus faima satului și a României peste mări și țări!

Ion Cotârlă

Ion Cotârlă s-a născut în anul 1976; a urmat studiile gimnaziale la Școala nr. 3 și cele liceale la Liceul „Dragoș Vodă" din Sighetul Marmației, cele universitare la Cluj Napoca, iar cele doctorale în Washington – SUA.

A excelat încă din gimnaziu la olimpiadele la limba română, matematică, chimie și în special la fizică, ajungând olimpic pe țară încă din clasa a VI-a și până la terminarea liceului, dar s-a orientat în cele din urmă spre medicină. A terminat studiile primare, gimnaziale, liceale și bacalaureatul cu nota maximă. A urmat Facultatea de Medicină „Iuliu Hațieganu" din Cluj Napoca obținând licența în anul 2000 cu nota 9,80.

Ion Cotârlă a continuat studiile și cercetarea medicală la Universitatea Georgetown – Medical Center din Washington – SUA, obținând în anul 2006 doctoratul în medicină și continuă cercetarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

clinică ca medic în Clinica de pe lângă universitate, fiind coordonator medical în Departamentul Hematologie/Oncologie.

În decursul anilor a susținut numeroase comunicări științifice în cadrul congreselor medicale din diferite țări: Istanbul – Turcia, Cairo – Egipt, Amsterdam – Olanda și în diferite orașe din America: Los Angeles, San Francisco, New York, Philadelphia, Orlando, Haiti…

Ion Cotârlă este pasionat de IT, excursii, drumeții, dar și de activități cultural-religioase și distractive, iubește portul popular și datinile locale pe care le face cunoscute și acolo, în America.

***

Printre specialiștii care s-au remarcat din Iapa se numără și doctorul **Iustinian Ivanciuc** care a profesat medicina internistă la Spitalul din Sighetul Marmației și apoi la Institutul de Cardiologie din Cluj Napoca între anii 1960-1989, fiind și profesor universitar.

Alți fii ai satului Iapa au ajuns profesori: Bledea Gheorghe, Grigor Mihai; ingineri: Grigor Nuțu, Vida Vasile; preoți: Ivanciuc Ion, Codrea Gheorghe, Ivanciuc Nuțu, Codrea Ștefan; învățători: Ion Iepan, Mih Toader; juriști: Danci Gheorghe; asistenți medicali: Mih Pălăguță; comercianți și buni gospodari.

Ne mândrim cu acești fii din Iapa care au dus mândria și faima satului maramureșean pe alte meleaguri din țară și străinătate. De aceea îi pomenim ori de câte ori avem ocazia.

Bibliografie

Alecsandri, Vasile – *Istoria unui galbân*, Editura Minerva, București, 1972

Alecsandri, Vasile – *Proză*, Editura Albatros, București, 1974

Călinescu, George – *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, Editura Minerva, București, 1972

Filipașcu, Alexandru – *Istoria Maramureșului*, București, 1940

Meteș, Ștefan – *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București 1971

Mihalyi de Apșa, Ioan – *Diplome maramureșene din secolul XIV-XV*, Sighet, 1900

Popa, Radu - *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970

Suciu, Coriolan – *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967

Ștefănescu, I. Alexandru – *Mihail Kogălniceanu*, București, 1948

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Doi ierarhi bârlădeni:
Veniamin Costachi şi Iacov Antonovici şi ctitoriile lor
(*Two high priests/hierarchs from Bârlad: Veniamin Costachi and Iacov Antonovici and their foundations/achievements*)

Prof. Maria ZAHARIA
Bârlad

Abstract

This study is meant to underline the vast cultural and spiritual activity of these two illustrious hierarchs from Barlad especially due to Iacov Antonovici's contemporaneousness **with** the worthy of remembrance patriarch Miron Cristea, whom we always must bring a thought of gratitude for everything he left behind to the church and the Romanian nation.

I strongly consider we should honor our ancestors and the great personalities of our nation by means of commemorations and by keeping their memory alive for the future generations.

***

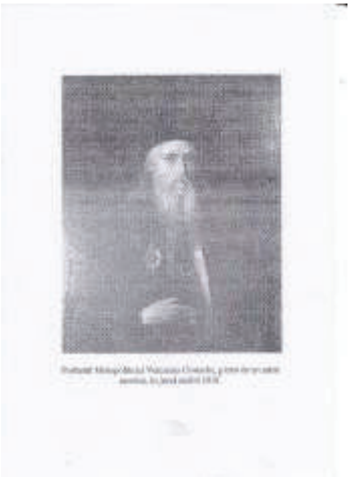

„Drept aceea luaţi aminte de voi şi de toată turma întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu pe care a câştigat-o cu scump Sângele Său”. (F.A., 20, 28) (1)

Toate popoarele au un Pantheon în care marile personalităţi se odihnesc în glorie. Şi în Pantheonul românesc sălăşluiesc întru veşnică pomenire iscusiţi ierarhi, ce au slujit lui Dumnezeu prin excelenţă, dar şi poporului în mijlocul căruia au trăit.

În multitudinea marilor ierarhi se distinge ilustra figură a „feciorului de boier” de la Roşieşti - Veniamin Costachi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

Acest mare ierarh a iluminat cu personalitatea sa prima jumătate a secolului XIX. Şi prin harul pe care l-a primit de la bunul Dumnezeu, a slujit Bisericii şi a influenţat marile înfăptuiri privind cultura Bisericii şi învăţământul religios cât şi laic.

Marele savant Nicolae Iorga spune că „în satul Roşieşti, din ţinutul Fălciului cu cinci zile mai înainte de Crăciunul anului 1768 (20 decembrie), Dumnezeu a dăruit lui Grigore Costachi Negel şi soţiei sale Maria, un prunc foarte frumos" (2) care va fi botezat de bunica lui şi va primi numele de Vasile.

Aşa cum era obiceiul timpului, Vasile a început învăţătura cu un dascăl grec în casa părintească, apoi a fost dat la şcoala grecească, de la Mănăstirea Trei Ierarhi (Academia Vasiliană). Fiind atras de viaţă monahală ajunge la Mânăstirea Neamţ unde era stareţ în acea vreme vestitul Paisie Velicikovski.

La 15 ani este tuns în monahism de episcopul Iacob Stomate, care-i va fi mentor şi modelul spiritual şi cultural tot timpul vieţii. Când avea 24 de ani ajunge episcop, la Episcopia Huşilor, apoi în 1796 trecând la cele veşnice episcopul Antonie de la Roman, este ales şi confirmat de domnitorul Alexandru Calimachi - vrednicul episcop Veniamin Costachi, care va avea multe realizări şi la Roman.

Avea 35 de ani, când la 19 martie 1803 este ales ca Mitropolit în fruntea Bisericii Moldovei, unde a slujit 40 de ani.

Urmând exemplul înaintaşilor săi, vrednicul ierarh Veniamin Costachi și-a adus o mare contribuţie privind numeroasele ctitorii în sfera bisericească şi monahală, reparând, reînnoind sau fiind ctitor la multe biserici de mir sau deosebite mănăstiri.

Astfel o mare contribuţie și-a adus-o la reînnoirea şi chiar la zidirea din temelii a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Bârlad - Biserica Domnească.

Aceasta este ctitoria domnitorului Vasile Lupu şi a fost construită în 1636, pe locul unei biserici de lemn din timpul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt (1549). Biserica a fost construită în stil moldo-muntean, în plan triconc, cu trei turnuri pe colţuri şi clopotniţă deasupra pridvorului, care a dăinuit până în 1802, când a

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

fost distrusă de cutremur. De asemenea la început Biserica Domnească a avut pictură exterioară, însă nici aceasta nu a rezistat datorită invaziei turco-tătare. La puțin timp după construirea ei, această minunată ctitorie vasiliană şi anume în 1646 a fost vizitată şi admirată de episcop Marcus Bandini şi vestitul diacon Paul de Alep în drumul lor spre Iaşi poposind şi la Bârlad au fost profund impresionaţi.

În anii 1675-1711 biserica a fost jefuită şi arsă de tătari, iar in 1803 va fi distrusă de un mare cutremur. Va fi zidită din temelii şi rectitorită de Mitropolitul Veniamin Costachi şi apoi sfinţită în prezenţa domnitorului Alexandru Constantin Moruzzi. În inventarul bisericii se mai păstrează obiecte sfințite de la începutul secolului IXX: două icoane de lemn cu ferecătură de argint, două potire de argint, sfeşnice, cruci, chivote două paftale, monede de aur austriece şi turceşti şi un clopot de 200 kg, turnat în 1776 (la început au fost cinci, aduse de la Kiev).

Biserica a mai fost afectată de cutremur în 1830,1832, 1838, iar în 1932 a fost grav afectată de inundaţii. O restaurare completă va fi realizată de Comisia Monumentelor Istorice în perioada 1936-1942, adăugându-i turnul din faţă. Între anii 1937-1942 a fost pictată de pictorul Teodorescu Argeş, după modelul **mănăstirilor** Cozia şi Argeş. De asemenea această biserică a mai suportat reparaţii după cutremurele din 1940, 1977, 1986 şi 1990. Actual este din nou în renovare şi refacere a picturii, pentru a dăinui peste veacuri, minunata ctitorie a marilor voievozi iubitori de cultură şi spiritualitate.

Episcopul Iacov Antonovici - Biserica Sfântul Ilie, Bârlad

„Nimic nu poate exista fără istorie. Oamenii sunt ceea ce a făcut din ei istoria, tradiţia, trecerea timpului." (3)

Episcopul Iacov Antonovici a fost o personalitate spirituală, mare patriot, iubitor şi apărător al obiceiurilor si tradiţiilor străbune, al instituţiilor care au contribuit la păstrarea nealterată a conştiinţei româneşti în vremuri tulburi de istorie. El s-a născut la

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

18 noiembrie 1856, în satul Similişoara, aproape de târgul Bârladului. Tatăl său a fost cântăreț bisericesc, iar mama casnică. A primit la botez numele de Ioan. A urmat cursurile primare şi gimnaziale la Bârlad, apoi cele seminariale la Huşi şi Iaşi. În 1880 este hirotonit preot pentru biserica Sfântul Ilie din Bârlad. A urmat apoi cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti (1885-1889) susţinându-şi lucrarea de licenţă cu titlul „Sclavia şi Creştinismul" în anul1892. A fost şi protoiereu de Tutova (1900-1902). Pe 29 martie 1923 este ales Episcop al Dunării de Jos, iar apoi la 19 martie 1924 a fost ales Episcop al Huşilor, păstorind aici până la sfârşitul vieţii. A fost şi profesor şi director al unor importante instituţii şcolare bârlădene şi a avut de asemenea o bogată activitate de cercetare atât religioasă cât şi ştiinţifică (*Documente bârlădene* - 5 volume). A murit la 31 decembrie 1931 la Huşi şi este înmormântat lângă altarul Catedralei Episcopale.

Ca şi înaintaşii săi, iubitori de Dumnezeu şi de cultură şi episcopul Iacov Antonovici a reparat, reînnoit şi ctitorit multe locaşuri sfinte. Astfel biserica Sfântul Ilie din Bârlad, a cunoscut în timpul său cea mai mare înflorire. S-au adus icoane împărăteşti şi catapeteasmă spoite cu foiţă de aur, epitaf cusut cu fir de aur şi argint aurit, sfinte vase, cădelniţă de argint (făcută în filigran) etc.

Această biserică are o arhitectură unică prin cele două abside laterale, pe care se află două frontoane şi unul pe pridvor la intrare sprijinite pe cate patru coloane ionice înalte de opt metri. Turnul clopotniţă cu ceas a fost ridicat peste pridvor în patru niveluri şi cu un acoperiş baroc la sfârşitul secolului IXX. Şi pe lângă această biserică a funcţionat o şcoală. Biserica Sfântul Ilie din Bârlad a fost construită după planurile Catedralei din Belgrad

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

(Serbia), la propunerea blănarului Ioan Gheorghiu şi a preotului Ioan Ghinea. Ea a fost construită pe locul unei foste biserici din lemn, distrusă de incendiu în 1854. Astfel a fost trimis la Belgrad arhitectul oraşului Ignat Lorenzo, care a întocmit planurile pentru o nouă biserică din Bârlad şi a fost ales Sfântul Ilie ca patron al breslei blănarilor. La început a fost zidită din cărămidă, pe temelie de piatră, de către doi meşteri pietrari Mihai Popoiu şi Gheorghe Baciu. Piatra de temelie a fost pusă în 1858 la 6 mai, iar construcţia a fost pusă în 1859 şi s-a terminat în 1869, fiind sfinţită de episcopul Iosif Gheorghian.

Pictura s-a realizat târziu, fiind făcută în ulei în 1932, de pictorul Ioan Munteanu din Bârlad şi refăcută de mai multe ori (1944,1958-1959). Cutremurul din 1977 a afectat grav biserica, distrugând inclusiv pictura. Reparaţii capitale şi restaurare au avut loc în anul 1992, pictura fiind refăcută de pictorul Armand Kuchta din Iaşi.

Această minunată biserică bârlădeană a fost resfinţită după 140 de ani, pe 22 iulie 2011, de către Î.P.S. Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos şi P.S. Corneliu, Episcopul Huşilor şi o mulţime de preoţi şi credincioşi bârlădeni şi din împrejurimi.

Note bibliografice:

(1) *Biblia, Faptele Apostolilor*, (20, 28), Editura I.B.M.O. Bucureşti, 1998

(2) **Nicolae Iorga**, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Veniamin Costachi*, Bucureşti, 1904, pag. 19

(3) **Ioan N. Oprea**, *Ioan Antonovici*, vol. II, editura P.I.M., Iaşi, 2011, pag. 220

Bibliografie:

- **Bobulescu Constantin**, *Din viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi*, Chişinău, 1935
- **Ilie, Pr. Gheorghiţă**, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Neamţ, 1946

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

- **Iorga, Nicolae**, *Istoria Bisericii române și a vieţii religioase*, vol. II, Bucureşti, 1909
- **Ioan N. Oprea**, *Ioan Antonovici Depozitarul Opere*, vol. II, editura P.I.M, Iaşi, 2011
- **Ep. Iacov Antonovici**, *În slujba Bisericii şi a şcolii*, Galaţi,1923, pag. 170-171
- **Traian Nicola**, *Valori spirituale tutovene*, Bibliografii, vol. I, A-B, Bârlad, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://muzeulmaramuresului.ro

ISSN: 1583-4476